ઢંઢેરો અથવા ગુરૂમંત્ર

આગમોદ્ધારક સ્વર્ગસ્થ આચાર્યદેવ
શ્રી સાગરાનન્દસૂરીશ્વરજી મહારાજના
'આચારાંગ' સૂત્ર અને 'ષોડશક'ના વ્યાખ્યાનો

[મે ૧૯૫૧] [કિંમત ત્રણ રૂપિયા

: પ્રકાશક :
શા રતનચંદ શંકરલાલ
૧૨૪૬ ભવાની પેઠ, પૂના ૨

: મુદ્રક :
આનંદ-પ્રેસ
ભાવનગર

પ્રસ્તાવના

आयट्ठियपरिण्णा भावसंवरो नवनवो य संवेगो ।
निक्कम्पया तवो निज्जरा य परदेसियत्तं च ॥११६२॥ बृ क सू

શાસ્ત્રકારોએ શાસ્ત્ર અધ્યયનથી આત્મહિત જ્ઞાનોપાદાન, ભાવ-સંવર નવનવો સંવેગ–મોક્ષાભિલાષા સંયમમાં અકંપતા, તપ કર્મનિર્જરા ને પરોપદેશદાન એમ બાર ગુણો જણાવ્યા છે, છતાં શાસ્ત્રનું અધ્યયન સર્વથી થઈ શકતા નથી માટે બાળ જીવોના હિતાર્થે લોકભોગ્ય ભાષામાં ઉપકારિઓએ આગમોના વિષયોનો ઉપદેશ આપ્યો છે જેનો અંશ આ પુસ્તકરૂપે પ્રસિદ્ધ થાય છે આના પ્રથમ અધ્ય-યનમાં જીવનું છજીવનિકાયમાં ઉત્પન્ન થવું બીજામાં ક્રોધાદિનો વિજય, ત્રીજામાં નીતિ, ચોથામાં આ ગ [illegible]વાનો સિદ્ધાંત વર્ણવી આદિ સમ્યક્ત્વ નામના ચોથા અધ્યયનથી શરૂઆત થાય છે તેમાં સમ્યક્ત્વ ના ઔપશમિક આદિ ભેદો અને જ્ઞાનચારિત્રના પ્રકારોનું વિસ્તારથી વર્ણન છે. પ્રસંગવશાત્ સુખાવસ્થિત કર્મ કેમ નથી? દેવસરમાં મૂળ નાયક કેમ? આદિ બાબતોય વર્ણવ્યા પછી સમ્યક્ત્વના સ્વરૂપ નૈસર્ગિક માન્ય રાખવાનો તીર્થંકરોનો કોઈ [illegible] અને [illegible] [illegible]નો માનને અધિક [illegible] એ [illegible] મુખ્યતયા જણાવ્યો છે કે જે આ પુસ્તકનું [illegible] નહિ પણ [illegible] ગણાય [illegible]ને ભાવના હિંસાનું [illegible], હિંસાના [illegible] ભગવાનના [illegible] વેદ્યાવના[illegible]

સુદેવ, તેને માન્ય રાખનાર જ સમકિતી, ન રાખનાર મિથ્યાત્વી, તેવાઓની દેવગુરુધર્મની માન્યતા, ઇંદ્રિયો, મન, કર્મ, એને તોડવા માટે ભેદનીતિ, ક્ષણિકવાદ, નિયતિવાદ, અર્ધમાગધીની પ્રાચીનતા, નવ તત્ત્વો, મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય યોગ વિગેરે ખાસ બાબતોનો ઉલ્લેખ સ્પષ્ટતયા કર્યો છે.

સર્વ અંગોમાની બાબતો બારમા દૃષ્ટિવાદ નામના અંગમાના ચૌદ પૂર્વોમા છે, પણ પૂર્વો ભણવા જેટલી જે જીવોની શક્તિ નથી તેઓના માટે અગિયાર અંગોની રચના છે. દ્વાદશાંગીની રચના **उपन्नेइ वा विगमेइ वा धुवेइ वा** આ ત્રિપદી પ્રભુમુખથી સાંભળી ગણધર ભગવંતોએ કરી છે ત્રિપદીથી જ. પ્રવચનપુરુષનો જન્મ છે. તેમા—આચારાંગ સૂયગડાંગ બે પગ, સ્થાનાંગ સમવાયાંગ બે જંઘા, જ્ઞાતા ભગવતી બે સાથળ, ઉપાસકદશાંગ વાંસો, અનુત્તરોપપાતિક પ્રશ્ન-વ્યાકરણ બે બાહુ, વિપાક ડોક, ને દૃષ્ટિવાદ એ પ્રવચનપુરુષનું મસ્તક છે. બાર અંગોમા પ્રથમ આચારાંગને સ્થાન છે, કારણ તેમા સાધુનો આચાર વર્ણવ્યો છે. પહેલા આચાર સુધરે પછી વિચાર આચાર એ ક્રિયા છે. અનેકાંતવાદ હૃદયમા જ્યારે અહિંસા પાલનમા એ આપણી વ્યવસ્થા છે, માટે જ કોઇની હિંસા કરવાનો કોઈને અધિકાર નથી એમ ભગવાન્ મહાવીર મહારાજાએ ત્રણ લોકની શાંતિ અને નિર્ભયતા માટે ઢંઢેરો જાહેર કર્યો, આત્માઓને આનંદમય બનવાનો રસ્તો દર્શાવ્યો, કે જે જૈન શાસનનો ગુરુમંત્ર છે. આ પુસ્તકમા આ વિષય જ મુખ્ય–પ્રાણભૂત હોવાથી પુસ્તકનુ નામ પણ અન્વર્થક રાખવામા આવ્યુ છે.

આ પુસ્તિકામા 'ષોડશક'ના **बालः पश्यति लिङ्ग०** એ શ્લોક ઉપરના કેટલાક વ્યાખ્યાનો પણ છપાવ્યા છે. તેનો વિષય દેવ-ગુરુધર્મની પરીક્ષા, બાલ, મધ્યમબુદ્ધિ અને પંડિત કઇ કઈ રીતે

કરે છે એ મુખ્ય હોઈ ગણિયા ધર્મી ઘણા કે પાપી ? જીવે બાકે રાખેલો ખોટ મોક્ષમાર્ગના ભેદો આદિ પ્રામગિક પણ કહેવાયુ છે

આ દેશનાકાર મહાત્માની વિદ્વત્તા અખંડ અભ્યાસ આદિ ગુણો માટે અનેક, હિંદી ગુજરાતી પત્રિકાઓમા બહુ ઊંચા અભિપ્રાયો પ્રકાશિત થયા જ છે હમણા જ લખનૌમા મળેલી ઓલ ઇન્ડિયા ઓરિએન્ટલ કો ફરન્સના પ્રાકૃત અને જૈનવિભાગના અધ્યક્ષ અને વિદ્વત્નમાળાના અગ્રણી જનાર્દન પંડિતપ્રવર શ્રી સુખલાલજી સઘવી પણ પોતાના અધ્યક્ષીય ભાષણમા આ સ્વર્ગસ્થ આગમોદ્ધારક માટે જણાવે છે કે— × × × તેઓએ પોતાનુ આખુ જીવન અનેક પ્રકારના પુસ્તકપ્રકાશનમા ગાળ્યુ તેઓની જ એકાગ્રતા અને કાર્યપરાયણતાથી આજે વિદ્વાનોને જૈન સાહિત્યનો બહુ મોટો ભાગ સુલભ થયો છે તેઓ પોતાની ધૂનમા એટલા પાકા હતા કે, શરૂ કરેલુ કામ એકને હાથે પૂરુ કરવામા તે કદી અચકાતા નથી × × × આપણે બધા સાહિત્યસશોધનપ્રેમીઓ તેઓના કાર્યનુ મૂલ્યાકન કરી શકીએ છીએ આપણે એમના સમાહિત આત્મા પ્રત્યે આપણો હાર્દિક આદર પ્રગટ કરીએ

આ પુસ્તકની પ્રેસકોપી મુનિ ગુણસાગરજી પાસેથી પ્રાય જેવી મળી તેવી જ અને પ્રેસ કોપીના વ્યાખ્યાનોની તેઓએ જેટલી આપી તેટલી, તે પણ ત્રુટિત-ભાગી કે કોઈકોઈ ઠેકાણે અલ્પ ફેરફાર ફક્ત વાક્યરચનામાનો ફેર દૂર કરવા પૂરતો જ કર્યો છે તેમ કરતાં દેશનાકારનો આશય મતિમદતાથી ન સચવાયો હોય તેમજ છપાવતા યથા શક્ય સાવચેતી રાખવા છતા દૃષ્ટિદોષથી કોઈ ભૂલો રહી ગઈ હોય તો તે માટે હુ દેશનાકારની અને વાચકોની ક્ષમા માગુ છુ

આ અને સ્તવન સજ્ઝાય સગ્રહ પુસ્તક છપાવવા માટે જે રકમ જેવી મોટી રકમ દાનપૂર્વક શેઠ મોહનલાલ રગનાથજી લાક

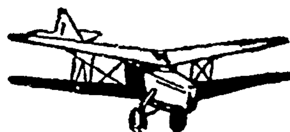
ડાનો વેપારી ભવાની પેઠ પૂનાવાળાએ આપી તે બદલ તેઓ ધન્ય-વાદને પાત્ર છે. આમાંથી બચેલી રકમમાંથી "પ્રભુ સાથે એકાંતમાં કરવાની વાતો" એટલે જ સ્તવન–સજ્ઝાય સંગ્રહ છપાય છે.

મહિનાઓ સુધી 'ગૂંચવાયેલા કોકડા જેવું' ઉપેક્ષણીય થઇ પડેલું આ પુસ્તક પ્રકાશન કાર્ય મોડે મોડે પણ બનતી તાકીદે પૂરું થયું તેનુ બધુ શ્રેય આ. શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ અને આનંદ પ્રેસના માલિક શ્રી. ગુલાબચંદભાઈ તથા હરિલાલભાઇને ઘટે છે, તે માટે તેમનો જ આભાર માનવો જોઇએ.

બીજા પુસ્તકોની જેમ આ પુસ્તકની રકમ પણ જ્ઞાનખાતામાં ખર્ચાશે અને તેનો પણ હિસાબ શેઠ મોટાજી અને શેઠ જેતાજી સાકળાજી પૂનાવાળા સંભાળે છે કે જે બહાર પણ પાડશે.

કાર્તિક વદ ૮ — પ્રકાશક

સં. ૨૦૦૮.

શાસનપ્રભાવક આગમોદ્ધારક પરમપૂજ્ય સ્વર્ગત આચાર્યદેવ
શ્રી સાગરાનન્દસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ

જન્મ સં. ૧૯૩૧ આષાઢ વદ ૦)) — સ્વર્ગવાસ સં. ૨૦૦૬

[illegible] — [illegible]

ઢંઢેરો અથવા ગુરુમંત્ર

અનુક્રમણિકા

શુદ્ધિપત્રક

પૃષ્ઠ	ઓળ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૦	૧૨	ક્ષા[illegible]	ક્ષાયિક
૧૬	૨૬	શત્રથી	શત્રુથી
૨૧	૧૯	સુકાડુ	સુકાયો
૨૨	૧૩	જણુાસશે	જણાવાશે
૨૮	૧	કાયનો	કાર્યને
૩૬	૧૯	ખાગબ	ખરાબ
૪૦	૧૨	જન	જૈન
૪૩	૧૮	જણાવશે	જણાવાશે
૪૫	૧૧	જગ	જગ
૫૪	૧૬	પ્રયશ્ચિત	પ્રાયશ્ચિત્ત
૭૬	૧૮	માત	મતિ
૮૦	૨	દટાત	દષ્ટાત
૮૦	૨૪	વ્યવારસ્થત	વ્યવસ્થિત
૮૧	૨૪	અહીં	અમે
૮૩	૨૪	દર્શનાક્રિયા	દર્શનક્રિયા
૮૫	૧૧	આચાર્યાદિ	આચાર્યાદિ ત્રણની
૮૯	૩	સમાક્ત	સમક્તિ

૯૬	૪	થવાવાળો	થવાવાળા
૯૬	૨૨	ચરિત્ર	ચારિત્ર
૯૮	૨૩	ક્રિયા–ચારત્ર	ક્રિયા-ચારિત્ર
૯૯	૧૨, ૧૫	માલિકી	માલિક
૧૦૧	૨૧	જણાવશે	જણાવાશે
૧૦૩	૧૫	થાએ	થાઓ
૧૦૫	૧૬	પાદ્દગલિક	પૌદ્દગલિક
૧૦૬	૭	ગેશાળાના	ગોશાળાના
૧૦૬	૧૬,૧૮	તેજોલશ્યા	તેજોલેશ્યા
૧૧૦	૨૦	તેમને	તેમણે
૧૧૧	૩	જણાવશે	જણાવાશે
૧૨૪	૯	સવે	સર્વે
૧૨૬	૧૬	યજ્ઞમા	યજ્ઞમાં
૧૨૮	૧૨	અનિ થી	અનિષ્ટથી
૧૩૮	૧૩	હ	હવે
૧૪૨	૨૫	સ્યારે	ત્યારે
૧૫૩	૧૮	પીટાવ છે	પીટાવે છે
૧૫૩	૧૯	ધુઓ	સાધુઓ
૧૫૮	૪	ધંધ:ની	ધંધાની
૧૬૦	૨૪	કાતિવાળા	કાતિવાળો
૧૬૫	૧૨	ન પામી ન	ન પામી
૧૬૫	૧૭	અ કુસ	અ કુર
૧૬૫	૧૮	તે તો	તો
૧૭૫	૯	મનાવે	મનાશે
૧૭૭	૧૯	કાદાચિત્કનો	કાદાચિત્કનો
૧૭૮	૭	બ નેનુ	બ નેની

૧૯૨	૧	ખરો	ખરા
૧૯૨	૧૦	ઢોરો	ઢંઢેરો
૧૯૫	૨	કેયા	કયો
૧૯૫	૨૧	બનવનાર	બનાવનાર
૨૧૦	૧	સ્વપગનો	સ્વપરનો
૨૧૩	૧૧	શ્રદય	શ્રદ્ધેય
૨૧૮	૨૩	પોતના	પોતાના
૨૨૨	૨૨	સૂત્રના	સૂત્રની
૨૨૭	૩	આ આત્માને	આત્માને
૨૨૫	૧૦	પ્રનર્ત્યું	પ્રવર્ત્યું
૨૩૫	૧૩	છે	છે
૨૩૫	૨૨	આત્મા	આત્માને
૨૩૮	૧૩	શત્રુના	શત્રુનો
૨૮૯	૫	च	च
૨૪૧	૩	કદેલા	કહેલો
૨૪૧	૧૮	માનપણે	મૌનપણે
૨૫૪	૧૪	પા	પાત્ર
૨૫૮	૩	વિરે	વિવેક
૨૬૧	૧૩	પાતાની	પોતાની
૨૬૨	૮	અવિરતિ	અવિરતિ
૨૬૪	૧૩	મધ્યાત્વ	મિથ્યાત્વ
૨૬૪	૧૬	કમસહિત	કર્મરહિત

—✻—

रु. वे हजार ज्ञानखाते आपनार

शेट मोटाना रघुनाथजी
गारम्ता वेपारी भवानी पेठ पूना

णमोऽत्थु णं भगवओ सुहम्मसामिस्स

શ્રીઆચારાંગસૂત્ર

(અધ્યયન ૪ સમ્યક્ત્વ)

વ્યાખ્યાન સંગ્રહ ભાગ ૨

દેશનાકાર
આગમોદ્ધારક આચાર્ય શ્રીઆનન્દસાગરસૂરીશ્વરજી

વ્યાખ્યાન ૨૧

अनादिमिथ्यादृष्टेरकृतत्रिपुञ्जस्य यथाप्रवृत्तकरणक्षीणशेष कर्म्मणो देशोनसागरोपमकोटिकोटीस्थितिकस्यापूर्वकरणभिन्न ग्रन्थेर्मिथ्यात्वानुदयलक्षणमन्तरकरणं विधायानिवृत्तिकरणेन प्रथमं सम्यक्त्वमुत्पादयत औपशमिकं दर्शनम्, उक्तं च— "ऊसरदेसं दड्ढेल्लयं च विज्झाइ वणदवो पप्प। इय मिच्छत्ताणुदए उवसमसम्मं लहइ जीवो ॥१॥" उपशमश्रेण्यां चौपशमिकमिति १ (आचा टी पृ १७६)

રોકડિયો અને ઉધારિયો વ્યાપાર

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન **શીલાંકાચાર્યજી** મહારાજ **આચારાંગ**સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની ટીકા કરતાં થકા આગળ જણાવી ગયા કે-ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજાઓ જગતના ઉદ્ધારને માટે ભવોભવથી તૈયાર થયેલા હોય છે. આગળ આપણે સામાન્ય કહી ગયા છીએ કે-એક ભવની મહેનતે સિદ્ધપણું, આચાર્યપણુ, ઉપાધ્યાયાદિપણુ મળે પણ જિનેશ્વરપણું એક ભવની મહેનતથી ન જ મળે. આ ભવમાં જો મહેનત કરે તો તેથી સિદ્ધાદિ ચારે પદો મળે એટલે એક ભવની મહેનતનાં તે ફળો છે, પણ જે અરિહંત-પદ તે તો એક ભવની મહેનતથી ન જ મળે. તીર્થંકરપણુ એ એવી વસ્તુ છે કે મહેનત બીજે ત્યારે ફળ પણ બીજે. એટલે એક ભવની મહેનતથી ફળ તો બીજા જ ભવમા મળે. અહીં સિદ્ધાદિ માટે ફળ બીજા ભવમા નથી પણ મહેનતની સાથે ફળ પણ તે જ ભવમાં છે. માત્ર આરિહંતપણા માટે આમ જ એટલે ઉપર કહ્યુ તે મુજબ છે. હવે સિદ્ધાદિપણા માટે તો રોકડિયો વ્યવહાર છે. કારણ તે જ ભવમાં ફળ મળે, અને આરિહંતપણા માટે તો ઉધારિયો વ્યાપાર ગણાય, કારણ કે ફળ તો બીજા ભવમાં છે.

કાછિયા અને ઝવેરીના વ્યાપાર વચ્ચે ફરક

હવે આખા બજારમા વ્યાપાર ઉધારિયો ચાલે. નાણાવટીનો ધંધો-વ્યાપાર હમેશા ઉધારિયો જ ચાલે. રોકડિયા વ્યાપારની કિંમત ઓછી છે. તે તો કાછિયા લોકોનું કામ. હવે જેને અંગે મહેનત વધારે તેને અંગે મુદત પણ વધારે. હવે કાછિયાની દુકાને શાક લેવા જાઓ તો બે મિનિટમા સોદો પતે પણ ઝવેરી કે ચોકસીની દુકાને જાઓ તો વસ્તુ માટે બબ્બે કલાક ટાઇમ કાઢો. કેમ? તો કહો કે વસ્તુની કિંમતના પ્રમાણમા તેની પાછળ ટાઇમનો ભોગ વધુ આપવો પડે છે.

પચ પરમેષ્ઠીમા અરિહત-પદની ઘણી મોઘી કિમત

હવે પચપરમેષ્ઠીમા અરિહત–પદની કિમત ઘણી જ મોઘી છે અને તેથી તે એક ભવમા ન જ મળે પણ ઓછામા ઓછા ત્રણ ભવ તો જોઇએ હવે જેઓ તે તીર્થંકર નામકર્મ બાધે તેઓ સિદ્ધિને સરાડે લાવે એટલે વીસસ્થાનક તપ આરાધીને જેઓ તીર્થંકર નામકર્મ બાધે તે સિદ્ધિને સરાડે લાવે જ એટલે સસાર માત્ર જે અનતો રખડવાનો છે તે સર્વનો વ્યુચ્છેદ કરી માત્ર ત્રણ ભવનો સસાર બાકી રાખે, ત્યારે જ તીર્થંકર નામકર્મ બાધી શકે ત્રણ ભવથી વધારે સસાર હોય તો તે કર્મ બધાય જ નહિ વળી સિદ્ધિને સરાડે લાવે એટલે ત્રીજે ભવે તારે મને મળવુ પડશે એ નક્કી કર્યા પછી જ તીર્થંકર નામકર્મને નિકાચિત કરે આ વાત નક્કી કર્યા પછી તીર્થંકર નામકર્મને નિકાચિત કરનારાને ત્રણ ભવ હોય તેથી આગળનો સસાર ન જ હોય એવી રીતે જે ભવમા તીર્થંકરપણ તેનો બીજો ભવ ન હોય પણ મોક્ષ જ હોય

તીર્થંકર નામકર્મ અંગે વધુ સ્પષ્ટીકરણ

આ વાત ક્યારે નક્કી માનવા લાગ્યા ? સિદ્ધિને પ્રથમ સરાડે–ઓસીકે લાવ્યા, માટે જ માનીએ છીએ હવે સિદ્ધિને સગડે મૂકે ત્યારે જ તીર્થંકર નામકર્મને નિકાચિત કરે આટલા માટે શાસ્ત્રકારોએ તીર્થંકર નામકર્મ માટે ત્રણ ભવોથી આગળનો સર્વ સસાર કાપી નાખીને નિકાચિત કરે એમ કહ્યુ હવે આની તાકાત ત્રીજા ભવમા રહી એટલે સસારનો વ્યુચ્છેદ અને સિદ્ધિને સગડે મૂકી તો પછી મોક્ષ જ નહીં તેવો હતો ને ? વાત ખરી મોક્ષ મેળવવામા વાધો નહોતો પણ જે તીર્થંકરનો જીવ હોય તે ચાહે તેટલો ભૂખ્યો હોય છતા બીજાને જમાડ્યા સિવાય પોતે જમે નહિ ધર્મની પરિણતિવાળો તો ચાહે તેટલા ઉપવાસ હોય તો પણ અતિથિ સવિભાગને સ્પર્શ્યા વિના પારણુ ન જ કરે, તેમ અહીં તીર્થંકરના

જીવે તો-જગતના જીવોને સિદ્ધિએ લઈ જવા છે માટે તે જગતના જીવોના ઉદ્ધારને માટે પોતે કર્મ બાંધેલ છે. હવે અહી પોતાને મોક્ષ મેળવવા માટે આ જગતના ઉદ્ધારનું કર્મ બંધાય છે અને તે ત્રીજે ભવે ભોગવાય અને તે ભોગવાયા પછી અવશ્ય મોક્ષ થાય.

તીર્થંકરના ભવમાં બંધાતાં કર્મો કેવાં હોય ?

હવે તીર્થંકર મહારાજને ઉપદેશ દઇને કંઇ મેળવવાનું નથી. આચાર્ય, ઉપાધ્યાયાદિ ઉપદેશ દઇને ગરજ રાખે છે. શાથી ? આ ઉપદેશથી કોઈ ભવ્યાત્મા તરે તો મારા કર્મોની નિર્જરા થાય. ભવ્ય જીવોને તારવાના વિચારદ્વારા પોતાના કર્મની નિર્જરા થવારૂપ ગરજ એમને છે, પણ તીર્થંકર મહારાજને એવી ગરજ નથી. તેમને તો એક જીવ તરે કે અસંખ્યાત તરે તેથી મતલબ નથી. હવે અહી કોઈ શંકા કરે છે કે–તીર્થંકરનો જીવ જન્મ્યા પછી અને કેવલજ્ઞાન થયા પહેલાં જે કર્મો બાંધે તે ભોગવવાં તો પડે જ ને ? વાત ખરી, પણ તે કર્મો બાંધેલાં કેવાં તે સમજો. પ્રથમ જેમ આયુષ્ય બાંધેલું હોય તે સોપક્રમ કે નિરુપક્રમ હોય તો તે ગતિમા લઈ જાય પણ તીર્થંકરના ભવમા આયુષ્ય પરિવર્તન ન થાય એટલે એમનું આયુષ્ય એવી ચીજ છે કે ફરે નહિ. **દૃઢપ્રહારી** સરખાએ ગમે તેવાં નિંદ્ય કર્મ કર્યાં છતાં આયુષ્યનો બંધ ન હોતો થયો, કારણ કે તે મોક્ષે જવાના હતા. તેમ અહી આ જીવ પ્રથમ ભવથી સમકિતવાળો, ત્રણ જ્ઞાનવાળો હોવા છતાં અવિરતિપણે પ્રવૃત્તિ કરે તો પણ તે કેવાં કર્મો બાંધે અગર કેવો સાવચેત હોય ? કહો કે એવું લૂખું કર્મ બાંધે કે જે આગલા ભવને વધારનાર કે ટાંકો મારનાર તો ન જ થાય. નિર્દય એવા **દૃઢપ્રહારીને** જ્યારે ટાંકારૂપ કર્મ ન થાય તો પછી પ્રભુને તો તેવુ કર્મ હોય જ ક્યાંથી ? હવે બાંધે તે એવાં કે તદ્દભવે જ તુટે.

તીર્થંકર નામકર્મ પછી ત્રણ જ ભવનો સંસાર

હવે ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજને પ્રથમ ભવમાં સિદ્ધિ હાથમાં

આવેલી છે છતા તેઓ મજૂરી રાખે કે મનુષ્ય કે ત્રણ ભવ રાખીને બાકીનો સસાર કાપે તો જ તે તીર્થંકર નામકર્મ નિકાચિત કરે વધારે સસારવાળો નિકાચિત ન જ કરે જ્યારથી નિકાચિત કરે ત્યારથી ભવ ગણાય પછી દેવ કે નરકનો એક આતરાનો ભવ અને પછી તીર્થંકરનો ભવ–આમ ત્રણ ભવની ગણતરી છે' હવે ત્રણ ભવથી વધારે સસાર કાપ્યો છે તેને ત્રણ ભવનો સસાર કાપતા વાર ન લાગે છતા અહીં તીર્થંકર નામકર્મ માટે ત્રણ ભવો જોઇએ તેથી ત્રણ ભવથી બાકીનો અધિક સસાર કાપ્યો'

ત્રણ ભવ પછી મહેનતનું ફળ મોક્ષ

હવે આચાર્યાદિ ચારે સ્થાનોમા તે ભવમા જ મહેનતનુ ફળ મળે પણ અરિહંત–પદ માટે તો તે ભવની મહેનત ફળે નહિ ત્રીજા ભવથી મહેનત શરૂ થાય તોજ તીર્થંકરપણુ મળે આવી રીતે જગતના ઉદ્ધાર માટે જેણે અનેક ભવોથી મહેનત કરી, વળી જેણે સિદ્ધિને રોકી છે એમ કહીએ તો ચાલે કારણ? ત્રણ ભવ રાખ્યા છે તેથી

આગળપાછળ જોતા શીખો

હવે તે તીર્થંકર જગતને તારવા માટે કયો રસ્તો સુનાવે? તો કહે છે કે–મહાનુભાવ! આગળપાછળ જોતા શીખો દુનિયાને માટે જો કોઈ વાક્ય કહુ તો આ એક જ કહુ? તો કહે છે કે આગળપાછળ જોતા શીખો કોની આગળ? તો કહે છે કે શરીરની નહિ પણ તમારા આ મનુષ્ય ભવની આગળપાછળ જુઓ તો જ તમો સન્માર્ગે આવી શકશો જો તમે ભવની આગળપાછળ જોનાર નહિ બનો તો તમોને સ માર્ગ મળવો મુશ્કેલ છે હવે જ્યારે તમો જોનાર બનશો ત્યારે ખ્યાલ આવશે કે કયા ચક્રરમાથી આ વેઠ્યો છુ અને ચક્કરમા હજુ ઘૂમવાનો છુ આ સસારચક્રનો ખ્યાલ ત્યારે જ આવે કે જ્યારે નજર ભવની આગળપાછળ નાખો

ભયને પિછાની બચવા ઉદ્યમ કરો

હવે જે ભયને પિછાને તે જ બચવાનો ઉદ્યમ કરે. હવે તમો તમારા આત્માને ચક્કરમાં પડેલો જાણો નહિ, અગર ભાવીમાં પડશે એ જાણો નહિ, તો બચવાનો ઉદ્યમ ન કરો. પણ પ્રથમ ચક્કરને જાણવું જોઈએ અને તે જણાવવાનું મારું પોતાનું કામ છે.' આમ તીર્થંકર ભગવાન કહે છે. હવે તમે સાવચેત ન થાઓ તો ભવિષ્યમાં તમારા ઉપર ચક્કર ફરી વળશે. કયુ ચક્કર ? છયે કાયના જીવોને જીવોરૂપે જાણ્યા નહિ, માન્યા નહિ, ગણ્યા નહિ, તેમજ તેને લાયકની પ્રવૃત્તિ ન કરી એટલે સર્વ પ્રાણીઓ, જીવો, ભૂતો, સત્ત્વો એ તમારા સરખા છે તેથી તેને હણવા નહિ, પીડા કરવી નહિ, હુકમ કરવો નહિ તેમજ તાબે પણ ન કરવા. આવો જગતનો સામાન્ય નિયમ છે.

મિથ્યાત્વના મેલરૂપ પડવાળો આત્મા

આમ છતા અસર કોને થાય ? જેમ કાચ ચોખ્ખો છતા પ્રતિબિંબ ક્યારે પડે ? ઉપર મેલ ન હોય તો. કાચ સ્વભાવે ચોખ્ખો છતાં છાણાની રાખના લેપવાળા કાચમાં કંઈ પ્રતિબિંબ ન પડે. તેમ આ આત્મા સ્વભાવે ચોખ્ખો છતાં પોતાને અજ્ઞાન કે મિથ્યાત્વનો મેલ હોય તો પોતાપણુ ન દેખી શકે. પણ પોતાપણુ જાણે કયારે ? મિથ્યાત્વનો મેલ અને અજ્ઞાનનો લેપ ખસે ત્યારે જ જોઈ શકે. આ આત્મારૂપ આરસાની માલિકી આપણી પોતાની છે. તે જોવા માટે સાધન આખ પણ આપણી જ છે. મુખ પણ પોતાનું છે, છતા કાચ ઉપર લેપ લાગેલ હોય તો દેખી ન શકાય. તેમ અહીં આત્માને મિથ્યાત્વના મેલરૂપ પડ અને અજ્ઞાનનો લેપ જોવા ન દે.

તીર્થંકરનો શુદ્ધ ઉપદેશ અને આપણો મલિન આત્મા

જિનેશ્વર મહારાજનો શુદ્ધ ઉપદેશ એ છે કે–જીવ છે. શુદ્ધ સ્વરૂપ છે.' સારાપણાની જીવને ઇચ્છા છે. ઉપદેશ પણ સારો છે. આમ

છતા આ જીવ તે ધારી શકતો નથી આત્મામા રહેલુ શુદ્ધ સ્વરૂપ જોવા આત્મા માગે છતા ન જ દેખી શકે તેનું કારણ શુ ? તો કહે છે કે—આ આત્મા ઉપર લેપ લાગેલો હોય તો તીર્થંકર મહારાજ કહે તો પણ આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ ન જોઈ શકીએ હવે જોવાય કયારે ? લેપ કે પડ ખમે ત્યારે આત્મામા તાકાત એવી છે કે પર્વત, ગામને પણ ઝડપી લે પણ લૂગડુ ખસેડવાની તાકાત તેની નથી હવે જો આ આત્મા નિર્મળ હોય તો પણ તેને લાગેલ મેલ કાઢવો તેને મુશ્કેલ પડે છે એટલે આત્મા તાકાત ધરાવે છે છતા તે પટને ખસેડી શકતો નથી

'લેવુ લેવુ' નુ અનાદિ કાળનુ દરદ

હવે પટનું ખસવુ તેનું નામ જ સમ્યક્ત્વ તેના ત્રણ ભેદો કાને જણાવ્યા છે ઔપશમિક ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક હવે ઊનગીના દરદવાળાને પ્રથમ ઊનગી બંધ કરવાની દવા આપવી પડે જઠરા નરમ થયેલી હોય તો તેને દીપ્ત કરવા દવા પીવી પડે તેમ આ આત્માને અનાદિ કાળથી ઊલટીનુ દરદ છે આથી તેને ત્યાગ રુચતો જ નથી ઊનગીના દરદવાળાને એનચીનો દાણો ન ટકે તેમ 'લેવુ, લેવુ' એ જ સિદ્ધાંત જેનો અનાદિનો હોય તેને છોડુ' એ શબ્દ કયાથી સાભળ્યો હોય ? અને તે રુચે પણ કેમ ? ધનમાલ સ્ત્રીકુટુબ આદિ છૂટે તે ન ગમે તેથી અનાદિથી ત્યાગ શબ્દની ઊલટી આ જીવને રહેલી છે ઊનગીના દરદવાળાનો કોઠો વાયુથી ભરાય તેમ અહીં 'લાવ અને લેઉ'ના વાયુથી ભરાયેલો આ જીવ છે કીડી પણ દાણા લાવીને દરમા ભેગા કરે પણ તે ખાવાની કયા જન્મમા ? કહો કે ખાય કે ન ખાય પણ ' લાવ લેઉ વિચાર અનાદિનો રહેતો જ છે ત્યાગ તો અશમાત્ર પણ જીવને રુચતો નથી કહો કે અનાદિ કાળથી 'લાવ લેઉ'ના વાયુથી કોઠો ભરાયેલો છે તેને ત્યાગનો શબ્દ કયાથી રુચે ?

જીવનના અંતે તો સર્વ છોડવાનુ છે

હવે આવા સમયે તીર્થંકર મહારાજનો ઉપદેશ સાંભળવા મળે તેમાં જણાવે કે–આ 'લાવ, લેઉં' તું સુખ માટે કરતો હોય તો તે સુખ કયા સુધી તેની હદ તો તપાસ 'લાવ, લેઉ' કરીને મેળવેલી ચીજ આ જીવનની આગળ તો રહેવાની નથી તને છોડવું ગમતું નથી પણ છૂટવાનુ તો લખેલું છે તને તો એક પણ છોડવાનું નથી ગમતું પણ આ જીવનની પેલી પાર તો આ સર્વ છોડી દેવું પડશે. નખનો એક અગ્રભાગ પણ છોડવો ન ગમે પણ લખાઇ ગયુ છે કે જીવનના અંતે સર્વ છોડવાનું છે. હવે જેના અંગે તું 'લાવ, લેઉ' કરે છે તે સર્વ અહીં છે. પછી જવાબ કોણ આપશે? માટે મહાનુભાવ! તેમાં સુખનો રસ્તો નથી. સુખનો રસ્તો તારી પાસે છે. ભવ પલટે પછી પોતે ન પલટાય તેવી ચીજ આત્માના સ્વભાવની છે અનંતા ભવો કરે પણ સ્વભાવમાં પલટો ન થાય.

જિનેશ્વરનો ઉપદેશ રુચે ત્યારે શું થાય?

હવે 'લાવ, લેઉ' છોડી દે. આવો જિનેશ્વરનો ઉપદેશ સાંભળવામાં આવે અને રુચે ત્યારે થાય શું? 'લાવ, લેઉ'ની જે ખરાબ બુદ્ધિ હતી તે બંધ થાય. એટલે હેય પદાર્થો–છાંડવા લાયક પદાર્થોને આદરવાની બુદ્ધિ અને આદરવા લાયક પદાર્થોને છોડવાની બુદ્ધિ એટલે ત્યાગથી ભાગવાની બુદ્ધિ પ્રવર્તેલી હતી, તેના ઉપર અંકુશ પડે. હવે પ્રથમ અંકુશ મૂકાય ત્યારે સ્થિતિ કેવી હોય? આપણે અણસમજુ હોઇએ છીએ ત્યારે ભોગમાં સુખ જ માનીએ છીએ. હવે ત્યાગને માને ત્યારે સમજવુ કે પ્રથમ સમ્યક્ત્વ.

પ્રથમ જન્મેલા બચ્ચા જેવું કોમળ સમ્યક્ત્વ

પ્રત્યેક દરદ શમે ખરુ પણ જેમ ગૂમડાની રૂઝ આવે-પણ પાછો તેને નખ વાગે તો એ પાકે અને ચામડી ફાટે, તો પાછી રસી આવે; પણ ખરોખર રૂઝાયા પછી પાકવા આદિનો ભય ન હોય. પ્રથમ રૂઝ

તે કોમળ હોય પ્રથમ બચ્ચુ જન્મે તો કોમળ જ હોય બરછટ પદાર્થનો સ્પર્શ ન ગમે અરે ઉપવાસના પારણે પણ મોઢો કોમળ હોય તેમ અહીં સમ્યક્ત્વ પામનારાળા જીવનુ સમ્યક્ત્વ પણ કોમળ હોય કોમળ કેમ ? ગૂમડુ જેમ રૂઝેલ છે તે માત્રપાક બધ થના પૂરતુ છે પણ ચામડીમા તો તાકાત હજુ આવી નથી છોકરો જન્મ પામ્યો પણ શરીરની મજબૂતી નથી પારણુ થયુ પણ મોઢાની મજબૂતી નથી તેમ અહીં ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ એટલે સમકિતનો ગુણ જ નહિ એમ કહીએ તો ચાલે તો પછી સમકિત કેમ ? તો કહે છે કે મિથ્યાત્વરૂપી અવગુણ નથી માટે સમકિત હવે જે મિથ્યાત્વનો અવગુણ હતો તે બધ છે ઊનગીના દરદમા પ્રથમ જાયફળ પાયુ તે શરીરને પોષણ ન જ આપે પરતુ એમા એ તાકાત છે કે ઊનગીનો વિકાર જે વાયુના લીધે હતો તે બધ કરી દે તેમ અહીં સમકિત આવ્યુ કે મિથ્યાત્વનો વિકાર તૂટયો

ઔપશમિક સમ્યક્ત્વની ઓળખાણ

હવે અહીં સમકિતનો ગુણ કેમ નથી ? તો કહે છે કે સમકિત મિશ્ર–મોહનીય નથી તેમ મિથ્યાત્વ-મોહનીય તો પડેલુ જ છે હવે જાયફળ તેતાની સાથે તુરત ઊનગી બધ ન થાય પણ વાયુ ઉપર જોર કરે ઓડકાર, વાછૂટ આદિ દ્વારા વાયુ જશે પ્રથમ તો જાયફળના સ્વાદથી વાયુનો ઉછાળો રોકાય તેમ અહીં ઔપશમિક સમ્યક્ત્વના સમયે મિથ્યાત્વ તો તેમ જ પડેલુ છે, વેદવાનુ બધ છે, માત્ર ઉછાળો બધ કરાય છે અનાદિ કાળથી જીવ મિથ્યાત્વી હોય છતા પ્રથમ મિથ્યાત્વનો વિકાર દબાય ત્યારે જ સામાન્ય રીતે ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ થાય

ઊનટી રોકનાર જાયફળરૂપ જિનવચનો

હવે વાયુનુ દબાણ થાય એટલે તે ત્રણ પ્રકારે નીકળે જ વાછૂટ, ઓડકાર કે પેશાબથી નીકળે જ તેમ અહીં મિથ્યાત્વનો વિકાર દબાય એટલે તેના પણ ત્રણ ભાગો પડે જ હવે વાછૂટદ્વારા નીકળે તો

નિરાંત, ઓડકાર કે પેશાબથી તેટલી નિરાંત ન ગણીએ. હવે મિથ્યાત્વ–મોહનીયના ત્રણ ભાગ કરીએ. તેમા જે શુદ્ધ તે સમકિત, અર્ધશુદ્ધ તે મિશ્ર, અને હતા તેવા રહેવા દે તે મિથ્યાત્વ. હવે પેશાબદ્વારા કે ઓડકારદ્વારા જે વાયુની ગતિ થાય તેનાથી તે પાછો ઊભો થવાનો ભય, પણ વાછૂટદ્વારા નીકળેલ વાયુ પુનઃ ઊભો ન જ થાય. તેમ અહી પણ મિથ્યાત્વનાં પુદ્ગલોના ત્રણ ભાગ પડે છે. ક્યારે ? તો કહે છે કે–જેમ જાયફળના ક્વાથે ઊલટી રોકાય તો જ ભાગ પડે. હવે ઓડકાર, પેશાબ કે વાછૂટદ્વારા ખુલાસો કવાથ લે તો જ થાય. હવે વાયુના જેમ વિભાગ થાય છે તેમ આ જીવ જ્યારે જિનેશ્વરનાં વચનોરૂપ જાયફળ પામે અને મિથ્યાત્વવાયુના ત્રણ ભાગ કરે ત્યારે જ આ સમ્યક્ત્વના ભાગો પડે.

ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ

હવે જેમ ખારી જમીનમાં આવેલો દાવાનલ ચૂપ રહે તેમ અહી પણ ઔપશમિક સમકિત પામે તે મિથ્યાત્વનો ઉદય નથી એથી જ. હવે મિથ્યાત્વનો ઉદય ન હોય તે રૂપ જે સમકિત આવે તેનું નામ જ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ કહેવાય તે આવતાંની સાથે ત્રણ ભાગો કરે. શુદ્ધ, મિશ્ર અને અશુદ્ધ–એનાં જ નામો સમકિત–મોહનીય, મિશ્ર અને મિથ્યાત્વ–મોહનીય, એ ત્રણ નામે ભેદો છે. ઊલટીના દરદવાળાને જાયફળથી આરામ થાય પણ જો કુપથ્ય આવે તો પાછી ઊલટી થતાં વાર ન લાગે, તેમ આ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વની સ્થિતિ એવી છે કે જો સીધે રસ્તે જાય તો મોક્ષે પહોચે પણ જો કુરસ્તે જાય તો પાછો ગબડે હવે ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ પણ છે સીધે રસ્તે પહોંચાડે તે ક્ષાયિક અને વચ્ચે પાડે, વળી વચ્ચે ઊંચે ચઢાવે તેનું નામ ક્ષાયોપશમિક. આવી રીતે આ ત્રણ પ્રકારના સમ્યક્ત્વ કહ્યાં. તેમા પ્રથમ ઔપશમિક શું કામ કરે અને તેનાથી શુ ફાયદો ઉઠાવવો તે વગેરે જણાવી, ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિકથી શું કામ થાય તે વગેરે અધિકાર અગ્રે જણાવાશે.

વ્યાખ્યાન ૨૨

તમે તમને સમજો

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન **શીલાંકાચાર્ય**જી મહારાજ ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે **આચારાંગ** સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની વ્યાખ્યા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે દરેક તીર્થંકરના શાસનમા તીર્થંકર મહારાજાઓ પહેલવહેલા જે ઉપદેશ કરે છે તેમા એ કહે છે કે-**તમો તમને સમજો** આ જીવ આખા જગતને-પદાર્થોને સમજવાનુ કરતો આવ્યો છે પણ પોતાને માટે વિચાર કરવાનો પ્રસંગ આવ્યો જ નથી તેને શરીર ધન માલ ઇન્દ્રિય, કુટુંબ કબીલાનો વિચાર કરવો સાંભર્યો છે પણ પોતાનો વિચાર કરવો સૂઝ્યો જ નથી હવે બીજાના વિચાર માટે શીખવવાનો જરૂર નથી કૂતરીને કે વાઘણને કોઇ શીખવતુ નથી કે તારા બચ્ચાને તુ ધવડાવ અરે ! જાનવરના બચ્ચાને તો તેના મુખને પકડીને પણ મનુષ્ય ધવરાવે, પણ વાઘણના બચ્ચાને પકડીને ધવડાવતા કોણ શીખવે ? અર્થાત્ શરીર ઇન્દ્રિયાદિને પાળવાના સાધનો તો જીવ આપોઆપ કરી લે છે તેમા ઉપદેશ કે શિખામણની જરૂર પડતી નથી નાના બચ્ચાને દુઃખ થાય કે તે રડે અને સુખ મળે કે રાજી થાય એ કોણ શીખવે છે ? કહો કે એ બાજી તો અનાદિથી વગર ઉપદેશે આવે છે

હુ કોણ ચીજ છુ ?

હવે આત્માને જાણવાની બાજી તો શીખવેલ પણ આવતી નથી તેથી તીર્થંકર જણાવે છે કે-પોતાના આત્માનુ જ્ઞાન થવુ તે મુશ્કેલ છે દુનિયાદારીના પદાર્થો જાણવા માટે તેટલી મુશ્કેલી નથી અર્થાત્ શરીરાદિને અંગે જે જે જરૂરી સ્થિતિ તે તો જાનવરને પણ મળી જાય અગર તે મેળવી લે પણ પોતાને જાણવો તે જ્ઞાન

કોઇ ધારણ કરતુ નથી કોઇ ભાગ્યશાળી હોય તે જ તેવું જ્ઞાન ધારણ કરી શકે કોઇ ભાગ્યશાળીને જ વિચાર હોય કે હું કોણ ચીજ છું ? સહીઓ કરે પણ તેણે સમજવુ જોઇએ કે આ કોણ ? જેના નામની સહી કરે તેની ઓળખાણ ન હોય તો તે સહીની કિંમત શી ગણવી ? હવે સુખી, દુઃખી એ પોતે જાણે ખરો, પણ હું તે કોણ ? તેનો ખ્યાલ નથી. અર્થાત્ કેટલાક ભાગ્યશાળીઓને ખ્યાલ હોય પણ કેટલાકોને તો તેનો ખ્યાલ જ નથી, માટે તીર્થંકર ઉપદેશ આપે છે કે તુ કોણ તે ઓળખ

વાયરા સમાન અપ્રતિબદ્ધ આત્મા

હવે કદાચ તુ દેવદત્ત, પણ તે પચીસ કે પચાસ વર્ષ સુધી પણ તે પહેલાં તુ નહોતો અને તેથી આગળ તું રહેવાનો નથી ? હવે કહે કે-તુ આ પચાસ વર્ષ સુધીનું જ જીવન માને છે ? દેવદત્તના જીવનથી પચાસ વર્ષ, પણ જીવ કંઈ પચાસ વર્ષનો નથી. તુ દેવદત્ત હોય તો જેટલો વખત તું રહે તેટલો વખત દેવદત્ત રહે જ, પણ અહીં દેવદત્ત નામ તો પચાસ કે સો વર્ષ સુધી બોલાશે, પણ તે નામના નાશથી તારો નાશ નથી જ ? હવે જેની ઉત્પત્તિએ જેની ઉત્પત્તિ કે જેના નાશે જેનો નાશ હોય તે ઠીક પણ અહીં તેવું નથી. તેં તો માગ ભાડૂતી દેવદત્તપણું લીધું છે. જેમ હવા પૂર્વથી નીકળી પશ્ચિમ તરફ ચાલી જાય, ઉત્તરથી નીકળે અને દક્ષિણના છેડા સુધી ચાલી જાય, એટલે જેમ હવા–પવન અપ્રતિબદ્ધપણે ચાલી જનાર છે, તેમ આ જીવ વાયરાની માફક કોઈ સ્થાનના સંબંધવાળો નથી. જેમ પવનને ઓળખાવવા દિશાસૂચન કરવું પડે છે તેમ અહીં જીવને ઓળખાવવા માટે ઉત્પન્ન થવાનું સ્થાન–કુટુંબકબીલો આદિ કંઈ નિયત નથી, પણ જે વખતે જે ભવમાં ઉત્પન્ન થયો તેટલા માગથી તે ભવનો ગણાય છે, માટે પ્રથમ આત્માને ઓળખવા માટે કહે છે કે 'તુ તને ઓળખ.'

પાજરાને ઘર માનનાર પોપટ [1]

હવે જેમ કાને ક્યુ તેમ મુનીમ શેઠના નાના છોકરાને તેની માલમિલ્કત બતાવે ત્યારે મિલ કતની વ્યવસ્થા સૂઝે, તેમ આ આત્મા આપણી જ માલિકીનો છે તે ભગવાન જિનેશ્વરની માલિકીનો નથી છતા તેની માલિકીની ખબર ન હોય તો વ્યવસ્થા શી રીતે બને ? માટે કહો કે ખબર પડે તો જ વ્યવસ્થા થાય પ્રથમ વ્યવસ્થા ન થઈ તેમા કારણ એ જ કે મિલકતની ખબર જ નહોતી જેમ રોહિયાનો છોકરો લાખોની મિલકતનો માલિક છતા, કેદ જ્યાનો કબજાવાળો છતા તેની માલિકીની ખબર ન હોય તો તેની કઈ પણ વ્યવસ્થા ન જ કરી શકે તેમ આ જીવ આ પચ ભૂતમય માટીના પાજરામા રખડ્યા કરે છે પછી ચાહે એકેદ્રિયથી લઈ પચેદ્રિયની જાતિમા કે ચારે ગતિમા ખડે છતા ત્યા પોતે સમજે છે કે હુ તેનો માલિક છુ જેમ પોપટ પાજરામા હળી જાય એટલે પાજરાને ઘર સમજે લગાર બહાર ભય લાગે તો પાજરામા ઘૂસે ખરેખર જુઓ તો પાજરુ પોપટ માટે તો કેદ જ છે, છતા તે તેની સાથે હળી ગયેલો હોવાથી પાજરામાથી બહાર નીકળવુ તે તેને મોત લાગે તેમ આ જીવ શરીરરૂપી પાજરા સાથે હળી જવાથી તેને બહાર નીકળવુ ગમતુ નથી અરે ! બહાર નીકળવુ તેને એ મોત જ સમજે છે

શરીરના રગેરગે રગાયેલો આત્મા

આ જીવના શરીરને અગ્નિ લાગે તો બળે પાણીમા ડૂબે તો પોતે પણ ડૂબે કહો કે જીવરૂપી પોપટ શરીરરૂપી પાજરામા પુરાયેલો છે છતા તેને કેદ ન માને અને ઊલટો ઘર જ માને અજ્ઞાન અવસ્થામા આ બધુ કરે હવે તેને કેદ લાગે ક્યારે ? પાજરાના આધારે જ પોપટનુ જીવન છે પાજરાના નાશે પોપટનો નાશ છે તેમ અહી આ શરીરના રગ-રગે જીવ રગાયેલો છે હાથમા ચપ્પુ વાગે કે તરત દુ ખ ભોગવાય આ આત્માને ખ્યાલ નથી કે હુ સ્વતત્રપણે

જંગલમાં વિચરનારો છતા આ શરીરરૂપી પાંજરામાં પૂરાયેલો છુ. તેના માટે ભગવાન્ ઉપદેશ આપે છે કે-બીજું કંઈ મારે કહેવું નથી કે સભળાવીને સમજાવવું નથી, માત્ર તમો તમને સમજો કે ઓળખો.

બહિરાત્મા અને અંતરાત્માવાળા જીવો

હવે કેટલાક અજ્ઞાની જીવો-બહિરાત્મા એટલે શરીરને માને. અંતરાત્મા-અંદરના જીવને અને સિદ્ધિપદ પામે ત્યારે પરમાત્મા માને. હવે બહારની ચીજને નુકશાન થાય કે મરી ગયો, તેને લાભ થાય તો રાજી થાય એવાને બહિરાત્માવાળા જાણવા. હવે વર્તાવમાં મજબૂત ન રહે પણ જાણે ખરા તે અંતરાત્માવાળા જેમ દારૂડિયાઓ દારૂ પીએ અને તેનો નશો ન ચઢે ત્યાં સુધી તેના દુર્ગુણો ગાઈને કાનપટ્ટી પકડે અને ડાહી વાતો કરે પણ જ્યારે પીએ ત્યારે તે બધું ભૂલી જ જાય, તેમ કેટલાક ડાહ્યા જીવો છે કે જેઓ આત્માનો સ્વભાવ-તેનો નિશ્ચય આદિ જાણે ખરા પણ જ્યાં મોહરાજા આવી પડે ત્યારે તેઓ પણ તેના મૂળ સ્વભાવને ભૂલી જાય.

સંનિપાતમાં પંડિત અને મૂર્ખ બંને સમાન

હવે પંડિત અને મૂર્ખને સંનિપાત થાય ત્યારે બંને સરખા જ હોય. તેમ આત્માને સમજનારા વાત કરે ત્યારે પૂરી ડાહી કરે. અવિરતિવાળા, દેશવિરતિવાળા તેઓ આત્માને જાણે, માને ખરા, છતા ભાનને ભૂલી જાય. હવે જેમ કહી ગયા છીએ કે એંસી વરસનો ડોસો કહેતો હતો કે પાણીમાં બાચકા ભર્યાથી શું કામ થાય? પણ બોલનારને જ્યારે પાણીમા પડવું થાય અને તે વખતે બાચકા ભરે ત્યારે પ્રથમનુ ડહોળેલુ ડહાપણ શું કામ લાગે? હવે સમજુ છતાં કેટલાક જીવો બધું કોરાણે મૂકે તેથી પ્રથમ આત્માને જાણવાનું તીર્થંકરો કહે.

દયાપાત્ર કોણ અને ઓલભાપાત્ર કોણ ?

હવે એ વાત ધ્યાનમા રાખજો—અક્કલ વિનાનો હોય અને ભૂલ કરે તો તે દયાને પાત્ર પણ જાણુગ ભૂલ કરે તો ઓળભાને પાત્ર જેમ આંધળો અથડાય તો તે દયાપાત્ર પણ કોઇ દેખતો અથડાય તો તેને તો કહેવુ પડે કે 'જોતો નથી ?' એમ કહીને ઓળભો અપાય

હિન્દુપણુ શી ચીજ છે ?

હવે જે આત્માને જાણે, તેને ગતિપરિણામી માને અર ! તેથી જ હિંદુપણું છે હવે હિંદુપણું શી ચીજ તે અહીં સહેજ સમજાવી દઉં હિંદુપણુ મુસ્લિમોને કેમ નડે છે અને તેથી મુસ્લિમો તમને કાફર શબ્દથી કેમ નવાજે છે ? हिण्डते भवात् भवान्तरमिति हिण्डु ' અર્થાત્ એક ભવથી બીજા ભવે હિંડનારો જે આત્માને માને તે જ હિંદુ અને તે કુળવાળાઓ તે હિંદુ અર્થાત્ પુનર્જન્મ માને તે જ હિંદુ

મુસ્લિમોની માન્યતા

હવે મુસ્લિમોની માન્યતા એ છે કે—આ ભવ પૂરતું જ સુખદુ ખ છે મરણ પામશે ત્યારે કબરમા દટાશે. હવે ન્યાયનો દિન આવશે અને ઇશ્વર મુડદા માટે કોર્ટ બેસાડશે ત્યારે આ કબરોમાથી તે મુડદા ઊભા થઇને ત્યા ન્યાય પામશે હવે આ રીતે માનનારામા જ મીંડુ છે તે કબરમાથી કોણ ઊભા કરશે ? જ્યારે ખોદીએ ત્યારે માટી જ હોય છે આમ છતા માની લઇએ કે જેણે સારા કર્મો કર્યા હશે તેને તો દેવગતિ પણ ખરાબ કર્મ કરનાર તો દોઝખ કે જહન્નમમા જશે હવે ત્યાથી નીકળી તે ક્યા જશે અને ક્યારે નીકળશે ! તેનો ઉત્તર નહિ આપતા તલવાર ઉગામશે. મનુ તેના પયગમ્બરે તેથી આગળ કઇ જણાવ્યુ નથી

એક શત્રુથી બચવુ મુશ્કેલ થઈ પડે હવે આ ઇંદ્રિયો આશ્રવો, ક્રોધાદિ તો ઘરમા ઘૂસેલા છે તેનાથી બચાય કેમ ? પાડોશીનો છોકરો ખરાબ હોય તો પણ ઘરમા આવતો રોકાય નહિ કારણ કે આબરૂદારનો છોકરો છે તેથી ના ન પડાય તેમ ભરોસે પણ ન રહેવાય, તેથી સાવચેત રહેવુ પડે હવે મન વચન અને કાયા તેમજ ઈંદ્રિયાદિ જો કે છે લુચ્ચા, છતા નોતરેથી આવેલા છે માટે સાવચેતી રાખવી પડે એટલે જિનેશ્વર મહારાજે ત્રીજો ઉપદેશ એ આપ્યો કે-જો ચાહે તેવા અનુકૂળ પ્રસગમા ઉછળીશ નહિ, તેમ પ્રતિકૂળ પ્રસગમા તુ ગભરાઈશ નહિ તો તે આવેના લુચ્ચાઓ તારો બાલ પણ વાકો કરી શકશે નહિ

જિનેશ્વરનો ત્રીજો ઉપદેશ

જેણે આત્માને સમજી રાખવો હોય તેણે તો ઉશ્કેરાવુ નહિ તેમ ગભરાવુ પણ ન જોઇએ તે પાડોશી લુચ્ચાઓ છતા વસતિ છે બહાર લુચ્ચાઓ બેસેલા હોય તે કુટુબ કહેવાય કે માણસનુ ટોળુ પણ બેઠેલુ કહેશે હવે તુ અહીં એક ઇંદ્રિયની વાહવાહે જઇશ નહિ તેમજ ક્રોધાદિ ઉછાળવા માગે કે ગભરાવવા માગે તો તેમને અનુકૂળ વર્તન કરીશ નહિ માટે ભયથી સાવચેત હોવા ત્રીજો ઉપદેશ આપ્યો

જક્કીપણુ અને દૃઢપણુ

તે બને ક્યારે ? જો સારી વસ્તુ આત્માને હાથ આવે અને તેને તે પકડે તો જ બને હવે જક્કીપણામા અને દૃઢપણામા કઇ ફરક નથી એટલે બનેના વર્તનમા ફરક નથી મજબૂતને દુનિયા હજાર વાર કહે તો પણ ન માને તેમ હઠવાળાને પણ દુનિયા કહે તો પણ ન માને તે છતા સુદર અકણ કરીને તેમા મજબૂત રહે તો દૃઢ પણ ખરાબ પકડીને મક્કમ હે તો જક્કી કહેવાય સા 'દૃ' શબ્દ

ન વપરાય. માટે તમો કહો છો કે આ ચાહે તેમ કહે તો પણ ગણકારીશ નહિ અર્થાત્ મનના વિકારો, ઇંદ્રિયો કે કુટુંબ વગેરે કહે અને હુ ન માનુ તો પછી જક્કી જ કહેવાઉ ને! તો કહે છે કે– નહિ ખોટું પકડીને ન છોડે તો જક્કી પણ સારું પકડીને ન છોડે તો જક્કી ન કહેવાય પણ દૃઢ કહેવાય. ખરાબ વસ્તુ પકડીને ન છોડે તો જક્કી જ કહેવાય. હવે અહીં પકડ સારી જોઇએ તો જ બધું શોભશે. એટલે સારી વસ્તુ ન પકડી હોય અને છોડવાની વાત ન માને તો જક્કીપણુ ગણાય.

ચોથું અધ્યયન ' સુંદરતા '

સારી વસ્તુ કઇ એ તો કહો ? તેને સમજવા માટે ચોથુ અધ્યયન ' સુદરતા ' નામે કહ્યું એટલે સુદરને સમજીને પછી તેને પકડ તેનુ નામ જ સમ્યક્ત્વ. અરિહતાદિ એ દેવ અને તેમણે કહેલા તે ગુરુ કે ધર્મને માનીએ એટલે જ સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. શાહુકાર તરવારને દેખે તે બચાવની દૃષ્ટિએ, જ્યારે ચોર તરવારને ઘાના સાધન તરીકે જુએ. એકની એક તરવાર છતાં દૃષ્ટિએ જુદી છે. તેમ અહી આત્મા જાણવો પણ તે જુદી જુદી દૃષ્ટિએ જણાય એટલે જ્યારે આત્મા છે એવું જે આ લોકોનું જ્ઞાન છે તેને કેમ ખસેડી દઉ ? આવી ભાવના થાય પછી શુ સમજવું ?

વાદી–પ્રતિવાદીના વકીલોની દૃષ્ટિ

વાદી કે પ્રતિવાદીના વકીલો એક બીજાના પરસ્પર પુરાવાઓ જોવામા ખામી ન રાખે, છતા જોતી વખત દૃષ્ટિ એ જ રહે કે ' તેને તોડવો કેમ ? આ પ્રકારની દૃષ્ટિ બને પક્ષમા હોય છે. એટલે વાદીનો વકીલ વાદીના પુરાવા જુએ તે મજબૂત કરવા માટે, તેવી જ રીતે પ્રતિવાદીનો વકીલ પ્રતિવાદીના પુરાવા જુએ તે પણ મજબૂત કરવા માટે. બનેની ધારણા એક જ છે. તેમ અહી આત્માને જાણવા છતા તેના શ્રેય તરફ–કલ્યાણ તરફ ન વળે પણ આત્માના અસ્તિત્વને

ઉડાનના માગે તો શુ કરવુ ? અર્થાત્ સુ ર દૃષ્ટિએ ઉપયોગ થાય તેવી રીતિ રાખો

દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્ર તે શુ ?

હવે આત્માને સુ ર સ્થિતિએ જાણવો પાડોનીને પણ તેવી રીતે રાખવા તે બને શી રીતે ? લુગડાના એક જ છેડામા બધી ગાંઠો હોય અને ગીધી રીતે નાખીએ તો નીકળી જાય અહીં આત્મામા આ- કઈ છે ? તે ગાંઠો ન પાડે તેવી રીતે છેડો જોડવો તેનુ નામ જ સુદર હવે ગાંઠો પાડવાનુ અને છોડવાનુ કેમ બને છે ? તે માટે કહે છે કે સુદરનો નિશ્ચય, પછી તેનો બોધ અને પછી તે રસ્તે પ્રવૃત્તિ-આ ત્રણ વસ્તુ કરો તો બધુ સુદર હવે તે ત્રણ વસ્તુઓ બને કેમ ? તેનું નામ જ દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર છે જે સુદર કરવાનો નિશ્ચય તે જ સમ્યક્ત્વ અને તેને જાણવુ તે સમ્યગ્જ્ઞાન અને તેની પ્રવૃત્તિ તેનુ નામ જ ચારિત્ર

જીવને મિથ્યાત્વ મોહનીયની આડ

દુનિયા માત્રને સારુ ગમે છે છતા આખી દુનિયાને સુદરતા કેમ પ્રાપ્ત થતી નથી ? સુદરતા જાણીને કેમ તે રસ્તે પ્રવૃત્તિ થતી નથી ? વાત ખરી સ્કૂલમા-શાળામા ભણતા વિદ્યાર્થીઓ બધા પાસ થવા જ અભ્યાસ કરે પણ રમતિયાળ છોકરાઓનો પાસ થવાનો કે અભ્યાસ કરવાનો વિચાર હોય તો પણ રમવાની ઇચ્છા આડી આવવાથી પાસ ન થવાય તેમ આ જીવને મિથ્યાત્વમોહનીય આડુ આવવાથી શુદ્ધ નિશ્ચય ન થાય જ્ઞાનાવરણીય આડુ આવવાથી શુદ્ધ બોધ ન થાય તેમ ચારિત્ર-મોહનીય આડુ આવવાથી શુદ્ધ પ્રવૃત્તિ ન જ બને હવે ભાડૂતી મકાન-વગર માલિકીનુ હોય અને તે બાર વર્ષે ત્રીસ વર્ષે નામ માલિક બની જાય છે તો પછી આ અજ્ઞાન તો અનાદિ કાળનુ છે, તે પોતાનુ ઘર છોડે કેમ ? અરે ! મિથ્યાત્વ અને અવિરતિ અનાદિ કાળથી ઘર કરીને બેઠેલ તે છૂટે કેમ ? વાત ખરી દુનિયામા એ કાયદા છે પણ શરીરમા ત્રીસ વર્ષ

રહ્યો એટલે આ શરીર નહિ છોડવું પડે ને ? કેમ કબ્જો થશે ને ? દુનિયાદારીના કાયદા બધે લગાડાતા નથી. આ શરીર માટે તો એ કાયદો લાગુ ન પડે.

પુદ્ગલના સ્વભાવોને વશ પડેલો આત્મા

અરે પલ્યોપમ કે સાગરોપમ સુધી એ જ શરીરમા સમય વ્યતીત કર્યો હોય પણ ક્ષણવારમા જવું પડે તેનો કંઈ નિશ્ચય ન હોય. રોડાં કે ફૂકા માટે કાયદા છે. આ શરીર તે તો ચામડું છે, અને આ આત્મા તો હવાઇરૂપ છે. તેના માટે કાયદો ન હોય. ભલે અનાદિ કાળથી આત્મામાં અજ્ઞાન, અવિરતિ, મિથ્યાત્વ રહેલા હોય છતાં તે આત્માના માલિક ન જ બને. ભલે માલિક ન બને પણ કબ્જો ખરો ને ? વાત ખરી. જેના કબ્જે જે ચીજ થઈ હોય પછી તે ચાહે તેટલી રાડો પાડે તો તે કામ ન લાગે. આ આત્માને મિથ્યાત્વ, અવિરતિએ કબ્જે કરી લીધો છે, તેથી તે અજ્ઞાનપણે કહે છે કે હું હકદાર નથી પણ કબ્જો તો મારો છે. અવિરતિ, મિથ્યાત્વ આદિ પુદ્ગલના સ્વભાવો છે, તે આત્માના સ્વભાવો નથી, છતાં તે આત્મા મિથ્યાત્વ, અવિરતિના કબ્જે તો છે ને ?

કાગળની તરવારથી કોટ કબજે ન થાય

વાત ખરી, પણ સો વર્ષનો ભાડવાત હોય અને દરેક વર્ષે ભાડું ભરતો જાય અને તેની ભાડાચિઠ્ઠી લખાતી હોય તો તે સો વર્ષ સુધી પણ માલિક ન જ બને. તેમ આ આત્માએ અજ્ઞાન, અવિરતિ આદિ રહેવા દીધા છે એ વાત ખરી, પણ તેની પાસે ભાડાચિઠ્ઠી છે એટલે આત્માના મધ્ય આઠ પ્રદેશો કે જે રૂચક નામે ઓળખાય છે, તે કોઇના આધીન નથી. એટલે મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાયાદિથી લેપાયેલા હોતા નથી. અહીં કાગળની તરવારથી કોટ કબ્જે ન થાય એટલે કેડે બાંધેલી ખરી તરવાર જ કોટને કબ્જે કરે. તેમ અહીં સિદ્ધ સમાન આઠ પ્રદેશો છે. આથી જ તેનો કબ્જો કર-

વામા વાર ન લાગે પરતુ જો તરવાર લઇને સામો ઊઠે તો જ ક્રૂર અને ધાતકી પણ ઊભા ચાલ્યા જાય

અપૂર્વકરણરૂપી સોય

હિંદુઓએ હિંદુપણાની રક્ષા માટે બાઈઓને એ જ જણાવ્યુ કે-એક સોય શીનાની પાસે રાખો એ જ તમારા રક્ષણ માટે બસ છે તેમ અહીં તરવાર લેવા માટે આત્માને વાર છે તે તો ક્ષપક શ્રેણિએ ચડતા કામ લાગે પણ હાલ અપૂર્વકરણરૂપી સોય જો આત્મા લે તો બસ છે એટલે અત્યાર સુધી ઘણા કર્મો બાધતો આવ્યો છે અને છોડતો પણ આવ્યો છે, છતા મિથ્યાત્વના પુદ્ગલોને હાથ કરવા માટે તો હાલ સોય જ લે સોનાની નહિ પણ અહીં મિથ્યાત્વ અનાદિ કાળથી ઘર કરી બેસેલ છે તેના માટે વજ્રની સોય લે તેની સામે આકણિયો કે પથ્થર આવે તો પણ તે વળે નહિ પણ તે પથ્થરાદિ ભેદાઈ જાય એટલે તારા પરિણામોને તુ મજબૂત કર કે જેથી જે આવે તે ભેદાઈ જાય અને તેવા પરિણામ તારા પ્રથમ થયા નથી માટે તે સોયનુ નામ અપૂર્વકરણ આપ્યુ આવી સોય જો તુ લે તો બસ છે

ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ

આવી સોય તીર્થંકર મહારાજના ઉપદેશથી આત્માના હાથમા આવે ત્યારે મિથ્યાત્વરૂપી ઝાડ તાડ જેવુ ઊચુ લાગે પણ તેના મસ્તકે સોયની અણી વાગી કે આખો તાડ સુકાયુ તેમ અહીં મિથ્યાત્વ-મોહનીય ૬૯ કોડાકોડી જેટલી સ્થિતિનુ એ અપૂર્વકરણરૂપી સોયના ગોદાને સહન કરી શકે તેમ નથી અંતે તેનો નાશ થયા વિના છૂટકો નથી હવે અપૂર્વકરણની સોય મારતી વખતે તે મિથ્યાત્વ જીવતુ હોય તો ફિકર નહિ જેમ તાડના ઝાડને સોય મારતા તે પડી ન જાય પણ સુકાઈ જાય તેમ અહીં મિથ્યાત્વને અપૂર્વકરણની સોય વાગતા તે આડુ ન આવે અર્થાત્ મુડુ થઈને પડેલા શત્રુના અંગોપાગ કાપી નાખે તો પછી તે વચમા કઈ ન કરી શકે તેમ અહીં

મિથ્યાત્વના ત્રણ ભાગો કરાય. શુદ્ધ ભાગ, અશુદ્ધ ભાગ અને મિશ્ર. હવે જેમ શત્રુને પાડીને તેના ભાગ કરે તે વખતે જે જુસ્સો કે જોસ હોય તે પ્રથમ પણ ન હોય, પછી પણ ન હોય તેમ અહી અનંતાનુબંધીને તોડી નાંખતી વખતે જે જુસ્સો હોય તે પહેલા કે પછી ન હોય. તેને તોડી નાખે પછી જોર ન હોય. લાકડાં પણ ખસેડવાનાં ન હોય. અનંતાનુબંધીને તોડી નાંખી મિથ્યાત્વને ભોંયભેંગું કરી નાંખે તેનુ નામ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ

ઉપશમ શ્રેણિ એ શી ચીજ ?

જ્યારે પ્રથમ જીવ સાવચેત થાય ત્યારે આજ હોય. ચારિત્રને માટે ઉપશમ શ્રેણિ માડે ત્યારે પણ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ હોય. હવે તેવા જીવને ઊંચાં બીજા બે સમકિત ન લેતા ઉપશમ જ કેમ લીધું ? તેની શી જરૂર ? ક્ષાયિક કેમ ન હોય ? ઉપશમ શ્રેણિ શી ચીજ વગેરે અધિકારો અગ્રે જણાવશે.

વ્યાખ્યાન : ૨૩

તીર્થંકરનો જગતને ઉપદેશમાં સંદેશો

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન **શીલાંકાચાર્યજી** મહારાજ ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે **આચારાંગ** સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની ટીકા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે દરેક કાળે, દરેક ક્ષેત્રે ભવોભવથી જગતના ઉદ્ધારનુ ઝાડ જેણે પોષેલું છે, અને જગતના ઉદ્ધારને માટે જેણે તીર્થંકર નામકર્મ બાંધેલું છે, તે તીર્થંકરો કેવલજ્ઞાન પામ્યા પછી, જગતને ઉપદેશમાં સંદેશો એ આપે છે કે-તમોએ જગતના પદાર્થો, તેનાં સાધનો મેળવવાની અને જાણવાની મહેનત કરી છે. ચાહે જેવી ગતિમાં તમે ગયા હો તે સર્વ ગતિમા આહાર, શરીર, ઇંદ્રિયાદિ માટે પ્રયત્ન કર્યા વિના તમે નથી રહ્યા; પણ એક પ્રયત્ન તમોએ કોઈ ભવમાં કર્યો

નથી તમને પોતાને જાણવાનો પ્રયત્ન તમોએ કોઇ પણ ભવમા કર્યો નથી હવે જગતના જીવો એમ કહે છે કે 'હુ છુ મારે આમ કરવુ છે' એ સર્વ આ ભવની વાત કરે છે પણ ગયા ભવની કે આવતા ભવની વાત કોઇ કરતા નથી કુટુબકબીલા કે તેના સાધન માટે પ્રયત્નો થાય તે આ જ ભવ પૂરતા થાય છે માટે જિનેશ્વર કહે છે કે-તમો તમારા આત્માને બીજા કોઇરૂપે ન ઓળખો તો પણ તે અનતજ્ઞાન અનતદર્શન અનત ચારિત્ર, વીર્યાદિવાળો, હોના છતા તે સ્વરૂપવાળો હોવા છતા તેને ભલે ન ઓળખો -પણ એટલુ તો જરૂર ઓળખો કે આત્મા એક ગતિમાથી બીજી ગતિમા ભટકવાવાળો છે

ભવોભવ ઉત્પન્ન થવાવાળો આત્મા છે

આ એક જ હુકમમા કેટલુ મહત્ત્વ હશે કે જેની ઉપર ચૌદપૂર્વીને આ એક જ હુકમ ઉપર-આખુ **ઉવવાઈ** નામનુ સૂત્ર રચવુ પડયુ **શ્રુતસ્થવિરોએ** આ **ઔપપાતિક** ઉપાગની રચના કરી તે શા માટે? ભવોભવ ઉત્પન્ન થવાવાળો આત્મા છે આવા કથનને ઉદ્દેશીને આખુ સૂત્ર **શ્રુતસ્થવિરોએ** રચ્યુ **અગના એક વાકયને અનુસરીને જે સૂત્રરચના થાય તેનુ નામ ઉપાગ** કહેવાય તેમ અહીં ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજનુ એક વાકય કે આ મારો આત્મા ચારે ગતિમા ઉત્પન્ન થનારો છે અને તે જ્ઞાન જરૂરી છે' આથી તે વાત ઉપર જ **શ્રુતસ્થવિરોએ** ઉવવાઇ સૂત્રની રચના કરી

ગત ભવ અને આવતા ભવની વિચારણા

આત્મા કોઇ વખત એમ વિચારે છે કે-પરભવમા શુ થશે? ગયા ભવમા શુ હતુ? આ વાત આસ્તિકોમા પણ વિચારાય છે પણ તે ધર્મસ્થાનકોમા વિચારાય અને ધર્માનુષ્ઠાનો કરીને ઊઠયા કે તે વાત જ આખી ભૂલી જવાય! કારણકે સૂર્યનો ચોખ્ખો પ્રકાશ હોય પણ વાદળાની ઘટા આડી આવી કે તે પ્રકાશ બધ થાય તેમ

ધર્માનુષ્ઠાનના સમયે આત્માને ગત ભવ કે આવતા ભવના વિચારો આવે. તે ટકે ક્યાં સુધી? જ્યાં સુધી આવરણરૂપી વાદળાં આડા ન આવે ત્યા સુધી. હવે તેને માટે કહ્યુ કે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભરૂપી વાદળા જ્યાં આડા આવે કે તે જ્ઞાન ચાલ્યું જાય. આસ્તિકોને ગત ભવ કે આવતા ભવનુ જ્ઞાન થાય, પણ તે ધર્મક્રિયાના સમયે દેરાસર કે ઉપાશ્રયમાં; પણ ત્યાંથી નિવર્ત્યા કે પાછા ભાનભૂલા બની જવાય છે.

ખરું શિક્ષણ ક્યારે મળ્યું ગણાય?

પડછાયાને કોઇ દિવસ ટકનાર ન જ ગણીએ. લાલ પડદા ઉપર જે તડકો પડે અને તેની છાયા બીજા ઉપર પડે તેથી તે લાલાશ કસુંબલની કિંમત ન જ લાવી દે. તેમ ધર્મસ્થાનકમા ધર્મભાવના આવે કે હુ રખડતો રખડતો આવેલ છુ. આવતા ભવ માટે પુણ્યરૂપી ભાતું એકઠું કરવાનું છે. આમ વિચારો આવે આથી હવે કહેવા શું માગો છો? ધર્મસ્થાનમાં કે ધર્મક્રિયામાં જવું જ નહિને? ના, એમ નહિ. નાનો છોકરો નિશાળમા માસ્તરની સોટી સામે પલાખું પૂછાય કે તુરત જવાબ દે, પણ વગર ડરે તે ભૂલી જાય છે. માટે ભણ્યો ત્યારે જ ગણીએ કે જ્યારે વગર ડરે પણ જવાબ આપતો રહે. તેમ અહીં ઉપાશ્રય, દેરું, સામાયિક, પ્રતિક્રમણાદિ તે માસ્તરની હાજરીવાળુ છે, પણ ખરું શિક્ષણ તો માસ્તરની ગેરહાજરીમાં કોઇ પણ, અગર માતાપિતા કે અન્ય કોઇ પૂછે અને તે જવાબ આપે ત્યારે જ ભણ્યુ કહેવાય. ત્યારે તેજ છોકરો ભણેલો ગણાય. અહી ઉપાશ્રય આદિ સ્થાનો તે સંસ્કાર નાખવાની ચીજો છે, છોડવાની નથી. માસ્તરની હાજરીમાં પલાખા પૂછાય અને આવડે પછી વગર હાજરીએ પણ આવડવાં જોઇએ. તેવા સંસ્કારો માટે જ પ્રથમ હાજરીની જરૂર ખરી.

સમકિતદૃષ્ટિ જીવના પરિણામો કેવા હોય

હવે ધર્મસ્થાનોમાં જો વૈરાગ્યાદિવાળો ન થાય તો તેને તે

ટોળામા બેસવા જ ન દેવો ? હવે ખરુ કામ કયા છે ? બહાર શાસ્ત્રકાર કહે છે કે–ધર્માનુષ્ઠાનોમા કે ધર્મસ્થાનોમા જેમ ભવમબધી વિચારો આવે તે સારા છે, કાઢી નાખવા જેવા નથી પણ તે ચોવીસે કલાક ચોટી જવા જોઈએ કારણ કે જે જીવ સમ્યગ્દષ્ટિ થયો તે વૈમાનિક સિવાય બીજુ આયુષ્ય બાવે જ નહિ હવે આયુષ્ય બાધવાનો નિયમ નથી કારણ કે જેમ મરણનો નિયમ નથી અર્થાત્ મરણને અગે મનુષ્યનો નિયમ નથી તેમ પરભવનુ આયુષ્ય કયા ટાઇમે બાધે તેનો નિયમ પણ નથી ગમે તે પ્રવૃત્તિએ તે આયુષ્યને બાધી શકે છે હવે આયુષ્ય બાધવાનો નિયમ નથી તો જેમ હુમલો અમુક સરહદે આવશે એ નિયમ ન હોય તો તૈયારી ચારે તરફ રાખવી પડે ઇગ્લાડની ચારે તરફ દરિયો છે એટલે કાઠે તૈયારીઓ રાખવી પડે જ ઇરાન અફઘાનિસ્તાન આદિ દેશોને ક્રિનેમધી કે બચાવ દરેક સરહદ પર રાખવા પડે તેમ અહીં પર ભવનુ આયુષ્ય બાધવાનો હુમલો કયા ટાઇમે કઇ પ્રવૃત્તિએ આવશે તેનો નિયમ નથી અનિયમ છે તો પછી તેની તૈયારી સર્વ કાળે અને સર્વ પ્રવૃત્તિએ રાખવી જ જોઇએ એમ છે તો સમકિતદષ્ટિ જીવ વૈમાનિક સિવાયનુ આયુષ્ય ન બાધે એ નિયમ કેમ ? તો કહે છે કે–સમકિતદષ્ટિ જીવની લેશ્યા એટલે પરિણામ બગડવાવાળા ન જ હોય

સમકિતદષ્ટિ જીવના આયુષ્યના બધ

પર્વતિથિને આરાધનારના પરિણામ સારા જ હોય છે જેમ ત્રીજે લીલોતરી આદિ હાથમા લઇને પૂછે કે આજે બીજ તો નથી ને ? તેમજ ચોથે લીલોતરી ખાતા વિચારે કે પાચમ આજ નથી પણ કાલે છે, એટલે કાલે લીલોતરી નહિ ખાઇએ આવા પરિણામ થાય છે અને તેથી ગમ્યામાગ્યા રહેતા નથી આવી રીતે દમ તિથિની આરાધના કરનારને પ્રથમ અને પછીના દિવસના અગે પરિણામની તીવ્રતા રહે છે કે–તિથિ હોય તો ન કરીએ તિથિ હશે તો નહિ

કરીએ. આવા વિચારો વગર તિથિના દિવસે થાય છે, તેમ અહીં સામાયિક પ્રતિક્રમણાદિની પાછળ પણ વિચારો તેવા જ આવવા જોઇએ 'હવે તેજોલેસ્યા એટલે ક્રોધ અર્થવાચક નહિ પણ અહીં સારા પરિણામવાળી જે લેશ્યા તે તેજોલેસ્યા કહેવાય. સમકિતદૃષ્ટિ જીવ સમકિત પામ્યા પછી તેમાં જો ટકેલો હોય અને સત્તરે પાપસ્થાનકોમાં રાચતો હોય તો પણ તેની લેશ્યા સારી હોય, તેથી તે આયુષ્ય સારું બાંધે. હવે તેજો, પદ્મ કે શુકલ લેશ્યામાં જો આયુષ્યનો બંધ કરે તો તેવી લેશ્યાના પરિણામમા જ ઉત્પન્ન થાય. જો આ નક્કી છે તો પછી સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ વૈમાનિક સિવાય બીજું આયુષ્ય ન બાંધે.

મગજનો કાબૂ રાખવાનો ઉપદેશ

જ્યોતિષ્કના જીવોને પણ તેજોલેસ્યા છે. તેના કરતાં અસંખ્યાતગુણી શુદ્ધ લેશ્યામા સમકિતદૃષ્ટિ જીવ હોવો જોઇએ. અરે, સત્તર પાપસ્થાનકોમાં રાચતાં છતા તેની તેજોલેસ્યા સારી હોવી જોઇએ. જ્યોતિષ્ક દેવ કરતા પણ અધિક સારી લેશ્યા હોવી જોઈએ. મગજનો કાબૂ ખોઇશ અને ક્રોધાદિને આધીન થઈશ તો તારું જાણેલું તણાઇ જશે, માટે બીજો હુકમ એ જ કર્યો કે મગજનો કાબૂ રાખજો નાના છોકરાને પૂછીએ કે તુ ગાડો કે ડાહ્યો ? તો તે ગાડો કહેવાને તૈયાર નથી. અર્થાત્ મગજનો કાબૂ ગુમાવવા કોઈ તૈયાર નથી. છતાં ગુમાવી દેવાય છે શાથી ? અનુકૂળ સંજોગોથી રાચી જઈ જીવ પોતાના સ્વભાવને ભૂલી જાય છે, તેમ પ્રતિકૂળ સંજોગોમાં ત્રાસ પામે ત્યારે તે મૂળ સ્વભાવ ભૂલી જાય છે, માટે કહે છે કે–ચાહે તેવા સંજોગોમાં મગજનો કાબૂ રાખજો અને તેથી જ તમારો સિદ્ધાંત ટકશે. તેથી **શીતોષ્ણ** નામે ત્રીજું અધ્યયન કહ્યું, એટલે સ્થિર રહેવા માટે ત્રીજો હુકમ કર્યો પ્રથમ ભવોભવની ઉત્પત્તિ જાણો. મગજનો કાબૂ ગુમાવો નહિ અને સ્થિર રહો.

સુંદર વસ્તુ પકડી ન શકીએ તો ?

આ ત્રણ વાનાં છતાં સુંદર વસ્તુ પકડી ન શકીએ તો ? લોઢાની

સાથે વળગેલો કાટ પણ ટીપાય તેમજ એને ભઠ્ઠીમા જવુ પડે, છતા ઘાટ કોનો બને ? કહો કે લોઢાનો જ બને કાટનો ઘાટ ન બને પણ જુદો જ પડે તેમ અહીં નિશ્ચય બતાવવાવાળા મગજનો કાબૂ રાખનાવાળા, મજોગોમા સ્થિર રહેવાવાળા હોવા છતા જેઓએ આત્માને ન પકડ્યો હોય-જેમ અભવ્ય કે મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવો આ સર્વ વાતો કરે અરે ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પાળીને નવગ્રૈવેયક સુધી જાય અરે, દેવલોકની ઈચ્છાએ તો ધર્મનુ આચરણ કરે છે અને તેથી તેઓ પરભવ માને છે વળી ક્રોધાદિના આવેશમા આવે તો દેવગતિનુ આયુષ્ય ન બાધે અને તેથી મગજ ઉપર કાબૂ રાખે છે તેમજ અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ સજોગોમા સ્થિરતા રાખે છે, છતા તેનો આત્મા ઊંચો ચઢી શકતો નથી

જીવ પોતાની સુદરતાને જાણતો નથી

જાસૂસી કરના પ્રજા પાળવાનો ઉદ્દેશ ઊંચો રાખવો પડે હવે આ જીવ કલ્યાણને ત્યારે જ સાધે કે જ્યારે તે સુદરને સગ્રહી શકે જેઓ સુદરને મગ્રહી શકતા નથી તેઓ કલ્યાણને સાધી શકતા નથી કોઇએ ભેરનુ ગાડુ ભર્યું અને દિલ્હી લઇ જાય તેથી વળે શુ ? અરે, મુસાફરી કરી ટાતડકો વેઠે તેથી કોયળી ન જ ભરાય તેમ અહીં જેઓએ પોતાના આત્મામા સુદરની વમાવટ કરી નથી તે આત્માઓ ભેરના ગાડાવાળો દિલ્હી પહોચે અને મુસાફરી ખર્ચ પણ ન નીકળે તેની માફક પોતાના ફળને પામી શકતા નથી એટલે પ્રસગને અગે મજબૂત રહી સુદરનો વમવાટ આત્મામા કરે તો જ ધાર્યું મેળવી શકે હવે સુદર શબ્દ ચોખ્ખો છે પણ તે સુદર કહેવુ કોને ? જગતમા દરેક જીવ સુદરની ઈચ્છાવાળા છે મારુ ભૂડુ થજો એમ તો કોઇ બોલનાર નથી હજી કાચ પરનુ ભૂડુ ઈચ્છનાર હશે પણ અહીં આખુ જગત સુદરની ચાહનાવાળુ છે અને તેને જ માટે મથવાવાળુ છે છતા સુદરને ન ઓળખે તો કરે શુ ? હવે નાનુ બચ્ચુ કાચનો કટકો લઇને હીરો સમજી પેટીમા મૂકે, કોઈ લેવા આવે તો આપે

નહિ અને લડે, એટલે અહી બાળક કાચનો હીરો સમજે, તેમ આ આત્મા બહારની ચીજોને સુંદર માની તેને જ પોતાનામા વસાવે છે, પણ આત્માની સુંદરતાને વસાવતો નથી. જગતની સુંદરતાને જાણે છે પણ ખાટલે મોટી ખોડ છે કે પોતાની સુદરતાને જાણતો નથી.

નિશ્ચય, બોધ અને પ્રવૃત્તિ

જગતના સ્પર્શાદિ દરેક પદાર્થને સુદર માને, જાણે કે દેખે પણ પોતાનુ સુંદર શું ? તેના માટે શાસ્ત્રકારે ત્રણ ' સુંદર ' બતાવ્યાં. (૧) નિશ્ચય (૨) બોધ અને (૩) પ્રવૃત્તિ, એટલે આત્માને આત્માના સ્વરૂપનો નિશ્ચય, તેના સાધનનો બોધ અને તેની જ પ્રવૃત્તિ. એ ત્રણના જુદા પારિભાષિક નામો કહીએ તો સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્-જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર. આત્માનુ સાધ્ય તે જ દર્શન, તેનુ જાણવું તે જ જ્ઞાન અને તેની પ્રવૃત્તિ તે જ ચારિત્ર. આ ત્રણ પારિભાષિક શબ્દોને કોરાણે મૂકીએ અને આ ત્રણ વસ્તુ મગજમા લો આત્મામાં નિર્મળ શું ? અને તેના સાધનોનો બોધ અને તેની જ પ્રવૃત્તિ શુ ? અહી આ ત્રણને પકડો એટલે બસ. એટલે આત્માની નિર્મળતા-રૂપી સાધ્ય હોવું જોઇએ. આ ત્રણમા પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન

ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ એટલે શું?

એ સમ્યગ્દર્શન કેટલા પ્રકારે છે ? પ્રથમ એ વાત ચોક્કસ છે કે વાયુના વિકારે ઊલટી થાય છે પણ જેમ ઊલટી અને વાયુનો વધારો ચાલ્યા કરે તેમ આત્મા મિથ્યાત્વ બાંધે અને ભોગવે, વળી પાછો બાંધે. જેમ દુનિયાદારીના પદાર્થોમા રાચ્યો કે માચ્યો તો એક બીજા પદાર્થની પરપરા ચાલે, તેમ અહીં મિથ્યાત્વનું બાંધવું અને ભોગવવુ એ ચાલ્યા જ કરે. તે પછી છેડો શી રીતે આવે ? હવે કૂતરું જેમ શેરીના છેડે આવીને ભસે તેની ફિકર નહિ પણ વચમાં તો ન જ હોવું જોઇએ. અર્થાત્ રસ્તા વચ્ચે કૂતરાનુ ટોળું ન હોય તો જ હાથી ગતિ કરી શકે. તેમ- આ જીવ જ્યારે ઊંચી શ્રેણિએ જવા

માગે સારે મિથ્યાત એ મ તો ખસી જવુ જોઇએ હાથીની ગધે કૂતરા ખસીને ખૂણામા તો ન જ ભરાય પણ રોગીમા રહેરો વાઘની ગધે નાશી જાય હવે અહીં ખસી જાય તેનુ નામ જ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ જેમ કૂતરા ખસી ગયા પછી તેનો વિભાગ કરીને જે રીતે મારવા હોય તે રીતે હાથી મારે તેમ અહીં આ જીવ અનાદિનો મિથ્યાત્વી હોય તો તે પ્રથમ મિથ્યાત્વને ખમેડી નાખે તે પછી વહેચવાની વાત તે ખમેડે તેનુ નામ જ પ્રથમ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ

શત્રુના નાશ માટે ભેદનીતિની જરૂર

પ્રથમ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ પામ્યો એટલે પથ્થર નીચે આવેલો હાથ તે હોય તો પ્રથમ હાથ કાઢવાની કોશિશ કરવી પડે તે પછી જ પથ્થરની વ્યવસ્થા થાય તેમ અહીં જીવ ઉપર પડેલ મિથ્યાત્વનો પહાડ હોય તો તે પહાડ નીચેથી ખસી જવુ પડે તેનુ નામ જ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ કહેવાય એટલે પાટો બાધીને પછી જ પથ્થરની વ્યવસ્થા કરાય તેમ અહીં જે વળગેલુ મિથ્યાત્વ હતુ તેમા ભેદનીતિ શરૂ કરે જ્યા આપણામા સામર્થ્ય ઓછુ હોય અને શત્રુનો સામનો કરવો હોય તો ભેદનીતિ સિવાય બીજો રસ્તો જ ન હોય અર્થાત્ અધિક શક્તિવાળો શત્રુ ભેદનિતિ સિવાય નાશ પામી શકે જ નહિ અહીં ઔપશમિક સમ્યક્ત્વવાળો મિથ્યાત્વનુ જોર જોતો તેના ત્રણ ભેદ કરી નાખે શુદ્ધ અશુદ્ધ અને મિશ્ર હવે તે ભેદો પાડ્યા પછી શત્રુના પક્ષને પણ પોતાના પક્ષમા લેવો પડે જેમ તીર્થંકર મહારાજા કર્મના શત્રુ છતા પુણ્યરૂપી કર્મને પક્ષમા જ લે અને તેથી પુણ્યના જે કાર્યો તેને પોતાની જોડે મદદ રૂપે રાખે ત્રસકાય પચેદ્રિયપણુ મનુષ્યપણુ લાબુ આયુષ્ય આદિ જે પુણ્યના કાર્યો છે તેને પક્ષમા લઇને પાપનો ખાડો કાઢે પછી પુણ્યનો ખાડો કાઢવા માટે તો સમુદ્ઘાતના આઠ સમય જ બસ છે પછી પુણ્યની તાકાત નથી કે તે ટકી શકે અહીં પુણ્યનો ખાડો કાઢવા માટે ખુદ તીર્થંકર

મહારાજે કર્મની સામે ભેદનીતિ શરૂ કરી. તેમ અહી મિથ્યાત્વનો પુંજ હઠાવવા માટે તેમા ભેદનીતિ કરવી પડે

ક્ષાયિક, ક્ષાયોપશમિક અને ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ

અહી ત્રણ ભેદો કર્યા પછી કોના પક્ષે ચાલવું ? કહો કે જે ભવિષ્યમા કામ કરવા માગતો હોય તે શત્રુને મદદરૂપ ન બને અને આપણને નુકસાનકારક ન હોય તેવો જે સમ્યક્ત્વ–મોહનીયનો જથ્થો છે તેને પક્ષમા લેવો કે જે આત્માના ગુણને નુકસાન ન પહોચાડે. હવે અહી આત્માએ સમ્યક્ત્વ–મોહનીયનાં પુદ્ગલો જો કે મિથ્યાત્વના ઘરના છે પણ શુદ્ધ છે તેથી તેને લેવાં એટલે સમ્યક્ત્વનાં પુદ્ગલો જે શુદ્ધ છે તે તેના ટેકારૂપ થાય. જેમ મિત્રરાજ્ય, શત્રુરાજ્ય અને તટસ્થ રાજ્ય હોય. તેમ અહી મિથ્યાત્વના પુદ્ગલો તરીકે–જે મિત્રરાજ્ય તરીકે છે તે સમ્યક્ત્વનો પુંજ છે, તેમજ જે શત્રુરૂપ પુંજ છે તે મિથ્યાત્વ–મોહનીય અને જે તટસ્થરૂપ છે તે મિશ્રમોહનીય. આ ત્રણ ઉપરથી ક્ષાયિક, ક્ષાયોપશમિક અને ઔપશમિક ભેદો સમજાશે

સમ્યક્ત્વના ભેદોની વધુ સમજણ

ક્ષાયિક અને ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ તે પૌદ્ગલિક નથી પણ આત્મીય છે, કારણ કે તે બનેની વખતે મિથ્યાત્વનાં પુદ્ગલોને મદદમા લીધા નથી. હવે જે ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ છે તે શુદ્ધ આત્મ-સ્વરૂપ છે અને ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ છે તે પૌદ્ગલિક છે. હવે જ્યારે ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ આત્મીય છે તો પછી ત્યા સ્ટેશન કેમ ન કરવુ ? વાત ખરી, પણ ઘેરાની સ્થિતિને છુટકારો ક્યારે ? યુદ્ધ કરીને નિકાલ લવાય તો જ. અહી ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ વખતે આત્મા પોતાના જોરે જ ઝઝૂમે, છતા ત્રણે મોહનીયના પુદ્ગલો વડે તે ઘેરાયેલો છે. એથી બે ઘડીમાં તેનો નિકાલ લાવવો જ જોઇએ હવે જો તે બે ઘડીમાં ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ લાવનાર સમ્યક્ત્વ–મોહનીયને

ફોડીને પોતાના પક્ષમા ન કરી લે અને મિથ્યાત્વના ઘરનુ મગ્રહવા વાળો થાય એટલે શત્રુની જાળમા ફમનારો થાય તો માર ખાઈ બેસે, પણ સમ્યક્ત્વ મોહનીયનુ જોર કરી લે તો પછી તેનુ જોર ન જ રહે હવે અહીં જે પક્ષ પોતાને અનુકૂળ છે, નુકસાન ન કરે અને ઝઝુમના બેસે તેવો છે તેનુ નામ જ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ એટલે સમ્યક્ત્વ મોહનીયના પુદ્ગલોના આધારે આત્મા ઝઝુમના બેસે તેનુ નામ જ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ છે

ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ કયારે ?

અજનાણી હોય છતા જાતે તો ભાગિ ને ? અહીં સમ્યક્ત્વ મોહનીય છે તેના પુદ્ગલો ચોખ્ખા છે છતા જાત તો મિથ્યાત્વની છે માટે શત્રુનો મહાર કર્યા પછી તેને પણ ગરજ તો માગ્વી જોઇએ હવે સમ્યક્ત્વ મોહનીયદ્વારા મિશ્રને મિથ્યાત્વને પોતાના પક્ષરૂપ કરીને પછીથી સર્વનો ખાડો કાઢે સમ્યક્ત્વ, મિશ્ર અને મિથ્યાત્વ મોહનીયરૂપી ત્રણુ ભાગો કરીને ત્રણેને એક રૂપે કરી છેવટે મિથ્યાત્વના ઘેરાવાથી રહિત બને ત્યારે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વી બને

ચારિત્રની તાકાતવાળો મનુષ્ય

આ સર્વ વાત કરી પણ એક વાત ધ્યાનમા રાખવાની છે છોકરાનુ સ્લેટનુ નાણુ લખેનુ હોય પણ તે કોથળીમા કોડીય લાવે નહિ કોથળીમા કઈ ન જ લાવે સ્લેટમા નાણુ સરવાળાથી માણુ છે છતા તે લાખોનુ નાણુ કોથળીમા કોડી ન જ લાવે તેમ અહી આ સમ્યક્ત્વ શી ચીજ છે ? છોકરાનુ નાણુ તેનાથી કોથળીમાં કોડી ન આવે હવે સમ્યક્ત્વ અને જ્ઞાન હોય તો તેથી મોક્ષ આવે એવો નિયમ નથી નરક અને તિર્યંચની કે દેવગતિમા જ્ઞાન અને સમ્યક્ત્વ છતા મોક્ષ નથી થતો અહી આવતન છે છતા કોથળીમા કોડી આવતી નથી હવે તે ધધો માત્ર મનુષ્ય જ કરી શકે, કારણુ કે તેનામા ચારિત્રની તાકાત છે સમ્યક્ત્વ બનાવી તેના જે બેરો જણા-

વ્યા તે આત્માને જરૂરી છે તેની રીતે વર્તનની જરૂર હોવાથી તેના ભેદો વગેરે અગ્રે જણાવાશે

વ્યાખ્યાન : ૨૪

તથા સમ્યक्त्वपुद्गलोपलम्भजनिताध्यवसायः क्षायोपशमिकं २, दर्शनमोहनीयक्षयात् क्षायिकं ३, चारित्रमप्युपशमश्रेण्यामौपशमिकं १, कषायक्षयोपशमात् क्षायोपशमिकं चारित्रं २. चारित्रमोहनीयक्षयात्क्षायिकं ३, ज्ञाने तु भावसम्यग् द्विधा ज्ञातव्यं, तद्यथा–क्षायोपशमिकं क्षायिकं च, तत्र चतुर्विधज्ञानावरणीयक्षयोपशमात् मत्यादि चतुर्विधं क्षायोपशमिकं ज्ञानं, समस्तक्षयात्क्षायिकं केवलज्ञानमिति । तदेवं त्रिविधेऽपि भावसम्यक्त्वे दर्शिते सति परश्चोदयति ।

તીર્થંકરોનું જગતના ઉદ્ધારનું કાર્ય

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ **શીલાંકાચાર્યજી** મહારાજ ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે **આચારાંગ** સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની ટીકા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે સર્વકાળના, સર્વ ક્ષેત્રોના સર્વ તીર્થંકરો કેવલજ્ઞાન પામ્યા પછી જગતના ઉદ્ધારનું જે કાર્ય શરૂ કરે છે. તેમા ઉપદેશમાં મુખ્યતાએ એ જણાવે છે કે–મહાનુભાવો ! તમો અનાદિકાળથી આહાર, શરીર, ઇંદ્રિય, ધન, માલ, કુટુંબ–કબીલાદિને તપાસતા આવ્યા છો, પણ તમોએ પોતાને કોઈ દિન તપાસ્યો નથી જાનવર પણ પોતાના સ્થાન શરીરાદિને તપાસે છે. મનુષ્ય પણ તે સર્વ તપાસે છે પણ પોતાને કોઈ તપાસતું નથી.

પ્રથમ આત્માની ઓળખની જરૂર

હવે જગતમાં દુર્લભતા પણ તેની જ છે કે જે પોતાને તપાસે. દરેક ગતિમાં જીવ શરીર, ઇંદ્રિય, તેના વિષયો કે સાધનોની તપાસ

કરે છે અરે એ પણ ભવ તે વિનાનો નથી હો હવે પોતાને તપાસનારો જીવ કોઈ નિ બન્યો નથી, માટે પ્રથમ તમો તમારા આત્માને તપાસો હવે તપાસવામા બે દષ્ટિ છે એક બાહ્ય અને બીજી અભ્યતર હવે કોઇને જેમ ઉત્તરધ્રુવનો તારો દેખાડવા જોડેના ઝાડની ટોચ કે ડાળ દેખાડીને તે બતાવીએ છીએ એટલે ધ્રુવના તારા ઉપર એકદમ દષ્ટિ ન જાય તેથી અરુન્ધતીનો તારો દેખાડીને ઉત્તરધ્રુવના તારાને બતાવીએ તેમ અહીં આત્માને ઓળખવા માટે, તેના જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રરૂપ ગુણને ઓળખવા તૈયાર કે લાયક થયો નથી છતા આત્માની ઓળખ તો કરાવવી હવે આત્માના બીજા ગુણો રહેવા દો પણ પ્રથમ આ મારો આત્મા આ ભવમા ઉત્પન્ન થયેલો છે અહીં મન આ ભવમા રહેવાવાળો નથી આગળ પણ ઉત્પન્ન થશે અને પ્રથમ પણ ઉત્પન્ન થયેલો હતો હવે મને પચીસ વર્ષ થયા પણ તે આ ભવ પૂરતા બાકી તો તુ અનાદિનો છે, માટે મારો આત્મા પ્રથમ ભવમાં આવીને અહીં ઉત્પન્ન થયેલો છે એમ જ્ઞાન કરી લે વળી આગળ પણ ઉત્પન્ન થશે એટલે ભવના હિસાબે આ આત્મા અચલ બેસી શકતો નથી આવુ સ્વરૂપ પ્રથમ તું સમજી લે આ પ્રમાણે પ્રથમ તીર્થંકર મહારાજાઓ જગતને ઉપદેશ આપે છે કે તારો આત્મા ઉત્પન્ન થવાવાળો છે એક ભવમા સ્થિર રહેવાવાળો નથી

જન્માતર તે ઇષ્ટતાનુ પરિણામ કે ભૂલનુ ?

હવે આ નક્કી થયા પછી જેમ બે દિન પહેલા દિ દપણા માટે વિવેચન કર્યું હતુ કે પુનર્જન્મને તો હિંદુ સિવાય બીજા કોઇ માનતા નથી એક વખતના જ મને ઇતરો માને ખગ પણ વારંવાર—પુનર્જન્મને તો હિંદુઓ જ માને છ અને તેથી તેઓ આત્માને ઉત્પન્ન થવાવાળો માને પણ હવે તે પોતાની મેળે ઉત્પન્ન થાય છે કે કોઈ બીજો તેને ઉત્પન્ન કરે છે મ ણુ - ઉત્પત્તિ સ્વત થાય અને પરત પણ થાય એટલે જો ઉત્પત્તિ સ્વત થતી હોય અને સ્વત ભવાતરમા જવાનુ

થતુ હોય તો તે આત્માને ઇષ્ટ હોય અગર તેની ભૂલનો બદલો પણ હોય. અર્થાત્ જન્માતરમા જવુ તે ઇષ્ટતાનુ પરિણામ કે ભૂલનુ પરિણામ? હવે કહે છે કે સસારચક્રમા ઉત્પન્ન થવાનુ જીવ પોતે કરવા માગતો નથી સામાન્ય રીતે અહીંથી મરવા કોણ માગે?

સંસારી સર્વ જીવો જીવવાને ઇચ્છે છે

જગતના સર્વ જીવો ઇચ્છાને માટે વૈકલ્પિક છે. એટલે ધનમાલને ઇચ્છે પણ ખગ અને જગલમા તે ધનમાલને અગે લૂટારુ આવે અને તેનો માર ખાવો પડે તેવુ લાગે તો તે ધનને અનિષ્ટ ગણીને ફેકી પણ દે. સુખના સાધન પૂરતી વસ્તુ સગ્રહે અને જો વસ્તુ દુખનુ કારણ માલૂમ પડે તો છોડે પરંતુ જીવન એવી વસ્તુ છે કે તે અનિષ્ટ થાય જ નહિ. જીવન કોઈ દિન અનિષ્ટ થતુ નથી. માનવી આવેશમા આવીને પાણીમા પડે ખરો છતા પડતાની સાથે બોલે કે કાઢજો, કાઢજો અહી જીવન ખરેખર અકારું ન થઈ શકે પણ વહાલામા વહાલું લાગે છે તેથી શાસ્ત્રકાર કહે છે કે–સસારી સર્વ જીવો જીવવાને ઇચ્છે છે કોઈ દિન મરવાને કોઈ ઇચ્છતુ નથી. આ જીવન હમેશને માટે દરેકને ઇષ્ટ છે પણ અનિષ્ટ નથી.

જીવનમરણ ઇચ્છા આધીન બનતું નથી

હવે જીવવુ ઇષ્ટ છે તો પછી મરે કેમ? કહો કે જીવન એ હાથની બાજી નથી, તેમ મરણ પણ હાથની બાજી નથી. હવે તે બને જ્યારે હાથની બાજી નથી તો પછી આવતા ભવમા ઉત્પન્ન થવુ તે પણ હાથની બાજી નથી, છતાં જીવનમરણ બને શાથી? નાસ્તિકો બીજી બાબતોમા જુદા પણ પડે. પુણ્ય, પાપ, સદ્ગતિ આદિમાં જુદા પડે પણ છોડવુ છે, મરવું છે એમાં તો નાસ્તિકો પણ જુદા પડતા નથી અર્થાત્ જીવન અને મરણ માટે તે નાસ્તિકોથી જુદા પડાય તેમ નથી અહી આસ્તિક અને નાસ્તિક બને જીવનમરણને માને છે છતાં તે જીવનમરણ ઇચ્છાને આધીન બનતુ નથી. જો ઇચ્છાને આધીન થતુ હોય તો કોઇ જીવન ઓછુ કરવા

ન જ માગે તેમ મરણ પણ ન ઈચ્છે હવે જ્યારે તે ઇચ્છાને આધીન નથી તો પછી ઉત્પત્તિ તો આધીન હોય જ ક્યાથી ?

કારણોને આધીન ઉત્પત્તિ

તો એ ઉત્પત્તિ આધીન શેને ? એક વાત ધ્યાનમા રાખવાની આપણને નીરોગી મનુ હોય તો તે ઇચ્છા માનવા ન મનાય તેમ રોગી પણ ઇચ્છામાત્રથી ન થવાય રોગી કે નીરાગી બનવાનુ આધીન છતા પણ કા ન જ બની શકે એટલે નીરોગીપણાના કારણો મેળવીએ તો જ નીરાગીપણુ મેળવાય તેમજ રાગી થવા માટે તેના કારણો મેળવવા પડે જ અને ત્યારે જ તે બને. અર્થાત્ રોગ કરવો અને તેને બધ કરવો તે પોતાને આધીન પણ સીધી રીતે નહિ પણ સાધનદ્વારા તે આધીન છે અજવાળુ એ આધીન ખરુ સ્વતત્ર નહિ પણ દીપક વગેરે અજવાળુ કરવાવાળા પદાર્થદ્વારા જ તે બની શકે અહી અજવાળા ઉપર સીધો કાબૂ નથી પણ તેના કારણોદ્વારા અજવાળુ લાવવાનો કાબૂ છે જો અજવાળુ કાઢવા માટે સૂપડે ઉલેચીએ તો નીકળે નહિ પણ દીપકને અધાર કરવો જોઈએ અહીં અજવાળુ એ આધીન હોવા છતા એને સીધી રીતે કાઢવાની તાકાત નથી કારણ કે તેના કારણોને જ આપણે ખસેડી શકીએ

જૈનો અને ઈતરોની માન્યતામા ફેર

એવી રીતે અહીં આ જીવન પણ આપણા આધીનની ચીજ છે તેમજ મરણ કે ભવાતરની ઉત્પત્તિ તે પણ આધીનતાની ચીજ છે છતા તે સીધી રીતે લાવવા માટે પાછા તાકાતવાર નથી પણ સાધનો લાવવાદ્વારા એ બને તેમ અહીં જીવન મરણ કે ઉત્પત્તિને અગે સાધનો ક્યા ? તે સીધી રીતે આપણા હાથમા નથી પણ કારણોદ્વારા જીવન આદિ થાય છે આયુષ્ય ખતમ કરવાદ્વારા મરણ કરી શકીએ ભવાતરનુ આયુષ્ય બાધવાદ્વારા ઉત્પત્તિ કરી શકીએ આયુષ્ય લાબુ બાધવા દ્વારા જીવન ટકાવી રાખીએ હવે ઈતરોની

માન્યતા છે કે ઇશ્વરપ્રેરિત જીવ જાય છે. ઇશ્વર સ્વર્ગમાં કે નરકમાં મોકલે ત્યાં જીવ જાય. આવી માન્યતા જૈન ધર્મની નથી. જૈન ધર્મ તો માને છે કે જીવન, મરણ અને ઉત્પત્તિ માટે જીવ સ્વતંત્ર છે, પણ તે સ્વતંત્રતા સીધી નથી.

જીવન, મરણ અને ઉત્પત્તિની જવાબદારી કોની?

જેમ અજવાળાને અંગે સીધી સ્વતંત્રતા નથી પણ તેનાં કારણો દ્વારા તે બની શકે તેમ આ જીવની જીવન, મરણ અને ભવાંતરની ઉત્પત્તિ માટે સ્વતંત્રતા છે પણ તે સીધી નથી, પરંતુ કારણોદ્વારા છે ગયા ભવમાં જે પ્રમાણે આયુષ્ય બાંધ્યુ તે પ્રમાણે જ ભોગવવાનુ. જેટલું બાંધ્યુ તેટલું જ ભોગવવાનું, તેમજ આ ભવમાં જેટલુ અને જેવું બાંધે તેટલુ જ અને તેવું આવતા ભવમા ભોગવવાનુ છે. તેથી જિનેશ્વરે કહેલ છે કે તમારી મેળે જ તમારું જીવન, મરણ અને ઉત્પત્તિ છે તેથી કોઈ બીજા પદાર્થ ઉપર તમો આરોપ મૂકી શકો તેમ નથી. તમારું જીવન, મરણ અને ભવાંતરની ઉત્પત્તિ માટે તમો તમારી પોતાની જ જવાબદારી સમજો આ ભવને અંગે, જીવન, મરણને અંગે કે આવતા ભવની ઉત્પત્તિ અંગે જવાબદારી છે તો પછી ભૂલ કયા કરીએ છીએ ?

સારી ઇચ્છા માત્રથી કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી

દરેક મનુષ્ય સારા જ અક્ષરો લખવા માગે. કોઈ ખારબ લખવા માગતો નથી, પણ જેનો હાથ કાબૂમા હોય, જેણે અભ્યાસ કર્યો હોય તે જ સારા અક્ષરો લખી શકે. પણ જેણે અભ્યાસ ન કર્યો હોય, શરીર ન કેળવ્યું હોય તો પછી સારા અક્ષરો ન જ આવે. એટલે સારા થવાને લાયકની ક્રિયા કરી હોય તેના જ અક્ષરો સારા આવે. તેમ અહી દરેક જીવ સુખને, લાંબા જીવનને ઇચ્છે છે. કોઇ દુ ખ કે મરણને ઇચ્છતો નથી. પણ સારી ઇચ્છા માત્રથી તે કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી પણ સારા અક્ષરો કાઢવાની ઇચ્છા સાથે તેનો અભ્યાસ કર્યો હોય તો જ સિદ્ધિ સાંપડે. તેમ અહીં પણ સુખની ઇચ્છાવાળાએ

સત્કર્મો કરેલા હોય તો જ તે મેળવી શકે દુખ કાઢવા માટે પુણ્યોપાર્જન કરેલ હોય તો જ દુખ ટળે હવે સુખના કારણરૂપ પુણ્ય ન મેળવેલુ હોય અને સુખની ઇચ્છા કરે તેને મળે તો દુખ જ, કારણ કે મારી ઇચ્છા કરવા માત્રથી તે પ્રમાણે ફળ ન મળે જેવી રીતે પુણ્યોપાર્જન કરેલ હોય તેવી રીતના જ સુખો મળે

જિનેશ્વરે કહેલ જગત કરતા જુદો જ ધર્મ

હવે જિનેશ્વર ભગવાને આખા જગત કરતા કઇ પણ જુદો જ અલગ ધર્મ કહ્યો હોય બીજા લોકોને અરુચિકર ધર્મ કહ્યો હોય તો તે આ છે આ જીવ જીવન, મરણ કે ઉત્પત્તિને અંગે સ્વતંત્ર છે બીજાની જવાબદારી તેમા નથી ઇતરો જીવન મરણ અને ઉત્પત્તિમા બીજાની જવાબદારી મનાવે છે તે ઉડાડી દીધી સાથે એ જણાવ્યુ કે જીવની જીવન મરણ કે ઉત્પત્તિને અંગે જવાબદારી છે ખરી પણ તે સીધી રીતે માલિક બનતો નથી પરંતુ તે પુણ્ય પાપ દ્વારા માલિક બની શકે છે અજવાળા માટે તેનુ સાધન વસાવવુ પડે જ અંધારા માટે પણ સાધન વસાવવુ જ પડે તેમ આ જીવ દરેક કાર્યમા સ્વતંત્ર છે ખરો પણ તે સ્વતંત્રતા સાધનો ઉપર આધાર રાખે છે જેમ એક મનુષ્ય લોઢાનો થાંભલો એક વેંત જાડો હોય તો તે કાપવા સમર્થ છે પણ તેના હાથમા મોંય આપો તો તે કાપશે ખરો? નહિ કારણ કે સાધનમા સમોર રાખી હોય તો કાપી નાખે અહીં શૂરાની શૂરાને સાધન પણ મજબૂત જોઇએ હવે સાધનની ખામીએ સાધન સાધ્યની સિદ્ધિ ન જ કરી શકે આ જીવ સુખની ઇચ્છા રાખે અને તેના સાધનો ન મેળવે અને દુખો દૂર ન કરે તો પછી સુખની ઇચ્છાનુ ફળ ક્યાંથી મળે? હવે અહીં પોતાની શક્તિ કે સ્વાધીનતાનો ઉપયોગ સીધો ન થાય પણ સાધન દ્વારા જ થઇ શકે

સાધન પર જ સાધ્યની સિદ્ધિનો આધાર

હવે તે સાધનો ક્યા? ક્રોધાદિ ચાર રાગ દ્વેષ અને આ૦

કર્મોરૂપ જે સાધનો છે તેના ઉપર કબજો રાખો તો જ તમો સુખ-દુઃખ ઉપર કાબૂ રાખી શકશો. આ ઉપરથી જિનેશ્વર મહારાજે નવી વસ્તુ આપી હોય તો તે આ એક જ છે તમે તમારાં જીવનમરણ અને ભવાંતરને માટે કે સુખદુઃખને માટે સ્વતંત્ર છો પણ તમો સાધનને કેળવો એટલે સદ્દગતિના સાધનો મેળવો તો જગતમા કોઈની તાકાત નથી કે તમોને દુર્ગતિ આપે. તેમ જ તમોએ દુર્ગતિનાં સાધનો મેળવ્યાં હોય તો કોઈપણ સદ્દગતિ આપવા સમર્થ નથી, માટે તમારા કૃત્યો માટે તમો જવાબદાર છો જો તમારા કૃત્યો સારા હશે તો તમો સદ્દગતિ પામશો અને જો તમે ખરાબ કાર્યો કર્યાં હશે તો દુર્ગતિ મેળવશો. હવે સાધનોદ્વારા જો સદ્દગતિ, દુર્ગતિ મળે છે તો પછી આખું જગત્ શા માટે સદ્દગતિ માટે પ્રયત્ન નથી કરતું ? જ્યારે સર્વ સ્વાધીન છે. જીવ માત્રને જન્મ, મરણ, સુખ, દુઃખ કે ઉત્પત્તિ સ્વાધીન છે તો પછી શા માટે તે સદ્દગતિના સાધનો માટે તૂટી ન પડે ? તેમજ શા માટે દુર્ગતિ તરફ ધક્કો મારવા કૂદી ન જ પડે ?

સદ્દગતિનાં સાધનો કોણ મેળવી શકે ?

હવે તે સદ્દગતિના સાધનો કોણ મેળવી શકે ? તો કહે છે કે દુન્યવી સાધનોની લાલચમા જે ફસાય નહિ, લલચાય નહિ તેમજ દુન્યવી ભયનાં કારણોએ ત્રાસ પામે નહિ તે અહી લાલચ અને ત્રાસ આ બે વસ્તુને જેણે દેશવટો આપ્યો હોય તે જ સુખના સાધનોને મેળવી શકે. બાકી જે લાલચમા લેવાઈ ગયા હોય, ભયમા ભાગી ગયા હોય તેઓ કદાપિ સદ્દગતિ મેળવી શકે નહિ અર્થાત્ ભાગ્યાથી સદ્દગતિ ન જ મળે. અર્થાત્ દુનિયામા જે અનુકૂળ સંજોગો દેખાતા હોય તેને આધીન ન બને, તેમજ પ્રતિકૂળ સંજોગોમા આધીન ન થવાવાળા હોય, તેઓ જ સદ્દગતિના સાધનોને નિયમિત મેળવી શકે, અને તે જ સદ્દગતિ અને સુખને જ મેળવે, તેને દુઃખ અને દુર્ગતિ હોય જ નહિ.

પશુપતિ અને ત્રિલોકનાથ વચ્ચે ભેદ

જૈન દર્શનમા ગુનામી દૂર કરવાનો સિદ્ધાંત છે ઇતરોમા ઇશ્વર ને પશુપતિ કહ્યો છે જગતના જીવો પશુરૂપ ગણાવ્યા છે ગાયો કે બકરીઓને જેમ ગોવાળિયો વાડામા પૂરે અને કાઢે તેમ આ જગતના જીવોને ઇતરોએ પશુરૂપ માન્યા છે પણ તે પશુપણાનો કાપ જો કોઇએ મૂક્યો હોય તો તે ત્રિલોકનાથે તેઓ કહે છે કે આ જીવ, જીવનમરણ અને ભવાતર જેવા સ્થાન માટે સ્વતંત્ર છે અને તેથી ગુનામીની જંજીરને તે ખસેડી નાખે છે અને તેથી એ જ ગોખના જણાવ્યુ કે મારો આત્મા મારી જવાબદારીથી જીવવા વાળો મરવાવાળો અને ઉત્પન્ન થવાવાળો છે આવી રીતે જેઓ માને તે જ જૈન ધર્મમા લાયક છે આથી ત્રણ ઉપદેશ થયા—એક તો જન્મમરણની જવાબદારી અને તે પછી તેના સાધનો જે કર્મરૂપ છે તે અને તે પછી દુન્યવી અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ કોઈ પણ સંજોગોમા અપડાવુ નહિ આવી રીતે **આચારાગના** ત્રણ અધ્યયનો જણાવ્યા

જૈન શાસનનો સામ્યવાદ

હવે **આચારાગના** ત્રણ અધ્યયનોમા પ્રથમમા છયે જીવ નિકાયમા ઉત્પન્ન થવારૂપ, બીજામા ક્રોધાદિના વિજયરૂપ અને ત્રીજામા શીતોષ્ણ ઉપચારોમા એ નિર્ભય રહેવારૂપ સિદ્ધાંત કહ્યો આ ત્રણ પ્રકારનો સિદ્ધાંત જિનેશ્વર મહારાજે જણાવ્યો સમાગની રીએ જ સમ મણનો સિદ્ધાંત મતા યો પણ તમા । અને માગમા ફરક નથી એમ જૈન શાસન કહે છે એને સામ્યતાધર્મ જો કોઇને પણ વરવ હોય અગર કોઇએ આગળ કરેલ હોય તો તે જૈન ધર્મે જ કરેલ છે જિનેશ્વર ભગવાન્ના ઉપદેશક અને શ્રોતાઓ કહેવાતી હોય કે મતિ શ્રુતના પણ ઠેકાણા ન હોય તેવાની સાથે પણ સામ્યતા બતાવનાર જો કોઇ પણ હોય તો તે ત્રિલોકનાથ છે મીત કોઇપણ શાસનમા સામ્યવા છે નહિ તેઓ તો પ્રથમ પોતાને ત્રિજ કરે તીર્થંકર મહારાજા જણાવે છે કે આવી રીતે વીસસ્થાનકની આરાધના કરીને

હુ તીર્થંકર થયેલ છુ અને તમારામાથી જે આવી રીતે આરાધના કરશે તે મારા જેવા થશે આવી રીતે તેમણે સામ્યવાદ બતાવ્યો એટલે તમો પણ તીર્થંકર બની શકો.

પ્રજાના શાસનમાં ઢેડ પણ પ્રેસિડન્ટ

પ્રજાના શાસનમા ઢેડ પણ પ્રેસિડન્ટ થઈ શકે છે. લોકશાહી શાસનને અગે, પ્રજાતંત્રને અગે જોઇ શકીએ છીએ કે ક્ષુદ્ર જાતિનો માણસ પણ પ્રેસિડન્ટ બની શકે છે, પણ ઇશ્વરપણું તો જૈન શાસન સિવાય દરેકે રજિસ્ટર કરેલ છે શૈવ કે વૈષ્ણવને પૂછો કે ઇશ્વર થવાનુ તમારા કોઇ પણ શાસ્ત્રમા કેમ બતાવ્યુ નથી? પરમેશ્વર થયેલાએ પરમેશ્વર થવાના સાધનો બતાવ્યાં હોય, તેનાં સાધનો બતાવી તેની પ્રેરણા કરી હોય તો તે જૈન શાસને જ. પરમેશ્વરની રજિસ્ટરી જૈન સિવાય બીજા કોઇ મતે છોડી જ નથી. પરમેશ્વર થવાના દરવાજા બધ હોય તો જૈનદર્શન સિવાય દરેકમાં છે. હવે પ્રેસિડન્ટ બધા થતા નથી, જેની લાયકાત હોય તે જ થાય. તેમ અહીં પરમેશ્વર બનવાની છૂટ ખરી પણ જેઓ વીસસ્થાનકની આરાધના કરશે તે જ પરમેશ્વર બની શકશે

આભ્યન્તર દૃષ્ટિએ આત્માની સુદરતા

હવે અહી ગુલામીની જંજીરમાં જકડવા માટે ઇતરોના મતો હતા, પણ આ જિનેશ્વર મહારાજ એવા વિચારવાળા હતા કે દરેક જીવ ગુલામીની ધૂસરીમાથી છૂટો એમાથી નીકળવુ તે પોતાની મરજી રૂપ છે આવું જણાવનાર શાસન જો કોઇ પણ હોય તો તે આ જૈન શાસન છે તેને અગે આ ચોથા અધ્યયનમા આત્માનું સુદરપણુ જણાવ્યુ પ્રથમના ત્રણ અધ્યયનમાં ભવનું અસુંદરપણું જણાવ્યુ અને તેથી બાહ્ય દુનિયાદારીની વસ્તુ જણાવી, તેનો કબજો જણાવ્યો. હવે આભ્યન્તર દૃષ્ટિએ વિચારાય છે કે કોઇપણ આત્મા આત્મીય સુદરતા વિનાનો નથી. દરેક આત્મામા સુદરતા વસેલી જ છે ઇતરોએ

આત્મામા જ્ઞાન માન્યુ છે પણ તે ભાડૂતી સ્વતંત્ર નથી મન્સુ વૈશેષિકોએ કે નૈયાયિકોએ આત્મામા જે જ્ઞાન માન્યુ છે તે ભાડૂતી હવે જૈન શાસ્ત્રકારે આત્મામા કેવલ જ્ઞાનને ધરનુ ગણ્યુ છે ભાડૂતી નથી ગણ્યુ હવે તે શાથી ?

વૈશેષિક અને જૈન દર્શનકારની દૃષ્ટિએ જ્ઞાન

વૈશેષિકો જ્ઞાનની ઉત્પત્તિ શરીર ઇન્દ્રિયાદિથી માને અને પછી શરીરના અભાવે જ્ઞાન-સુખ ન હોય અરે મોક્ષમા પણ જ્ઞાન ન હોય એમ તેઓ કહે છે આત્મામા જ્ઞાન-સુખ તેને તે ભાડૂતી માને જૈન દર્શનકાર માને છે કે ઇંદ્રિયદ્વારા જ્ઞાન ઉત્પન્ન થતુ નથી પણ આત્મામા પ્રગટ થાય છે ઉત્પન્નનાદ નહિ પણ પ્રગટવાદ એટલે તે દ્વાર પ્રગટ થવાનુ માને છે તેથી અશરીરી બની સિદ્ધદશામા જ્યાં જાય ત્યા પણ સપૂર્ણ જ્ઞાન આત્મામા મનાય છે

દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રની વ્યાખ્યા

હવે આત્માના સુંદરપણાને દેખાડતા આત્માના સુંદરપણાના ત્રણ પ્રકાર કહે છે-(૧) નિશ્ચય, (૨) બોધ અને (૩) વર્તન આ ત્રણ પ્રકારે આત્માની સુંદરતા છે આ ત્રણ શબ્દોને પારિભાષિકરૂપે લઇએ તો દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર શુદ્ધ પદાર્થનો શુદ્ધપણે નિશ્ચય **તેજ દર્શન પદાર્થનુ યથાસ્થિત સ્વરૂપ જાણવુ તેનુ નામ જ્ઞાન આત્માની યથાસ્થિત સ્થિતિ માટે શુદ્ધ વર્તન કરવુ તેનુ નામ ચારિત્ર** આની રીતે ત્રણેમા આત્મા સુંદર રહે તો જ આત્માની સુંદરતા અને બગડે તો આત્માની અસુંદરતા સમજવી આની રીતે ચોથા અધ્યયનનુ નામ ગણેલ છે

ત્રણ પ્રકારના સમ્યક્ત્વો

હવે નિશ્ચયમા તપાસીએ તો કેટલાક એવા નિશ્ચયવાળા હોય છે કે એક ક્ષણમા નિશ્ચય કરે ત્યારે બીજે ક્ષણે ઢીલી પડે જ્યારે કેટલાક મંદ નિશ્ચયવાળા રહે છે અને કેટલાક નિશ્ચય કરીને ઠેઠ સુધી મક્કમ પણે રહે છે પ્રથમ નિશ્ચય હોય અને ક્ષણમા ઢીલી પડે તે ઔપ

શમિક સમ્યક્ત્વ. મદ, ડગુમગુ અને લાબા કાળનો નિશ્ચય તેનુ નામ ક્ષાયોપશમિક. હવે જે નિશ્ચય મજબૂત અને સર્વ કાળ રહે તેનુ નામ ક્ષાયિક સમકિત છે. અહી પારિભાષિક શબ્દ સાભળીને તમને કદાચ ગભરામણ છૂટતી હોય અગર મુશ્કેલી લાગતી હોય તો તેને તમો કોરાણે મૂકો પણ દુનિયાદારીના હિસાબે લો તો નિશ્ચય કરે પણ ક્ષણમાં ડગમગી જાય. યુદ્ધમાં જેમ પ્રથમ શૂરવીરો વાજાં વગાડીને રણની ટોચે જાય ખરા પણ ઘેરો આવેલો દેખે ત્યા હથિયાર મૂકી દે. અહી નિશ્ચય મજબૂત છતા પાછળ મીડું હોય તે નકામો. હવે વ્યાપારી નિશ્ચયમા દેશોદેશમા ફરી અમુકનો વ્યાપાર તોડી નાખવા ધારે, તેમ અહી ક્ષાયોપશમિક નિશ્ચય બને, એટલે ઘડીકમાં વધેઘટે. આવા નિશ્ચયો તેનું નામ જ ક્ષાયોપશમિક દશા છે હવે અમુક લશ્કરોમા વીજળીક ઝડપ હોય એટલે જીતવું, પાછા હઠવું નહિ અને મરવુ પણ નહિ. આવા દૃઢ નિશ્ચયવાળાઓનો આત્માના કલ્યાણ માટે, દુર્ગતિને ટાળવા માટે જે નિશ્ચય થાય તેનું નામ જ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ. એટલે તેવાઓ કાર્યમા ઝંપલાવે અને તે પૂર્ણ જ કરે

ઔપશમિક, ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક ચારિત્ર

આવી રીતે ત્રણ સમ્યક્ત્વો નિશ્ચયને અગે જણાવ્યા છતા તે વાસ્તવિક ક્યારે ગણાય? નિશ્ચય કરનાર તે પ્રમાણે સાધનો મેળવે ત્યારે તે શેખચલ્લીની ગણતરીમા ન આવે પણ સાધનો ન મેળવે તો તે શેખચલ્લીમા ગણાય હવે સાધન એવુ ઊભુ કરેલ હોય કે તે ક્ષણિક હોય. કેટલાક એવા હોય કે ડગમગે અને ચાલ્યા કરે કેટલાક સાધનો એવાં હોય કે જાણે એકસરખી વીજળીક લશ્કરી ટુકડીઓ અહી આ ત્રણનુ નામ ઔપશમિક, ક્ષાયોપશમિક અને ક્ષાયિક ચારિત્ર આ ત્રણે ત્રણ પ્રકારના યુદ્ધ જેવા સમજવા. આ દુનિયાદારીની સાથે વાત કરી લઇએ તેમ આત્માની સાથે પ્રતિબધ કરનાર કોણ? સમકક્ષાના યુદ્ધને અગે ચાહે તેની વાત કરો તો ચાલે પણ આત્માને સામો પક્ષ કોણ? નિર્જીવ પક્ષની સામે લડવાનું બને કેમ?

તે તો નગર સ્થાને છે આત્માની સામે કોઇ પણ સામો આત્મા નથી પરંતુ એ ધ્યાન રાખવું કે શત્રુઓ જેટલું નુકશાન ન કરે તેટલું દેશમાં ઘુસેલા જાસૂસો નુકશાન કરે જેમ હાલ પાચમી કતાર કહીએ છીએ તેમ અહીં ધ્યાન રાખવું કે કર્મરાજાના જાસૂસો એવા બના ઘૂસી ગયા છે કે તે પોતાનું કામ કરીને તમને નિર્બળ કરી રહ્યા છે

દર્શનમોહનીય અને ચારિત્રમોહનીયરૂપી જાસૂસો

અહીં દર્શનમોહનીય અને ચારિત્રમોહનીયરૂપી બે જાસૂસોને કર્મરાજાએ ઘુસાડી દીધા છે આથી એક પણ જગા કે આત્માનો એક પણ પ્રદેશ એવો નથી કે જેમાં મોહરાજાએ પોતાના જાસૂસોને ઘુસાડ્યા ન હોય ફક્ત આઠ રૂચક પ્રદેશોને રહેવા દીધા છે હવે શાસ્ત્રકાર કહે છે કે તારે બહારના યુદ્ધથી કામ નથી પણ આત્માની સાથે તું યુદ્ધ કરી ને પછી તું આપોઆપ સ્વતંત્ર બનીશ હવે પ્રથમ મા વનો ચોખ્ખી ન થવા દે વર્તન ચોખ્ખું ન થવા દે એવા બે જાતના જાસૂસો ઘુસેલા છે તે બન્નેને દૂર કરવા માન્યતાને બગાડના વાળા જાસૂસોને દૂર કરવા તેનું નામ જ દર્શન અને વર્તનને બગાડવા વાળા જાસૂસોને દૂર કરવા તેનું નામ જ ચારિત્ર આવી રીતે દર્શન અને વર્તનના ત્રણ ત્રણ ભેદો છે હવે તે કઇ રીતિએ કે શાથી દૂર થાય અને આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ શી રીતે થાય તે અગ્રે જણાવશે

⁂

વ્યાખ્યાન ૨૫

મોક્ષની વાનગીરૂપ ચારિત્રનો માર્ગ

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ **શીલાંકાચાર્યજી** મહારાજ ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે **આચારાંગ** સૂત્રની ટીકા રચતા થકા ચોથા અધ્યયનનો સંબંધ જણાવતા આગળ ત્રણ અધ્યયનમાં જણાવી ગયા કે તીર્થંકરો હમેશા ભવાન્તરથી જગતના જીવોના ઉપકારને માટે તૈયાર થયેલા હોય છે સિદ્ધ આચાર્યાદિ એ બનતો પ્રયત્ન કરે તો થઇ

પૂર્ણ સાધનો હોય. હવે પોતાની ઉન્નતિના સાધનો ન હોય તેનાને પરદેશાનો સંબંધ તોડવો ન પાલવે. તેમ અહીં આત્માને પુદ્ગલનો સબંધ જડરૂપ છે તે તોડવો ક્યારે પાલવે? તારા આત્મામા બધી ચીજો સ્વતંત્ર હોય તો જ પાલવે, નહિ તો ઉલટી રીતે ઘેરાવાની સ્થિતિમા આવે. માટે કહે છે કે-આત્મા સંપૂર્ણ સામગ્રીવાળો છે. જગતનાં અંદર જે સામગ્રી જોઇએ તે સર્વ છે-જગતમા જાણવુ, દેખવુ અને તેને ઉપયોગમા લઇ ભોગવટો કરવો-જો આ જગતમા પુદ્ગલોદ્વારા આ ત્રણ વસ્તુની ઉપયોગિતા ગણતા હો તો પછી પુદ્ગલનો સંબંધ તોડવાથી, જાણવા, જોવા અને ભોગવવાની સ્થિતિથી બેનસીબ રહો, પણ હવે આત્મામા સ્વતંત્ર તાકાત જાણવા જોવા કે ભોગવવાની ન હોય તો પુદ્ગલનો સંબંધ છોડી નિરાધાર સ્થિતિમા રહેવુ ન પાલવે. પણ અહીં જિનેશ્વર મહારાજ ફરમાવે છે કે-તુ જગતમા જે જાણવા, જોવા માગે છે તે તારી આંખ પહોંચે તેટલું જાણીશ, કારણ કે આંખથી જોવુ તે આગળ પ્રમાણ છે, પણ તારા આત્મામા રહેલ કેવલજ્ઞાનના ખજાનાથી તુ જોવા માગે તો આખા લોકાકાશને જોઇ શકે. ચક્ષુદ્વારા જે જોવાય તે અમુક જોજન પણ અસંખ્યાતા નહિ હવે તારો આત્મા સ્વતંત્ર બને. પુદ્ગલની અપેક્ષા ન રાખે, તો તેથી જોવાની તાકાત અનંતગુણી આત્મામા મળે છે

ભોગવ્યા વિના જાણ્યા અને જોયાની કિંમત શી?

હવે જાણવા, જોવાનું બધ તો તમાસગીરો પણ કરે છે. રાજાની રીતિ, સ્થિતિ કે ઋદ્ધિઓ જાણવા છતા તે ભોગવટામાં આવતી જ નથી તેથી જાણવા અને જોવા છતા પણ જે ભોગવટામાં ન આવે તેની કિંમત આપણે ગણતા નથી. કોઈ કોટયાધિપતિના ઘરે ક્રોડ રૂપિયા જોવા છતા તે ભોગવટામા ન આવે તેમ અહીં જગતના અનંતા પદાર્થો કેવલજ્ઞાનથી જાણીએ, કેવલદર્શનથી દેખીએ છતા ભોગવટામા ન આવે તો જાણ્યા અને જોયાથી બળતરા થાય. કુંવારીને રાંડવાનુ ન હોય, પરણેલીને રાંડવાનું થાય તેમ અહીં

નનજ્ઞાન મરખુ લોકાલોક સ્વભાવવાળુ જ્ઞાન અને દર્શન આત્મામા રહેલ છે એમ તમે જણાવો છો છતા ભોગવટો ગો,? વાત ખરી પણ એ વાત ધ્યાનમા, રાખ કે ઘરના આગણા આગળ જે ચ મધ મળી જાય તો પછી પહાડમા જવાના મતલબ શી? એવા ફેરા શોધુ કે? પણ અહીં જગતના પ્રાણીયોના ભોગવટાથી તુ સુખ મેળવવા ઈચ્છે છે તો તે સુખ તો આત્મામા સ્વભાવથી અનતગણુ રહેલુ છે એટલે આ આત્મા અનત જ્ઞાનમય અનત દર્શનમય, અનત વીર્યમય અને અનત સુખમય છે

આત્માના અનત સુખને રોકનાર કોણ?

હવે આત્માના ગુણને જ્ઞાનાવરણીયે રોક્યા છે તેનો ક્ષય કરે તેથી અનત જ્ઞાનમય બને હવે એક મનુષ્ય મોગરો થાભો કાપે તેટલી તાકાતવાળો છે છતા સાધનમા જે મોથ આપીએ તો કઈ ન થાય એટલે મોથનુ સાધન મળવાથી અધિક શક્તિ છતા કાર્ય ન થાય તેમ અહીં આત્મામા અનત શક્તિ છતા પુદ્ગલ દ્વારા સુખ ભોગવે છે તેથી પુદ્ગલની જેવી તાકાત હોય તેવુ જ સુખ ભોગવે હવે આત્માના અનત સુખ ભોગવવાની શક્તિ છતા સાધન પુદ્ગલનુ મજેત છે, તેથી તે અનત સુખ ભોગવી શકતો નથી હવે તે અનત સુખને રોકનાર કોણ? આઠ કર્મમા સુખાવરણીય નામે કર્મ જ નથી જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય આદિ આઠ કર્મો છે વીત રાગના સ્વભાવવાળો હોવાથી ચારિત્રાવરણીય કર્મ છે પણ સુખાવરણીય નામે કર્મ નથી અને તે કર્મ નથી તો પછી તેને રોકનાર કોઇ નથી અને તેથી આત્મામા અનત સુખ ન રહ્યુ? હવે ચક્ષુને લાખે સુધી દેખવાની શક્તિ છતા જેન ના નખરના ક નહિ લાગતા ચશ્મા લગા વવાથી ઓછુ દેખાય-ઝાખુ દેખાય પણ દેખાતુ બધ ન થાય તેમ અહીં સાતાવેદનીય કર્મ એવુ છે કે વધારે સુખ ન ભોગવવા દે તેમ જેટલી પુણ્યની તાકાત હોય તેટલુ સુખ ભોગવવા દે આથી આત્મામા જગ્રતાની ખવાની તાકાત સપૂર્ણ છે તેમજ ભોગ

રૂપે જે સુખ મેળવાય છે તે સુખ મેળવવાની તાકાત પણ અનંતગુણી છે. આવી શક્તિનો ધણી તમારો આત્મા છે તેને તમો ઓળખો.

નિશ્ચય સમૃદ્ધિના ત્રણ પ્રકાર

હવે આત્માની સમૃદ્ધિને ઓળખાવતાં શાસ્ત્રકારે ત્રણ ભેદો ગણાવ્યા. એક નિશ્ચય સમૃદ્ધિ, બીજી બોધ સમૃદ્ધિ અને ત્રીજી વર્તનની સમૃદ્ધિ. હવે જે સુખ છે તે ફળરૂપ છે આ ત્રણ વસ્તુને અંગે જણાવતાં કહ્યું કે આત્માને અંગે આ ત્રણ વસ્તુ સુંદર છે દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર. આ ત્રણ રૂઢ શબ્દો દેખીને તેની કિંમત ઓછી આંકતા નહિ. તેનો ભાવાર્થ સમજો તો નિશ્ચયને જાણવાની તાકાત, સાધનો જાણવાની તાકાત અને વર્તનને જાણવાની તાકાત. આ ત્રણનાં શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ અનુક્રમે નામો દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર રૂપે છે. હવે તે ત્રણના ત્રણત્રણ ભેદો છે. નિશ્ચય થાય ખરો પણ ક્ષણમાં ખસી જાય એટલે તત્કાળ નિશ્ચય કરે પણ ખસી જાય. કેટલાક નિશ્ચયમાં ડગમગવાવાળા હોય. અને કોઇ જગે નિશ્ચયની સ્થિતિ એવી હોય કે એકસરખો ઊંચો હોય અને છેવટ લગી તેમાં મક્કમ રહે. આ નિશ્ચયમા કોઇ જાતનો વાંધો ન આવે. હવે પડવાવાળો ઊંચામાં ઊંચો નિશ્ચય તેનું નામ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ. હવે જે ડગમગવાવાળો, વધેઘટે એવા રૂપવાળો જે નિશ્ચય તેનું નામ ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ. હવે જે નિશ્ચય બન્યો તેમાં કાળાંતરે પણ ફેર ન પડે. અહીં કાળાતર દુનિયાદારીના બે પાંચ વર્ષનો નહિ પણ ચાહે પલ્યોપમ, સાગરોપમ કે અનંતા પુદ્ગલપરાવર્તો ચાલ્યા જાય તેવા કાળાંતરે પણ ફેર ન પડે, તેનું નામ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ.

વર્તનના ત્રણ પ્રકાર

જેવી રીતે નિશ્ચયને અંગે ત્રણ પ્રકાર જણાવ્યા તેવી રીતે વર્તનને અંગે પણ ત્રણ પ્રકાર છે. હવે કેટલાક પ્રવૃત્તિ કરનારા જીવનના ભોગે પણ તૈયાર થાય પણ તેમાં જો સરીઓસરી જાય તો પાછા બદલાતાં વાર પણ ન લાગે અર્થાત્ બીજી ક્ષણે એક ડગલું પણ

આગળ ન ચાલે અથાત્ પ્રગતિ ઊંચામા ઊંચી થ । જાય પણ પાછળ અધ્રારુ હોય તેનુ નામ જ ઔપશમિક ચારિત્ર હવે આ વાત ધ્યાન મા લેશુ તો ચારજ્ઞાની ચૌદપૂર્વી આદિ પણ બીજા જ ભવે નિગો મા જાય-ભવાતરની વાત નહિ અરે ! અગિયારમા ગુણઠાણામા બીજા ભવે એટલે અનતર ભવમા ચારે ગતિમા જાય કહો કે નિર્મળવૃત્તિની રોચે ચઢેલો એટલે કેવલજ્ઞાની મહારાજના જેવા ચારિત્રને પામેલો એટલે યથાખ્યાત ચારિત્રને પામેલો અગિયારમે તે હોય છે હોવા છતા તે ઉન ગબડે તોઠેઠ નિગોદ સુધી ચાલ્યો જાય આવી જે સ્થિતિ તેનુ નામ જ ઉપશમશ્રેણિ એવી રીતે ક્ષાયોપશમિક શ્રેણિમા ચઢે ખસે પામે ઘડીમા વર્તાવ સારો કર ન પણ કરે વેગમા આવે એટલે ઘડી ઘડીમા વર્તાવના ફેર વે કરે તેનુ નામ ક્ષાયોપશમિક ચારિત્ર હવે ક્ષણમા રાગ ક્ષણમા ક્રોધ અને ક્ષણમા શાન્તિનો દરિયો બને આ ક્ષણિક બનાવો ક્ષાયોપશમિકના સમજવા

ક્ષાયિક ચારિત્રની સમજણ

હવે ક્ષાયિક ચારિત્રમા જે ઊંચામા ગયેલો બનાવ કે વીતરાગતા આવે તે જવાની વાત નહિ પણ ઓછાશ પણ ન થાય જગતમા કોઈ ના પહોચે તેને પેટ પહોચે તેમ શાસ્ત્રમા કહેવત છે કે જેને કોઇ ન પહોચે તેને કાળ પહોચે' જેમ સુખ કે મોજ હાલ બે ઘડી છે પણ પછી વીછી કરડે તો તે મોજ નહિ રહે અને તે વીછીની વેદનાનો પાછો બે વરી પછી ખ્યાલ ન આવે આવી રીતે કાળ ખાઈ જાય દરેકના કોળિયા કરનાર કાળ છે પણ તે જ કાળનો કોળિયો કરનાર જો કોઇ હોય તો તે ક્ષાયિક ભાવ છે કેવળજ્ઞાન જેને થયુ છે તેને કાળનો કોળિયો ઓછુ કરી શકે તેમ નથી તેમજ અનતા પુદ્ગલપરાવર્તો થતા જતા પણ જેને કેવળજ્ઞાન થયેલ છે તેને ઓછુ થાય તેમ નથી આત્મામા જે જ્ઞાન ગપડ થયુ નિ જન નિ । । પડ જે ઉદવમા થયુ તે ક્ષાયિ ભાવનુ હોવાથી ગયમ ? આવી રીતે

કે ગુલામ શેઠને મળ્યું એટલે મળ્યું ગણે અને શેઠનું ગયું એટલે પોતે પણ ગયું ગણે, પણ તેમાં ગુલામને કંઈ લેવાદેવાનું હોતું નથી. તેમ આ જીવ પુદ્‌ગલની ગુલામી અનાદિ કાળથી કરે છે, જેથી પુદ્‌ગલને અંગે જે જરૂરી ખાનપાન, વસ્ત્રાદિ છે તે સર્વને આ જીવ કરે છે અને તે પ્રમાણે ચાલે છે, તે છતાં પોતાને જરૂર શાની છે તેનો ખ્યાલ આ આત્માએ કર્યો નથી એટલુંજ નહિ પણ એવા પણ કેટલાક ગુલામો હતા કે જે ગુલામીનો નાશ કરનાર હોય તેની સામે લડે. તેમ આ જીવ પણ અનાદિથી ગુલામીમાં પડેલ હતો, તેથી તે ગુલામી છોડવાનું વચન પણ સાંભળી શકતો નથી. શેઠને ત્યાં ટેવાઈ ગયેલો ગુલામ ગુલામીના વ્યુચ્છેદનું વચન સાંભળે ત્યાં આકરો બને. તેમ આ જીવ પુદ્‌ગલના વિયોગની વાત સાંભળે તે એનાથી સહન ન થાય.

ભવનો બાળકાળ

આ વાત વિચારવાથી માલમ પડશે કે જિનેશ્વર મહારાજના વચનો માર્ગથી દૂર રહેવા માટે તો સિંહના ગાસ સમાન છે. જેમ મૃગલાના ટોળાને સિંહનો અવાજ થરથરાવે છે. તેમ આ જીવ ત્યાગના વચનથી, છોડવાની વાતથી થરથરે છે. એનું નામ જ ભવનો બાળકાળ કે બચ્ચાપણાનો કાળ છે, કે જે કાળમાં ત્યાગની વાત સાંભળતાં ગાસ છૂટે. હવે કુદેવને દેવ, કુગુરુને ગુરુ અને કુધર્મને ધર્મ માનવા જાય તેથી તેને મિથ્યાત્વી માનીએ છીએ. તે શબ્દો સાચા પણ તેના રહસ્યને સમજો.

દાનને ધર્મ કેમ ગણ્યો ?

દાન, શીલ, તપ અને ભાવ–આ ચાર પ્રકારનો ધર્મ નાના બચ્ચાને ખ્યાલમાં હોય, પણ મોટાઓ જ્યાં એમ માને કે સાધુ મહાત્મા આવે કે તેને એક ચીજ આપીએ કે દાન થયું તે કેમ ? તેના ઊંડા રહસ્યને સમજો તો ખ્યાલ આવે કે દાનને ધર્મ કેમ ગણ્યો ? અહીં ખિસ્સામાં હતું અને પાત્રામાં મૂક્યું તેથી ધર્મ–શું પાત્રામાં ધર્મ હતો કે દેનારના હાથમાં કે વસ્તુના બલે ધર્મ ? અહીં

મઇ જગો પર ધમ ાળ્યો તે બનાવજો ખગ ? ઊડા ઊતરવાથી માનમ પશે કે ાન દેવામા ધર્મ કહે છે તેમા મુદ્દો એક જ છે—આ જીવ અનાદિથી તેનાનો બુદ્ધિમા હતો કોઇ પણ ભવમા દેવાની બુદ્ધિ ન હોતી કેનામા કલ્યાણની બુદ્ધિ એકે ભવમા ન હોતી અહીં લઉં લઉં રૂપે જે બુદ્ધિ હની તેના ઉપર કુહાડો આ દાનરૂપ ધર્મ માને છે જે વસ્તુ મમનાના સાધનરૂપ હતી, મમાગને વધા નારૂપ હતી તે મયમના આધનરૂપ બને મોક્ષના આધનરૂપ જે મયમ તેનો મ રૂપ બને મયમમા જોનાગી બને તે માટે જ દાનને ધર્મ ગણ્યો અહીં નિર્મમત્વ ભાવ અને મોક્ષમાર્ગનુ પોષણ આ બને તેનાથી ાન ધર્મ છે અહીં ખરા અર્થ મમત્વો મુશ્કેલ હતો

ભોગ આપવો તે જ શીલ

શીલ ધર્મરૂપ સાન્તને બધા માને ખ ા છતા તેને ધર્મ કેમ કહ્યો ? તો કહે છે કે અનાદિ ાળથી આ જીવ ઇન્દ્રિય, મન, કુટુબ અને સામગ્રીઓમા નન ચાવે તેમ નાચતો હતો એવો એક પણ ભવ નહોતો કે જેમા તે ઇંદ્રિયાદિના પ્રતાપે નાચતો ગેન ન હોય ઇંદ્રિયોના નચાવ્યા નાચવાનુ મનના ાવ્યા ક વાનુ તો બનેનુ જ છે અહીં જિનેશ્વરનુ ાાસન પામી ત્યાગીને ગુરુ અને ત્યાગને ધર્મ માન્યા પછી દ યોના એ નાચનુ બધ ક વુ મુશ્કેલ પડે છે તો પછી બીજી જગે ઇંદ્રિયોના મને નાચ્યો નહોતો એવી કલ્પના પણ શી રીતે કરી શકીએ ! માટે કહેવુ પ ે કે આ જીવ મનના પરિણામો પ્રમાણે વર્ત્યો છે માટે તે ઇંદ્રિય મન કે સાધન પ્રમાણે ન જ વતવુ તેનુ નામ શીલ છે ભોગ આપવો તે જ શીલ. અહીં અનાદિની જે ચાલ હતી તે જ તે ફેરવી નખી માટે શીલ તે ધર્મ

તપમા ધર્મનુ તાત્પર્ય શુ ?

હવે તપસ્યારૂપ ધમને પણ માનીએ છીએ એકાનશ આયબિલ ઉપવાસ છઠ આદિ તપ કરીએ છીએ પણ તેમા ધર્મનુ તાત્પર્ય શુ છે ? અહીં ખાવાપીવામા ભગવાનને કઈ આપવુ પડનુ

નથી, છતા તે બંધ કરવાથી તપ કહેવાય છે અને તે ધર્મ છે. અહી તપ કરવાથી ખરો ફાયદો શો ? પારકે ઘરે બચવાથી ભગવાનને ઘેર પહોંચતું હોય તો તો ખાધા વિનાના રહેવાનુ કહેવુ અને પેટ બાળવાનુ કહેવુ, તેને ધર્મ શી રીતે ગણવો ? વાત ખરી. પણ જરાક ઊંડા ઊતરો તપ કરવો શા માટે ? એકેન્દ્રિયથી માંડીને પંચેન્દ્રિય સુધીના તેમજ નરક, તિર્યંચ કે દેવ ગતિના જીવોમા કોઇ જગે તપ છે નહિ માત્ર મનુષ્ય ગતિમા તપનુ વિધાન છે. હવે સર્વ જીવો પોતાનુ ધ્યેય એ રાખે છે કે—પોતાના શરીરની રક્ષા ક્રૂરમા ક્રૂર વાઘ હોય તો પણ તે પોતાના શરીરનુ રક્ષણ કે પોષણ કરે અને તે ધ્યેય અનાદિ કાળનુ છે અને તેથી આ જીવ એમ જ બોલે છે કે— હું એટલે શરીર અને શરીર એટલે હું એ બંનેમા ભિન્નતા નથી સમજ્યો અને અભિન્નતા પણ માનતો નથી, તેથી શરીરના રક્ષણ કે પોષણને માટે આ જીવે અનેક પાપકર્મો કર્યા છે

કરેલાં પાપોની શિક્ષા માટે તપસ્યા

જગતના સર્વ જીવો પાપ શા માટે કરે છે ? ફક્ત શરીર માટે એમ કહેવુ પડશે આવા કરેલાં પાપોનુ પ્રયશ્ચિત્ત—દંડ પણ તે શરીરદ્વારા જ ભોગવવો જોઇએ જ્યા સુધી શરીર દ્વારા દંડ ન ભોગવાય ત્યા સુધી તે પાપો જવાના નથી; માટે શરીરને કસવા માટે તપ કરવો જોઇએ. હવે જગતમા જે પોષણો થાય છે— આરંભ-સમારંભાદિ કરાય છે. તે માટે શરીરને કસો એટલે પાપને પોષવાનુ નહિ બને આટલા માટે જ તપ કરવો જોઇએ હવે વૈદ્ય જેમ ઊંચામાં ઊંચી દવા જાણતો હોય છતા પોતાને થયેલો રોગ તો દવા ખાય તો જ જાય. વાચવા માત્રથી વૈદ્યનો પણ રોગ ન મટે. સમકિતદૃષ્ટિ જીવો કર્મની પ્રકૃતિઓ, સ્વરૂપાદિ જાણે ખરા. અરે, તીર્થંકરો પણ કર્મના સ્વરૂપને સારી રીતે જાણે છે ખરા પણ સાથે સમજે છે કે દવા જાણવા માત્રથી ગુણ ન કરે, પણ વાપરવાથી ગુણ કરે. તેમ આ કર્મો કરેલા છે, તેની શિક્ષા

ભોગવીએ તો જ તે મર્મ આટના માટે કરેના પાપોની શિક્ષા માટે તપસ્યા કહી છે શિક્ષા ભોગ ના પછી ગુનો ઊભો રહેતો નથી શરીર દ્વારા પાપોની શિક્ષારૂપ તપ થાય ત્યારે તે તપ ધર્મરૂપ ગણાય

ભાવના ધર્મ કેમ ?

તેવી જ રીતે ભાવનાને ધર્મ કહેવામા ્ાનિ અડચણ નથી આમ છતા ભાવના ધર્મ કેમ ? જેમ અહીં બાયડી છોકરા કે ભગવાન પણ સારા છે એવા જેના મનના વમળો છે તેથી તેને ધર્મ માની લેપાય પણ અહીં કારણ એ જ છે કે-આ જીવ અનાદિ થી અનિત્યને નિત્ય બાહ્યને અભ્યતર માનતો રહ્યો છે પણ અશુચિને અશુચિ માનો, અનિત્યને અનિત્ય માહ્યને બાહ્ય માનો ત્યારે જ વિચારની શુદ્ધિ કહેવાય અને તે જ ભાવના

દાન, શીલ, તપ અને ભાવ

નિર્મમત્વપણુ તે દાન ઈંદ્રિયાદિ રૂપ ાબૂ તે શીલ કરેના પાપોનુ પ્રાયશ્ચિત્ત તે તપ અને કેરેના ખરાબ વિચારોનુ પરિવર્તન તે ભાવ આ ચાર ધર્મો સામાન્ય રીતે કહેવાય છતા તેની જડ કે તાત્પર્યને વિચારવાની સ્થિતિ ઘણા ઓછામા હોય

જીવોને માથે ભવોભવની રખડપટ્ટીરૂપ મોટી આપત્તિ

હવે જે તીર્થંકરદ્ધિ થયા થાય અને વિચરે છે તે સર્વ તીર્થંકરો જગતને ઉદ્ધારવા માટે થયા થાય છે અને થશે તે સિવાય બીજુ ધ્યેય તેમનુ હોતુ નથી હવે તેઓ ઉપદેશમા પ્રથમ આપત્તિનુ ભાન કરાવે પછી સપત્તિનુ ભાન કરાવે છે ેમ કે વરનો માનિક બનાવ નારને એકનુ દેવુ ગમગમણુ કરે અને એકનુ તેણ ચક્કર ખવડાવે તેથી આ આત્માને કઇ કઈ આપત્તિઓ છે તે સમજાવવા માથે સપત્તિઓ પણ સમજાવે ન તે વસ્તુ સમ તવવા માટે પ્રથમ તીર્થંકર જીવોની આપત્તિને સમજાવે છે કે તમાર માથે ભવોભવની રખડ પટ્ટીરૂપ મોટી આપત્તિ છે જ મ જન્મ મરણ આધિ, વ્યાધિ,

ઉપાધિ, સંયોગ, વિયોગ આદિ આપત્તિઓ ઘણી છે, પણ તે ભવ-ચક્રની પાછળ છે માટે પ્રથમ રખડપટ્ટીને સમજો.

રત્નત્રયીરૂપ આત્મા

આ સમજાવવાનું તીર્થંકરોનું કર્તવ્ય હોવાથી તેઓ પ્રથમ ઉપદેશ એ આપે છે કે—તારો આત્મા ભવચક્રમાં ભવોભવ ઉત્પન્ન થવા-વાળો, કર્મથી ઘેરાયેલો, અને તેના વમળમાં ગુંચવાયેલો છે. અહીં રખડ-વાનું ભાન થવાથી મૂળ સ્વરૂપ કયું તેની જિજ્ઞાસા થાય, તેથી સ્વ-રૂપ જણાવ્યું કે તે ઘણું સુંદર છે. તું વિષ્ટાની ગુણ, મૂતરનો થેલો કે હાડકાનું પાંજરું નથી. તું હાડકાનું પાંજરું કે ચામડાની કોથળી નથી. પણ તું તો જેમ હીરો તેજે ઝગમગે તેમ જગતમાં જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રરૂપ જે રત્નત્રયી છે તે રૂપે છે. એટલે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રના તેજે ઝગઝગતો તું છે. માટે ચોથા અધ્યયનમાં ત્રણ જ સુંદર ચીજો કહી; તે સિવાય જગતમાં સુંદર ચીજ નથી.

મોક્ષસાધનામાં નિશ્ચયની જરૂર

આ જૈનોના પારિભાષિક શબ્દો હોવાથી તેની કિંમત તમારા મગજમાં નહિ આવે, પણ જરાક ઊંડા ઊતરો તો સાધ્યનો નિશ્ચય, તેના સાધનોનો બોધ અને તેનો અમલ કરવા માટે બાધકોથી દૂર રહેવું. આ દરેક કાર્ય સાધકને માટે જરૂરી છે કોઇ પણ કાર્ય સાધ્યના નિશ્ચય. બોધ અને પ્રવૃત્તિ વિના ન જ બની શકે. હવે નિશ્ચયની જરૂર શી? ચૂલા ઉપર તપેલી મૂકી. હવે તે મિનિટ મિનિટને આંતરે તપેલી નીચે મૂકે અને ચૂલા ઉપર મૂકે તો રસોઈ પરિપકવ ક્યારે થાય? અડતાળીસ મિનિટે પણ રસોઇ થાય ખરી કે? જો કે અહીં અડતાળીસ વખત ચૂલાનો તાપ લાગેલો છે છતાં રસોઇ ન થાય, કારણકે ત્રુટયો કાળ રસોઈ ન પકવે, તો પછી અહીં ઘડીકમાં મોક્ષ સાધવાનો, ઘડીકમાં પૈસા કમાવાનો નિશ્ચય હોય એટલે તે નિશ્ચયમાં પરિવર્તન થયા કરે પછી સાધ્ય સધાય કેવી રીતે? જ્યાં મિનિટે મિનિટ મગજનું ચક્કર ફર્યા કરે ત્યાં વળે શું? માટે કહે છે કે નિશ્ચય એટલે (૧) **મોક્ષ**

જ સાધ્ય છે, (૨) મોક્ષ સાધ્ય જ છે અને (૩) મોક્ષ સાધ્ય છે જ એટલે પહેલામા મોક્ષ સિવાય બીજુ કશુ સાધ્ય નથી બીજામા મોક્ષમા સાધ્યપણુ ન હોય એવુ બને જ નહિ એટલે તે સાધ્યમા થી ખસે જ નહિ વળી મોક્ષ સાધ્ય છે જ આ ત્રીજા પ્રકારમા જ્યારે આવીએ ત્યારે જ આ આત્મા સુદર વિચારમા આવ્યો ગણાય એટલે સમ્યક્ત્વ ફરસ્યુ ગણાય આનો નિશ્ચય એ જ સમ્યક્ત્વ અને તેથી આત્માનુ સુદરપણુ એ જ સમ્યક્ત્વ

ચારિત્ર એટલે શુ ?

હીરાની કિંમત તેજની સાથે ગણીએ તેમ તેના તોલને પણ ગણીએ છીએ તેમ અહીં જીવનુ સુદર સ્વરૂપ એટલે નિશ્ચય લઈએ છીએ વળી અહીં આત્માનુ સદ્વર્તન કે સ્વાભાવિક વર્તન બાહ્ય પૌદ્ગલિક પદાર્થો દેખીને જે વર્તાવ થતો હોય તે બધ કરીને આત્માના સ્વાભાવિક વર્તન તરફ પ્રવૃત્તિ–તેનુ નામ જ ચારિત્ર કે વર્તાવ આમા ત્રણ ત્રણ ભેદો બતાવ્યા ઔપશમિક ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક હવે તીવ્ર નિશ્ચય તે ઔપશમિક, નિશ્ચય ઘડીકમા રહે અને ઘડીકમા જાય તેનુ નામ ક્ષાયોપશમિક તીવ્ર દશાનો વિચાર કે નિશ્ચય તે કપાતે પણ પલટે જ નહિ આત્મસ્વરૂપમાથી બહાર જાય નહિ, પૌદ્ગલિક દશામા કપાતે પણ દોરાય જ નહિ તેનુ નામ જ ક્ષાયિક

જ્ઞાન લોકાલોકની જવાબદારીની ચીજ છે

હવે સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્રના ત્રણ ત્રણ ભેદો જણાવ્યા પણ જ્ઞાને શુ બગાડ્યુ કે તેના તમોએ બે જ ભેદ રાખ્યા ? તેના પણ ત્રણ ભેદ કરી નાખો ઔપશમિક ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાન એમ ત્રણ ભેદો કરી દો ને ! બીજા ત્રુ । ભેદો પાડવાનુ કહેતા નથી વાત ખરી, પરતુ એક વાત ધ્યાનમા રાખવાની છે કે સમ્યક્ત્વ તે આત્માની જવાબદારીની ચીજ છે ચારિત્ર પણ આત્માની જવાબ દારીની ચીજ છે ત્યારે જ્ઞાન લોકાલોકની જવાબદારીની ચીજ છે

સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્ર તે અંગે મહાપુરુષના વચને પ્રવૃત્તિ કરી શકાય, પણ જ્ઞાન એ ભાડૂતી ચીજ નથી પણ પોતાને પ્રકાશ થાય તો જ બની શકે નિશ્ચય અને વર્તાવ તે શુદ્ધ અને ક્ષણિક બની શકે, પણ આ જ્ઞાન તેવી રીતે ન બની શકે. કારણ કે તે લોકાલોકપ્રકાશ બનીને મટી જતું નથી.

જ્ઞાનમાં ઔપશમિક ભાવ કેમ નહિ ?

હવે તેમ ન બનવાનું કારણ એ જ કે જે નિશ્ચય અને વર્તાન છે તેને બગાડનાર મોહનીય કર્મ છે અને તે એવી ચીજ છે કે અંદર રહે અને બહારનો દેખાવ જુદો જ કરી શકે. જેમ દુનિયાના પ્રપંચી મનુષ્યો બહારનો ડોળ જુદો કરે અને અંદર ભાવના કંઇ જુદી જ રાખે હવે આ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તેવા સ્વભાવનું નથી એટલે અંદર રહે અને બહાર ન દેખાય એ ન બને અંદર હોય તો બહાર ન જ થવા દે—મોહનીયમાં. સંપૂર્ણ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ થઇ જાય તેમજ સંપૂર્ણ વર્તન પણ મોહનીયની સત્તાએ થાય. આ બંને બને ખરા પણ જ્ઞાનાવરણીય તો એવી સ્થિતિનું છે કે અંદર હોય તો બહાર આવ્યા વિના ન જ રહે. હવે ક્ષણ માત્રમાં શુદ્ધ જ્ઞાન થાય અને પછી તેમાં પડી જાય એ ન બને તેથી તેનો ઔપશમિક ભાવ નથી.

ભાવની અપેક્ષાએ જ્ઞાનના બે જ પ્રકાર

આ વાત કરી ત્યારે બીજી બાજુ વિચારીએ—ઔપશમિક નિશ્ચય અને ચારિત્ર બંને બે ઘડીના છે તેથી વધારે ટકે નહિ જ્યાં મોહનો ક્ષય કરવા જાય ત્યાં જ્ઞાનાવરણીય ઉદયમાં આવે આથી જ્ઞાનાવરણીયનો ઉપશમ ન હોય. અહીં ડગુમગુ ચાલતું નથી, તેમજ ક્ષણમાં થતું નથી. તે તો સંપૂર્ણ અને સર્વ કાળને માટે જ્ઞાન થાય છે. અહીં ભાવની અપેક્ષાએ જ્ઞાનના બે જ પ્રકાર—ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાન અને ક્ષાયિક જ્ઞાન.

ક્ષાયોપશમિક અને ક્ષાયિક જ્ઞાન

જ્ઞાન અને ચારિત્રને અંગે ત્રણ ત્રણ ભેદ જણાવ્યા અને જ્ઞાનના બે જ પ્રકાર જણાવ્યા તેના સવાલ એ રહે છે કે ત્યાં જે દર્શનનો ભેદ તે જ ઔપશમિકનો હતો તેમ ચારિત્રને અંગે પણ ઔપશમિક ક્ષાયિકાદિ હોય એટલે જ્ઞાન અને ચારિત્રના તે જ ઔપશમાદિ ત્રણ ત્રણ ભેદો હતા પણ જ્ઞાનને અંગે મતિ શ્રુત અવધિ અને મનપર્યવ તે ક્ષાયોપશમિક ભાવે છે અને કેવળજ્ઞાન જ ક્ષાયિક રૂપે છે હવે ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ તે દર્શન ચારિત્રના અંગે કંઈ જુદી ચીજ નહોતી પણ જ્ઞાનને અંગે નિયમ છે એટલે કેવળજ્ઞાન તે ક્ષાયિક જ હોય અને મતિ આદિ ચાર તે ક્ષાયોપશમિક જ હોય

આત્મા પામે ત્યારે શી સ્થિતિ?

હવે ચારિત્ર તે ઔપશમિક ભાવની લટ? કે ક્ષાયિક ભાવની માનીશ? સામાયિક, છેદોપસ્થાપનીય પરિહાર સૂક્ષ્મ આદિ ચાર માથી એકપણ ચારિત્ર ક્ષાયિક ભાવના માનીશ ખરા? કહે કે તેમાના કોઈ પણ ચારિત્રને ક્ષાયિકના ધર્મ નહિ મનાય અને ઔપશમિકના ધર્મ પણ નહિ મની શકે? હવે તેમા ભેદ કેવી રીતે? તો કહે જે જે જે ગુણ તે તે આત્મા પામે તે તે વખતે તે તે સ્થિતિ જણાવવામા આવે છે

મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનપર્યવ અને કેવળજ્ઞાન

હવે ઇન્દ્રિય અને મનદ્વારા જે બોધ થાય તેને મતિશ્રુત કહેવાય છે હવે તે ઇન્દ્રિયાદિમા તો લોકનુ જ્ઞાન કરવાની તાકાત નથી તો પછી તેનાથી સંપૂર્ણ જ્ઞાન થાય જ કેવી રીતે? વળી ઇન્દ્રિય અને મન તે હમેશ રહેવાવાળી ચીજો નથી અવધિજ્ઞાનનો સ્વભાવ ઉપયોગ રહેવાનો છે તે ઉપયોગ કંઈ હમેશા એકમ એક હોતો નથી વળી તીર્થંકર મહારાજને જે અવધિજ્ઞાન ને દર્શન હોય છે તે ઉપયોગલાગ

સાધી શકે હવે તે ચાર જ્ઞાનો આત્માને સાધનોવાળા છે ફક્ત કેવલજ્ઞાન એક જ એવું છે કે જેમાં ઇંદ્રિયાદિ સાધનોની કે બીજો ઉપયોગ દેવાની જરૂર નથી પણ સતતપણે ઉપયોગ રહેલ છે. તેથી તેને ક્ષાયિકપણે માન્યું અને ચાર જ્ઞાનો પ્રથમના છે તે ક્ષાયોપશમિક ભાવે છે.

પ્રથમ ચાર જ્ઞાન ક્ષાયોપશમિક, માત્ર કેવલજ્ઞાન ક્ષાયિક

હવે જગતમાં કોઇ પણ જીવ ચેતના વિનાનો નથી તે સર્વને ઇંદ્રિયદ્વારા વત્તાઓછા અંશે બોધ તો માનવો જ પડશે. હવે વધઘટ થશે તો પછી ક્ષાયોપશમિક ભાવ માનવો રહ્યો અને તેથી મતિ આદિ પ્રથમના ચાર જ્ઞાનો ક્ષાયોપશમિક ભાવનાં છે. તે ચારના આવરણો ખસવાથી તે જ્ઞાન થાય હવે ક્ષાયિક ભાવનું જ્ઞાન જે છે તે સર્વ આવરણના ક્ષયે થાય છે અહીં જો કેવલજ્ઞાન કેવલજ્ઞાનાવરણીયના ક્ષયે લેવું હતું છતાં સમસ્ત જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયે એમ કહી કેવલજ્ઞાન કેમ લીધું ? વાત ખરી. લોઢું ટીપાય ત્યારે તેની સાથે કાટ પણ ટીપાય જ તેમ અહીં મતિ આદિના આવરણો તે કેવલજ્ઞાનાવરણીયના તૂટવાની સાથે તૂટી જ જાય હવે સર્વ આવરણોનો ક્ષય થાય તો જ કેવલજ્ઞાન ક્ષાયિક ભાવનું થાય અહીં જ્ઞાનાદિનું સમ્યક્‌પણું જણાવ્યું "છતાં **योगाद्रूढिर्बलीयसी**' યોગથી રૂઢિ બળવાન્ છે કોઇ શબ્દાર્થથી ખસી જાય તેથી દુનિયા ન માને દુનિયા શબ્દાર્થને માનવા સાથે રૂઢિને પણ માને છે. તેમ અહીં લાખું લાખું કહીને સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન કે ચારિત્રને સુંદર ભયે કહ્યા છતાં રૂઢિ શી છે ? એકલા સમ્યગ્દર્શનને જ સમ્યક્ કહે છે. જ્ઞાનાદિ માટે સમ્યક્ શબ્દ વપરાતો નથી. જો કે તે જ્ઞાન ને ચારિત્રમાં સમ્યક્‌પણું રહેલ છે છતાં તેને 'સમ્યક્' શબ્દ કહેવાતો નથી આખી દુનિયાએ 'સમ્યક્' શબ્દ દર્શન માટે જ રૂઢ કરેલ છે, તે શાથી ? તેનું કારણ અગ્રે બતાવશે અને છેવટે દૃષ્ટાંત બતાવી સમ્યગ્દર્શનનું સમ્યક્‌પણું સાબિત કરી આખું અધ્યયન જણાવશે

વ્યાખ્યાન ૨૭

મુસાફરો અને ખલાસીનુ ધ્યેય શુ હોય?

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ શીલાંકસૂરિજી મહારાજા આચારાંગ સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની ટીકા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે-ભૂતકાળમા જે તીર્થંકરો થઇ ગયા, વર્તમાનમા જે વિદ્યમાન છે ભવિષ્યમા જે થવાના છે તે સર્વે કેઈ ભવોથી એક જ ધ્યેયવાળા અને કેવલજ્ઞાન પછી તેજ ધ્યેયની સિદ્ધિ માટે વર્તવાવાળા અને તેને જ માટે મથવાવાળા હોય છે હવે ધ્યેય કયુ? જગતના ઉદ્ધારનુ હવે નાવડીમા બેસીને સમુદ્રની પાર મુસાફર ને ખલાસી બને જાય ખરા મુસાફરનુ ધ્યેય એ કે-મારે પાર જવુ ખલાસીનુ ધ્યેય એ કે મુસાફરોને પાર ઉતારુ હવે જો ખલાસી પોતે ડૂબતો હોય તો મુસાફરોને બીજે કાંઠે લઈ જઇ શકતો નથી પણ ખલાસીનુ જે ધ્યેય નાવડીમા બેસવુ છે તે મુસાફરોને તારવાની દૃષ્ટિએ જ જો કે પોતે ડૂબવાના ધ્યેયવાળો નથી તરવાની જ ભાવના છે, છતા તેનુ મુખ્ય ધ્યેય મુસાફરોને તારવાનુ છે

જીવોને તારવાનુ તીર્થંકરના જીવનુ ધ્યેય

તીર્થંકરના જીવોના અને બીજા જીવોના સમ્યગ્દર્શનમા તફાવત છે હવે ખલાસી થાવનો ચાહતો નથી કાંઈ આર તો પણ વિચાર એ કે મુસાફરોને કેમ જલ્દી પાર ઉતારુ અને મુસાફરો એ વિચારે કે હુ પાર કેમ ઊતરુ અને જે તીર્થંકરનો જીવ સમ્યક્ત્વ પામે અને તેમા પણ વરબોધિ પામે ત્યા [illegible] એ જ [illegible] આ જીવોને પાર કેમ ઉતારુ પોતાના તરવાની વાતને આગળ ન જ કરે પણ જગતના જીવોનો ઉદ્ધાર કેમ થાય [illegible] ખલાસીનુ ધ્યેય નાવડીમા બેસી તરીને સામે કાંઠે જવાનુ નથી પણ મુસાફરોને સામે કાંઠે પહોંચાડતા આપોઆપ તેનુ સામે કાંઠે જવાનુ આનુષંગિક બને છે

તીર્થંકરપણાનું બીજ શું ?

હવે તીર્થંકરપણાનું બીજ શું ? બીજા જીવોને સંસારસમુદ્રથી પાર ઉતારી મોક્ષમાર્ગે લઈ જવા. આથી તીર્થંકરપણું પ્રાપ્ત થાય ત્યારે વરબોધિ જ હોય અને તેથી **હરિભદ્રસૂરિજીને** કહેવું પડ્યું કે જ્યારે વરબોધિ એટલે અપ્રતિપાતિ સમ્યક્ત્વ થાય ત્યારથી તેઓ '**પરાર્થોદ્યત॰**' એટલે પરના ઉપકારમાં સતતપણે તત્પર હોય હવે તીર્થંકરનું સમ્યક્ત્વ બીજાના સમ્યક્ત્વથી જુદું પડે કારણકે બીજાના સમ્યક્ત્વોમાં હું કેમ સંસારસમુદ્રથી તરું એમ હોય ત્યારે તીર્થંકરના જીવનું સમ્યક્ત્વ પરના જીવને તારવાવાળું હોય, જગત્ કેમ તરે એ ભાવનાવાળું હોય હવે તીર્થંકરપણું તો વીસસ્થાનકથી મળે એમ કહેવાય છે તે શું ? તે પણ વાત સાચી છે. નમસ્કાર, જપ, ધ્યાન-દ્વારા આરાધાતા વીસે સ્થાનો પણ આત્માનો ઉદ્ધાર કરે, કારણ કે શાસ્ત્રકારોએ જિનેશ્વરની પૂજામાં પણ પરોપકારને અગ્રપદ આપેલ છે

દેરાસરમાં મૂળનાયક કેમ ?

હવે પૂજામાં અગ્રપદ કેમ ? પ્રથમ તો મૂલનાયક કેમ ? એમ કોઈ પ્રશ્ન કરે એટલે **મહાવીર** મહારાજનું કે **ઋષભદેવ** ભગવાનનું દેરું હોય તેમાં બીજા પણ તીર્થંકરોની મૂર્તિઓ બિરાજિત હોય તો તે નામે કેમ દેરાનું નામ નથી લેતા અને મૂલનાયકના નામ તરીકે કેમ સંબોધો છો ? આમાં બીજા તીર્થંકરોનું અપમાન થાય છે ? કારણકે સર્વ તીર્થંકરોનો ક્ષાયિક ભાવ સરખો છે. ઊંચાનીચાપણાનું ત્યાં કંઈ છે જ નહિ જેમ નાટકિયો જુદા જુદા ખેલો કરી બતાવે અને ઉચ્ચ-નીચ સ્થાન ભજવે, તેમ અહીં કરો છો ? તો કહે છે કે–ના. ભાઈ તારી વાત સાંભળી. તેમાં અડચણ નથી કારણ કે જૈનશાસન શંકાકારની જબાન બંધ કરવા માગતા નથી જો તેની જીભ બંધ કરીએ તો તે માર્ગ જ ન પામે અને ભ્રમનું સમાધાન ન થાય તેથી માર્ગે ન આવે, માટે પ્રથમ શંકાનું સમાધાન કરવું જોઈએ.

ભવ્યોના ઉપકારને માટે જ મૂલનાયકની કલ્પના

હવે તીર્થંકર મહારાજ ખુદનુ ધ્યેય શુ ? સર્વનુ ધ્યેય જગતના ઉદ્ધાર માટેનુ છે તેઓની ટોચીનીચી દૃષ્ટિ અહી અમે રાખીએ તેમા જ તેના ઉદ્ધાર નો શો સંભવ ? જો કોઇ દેવદર્શન કરે તે પ્રથમ શુ દેખશે ? તો કે મૂલનાયકને હવે તીર્થંકર ભગવંતની અપેક્ષાએ મૂલનાયક છે નહિ પણ દર્શન કરનારની અપેક્ષાએ મૂલનાયકપણુ છે અહી જિજ્ઞાસાબુદ્ધિથી શરમ કરે તેને તો પહોંચાય પણ કોઇની બહેકાવટથી પથરો ફેંકવો એ હિસાબે શરમ કરી તે નકામી છે હવે આ જે મૂળનાયકની ગોઠવણ તે ઊંચાનીચાપણે કે સ્વામી-સેવક આદિ મયાદા માટે નથી પણ મંદિરમા પ્રવેશ કરનારાની પ્રથમ દૃષ્ટિ ક્યા જવાની ? મૂલનાયક ઉપર માટે તે મૂલનાયક ગણાય હવે આની રીતે મૂલનાયકપણાની કલ્પના તે ભવ્યોના ઉપકારને માટે છે તેમને તારવાને માટે-જ છે તે વાત લક્ષ્યમા રાખશુ તો પૂજામા પણ જણાવેલ છે કે પૂજાની સામગ્રી જો વિશિષ્ટ હોય તે પ્રથમ મૂલનાયકને ચઢાવો પછી પહોંચતી હોય તો બાજે ચઢાવો હવે ખૂણાના ભગવાનને આંગી રચે તેથી ભક્તિ તો થાય પણ મૂલનાયકજીને ચઢાવવામા હેતુ એ જ કે આવનારની દૃષ્ટિ મૂલનાયક ઉપર પડે શ્રેષ્ઠ વસ્તુ ત્યા જ પ્રથમ ધરવી તે કેવલ ભવ્યોના કલ્યાણને માટે કારણકે તેમના હૃદયનો ઉલ્લાસ દેખતા સાથે વધે તે માટે

પ્રભુપૂજા અને સાધન-સામગ્રીનો વિવેક

હવે પ્રથમ જે પ્રભુપૂજા થયેલી હોય તેમા સાધનસામગ્રી ઓછી હોય અને પોતે વિશાળ સામગ્રી લાવ્યો હોય તો મૂળથી પ્રક્ષાલ કરીને કરે પણ જો પ્રથમની પૂજા સારી રીતે થઇ હોય તો બાજે પૂજાદિ કરી લેવી અને તેથી મૂલનાયકની પૂજા છોડવી પડે તેની ફિકર નહિ કારણ તેમા લાગુ થાય તેવી સામગ્રી નથી, અગર તેનાથી વધે તેવી સામગ્રી નથી તે માટે એમ કહ્યુ અહી કોઈ એમ કહે :— મૂલનાયકજીની પૂજાનો વિચાર હોય તો તેના વિચાર કે ભાવને ધક્કો

સજ્જનો એ વિચારે કે આ મોહ કેવો જબરજસ્ત છે કે પ્રભુ **વીર** જેવાને પણ હચમચાવી દે છે. અરે, અભિમાને તેમને પણ થાપટ લગાડી અને પ્રરૂપણામા એક વચન ચોખ્ખુ ન બોલાયુ તેમા તો આ તીર્થંકરનો જીવ ક્રોડાક્રોડ સાગરોપમ સુધી ભમ્યો, તો પછી આપણે બોલવામા ઉપયોગ રાખવો એમ સજ્જનો વિચારે, ત્યારે દુર્જન વિપરીતપણે વિચારે. હવે ઘુવડો, દુર્જનો લપ્પડ મારે તેથી સૂરજે પોતાનો પ્રકાશ બંધ કરવાનો ન હોય, પણ તે તો પોતાનો પ્રકાશ આપે જ. તેમ દુર્જનો સારી અને સાચી વસ્તુનો દુરુપયોગ કરે તેથી સજ્જનથી સારી વસ્તુને સારાપણે કહેવાતુ બંધ કરાય જ નહિ.

ધર્મનો પૂર્ણપણાનો અખતરો

અહી આવો અહંકાર કરનારો, મોહમા રાચનારો જીવ અધમ દશામાંથી જ્યારે ધર્મના પ્રભાવે તીર્થંકરપણું પામ્યો તો તમો આવો ધર્મ કરવાવાળા ન થાઓ તો પછી તમારા જેવા બેનસીબ કોણ ? હવે પ્રભુ **વીર** ચાહે તેવા દુર્ગુણવાળા હતા અને તેમણે તે જાહેર કર્યા તે એટલા જ માટે કે ધર્મનુ મહત્ત્વ બતાવાય. અહીં જિનેશ્વર મહારાજા ધર્મનો અખતરો મૂકે છે તે પૂર્ણપણાનો અખતરો છે.

મૂળસ્થિતિથી છેલ્લી સ્થિતિ સુધીની રીતિ

વળી તે ધર્મ કિંમતી છે. કુંભાર ઘડો બનાવે તેમાં કઈ માટી, તેની મેળવણ, રંગ આદિ સર્વ બતાવે. મૂળ સ્થિતિ પણ જણાવે. અર્થાત્ સભા સમક્ષ અખતરો મૂકનારે મૂળસ્થિતિથી છેલ્લી સ્થિતિ સુધીની રીત જણાવી. તેમ અહી તીર્થંકરે મૂળસ્થિતિથી યાવત્ તીર્થંકરપણાની સ્થિતિ સુધીની વાત જગતને બતાવી. તે શાથી ? તો કહે છે કે–ધર્મના પ્રભાવે આ બધુ બન્યુ છે. હવે જો તમો ધર્મના રસ્તે નહિ આવો તો હજી રખડવુ પડશે. દરેક તીર્થંકરના ચરિત્રમાં નિર્ગમ નામનું નિર્યુક્તિનુ દ્વાર જણાવે છે. હવે સિદ્ધિ રૂપ ઊંચુ સ્થાન જ્યારે તીર્થંકરોને મળે ત્યારે જ તેઓ ધર્મને સભા સમક્ષ મૂકે.

આપત્તિનુ નિવારણ અને સંપત્તિની પ્રાપ્તિ

હવે અહીં દરેક તીર્થંકર સભા સમક્ષ ધર્મની પરીક્ષા જણાવતા સાધ્ય શુ બતાવે ? આપત્તિનુ નિવારણ અને સંપત્તિની પ્રાપ્તિ હવે આપત્તિના નિવારણમા જન્મ જરા મરણ, રોગ આધિ ને વ્યાધિ રૂપ આપત્તિ જગતના સર્વ જીવોને લાગેલી છે તેથી પ્રથમ તમે એ સમજો કે મારો આત્મા દરેક ભવમા ભટકવાવાળો ઉત્પન્ન થવાવાળો હોવા સાથે જન્મ, જરા મરણના ચક્કરમા સગ થયેલો છે માટે અનિષ્ટ તત્ત્વ જગતમા જો કાઈ હોય તો તે જન્મ જરા, મરણ આદિ છે આને અંગે પ્રથમ ત્રણ અધ્યયનો કહ્યા છતા સંપત્તિની પ્રાપ્તિ ન થાય તો પછી અનિષ્ટના નિવારણનો અર્થ શો ?

આત્માના ત્રણ અખૂટ ભંડારો

હવે ચોકીદાર રાખવા તે ક્યારે શોભે ? જો માલ હોય તો જ વગર માલે ચોકીદાર રાખવા તે મૂર્ખાઇ ગણાય હવે અહીં આત્મામા સમૃદ્ધિ હોય તો તેના ચોકી રાખે કામના અહીં આત્માના ત્રણ અખૂટ ભંડારો છે હવે તે મેળવતા ન આવડે તો શુ કામ લાગે ? તે આત્માનુ સ્વરૂપ એવુ છે કે એક વખત પણ મળે જોઇતા પ્રમાણમા પણ મળે અને અખૂટપણે પણ મળે એના જ શાસ્ત્રીય નામો ઔપશમિક ક્ષાયોપશમિક અને ક્ષાયિક રૂપે છે હવે અહીં એક વખત મળે તે ઔપશમિક અને જોઇતા પ્રમાણમા મળ્યા કરે તેનુ નામ ક્ષાયોપશમિક અને મળેલો ભંડાર અખૂટ રહે તે જ ક્ષાયિક છે આવી રીતે શાસ્ત્રીય પરિભાષાના ત્રણ શબ્દો છે હવે આત્માના નિશ્ચયમા એક વખત મજબૂતી આવે તેનુ નામ જ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ નિશ્ચયમા ડગમગતા આવે તેનુ નામ ક્ષાયોપશમિક અને જેમા ચાહે તેવા અને ચાહે તેટલા ડગમગવાના સ્થાનો આવે તો પણ ડગમગે જ નહિ કશી ખામી ન આવે તેનુ નામ જ ક્ષાયિક આવા ત્રણ ત્રણ પ્રકારો દર્શન અને ચારિત્રમા બને, પણ જ્ઞાનમાં ત્રણ પ્રકાર ન થાય

આત્માની અષ્ટ સમૃદ્ધિ

હવે જગતમા એક વખત ખ્યાલમા આવ્યા પછી વસ્તુ જતી નથી. જેમ 'અગ્નિ બાળનાર છે' એવી પ્રતીતિ થયા પછી તેમા કોઇ આગળી ન નાખે અરે, સો માણસો કહે કે તું નહિ બળે છતા કોઇ આંગળી નાખવા તૈયાર ન થાય. કારણ અહીં મુદલ બધ થાય પણ થયા પછી ન જાય એટલે અહી આત્માની અષ્ટ સમૃદ્ધિ છે, સિદ્ધિ છે. ઔપશમિક, ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ, તેવા જ ત્રણ ભેદો ચારિત્રના અને જ્ઞાનના ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક એ બે ભેદો મળી કુલ આઠ ભેદો આત્માની સમૃદ્ધિના છે. વા ૭ ખરી, પણ ઠામ ચોખ્ખુ કર્યા વિના દૂધપાક બનાવાય તો તે સારો ન જ લાગે વસ્તુઓ કિંમતી હોય છતાં ધોયા વગરના ઠામમાં કરેલો હોવાથી વસ્તુની કિંમત ઘટાડે અને વસ્તુનો આદર ન થવા દે, તેમ અહી આત્મામા ચોખ્ખાઇ જોઇએ. પછી તે દૂધપાકરૂપી વસ્તુનો આદર થાય.

સેનાપતિની તરકીબથી જ યુદ્ધમાં જીત

અહી તારુ ચોખ્ખુ શુ ? દરેક આચાર્યાદિએ મને એ જણાવ્યું છે કે—એકલા દર્શનને સમકિત કહેવુ, જ્ઞાન કે ચારિત્રને સમ્યક્ત્વ કહેવાનુ કોઇએ મને જણાવ્યુ નથી. અરે ! મે એવુ સાભળ્યુ પણ નથી. શ્રદ્ધાને સમ્યક્ત્વ કહેવાય, પણ જ્ઞાન અને ચારિત્રને સમ્યક્ત્વ કહેવાનુ તમો કહો છો. વાત ખરી, પણ શૂરા સરદારોને લાખોના લશ્કરોથી જ જીત મળે છે. એકલો સરદાર લશ્કર વગર કંઇ ન કરી શકે. લશ્કરના જોરે, પ્રજાના સાધને અને પોષણે જીત મેળવી તે આગળ વધે છે, છતા ઇતિહાસ તો ફલાણો જીત્યો એમ કહે છે. ઇતિહાસમાં લશ્કરીઓનુ કે પ્રજાનું લિસ્ટ–યાદી ન અપાય. એમાં તો શૂરા સરદારનુ જ નામ આવે છે. પાંડવો અને કૌરવો લડયા, ત્યા જીત્યા પાંડવો, પણ વચમાં જેની મદદે લડાયું અને જીતાયુ હતુ તે કોઈનું નામનિશાન પણ લેતા નથી તે કેમ? કહો કે પ્રભાવ એનો છે સાધન તરીકે લશ્કર આદિ સામગ્રી છે પણ તે સર્વમાં તરકીબ કોની? કેમ

લશ ? લેવુ એની રીતે તૈનાર કરી યા ક્ષેત્રમા પ્રથમ જવુ એ તર ક્રમ કોની ? કહો કે જન નની–સેનાપતિની અહી જેમ જનરન સર્વ ત ક્રમને કરનારો હોય છે પછી તેમા છત સહાયકોના પ્રતાપે કે સાધનોની વિપુલતાએ મળી હોય છતા નામ તો જનરલનુ જ આવે અહી ચારિત્રના પ્રતાપે કર્મનો ક્ષય થાય ખરો પણ ચારિત્રને જણા નાર તેના સાધનોને લાવનાર વગેરે કોણ ? સમ્યગ્દર્શન અહી સમ્યગ્જ્ઞાન સમ્યક્ ભલે હોય સમ્યક્ચારિત્ર પણ સમ્યક્ ભલે હોય છતા નિશ્ચય જે છે તે જ સમ્ય કહેવાય આની નની શકા વાદી કરે છે તેનુ સમાધાન પણ શાસ્ત્રકાર આપે છે

દર્શનને જ સમ્યક્ કેમ કહો છો ?

હવે આદ સમૃદ્ધિ કરો કે ત્રણ સુ ? પદાર્થો આત્માના કરો, તેના ગગે વાદી શકા કરે છે કે ત્રણેનુ સુ પણ છે તો પછી સમ્યગ્ દર્શનને જ એટલે નિશ્ચય પ્રતીતિ, શ્રદ્ધા જ્ઞાનને જ મ સમ્યક્ કહો છો ? ત્રણે સમ્ય, કેમ નથી કહેતા ? કોઈ શ્રદ્ધાન કે આચાર્ય જ્ઞાન કે ચારિત્રને સમ્યગ્જ્ઞાન કે સમ્યક્ચારિત્ર કહેતા નથી માત્ર સમ્યક્ શબ્દથી શ્રદ્ધા નિશ્ચય દર્શના કે રુચિને કહેવાય છે અહી ચારિત્રમા કે જ્ઞાનમા સમ્યક્પણુ છતા સમતિપણ કોઈ કહેતુ નથી આચાર્યાદિ સર્વ સમકિતપણુ નિશ્ચયમા લઇ બેઠા છે અહી બેનુ અપમાન કરી એકને ઊંચુ ચઢાવ્યુ આ તો અન્યાય કહેવાય ? કે એને સમકિત નથી કહેતા તે શાથી બન્યુ ? મારી જાતે હુ ગાડો બાંધુ ત્યારે જ હુ સાધનમા કે ગાગાઉ તે વિના હુ બંધનમા નથી વાત ખરી– અહી અધ્યયનના લેખકે તમો લેખમા છો કારણ કે વ્યાખ્યા તમો રાખો જેમા ફાયદો કે નુકસાન અમીનને હોય છે વગીલને કશ લેવાદેવા નહિ છતા વકીલોની સભામા આબરૂ માની વધે ? વકીલની ચાર કેસ જીતે તો પગ હસ ! કેમ ? અને હાર તો પછી વકીલોની સભામા આબરૂની જમાવટ ન જામે એટલે સિવિલ ક્રિમિનલ સુધી પરે ચાર્જ લેશે કેમ જે હાથમા ને તો તે વકીલની આબરૂ વધે પણ

એક બે કોર્ટમાં હારે તેવો કેસ જો વકીલ લે તો તેની આબરૂ ન જ વધે. અહી **ટીકાકાર** કહે છે કે તમો આ અધ્યયનના વકીલ બન્યા છો તો ઠેઠ પહોચાડજો.

શૂરા સરદારનું દૃષ્ટાંત

આ આખા અધ્યયનમાં સમ્યગ્દર્શનને સમકિત કહેવું એ જ જણાવવાના છો જ્ઞાન કે ચારિત્રનુ સમકિત તમો બોલી ગયા છો ખરા પણ તમો જણાવવાના નથી. વકીલ અણઘટતો કે જૂઠો પુરાવો આપે તો તેની સનદ કોર્ટમા રદ થાય. હવે અહી સભાની આગળ જે એકલા સમ્યગ્દર્શનનુ સમકિતપણુ જણાવો છો તે બીકમાં તો તમો આ સભાને અવળે રસ્તે દોરી રહ્યા છો. વાત ખરી, પણ અહી જે કહેવાય છે તે જરા સાભળો. જે મનુષ્ય હૃદયમા આવેલી વાતોને ખુલ્લી કરે તેનો ખુલાસો થાય, પણ જે ખુલ્લી ન કરે તેનુ શુ થાય ? અહી તે તારો વિચાર જાહેર કરી મારા ઉપર જે આક્ષેપ મૂકયો છે તે વાજબી છે, પણ તને પૂછીએ છીએ કે સાધનોનો જે બોધ તે નિશ્ચય પહેલાં હોય કે નહિ ? રમતા છોકરાઓ તરવાર, બદૂક આદિને આખે દેખે છે, છતાં આખે પાટા નથી બાધતા. અરે, સરદારના નોકરો હથિયારને સાફ રાખે તેથી સુભટ નોકર કે સુભટ સરદાર ? અહી ચાકરો હથિયારને સાફ કરે તે સરદારની મહેરનજર માટે પણ જીત મેળવવા માટે હથિયારને સાફ કરતા નથી હવે શૂરા સરદારને અગે ચાકરનુ હથિયારપણુ કામનુ નથી તેનો શૂરો સરદાર પોતે હથિયારને તૈયાર કરે તે કામ લાગે.

સમકિતમાં જ મોક્ષ લાવવાની તાકાત છે

હવે અનતી વખત આ જ્ઞાન, ચારિત્રનો વર્તાવ જીવને મળેલ છે. નવગ્રૈવેયક સુધી જાય તેવુ ચારિત્ર અનતીવાર મળેલ છે પણ જેમ ખેતરમા ધરો ઊગેલી હોય છે છતા તે કોઇ ફળના કામની નથી. ફળ જ હોય નહિ ગમે તેટલી ફાલેફૂલે છતા સ્વભાવ ફળ આપવાનો નથી. તેમ આ જીવને જ્ઞાન ને ચારિત્ર અનતીવાર આવેલ છે પણ તે

સમકિત સાથે આવે ત્યારે જ મોક્ષને દેનાર અને સમકિત વગરનુ ચારિત્ર કે જ્ઞાન કઇ કામનુ નથી મોક્ષ લાવવાની તાકાત જ્ઞાન કે ચારિત્રમા નથી તે તાકાત તો સમકિતમા છે મોક્ષ નહિ આવવામા ન્યૂનતા માત્ર સમ્યગ્દર્શનની હતી જ્ઞાનચારિત્ર છતા સમકિત આવે અને તે પછી મોક્ષ મળે તેથી સમકિતના જ પ્રતાપે બીડમા વરસાદ ચારે તરફ વરસે છતા બાજરીનો છોડવો નથી ઊગતો કહો કે વાવેતર નથી વગર વાવેતરે થયેલો વરસાદ બીજને પેદા ન કરી શકે તેમ અહી સમ્યક્ત્વરૂપી બીજ વિના જ્ઞાન કે ચારિત્ર કામ ન કરી શકે હવે નાનો સરખો રાઇનો દાણો વવાયો હોય તો તેના છોડવાને ઊગ્યા વિના ન જ ચાલે તેમ અહીં નાનો સરખો પણ મોક્ષનો નિશ્ચય એટલે ઔપશમિક ભાવનો નિશ્ચય થયો હોય તો જ જ્ઞાન અને ચારિત્ર કામ લાગે જમીન રસાળ હોય ભરપૂર વરસાદ હોય છતા વાવેતર ન કર્યું તો ધાન્ય જ ઉત્પન્ન થાય તેમ અહી સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપી ક્ષેત્ર અનતીવાર મળેલ છે, તેમજ ચારિત્રરૂપી ક્ષેત્ર પણ મળેલ હતુ છતા દર્શનરૂપી બીજનુ વાવેતર થયુ ન હોતુ માટે ફળ ન મળ્યુ હવે ઘઉં ચણા કે બાજરીનો દાણો કહો છો પણ માટી કે પાણીનો દાણો બોલતા નથી હવે માટી કે વરસાદ વિના દાણો થતો નથી છતા દાણાનો જશ તો બીજને જ થાય

સમ્યગ્દર્શનના પ્રતાપે જ્ઞાન, ચારિત્ર

અહી જ્ઞાન ને ચારિત્ર વિના મોક્ષ નથી થતો છતા તેનુ જો કઇ પણ બીજ ગણીએ તો તે સમકિત જ છે દાણો બીજના નામે ઓળખાય પણ માટી કે પાણીના નામે ન ઓળખાય તેમ અહી મોક્ષના બી તરીકે સમકિત જ છે જ્ઞાનચારિત્રની જરૂર તો ખરી માટી પાણી સ્વતત્ર ચીજો છે, પણ એ બીજ તરીકે ન ગણાય હવે આ સમ્યગ્જ્ઞાન કે ચારિત્ર તે તો સમ્યગ્દર્શનના પ્રભાવે થવારૂપ હોવાથી તે સ્વતત્ર ન જ ગણાય એટલે **સમ્યગ્દર્શનના પ્રતાપે જ્ઞાન, ચારિત્ર** છે હવે આ શ્રદ્ધા નિશ્ચય પ્રતીતિ તે આ બન્નેને સમ્યક્ કરનાર છે આથી તે સમકિતરૂપ ગણાય આ વાત ખરી પણ યુક્તિથી સમજાવેલી

કરવા પ્રયત્ન કરે, પણ તેનાં મૂળ કારણોને નપાસે નહિ. પછી તેને ફેંકવાનો ઉદ્યમ તો થાય જ ક્યાથી ? હવે અનાદિ કાળથી આ જીવે કાંટાઓ કાઢવાનો ઉદ્યમ કર્યો ખરો, પણ બાવળિયો કાઢવાનો વિચાર નથી કર્યો. તેથી તીર્થંકર મહારાજા ઉપદેશે છે કે-આ આત્મા એક છતાં નવા નવા ભવમાં જુદાં જુદા રૂપો લે છે પાપના ઉદયે નારક કે તિર્યંચના રૂપે ઉત્પન્ન થાય, મધ્યમ પુણ્યના યોગે મનુષ્યપણે ઉત્પન્ન થાય અને ઉત્કૃષ્ટ પુણ્યના પ્રતાપે દેવગતિ પામે. હવે આ બધા દુઃખો પામે ખરો પણ તે થયાં શાથી ? અને તેનું નિવારણ શી રીતે થાય ?

નરકને શી રીતે મનાય ?

હવે વૈદ રોગ જણાવે અને દવા આપે તો વૈદ કામનુ. તેમ અહી જીવને જન્મ, મરણાદિ ખરા રોગો છે, પણ તેના ઉપાયો ન બતાવે તો તે વસ્તુ ન જાણવી સારી અનિષ્ટ વસ્તુ જાણ્યા પછી તેના ઉપાયો જરૂર જાણવા જોઇએ જેમ જાગતા મનુષ્યની પાસે સર્પ આવે અને ઊંઘતા પાસે સર્પ આવે, તો બનેના ભયમાં ફરક છે, એટલે અનિષ્ટ વસ્તુ જાણતા તેના નિવારણ માટેનો ઉપાય તો જાણવો જોઇએ. હવે નારકીનું જ્ઞાન હોય ? કોઈ કહે કે તિર્યંચાદિને નજરે દેખીએ છીએ એટલે માનીએ. દેવને જ્યોતિષ્કના હિસાબે માનીએ, પણ નરકને તો મનાય જ શી રીતે ? તે માનવા સારુ કોઈ પણ પગથિયુ નથી. મનુષ્ય કે તિર્યંચ પ્રત્યક્ષ અને વ્યવહારમા છે. સૂર્ય, ચ દ્ર ગ્રહ, નક્ષત્ર, તારા આદિ પ્રત્યક્ષ છે. તેથી તેમા રહેનારા દેવો માનવા પડે. નારકીના અ ગે તો કોઇ દિશા નથી. માટે માનવી શાથી ?

ગુના કરતાં સજા વધુ હોય

હવે કુદરત કુદરતનુ કામ કરે છે, જેમ લોક લોકસ્વભાવનું કામ કરે. હવે જેમ મનુષ્ય ગુનો કરે તેના કરતાં સજા વધુ જ હોય. પાંચ રૂપિયાની ચોરી કરનારાને સજા પાચથી વધુ જ હોય. તેમ અહી શાસ્ત્રકાર કહે છે કે-એક વખત આપણે જે પાપ કરીએ, બીજાને દુ ખ દઇએ, હેરાન કરીએ, તેનો ઉદય ઓછામાં ઓછો આપણે દસ

વખત ભોગવવો પડે માટે ગુના જેટલી શિક્ષા હોય નહિ પણ ગુના કરતા મગણી શિક્ષા ઓછામા ઓછી હોય વ્યાજે રૂપિયા આઠ વર્ષે બમણા અને સોળ વર્ષે ચા ગણા થાય અતી પાપો બાધીએ અને તેનુ વ્યાજ ગણીએ તો તે કેટલી વખત ભોગવવા પડે? એમ ભવમા કરેલા પાપો કમ ગુણા તો ભોગવવા જ પડે

જગતમા કુદરતની હદની તપાસ

હવે જગતમા કુદરતની હદ તપાસીએ ચોરીમા બે જણને અન્યાય થયો હોય તો શેઠનો શેઠ નિમાન લાવે ગામની પચાત મુખી પતાવે દેશની પચાત રાજા પતાવે ખડખડના રાજાની પચાત ચક્રવર્તી પતાવે પણ હવે તે ચક્રવર્તીના અન્યાયની પચાત કોણ પતાવે? કહો કે કુદરત તેની પચાતને પતાવશે એટલે જે સત્તાધીશો હોય તે સત્તાના બહાને જે અન્યાયો કરે તેનુ ફળ કોણ આપશે? તો કહો કે કુદરત જરૂર ફળ આપશે ઘરમા માણસ અન્યાય કરે તો તેનુ ફળ તો શેઠ જ આપે પણ અહી રાજા અન્યાય કરે અને તે તો સૌથી મોટો છે હવે તેને સજા કરનાર કોઈ નથી પણ કુદરત તેને છોડતી નથી માટે કુદરતને માનવી પડશે જો કુદરતને ન માનીએ તો સત્તા ઉપર અકુશ સાઇ ધરાવે જ નહિ

ખૂનોની પરપરાની સજા કયા ભોગવાય?

અહી સજા ઉપર અકુશ ધરાવનાર કુદરત છે તો પછી વધારેમા વધારે અન્યાય કરનાનુ જીવન કેટલુ? ચક્રવર્તી કદાચ અધમી કે અન્યાયી હોય તો ક્રોડ પૂર્વ સુધી તેમ કરે વધાર તો નહિ ને? પછી તેની સ્થા શી થાય? હવે અહી ક્રોડ પૂર્વ સુધી અન્યાય કરનારને તેનુ ફળ ભોગવ કરીએ તો કેટલુ થાય? પ્રાચીન કાળમા લાખ લગાડાતી હતી અને તે વેરાથી જીવો મરી ગયા, તેનાથી તે લાખ લગાડનારને દસગણી લાખની વેદના ભોગવવી તો પડે હવે તેની વેદના વેદાય ક્યા? કહો કે આ ઔદારિક શરીર કે જે તિર્યચ કે મનુષ્યના છે તે દસગણી વેદનાને સહન કરી શકે જ નહિ હવે કાઈ

પણ તેને કાઢવા માટે કોઇ સત્તાધીશનો હુકમ ચાલતો નથી. રાજા-મહારાજા, વાસુદેવ કે ચક્રવર્તી કે ઇંદ્રો પણ નિરુપાય છે.

અનાદિની આપત્તિ નિવારવાના ઉપાયો

હવે તે નિરુપાય આપત્તિ ટાળવા માટે ઉપાય છે ખરો. વળી તે બહાર લેવા જવાનો નથી. અરે ! ઘરને આગણે કલ્પવૃક્ષ છતા જે દરિદ્રતામા જન્મ પૂરો કરે તેને શુ કહેવુ ? તે બેનસીબ જ ગણાય. તેમ અહી આ આત્મા જન્મ, મરણાદિ આપત્તિઓને ભોગવ્યા કરે અને તેને દૂર કરવાનો ઉપાય પોતાની પાસે છે બહાર લેવા જવો પડે તેમ નથી. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રરૂપ ત્રણ વસ્તુ પોતાના આત્મામાં જ છે. તે ત્રણ વસ્તુઓ જ રોગોને દૂર કરે. જન્મ, જરા, મરણાદિ આપત્તિને દૂર કરનાર આ રત્નત્રયી જ છે, તે બહારની નથી પણ તમારા આત્મામા છે. તે ત્રણ ચીજોમાં દર્શન અને ચારિત્રના ત્રણ ત્રણ ભેદો જણાવ્યાં અને જ્ઞાનને અ ગે બે ભેદ જણાવ્યા. આ ત્રણે ય પ્રકારની સુ દર ચીજો તમારા આત્મામાં જણાવી.

સમ્યગ્દર્શન હોય તો જ સમ્યગ્જ્ઞાન હોય

હવે અહી શિષ્ય શ કા કરે છે કે–ત્રણ સમકિત સાભળતા નથી. માત્ર સમકિત તો એક જ સાભળીએ છીએ જ્ઞાન અને ચારિત્રને સાભળીએ છીએ ખરા, પણ તેને સમકિત શબ્દથી કહેતા નથી. હવે તમે આગળ અધ્યયનમા એકલા સમ્યગ્દર્શનને સમકિત કહેવાના છો તો પછી અહી સમકિત તો ત્રણેમા છે જ્ઞાન કે ચારિત્રમા પણ સમકિત છે છતા એકલા દર્શનને તેની મહોરછાપ કેમ ? વાત ખરી પરંતુ જગતમાં શેઠ આવે તેની પાછળ વાણોતર આવે. છતાં તમો શેઠ આવ્યા એમ બોલો પણ વાણોતર આવ્યો એમ ન બોલો. શેઠના આવવાથી વાણોતર આવી જ જાય. હવે જ્યાં સમ્યગ્દર્શન હોય ત્યાં જ સમ્યગ્જ્ઞાન કે સમ્યક્ચારિત્ર હોય. હવે સમ્યગ્દર્શન ન હોય તો સમ્યગ્જ્ઞાન કે સમ્યક્ચારિત્ર ન ગણાય. તેથી ટીકાકાર કહે છે કે–સમ્યગ્જ્ઞાન હોય ક્યારે ? તો કહે છે કે–સમ્યગ્દર્શન હોય તો જ. ચારિત્ર અ ગે

પણ સમ્યગ્દર્શન હોય તો જ ચારિત્રનુ સમ્યક્પણુ કહેવાય અહી જ્ઞાન ને ચારિત્ર સમ્યગ્દર્શન વિના મનાય જ નહિ શાથી? દુનિયામા સમજણવાળા છે છતા સમ્યગ્જ્ઞાનવાળા કેમ ન કહેવાય? તેમ પાપથી ડરવાવાળા છે છતા સમ્યક્ચારિત્રવાળા કેમ ન ગણાય?

જાસૂસની સમજણ કે પ્રવૃત્તિથી રાજ્યનુ સત્યાનાશ

જાસૂસો બને વસ્તુ કરે એટલે રાજ્યનો ટેક્ષ-કર પણ આપે અને ઉન્નતઉદ્યોગની તરફેણ પણ કરે, પણ તેમા રાજ્યનુ સત્યાનાશ જ હોય જાસૂસની પ્રવૃત્તિ આશીર્વાદ પ ... હોય વફાદારની સમજણ કે પ્રવૃત્તિ તે જ રાજ્યને આશીર્વાદ સમાન બને જાસૂસની સમજણ કે પ્રવૃત્તિ તે રાજ્યને શાપ સમાન છે તેમ અહી જેને આત્મકલ્યાણનુ ધ્યેય ન હોય જીવાદિક તત્ત્વો તરફ જ્ઞેય ઉપાદેય તરફ વિચાર ન કર્યો હોય તેવાની સમજણ આત્મકલ્યાણને માટે શાપરૂપ જ છે આત્માના કલ્યાણને માટે કોની સમજણ આશીર્વાદ રૂપ બને? જેણે આત્મકલ્યાણ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો હોય તેની

વફાદારની સમજણ કે પ્રવૃત્તિ રાજ્ય માટે આશીર્વાદ

હવે સમજણનુ સારાપણુ કે પ્રવૃત્તિનુ સારાપણુ તે વફાદારીને અંગે ગણાય હવે જેને આત્મકલ્યાણની સમજણ નથી તેવાની પ્રવૃત્તિ આત્માને શાપરૂપ જ બને પણ જેણે મોક્ષ સાધવાનો નિશ્ચય કર્યો હોય તેવાની પ્રવૃત્તિ આત્માના કલ્યાણને માટે આશીર્વાદરૂપ બને તેમ અહી જ્ઞાન અને ચારિત્ર આત્મકલ્યાણને માટે ક્યારે બને? સમ્યગ્દર્શન હોય તો જ હવે જેને ઇંદ્રિયોના પોષણમા ધ્યેય છે, પુદ્ગલને એ આરામમા રાખવાની ભાવના છે તેની પ્રવૃત્તિ સુંદર કેમ ગણીએ? જ્ઞાન કે ચારિત્રનુ સમકિતપણુ તે સમ્યગ્દર્શનના પ્રતાપે ગણાય જેની દૃષ્ટિ ખરાબ હોય તેનુ જ્ઞાન કે ચારિત્ર તે પણ ખરાબ જ ગણાય જાસૂસની પ્રવૃત્તિ કે સમજણ તે રાજ્યને ફાયદાકારક નથી, પણ વફાદારની સમજણ કે પ્રવૃત્તિ ફાયદાકારક હોય

બચ્ચાંઓ કે સ્ત્રીઓ માટે દૃષ્ટાંતની જરૂર

હવે તેના માટે કોઇ દૃષ્ટાંત છે ખરુ ? તો કહે છે કે–કાલ્પનિક અને બનેલુ એમ બે દૃષ્ટાંત હોય તેમાં કાલ્પનિક તે ખડું કરેલુ અને બનેલુ તે ચરિત કહેવાય. હવે અહીં વફાદારીનુ દૃષ્ટાંત તે કાલ્પનિક ગણાય, પણ ચરિત દૃષ્ટાંત કોઈ બતાવશો ? અહી મોક્ષમાર્ગને અંગે સમ્યક્ત્વની મુખ્યતા જણાવવા માટે. તેમ જગતમાં વફાદારી જણાવવા માટે રાજાના બે કુંવરોનુ દૃષ્ટાંત આપે છે. એક કુંવર અંધ છે. બીજો કુંવર દેખતો છે. આ કથા અહીં શી ? કથાઓ તો બાયડી છોકરાઓ જ કરે. મોટાઓ ન કરે. વાત ખરી, પણ શાસ્ત્રકારો સર્વને બોધ કરવાની ભાવના રાખે એટલે જે જેવી રીતે સમજે તેને તેવી રીતે સમજાવવા ફરજ પાડે છે. એટલે હુકમ દાખલા, દલીલોથી સમજાવવા પડે અહી દૃષ્ટાંત તે સમજુ માટે નથી. સમજુ માટે તો હેતુ, દલીલો કહી ગયા પણ જે બચ્ચાઓ કે સ્ત્રીઓ છે તે હેતુ, યુક્તિમા કે ઓર્ડર–હુકમમાં ન સમજે પણ દાખલાથી તેઓ સમજે માટે તેમના બોધ માટે અહી દાખલો આપવો જરૂર છે.

રાજાના બે કુંવરનુ દૃષ્ટાંત [ ]

તેથી કહે છે કે ઉદયસેન નામના રાજાને **વી**રસેન, **સૂ**રસેન નામના બે પુત્રો છે. ઉદયસેન નામનો અર્થ એ છે કે જેની સેનાનો ઉદય છે. તેથી ઉદયસેન રાજા નામ છે પ્રાચીન કાળમા સેનાના બળે રાજ્યનું બળ ગણાતું. પુત્રોનુ નામ **વી**રસેન અને **સૂ**રસેન છે. તાકાત તે શારીરિક ચીજ છે. ઉત્સાહ એ માનસિક ચીજ છે અહી **વી**રસેનનુ નામ રાખવાથી સેના વીર્યના પરાક્રમવાળી હોય. શૌર્યવાળી સેના હોય. આવા નામો પાડવામાં પણ બુદ્ધિ જોઇએ. આજકાલ નામો પાડવામાં કાઇ ખ્યાલ જ નથી રખાતો. હવે નામ વ્યવસ્થિત પાડ્યાં હોય તો પોતાની પ્રવૃત્તિ કરવામા વિચાર થઈ શકે. હવે બીજા લોકો પાપને હડસેલે છે. શાથી ? પુણ્યથી પણ જૈનો પુણ્ય–પાપ બંનેને ભોગવવાનું માને છે. પાપ નિર્જરાથી, નિર્જરાના કારણોથી,

તપાદિથી નાશ પામે પણ 'પુણ્યે પાપ ઠેલાય' એ માન્યતા જૈન શાસન નથી ધરાવતુ કારેલાના શાકમા ગોળ નાખો તેથી કડવાશ અને મીઠાશ બને જુએ લાગવાની છે જેમ કડવાશ કે મીઠાશ એ બને સ્વતંત્રપણે રહેવાના તેમ અહીં પુણ્યપાપ બને ભોગવવાના જ

પુન્યથી પાપ ન ઠેલાય

અહીં રાજાના ઘરે કુવર જન્મ્યો પણ આધળો છે અહીં પુણ્યથી પાપ ન ઠેલાયુ નહિ તો અધત્વ ન આવત હવે પાપ ઠેલાય ખરુ પણ તે નિર્જરાથી પુણ્યથી નહિ પાપનો નાશ કરનાર નિર્જરા છે પણ પુણ્યથી પાપનો નાશ ન થાય પુણ્ય-પાપ બને સ્વતંત્ર ચીજો છે તેથી તે બને તે તેમણે ભોગવવા જ પડે તેથી અહીં વીસેન કુવર આધળો છે અહી રાજાના ઘરે જન્મવુ તે પુણ્યથી છે તે પુણ્યથી હવે આધળાપણુ જતુ હોત તો અહીં અધાપો ન હોત અહીં પુણ્ય ને પાપ બનેનો ભોગવટો જીવને લેવો પડે છે

અધમા દેખતા કરતા વધુ અક્કલ અને અભ્યાસ

અહી દુનિયાનો જેને અનુભવ હશે તેને ખ્યાલ હશે કે દેખતાઓ જેટલો અભ્યાસ કરે તેના કરતા આધળો વધુ અભ્યાસ કરે દેખતાઓ આખનો ઉપયોગ કરે તેથી શક્તિનો વ્યય પણ થાય હવે અક્કલ અને અભ્યાસ આધળામા વધુ હોય છે અહીં આખે અપગ એવા કુવરની શી દશા થશે ? એ વિચારથી રાજાને દયા આવી તેથી તેણે તેને ગાયનાદિની કળાઓ શીખવી હવે જે સૂરસેન છે તે રાજકુવરની ગાદીને લાયક છે તેને રાજ્ય ચલાવવા લાયક કળાઓ ધનુષ્યની બાણાવળી વગેરેની કળા શીખવી આ વાત સાભળીને આધળા કુવરે રાજાને વિનતિ કરી કે પિતાજી મને ધનુર્વેદની વિદ્યા શીખવો અહી બને પુત્રો સરખા છીએ તેથી વિનતિ આપવામા ભેદ ન કરો મને મલીન શીખવો અને એને ધનુર્વેદ કેમ ? કળા માથાનો માનવી શુ ન કરે ? માટે મને પણ ધનુર્વેદ તો શીખવો જ

ગાયનની કળા તો તેના જીવન માટે છે, પણ અહીં ધનુર્વેદ શીખવાનો આગ્રહ છે, તેથી શિક્ષકોને બોલાવી તેને શીખવવા લાગ્યા.

દારૂના કેફરૂપ જુવાની

અંધ **વીરસેન**ને ઉપાધ્યાય પણ સારો મળ્યો. હવે પોતાનામા અક્કલ ન હોય તો ઉપાધ્યાય શુ કરે? વળી ઉપાધ્યાય સારો હોય, પ્રજ્ઞા પણ ઠીક હોય છતા અભ્યાસ ન કરે, ગેડીદડા રમે ત્યાં કામ શુ લાગે? અહીં **વીરસેન**ને અધ્યાપક, બુદ્ધિ અને ખંત ત્રણે સારા વાનાં છે, તેથી ચઢતો ચઢતો શબ્દવેધી બન્યો. જગતમા તાકીને, જોઇને બાણ વીંધે પણ અહીં આખે પાટા બાંધીને ખડખડ શબ્દના અનુમાને બાણને વીંધનારો આ વીરસેન બન્યો. હવે કોઇક વખત શત્રુનું સૈન્ય ત્યાંથી તૈયાર થઇને નીકળ્યું છે, ત્યા રાજસભામાં ખબર પડી આ સભામા **વીરસેન, સૂરસેન** આદિ બેઠા છે, ત્યા આંધળો **વીરસેન** ઊભો થઇને કહે છે કે–આ શત્રુસૈન્યને હુ હઠાવુ તો કેમ? હવે જુવાની એવી ચીજ છે કે વગર દારૂએ કેફ આવે. દારૂડિયાને કેફ તો દારૂ પીએ ત્યારે આવે, પણ અહી વગર દારૂની કેફરૂપ જુવાની છે. તેમા પણ રાજકુવર, એટલુ જ નહિ પણ ધનુર્વેદની કળાનો તેણે શાસ્ત્રથી અને ક્રિયાથી અભ્યાસ કરેલ છે. હવે તે કેટલો આગળ વધ્યો હશે? અહી જુવાનિયો છે. અભ્યાસી ઘોડો ચઢે અને તેમા આ શાસ્ત્ર અને ક્રિયા બન્નેની વિદ્યામા પાસ થયેલો છે, પણ પોતે આંધળો છે. તેની સૌને ખબર છે.

ઓસાન બડા કે હથિયાર?

કોઇવાર અકબર પાદશાહે **બીરબલ**ને પ્રશ્ન કર્યો કે હથિયાર છે કે નહિ? વળી ઓસાન બડા કે હથિયાર? એવો પણ પ્રશ્ન કર્યો. **બીરબલ** કહે છે કે ઓસાન બડા. હવે તે શાથી? તો કહે છે કે વખત આવે તો ખબર પડે. હવે કોઇવાર એક ગાડો હાથી હાથીખાનામાથી છૂટો થયો. અહી દરબારગઢનું બારણુ અને કંપાઉન્ડનુ બારણુ બંધ કરેલ છે. અહી **બીરબલ**ને બીજુ કંઈ ન જડ્યુ તેથી તેણે

રસ્તામા પડેલ કૂતરાને હાથીના લમણા પર ફેંક્યુ એને ઓસાનરૂપે કામે લગાડ્યુ તેમ અહીં વીરસેન કહે છે કે–આખ શુ કામ લાગે ? તે તો તેની નજીકમા રહેની વસ્તુને બતાવે ત્યારે શબ્દ તો દૂરથી પણ સભળાય અહીં છેટેથી આવેના અવાજને હુ સાભળુ છુ પછી નજીક મા દેખનાર એવી આખ છે કે નહિ તે વિચારવાનુ છે જ નહિ હવે મારામા જેમનો ભરોસો એટલો બધો છે શાનો ? શબ્દવેધીપણાનો ટામ્ણી ખખડે તેનો અવાજ આ શ્રવણેન્દ્રિય જાણી લે છે અહીં શત્રુસૈન્ય આવેલ છે ત્યારે યુદ્ધનો આદેશ રાજા પાસે માગ્યો હવે દરેક જગો પર સૂરસેનને આ વીરસેન પાછો પાડે તેથી રાજાએ તેનો અતિશય જાણી યુદ્ધનો આદેશ આધળા એવા વીરસેનકુમારને આપ્યો

શબ્દવેધી બાણોથી શત્રુસેનામા હાહાકાર

હવે શબ્દ શ્રવણથી આધળા એવા વીરસેને શત્રુના લશ્કરમા હાહાકાર મચાવ્યો શાથી ? તે શબ્દવેધી બાણનો ઉપયોગ કરવાથી હવે આ દૃષ્ટાત પૂરુ થયુ ? તો કહે છે કે–ના પ્રાચીનકાળમા ચર પુરુષો હતા તે માત્ર બનાવ જણાવે પણ નુકશાન કરવાનુ કે ઊથલ પાથલનુ કામ તેનુ નહિ જાસૂસ તો ખબર કાઢેઅને ઊથલપાથલ પણ કરે અહીં શત્રુના સૈન્યને આધળો વીરસેન શબ્દવેધી બાણોથી મારે છે તે સામા પક્ષને ખબર પડી એટલે શબ્દ કરવો જ બધ કર્યો અહીં ચૂપ થઈને લશ્કરે લડવા માડ્યુ અને તેની ચારે તરફ ફરી વળ્યુ આ ખબર રાજસભામા પડી ત્યાથી સૂરસેન કુવર યુદ્ધના મોરચે પહોચ્યો શત્રુસૈન્યને હઠાવીને તેણે વીરસેનને છોડાવ્યો અહીં બાણોનો વરસાદ વરસાવ્યો આ જગો પર દૃષ્ટાન્ત કર્યુ ? અહીં વીરસેનની કથામા તત્ત્વ શુ જણાવવાનુ છે ? તો કહે છે કે જેમ વીરસેનમા ધનુર્વેદનો અભ્યાસ પૂર્ણ અને ક્રિયા પણ પૂર્ણ હતી અને શબ્દવેધીપણુ હતુ છતા દર્શનાક્રિયાના અભાવે તે શત્રુને આધીન બન્યો

દર્શનક્રિયાનુ મહત્ત્વ

અહીં સૂરસેન દર્શનક્રિયાવાળો હતો તો અક્કલ ઓછી છતા

શત્રુનો પરાજય કરી તેણે જીત મેળવી માટે પ્રથમ દર્શનરૂપી ક્રિયા જેના હાથમા હોય તે જ આગળ મોક્ષમાર્ગે જઇ શકે. આથી દર્શનનુ સમકિતપણુ કેમ કહ્યુ ? જ્ઞાન ને ચારિત્રનુ સમકિતપણુ કેમ નહિ તે પણ સમજાશે. અહી **નિર્યુક્તિકાર** આગળ શ્રોતાઓ શંકા કરે કે એક લીધેલી વાતને દુનિયાને કેમ સમજાવવી તેના અંગે કાલ્પનિક કથા ગોઠવાય, પણ અહી કલ્પનાની કથાદ્વારા સિદ્ધાત સાબિત કરવા માંગુ છુ એમ નથી પણ **નિર્યુક્તિકાર** પોતે જ આ દૃષ્ટાતના પોષણમા ગાથા કહે છે અને તેથી સમ્યગ્દર્શનને સમકિત કહેવુ એ અધિકાર અગ્રે જણાવાશે.

વ્યાખ્યાન : ૨૯

कुणमाणोऽवि य किरियं परिच्चयंतोवि सयणधणभोए।
दिंतोऽवि दुहस्स उरं न जिणइ अंधो पराणीयं ॥

(आचा० नि० २१९)

જગતને દોરવા પ્રથમ ફળદર્શનની જરૂર

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ **શીલાંકાચાર્યજી** મહારાજ ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે **આચારાંગસૂત્રના** ચોથા અધ્યયનની ટીકા કરતા આગળ જણાવી ગયા કે કોઇપણ ભૂતકાળની અંદર, વર્તમાનમાં કે ભાવિકાળમા તીર્થંકરો થયા, થાય છે, અને થશે તે સર્વ તીર્થંકરો આત્માના ઉદ્ધારનો ઉપદેશ જ કરવાવાળા હોતા નથી. તેઓનુ ભવા તરથી એ ધ્યેય જ હોય છે કે જગતના જીવોનો ઉદ્ધાર કેમ થાય? ખલાસીને વિચાર નાવથી તરવાનો હોય ખરો પણ તેનું ધ્યેય તો મુસાફરોને તારવાનુ હોય છે. અહી તીર્થંકર મહારાજા અને સામાન્ય કેવલીઓ પણ મોક્ષમાર્ગ લે, પણ તીર્થંકરની દીક્ષા, ઉપસર્ગસહન યાવત્ કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ તે પણ જગતના ઉદ્ધારને માટે હોય છે, કારણ કે દરેક તીર્થંકર સમજે છે કે જગતના જીવોને ઉદ્ધારના ઉપદેશનુ ફળ લાવ્યા કે દેખાડ્યા વિના કામ ન લાગે. જગતને દોરવા માટે પ્રથમ ફળ બતાવવુ પડે.

દુનિયાના ઉદ્ધાર માટે જ તીર્થંકરની દેશના

હવે દુનિયાને જે દોરવાની છે તે અતીન્દ્રિયજ્ઞાનદ્વારા માટે પ્રથમ આત્મજ્ઞાન એટલે અતીન્દ્રિય જ્ઞાન જોઇએ હવે જે પોતે અતીન્દ્રિય જ્ઞાનવાળો હોય તે જ જગતને દોરી શકે જગતને દોરવા માટે અતીન્દ્રિય જ્ઞાન જોઇએ અને તે જ્ઞાન ઘાતિકર્મના ક્ષયથી મળે અને ઘાતિકર્મનો ક્ષય ઉપસર્ગાદિ સહન કર્યા વિના કે મોહનીયાદિના ક્ષય વિના થાય નહિ માટે તે સર્વ કરવાની જરૂર છે એટલે દીક્ષા પરીષહઉપસર્ગનું સહન મોહનો નાશ ઘાતિકર્મનો નાશ, કેવલજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ આદિ સર્વ વાના જગતના ઉદ્ધારને માટે છે હવે જે તીર્થંકરની દેશના તે પણ જગતના ઉદ્ધારને માટે જ છે

આચાર્યાદિ ત્રણની દેશના સ્વ-પરતારક

હવે આચાર્યાદિ ત્રણની દેશના સ્વ-પર તારક છે પોતે તરે અને બીજાને તારે તીર્થંકરની દેશના તો પરને તારક છે, પોતે તો તરી ગયેલા છે આચાર્યાદિ ત્રણમા તો પોતાને તરવુ બાકી છે તેથી દેશનાદ્વારા પોતાને તરવાનુ અને પારકાને તારવાનુ પણ કરે છે તીર્થંકરો જે દેશના આપે તે નિ સ્વાર્થ પરોપકાર માટે જ છે, પોતાનો સ્વાર્થ તેમા કઈ નથી આચાર્યાદિ પરોપકારી ખરા પણ તેઓ પોતાનુ સાધ્ય પણ સાથે સાધે તીર્થંકરની દેશનામા પોતાને કઈ પણ મેળવવાનુ ન હોય

તીર્થંકર નામકર્મનો ક્ષય

શકા–તીર્થંકર મહારાજે તીર્થંકર નામકર્મ બાધેલ છે તેના ક્ષય માટે તેઓ દેશના આપે છે અને તેથી તે કર્મના ક્ષયરૂપ ફળ તો છે જ ને ? સમા૦–મહાનુભાવ ! વાત તો ખરી મેલ કાઢવા લૂગડામા સાબુ નાખ્યો, તેથી સાબુ ધોવા ગયા એમ બોલતા નથી પણ મેલ કાઢવા ગયા બોલાય અર્થાત્ અહીં લૂગડાના મેલની સાથે સાબુ નાખેલો પણ કાઢીએ છીએ છતા સાબુ કાઢવા ગયા હતા એમ બોલતા નથી અહીં સાબુ પોતાની મેળે પેઠો નહોતો, આપણે નાખ્યો હતો તેમ

અહીં તીર્થંકર મહારાજાને દેશના દેતાં તે કર્મ ભોગવાય ખરું, પણ તે કર્મ પ્રથમ હતું કયા ?

તીર્થંકર નામકર્મ બાંધવાનું કારણ

તીર્થંકર નામકર્મ જ્ઞાનાવરણીયાદિની જેમ બંધાતું નથી. તે તીર્થંકર નામકર્મ જગતના ઉદ્ધારને માટે બાંધેલ છે, એમ ને એમ બંધાતું નથી અને તે જગતનો ઉદ્ધાર કરતી વખતે ખપે. તેનુ ફળ તો છે નહિ, અર્થાત્ દેશના દેતા પોતાના આત્મામા એક પણ ગુણનો વધારો કરવાનો નથી. આવી રીતે સર્વકાળના તીર્થંકરો જગતના જીવોના ઉદ્ધાર માટે મથી રહેલા છે અને તે ભવાતરથી મથેલા હોવાથી જગતના જીવોને ઉદ્ધારની દેશના આપે છે.

પંચાતિયાનાં છોકરાં ભૂખ્યાં મરે

હવે અંધારું મટી અજવાળું થાય તો સર્વ ક્રિયા કરવી સૂઝે. તેમ અહી જગતના જીવો અધારામા કયાં ખૂંચી રહેલા હતા ? તો કહે છે કે આહાર, શરીર, ઇન્દ્રિયો અને તેના સાધનો, તે રૂપી ચારની ચોવટમા આ જીવ અનાદિ કાળથી ગુચવાયેલો છે તે ચારની ચોવટ સિવાય તેણે બીજો ધંધો કર્યો નથી 'પંચાતિયાનાં છોકરાં ભૂખ્યાં મરે' એમ લોકોક્તિ પણ છે તેમ આ જીવ ચારની ચોવટને અગે અનાદિ કાળથી રખડેલ છે. તેથી તેના ઉદ્ધાર માટે જણાવ્યુ કે 'તું તારું વિચાર' '**अत्थि मे आया उववाइए।**' મારો આત્મા ઉત્પન્ન થવાવાળો છે. દરેક ભવમાં ઉત્પન્ન થવાવાળો, ભવોભવ ભટકવાવાળો છે.' એ સર્વ બીજા ઉપદેશમાં જણાવે છે.

ચારની ચોવટરૂપી ચક્કરમાં ઘૂમતો જીવ

શકા—ઘર તો ઓળખાવો ? બહારના ખાઇ જાય છે તે ઓળખાવ્યું પણ ઘરમા શું છે ? માલ મિલ્કત શી છે તે તો જણાવો આત્મારૂપી ઘરનું કુટુબ શું ? સમા૦—કહે છે કે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રરૂપી ત્રણ સુંદર વસ્તુ તે આત્માના ઘરની છે, તેને તુ સભાળતો નથી. અને ચારની ચોવટરૂપી ચક્કરમાં તુ ઘૂમેલો છે. આ ત્રણનાં સમકિતો

ચોથા અધ્યયનમા જણાવતા શિષ્યે શકા કરી કે તમો કઈ નવીન જ લાવ્યા જૈન દર્શન કે શાસ્ત્રમા સમ્યગ્દર્શનને જ સમકિત બધા કહે છે પણ જ્ઞાન કે ચારિત્રને સમકિત શબ્દથી કોઈ કહેતા નથી વાત ખરી પણ ન કહે તેથી ન હોય એમ ન સમજવુ? જે જે પ્રસગ હોય તે તે પ્રસગે વસ્તુનુ કથન થાય પણ કથન ન થવાથી વસ્તુ જ નથી એમ ન બોલાય હવે સમ્યગ્જ્ઞાન કે ચારિત્ર તે સમકિત નથી એમ ન બોલાય

સમકિત જ્ઞાન અને મિથ્યાજ્ઞાન

હવે તે સમ્યગ્જ્ઞાન અને ચારિત્રમા સમકિત છે એમ માનવામા વાધો નથી પણ તે સમકિત છે કેવી રીતે? તે સમજાવશો ખરા? સમકિત જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયુ એમ દુનિયામા તો બોલાતુ નથી તમો ત્રણેને સમકિત કહો છો ત્યારે આખો સઘ કે શાસ્ત્ર એકના સમ્યગ્ દર્શનનુ સમકિતપણુ કહે છે રૂઢિ તેમ છે તેથી લોકો બોલે છે, પણ હવે તે રૂઢિ સાચી છે કે ખોટી છે? તો કહે છે કે રૂઢિ ખોટી નથી પણ ખરી છે તો હવે તેને સમકિત કેમ કહેવાય? જ્ઞાન એકને એક રૂપે છે પણ તે સમ્યગ્દર્શનવાળાને થાય તો સમકિત જ્ઞાન અને મિથ્યાદર્શનવાળાને જ્ઞાન થાય તો મિથ્યાજ્ઞાન કહેવાય

આશીર્વાદ અને શ્રાપરૂપ ચાલાકી

ચાલાકી એકની એક છતા શાહુકાર અને ચોરના મગજમા આવે તો તેનો ઉપયોગ જુદી જુદી રીતે થાય શાહુકારમા રહેલી ચાલાકી આશીર્વાદરૂપ નિવડે અને ચોરમા રહેલી ચાલાકી દુનિયાને શ્રાપરૂપ નિવડે શાહુકારમા આવેલી ચાલાકી અહીં આશીર્વાદરૂપ થઈ તેમ અક્કલ હોશિયારી તે જ્ઞાનરૂપ છે પણ તે સુદર ક્યારે? સમ્યગ્દષ્ટિ હોય તો સમ્યગ્દષ્ટિ ન હોય તો એની ચાલાકી સુદરપણાને પામતી નથી. સમ્યગ્દર્શન હોય તો જ જ્ઞાન સુદર અને સમ્યગ્દર્શન ન હોય તો જ્ઞાન સુદર ન ગણાય પોલીસ મજબૂત અને ચાલાક હોય તો લોકોને આશીર્વાદરૂપ નિવડે અને ચોર મજબૂત અને

ચાલાક હોય તો લોકોને શ્રાપરૂપ નિવડે. તેવી રીતે પ્રવૃત્તિ સારી એટલે જો શાહુકારની હોય તો લોકોને આનંદરૂપ નિવડે, પણ પ્રવૃત્તિ જો ચોરની હોય તો શ્રાપરૂપ બને.

જ્ઞાન અને ચારિત્રમાં દર્શનના આધારે જ સમકિત

અહીં તપસ્યા, જ્ઞાન આદિ કરનારની દૃષ્ટિ સમ્યગ્રૂપ હોય તો તે આશીર્વાદરૂપ બને આથી જ્ઞાનનું સુંદરપણું સમ્યગ્દર્શનના સુંદરપણાને લીધે છે. જ્ઞાન અને ચારિત્ર બંનેમાં સુંદરપણું છે, પણ તે સ્વતંત્ર નથી ચારિત્ર કે જ્ઞાનનાં ઘરનાં નાહ પણ સમ્યગ્દર્શનનાં ઘરના જ્ઞાન અને ચારિત્ર સુંદર છે. અરીસા તેજસ્વી રાખીએ તો ઝગમગે ત્યા જે તેજ ઝગઝગે છે તે પોતાના ઘરનુ નહિ પણ દીવાના ઘરનું છે. જો દીવો ન હોય તો ઝગમગવું બંધ થાય. તેમ અહી જ્ઞાન કે ચારિત્રમા સ્વયં સમ્યક્‌પણું નથી, પણ સમકિતે વસાવેલું સમ્યક્‌પણું જ્ઞાન અને ચારિત્રમાં છે. તેથી એકલા સમ્યગ્દર્શનને જ સમકિત કહેવામા આવે છે. જ્ઞાન અને ચારિત્રને સમકિત નહિ કહેવામાં તાત્પર્ય એ જ છે કે-પોતાનામા સ્વતંત્ર સમકિત નથી પણ દર્શનના આધારે સમકિત રહેલ છે. સમ્યગ્દર્શનમાં જે સુંદરતા છે તે સ્વતંત્ર સ્વાધીન છે, પણ પરાધીન નથી. અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શન તે સ્વયં સમ્યક્ છે, પરંતુ જ્ઞાન ને ચારિત્ર પરાધીન સમ્યગ્રૂપે છે.

મોક્ષ માટે સમ્યગ્દર્શનની જરૂર

હવે આ વાત તમે યુક્તિથી કહો છો પણ દૃષ્ટાંત જણાવશો ખરા ? તો કહે છે કે–ગઈ કાલે દૃષ્ટાંતથી જણાવ્યુ કે વીરસેન દરેક વિદ્યામા હોશિયાર છતાં આંખે અપંગ હોવાથી શત્રુના કબજામા ગયો અને સૂરસેન દૃષ્ટિવાળો હોવાથી તેણે શત્રુને હઠાવ્યો અને ભાઇને છોડાવ્યો અહીં યુદ્ધના કામમા ચક્ષુ વિનાની તાકાત કામ ન લાગે, તેમ અહીં પણ દેવલોકાદિ મેળવવા માટે જ્ઞાન, ચારિત્ર કે ક્રિયા કામ લાગે અને તે દ્વારા તે બને પણ આત્માની સિદ્ધિ કે મોક્ષ સમ્યગ્દર્શન વિના ન જ બની શકે.

જગતના જીવો અગે ત્રણ બેડી

હવે જૈન સિદ્ધાંત એ વસ્તુ ઉપર રહેલ છે એમા કલ્પનાને સ્થાનનથી જે વચન કહેવુ તે પ્રથમના પુરુષોની પ્રમાણિકતાને આધીન ઈતરોમા પૂર્વ પૂર્વના આધારે વાતને સત્ય માને પણુ અહીં નિર્યુક્તિકાર શ્રુતકેવળી ભગવાન્ ભદ્રબાહુસ્વામી મહારાજ વીરસેન અને સૂરસેનની વાત ધ્યાનમા રાખીને કહે છે કે વીરસેને પોતાનુ શૂરાતન અજમાવવા માટે ક્રિયા કરવામા કઇ કમીના રાખી ન હોતી અને તેથી જ રાજાએ યુદ્ધ માટે આદેશ આપેલો હતો અહીં વીરસેન યુદ્ધમા જનાર હતો પણુ પ્રથમ ઘર તપાસવુ જોઈએ જીવનના ભોગે જ યુદ્ધમા જવાનુ શોભે યુદ્ધમા જઈને જેઓ પોતાના કુટુબ કબીલા તરફ દૃષ્ટિ રાખે તેઓ યુદ્ધમા જય ન જ મેળવે તેથી કહે છે કે–જગતના જીવોને ત્રણ બેડી છે —કુટુબ તે પગની બેડી તેમજ ૨–ધન અને ૩-ઇદ્રિયોના વિષયો પણુ જગતના મનુષ્યોને પગની બેડીરૂપ છે ધાર્યુ કરવામા આ ત્રણ વસ્તુ નડે એટલે આ ત્રણ વસ્તુ સિવાય બીજુ કઈ નડનાર નથી હવે અહીં વીરસેન જ્યારે યુદ્ધમા જોડાયો ત્યારે તેણે ત્રણે વસ્તુઓ છોડી છે ત્રણેમાની એકે ઉપર લગની નથી કુટુબ ધન અને સુખ એ ત્રણ ઉપરથી જેઓ મમતા છોડે મન ઉઠાવે તેઓ જ યુદ્ધમા જઈ શકે માટે વીરસેને અહીં ત્રણે વસ્તુને તિલાજલિ આપી છે આવી રીતે પોતે ઉદ્યમી છે બેડીને જલાજલિ આપી છે એમ છતા એ પાછો કયા ફરે છે?

આત્માની પ્રગતિમા મનના જોરની જરૂર

જેઓને જીવનની મમતા હોય છે તેઓ યુદ્ધમા નાશભાગ કરે છે અથવા જીવ વહાલો હોય કે થાય તે વખતે લડવાની ક્રિયા કુટુબ કબીલાદિ અને સુખ પાછુ યાદ આવે છે તે અહીં નથી દુ ખને સામી છાતીએ જ ઊભુ રાખે છે તેનાથી ભાગતો નથી, પણુ સુખની સામે પડે છે આવી દુષ્કર સ્થિતિ છતા પોતે શત્રુના સૈન્યને જીતી શકયો નહિ કારણુ કે તે બિચારો હતો આધળો અહીં ક્રિયા કરનાર,

ભોગને આપનાર, દુઃખને સહન કરનાર, અને મરણનો ભોગ બનવા તૈયાર બનેલો છતાં ન જીત્યો. કારણ કે તે આંખે અપંગ હતો, તેથી તેની સર્વ ક્રિયાઓ નિષ્ફળ નિવડી અને પોતે કેદ થયો. આમ દુનિયામાં બને એટલે દુનિયામાં મનનું જોર કામ ન લાગે. ત્યાં તો કુટુંબ કે કોથળીનું જોર કામ લાગે આત્મામાં તો મનના જોરે વધવાનું છે ત્યાં દુનિયાનું જોર જોવાનું નથી

તાકાત છતાં અંધની દુનિયામાં પણ હાર

હવે એ વાત જોડીને કામ શું ? તો કહે છે કે કુટુંબ કોથળીવાળો હોવા છતાં અક્કલ વિનાનો હોય તો તે ફાવી ન શકે, પણ અહીં વીરસેન અક્કલવાળો છે. હવે પાણીમાં તરનારો કુશળ છતાં તરવાની ક્રિયા ન કરે તો પછી ડૂબી જ જાય. માથે બોજ વધારે લાગ્યો હોય તો પછી તરનારો પણ શું કરે ? અહીં તરવાની ક્રિયાવાળો પ્રતિબંધ વિનાનો હોય તો જ તરી શકે. કુટુંબ, ધન અને બાહ્ય સુખ આ ત્રણ ચીજો જગતના જીવોને ભારરૂપ છે. પરભવનું સાધન કરવામાં આ ત્રણ અંતરાયભૂત છે, તેથી ત્રણે વસ્તુને છોડે છે, ક્રિયા પણ કરે છે, વળી તે દુઃખ ન થાય એ રીતે નહિ પણ સામી છાતીએ દુઃખને સહે છે. આમ છતા આંધળો વીરસેન શત્રુસૈન્યને ન જીતી શકયો. અહીં મનનું જોર નથી ચાલતું તેમ દુનિયાદારીમાં, પણ આત્માની બાબતમાં તો મનનું જ જોર જોઇએ, તે માટે નિર્યુક્તિકાર દૃષ્ટાંતની સાથે જ તે વાતને ઘટાવે છે.

અનંતી વખત દ્રવ્ય-ચારિત્ર પછી જ ભાવ-ચારિત્ર

તેઓ કહે છે કે-આ ધર્મમાર્ગમા પણ સર્વસાવદ્ય-આરંભ-પરિગ્રહની નિવૃત્તિ કરી ગયેલ હોય-અહીં નિવૃત્તિ કરી એટલે પચ્ચક્ખાણ કર્યાં-હવે તે કર્યા પછી પાછા ભેગાં થવાનું એમ નહિ, પણ સ્વજન, ધન, માલ આદિ છોડી દે છે. મહાવ્રતોને અંગીકાર કરી દુઃખની ક્રિયામા કરે છે. ચારિત્રનાં કષ્ટો સહન કરે, પણ જેને સાધ્યનો નિશ્ચય નથી, અરે, તેનો ખ્યાલ નથી તે કોઇ દિને સિદ્ધિને પામી શકે નહિ.

ગાટી એ વાત ધ્યાનમા લેવાની છે મમ્યગ્દર્શન વિનાના જ્ઞાનવાળો જૈન દર્શનને માનવાવાળો છતા નિશ્ચય ન હોવાથી તેને મિથ્યાદષ્ટિ કહીએ તેમજ જૈન શાસનથી જુદી પ્રવૃત્તિ હોય તેને પણ મિથ્યાદષ્ટિ કહીએ હવે શાસ્ત્રકાર જુદી જ વાત કરે છે કે જૈન દર્શનનુ જ્ઞાન અને ચારિત્ર હાલ જુદી રીતે હોય છતા મનાતરે તે જૈન દર્શનના જ જ્ઞાન અને ચારિત્રને પામશે જેમ છોકરો ખોટો એકડો સેકડો વખત કરે પછી જ સાચો કરે તેમ આ આત્માને પુદ્ગલાન દીપણુ ઇંદ્રિયા નામીપણુ અનાદિ કાળથી લાગેલ છે તેથી આત્મારામીપણુ લાવવુ મુશ્કેલ છે **હરિભદ્રસૂરિજી** કહે છે કે–અનતી વખત દ્રવ્ય-ચારિત્ર આવે ત્યારે જ ભાવ-ચારિત્ર આવે તેવી જ રીતે જ્ઞાન માટે પણ સમજવુ

મરુદેવી માતાને એકાએક મોક્ષ કયાથી મળ્યો ?

આ સિદ્ધાત કર્યા પછી શિષ્યે શકા કરી કે–મરુદેવા માતાને ત્રસપણુ મળ્યુ નથી તેઓ મનુષ્યપણુ પામ્યા નથી તેઓ તો અનાદિ નિગોદમાથી નીકળીને આવ્યા હતા તેમને ક્યાથી મોક્ષ મળ્યો ? તેમને દ્રવ્ય–ચારિત્ર કે જ્ઞાન અનતી વાર આવેલ નથી ફક્ત ભાવ જ્ઞાન અને ચારિત્ર એકી સાથે આવી ગયા હતા આ શકાથી સિદ્ધાતને શિષ્યે તોડ્યો પણ બીજુ દષ્ટાત શિષ્યને પૂછ્યુ તો તે મૌન ધરી ગયો બીજુ દષ્ટાત ગોત્યુ પણ મળતુ નથી કહો કે કોઇક જ જીવ એવો હોય કે જે અનાદિ નિગોદમાથી આવ્યો હોય અને અનતીવાર દ્રવ્ય જ્ઞાન કે ચારિત્ર પામ્યા સિવાય સીધો ભાવ જ્ઞાન કે ભાવ ચારિત્ર પામી જાય કેમ અચ્છેરાની વાત સાભળીએ છીએ કે તીર્થંકરને કેવલીપણે ઉપસર્ગાદિ થતા નથી તે અનતી ઉત્સર્પિણી કે અવસર્પિણીએ બન્યા તેવી જ રીતે અનતી ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણીએ જ આ મરુદેવા માતાની સિદ્ધિનો બનાવ છે તેથી તે આશ્ચર્યરૂપ હોવાથી દષ્ટાત રૂપ ન લેવાય

મિથ્યાદષ્ટિના જ્ઞાન-ચરિત્રની શી કિમત ?

હવે દરેક જીવ ગ્રૈવેયકમા અનતીવાર ઉત્પન્ન થયો તે દ્રવ્ય ચારિત્ર

પામીને જ. હવે અહીં જૈનોનું મિથ્યાદૃષ્ટિપણામાં જ્ઞાન કે ચારિત્ર હોય તો તે અનંતકાળ પછી પણ સમ્યક્પણે પરિણમવાનો પ્રસંગ છે. મિથ્યાદૃષ્ટિપણામાંના જૈનોના જ્ઞાન કે ચારિત્ર દ્વારા સમ્યગ્જ્ઞાન કે ચારિત્ર આવવાનો સંભવ છે, પણ મિથ્યાદૃષ્ટિના જ્ઞાનદ્વારા સમ્યગ્જ્ઞાન ન જ આવે. અહીં નિર્યુક્તિકાર કહે છે કે—

कुणमाणोऽवि निवित्तिं परिच्चयंतोऽवि सयणधणभोए ।
दिंतोऽवि दुहस्स उरं मिच्छद्दिट्ठी न सिज्झइ उ ।
(आचा०नि० २२०)

कुर्वन्नपि निवृत्तिम्-अन्यदर्शनाभिहितां, तद्यथा-पञ्च यमाः पञ्च नियमा इत्यादिकां, तथा परित्यजन्नपि स्वजनधनभोगान् पञ्चाग्नितपआदिना ददद्पि दुःखस्योरः मिथ्यादृष्टिर्न सिध्यति, (आचा० टी० पृ० १७७)

સ્વજનાદિનો ભોગ આપનાર, ધનમાલને છોડનાર, સુખને તિલાંજલિ આપનાર એવો મિથ્યાદૃષ્ટિનો જીવ તો સિદ્ધિ ન જ પામે. અન્ય દર્શનની પ્રતિજ્ઞાઓ લીધી હોય—અન્ય દર્શનની ચાહે તેવી પ્રતિજ્ઞાઓ હોય. તેમાં છ કાય સંબંધી પ્રતિજ્ઞા ન હોય. કારણકે તે છ જીવનિકાય માનતા નથી. હવે ઇતરોમા યમ પાંચ માને છે. સાખ્યાદિ નિયમ તરીકે માને છે. તેઓ નિયમન કરે, સ્વજનાદિને છોડી દે. તેમા દુખ વેઠવાનું ક્યા છે ? તો કહે છે કે—પંચાગ્નિ તપ આદિ કરીને દુઃખની સામે જવાનું છે. આમ ઇતરોમાં હોવા છતાં તે કર્મક્ષય કરી સિદ્ધિ ન પામે. હવે મોક્ષે ન જવામા કારણ શું ? તો કહે છે કે—દર્શન નથી એટલે સાધ્ય જ નથી.

જૈનોએ માનેલ કેવલજ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા

જૈનમાં જીવ માન્યો છે તે કેવલજ્ઞાન સ્વરૂપ તેથી સાધવાનું એ રહે કે કેવલજ્ઞાન કે દર્શન કેમ ઉત્પન્ન થાય ? તે જ સાધ્ય રહે. અહીં જ્યા કેવલજ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા ન મનાયો હોય તેથી જ્ઞાનાવરણીયાદિ, દર્શનાવરણીય આદિ ન મનાય. તેમજ વીતરાગ સ્વરૂપ આત્મા ન

માનવાથી ચારિત્રમોહનીય આદિ કર્મો જ ન મનાયા “दर्शनविकल त्वाद्, अन्धकुमारवत् असमर्थ कार्यसिद्धये” (आचा० टी० पृ, १७७) અહીં આંધળો વીરસેન જબરજસ્ત ધનુર્વેદવાળો, યુદ્ધમા ઝઝુમવાવાળો છતા કાર્યની સિદ્ધિ માટે ન થયો તેમ અહી દર્શન વિનાનો કાર્યની સિદ્ધિ માટે ન જ બને

જ્ઞાનક્રિયા છતા દર્શન વિના સિદ્ધિ અશક્ય

હવે અહી અમારે શુ કરવુ તે બતાવો તારા મનમા એમ શકા થાય કે—દર્શન વિનાનો જ્ઞાનક્રિયાવાળો છતા સિદ્ધિને ન પામે તેથી અમારે અહીં શુ કરવુ તે જણાવો તો કહે છે કે–કર્તવ્યની સીડી બનાવી સમ્યક્ત્વનો અધિકાર શી રીતે લેવો તે અગ્રે જણાવાશે

વ્યાખ્યાન ૩૦

तम्हा कम्माणीय जेउमणो दसणमि पयइज्जा ।

दसणवओ हि सफलाणि हुति तवनाणचरणाइ ॥ (आचा० नि० २२१) । यस्मात्सिद्धिमार्गमूलास्पद सम्यग्दर्शनमन्तरेण न कर्मक्षय स्यात्, तस्मात् कारणा कर्मानीक जेतुमना सम्यग्दर्शने प्रयतेत, तस्मिश्च सति यद्भवति तद्दर्शयति–दर्शनवतो हि हि' हेतौ यस्मात्सम्यग्दर्शनिन सफलानि भवन्ति तपोज्ञानचरणा यतस्तत्र यत्नवता भाव्यमिति । (आचा० टी० पृ १७७)

જૈનો તીર્થંકરને કેમ માને છે?

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ શીલાંકાચાર્યજી મહારાજ આચારાગ સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની ટીકા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે જે કોઈ તીર્થંકર મહારાજ ભૂતમા થયા ભાવિમા થશે અને વર્તમાનમા છે તે સર્વનુ તીર્થંકરપણુ શાથી? જગતમાં આપે ઋદ્ધિ આપે તેથી નહિ તો પછી તેઓને તીર્થંકર માનીએ શાથી? દુનિયાદારીમા કોઈપણ ચીજ ન હોય ન બને એવી વસ્તુને

લીધે એમનુ તીર્થંકરપણુ માનવામા આવ્યુ છે. દુનિયાની તમામ વસ્તુઓ જગતના કારણોથી મળે પણ જે જગતની પાસેથી કે બીજા પાસેથી ન મળે તેવી વસ્તુ કઇ કે જે તીર્થંકર મહારાજા આપે છે અને તેથી આપણે તેમને તીર્થંકર માનીએ છીએ ?

તીર્થંકરો ધર્મ બતાવે છે, બનાવતા નથી

હવે જૈનો તીર્થંકરોને કર્તા તરીકે, જન્મદાતા તરીકે માનતા નથી છતા તેમને માને છે ખરા પણ કઇ રીતે ? તો કહે છે કે જગતમા સૂર્ય ઉદ્યોત કરી ઉપકાર કરે છે. તેમ તીર્થંકર મહારાજા જગતને જે ઉપકાર કરે છે તે માર્ગ બતલાવવા તરીકે કરે છે શુ કરવાથી આત્મા ઘેરાય છે અને સસારમા રખડે છે, અને શુ કરવાથી ભવનો છેડો પામી, સસારથી તરી, ભાવિ સુખને પામે છે, આ બે રસ્તાઓનો ઉપદેશ તેઓ આપે છે હવે આ બે રસ્તા પોતે બનાવતા નથી પણ બતાવે છે. જિનેશ્વર મહારાજે કહ્યુ ત્યારે જ પાપ થવા માડ્યુ કે રોકાવા માડ્યુ એમ નથી તેમના ઉપદેશ પહેલા પણ જીવો હિસાદિ કરીને પાપો તો બાધતા હતા અને હિસાદિ ન કરીને કર્મની નિર્જરા પણ કરતા હતા. દીવો છે કે કાકરો તે કઇ દીવો બનાવતો નથી, પણ દીવો તો માત્ર તે વસ્તુને બતાવી દે. જેમ દીપક હીરો અને કાકરો બનાવી આપે છે, તેવી રીતે જિનેશ્વરો પણ ધર્મને બતાવી દે, ધર્મને બનાવતા નથી, તેમજ અધર્મને બતાવી દે પણ બનાવી ન દે.

દીપક, સૂર્ય સમા ઉપકારી જિનેશ્વરો

હવે જેવી રીતે જગતમાં દીપક, સૂર્ય ઉપકારી પદાર્થો છે, તેવી રીતે પ્રભુ પણ ધર્મ–અધર્મ બતાવીને ધર્મમાર્ગનો ઉપદેશ–ધર્મમાર્ગે જવાનો ઉપદેશ આપે તેથી ઉપકારી છે. હવે લાખનો હીરો ધૂળમાં ખોવાયો હોય તો તે મેળવવો શાથી ? ભલે દીવાસળીની કોડીની કિંમત હોય ના તેનાથી તે મળે, એટલે ઉપકાર તો તેનો જ. હવે જિનેશ્વર મહારાજ આપણા જેવા શરીરાદિવાળા છે પણ સાથે ધર્મમાર્ગ

પ્રકાશનાની શક્તિવાળા છે અને તે બતાવવાનો ઉપદેશ પણ તેઓ જ આપી શકે છે આ ચીજ જગત્ માનમા ન જ મળે જગતમા બીજી ચીજો મળે માત્ર ધર્મનુ સ્વરૂપ જગતમા જાણવા ન મળે હવે ધર્મનુ સ્વરૂપ બતાવનારા તીર્થકરો જ છે તેથી તેમને પરમેશ્વર તરીકે માનીએ છીએ તેઓ પ્રથમ એ સદેશો આપે છે કે તમે તમારા આત્માને ઓળખો તમારા દરેકના આત્મા ઉત્પન્ન થવાવાળા છે

નાસ્તિક પણ ઔત્પાતિક માને છે

હવે નાસ્તિક પણ ઔત્પાતિક માને છે ઔત્પાતિક એટલે શુ ? ઉત્પાત એટલે પચ મહાભૂતમાથી ઉત્પન્ન થાય તે ઔત્પાતિક કહેવાય પરભવ કે શરીરથી જીવને જેઓ જુદો નથી માનતા તે પણ ઉત્પાતને માને છે ખરા પણ અહીં ઉત્પાતનો અર્થ શો થાય ? જેને ઉપજવાનુ છે અર્થાત્ જે આત્મા ઉત્પન્ન થવાવાળો છે-ઉપજવાવાળો છે આ વાક્યથી ગણધરોના મ શયો કેમ કપાયા અને તેથી આ વાક્યને અગ્રપદ કેમ આપ્યુ ? ઇદ્રભૂતિનો પ્રશ્ન એ હતો કે જીવ છે કે નહિ ? પ્રભુએ સમાધાનમા જણાવ્યુ કે જીવ છે અને તે ઉત્પન્ન થવાવાળો છે આટલી વાત કહી અગ્નિભૂતિ કર્મને ન માનનારો હતો તેના સશયના છેદને માટે જીવ છે અને તે પોતપોતાના કર્મ પ્રમાણે ઉત્પન્ન થાય છે એમ જણાવ્યુ વળી વાયુભૂતિ આદિના સશયને માટે પણ જીવ ઔત્પાતિક એટલે ભવોભવ ઉત્પન્ન થવાવાળો છે એમ કહ્યુ

ગણધરોના સશયોનુ છેદન

હવે જીવ જેવો આ ભવમા હોય તેવો જ પરભવમા ઉત્પન્ન થાય છે ? તો કહે છે કે ના પણ જેવા કર્મો કરેલા હોય તેવી રીતનો ઉત્પન્ન થાય જે તે દિશામાથી આવેલો ઉત્પન્ન થાય આવી રીતે ચારે દિશામાથી કે ઊર્ધ્વ અધો દિશામાથી આવીને પણ ઉત્પન્ન થવા વાળા જીવ હોય અર્થાત્ પુણ્ય પાપના આધારે જ જીવો ઉત્પન્ન થાય હવે જે એકના પુણ્ય માનનારા અને પાપ ન માનનારા આ

પાપ માનનારા અને પુણ્ય ન માનનારા એવા જે ગણધરો હતા તે સર્વ ગણધરોના સંશય ટાળવા માટે આ જીવ ઔત્પાતિક એટલે ભવોભવ ઉત્પન્ન થવાવાળો છે એમ જણાવ્યું.

જીવો ઉત્પન્ન થવાવાળો શા માટે?

હવે પાપ કૃત્રિમ છે તેથી તેનો નાશ થાય, માટે શુદ્ધ સ્વરૂપવાળો જે આત્મા તે નિર્મળ આત્માનું પોતાના સ્વરૂપમાં જે રહેવું તે જ મોક્ષ. આવી શંકાના સમાધાન માટે પ્રથમ એ જ ઉદ્‌ગાર તીર્થંકરે બહાર પાડ્યો કે છ યે દિશામાંથી આ જીવ આવીને ઉત્પન્ન થવાવાળો છે. હવે તે શાથી? જુદી ગતિ, જુદી જાતિ પણ શાથી? મન ઇંદ્રિયાદિના વિકારોને આધીન બનેલો હોવાથી જીવ તે તે રૂપે ફરવાવાળો થાય. જો ઇંદ્રિય અને મનના વિકારો ઉપર તે કાબૂ મૂકે, તેનો સર્વથા નાશ કરે તો તે ભવાંતરમાં ફરવાવાળો ન થાય. હવે તે મન અને ઇંદ્રિયોના વિકારો થાય શાથી? અનુકૂળ પદાર્થોથી લલચાય, પ્રતિકૂળ વિકારોથી ભય પામે, તેથી મન અને ઇંદ્રિયના વિકારોને આધીન બને હવે તે લલચાય નહિ કે ભય પામે નહિ તો વિકારોને આધીન ન બને. આવી રીતે ઉત્પાતનાં ત્રણ અધ્યયનો જણાવ્યા.

કેવલજ્ઞાની પુરુષનો આત્મા કેવો હોય?

હવે આ સર્વ વાત કૃત્રિમ છે. આત્માનો તો તેવો સ્વભાવ કે સ્વરૂપ નથી પણ હવે તે આત્માનું મૂળ સ્વરૂપ કયું? તેના માટે જ આ ચોથા અધ્યયનમાં સમ્યક્ત્વ જણાવ્યું. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચરિત્ર આ ત્રણ આત્માના સુંદર સ્વરૂપો છે હવે આત્માનો સ્વભાવ ખોટી માન્યતા કરવાનો નથી. જે કાંઇ ખોટી માન્યતા થાય તેમાં કારણ આત્માની વિકૃતિ છે જેવો પદાર્થ હોય તેવી જ માન્યતાનો સ્વભાવ આત્માનો છે. જેમ કાચનો સ્વભાવ વસ્તુ પ્રમાણે પ્રતિબિંબ કરવાનો છે, તેવી જ રીતે આત્માનો સ્વભાવ નિર્મળતાનો છે પછી કાચમાં જેમ નાના મોટાપણું થાય, તે તેના વિકારને અંગે

થાય તેમ અહી આત્મામા મિથ્યાત્વ-મોહનીયના પુદ્ગલોનો વિકાર થાય તેથી જીવ તત્ત્વને અતત્ત્વ માને હવે શુદ્ધ માન્યતા આવવી તે જ આત્માનો સ્વભાવ છે તેવી રીતે જાણવુ તે પણ આત્માનો સ્વભાવ છે સૂર્યનો સ્વભાવ પ્રકાશ દેવાનો છે તેમ આત્માનો સ્વભાવ લોકાલોકની વસ્તુને જાણવાનો છે કાચ પણ જેવો હોય તેવુ પ્રતિબિંબ આપે સૂર્ય પણ વાદળ રહિત હોય તો પ્રકાશ સપૂર્ણ આપે પણ અહી આત્મામા તે સ્થિતિ નથી પોતાનો જ્ઞાન સ્વભાવ છે તે લોકાલોકને જાણવાનો છે હવે જગતમા જે ઊંચા નીચી આઘા પાછી થયા કરે તેમા ફરક છે જેમ વેશ્યાના ઘરના દીવાને અને જિનેશ્વર મહારાજના ઘરના દીવાને પોતાને કોઇ જાતનો લેપ લાગતો નથી તેમ અહીં કેવલજ્ઞાની પુરુષનો આત્મા જ્ઞાનથી આખા જગતને જુએ ખરો છતા રાગદ્વેષનો અંશ એમના આત્માને ન લાગે, એટલે વીતરાગ સ્વભાવવાળો આ આત્મા છે આવી રીતે શુદ્ધ માન્યતા વીતરાગતા લોકાલોક જાણવાનો સ્વભાવ આ પણ સમ્યગ્રૂપ છે અને તે આત્માના સ્વભાવો છે

જ્ઞાન, ચારિત્રનુ સુંદરપણુ કૃત્રિમ કે સ્વાભાવિક?

હવે જ્ઞાન કે ચારિત્રને સમકિત કોઈ કહેતુ નથી માત્ર સમ્યગ્દર્શનને જ સમકિત કહે છે તમે ત્રણને સમકિત શાથી કહો છો? વાત ખરી હુ તેના સ્વરૂપને અંગે સમકિત કહુ છુ એટલે જ્ઞાન કે ચારિત્રમા સુંદરપણુ તે કરેલુ છે કે સ્વાભાવિક છે તે વિવરીને જણાવેલ નથી મે પ્રથમ ત્રણમા સમકિતપણુ માત્ર જણાવેલ છે પણ તે જ્ઞાન, ચારિત્રમા જે સમકિતપણુ છે તે પોતાના ઘરનુ છે કે કોઈથી આવેલુ છે? હવે જે પોતે સમકિતરૂપ હોય અને બીજાને સમકિતરૂપે કરે તેવી તાકાત માત્ર સમ્યગ્દર્શનમા છે જ્ઞાન કે ચારિત્રમા તેવી તાકાત નથી પોતે સમકિતરૂપે હો અને બીજાને તેવા બનાવે તેવી શક્તિ માત્ર સમ્યગ્દર્શનમા જ છે હવે જ્ઞાનમા કે ચારિત્રમા જે સુંદરપણુ છે તે પોતાના ઘરનુ નથી, સમ્યગ્દર્શને કરેલુ સુંદરપણુ

જ્ઞાનમાં છે. તેવી રીતે ચારિત્રમા પણ સુંદરપણું સમ્યગ્દર્શને જ કરેલુ છે.

લાડવાની મીઠાશ અને ગોળની મીઠાશ

હવે સમ્યગ્દર્શનમા સુંદરપણું કોણે કર્યું ? તો કહે છે કે સ્વયં તે પોતે સુંદર છતા બીજાને સુંદર બનાવે છે, તેથી સમ્યગ્દર્શનને સમકિત કહીએ છીએ. ત્રણેમાં સુંદરપણું હોવા છતાં એકલા સમ્યગ્દર્શનને જ સમકિત કેમ કહો છો ? હવે લાડવો મીઠો ખરો પણ તે ગોળના પ્રભાવે. હવે ગોળ જે મીઠો તે કોઇના પ્રભાવે નહિ પણ સ્વય મીઠો છે. તેમ અહીં સમ્યગ્દર્શન સમકિત ખરુ, પણ તે પોતાના પ્રભાવે અને જ્ઞાન કે ચારિત્રમાં સમકિત છે પણ તે સમ્યગ્દર્શનનુ કરેલું છે અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શન વિનાનું જ્ઞાન કે ચારિત્ર તે મિથ્યાજ્ઞાન કે મિથ્યાચારિત્ર ગણાય. હવે જ્ઞાન કે ચારિત્ર વિનાનું સમ્યગ્દર્શન તે મિથ્યાદર્શન ન ગણાય. આટા અને ઘી વિના કંઇ ગોળની મીઠાશ ન જાય, પણ ગોળ વિના લાડવાની મીઠાશ ચાલી જાય આટલા માટે સમ્યગ્દર્શન પોતે સમકિતરૂપ રહે છે અને જ્ઞાન ને ચારિત્રને તે રૂપે બનાવે છે, માટે તેને સમકિતરૂપે કહે છે.

સમ્યગ્દર્શન વિનાનાં જ્ઞાન, ચારિત્ર, તપ

હવે તે કેટલું જબરજસ્ત છે તેને અંગે દૃષ્ટાંત જણાવ્યુ વીરસેન અને સૂરસેનના દૃષ્ટાંતમાં દર્શન વિનાનો વીરસેન ચાહે તેટલો જબરજસ્ત હોવા છતાં લડાઇમા ફસાઇ મર્યો અને જબરજસ્ત ન હોવા છતાં માત્ર દર્શનવાળો હોવાથી સૂરસેન લડાઇમાં જીત મેળવી શક્યો. માટે કર્મરૂપી સૈન્યને જીતવા માટે માણસે સમ્યગ્દર્શનને પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. હવે જેનામા સમ્યગ્દર્શન હોય તેનુ જ જ્ઞાન, ક્રિયા—ચારિત્ર કે તપ સફળ થાય છે. સમ્યગ્દર્શન વિનાના જ્ઞાન, ચારિત્ર કે તપ કઇ કામ આપતા નથી.

મોક્ષનો ઝાંખો ખ્યાલ

હવે અહીં કર્મ શુ ? સૈન્ય શું ? તેનો સમુદાય શુ ? તેની જીત કેવી રીતે ? એ વગેરે સમજાવ્યા વિના તેને જીતવાનો પ્રયત્ન

શુ કામ લાગે? તો કહે છે કે–આત્માનુ જે શુદ્ધ સ્વરૂપ તેને આસ્તિકોએ મોક્ષ કહેલ છે મોક્ષશબ્દ કોઇને ન ગમે તો આત્માનુ સુદર સ્વરૂપ મેળવવુ એમ લો હવે આ જન્મમા કોઇ એવુ સર્ટિફિકેટ આપે તેમ નથી કે આ જીવને રોગ નહિ થાય કે ફરી જન્મ પણ નહિ થાય આવી જગ્યા પણ કોઇ બતાવશે નહિ ચૌદ રાજલોકમા એવી એક પણ જગા નથી કે જેમા રોગ શોક કે જન્મ ન હોય ફક્ત મોક્ષ નામની એક જગ્યા છે કે જેમા ગયા પછી અનતા કાળચક્ર પછી પણ જન્મવાનુ કે મરવાનુ ન થાય રોગ શોકાદિ પણ ન થાય આનુ સર્ટિફિકેટ ત્યા જ મળે

પ્રથમ કર્મરાજાને જીતવાની જરૂર

હવે પાદશાહના મહેલમા પાદશાહ અને નોકર બને જાય પણ અહી પાદશાહ જાય તે માલિકી તરીકે અને નોકર જાય તે નોકરના હિસાબે તેમ અહી મોક્ષે બે રીતે જવાય આત્માની સ્વતત્રતાએ પણ જવાય અને કર્મના બળે પણ જવાય પાદશાહના મહેલમા નોકર જાય તે પરાધીનતાએ તેમ અહી સિદ્ધના સ્થાનમા માલિકી તરીકે કોણ જાય? કર્મરાજાના શત્રુને જે જીતે તે જ જઇ શકે હવે રાજા અને કેદી વચ્ચે જગતમા ફરક શો? જીતે અને સિહાસને બેસે તો રાજા અને હારે તો કેદી તેમ અહી આત્માને અગે કર્મની સાથે યુદ્ધ એના માડયુ અને તેના તાબામા આવ્યા તો કેદી અને તે કર્મને જીતીએ તો માલિક બનીએ અને રાજા થવાય બીજાનો હક ખસેડીએ નહિ ત્યા સુધી આપણો હક ન થાય તેવી રીતે આ જીવની સ્થિતિ ઉપર કર્મરાજાએ અનાદિનો હક કરી તેને તાબે કરેલ છે માટે પ્રથમ કર્મરાજાને જીતવાની જરૂર છે આ કર્મ એકલુ નથી પણ એકની પાછળ બીજુ લાગેલ છે એથી એનુ સૈન્ય છે જેમ જિહ્વા ઇદ્રિય અગે રાગ લાગેલ છે તેમ

મોક્ષમાર્ગનુ મૂળ શુ ?

હવે સારી ચીજ વાવો પછી તેની ગતિ આગળ વધતી જાય

માટે કહે છે કે–સિદ્ધિ એટલે મોક્ષ જે છે તેનુ મૂળ શું ? કર્મરૂપ સૈન્યને જીતવું તે. તે કર્મ લશ્કરને જીતીને તેની હાર કર્યા વિના સિદ્ધિમાર્ગ મળી શકે તેમ નથી, માટે પ્રથમ કર્મક્ષય કરવો તે જ મોક્ષમાર્ગનું મૂળ છે. હવે તે કર્મક્ષય સમ્યગ્દર્શન વિના ન જ બની શકે, તો પછી સમ્યગ્જ્ઞાન કે ચારિત્ર વિના પણ તે મોક્ષ નહિ જ બને. હવે સમ્યગ્દર્શન કોઈ દિન જ્ઞાન કે ચારિત્રને ખરાબ રહેવા ન જ દે. તે જ્ઞાનને સમ્યક્ બનાવી દે પણ ચારિત્રને સમ્યક્ શાથી કરશે ? તો કહે છે કે **ચારિત્રથી રહિત મોક્ષે જશે પણ દર્શન રહિત મોક્ષે નહિ જ જાય.** એટલે સમ્યગ્દર્શન વિના મોક્ષ થતો નથી. જ્ઞાનને સમ્યક્ બનાવે છે. ચારિત્રની દરકાર રાખતું નથી. આવું આ સમ્યગ્દર્શન હોવાથી તે કર્મક્ષયના કારણરૂપ અને સિદ્ધિના મૂળરૂપ છે. માટે જો મોક્ષની ઇચ્છા હોય તો કર્મરૂપ સૈન્યને જીતવા તૈયાર થવું જોઇએ, અને તેમ તૈયાર થવા માટે પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન માટે તૈયારી કરવી પડે.

આત્મામાં સમ્યગ્દર્શન થયા પછી શું શું બને ?

હવે સમ્યગ્દર્શન આત્મામાં થાય તો પછી શુ શું બને? તો કહે છે કે–જે સમ્યગ્દર્શનવાળો હોય તે જ્ઞાન, તપ, ચારિત્ર કરે તે સર્વ સફળ જ થાય. જેમ દુનિયાદારીમાં વફાદાર હોય તેની અક્કલ આપણને આધારરૂપ બને પણ લુચ્ચાની ચાલાકી કે પ્રવૃત્તિ ત્રાસરૂપ બને. જ્યારે વફાદારની ચાલાકી કે પ્રવૃત્તિ આપણને મંગળરૂપ થાય છે. તેમ અહી સમ્યગ્દર્શનવાળો જીવ જે કોઇ હોય તેનું જ્ઞાન, તપ, ચારિત્ર એ બધું જ સફળ જ થાય. એટલે બીજી રીતે કહી શકીએ તો થતા જ્ઞાનને નિષ્ફળ થતુ બચાવવું હોય તો સમ્યગ્દર્શનમા ઉદ્યમ કરવાની જરૂર છે. તેવી જ રીતે તપ અને ચારિત્ર પણ નિષ્ફળ થતાં અટકે છે, પણ તે સમ્યગ્દર્શનથી સફળ બને છે. માટે કર્મક્ષયની ઇચ્છાવાળાએ સમ્યગ્દર્શન માટે પ્રયત્ન કરવો જોઇએ

પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન, તે પછી જ કર્મ પર જીત

હવે અહીં શિષ્યે શકા કરી કે-પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન કરવાની જરૂર કે કર્મનું લશ્કર હતવાની જરૂર ? સમ્યગ્દર્શન કર્મલશ્કરને જીત્યા વિના બનવાનું નથી અને તે સમ્યગ્દર્શન વિના કર્મનું જીતાવાનું પણ બનવાનું નથી કાવડમાં બે બાજુ ગોળા હોય પણ તે એક બીજાના આધાર હોય છે પરસ્પર આધારરૂપ હોય છે તેમ અહીં પણ એ જ દશા છે હવે તે બંનેમાં પ્રથમ શું ? તો કહે છે કે-કર્મશત્રુની લડાઈ કરવા પહેલા સમ્યગ્દર્શન લાવવાનો રસ્તો ગણાવેલો છે હવે કર્મલશ્કર હાર્યા પહેલા તે કર્મને પ્રથમ નિર્મળ શાથી બનાવવા અને તે વખતે, વિચાર શો આવે અને તે વખતે કર્મ કેટલું તૂટે ?

ધર્મની આકાક્ષાથી મોક્ષ સુધીનો ઇતિહાસ

જેમ જગતમા પ્રથમ ધર્મશ્રવણની ઇચ્છા ધરે થઇ પછી સાભળના જવાનુ થાય અહીં પ્રથમ ઇચ્છા થઇ તેજ કર્મશત્રુને જીત્યા હવે તે ઇચ્છા મરી ન ગઈ એટલે તે ચાલુ રહી એટલે સાભળવા માટે ચાલવું શરૂ કર્યું અહીં કર્મશત્રુના ક્ષય માટે કેવી કેવી સ્થિતિઓ છે જેમકે શ્રવણેચ્છા ગમનેચ્છા પ્રશ્નપૃચ્છા, ધર્મ શી ચીજ ? તેનું સ્વરૂપ જાણી તેનું ફળ જાણ્યા પછીની ઇચ્છા વગેરે સ્થિતિઓ, કેવી છે, તે ઠેઠ મોક્ષ પામે નહિ ત્યા સુધીનો આખો ઇતિહાસ શાસ્ત્રકારે જણાવવો જોઇએ અહીં સમ્યગ્દર્શનથી નિર્મળતા થાય અને કર્મક્ષય થાય અને તેનાથી જ મોક્ષ થાય આવી રીતે ધર્મની આકાક્ષાથી મોક્ષ સુધીનો ઇતિહાસ અમે જણાવશો

વ્યાખ્યાન ૩૧

आहारउवहिपूयाइड्ढीसु य गारवेसु कइतविय ।
एमेव वारसविहे तवंमि न हु कइतवे समणो ॥

(आचा० नि० २२४) आहारश्च उपधिश्च पूजा च ऋद्धिश्च-आमर्शौषध्यादिका आहारोपधिपूजर्द्धयस्तासु निमित्तभूतासु

ज्ञानचरणक्रियां करोति, तथा गारवेषु त्रिषु प्रतिबद्धो यत्करोति तत्कृत्रिममित्युच्यते, यथा च ज्ञानचरणयोराहाराद्यर्थमनुष्ठानं कृत्रिमं सन्न फलवद्भवति एवं सबाह्याभ्यन्तरे द्वादशप्रकारे तपस्यपीति, न च कृत्रिमानुष्ठायिनः श्रमणभावो, न चाश्रमणस्यानुष्ठानं गुणवदिति, तदेवं निरुपधेर्दर्शनवतस्तपोज्ञानचरणानि सफलानीति स्थितमतो दर्शने यतितव्यं, दर्शनं च तत्त्वार्थश्रद्धानं, तत्त्वं चोत्पन्नापगतकलङ्काशेषपदार्थसत्ताव्यापिज्ञानैस्तीर्थकृद्भिर्यदभाषि, तदेव सूत्रानुगमायातेन सूत्रेण दर्शयति— (आचा० पृ० १७८)

અનાદિ કાળથી રખડપટ્ટીવાળો જીવ

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ **શીલાંકસૂરિજી** મહારાજ આચારાંગ સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની ટીકા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે ભુતકાળના અનંતા તીર્થંકરો, વર્તમાનકાળના સંખ્યાતા અને ભવિષ્યકાળના અનંતા તીર્થંકરો, જે શાસનની સ્થાપના કરે છે, તે ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે શું જણાવે છે? તો કહે છે કે–તમો પોતાને ઓળખતા શીખો. દરેક ભવમાં તમો શરીર, ઇંદ્રિય, આહાર, વિષયાદિ કે તેનાં સાધનોને ઓળખતા હતા. એક પણ ભવ તેને ઓળખ્યા વિનાનો રહ્યો નથી. અનાદિના ભવચક્રમાં તમોએ જો કોઇ પણ ચીજ ન ઓળખી હોય તો તે તમારા આત્માને જ. એકેંદ્રિયથી પંચેંદ્રિય સુધીની જાતિને ઓળખવામાં પ્રથમ એક જ સાધન જાણો કે હું અહીં ઉત્પન્ન થવાવાળો છું અને આવીને જવાવાળો છું. હુ અહીની ચીજ નથી. બીજા ભવમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થયો છુ. વળી મારો આત્મા અહીથી બીજા ભવમાં ઉત્પન્ન થવાવાળો છે. અર્થાત્ રખડપટ્ટીવાળો જ હુ છું.

રખડપટ્ટી મટાડવા માટેનાં કારણો

હવે તે રખડપટ્ટી મટાડવા માટે કારણો જોઇએ. વળી તે કયાં? તો કહે છે કે–પાંચ ઇંદ્રિયોનાં વિષયોને તમે આધીન ન બનો. મનના

વિષયોને આધીન ન બનો જો તેના વિષયોને આધીન બનો તો જ રખડપટ્ટી થાય હવે ઇંદ્રિય અને મન વળગાવવા ન ધારીએ તો પણ વળગી જ જાય વળી તે હામાપ્રહામાના માહણિનાની જેમ વળગે હામાપ્રહામા માટે તે કે દ્વીપમા ભટક્યો હવે આ જીવ પ્રથમ તેજમ કર્મણની ભઠ્ઠીના જોરે આહારની ઇચ્છા કરી અને તે લીધા પછી શરીર વળગ્યુ અને તેમા ઇંદ્રિયો ફૂટી પછી તેના સાધનો અને વિષયોમા રાચ્યો હવે તે સદાને માટે વળગી અહી પ્રથમ આહાર લેવા જતા એક પછી બીજા બધા ક્રમશ વળગ્યા હવે આવી રીતે વળગવાનુ કામ એક પણ ભવ કે ગતિમા ન હોય તેમ બન્યુ જ નથી હવે ઇંદ્રિયોથી છૂટા પડી શકવાના નથી મનથી છૂટા પડવાના નથી એ ચોક્કસ છે છતા તેના ગુલામીમા ન રહો ભલે મન અને ઇંદ્રિય તમારા ગુલામ થઇને રહે પણ તમો તેના ગુલામ ન બનો તેથી ત્રીજા અધ્યયનમા જણાવ્યુ કે—મન અને ઇંદ્રિયના સબધોથી તમો અનુકૂળ સજોગોમા ખુશી ન થાઓ પ્રતિકૂળ સજોગોમા નાખુશ ન થાઓ તો જ મન અને ઇંદ્રિય જીતીને તેને તમો ગુલામ બનાવશો

સમ્યગ્દર્શનનુ માહાત્મ્ય

આવી રીતે ત્રણે વસ્તુ બતાવી છતા આત્માનુ શુ ? આત્માની એવી કઇ મોટી કિંમત છે કે જેના માટે મહેનત મોટી છતા ફળ શુ ? 'ખોદવો ડુગર અને કાઢવો ઉંદર' એના જેવુ લાગે છે કારણ કે આત્મામા કેવી વસ્તુ જાણ્યા વિના મહેનત કે ક્રિયા કરવી તે નકામી છે માટે ચોથા અધ્યયનમા જણાવે છે કે—આત્મામા ત્રણ મોટામા મોટી ચીજો છે—સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્ર આ ત્રણ દુનિયામા કિંમતી ગણાય છે વળી તે ત્રણે આત્માની ચીજો, છે બહારની નથી આવી રીતે ત્રણ ચીજો ચોથા અધ્યયનમા ઓળખાવી હવે આ ત્રણની સુદરતા છે પણ તેમા એક ચીજ એવી છે કે પોતે સુદર બને અને બીજાને સુદર કરે બાકીની બે ચીજો પોતે સુદર નથી પણ બીજા તેને સુદર કરે હવે એક જે સમ્યગ્દર્શન

છે તે પોતે સુંદર છે અને બીજાને સુંદર કરે. જ્ઞાન એવી ચીજ છે કે તેને દર્શન સુંદર કરે. જેમ લોટનો સ્વભાવ છે કે ગોળથી મીઠો થઈ શકે. તેમ અહીં જ્ઞાન અને ચારિત્રનો સ્વભાવ છે કે તે દર્શનથી સારા બને અને તેથી જેને સમ્યગ્દર્શન હોય તેના શ્રુત, ચારિત્ર, તપ એ સ્વસ્વભાવે થાય. હવે જેને સમ્યગ્દર્શન ન હોય તેના શ્રુત, ચારિત્ર કે તપ આત્મીય દૃષ્ટિએ સફળ ન થાય.

દર્શન વિનાનું જ્ઞાન, ચારિત્ર કે તપ તે કપટ જ કેમ ?

હવે તે સફળ કરે કોણ ? મૂર્ખ મનુષ્ય પણ પ્રયોજન વિના પ્રવૃત્તિ ન કરે. તેમા વળી આ શાસ્ત્ર ભણવાનું, ચારિત્ર પાળવાનું, તપ કરવાનું એ નિષ્ફળ કેમ હોય ? શું તેના માટે જુદું જ ફળ છે ? નિર્યુક્તિકાર કહે છે કે—કેટલાકોને આહાર, ઉપધિ આદિ માટે-જ્ઞાન-ચારિત્ર-તપ હોય છે. કેટલાકોને પૂજા માટે, વૈક્રિયાદિ લબ્ધિ માટે ચારિત્ર તપાદિ હોય, અરે! અભિમાન માટે પણ જ્ઞાન, ચારિત્રાદિ હોય. આવી રીતે જ્ઞાન, ચારિત્ર કે તપ કરાય તે આત્માની દૃષ્ટિએ સફળ થઈ શકતાં નથી દુનિયાદારીની દૃષ્ટિએ તે કપટ ગણાય છે. એટલે દર્શન વિનાનું જ્ઞાન, ચારિત્ર કે તપ કરાય તે કપટ રૂપ છે. હવે જે ધાર્મિક દૃષ્ટિએ ક્રિયા આદિ કરે, જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે, ચારિત્ર પાળે કે તપ કરે, તેને તમો કપટરૂપ કહો તો તો હદ વાળી એમજ ગણાયને ? વાત ખરી, પણ એક વાત ધ્યાનમાં રાખો કે શેઠે મુનીમને પાંચ હજારની ચિઠ્ઠી આપી કે અમુક જગોથી લઈ અમુક જગે ભરવા. અહીં મુનીમે લીધા ખરા પણ ભરવામાં સ્થાનાન્તર કર્યું. અહી મુનીમે લીધા, ચિઠ્ઠી શેઠના હાથની છે, છતાં મુનીમ બેઈમાન થયો. કારણ કે તેણે બીજા સ્થળે ભર્યા. તેમ અહીં પણ આ જ્ઞાનકથન કર્યું કોણે ? ચારિત્ર, તપ આદિ વાત સમજાવી કોણે ? ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજે જ તે જ્ઞાન, ચારિત્ર કે તપ નિરૂપણ કર્યાં છે, તો કહો કે ચિઠ્ઠી લખનાર તો જિનેશ્વર જ ઠર્યા ને ?

મોક્ષની હુંડી પુદ્ગલ માટે ન વટાવાય

હવે તેમણે જે દ્વાદશાંગીની રચના કરી. સામાયિકાદિ ચારિત્રો

અને તપમા યાવત્ નવકારશી જણાવી-તે સર્વ કહેન છે તે શાને માટે ? કહો કે કેવળ મોક્ષ માટે અહીં જિનેશ્વરે લખેલી જ્ઞાનાદિની ચિઠ્ઠી મોક્ષ માટે જ હતી આ રત્નત્રીનુ પ્રગટ કરવુ તે પણ મોક્ષ માટે છતા તમોએ તે જ્ઞાનાદિની ચિઠ્ઠી વટાવીને પુદ્ગલમા ભરી અર્થાત્ પ્રભુએ કહેલા જ્ઞાન, ચારિત્ર કે તપને આદરીએ છીએ એમ કહીએ છતા તેનુ ફળ શુ ધાર્યું ? આહાર ઋદ્ધિ, સન્માન અભિમાન આદિમા તે હુડીના નાણા નાખ્યા અહીં પ્રભુએ તો તે જ્ઞાનાદિની રકમ તો મોક્ષમા જ ભરવાનુ જણાવ્યુ હતુ તેની જગે આહાર, ઋદ્ધિ મહદ્ધિ કે પૂજામા ભરી તેથી વિશ્વાસઘાત થયો ને ?

પૌદ્ગલિક ફળો એટલે એક જાતના પ્રપચ

હવે દુનિયાદારીની અપેક્ષાએ પાદ્ગલિક ફળો થાય તે એક જાતનો પ્રપચ છે આવો પ્રપચ કરીને ધ્યાનમા ગખજો કે કેટલાક પ્રપચો શિક્ષાને પાત્ર હોય કેટલાક મારીને લાયક હોય, પણ અહીં તેનાથી દુર્ગતિરૂપ દડ નહિ જ થાય જેમ મુનીમ રકમ બીજા સ્થાને ભરી આવ્યો તેથી રકમ તો શેઠના નામે જ જમે થશે, પણ મુનીમના ઘરે રકમ જમે નહિ થાય તેમ અહીં જિનેશ્વરે કહેલ જ્ઞાન પૂજા ઉપધિ, સન્માનાદિ કે ઋદ્ધિ માટે કરે છતા તે આવે તો ખાતામા જ તેની નિશાની શી ?

એક કોયડારૂપ અભવ્ય જીવ

'નમો અરિહતાણ ' પદનો ન અને 'કરેમિભતે પદનો ક એ બોલવાનો અધિકાર કોણ મેળવી શકે ? અત કોટાકોટિ સાગરોપમની મિથ્યાત્વની જેણે સ્થિતિ કરી હોય તે જ આહારાદિ માટે પણ તીર્થ કરે ફરમાવેલા જ્ઞાન, ચારિત્ર કે તપને પામી શકે અહીં કહેવુ પડે છે કે-અભવ્ય જીવ એક કોયડારૂપ છે ચાહે તેટલી વખત કોયડુ હાંલ્લામા રંધાય પણ તે સીઝે નહિ તેમ આ અભવ્ય અનતી વખત જૈન શાસનના સસર્ગમા આવે મોહનીયની ૬૯ કોડાકોડીની સ્થિતિ તોડી નાખે, છતા તેને સમ્યક્ત્વ ન જ થાય એટલે મોક્ષની માન્યતા

કે ઇચ્છા થાય જ નહિ. હવે જેને જેને જિનેશ્વરે કહેલા મોક્ષની માન્યતા કે ઈચ્છા થઈ તે સર્વ જીવો ભવ્ય જ હોય. અર્થાત્ મોક્ષને માનનારો કે માગનારો કોઇ દિન અભવ્ય હોય જ નહિ. એવાને ભવ્યપણાની છાપ મળે. હવે અહીં માને કંઇ અને પાપ કંઇ જુદા જ કરે, પછી તે ભવ્ય હોય કયાથી? એમાં આશ્ચર્ય ન પામવું.

ગોશાળા જેવો પાપી અભવ્ય કેમ નહિ?

ભગવાન **મહાવીર** ખુદ કેવલીપણે હતા, તીર્થંકર હતા, ગોશાળાના અંગે ગુરુ હતા. તે **મહાવીર**ના નામે જ ચરી ખાનારો ગોશાળો છે, છતા તે જ ગોશાળો પ્રભુ **વીર**ને ઊભા અને ઊભા બાળી નાંખવાની સ્થિતિ વિચારે છે. દુનિયામાં ખૂનીને પણ ફાસી દેવી હોય તો બાળીને નથી દેવાતી. અહીં કેવલી મહારાજને બાળી નાખવા તૈયાર થાય, તે પાપ કઈ અધમ સ્થિતિનું ગણવું? હવે જે ગુરુના પ્રતાપે પોતે બહાર આવ્યો છે, બન્યો છે, છતાં તેવાને અંગે આવી નીચ પ્રવૃત્તિ કરે છે તે વિચારો. તેજોલેશ્યાથી સર્વાનુભૂતિ અને સુનક્ષત્ર પ્રથમ બળી ગયા છે, એટલે ગોશાળાને પોતાની તેજોલશ્યાની ખાતરી છે અને તેથી પ્રયોગ અજમાવે છે. વળી તે તેજોલશ્યા તત્કાળની છે. જૂની કે કટાઇ ગયેલી નથી. દાસીની વાત તો જૂની પણ કહેવાય. અહી તેજોલશ્યાના દાહકપણાની તત્કાળની ખાતરી છે તે પ્રયોગથી પ્રભુને બાળી નાખવાની વાત છે, છતાં તેને શાસ્ત્રકારો અભવ્ય નથી કહેતા, પણ સમ્યક્ત્વ પામી અર્ધપુદ્ગલપરાવર્ત પછી મોક્ષ જનારો તે બન્યો છે. આવી સ્થિતિના પાપવાળો પણ ભવ્ય થાય, તેમાં આશ્ચર્ય નથી. અહીં મૂળ મુદ્દો એ છે કે-જિનેશ્વર ભગવાનના શાસનમાં કહેલો મોક્ષ માને અને ઇચ્છે તેને માટે ભવ્યપણાનું સર્ટિફિકેટ છે.

અભવ્યોને મોક્ષની માન્યતા કે ઇચ્છા કદી ન થાય

હવે જે અભવ્યો છે કે જે અનંતી વખત તીર્થંકરના સંજોગોમાં આવે, અંતઃકોટાકોટિ-સાગરોપમ સુધી અનંતી વખત તોડે પણ ખરા;

છતા તેવા જીવોને મોક્ષની માન્યતા કે ઇચ્છા કદાપિ થનારી જ નથી જેમ કોયડુ શગ્યી તે ઠેઠ સુધી રહે છતા ન જ સીઝે તેમ આ અભવ્યનો જીવ અનતી વખત મોહનીયની ૬૯ ક્રોડાક્રોડીની સ્થિતિ તોડે, છતા તેને સમ્યગ્દર્શન ન જ સ્પર્શે

સમ્યગ્દર્શન વિનાનુ જ્ઞાન કે ચારિત્ર પ્રપચરૂપ છે

હવે 'નમો અરિહતાણ'નો નમ અને 'સેમિભ તેનો ક્કકારે પામે ? તો કહે છે કે ૬૯ ક્રોડાક્રોડીની મોહનીયની સ્થિતિને તોડે તો જ તે પામી શકે હવે આહાર પૂજા ઋદ્ધિ માટે કરતા જ્ઞાનાદિ કે ચારિત્રાદિ સર્વથા નકામા છે એમ કહેવા માગતા નથી પણ જિનેશ્વરે જે જ્ઞાન ચારિત્ર કે તપનુ નિરૂપણ કરેલ છે તેમા એ મુદ્દો નથી કે આ જ્ઞાન ચારિત્રથી તે માગી ખાય અગર લોકોમા વાહવાહ બોલાવે તેમનો મુદ્દો તો મોક્ષનો જ છે તે માટે એ કહેવા કે હવે તે જ્ઞાન ચારિત્રનો ઉપયોગ આપણે તો આહાર, ઋદ્ધિ આદિમા કરેલ છે અને તેમની મુરાદને બગાડી નાખી છે—વેરી નાખી છે અર્થાત્ જગતના જીવોના ઉદ્ધારને માટે તે તપ જ્ઞાન ચારિત્રનો ઉપયોગ કર્યો નથી તેથી તે પ્રપચ ગણાય એટલે સમ્યગ્દર્શન વિનાનુ જ્ઞાન કે ચારિત્ર તે પ્રપચરૂપ છે

ઢુઢિયાની જેમ માત્ર શબ્દ પકડવાનો નહિ

હવે જ્યા પ્રપચ હોય ત્યા સાધુપણાની સ્થિતિ ન ગણી શકાય, તેથી નિર્યુક્તિકારે નક્કી કર્યું કે જ્ઞાન ગ્રહણ કરો પણ જોડે સમ્યગ્દર્શનને તો ચારિત્ર પાળો પણ સાથે સમ્યગ્દર્શનને રાખો તપ કરો પણ સાથે દર્શનને માનો અને પ્રપચી ત્રણમા ન ઠરો જો દર્શનને જોડે રાખશો તો તે જ્ઞાન ચારિત્ર કે તપમા પ્રપચ નહિ જ રહે હવે સમ્યગ્દર્શનની આ ગુણસ્તુતિ કે પ્રશસા કહી પણ તેનુ એકલુ નામ જ પકડીએ એટલે જ્ઞાનતપ કરીએ તેમા સાથે બોલી દઇએ કે તે દર્શન સહિત જ છે તેથી ચાલશે ને ? તો કહે છે કે ના અહી સમ્યગ્દર્શન વસ્તુ હોવી જોઇએ પણ તેનો શબ્દ

'જિનેશ્વર મહારાજે પદાર્થો જાણી, તેનું સ્વરૂપ નિરૂપણ કરેલ છે, ને મારે માનવા છે' એવા વિચારવાળાને તે મુશ્કેલ નથી.

તીર્થંકર મહારાજાઓએ જે કહેલું તે જ તત્ત્વ

જેમ હીરો કિંમતી છે. ,તે દરિદ્રી પાસે છે, છતાં તેનો પડછાયો તો દરિદ્રી લઈ શકે. તેમ આ જીવ અજ્ઞાનીમા અજ્ઞાની, કર્મઅક્કલનો હોય તો પણ તે જીવને જિનેશ્વર મહારાજે કેવલજ્ઞાનથી જાણેલા પદાર્થો-સ્વરૂપો તેને તત્ત્વ તરીકે માનવાનો નિશ્ચય કરવામાં અડચણ ન જ આવવી જોઈએ. અને તેથી 'જિનેશ્વર મહારાજે કહેલું તત્ત્વ' એ વાત શાસ્ત્રોમા જગોજગો પર આવે છે. અહીં પદાર્થો અને તેના સ્વરૂપમાં આપણું જાણવાનુ જ્ઞાન પહોંચી શકે તેમ નથી, માટે જ કહે છે કે–તીર્થંકર મહારાજાઓએ જે કહેલુ તે જ તત્ત્વ.

કેવળજ્ઞાનવાળા તીર્થંકરોએ કહેલ તે જ તત્ત્વ

અહીં તીર્થંકર તો નામથી, સ્થાપનાથી, દ્રવ્યથી પણ હોય તે સર્વનુ કહેલુ તત્ત્વ કહેવુ ? નરકમા રહેલ શ્રેણિક કે અહી રહેલા શ્રેણિક જે બોલે તે સર્વ તત્ત્વ ગણવું ? તો કહે છે કે ના. પ્રથમ અમે કહીએ છીએ કે વ્યાપક એવા જે તીર્થંકરો હોય, અર્થાત્ તે કેવલ-જ્ઞાનવાળા જે તીર્થંકરો હોય તેઓ જે કહે તે તત્ત્વ. હવે તે જ્ઞાન તેમની સાથે જ જોડાયેલુ છે કે બીજાને પણ ખરુ ? તો કહે છે કે તેમને પણ જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મ લાગેલુ જ હતુ, તે તેમણે દૂર કર્યું છે ,અને કેવલજ્ઞાન પ્રગટ કર્યું છે અને તેથી જે કાઇ તેમને કહેલ છે તે જ તત્ત્વ છે. તુંબડીમા કાકરા નાખો કે બીજી ચીજ નાંખો, તે બધાનો અવાજ સરખો લાગે તેમ અહી ભગવાને, કેવલજ્ઞાનીએ કહેલું તે જ માનવુ, એમજ પ્રરૂપ્યા કરવુ કે બોલવુ એ સમજવુ શી રીતે ? કોઈ પ્રશ્ન કરે કે–જીવ શુ ? અજીવ શું ? તો કેવલજ્ઞાનીએ કહેલ છે તે, એમ બોલવાનુ કહેતા નથી, પણ તે તો રસ્તો છે. પણ તેમણે જે કહેલ છે તે પણ સાથે જણાવીએ છીએ. સૂત્રની વ્યાખ્યામાં જે સૂત્રા-

નુગમ છે તે સૂત્રદ્વારાએ કયું તત્ત્વ ભગવાને કહ્યું, તે હવે જણાવના પ્રથમ આત્માના સ્વરૂપ માટે જે રત્નથી જણાવી છે તેનો આધિકાર અગ્રે જણાવશે

વ્યાખ્યાન ૩૨

જીવ સિવાય કોઇ પદાર્થ ઉત્પન્ન રૂપ નથી

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ **શીલાકાચાર્યજી** મહારાજ ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે આચારાંગ સૂત્રના સમ્યક્ત્વ નામના ચોથા અધ્યયનની ટીકા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે ભગવાન્ **સુધર્માસ્વામી** ભગવાન્ તીર્થંકર મહારાજથી ત્રણ વસ્તુ પામ્યા હવે નાટકિયો કયું રૂપ ન લે? બહુરૂપી જેમ ઘણા રૂપોને કરે, પણ અંતે મનુષ્ય તે મનુષ્ય જ તેની રીતે જગતમાં કાચમાં પડેલા પ્રતિબિંબથી કાચમાં કંઇ પણ અમર ન થાય ફરક ન જ પડે હવે જેમ કાચમાં પડેલા પ્રતિબિંબને લીધે ફરક ન પડે તેમ જગતમાં ચાહે તેવા પદાર્થની ચાહે તેવી અવસ્થા થાય જીવના અંગે ચાહે તેવી ગતિ થાય અજીવના અંગે ઠીકરૂં માટી આદિ થાય પણ તેમાં કંઇ ફેર નથી હવે ઉત્પત્તિ તે બનાવટી ચીજ કેમ? કે દ્રવ્યને અંગે છે હવે જગતમાં જીવોનું ગતિરૂપે ઉત્પન્ન થવું અજીવનું ઘટાદિ રૂપે ઉત્પન્ન થવું તે જીવ અજીવને અંગે લાગુ થયેલ છે જીવ સિવાય કોઇ પદાર્થ ઉત્પન્ન રૂપ નથી જીવે કરેલા કર્મને લીધે જ ઉત્પન્ન થવાય છે કાચમાં ચાહે તે પ્રતિબિંબ પડે તેથી તે ખુશ કે નાખુશ થવાનો નથી કાચ માન અપમાન પામવાનો નથી પડી પ્રતિબિંબ કાનનું કે ગધેડાનું હોય તેની સાથે એને નિસ્બત નથી હવે કાચ છાયાને ગ્રહે છે કાચમાં રાજાની છબી હોય તો રાજા રૂપિયા અને ગધેડાની છબીવાળા કાચની કિંમત તે વેચવા જાગે પણ કશી ન ઉપજે

ઉત્પન્ન થનારો પદાર્થ આરોપિત કે કલ્પિત નથી

અહીં જીવને અંગે નારકીપણા કે તિર્યંચપણાને અંગે અધમતા અને દેવ-મનુષ્યના અંગે ઉત્તમતા રહેલી છે. તેથી ઉત્પન્ન થવાના અંગે સંબંધ રહેલો છે. માટે ગણધર મહારાજને કહે છે કે ઉત્પત્તિ જે પદાર્થની થાય તે નાટકિયાની જેમ કલ્પિત કે આરોપિત નથી, પણ વસ્તુ-સ્થિતિ રૂપ છે. માટે આથી જે નિત્યવાદ માનનાર હતા, તેમનો ધ્વંસ થયો. બ્રહ્મલોકમાં કંઈ પણ ઉત્પન્ન થવાનું નહિ, એવો તેમના મગજનો વાયરો દૂર કરવા માટે ભગવાને ગણધરોને જણાવ્યું કે જગતમાં જે ઉત્પન્ન થનારો પદાર્થ છે તે આરોપિત કે કલ્પિત નથી. હવે કેટલાકો એમ માનનારા છે કે જે જન્મે તે નાશને જોડે લઈને જ જન્મે-મનુષ્ય જન્મે તે અમુક વર્ષ પછી મરણ પામે. જન્મ સાથે મરણ જોડેલ છે. ઘટની ઉત્પત્તિ સાથે તેનો નાશ પણ અમુક મુદ્દત પછી હોય જ. હવે પાણીમાં થયેલો પરપોટો પ્રત્યક્ષ વિષયભૂત છે. તે ઉત્પન્ન થાય છે અને નાશ પામે છે. હવે જે વસ્તુ પ્રત્યક્ષ હોય તેને અંગે ડાહ્યા માણસથી ના ન જ કહી શકાય. તેનાથી કેમ ઘટે એવો પ્રશ્ન ન જ કરી શકાય.

શું નાશ એટલે અભાવ ?

અગ્નિ ઠારતો નથી, તે પાણીને કેમ ઠારશે? વળી જે પાણી બાળતું નથી તે અગ્નિ કેમ કરશે? આવી શંકાના જેવુ એ ગણાય. દુનિયામાં પદાર્થોની શંકા થાય, એ બને પણ 'હુ છુ' એની શંકા કોઈને થતી નથી. કારણ પ્રત્યક્ષ તેમજ અનુભવની વસ્તુ છે, માટે એમાં શંકાને સ્થાન નથી. હવે પરપોટાની ઉત્પત્તિ પ્રત્યક્ષ દેખ્યા પછી માનવી પડે, પણ નાશ એવી કોઇ ચીજ નથી. નાશ એટલે અભાવ. દીવો ઉત્પન્ન કરવા માટે કોડિયું, દીવેલ, વાટ, સળી આદિ જોઇએ, અને તેના થવા માટે તો ઘસીએ એટલે થાય. પણ નાશ કોઈ એવી ચીજ નથી. જો પરપોટો નાશ પામ્યો તો તેને કટકા નથી, અજવાળું નાશ પામ્યું તો તેના કઇ કટકા નથી.

આવી રીતે અવયવના નાશમા જઇએ તો નાશ એવી ચીજ નથી,

નાશ એ પણ પદાર્થ

આવી માન્યતાવાળા માટે ગણધરાને જણાવવુ પડ્યુ કે નાશ એ પણ પદાર્થ છે કેવી રીતે? પરપોટો નાશ પામ્યો એટલે પ્રથમ પરપોટો પોલા આકાર હતો તે ગયો અને પાણી તો છે જ, ઉત્પત્તિએ જેમ દ્રવ્યની અવસ્થા છે તેમ નાશ પણ દ્રવ્યની અવસ્થા છે હવે ઉત્પત્તિ પણ પ્રથમ પર્યાયના નાશ વિના બને નહિ આગળી મા વાકાપણુ તે સીધાપણાના નાશ પછી જ છે હવે નાશ જો કલ્પિત પદાર્થ હોત તો ઉત્પત્તિ બને જ નહિ ઉત્પત્તિ એ આકાર રૂપ છે અને તે આકારનો નાશ તે પણ પદાર્થનુ સ્વરૂપ છે હવે ઘડાને બનાવવામા દંડ એ કારણ છે તેમ નાશને માટે પણ કારણ છે તેથી તે પણ વસ્તુ છે હવે સર્વમા આગળ જઇએ તો **સમગ્ર કર્મનો નાશ એનુ નામ જ મોક્ષ**

સવર, નિર્જરા, મોક્ષ એટલે શુ?

હવે સવર, નિર્જરા એ ચીજ શઇ? અહીં મોક્ષમા સર્વ કર્મનો નાશ નિર્જરામા અલ્પપણે કર્મનો નાશ અને સવરમા આવતા કર્મનુ રોકાવુ આ સર્વમા નાશ નામનુ તત્ત્વ છે અને તેથી જ મોક્ષાદિ છે હવે જગતમા એક પણ પદાર્થ એવો નથી કે જે ઉત્પન્ન થતો ન હોય તેવી જ રીતે એક પણ પદાર્થ એવો નથી કે જેનો નાશ ન હોય મૂળ આત્મા આકાશાદિ જે નિત્યપણે ગણાતા આ પદાર્થો છે ત્યા તે ઉત્પન્ન અને નાશરૂપ જ છે વર્ણ ગધ રસ, રૂપપણે ગુણો અને પર્યાયોરૂપે પદાર્થો બધા પલટાય છે જેમ આકાશ આ આગળીને અવગાહના દઇ હેલ છે તે જરા એટલે તેનો નાશ થયો અહીં આગળી ઊભી કરી તેથી તે આગળીના અવગાહના રૂપે પરિણમ્યુ અહીં જે અવગાહ દેવાનો સ્વભાવ હતો તે તો હો ઘટાવવા કે મકાસ કહેવાનો અવકાશ નથી અહીં

ઉત્પત્તિ અને નાશ દરેક પદાર્થમા રહેલ છે. ' આધળો વણે અને વાછરડું ચરે ' તેના જેવો ઘાટ છે. કારણ કે અહીં ઉત્પન્ન અને નાશ થાય. જેમ દોરડુ વધે નહિ અને પદાર્થ રહે જ નહિ, તેમ અહીં જગતમાં એક પણ પદાર્થ રહે નહિ, એટલે ઉત્પત્તિ અને નાશ એ જ પદાર્થો કહુ છુ તેમ નથી. પણ દરેક પદાર્થ જીવ, અજીવ આદિ કોઇ પણ વસ્તુ પોતે પોતપોતાના સ્વરૂપે સ્થિર જ છે.

ત્રણ પદ પરથી બાર અંગની રચના

આ ત્રણ વસ્તુઓ જ્યારે ધ્યાનમાં આવી, ત્યારે ગણુધર મહારાજાઓ કે જેઓનુ સ્થાન ઉત્તમોત્તમ બુદ્ધિનુ છે, એવી ઉત્તમ બુદ્ધિવાળા ગણધર મહારાજાઓનુ ચૌદ પૂર્વોમાં અનતગુણવૃદ્ધિ તરીકે સ્થાન છે, આવી બુદ્ધિવાળા ગણધરોએ દરેક પદાર્થને અગે ઉત્પત્તિ, ધ્રુવ અને નાશ એમ ઉતાર્યા. આ ત્રણ પદથી જ ખરેખર બાર અગની રચના કરી છે. હવે તે આશ્ચર્ય નહિ લાગે જગતના દરેક પદાર્થને અંગે આ ત્રણ વસ્તુ વિચારાય, તો બાર અંગમા કઇ નવીન વિશેષતા રહેતી નથી. હવે ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજથી ત્રિપદી પામીને જગતના દરેક પદાર્થના અગે અતર્મુહૂર્તમાં ગણધરો બાર અંગોની રચના કરે. હવે એક સવાલ થશે કે તીર્થંકર ત્રણ પદ કહે અને તેના ઉપર ગણધરો બાર અગ રચે, તેના કરતાં તીર્થંકરો સીધા બોલી નાખે તો શું મુખ દુઃખે છે? તીર્થંકર મહારાજા અનંતજ્ઞાની અને અનંત વીર્યવાળા છે ને? વાત ખરી, પણ એક વાત ધ્યાનમાં રાખવાની કે પ્રભુની ત્રિપદી માત્ર નીકળે ત્યા ગણધરો દ્વાદશાંગીને ધારે જ છે. ' **उप्पन्नेइ वा विगमेइ वा धुवेइ वा** ' આ ત્રણ પદ નીકળતાં તેની વ્યાપકતા થતાં ગણધર મહારાજાઓને ક્ષયોપશમ થાય અને તેઓ રચના કરે.

સંબંધીના મરણ પછી તેનું શું થશે?

હવે તીર્થંકર નામકર્મ અને ગણધરપદ પણ શાથી બધાય? જેઓ ભવાંતરથી એ માન્યતાવાળા હોય કે આખા જગતને હુ મોક્ષ-

માર્ગે દોરુ, શા માટે કોઇ મોક્ષમાર્ગથી વ ચિત રહે નિર્ગ્રંથ પ્રવચનમા કેમ ન જોડાય આવી ભાવનાવાળાઓ તીર્થંકર નામકર્મ ઉપાર્જે હવે જેઓની એવી તાકાત ન હોય તેઓ વિચારે કે મારા કુટુબમા કે સબધમા જે હોય તે તો આવા ધર્મથી વચિત ન જ રહે શા સનમા જોડાયા વિનાનો ન જ હોય હવે સસારમા કુટુ બીના અ ગે આપણા મરણ પછી શુ થશે તે વિચારીએ પણ તેના મ ણ પછી તેનુ ુ થશે એ વિચાર આવતો નથી આ ભવ પછી આગળના ભવે શુ બનશે? પ્રથમ ભવમા બાધેલા પુણ્યોને ભોગવવા માટે અહી આવેલા છે ક્યારામા વાવેલુ તેના છોડવા રૂપ આ ભોગ ભોગવીએ છીએ કાતિક ખેતરો ખાલી હોય નવી ફસલ(મોસમ) માટે કઇ ખરુ ? તેમ અહી આ હવે પુણ્ય કરવ તેથી આવ્યો હ્યુકમી છે તેથી તે માગ સબધમા આવ્યો માટે તેનો આવતો ભવ સુધરે તેવુ કઇ કરવુ પડે

અભયકુમારની આર્દ્રકુમારને ભેટ [ ]

અભયકુમારના અગેનો વિચાર જોશો તો ખબર પડશે કે અનાર્ય દેશમા હેલા આર્દ્રકુમારના બાપનો દૂત શ્રેણિક મહારાજ પાસે જાય છે અહી આર્દ્રકુમાર પૂછે છે કે દૂત તુ ક્યા જાય છે? અહી શ્રેણિક અને મારા પિતાને જબરજસ્ત સબધ હોવો જોઇએ તેથી આ ભેટણુ લઇને જાય છે પરતુ કેળ એ એવી ચીજ છે કે એક વખત ફળ આપે પછી નકામી, પણ આમ્ર વગેરે દર વર્ષે ફળ આપે અહી મારો વશ તે કેળ તરીકે કે આમ્ર તરીકે? અહી અમારો અને શ્રેણિકનો સબધ આગળ વધે તેવુ કઇ કરવુ જોઇએ, એટલે આમ્રવૃક્ષ જેવી સ્થિતિમા થવુ જોઇએ, અહી દૂતને પૂછે છે કે તુ શ્રેણિક પાસે ગયો છે ખરો?' હા ઘણી વખત ત્યાના માણુસો પણ અહી આવે છે' 'તેને કોઇ પુત્રાદિ છે?' હા છે તો ખરા ચાર બુદ્ધિનો નિધાન અભયકુમાર નામનો પુત્ર છે' અહી આર્દ્રકુમારે શ્રેષ્ઠ ચીજો દૂતને આપીને અભયકુમારને મોકલી. પોતાના

નામથી મોકલી. ચીજો અભયકુમાર પાસે આવી હવે દુનિયામાં ચાલ્લો આવે તેને પ્રસગ આવે દેવો પડે. તેમ અહી દૂતે ભેટણું અભયકુમારને આપ્યુ, પણ સામે મોકલવુ શું ? ખાઇને બેસાય નહિ અને ભેટણુ પણ દેવુ. અભય વિચારે છે કે હવે ભેટણુ તેવુ દઉ કે તેનો ઉદ્ધાર થાય આપણે રૂપિયા દીધા અને રૂપિયા લીધા એની જેમ નહિ. અહી ભેટણુ, પરિગ્રહ સજ્ઞા તે પાપને વધારનારી ચીજ છે. કલ્યાણ તે નિર્મમત્વ કરનારી ચીજ છે હવે અહી **ઋષભદેવજી** મહારાજની રત્નોની પ્રતિમા ભરાવીને મોકલાવી. અહી રત્નો મોકલ્યા પણ તે પ્રતિમા રૂપે બનાવી પ્રતિષ્ઠિત કરી મોકલી ને સાથે અભયે સદેશો પણ કહેવડાવ્યો. કારણ ત્યા અનાર્ય દેશ છે, એટલે મૂર્ત્તિની ખબર ન પડે. અભયકુમારને નિશ્ચય થયો કે પૂર્વભવમા આરાધના કરતા, વિરાધના થતા એ અનાર્ય દેશમા અનાર્યપણે ઉપજ્યો છે, છતાં મારી સાથેનો સંબધ અને મૈત્રીભાવના એ બતાવે છે કે જરૂર પૂર્વભવનો સંબધ હશે

પૂર્વભવના સંસ્કારોનું ખેંચાણ

જગતમા દેખીએ છીએ કે જ્ઞાતિમાં હજારો કન્યાઓ અને હજારો છોકરાઓ છતાં અમુક કન્યા માટે અમુક જ છોકરો પસદ પડે. તેનું કારણ શુ ? કહો કે પૂર્વભવના સસ્કારો જ ખેચે છે. અહીં મારી સાથે જે સંબધ કરવા માગે છે, તે જરૂર સબધવાળો અને સારો જીવ હશે. આવો વિચાર અભયકુમાર કરે છે. અહી ખરેખર ધર્મ પમાડવાવાળો જીવ આવો વિચાર કરે છે. આવો ભરોસો રાખીને કહે છે કે મારી સાથે સબધ બાંધનારો જીવ નજીકમા મોક્ષે જનારો હોવો જોઈએ. તેવા કારણના યોગે ત્યા અનાર્યમાં ઉપજ્યો છે. હવે કારણ મળે તો અવસ્ય છૂટી આર્યમાં આવી, આગળ વધી, નજીકમાં જ મોક્ષે જાય. અહી આરભ સમારંભમા રાચેલા આ અભયકુમાર છે, દીક્ષિત નથી, છતા આવી ઉચ્ચ ભાવના કરે છે. હવે દૂતને રત્નની ભરાવેલી

મૂર્તિ આપી તે ત્યા ગઈ ત્યા જુદા જુદા સ્થાને મૂકતા દેવની મૂર્તિની ખ્યાલ આવતા પૂર્વભવનુ જાતિસ્મરણ ઉપજ્યુ અને વિરાધનાના પ્રતાપે અહીં ઉપજવાનો ખ્યાલ આવ્યો

ગણધર નામકર્મ ક્યારે બધાય ?

હવે 'એક વખત ખત્તા ખાવનો જીવ ફરી વખત ભૂલ કરે તો દૂતરાના મ્હતા પણ ભૂડો છે' અહીં પાયસો સુભટો તથા રાજાને પણ કહીને આર્દ્રકુમાર ત્યાથી નીકળી ગયા અહીં અભયકુમારને એ ખ્યાલ હતો કે મારી સાથે જે જોડાય તે જરૂર મોક્ષમાર્ગે આવનારો જ હોય તેમ અહીં ગણધર નામકર્મ તે બાંધે કે જે કંઇ જીવોને ધર્મ માર્ગમા જોડે અહીં પ્રભુજી ત્રિપદી કહે તે ગણધર મહારાજના આત્મામા ઓતપ્રોત બને અને તેથી દ્વાદશાંગી રચે અહીં અર્થથકી તીર્થંકરો કહે સૂત્રથકી ગણધરો રચે એવી રીતે **સુધર્માસ્વામીજી** જિનેશ્વર પાસેથી ત્રિપદી પામીને દ્વાદશાંગીની રચના કરતા પ્રથમ ઉત્પાદ નામના પદાર્થને અંગે જણાવતા કહે છે કે—આ જગતના જીવો જાણતા નથી કે મારો આત્મા ઉત્પન્ન થનારો છે

ઉત્પત્તિ તે સહેતુક કે નિર્હેતુક ?

અહીં આ એ જ ઉત્પત્તિ તે સહેતુક છે કે નિર્હેતુક ? કારણ વિના કાર્ય થતુ જ નથી હવે જો એમ ન બને તો મિશ્રમા આદિ ના રીતે બને ? મનુષ્યાદિ પ્રયોજન કારણોથી જન્ય-ઉત્પન્ન થનારા ન હોય તો મિશ્રમા કેમ ? હવે અહીં ઉત્પત્તિ કારણવાળી કે કારણ વિનાની ? તો કહે છે કે કારણવાળી છે તેથી મન, ઇન્દ્રિય આદિની ગુલામી જ ભવમા રખડવાનું કારણ છે આથી તે બીજા અધ્યયનમા જણાવી ગયા

ઉત્પત્તિના કારણો શી રીતે રોકાય ?

હવે તે કારણો રોકાય શી રીતે ? અનુકૂળ વિષયો હોય તો તેમા લલચાવુ નહિ, પ્રતિકૂળમા નાખુશ ન થવુ એટલે રતિ અને

અરતિ નામના બે વિષયોને જો આત્મા ખસેડે તો ઇંદ્રિયો અને મનની તાકાત નથી કે તે તમને ચલાયમાન કરે. હવે ભવમા રખડતા અટકાવવા માટે જે પદાર્થો બતાવ્યા, તેની સાથે આત્માના ગુણો સમ્યક્ત્વ નામના ચોથા અધ્યયનમાં કહ્યા.

આત્માની સાથે રહેવાવાળા ત્રણ ગુણો

હવે પર્યાયો ક્ષણિક હોય પણ ગુણો ક્ષણિક હોય એવો નિયમ નથી જે ક્ષણિક પણ નહિ, સર્વથા ધ્રુવ પણ નહિ એવો પદાર્થ તે ગુણ, ગંધ, રસ કે સ્પર્શ વિનાનો ન હોય, એટલે કે તેના ગુણો અને પર્યાયો છે. આત્મા દ્રવ્ય અને પર્યાયરૂપે જુદો રહેલો છે. હવે તે પદાર્થ કયો ? તો કહે છે કે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર. આ ત્રણ ક્ષણિક નથી, તેમ સર્વ કાળ માટે સરખાં રહેવાવાળા પણ નથી. ત્યારે હવે આ આત્માની સાથે રહેવાવાળા આ ત્રણ ગુણો જણાવતા કહે છે કે સમ્યગ્દર્શન એ મહાવિષય રૂપ છે. પોતે સુંદર છે અને બીજાને પણ સુંદર બનાવે.

સમ્યગ્દર્શન કહેવું કોને ?

હવે તે સમ્યગ્દર્શન કહેવુ કોને ? ગણધર મહારાજ કહે છે કે તે જ હુ બોલુ છુ. અહી તે જ હુ, કેમ ? તો કહે છે કે— તીર્થંકર મહારાજાના ઉત્પત્તિ, વિગમ અને ધ્રુવ એ ત્રણ પદાર્થોને સાંભળીને, જગતનુ વ્યાપકપણુ જાણીને, જે હુ **સુધર્મ** બોલું છુ, તે મારી શુદ્ધ મતિપૂર્વક જ બોલુ છુ. જગતમા દસ્તાવેજ લખાવતા અક્કલ હોશિયારી પાછળથી લખાવાય છે, તેમ અહીં ગણધરો પ્રથમથી જ કહે છે

પુરુષવિશ્વાસે વચનવિશ્વાસ

હવે જે પુરુષના વિશ્વાસે વચનમા આવેલા છે, તેમને જણાવતા કહે છે કે—જો તીર્થંકર મહારાજાનુ કહેલુ અને ગણધર નામકર્મ ધારણ કરીને બોલનારો માનો તો પુરુષવિશ્વાસે વચનવિશ્વાસ થાય. તે શ્રદ્ધાનુસારી મનુષ્યોને માટે કહે છે કે મને તમે માનતા

હો તો હુ તીર્થંકર મહારાજનો આદેશ તમને કહુ જગતમા ઢંઢેરો પીટવાવાળા બોલે છે કે આ ઢંઢેરો બાદશાહી છે તેઓ એમ આગળથી જ બોલે છે પાછળથી કોઈ બોલતા નથી આવી રીતે પાદશાહે કે શહેનશાહે મોકલી આપેલો ઢંઢેરો કહી સભળાવુ છુ જ્યા ઓર્ડર-હુકમને અગે કહેવાનુ હોય તે પ્રથમથી જ હોય-કોઈ પણ પ્રથમ જ ફરમાવે પાછળથી નહિ

પ્રથમ ભરોસાના સ્થાનનુ કથન

તેમ અહી પણ પ્રથમ ભરોસાનુ સ્થાન શ્રદ્ધાનુસારીઓને જણાવવુ પડે છે કે હુ તે ગણધર કહુ છુ અહી 'से' પદ કેમ? તો કહે છે કે હુ જે કહુ છુ તે મારી મતિકલ્પનાએ નહિ પણ તીર્થંકર મહારાજ પાસેથી જે જાણવા મળ્યુ તે કહુ છુ અહીં હુ કહુ છુ એવો અધિકાર તીર્થંકર સિવાય બીજાને ન હોય તીર્થંકર મહારાજના વચનથી બોધ પામી દ્વાદશાગીની રચના કરી અને તીર્થંકરોએ જેના ઉપર છાપ મારી તે જ હુ કહુ છુ અહીં તીર્થંકર મહારાજના વચને - ભરોસે જગતને કહે છે શુ કહે છે? જગતને તારવાનો ઉપદેશ , અહીં પ્રથમ જે ત્રણ આદેશો બતાવ્યા તે આત્માની આપત્તિ ટાળવા માટે અને હવે જે આદેશ કહેશે તે સાસારિક આપત્તિ જે મિથ્યાત્વના જોરે થઇ હોય તેને ટાળવા માટે, ઓર્ડર જણાવે છે હવે સસર્ગથી થયેલી આપત્તિને ટાળવા માટે કેવો ઓર્ડર તે અગ્રે જણાવાશે

વ્યાખ્યાન ૩૩

से बेमि-जे अईया जे य पडुपन्ना जे य आगमिस्सा अरहता भगवतो ते सव्वे एवमाइक्खति एव भासति एव पण्णविंति, एव परूविंति । (आचा० टी० पृ० १७८)

હુ પોતાને જોનારો બન

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન શીલાંકાચાર્યજી ભવ્ય જીવોના

ઉપકારને માટે **આચારાંગ** સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની ટીકા કરતાં થકાં આગળ જણાવી ગયાં—બાર અંગની વાચના **જંબૂસ્વામીજી** આગળ આપતાં થકા પ્રથમ **આચારાંગાદિ**ના ત્રણ અધ્યયનમા શું જણાવ્યું ? તો કહે છે કે પ્રથમ અધ્યયનમા તીર્થંકરો પરોપકારને માટે જે દેશના આપે છે, તેમા કહે છે કે તુ તને ઓળખ. જીવ ઇંદ્રિયોના વિષયોને તો માનતો જ આવ્યો છે, એટલે સ્પર્શ, રસ, ગંધાદિને જાણવામા તો અનંતો કાળ થયો, પણ હવે તું પોતાને જોનારો બન તે જોનારો તુ થયો નથી. હવે પોતાને જોવુ શું ? પોતાને જોવાથી કંઇ વધવાનો કે ઘટવાનો નથી જ. હવે આત્માના જે અસંખ્ય પ્રદેશો છે તે જોવાથી અનંતા થવાનાં નથી, તેમ ન જોવાથી તે અસંખ્યાતા પ્રદેશો કંઇ સંખ્યાતા થવાના, નથી, એટલે જાણવાથી ફાયદો અને ન જાણવાથી નુકશાન હોય, તેવું જાણ્યું પણ કામ લાગે, પણ અંહી આત્માને અનાદિકાળથી નથી જાણ્યો, એ પણ તમો કહો છો, તે સાથે તે આત્માના પ્રદેશો અસંખ્યાતા છે તે રહેવાના છે, તેમાં વધઘટ જાણવા કે નહિ જાણવાથી થવાની નથી ? વાત ખરી, પણ જગતમાં આપણે દુઃખોથી દૂર જઇએ, તે દુઃખો કંઇ મારી નાંખનારાં હોતાં નથી. તેનાથી દૂર કેમ ખસાય ? સુખો કંઇ સવાયા કરતા નથી, છતા દુઃખ આત્માની હેરાનગતિ કરે છે, તેથી દૂર ભગાય છે અને સુખો સવાયાં કરતાં નથી, પણ તે આત્માને હેરાન કરતાં નથી, છતાં તે આત્માને પ્રાણપ્રિય છે.

ક્ષણિક સુખ ખાતર હજારો જીવોનો સંહાર

હવે નિયમ એ થયો કે સુખના કારણોમા પ્રવૃત્તિ કરવી અને દુઃખના કારણોથી હમેશા દૂર રહેવુ. હવે જગતમાં જીવને માનનારા પ્રાણીઓ નથી પણ પોતાને માનનારા છે. હવે ચોકસીને ત્યાં કોઇ શુદ્ધ સોનુ લઇને જાય. તેનો ભાવ પૈસે તોલો કહ્યો. હવે ચોકસીના ઘરમા રહેલા સોનાનો ભાવ તોલાનો રૂપિયા ૨૪ હોય, તો અહીં ચોકસીપણુ શી રીતે ગણવું ? આ તો સફેદ લૂટારાપણું ગણાય.

પારકા સોનાની કિંમત 'સાઠી' અને પોતાની માનની કિંમત ગણી મનાવવી તે વાજબી ન ગણાય સોનીની દુકાને તો પાંચીથી કે બે આનાનો ફરક હોય હવે અહીં પૃથ્વી અપ અગ્નિ આદિ પાંચે ભૂતોને જીવ માનીએ ખરા પણ પોતાના ક્ષણિક સુખની ખાતર હજારો કે લાખો જીવોનો નાશ કે સંહાર થાય તેની આપણને કંઈ કિંમત કે અરેરાટી પણ થતી નથી જેમ તરસ લાગી તે ક્ષણિક દુખ છે હવે મનુ પાણી પીતા અસંખ્યાતા અપકાયના જીવોની વિરાધના થઇ તે જીવોના જીવનનો નાશ થયો અહીં ક્ષણિક સુખ માટે આટલી મોટી વિરાધના હવે અહીં મનુ ત્યને જ માનો અને તેની વિરાધના કરો એ કેમ પાલવે ? માટે કહે છે કે પોતાના આત્માને જે રીતે ગણે છે તે રીતે જગતના જીવોના આત્માને માન અને તે પ્રમાણે વર્તી બતાવ

અનાદિની રખડપટ્ટી મટાડનાનો ઉપાય

પોતાના જીવને બચાવવા સુખી કરવા, દુખ દૂર કરવા માટે જેવો પ્રયત્ન કરે છે તેવા જ પ્રયત્ન પર જીવો માટે થાય છે ખરો ? હવે આવી સ્થિતિ થયા વિના આત્માને ઓળખવાનું કહેવું તે શબ્દ માત્ર છે ચપ્પુ કે ગોળું મપવા માટે સોનાનો કાંટો ન હોય હવે દુખ હંમેશા દૂર કરવા લાયક ગણાય છે અને સુખ હંમેશા પ્રાપ્ત કરવા વિચારાય છે સુખ કે દુખ આત્માના પ્રદેશો વધારવા કે ઘટાડવાનું કામ કરતા નથી અહીં આત્માના પ્રદેશો અસંખ્યાતા છે તે અનંતા કે સંખ્યાતા બને તેમ નથી જ્યાં સંસારમાં થતી રખડપટ્ટીનું દુખ દૂર કરવા માટે જિનેશ્વર જણાવે છે કે તારો આત્મા ભવોભવ રખડાવવાવાળો હોઇ ઉત્પન્ન થવાવાળો છે અને તે મન કે ઇંદ્રિયના વિકારોને લીધે છે હવે તે ઇંદ્રિયો અને મન આત્માને વશ કેમ થાય ? તો કહે છે કે તે માટે રસ્તો છે સારુ લાગે ત્યા રાજી ન થાય ખરાબમા બેરાજી ન થાય તો ઇંદ્રિય અને મન તારા કબજે આવશે અને તારી રખડપટ્ટી મટી જશે

સ્વયં સુંદર અને બીજાને પણ સુંદર બનાવનાર સમ્યગ્દર્શન

આવી રીતે દુઃખનાં કારણો જણાવ્યાં અને સુખના કારણમાં આત્મામાં રહેલી ત્રણ ચીજો જણાવી. કઇ? સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર. એ ત્રણ ચીજ છે તે સંપૂર્ણ સુખ દેવાવાળી છે. હવે એક ચીજ સ્વય સુદર છે. જે પોતે સુંદર છે અને બીજાને પણ સુદર કરે તે સમ્યગ્દર્શન. હવે જ્ઞાન અને ચારિત્ર સ્વય સુંદર નહિ પણ દર્શનથી સુદર બને એ સુદર કરનાર ચીજ નથી પણ સુદર થનારી ચીજ છે. ઘઉનો લોટ ગોળ ભળવાથી મીઠો બને ખરો પણ એમાં સ્વતંત્ર મીઠાશ નહિ ગોળના પાણીમા કાંકરી ભીજાવીને કાઢી લો તો તે કાંકરીમાં મીઠાશ ન જ આવે. હવે ઘઉ એવી ચીજ છે કે તે મીઠો થાય ખરો. ગોળ પોતે મીઠો છે અને બીજાને મીઠો બનાવે, તેવી જ રીતે દર્શન પણ પોતે સુદર છે અને બીજાને પણ સુંદર બનાવે આ કારણથી શાસનમાં એને સમકિત નામથી બોલાવાય છે સમકિત શબ્દથી કોઇ સમ્યગ્જ્ઞાન કે ચારિત્રને બોલાવાતાં નથી, પણ સમ્યગ્દર્શનને જ બોલાવાય છે. તેથી આ ચોથા અધ્યયનમા સમ્યગ્દર્શનનો અધિકાર લીધો. અને તેમાં જિનેશ્વરે શુ જણાવ્યું તે હુ કહુ છુ.

સુધર્માસ્વામી પ્રભુ વીરના આડતિયા કે જૈનશાસનના?

અહી તે કોણ? શુ કહો છો? તો કહે છે કે શાસ્ત્રકારે દરેક સૂત્રની આદિમા **'सुयं मे आउसंतेणं भगवया'** દરેક સૂત્રની આદિમા આવખુ એ લેવાય. આયુમાન ભગવતે જે કહ્યું તે મે સાભળ્યુ અને તેથી **'से बेमि'** તે હું કહુ છુ અને તેથી ટીકાકારો **इति-ब्रवीमि** એમ લખે છે. હવે અહી તીર્થંકરોની બુદ્ધિને અનુસરી, તેમના ઉપદેશના અનુસારે કહુ છુ. પણ સ્વય બુદ્ધિથી હુ કહેતો નથી. દરેક પદમા તે આયુષ્માન ભગવતે જે કહેલ તે મે સાભળેલ છે ને તે જ હુ કહુ છુ. આમ અર્થ સુસંગત લાગે છે, વ્યાજબી છે. હવે જે હું સાભળનાર તે જ હું પોતે એમ સુધર્માસ્વામી જ જબૂસ્વામી આગળ કહે છે કર્ણે કરીને સાક્ષાત્ પ્રભુ વીરની પાસે સાંભળનારો અને તેમણે

જ મને કહેલ અને મે તે સાભળેલ એ જ કહુ છુ આ ઉપરથી સુધર્મા સ્વામી પ્રભુ મહાવીરના આડતિયા ને ? તો કહે છે કે–પ્રભુ વીરના એ આડતિયા નથી પ્રભુ વીર તો ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર છે તેને વળી આડતિયા શી રીતે ? જિનેશ્વર મહારાજના શાસનના તેઓ આડતિયા જ છે કારણ કે શાસનની સેવાથી મળેલ છે અને વળી શાસનની સેવા માટે કહેલ છે હવે સુધર્માસ્વામીજી જે કહે છે તે વીરના આડતિયા તરીકે નહિ પણ શાસનની સેવા માટે કહે છે

'પ્રત્યુત્પન્ન' શબ્દપ્રયોગનુ કારણ

હવે અતીત કાળના તીર્થંકરોના ચાહે તેટલા ગુણો ગાઓ તેમા શુ ? જેમ ખતમ થયેલી મેડીને અંગે તમો મહિમા ગાઓ તેમા નવાઇ નથી મરેલાના કોઇ કોઇ ન બોલે ગુણો જ બોલે તેમ અહી તીર્થંકરોને માટે ગુણ ગાનો તો ના નહિ વાત ખરી પણ અતીત કાળના તીર્થંકરો છે તેમના જ નહિ પણ જે વર્તમાન કાળના છે તેમના પણ ગુણો કહુ છુ હવે અહી વર્તમાન શબ્દ નહિ બોલતા પ્રત્યુત્પન્ન શબ્દ કેમ બોલ્યા ? "जे अईया जे वट्टमाणा जे आगमिस्सा" એમ કેમ ન બોલ્યા ? અહી વર્તમાન કાળ લેવો છે ખરો પણ તે એક ક્ષેત્રનો નથી લેવાનો અને તે પ્રમાણે લઇએ તો ભૂત કાળમા થઇ ગયા અને ભવિષ્યમા જે ભરતક્ષેત્રમા થશે તે પણ સર્વ ઉત્પત્તિવાળા છે અર્થાત્ જેઓ નિર્વાણ પામેલા નથી તેની પ્રથમ અવસ્થા અને જન્મની પ્રથમ અવસ્થા એ અર્થ ગણતરીને કરીને પ્રત્યુત્પન્ન શબ્દનો ઉપયોગ કર્યો કે એટલે જન્મથી માડીને નિર્વાણ સુધીનો તમામ કાળ જિનેશ્વર મહારાજનો લેવાનો છે વર્તમાન કાળથી તો માત્ર તે જ કાળ લેવાય પણ જન્મથી નિર્વાણ સુધીનો તમામ કાળ ન લેવાય

કેવલજ્ઞાનથી નિર્વાણ સુધી એકસરખી દેશના

અહીં કોઇ કહે કે આવુ લાબુ કરીને કામ શુ ? વર્તમાનથી પણ તો ચાલત વાત ખરી પણ પ્રથમ અજ્ઞાન દશાવાળા જીવો હોય છે તેઓ પોતાને ક્ષણેક્ષણે થતી જુદી જુદી સમજણો અને વાક્યોના

હિસાબે બોલે. તેવી નિરૂપણા અહીં નથી અહી તો પ્રભુજીને કેવલજ્ઞાન થાય તે વખતે જે દેશના દેવાય તે ઠેઠ નિર્વાણ સુધી એકસરખી દેશના, અને જ્ઞાન હોય. તારતમ્યતા ન હોય. હાલમાં જાડુ હોય, સૂક્ષ્મજ્ઞાન ન હોય અને પછી સૂક્ષ્મતર થાય, તેવા જ્ઞાનની વાતો કરે તેવા જ્ઞાનો તીર્થંકરોમા ન હોય જગતમા જીવોને જેવી રીતે બોધ થાય અને સમજ આવે અને તેઓ બોલે, તે અહીં તીર્થંકરોમા ન હોય. એટલે કેવલજ્ઞાનની પ્રથમ ક્ષણે જે દેશના તે જ દેશના નિર્વાણના છેલ્લા સમયે હોય હવે '**पडुप्पन्ना**' એટલે કેવલજ્ઞાનથી મોક્ષ સુધીના કાળમા જે તીર્થંકરો વિચરે છે તે સર્વે લેવા.

કેવલજ્ઞાન એટલે જાણે સો ટચનું સોનું

હવે વર્તમાનમા અંધારું ચાલતું હોય અને ભવિષ્યમાં તે અંધારુ દૂર કરવાનો અવકાશ જગતના જીવોમાં છે, પણ તીર્થંકરોના કાળમા તેવા સુધારાને અવકાશ જ નથી. જેમ દુનિયામા સો ટચનું સોનુ હોય તો તેમાં કસને વધવાનો પ્રસંગ જ ન હોય, પછી તે ભૂતકાળનુ કે ભવિષ્ય કાળનુ સોનુ હોય, તેમા સુધારા કે વધારાને અવકાશ જ નથી. તેમ અહી તીર્થંકર મહારાજના જ્ઞાનમાં—શાસનમા એટલી બધી સંપૂર્ણતા છે કે જે સંપૂર્ણતાને અંગે અતીત કાળમા કે ભવિષ્ય કાળમા કે ચાલુ કાળમા પણ સુધારાને અવકાશ નથી.

તીર્થંકરની જોજનગામિની વાણી

હવે '**जे अईया जे य पडुपन्ना**' એટલે કેવલજ્ઞાનથી મોક્ષ સુધીની અવસ્થામા વર્તવાવાળા સર્વ જીવો આવી રીતે બોલે છે. હવે આવી રીતે નિરૂપણ કરે છે, તેના માટે '**इक्स्व**' ને '**आ**' ઉપસર્ગ જોડીને કામ શુ ? તે '**एवमाइक्खंति**' પદમા જે ઉપસર્ગ જોડીને કહો છે તેથી જણાવે છે કે મર્યાદિત તેમની દેશના એક જોજનગામિની હોય છે. વળી તે આખા જગતના જીવના હિતના વ્યાપ્તિને ખ્યાલમાં રાખનારી હોય. તેમની દેશના ગાઉ, બે ગાઉની કે

તેથી ઓછા પ્રમાણુવાળી ન જ હોય જે જે દેશના હોય તે સર્વ આખા જગતના જીવોના હિતને કરનારી હોય

દિગમ્બરોની અનક્ષરશ્રુતની માન્યતા

આખા જગતના જીવોના હિતને કરનારુ તેમનુ કથન હોય તેના બે પ્રકાર છે મે કહ્યુ કે ઊઠો બીજાએ પૂછ્યુ કે કેમ ઊઠ્યા ? અહી ઈસારાથી જે ઊઠાડયા તે અનક્ષરશ્રુત છે અને તેથી ન્હુ તેથી ઊઠ્યા તે સાચુ જ ગણાય નથી કહ્યુ એમ ન કહેવાય ચોંટા કરીને અ ાર કોઈપણ પ્રકારના આ ારો કરીને બોલાવાય તેમા કથન તરી ની જોખમનારી હોય છે તે હાર્મોનિયમના સ્વર જેવી ગણાય સુદર અને બીભત્સ ગાયનોમા વાજાનો સ્વર સ ખો જ હોય હવે તીર્થ કર અનક્ષરશ્રુતદ્વારા કથન કરે છે એમ નહિ આ વાત અહીં કેમ ? તો કહે છે કે જે આપણા ભાઈઓ પોતાને દિગમ્બર ે નાગા તરીકે ઓળખાવે છે તેઓ એમ માને છે કે તીર્થ કરો મુખથી બોલતા નથી, તેમની વાણી અનક્ષર છે આમ દિગમ્બરો તીર્થ કરને જગદ્ગુરુ ઉપ દેશક, સર્વતત્ત્વપ્રરૂપક છે માનવા છતા પાછ માને શુ ? તો કહે છે કે એક અક્ષર પણ તીર્થ કર બોલતાના નહિ, તેમની વાણી અનક્ષરશ્રુત છે

જૈન શાસનમાંથી નીકળેલા શુ કહે ?

હવે જાનવરની ભાષાને સમજે કોણ ? જાનવરની ભાષાને સમ જનારો હવે તીર્થ કરની ભાષાને ફક્ત ગણધરો જ સમજે અને ગણધરો પાછળથી પર્ષદાને કહે અને તે સમજે અહી ગણધરો દુભાષિયા તરીકે સમજાવે એટલે તેઓ ભગવાન આમ કહે છે એમ કહીને મોતે હવે અક્ષ વિનાની વાણી કોઈ સમજે નહિ ક ન ાણ' ઘણ જ સમજે આવી વાણી તીર્થ ક ની હોય ે એમ દિગમ્બરો માને તેથી **'વર ભાસતિ'** એટલે ભાષાપણે ભાષાવર્ગણાના પુ ગલોને ગ્રહણ કરીને ભાષાપણે બોલે અહીં હવે જગતના જીવોનો ઉદ્ધા કનાર તીર્થ કર કે ગણધર ? ક ન પુ ગણધર મહારાજા પર્ષદાને સમજાવે અને તે જ ગદ્ગુરુ પણ ગણધ જ ઠેરાય આવી દશા જૈનશાસનમા નથી

પણ જૈન શાસનથી નીકળેલા એમ માને છે. તે માટે '**भासंति**' પદ મૂકયું કે પોતે જ કહે છે.

પુરાણો, મનુસ્મૃતિનાં વિધાનો

હવે ત્રિપદી પણ તીર્થંકરો જ કહે છે તે ગણધરોના ક્ષયોપશમના કારણભૂત છે, અને તેથી તીર્થંકરોના ત્રિપદી ઉપરથી જ ગણધરો દ્વાદશાંગીની રચના કરે. અને તેથી બીજા પદાર્થો કહેતા નથી એમ માનવું નહિ ખૂબ બાધાકારા સર્વકાળના તીર્થંકરો નિરૂપણ કરે છે. હવે તેમા નિયમ શો ? "**पुराणो मानवो धर्म** " કહી કહ્યું છું કે માની લો. સવાલ જવાબ કરવાના નહિ. આવી રીતનું કથન કોઈ કરે છે ? તો કહે છે કે હા. ઇતરોના અઢારે પુરાણોમાં જે વાત કરી છે તે સીધી માની લેવી. એમા હેતુ યુક્તિ લગાડવી નહિ. પ્રશ્નોત્તરો ન કરવા હવે પુરાણને જાણનારા એ કથાને જાણતા હશે કે સૂર્યને સૂર્યવંશી રાજાની છોકરી પરણાવેલી પણ ગઇ નહિ કારણ સૂર્યનું તેજ ખમાતુ નહિ. અહીં સુથાર પાસે છોલ ઉતારાવી, ચીસ ન પાડે વગેરે વાતો પુરાણોમાં આવે તેમા પૂછવાનુ નહિ. માની લેવું. **મનુસ્મૃતિ**ના અંગે પણ કહીએ તે જ માની લેવું. ન માનીએ તો ? કહેલ છે કે યજ્ઞમા જોડાયેલ છતાં પણ જો માસ ન ખાય તો એકવીસ કલ્પો સુધી ઢોરનો અવતાર આવે. આમ **મનુસ્મૃતિ**માં કહેલ છે. વળી આગળ કહે છે કે-ભૂખ લાગવાથી છોકરાને મારી ખાનારને પાપ ન લાગે. આ ભૂખ લાગે ત્યારે જીવોને મારવાનું, માંસ ખાવાનુ, વટલાવવાનુ, એ બધુ ચાલે. ન કરવાનુ એમ નહિ, સવાલ નહિ, હેતુ, યુક્તિ નહિ, માની જ લેવાનુ. હવે અંગોપાંગ સહિત જે વેદ છે, તેમા જે કહેલ છે તે માની લેવાનુ. જાનવરોને બ્રહ્માજીએ યજ્ઞો માટે જ બનાવ્યા છે. સત્ત્વવાન્ જાનવરો બપોરના ટાઇમે હોમવા. આ વાકયો પણ માની લેવાં, પણ પ્રશ્ન નહિ કરવો.

ચિકિત્સક નામનો મત

હવે ચિકિત્સક નામે મત છે. તે વૈદખાતુ નહિ પણ જગતમા એકને તાવ આવ્યો ત્યારથી દરેકને તાવ જગતમાં લાગેલો છે. તે શાથી ? તો

કહે છે કે બોલવાનુ નહિ માની લો પ્રશ્ન ન કરાય આજ્ઞાસિદ્ધ આ ચારે વસ્તુ છે તેને હેતુયુક્તિદ્વારા ઘટાડવા તૈયાર થવુ-નહિ અહીં તીર્થંકરો બોલી ગયા તેમા હેતુયુક્તિ ન લગાડવા એમ નથી અહીં પ્રભુ વીર કહેનારા પ્રશ્ન કરનાર પ્રભુ ગૌતમસ્વામી **"સે કેણટ્ઠેણ ભંતે૦"** એમ પૂછી શકે અને તેને જવાબ હેતુ યુક્તિથી સમજાવે વસ્તુને સાબિત કરવામા આવે

દારૂનિષેધકો કે પીઠાના ઉપાસકો ?

હવે આજકાલ સુધારકોને જોઇએ છીએ કે દારૂનિષેધને માટે લાબા ભાષણો અપાય સભાઓ ભરાય હેતુયુક્તિથી નિષેધ માટે કહેવાય છતા પોતે જ પીઠા પર જઇ આચરણ કરવા લાગી જાય અહીં તીર્થંકરો જે કહે તે પોતે પ્રથમ આચરે હિંસા જૂઠ ચોરી આદિનો સર્વથા નિષેધ કરેલો હોય અને પાળેલો હોય આ વાત ક્યા સુધી વધી ? લોહીખડા સરખો રોગ તેજોલેશ્યા જેવા દાહક સયોગને અગે થયેલો રોગ, વળી છ માસ સુધી ચાલેલો રોગ આવો રોગ તે લોઢુ પત્થર, ઈંટ સર્વનો રાખોડો જ બનાવે હવે તે આગનો વિકાર પણ લોહીખડારૂપે ઝરાવનારો અને તે છ માસ સુધી એકધારો લ્યો આવી સ્થિતિમા રેવતી શ્રાવિકાએ કરેલો પાક પોતાના માટે ન કલ્પ્યો કહો, પ્રભુ વીરની કેવી સ્થિતિ છે ? તે વિચારો ! દુખની સીમા નથી છતા શાતિ માટે આધાકર્મી નહિ ખપે આમ કેવલી થવા છતા પોતે વીતરાગ છે અમોને ક્યા કર્મ લાગવાના છે એમ તીર્થંકરના શાસનમા છૂટકારો નથી પ્રથમ ઉપદેશકની અહીં જવાબદારી છે ફળ સુધી સપૂર્ણપણે રહેવુ જ જોઇએ પછી જ બીજાને કહે એટલે ફળ વિના દેશના ન દે નિષ્કષાયપણાની જવાબદારી આવ્યા વિના નિષ્કષાયપણાની વાત કરી શકાય નહિ હવે પોતે જવાબદારી ઊઠાવવા તાકાતદાર બને ત્યારે જ દેશના આપે હવે સર્વકાળના તીર્થંકરો વચનથી હેતુથી બોલી જાય છે એમ નહિ પણ આચારમા મૂકવા મુકાવવા દ્વારા નિરૂપણ કરે છે

હવે કઇ વસ્તુનું નિરૂપણ કરે છે? હવે સુધર્માસ્વામીજી કઈ વસ્તુ જંબૂસ્વામીજી આગળ કહે છે તે અગ્રે જણાવાશે.

વ્યાખ્યાન : ૩૪

सव्वे पाणा सव्वे भूया सव्वे जीवा सव्वे सत्ता न हंतव्वा न अज्जावेयव्वा न परिघित्तव्वा न परियावेयव्वा न उद्दवेयव्वा, एस धम्मे सुद्धे निइए सासए समिच्च लोयं खेयण्णेहि पवेइए (आचा० टी० पृ० १७८)

તીર્થંકરોનો અહિંસાનો ઉપદેશ

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન **સુધર્માસ્વામીજી** જંબૂસ્વામીજી આગળ **આચારાંગસૂત્ર**ના ચોથા અધ્યયનની રચના કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે હે જંબૂ! ભગવાન્ **મહાવીર** મહારાજની પાસે મેં પોતે જ સાંભળ્યું છે, હું જે તને કહું છું, તે કર્ણોત્કર્ણ આવેલ કહેતો નથી પણ સાક્ષાત્ સાંભળેલું જ કહુ છું. હવે પ્રભુ **મહાવીરે** જે કહેલુ છે તે તેમના એકલાનુ જ વચન છે, એમ નહિ પણ ભૂત કાળમા જે તીર્થંકરો થયા છે, વર્તમાન કાળમાં વિચરે છે અને ભવિષ્ય કાળમા જે થવાના, તે સર્વેનું આ કથન છે, અને તે જ કથનને અંગે પ્રભુ **વીરે** આ પ્રમાણે કહેલ છે. આ ચોથા અધ્યયનમાં સમ્યક્ત્વનો અધિકાર લીધેલો છે. તેમાં મુખ્યતાએ ચારિત્રનો અધિકાર છે. આગળ કહી ગયા કે સર્વે પ્રાણીઓ, ભૂતો કે જીવોને મારવા નહિ, તેમને દુઃખ દેવું નહિ, પરિતાપ કરવો નહિ. આ સર્વ હકીકત ચારિત્રના અંગે છે, એમ ગણવા છતાં સમ્યક્ત્વની આ હકીકત છે, તેની ખાતરી આગળ થાય છે.

વકીલ તો માત્ર ફીનો ઘરાક

હવે અહી પ્રભુ **વીરે** ચેષ્ટાથી કે ઇસારાથી કહેલ નથી, પણ ભાષાવર્ગણાના પુદ્ગલોથી સ્પષ્ટપણે કહેલ છે. હવે વકીલ કેસો લે છે પણ તેમા વાદીની વાતને પુરવાર–સિદ્ધ કરે, તેમા નફો કે નુકશાન વાદીને

સાથે પણ વળીનને કઇ નહિ જવાબદારી, જોખમ રરી, તો વાદીની હોય વકીન તો માન મીનો ધરાક હવે અહીં પોતે આય વા દ્વારા નિરૂપણ કરી બતાવે છે એટને હેતુયુક્તિદ્વારા ફળ જણાવવા સાથે પોતે અનુભવેનુ છે એ સાક્ષાત્ કહે છે આવી રીતે સર્વ તીર્થંકરો હેતયુક્તિ દ્વારા વસ્તુનુ પ્રતિપાદન કરી પોતાના ચાચા મા **અનુભવેલુ સિદ્ધ** કરી બતાવે છે

પ્રાણ, જીવ, સત્ત્વ અને ભૂત એટલે ?

હવે જીવ માત્રને અંગે ભૂત જીવ પ્રાણ અને સત્ત્વ આ ચાર શબ્દો છે હવે જગતના સુત્રને અંગે લઇ આવીએ ત્યાર પારિભાષિક પણે તેનો અર્થ જુદો થાય છે પ્રાણ એટને બેઇન્દ્રિય તેઇન્દ્રિય, ચઉરિંદ્રિય આ ત્રણ પ્રાણ શબ્દથી કહેવાય જે જૈન પરિભાષામા વિકલેંદ્રિય કહેવાય પચેન્દ્રિયો તે જીવ કહેવાય પૃથ્વી આદિ સત્ત્વ કહેવાય, અને વનસ્પતિ તે ભૂત કહેવાય અહીં સામાન્ય રીતે સર્વ શબ્દો જીવને કહેનારા લેવા પડે છે

તમામ પ્રાણીઓ શ્વાસની ક્રિયાવાળા છે

પ્રાણ કોને કહેવા અને પ્રાણને હણવાનો પ્રસગ ક્યો ? કે જેને લીધે પ્રાણ ન હણવાનુ વિધાન કરવુ પડે હવે પ્રાણને સમજવામા ન આવે તેને હણવાથી શુ નુકશાન એ ન જાણવામા આવે ત્યા સુધી તેના નિષેધનો પ્રસગ ખ્યાલમા ન આવે હવે પ્રાણ હણવાથી થતુ નુકશાન ખ્યાલમા આવે તો જ નિષેધ કર્યો સમ લાગે હવે પ્રાણ શબ્દથી શુ ? **अण् अणने** એટને શ્વાસ ધારણ કરનારા જેટના જીવો તે સર્વ પ્રાણીઓ છે જો કે દુનિયામા આપણે જે શ્વાસ ઓળખીએ છીએ તે પ્રગટ થયેનો આજકાલ નવી શોધે પણ વનસ્પતિનો શ્વાસ નક્કી કર્યો છે તે શ્વાસોશ્વાસ લે છે અને તેની ક્રિયા પણ કરે છે તેવી રીતે પૃથ્વી, પાણી આદિ સર્વ જીવોમા શ્વાસની ક્રિયા છે આથી તમામ પ્રાણીઓ શ્વાસની ક્રિયાવાળા છે

પ્રાણીઓ શ્વાસની ક્રિયા ક્યારે પામ્યા ?

હવે તે પ્રાણીઓ શ્વાસની ક્રિયાને પામ્યા ક્યારે ? પ્રથમ શ્વાસ ગ્રહણ કરવા લાયકની, તે પરિણમ્યા પછી છોડવા લાયકની ક્રિયાને લાયક પુણ્યને મેળવે ત્યારે જ તે રૂપે કરી શકે. હવે જગતમાં જેમ ખોરાકના પુદગલો હોવા છતા અને ખાવા છતાં જો જઠરા મજબૂત હોય તો જ તે ખોરાકને મળ અને ધાતુરૂપે પરિણમાવે. પણ જઠરા નરમ હોય તો તે ખોરાક રૂપેથી મળરૂપે ન પરિણમાવે પણ સંગ્રહણી રોગરૂપે પરિણમાવે હવે જીવોને જે તાકાત મળેલી હોય તે તાકાતવડે આકાશમાં રહેલાં બારીક પુદગલોને ગ્રહણ કરી શ્વાસપણે પરિણમાવી તેને છોડી શકે. આવી તાકાત ધરાવનારા જીવો જ શ્વાસોશ્વાસને ગ્રહણ કરી શકે. હવે આવી તાકાત જેને મળેલી હોય તેવા જીવોનો નાશ કરીએ અને તેને પાપ ન ગણીએ તો પાપનું સ્થાન જ નથી.

દસ પ્રકારના પ્રાણો

હવે પાપનુ સ્થાન જ એ છે કે જીવોને મળેલી શક્તિનો નાશ કરવો. તેથી કહેવું પડયુ કે જગતમા જે કોઇ શ્વાસને લઈ શકનારા છે તે સર્વ જીવો ગણાય હવે મનુષ્યમાં પણ કેટલીક વખત આપણે ન દેખીએ તેવો શ્વાસ હોય છે તેમ જે જીવોનો શ્વાસ ન દેખી શકીએ તેવાને જીવ વિનાના કહેવાની વાત કરવી તે નકામી છે. આથી સર્વ જીવો શ્વાસને ધારણ કરનારા છે તેથી તે પ્રાણ કહેવાય. હવે પ્રાણને ધારણ કરવાથી જીવ છે. તો પછી સીધો જીવ શબ્દ કહોને ? અહીં જે પ્રાણ શબ્દ પ્રથમ વાપરેલ છે તેનુ કારણ એ છે કે વૈયાકરણો પ્રાણ શબ્દથી માત્ર શ્વાસોશ્વાસ લે છે. પણ અહીં બીજી ક્રિયા લેવા માટે એટલે સ્પર્શ, રસ જાણવા માટે જે જુદી ઇન્દ્રિયો છે તે શ્વાસોશ્વાસથી ખબર પડે છે. વિચાર કરવાનુ સાધન મન, પ્રવૃત્તિનું સાધન ક્રિયા અને આયુષ્યનુ સાધન વચન આવી રીતે દસ પ્રાણો છે.

જગતમા બે પ્રકારના અર્થો

હવે જગતમા બે પ્રકારના અર્થો છે એક વ્યુત્પત્તિઅર્થ, જેમ **गच्छति इति गौ** એ હિસાબે બીજા અર્થો ન લઇએ તો વાયરો, એમ ધૂળ વિગેરેને ગૌ કહેવાનો પ્રસગ આવે પણ તે વ્યુત્પત્તિ કરવા માટે ધાતુ લીધેલ છે, પણ વ્યુત્પત્તિની સાથે પ્રવૃત્તિ કરવાની નથી પણ લક્ષણ લઇએ છીએ '**सास्नादिमत्वं गौ**' એટલે ગળે લટકતુ કબલ જેને હોય તે જ ગાય ચાલવા માત્રમા ગાય શબ્દ વાપરતો નહિ તેમ અહીં એકલા શ્વાસમા પ્રાણ શબ્દ ન વાપરતા સ્પર્શાદિને જાણનારી જે મ શક્તિ છે તે પ્રાણ શબ્દ રૂપ છે હવે પ્રાણની હિંસા થતી નથી તો પછી જીવની સ્વતંત્ર હિંસા કહી શો ને? વાત ખરી પણ તત્વને સમજો।

પ્રાણની મુખ્યતાએ વિરાધનાનુ પ્રમાણ

અહીં જીવહિંસાના નિષેધ માટે કહેલા પછી સર્વ જીવો સરખી કોટિના છે વનસ્પતીના આહારી અને માસના આહારી એ બને સરખા ગણાય ફરક ન હો છતા ફરક આવે છે ક્યા? પ્રાણોમા હવે વનસ્પતિમા જે પ્રાણો છે તે ઘણા ઓછા છે અને માસના કારણભૂત જે પદાર્થો તે જબરજસ્ત પ્રાણવાળા છે તેથી વધુ નુકસાન છે આથી બંનેને સરખા ન મૂકાય હવે પ્રાણનો નાશ વધારે ભયકર છ તેમા પણ જેમ જેમ વધારે પ્રાણો તેમ તેમ નુકસાન પણ વધારે બેઇન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય આદિની વિરાધનાના પ્રાયશ્ચિત્ત જુદા અને ઓછાવત્તા ગણ્યા, કારણ કે જ્યાં પ્રાણનો નાશ ઓછો ત્યા પ્રાયશ્ચિત્ત પણ ઓછુ અને પ્રાણની અધિકતા ત્યા પ્રાયશ્ચિત્ત વધુ અહીં પ્રાણની મુખ્યતાએ વિરાધના પણ અધિક હોય છે

પુણ્યાનુસાર ઇંદ્રિયોની પ્રાપ્તિ

હવે અહીં એક્વા પ્રાણ કેમ કહ્યા? અહીં પણ એકેન્દ્રિયની વિરાધના કરી તેણે ચાર પ્રાણનો નાશ કર્યો ને? તેવી રીતે એક પચેન્દ્રિય મનુષ્યની હત્યા કરી તેના દસ પ્રાણનો નાશ થયો તેથી દશ

પ્રાણનું પ્રાયશ્ચિત્ત અને પેલાને ચારનું પ્રાયશ્ચિત્તને ? તો કહે છે કે ના. સ્પર્શનેન્દ્રિયના પ્રાણની જે કિંમત ગણાય તેના કરતાં રસનેન્દ્રિયનો પ્રાણ અસંખ્યાતગુણી કિંમતવાળો ગણાય, તેવી જ રીતે ઘ્રાણ, ચક્ષુ અને શ્રોત્રેન્દ્રિયના પ્રાણની કિંમત વધુ અંકાય તેના કરતા મનબળ અસખ્યાતગુણી કિંમત ધરાવે છે. હવે જ્યાં અસખ્યાતગુણો ક્ષયોપશમ સ્પર્શનેન્દ્રિયનો પ્રાણ પ્રાપ્ત કરતા થાય તેના કરતાં અસખ્યાતગુણો ક્ષયોપશમ થાય ત્યારે જ રસનેન્દ્રિયના પ્રાણની પ્રાપ્તિ. મળે એવી જ રીતે ઉત્તરોત્તર અસંખ્યાતગુણો ક્ષયોપશમ ગણી આગળ વધતા જવું તે યાવત્ સંજ્ઞીપંચેન્દ્રિય સુધી. હવે વધારે પુણ્ય હોય તો જ રસનેન્દ્રિય મળે અને તેનાથી અધિક પુણ્ય હોય તો જ ઘ્રાણેન્દ્રિય આદિની પ્રાપ્તિ થાય.

સ્પર્શનેન્દ્રિય કરતાં રસનેન્દ્રિયમાં વધુ તાકાત

આ બાજુ દુનિયાદારીથી વિચારીએ કે ઝાડમાં વનસ્પતિના અસંખ્યાત જીવો હોય, કંદમૂળમાં અનંતા જીવો હોય છતાં રસનેન્દ્રિયની તાકાત એનામા નથી તેથી કડવું પાણી મળે તો પણ તે ઝાડ પી જાય, પછી ભલે તે પાણી પીવાથી સુકાઈ જાય. રસનેન્દ્રિયની તાકાતવાળો જીવ ખરાબ પાણી પીએ જ નહિ. હવે રસનેન્દ્રિયની તાકાતવાળા શંખ, કરમિયા આદિ ઘ્રાણેન્દ્રિયના વિષયોને જાણી ન શકે તેથી ખરાબ વાસથી મરણને શરણ બને. આખમા અવાજ જાણવાની તાકાત નથી તેથી ભલભલા અવાજથી તે ખસે જ નહિ. હવે દુનિયાદારીથી સ્પર્શનેન્દ્રિયી ચાહે તેટલી તાકાત હોય તો પણ રસનેન્દ્રિયાદિને ન જ જાણી શકે.

પ્રાણને આધારે જ જીવની કિંમત

અહીં પ્રાણને આધારે જ કિંમત અને તેના આધારે જ હિંસાનું પાપ લાગે, અને તેથી શુદ્ધિને માટે જે પ્રાયશ્ચિત્ત આપે તે પ્રાણને આધારે જ આપે, તેથી જણાવ્યુ કે જગતમાં પ્રાણને ધારણ કરનારા જે જીવો છે તે સર્વનો બચાવ કરવો જોઇએ આથી ચારિત્રની

વાત થઇને ? કે પ્રાણોની હિંસા ન કરવી અહીં પરિણામે જીવોની હિંસા ન કરવી તે ચારિત્રનો વિષય અને તે સમજવાનુ તે જ્ઞાનનો વિષય, પણ અહીં તે સમ્યગ્દર્શન કે સમકિતનો વિષય શી રીતે ? જ્ઞાન કે ચારિત્રનો વિષય કહો તો વ્યાજબી છે વાત ખરી પણ અહીં જરાક વિચાર ! **न हन्तव्या** એ શબ્દનો અર્થ કરશો ? અહીં એ નથી કહેતા કે **मा घच** એ ચારિત્રનો વિષય છે **हन्तव्या** શબ્દમા **तव्य** પ્રત્યય મૂકેલ હોવાથી તે યોગ્ય કે શક્ય અર્થમા આવે છે હણવાને લાયક એમ તેનો અર્થ થાય

न हन्तव्या અને जीवो जीवस्य जीवनम्‌ની માન્યતા

હવે જગતના ઇતર મતો કે જે જૈનદર્શનને નમસ્તા નથી તેઓ કોઇ પણ જીવની દરકાર કર્યા વિના આપણા ઉપયોગમા આવે તેનો બેફિકરપણે ઉપયોગ કરી લેવો પછી તે કોઇ પણ જાતિનો કે ઇન્દ્રિયવાળો જીવ હોય તે આપણે માટે જ છે, એટલે જગતના સર્વ પદાર્થો આપણા માટે જ એમ માને છે કેટલાકો તો કહે છે કે આપણા માટે બનાવ્યુ છે તેથી પૃથ્વી પાણી યાવત્ બેઇન્દ્રિયાદિથી હાથી ઘોડા સર્વ આપણા માટે છે માટે પૃથ્વી આદિનો ઉપયોગ યથાયોગ્યપણે કરવો જ જોઇએ ' આવી રીતે જેઓ એ પદાર્થો ઉપયોગમા લેવાની માન્યતા-વાળા છે તેને માટે કહે છે કે સમ્યગ્જ્ઞાનવાળો આત્મકલ્યાણની બુદ્ધિવાળો એમ ન ધારે ને ન માને કે મારા માટે આ ઉપયોગમા લેવાના નથી પણ તે માટે ઉપયોગમા લેવાના છે એવી માન્યતા તે આત્માને બાધ કરનારી અને અધોગતિમા પહોચાડનારી છે તેથી કહેવુ પડ્યુ કે **न हन्तव्या** એટલે એક પણ જીવનો ઉપયોગ કરવાનો હક નથી કરવુ પડે તે વાત જુદી અને હક જુદી વાત છે અહીં જેઓ હક લગાડે છે તેઓનુ કહેવુ છે કે **जीवो जीवस्य जीवनम्** । એના માટે કહ્યુ કે કોઇ પણ જીવે જીવહિંસા કરવાનુ માગવુ તે અન્યાય છે, હક નથી. જગતના સર્વ પ્રાણીઓને હિંસાથી દૂર રાખવા અને તમારે હિંસાથી દૂર રહેવુ એ તમારી ફરજ છે

પ્રાણોની હિંસા કરવાનો હક કોઇને નથી

હવે એટલા દૂર ન રહો એ વાત જુદી, પણ તેથી તમારો તમે હક સમજતા હો, ગેરફાયદો નથી એમ સમજતા હો તો તે આ જૈન શાસનમા ચાલે તેમ નથી. આથી જગતમાં કોઇપણ પ્રાણી હણવા લાયક નથી. તેથી કહેવુ પડ્યુ કે જગતમા કોઇપણ પ્રાણી હણવા લાયક નથી. તે અગે સત્તા કે હક નથી. **જૈનશાસન કહે છે કે જગતમાં જે અનંતા જીવો છે તેમાંના કોઇના પણ પ્રાણોનો ભોગ લેવાનો તમારો હક નથી.** આ ઉપરથી સમજશો કે આ સૂત્ર સમક્તિનું કે ચારિત્રનું ? હિંસા ન કરો, હિંસા કરવાથી અનર્થ થાય છે આ ચારિત્રરૂપ છે છતા અહી જગતના જીવોના જે જુદા જુદા રૂપે પ્રાણો છે તેમની હિંસા કરવાની લાયકાત કે હક કોઇને પણ નથી. હવે જેઓ હિસા કરવાનુ માને તેને સમ્યક્ત્વ છે જ નહિ, પણ જગતના અનતા જીવોના જુદા જુદા પ્રાણો તે હણવા લાયક નથી અભયની યોગ્યતા માની તેનું નામ જ સમકિત છે.

જીવ અને પ્રાણ બંનેનો પ્રયોગ કેમ ?

હવે પ્રાણના અંગે હિંસાનો નિષેધ લાયક રીતિએ જણાવ્યો છતાં **सव्वे जीवा** એમ શા માટે ? પ્રાણ સિવાય જીવ નથી અને જીવ સિવાય પ્રાણ નથી, અને તેથી જીવ શબ્દના પ્રયોગથી પ્રાણો આવી જ જતા હતા, છતાં જીવ અને પ્રાણ બનેનો પ્રયોગ કેમ ? **सव्वे जीवा न हंतव्वा** એવુ બીજુ વાક્ય શા માટે ? વાત ખરી, પણ એક વાત શાસ્ત્રકાર બતાવે છે કે વર્તમાનકાળના પ્રાણોને અંગે નિષેધ કર્યા છતાં જીવની શ્રદ્ધા માટે ભૂત અને ભાવી કાળના ઉપર જ આધાર રહેવાનો. નાસ્તિકો વર્તમાનકાળના પ્રાણોને માને છે. સ્પર્શ, રસ, ઘ્રાણ આદિ ઇન્દ્રિયોને માને છે. અરે, દસ પ્રાણોને તો નાસ્તિકો માને છે ખરા પરંતુ તે પ્રાણો ન હણવા તે તેને માન્ય નથી.

પ્રાણોને ન હણવાનું કારણ શું ?

પ્રાણોને ન હણવાનું કારણ શું ? બીજાના પ્રાણોને હણવાથી પાપ બંધાય અને તેથી ભવિષ્યની જિંદગીમાં પ્રાણોને નુકશાન થાય સો ની મ પ્યામાથી આગળનો એકડો નીકળે ત્યારે શું રહે ? કંઈ નહિ તેમ અહીં પ્રાણોનો નાશ થયા પછી તેના વિપાક તરીકે ભવાન્તરના પ્રાણોને માનવાનું નથી હવે તે માને કોણ ? જે જીવને માને તે જ પ્રાણના નાશનું નુકશાન-પાપ માને અને તે જ વિપાક કે ફળ તરી ભવાત મા માની શકે હવે જેઓ જીવ માન ન ષ માને અને તેના નશાનને માને ખરા પણ તેનાથી રોકવાનું ન હોય તો શું કામ લાગે ?

પ્રાણને ધારણ કરનારા કોણ ?

હવે આ પ્રાણને ધા ણ કરનાર કોણ ? પાચ ભૂતનું પૂતળું ઊભું થયું અને તેથી સ્પર્શાદિના જાણવાની તાકાત આવી ગઈ એમ નથી હવે જેમ ચક્ષુથી રૂપ દેખી આંધળા થયા પછી દેખેલા રૂપનો ખ્યાલ તો આવે જ છે હવે પ્રથમ જે આખે દેખેન તે આખનો તો નાશ થયેલ છે પણ તેનો ખ્યાલ કઈ જતો નથી તેવી જ રીતે શ્રોત્રેન્દ્રિય કે ઘ્રાણેન્દ્રિયાદિને અંગે પણ સમજી લેવું અર્થાત્ પ્રથમ જે સ્પર્શાદિ કરેલ હોય તેનો ખ્યાલ આવે પણ તે શાથી ? વળી દરેકમાં મે દેખ્યું, માભળ્યું ચાખ્યું, હું અડકયો એમા હું કોણ ? અહીં પાચ ઇંદ્રિયથી કોઇ જુદો પદાર્થ ન હોત તો હું શબ્દનો પ્રયોગ જ ન હોત કદાચ કહેવાય કે મન છે-પણ નહિ-લાગ્યું ત્યારે મને ભાન નહોતું અગર મારા વિચારો બાવા થયા, મારું મન આમ હતું કે થયું વિગેરે જે બોલાય તે મન કરતા પણ કોઈ જુદી ચીજ અંદર ન હોય તો આ વિચારોના પરિવર્તનને અંગે કોઇ જુદી ચીજ માનવી જ પડશે હવે અહીં પ્રાણોના નાશનું ભયકંપણું ગણવામાં આવ્યું તે જીવ પદાર્થ માનવાથી ।

सव्वे पाणा અને सव्वे जीवा એ બે પદ કેમ ?

હવે તેથી પ્રાણોને ધારણ કરનારા જે અનંતા જીવો છે તે મારવા લાયક નથી. હિંસા કરવા લાયક પણ નથી તેથી **सव्वे जीवा न हंतव्वा** એમ જ રાખો **सव्वे पाणा** નામે બીજું પદ કેમ ? વાત ખરી. સર્વે જીવો પ્રાણ વિનાના નથી, માટે ફરક નહિ પડે. પણ ફરક ક્યાં પડે છે તે જુઓ. પ્રાણવાળા એકેંદ્રિય અને પંચેંદ્રિય બને જીવોની હિંસામાં સરખું પાપ ન થઇ જાય તે માટે **सव्वे पाणा** લખવું પડ્યું. પ્રાણોની અધિકતાએ તેના નાશનું અધિક જ પાપ ભોગવવાનું રહે. હવે કોઇના હાથ કાપી નાખ્યા તેથી આપણો પણ હાથ કાપવાથી એ પાપ ભોગવાશે એમ નથી. પણ પ્રાણો દ્વારાજ તે ભોગવવાનું રહેશે. જીવ દ્વારા જ ભોગવવાનું બને. માટે **सव्वे पाणा** અને **सव्वे जीवा** એ પદ મૂક્યું.

જીવનને ધારણ કરે તે જીવ

હવે અહીં **सव्वे जीवा** પદ કહેલ છે તેમાં જેઓ જીવનને ધારણ કરે તે જીવ. અહીં જૈન શાસનમાં પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત રૂપે એમ બે પ્રકારે જીવો કહેલા છે. પર્યાપ્તિ એટલે શક્તિ તે આહારાદિ છ રૂપે છે. હવે કોઇકને કેટલી તો કોઇકને કેટલી. એમાં કશું નિયમિત નથી, પણ તે છ શક્તિ વિનાનો અને સર્વે પ્રાણોમાંના એક પણ પ્રાણ વિનાનો જીવ છે, એટલે ગર્ભાન્તરમાં રહેલા જીવને પ્રાણ, શ્વાસ કે ઇંદ્રિય પણ નથી.

સત્ત્વો તરીકે ગણાતા સિદ્ધમહારાજા

હવે ભૂત શબ્દમાં પ્રાણ છે કે નહિ ? થઇ હોય, ભાવિ થનાર હોય, અને વળી તે થવાની લાયકાત હોય તેવા કોઇ પણ જીવને હણવા લાયક ગણવો નહિ આ વાત ખરી, પણ જે સિદ્ધમહારાજા તે દસ પ્રાણમાંથી ક્યા પ્રાણને, ક્યો શ્વાસને ધારણ કરે છે તે જુઓ. નથી તો પ્રાણ કે નથી શ્વાસ, છતાં તે જીવપણે વિદ્યમાન હોવાથી તેમને સત્ત્વરૂપે ગણ્યાં અને તેથી તે પણ '**न हंतव्वा**' કહેવાયા. આથી સર્વ જીવો, પ્રાણો, ભૂતો અને સત્ત્વો તેની હિંસા ન કરવી

અમે તેની હિંસાથી હમેશા દૂર રહેવું આ ઉપરથી આ સૂત્ર વિષ રીત શ્રદ્ધાને ખસેડી જૈનશાસનની શ્રદ્ધાને મજબૂત કરે છે તેથી હવે આ અધ્યયનનું નામ સમ્યક્ત્વઅધ્યયન ગણ્યું અને તે જીવોની હિંસાથી શું અનર્થાદિ થાય તે વગેરે અધિકાર આગે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન ૩૫

એકડા વિનાના મીંડાની કિંમત ન હોય

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ સુધર્મસ્વામીજી મહારાજ જંબૂસ્વામીજી આગળ આચારાગસૂત્રની રચના કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે–આચારાગના પ્રથમ અધ્યયનમાં કહી ગયા કે પ્રભુ **વીરે** આખા જગતને એ મહેરો આપ્યો કે મહાનુભાવો ! તમો આહાર શરીર ઇંદ્રિયોની તજવીજ કરી ગયા છો તેના વિષયો અને સાધનોની તજવીજ કરી, પણ જો આ એકડા વિનાના મીંડાની કિંમત ન હોય તેમ આત્માની તજવીજ કર્યા વિનાની બીજી તૈયારી નકામી છે કોઇપણ જાતિ કે ગતિ એવી નહોતી મળી કે જેમાં આપણે આહારાદિની તજવીજ ન કરી હોય. નથી આત્માની ઓળખ પણ જ્યાં નથી કરી ત્યાં પછી એના અંગે બીજા વિચારો હોય જ શાના ? ગામજ નહિ તો પછી સીમાડો ક્યાંથી હોય ?

આત્માને જાણ્યા પછી જ અખંડ સુખની પ્રાપ્તિ

આગળ દૃષ્ટાંત દીધું છે કે આ આંખ એવી ચીજ છે કે તે દુનિયાની તમામ ચીજોને તપાસે અરે કણીથી માંડીને પહાડ સુધીની ચીજોને તે તપાસે હવે પોતાનામાં જે કાળાશ રતાશ આદિ હોય તે ન જોઇ શકે તેમ અહીં આ આત્મા જન્મોજન્મ આહારશરીરાદિને જોતો આવ્યો પણ પોતાને તો તે જુએ જ નહિ પછી રખડે તેમાં નવાઈ શી ? હવે પ્રથમ તમો પોતાને ઓળખતાં શીખો ! અરે જાણો !

હવે અહીં અમે તો છીએ તે છીએ જ. જ્ઞાનવાળા થવાથી અનંત પ્રદેશો થવાના નથી અને નહિ જાણવાથી કંઇ સંખ્યાતા પ્રદેશવાળા થવાના નથી. માત્ર અસંખ્યાત પ્રદેશવાળા સદા રહેવાના છીએ, તો પછી જાણ્યાથી કે ન જાણ્યાથી ફળ શું ? આત્મા અસંખ્યાત પ્રદેશવાળો એકેંદ્રિયમા અને સિદ્ધમાં એક સરખો જ રહેવાનો છે. હવે આત્માના પ્રદેશમાં ઘટાડો કે વધારો થવાનો નથી છતાં પરીક્ષા કર્યા પછી તેની કિંમતમાં તો જરૂર વધારો ઘટાડો થાય. લેનારો જાણીને લે તો જ કિંમતી તરીકે રક્ષણ કરે. હવે અહી આત્માના પ્રદેશોમાં વધઘટ બનતી નથી એ વાત ખરી પણ આત્માને જાણ્યા પછી અખંડ સુખની પ્રાપ્તિ કરી શકાય માટે આત્માને જાણવાની જરૂર છે.

અનિષ્ટથી ઘેરાયેલો અને ઇષ્ટથી દૂર રહેલો આત્મા

હવે તે આત્માને બે પ્રકારે જાણવો જોઇએ. આ આત્મા અનિષ્ટમાં ઘેરાયેલો અને ઇષ્ટથી દૂર રહેલો છે. હવે કયા અનિષ્ટથી ઘેરાયેલો છે તો તે માટે પ્રભુવીરે એ સંદેશો કહ્યો કે-દરેકે ધ્યાનમાં રાખવું કે, મારો આત્મા ભવોભવથી રખડવાવાળો છે. આ અનિષ્ટ જાણ્યું ખરૂ, પણ તે થાય શાથી ? તે જાણ્યા પછી જ તે અનિષ્ટ દૂર કરાય. હવે અનિષ્ટનાં કારણો જણાવે છે. તે અનિષ્ટ કોઇએ વળગાડયું નથી તે તમારી જોખમદારી અને જવાબદારીથી તમોએ વહોરેલ છે એટલે જન્મ, જરા, મરણ, આધિ, વ્યાધ, ઉપાધિના ચક્કરમાં તમોને કોઇએ નાંખ્યા નથી પણ જાણી જોઇને તમે એ લીધેલ છે. હવે તમે ગાંડા છો એમ કહેવાની જરૂર નથી પણ ડાહ્યા થાઓ એ કહેવાની જરૂર છે, તો તે શી રીતે થવાય ?

પરાધીન જીવની દશા

હવે તમારી જવાબદારીથી તમે કેવી રીતે ચક્કર વહોર્યું તે બતાવે છે. જેમ દુનિયામાં દસ્તાવેજ કરેલો હોય તે મરણીએ કે કમરણીએ પૂરો કર્યે જ છૂટકો, તેમ અહી અજ્ઞાન દશામાં તમોએ કર્મ-

રાજાજીની સાથે કરાર કર્યો હોય પછી તે પૂરો કર્યે જ છૂટકો હવે તે વખતે અકન હોશિયારી જતા મનના વેગોમા અને ઇંદ્રિયોના વિષયોમા તે ગગયેલી હોવાથી કર્મરાજાના—દેવાદારના કમાલામા જોડાયા અને તેથી જ ન્મ જરા મરણ આદિ રૂપ સંસારચક્રમા ભટકવુ પડે છે હવે જેની સત્તામા રહ્યા હોઈએ અને જે આપણી ઉપર માલિક હોય તેને ખુશીથી આપીએ કે તે બળાત્કારથી લે તે આપ્યે જ છૂટકો પોતાની મરજી વાપરવાનુ કામ ચાલતુ નથી

આત્મા ઉપર મન અને ઇંદ્રિયોની સત્તા

હવે એક પણ ભવ જાતિ કે ગતિ નહોતી કે જેમા ઇંદ્રિય અને મનને આધીન ન બન્યા હોઈએ અર્થાત્ એવો કોઇ ભવ છે નહિ હતો નહિ અને થવાનો પણ નહિ મગમરી મૅનેજમેન્ટ—વહીવટ—એમે ત્યારે મ મારી લઇ । જેટલા નાખે તેટલા ઓછા, તેમ અહી આત્મા ઉપર મન અને ઇંદ્રિયની સત્તા હોય એટલે લશ્કરા નાખે તે ગણ્યે જ છૂટકો હવે અકક્કલ હોશિયારી ઠેકાણે રાખીને કામ કરે તો યોગ્ય રીસીવરને પોતે નીમી શકે હવે પોતે સમજદાર હોય તો ઇંદ્રિય કે મનનુ મૅનેજમેન્ટ હોય તે પણ તે સત્તા ઉઠાવી શકશે એટલે જે બચ્ચુ સમજદાર હોય તે દેવાદાર તરીકેની સહી અક્ષરથી નહિ જ આપે હવે સમજદાર થયેલો સહી નથી કરતો તેમ અહી જો તુ સમજદાર બન્યો હોય તો સહી ન કર એટલે મન અને ઇંદ્રિયના અનુકૂળ વર્તનની સહી કર જ નહિ ! પ્રથમ વિચાર કર કે હિત માટે છે કે નહિ ? તપાસ કર્યા પછી જ સહી કરવી અહી સહી કરવા સમજ રાખ !

મન અને ઇંદ્રિયોને આધીન ન બનો

પછી બીજા અધ્યયનની અંદર તે જણાવ્યુ કે મન અને ઇંદ્રિયને આધીન ન બનો હવે ઇંદ્રિય અને મન જે કાઇ કરે તેના અનુકૂળ વિષયોમા ખુશી ન થવુ તેમ પ્રતિકૂળ મળે તેમા નાખુશ ન થાઓ જો કે મન અને ઇંદ્રિય પોતપોતાની ફરજ બજાવે

છતાં તમો સહી ન કરો તો તેનું કંઇ ન જ ચાલે. રાજા જ્યારે યોગ્ય ઉમર લાયક થાય પછી તે પોતાના રાજ્યવહીવટની તપાસ કરાવી શકે છે, અને તેમા થયેલી ગેરવ્યવસ્થાનો યોગ્ય બદલો લઈ શકે છે.

કાંટો કાઢવા સોયના ગોદા કેમ વહોરાય છે!

હવે ત્રીજા અધ્યયનમા જણાવે છે કે સહી કરતા પહેલા વિચારે કે એ તને અનુકૂળ છે કે નહિ? તારા ગેરલાભ માટે હોય તો તુ સહી આપીશ નહિ, તેથી શીતોષ્ણ નામે અધ્યયન કહી જણાવ્યું કે અનુકૂળમા રાજી ન થવુ, પ્રતિકૂળમા નાખુશ ન થવુ. હવે દુખાવા થયેલા હોય તે સૌ, કોઈ મટાડવા માગે છે પણ તે મરીને મટાડવા નથી, તેમ દુખાવાથી ડરીને મરવાનું કોઇ ઇચ્છતું નથી. હવે અનિષ્ટ દૂર કરવા સૌ ઇચ્છે પણ તે ઇષ્ટની પ્રાપ્તિની સાથેનુ હોય તો. કાટો કાઢવા માટે સોયના ગોદા વહોરી લઇએ તે ગોદા ઇષ્ટ નહિ હોવા છતાં, અનિષ્ટ હોવા છતાં, વહોરી લઇએ છીએ કારણ કે કાટાનુ નીકળવુ ઇષ્ટ છે.

અનિષ્ટના નિસ્સરણની સાથે ઇષ્ટની પ્રાપ્તિ

હવે આ ભવભ્રમણ નિવારવાને મન ઇંદ્રિય ઉપર કાબૂ, અનુકૂળ-પ્રતિકૂળમાં રાજી નાખુશી ન કરવી અને તેથી અનિષ્ટ નિવારણ કરવા માટે ચોથા અધ્યયનમાં ત્રણ સુંદર ચીજો બતાવી એટલે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર, આ ત્રણ જૈન ભાષાના પારિભાષિક શબ્દો છે. દુનિયાદારીના શુદ્ધ નિશ્ચય વિના, સાધનોના શુદ્ધ બોધ સિવાય અને સાધનોના શુદ્ધ અમલ કર્યા સિવાય કાર્ય બની શકે જ નહિ તેવીજ રીતે આ આત્માને અંગે પણ જિનેશ્વર મહારાજ એજ ત્રણ વસ્તુ રાખવા કહે છે. શુદ્ધ દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર. આ ત્રણ શુદ્ધ સમકિત છતાં તમામ આચાર્યો કે શાસ્ત્રકારો એકલા સમ્યગ્દર્શનને જ સમકિત કહે છે, પણ જ્ઞાન અને ચારિત્રને સમકિત શબ્દથી લેતા નથી જ્ઞાન અને ચારિત્રમા સમકિત છતાં તે સમકિત શબ્દથી બોલાતાં નથી.

એકલા સમ્યગ્દર્શનને જ સમકિત કેમ કહ્યુ ?

ઘઉં કે બાજરી ગોળના સમર્ગે કે તેના પાણીથી મીઠા બને તેમ છતા ઘઉંને મીઠા કે બાજરીને મીઠી કોઇ કહેતુ નથી, કારણ તેમા જે મીઠાશ આવી છે તે ઘઉં કે બાજરીના ઘરની નથી પણ ગોળના પ્રભાવે એ મીઠાશ છે તેથી મીઠાપણાનો વ્યવહાર ઘઉં કે બાજરીમા થતા નથી તો અહીં ઘઉં બાજરી મીઠા થતા નથી ? મીઠા થાય ખરા, પણ તે તેના ઘરની મીઠાશ નથી પણ ગોળની કરેલી તે મીઠાશ છે તેમ અહીં સમકિત જે જ્ઞાન કે ચારિત્રમા છે તે સમ્યગ્દર્શનના ઘરનુ છે હવે સમ્યગ્દર્શન વિનાનુ જ્ઞાન - ચારિત્ર તે સમ્યક્ ન જ કહેવાય, અહીં જ્ઞાન અને ચારિત્રમા જે સમ્યક્પણુ વસેલુ છે તે સમ્યગ્દર્શનનુ છે પણ પોતાના ઘરનુ નથી હવે દરેક શાસ્ત્રકાર અને આચાર્ય જે એકલા સમ્યગ્દર્શનને સમકિત કહે છે તે વાજબી છે

સમ્યગ્દર્શન વિના પણ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ કરાય તો લાભ

હવે ત્રણે સુંદર ચીજોનો અધિકાર આ ચોથા અધ્યયનમા લેવાનો છે છતા એકલા સમ્યગ્દર્શનને જ સુંદરપણાનો અધિકાર આપેલ છે ઘઉંના લોટમા ગોળ ભળે તેથી તે મીઠો થાય પણ તે મીઠાશ ઘઉંના ઘરની નથી પણ ગોળના ઘરની છે તેમ અહીં જ્ઞાન અને ચારિત્રમા સમ્યક્પણુ આવે છે ખરુ, પણ તે પોતાના ઘરનુ નથી, તે સમ્યગ્દર્શનનુ વસાવેલુ છે હવે સમ્યગ્દર્શનવાળાના જ જ્ઞાન અને ચારિત્ર કે તપ સફળ બને હવે સમ્યગ્દર્શન વગરના જ્ઞાન ચારિત્ર કે તપ કરીને કામ શુ ? જેના ફળ ન મળે તેની પ્રવૃત્તિ કોણ કરે ? હવે સમ્યગ્દર્શન વિનાનો જીવ જ્ઞાન કે ચારિત્રમા પ્રવૃત્તિ ન જ કરે ને ? વાત ખરી પણ એક કારણ છે - સમ્યગ્દર્શન વિના પણ પ્રવૃત્તિ કરે કસ્તુરીથી જેવા કિંમત મળે તેવી સુગંધી પણ મળે તેમ અહીં સમ્યગ્દર્શન વિના પણ પ્રવૃત્તિ કરે તો આબરુ ઋદ્ધિ ઉપાધિ દેવતાઇ આદિ પણ મળે અને ચારિત્રથી મળે ખરા પણ જે સુંદરતા જોઇએ તે ન જ મળે

સર્વ તીર્થંકરોનો એક જ સરખો ઢંઢેરો

હવે સમ્યગ્દર્શન શબ્દ કહ્યો પણ તે ચીજ શી ? જેમ સસલા-ના અંગે વાત કરીએ પણ છેવટે પગ કેટલા એમ પૂછીએ તો કહે કે ત્રણ. અહીં સ્વરૂપનો જ ખ્યાલ ન હોય એવાની સાક્ષી મૂકીએ તો એનો અર્થ શો ? જેમ રત્નની ચોરીના અંગે ગમાર સાક્ષી માટીના પિંડ બનાવીને આપે પછી સાક્ષી કેવી ગણાય ? અહીં છોકરા મતે જેમ વસ્તુ નહિ જાણવાને અંગે ફૂંસલાની આખી બાજી પલટાઈ ગઈ તેથી અહીં સમ્યગ્દર્શન શી ચીજ છે તે પ્રથમ જણાવો તો સમ્યગ્દર્શન ચીજ ખ્યાલમાં લેવાય, તે માટે **સુધર્મસ્વામીજી** જંબૂને કહે છે કે—હું તને **મહાવીર**-મહારાજાનો ઢંઢેરો કહું છું. તે પ્રભુ **વીર**નો એકલાનો છે એમ નહિ, પણ ભૂતમાં થયા, ભાવિ થશે અને વર્તમાનમાં થાય છે તે સર્વ તીર્થંકરોનો આ એક જ સરખો ઢંઢેરો છે. વળી તે સાક્ષાત્ કહેલો છે, વળી તે હેતુયુક્તિથી કહેલો છે. વળી આચરીને ફળ પ્રાપ્ત કરીને બતાવેલો છે.

પરજીવના સુખ-દુઃખની પણ કિંમત આંકો

હવે તે સંદેશો કયો ? તો કહે છે કે "**सव्वे पाणा जीवा सत्ता भूता न हंतव्वा।**" ચોકસી સોનાની કિંમત જાણે તે પોતાના કે પારકા બંને સોનાની કિંમત સરખી જ કરે ઝવેરી મોતી-ની કિંમત પોતાની અને પારકાની સરખી જ કરે. હવે જો દુનિયામાં ચોકસીઓ અને ઝવેરીઓ માલની કિંમત કરે તો સરખો જ ભાવ કહે, તેમ અહીં તમો જીવને માનતા હો તો પછી તમારા સુખદુઃખ-ને અંગે જેવી કિંમત કરો તેવી જ કિંમત તમો પર જીવના માટે પણ કરો ! અહીં જો તે બંનેની કિંમત ન આંકો તો પછી તમો માત્ર પોતાના સુખદુઃખની કિંમત આંકનારા ગણાશો પોતાને દુઃખ આવે ત્યારે પરજીવની કિંમત ન ગણો તો પછી તમે પરજીવની કિંમત ગણતા જ નથી. હવે જેમ છોકરાઓ પાચ હીરા કહે તે કાચના કટકા હોય અને ઝવેરી હીરા શબ્દનો પ્રયોગ કરે તે તેજદાર હોય

અને પદાર્થ પણ જુદો જ હોય અહીં બનેનો શબ્દ એક છે પણ પદાર્થો જુદા છે તેમ અહીં ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજા જીવ, પ્રાણ, ભૂત અને સત્ત્વો શબ્દો વાપરે છે તે જુદા પદાર્થોને અંગે જ વાપરે છે, અને દુનિયાદારીના મનુષ્યો તે શબ્દોનો પ્રયોગ કરે તે બીજા ધ્યેયથી

ઇતરોના સંસર્ગની ખરાબ અસર

જિનેશ્વરો પૃથ્વી આદિ ભૂતોને સત્ત્વ કહે છે હવે હાલેચાલે તે જીવ એટલે ત્રસને જ જીવ માનનારા ઇતરો છે, અને તેના સંસ્કારો આપણામા આવ્યા તેથી આપણા બચ્ચાને તેવી ઓળખાણ આપી સમજાવીએ છીએ જિનેશ્વર મહારાજના શાસનના સંસ્કાર હોય તો પૃથ્વી આદિ વનસ્પતિના જીવોને પણ જીવ માનીએ મિથ્યાત્વીના સંસર્ગના અંગે એવા ખરાબ સંસ્કારો પડેલા છે કે પુનના જન્મ પ્રસંગે જણનાર જોરૂ લગ્નપ્રસંગે પડ એટલે અમે એનો નિર્ણય કર્યો છે હવે જ્યાં ગમગીનીનો પ્રસંગ બન્યો હોય ત્યા છેવટમા પરમેશ્વરને ગમ્યુ તે ખરૂ પીડામા પરમેશ્વરને રાખ્યા આ શાથી? કહો કે ખરાબ સંસર્ગના પ્રતાપે જ એમ બને છે પોતાને લાગે તે પરમેશ્વરના માથે નાખે પરમેશ્વરનો બેની કોઈ છે? વળીન છે? પછી આવે તેવુ તેમના માથે નાખો તમને કોઈ પૂછનારૂ નથી અહીં પણ મિથ્યાત્વીના સંસર્ગથી એવુ શીખ્યા છીએ કે હાલેચાલે તે જીવ પણ તે નમના અંગે હવે તે ઇતરો સ્થાવરને જીવ માનતા નથી અને તેથી આપણા બચ્ચાને કહીએ કે જીવહિંસાના પચ્ચખાણ લે તો તે તૈયાર થઇને લેશે, કારણ કે તે ખડીમંકોડીને જીવ ગણે છે, પણ પૃથ્વી આદિને જીવ ગણતો નથી તેથી તે જૈનશાસનને પગથિયે પણ આવ્યો નથી

છયે જીવનિકાયોની થતી હિંસા દૂર કરવી જોઇએ

હવે છયે કાયના જીવો મારવા લાયક નથી અહીં 'તવ્ય' પ્રત્યય મૂકીને જણાવે છે એટલે યોગ્યાર્થમા મારવા લાયક અર્થ કરવો પડે હવે જે મારવા લાયક છે તેને ન મારે તેથી ઘાતક પ્રાણીઓને

[illegible] તેને માટે [illegible] ... [illegible] તેની ગતિ અહીં તીર્યંચની [illegible] ના યત્નો હિંસા [illegible] તેનાથી દૂર રહેવું [illegible]

પ્રમાદના યોગથી પ્રાણનો વિયોગ તેનું નામ હિંસા

હવે હિંસા કોને કહે? તેમના પ્રાણનો વિયોગ **प्रमत्तयोगात् प्राणव्यपरोपणं हिंसा**" (तत्त्वा० अ० ७, सू० ८) અહીં બીજાના પ્રાણનો વિયોગ ન થાય તેવી રીતે હિંસા નહિ કરીએ, પણ મારવું કરવું તેમાં [illegible] વાત ખરી, પણ આગળ "**गोबलीवर्दन्यायेन**" ગો શબ્દથી ગાય, બળદ બંને આવે છતાં બલીવર્દ શબ્દ જુદો મુક્યો તેથી ગોનો અર્થ ગાય જ થાય, તેમ અહીં હણ્ ધાતુનો અર્થ મરણ સુધી જાય છે, છતાં અહીં મારવું, તાડવું વગેરેમાં હનન કરવું આવી જાય, એટલે આ કહેવો કે તેના કારણો મેળવવા તે તમોને લાયક નથી. હવે અહીં એકલું મારવાનું જ બંધ કરવું એમ નહિ, પણ "**न अज्जावेयव्वा**" એટલે આજ્ઞા ન કરવી. "**न परिघेतव्वा**" તાણે ન કરવા તેમજ પીડા ન કરવી, તેમ મારી પણ ન નાંખવા. આવી રીતે પાંચનો નિષેધ કેમ? એક જ હણવાના નિષેધથી નિષેધ આવી જાત, છતાં પાંચ નિષેધ કેમ કર્યા? વળી કયા કયા મતવાળાઓ કઇ કઇ રીતિએ જીવોને માને છે, અને તેવા પાંચ પ્રકારે નિષેધ કેમ માને સમકિતનું લક્ષણ શું તે અગ્રે જણાવાશે

વ્યાખ્યાન ૩૬

સર્વ જીવોને એક સરખો દુખનો ડર

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ સુધર્મસ્વામીજી મહારાજ ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે જબૂસ્વામીને આચારાગસૂત્ર કહેતા થકા જણાવે છે કે–શ્રમણ ભગવાન મહાવીર મહારાજે કહેલ અને મે સાક્ષાત્ સાભળેલ છે પણ ગણોપરપર્ણ સાભળીને હુ જણાવતો નથી અહીં સાક્ષાત્ સાભળીને જણાવુ છુ તેમા પ્રથમ પ્રભુ મહાવીરે જગતના ઉપદેશને માટે એ ઉપદેશ કર્યો કે મહાનુભાવો તમો દુખથી બહુ ડરો છો જગતના જીવોના મનોરથો જુદી જુદી જાતના હોય છે પણ એ એવી ચીજ નથી છ જેથી તેના મનોરથમા કે કોઇ પણ જીવના મનોરથમા ફરક પડતો નથી પછી તે જીવ એકેન્દ્રિય હોય કે પચેન્દ્રિયનો હોય અગર કોઈ પણ ગતિનો હોય કઇ ચીજમા ફરક પડતો નથી? તો કહે છે કે–દુખનો ડર સૌ કોઇને એક સરખો છે મીઠુ ખાવાથી પાચપચીશ દિન રાજી થાય તે બદબાળ ખાવાની ઇચ્છા ન થાય

દુખના દર્દ માટે જીવમાત્રના પ્રયત્નો

હવે ઇચ્છા માત્રથી કોઈ કાર્યો થતા નથી કાર્યો બને ક્યારે? નીતિકાર કહે છે કે–કોઇપણ દિન કારણ સિવાય કાર્ય બનતુ નથી વળી બીજાનુ કારણ તે કાર્ય બની જાય નહિ માટી ક તાતણો તે કારણ છે તેથી માટી તે કાપ [illegible] બને અને તાતણામા ઘડો ન બને. માટી અન્ય કારણથી કાપ ન બને જેમ કારણ વિના કાપ ન બને તેમ અન્ય કારણથી પણ કાર્ય ન બને હવે કારણ મળવુ જોઇએ મળે તે પણ યોગ્ય કારણ મળે તો જ કાર્યની ઉત્પત્તિ થાય હવે દુખના નાશ માટે સૌ કોઈ જીવ માત્ર મથે છે પરતુ જગત [illegible] છે કે? બાવળિયાનો કાટો વાગેલો તેવી વાત ન કર જુઓ [illegible] તે

કાંટાના રજેરજ ચૂરા કરે તેથી નહિ વાગે ને ? કહો કે તેથી કંઈ ન વળે. જ્યાં સુધી આવળિયો ઊભો હશે ત્યાં સુધી તમો કાંટાથી ન જ બચી શકો.

દુઃખનું ઝાડ કાપવાની જરૂર

હવે તમોને જે દુઃખ આવે તેને દૂર કરવા મથો ખરા પણ તે દુઃખનું ઝાડ કયું ? હવે કાંટાને તપાસ્યા વિના દુઃખ મટે જ નહિ. જે કંઈ દર્દ થાય તેના નાશ માટે પ્રયત્ન કરીએ પણ તેનું જે ઝાડ તે લક્ષમાં લીધું નથી. હવે જીવે સર્વ ભવોમાં દુઃખના નાશ માટે પ્રયત્નો કર્યા છે છતાં દુઃખોનો નાશ થયો નથી. જો દુઃખનો નાશ થયો હોય તો દુઃખ રહેત પણ નહિ, પણ અહીં તો દરેક ભવમાં દુઃખ તો રહે છે, માટે તે દુઃખના કારણભૂત જે ઝાડ છે તેને કાપવા માટે, દૂર કરવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

ભવોભવની ઉત્પત્તિ તે જ દુઃખનું ઝાડ

હવે દુનિયામાં આંબા, લીંબડા કે પીપળાના ઝાડો દેખાય છે પણ દુઃખનું ઝાડ તો દેખાતું નથી. તે માટે મહાનુભાવ, તીર્થંકર કહે છે કે–તે દુઃખનું ઝાડ તમારી પાસે ખુલ્લું જ છે. હવે તે કયું ઝાડ ? **अत्थि मे आया उववाइए ।** આ સંસારમાં **તમારી ભવોભવની ઉત્પત્તિ** તે જ દુઃખનું ઝાડ છે. હવે દુનિયામાં મરણ એ દુઃખનું ઝાડ કહેવાય છે. વળી મરણ બંધ થતું નથી. તેને બંધ કરવાનાં કારણો પણ નથી, છતાં તે બંધ કરવાના વિચારો કરવા તે શેખચલ્લીના મોં માથા વિનાના વિચારો સરખું છે. આપણે પણ જો મોતથી ડરીએ તો પછી તે મોંમાથા વિનાના શેખચલ્લીના વિચાર જેવું છે. જગત્ આખું મોતથી ડરે. આ મોતને તીર્થંકરો પણ રોકી શકતા નથી.

જન્મ રોકાય તો જ મરણ રોકાય

સમ્યગ્દષ્ટિને મરણનો ભય હોતો નથી. સમ્યગ્દષ્ટિને જન્મવાનો જ ભય હોય છે. જો જન્મ રોકાય તો જ મરણ રોકાય. જન્મ્યો

તે તો મરણુ પામવાનો છે જ હવે જે વસ્તુ રોકાય તેવી નથી તેના માટે ભય રાખવો તે નકામો છે હવે જન્મ એ ઉત્પત્તિવાળી ચીજ છે અને તે રોકાય તેમ છે મરણુ તે નિયમિત થવાવાળી ચીજ નથી ' **जातस्य हि ध्रुवो मृत्यु ।** " જન્મેલાને મૃત્યુ અવશ્ય છે અને તેથી હજી રોકાય તો જન્મ જ રોકાય

ધાર્યો જન્મ લેવાતો નથી

વળી સિદ્ધ મહારાજની ગતિને માટે અપુનરાવૃત્તિ કહીએ છીએ અપુનર્મરણુ બોલતા નથી કારણુ જન્મ રોકાય તો જ મરણુ રોકાય અને જન્મ ન રોકાય તો મરણુ ન રાકાય તેથી અપુનરાવૃત્તિ એટલે ફરી ન જન્મવુ એવુ સ્થાન સિદ્ધગતિ છે હવે આ મારો આત્મા દરેક ભવના જન્મો કરે છે તેથી આત્મા જન્મ લેવાવાળો છે એ સમ જાયા પછી તે જન્મ લે કે શા માટે ? હવે ધાર્યો જન્મ લેવાતો નથી જેમ જગતની અપેક્ષાએ વિચારીએ તો માએ છોકરાના જીવને પસદ કરીને કૂખમા લીધો નથી તેમ છોકરો કઈ માને પસદ કરીને આવ્યો નથી તેમ બાપે કુળમા છોકરાને પસદ કરીને લીધો નથી અહીં કોઇની પસદગીએ કાઇને આવવાનુ બનતુ નથી અહીં માબાપ કે છોકરો કોઈ પણુ પ્રથમ દેખીને, પસદગી કરીને કુક્ષી કે કુળમા આવતા નથી છતા એ બને છે કેમ ? કહો કે કર્મના સબધને અગે આ સર્વ બને છે

કર્મ તે સસાર અને જીવ વચ્ચેના દલાલ

જેમ શેર બજારમા દેવાવાળો લેવાવાળાને જાણતો નથી અને લેવાવાળો દેવાવાળાને જાણતો નથી પણુ તે સર્વ દલાલ જાણે તેવી રીતે અહીં પણુ કર્મ આ સસાર અને જીવની વચ્ચે દલાલુ કરે છે આપણે આગળ વિચારીએ કે જ્ઞાતિમા સેકડો ઘરો અને તેમા સેકડો છોકરા છોકરીઓ હોય છતા અમુક વર અને અમુક કન્યા આાની સાથે જ વરે તેનુ કારણુ શુ ? કહો કે પૂર્વના સસ્કારો અહીં દુખનુ કા કર્મ, અને સસાર અને જીવના દલાલ તે કર્મ.

કર્મ નોતર્યા વિના આવતું નથી

હવે પારકા હાથની બાજી છે તેમા અમે શું કરીએ? અહીં કર્મ દુઃખ આપનાર, ભવોભવ ભટકાવનાર છતા તમારી જવાબદારી તેનાથી ખસી જતી નથી. હવે કર્મ એવું મૂછોવાળું છે કે બોલાવ્યા વિના, નોતર્યા વિના આવે જ નહિ. નોતરા વિના પગ મૂકે જ નહિ. વગર નોતરે કર્મ વળગી શકતુ હોત તો સિદ્ધ મહારાજ કે કેવલિ મહારાજને પણ વળગી જાત, છતા કર્મ મુછાળું છે તેથી તે નોતરા વિના વળગે જ નહિ. હવે નોતરા બે પ્રકારના હોય છે. વહીવચાને નોતરું ન દેવું પડે. એ તો ઘરે નાત કરી કે તે તો હોય જ. વહીવચાને જુદું ન દેવું પડે. નાતીલાને નોતરું તેડું કરવું પડે. તેમ અહીં મુછાળું કર્મ ખરું પણ તે વહીવંચાની જાતનું છે.

ઇંદ્રિયોને આધીન જીવને કર્મનો વળગાડ

તમે અહીં ઇદ્રિયોના વિષયોને આધીન બનો, મનના વેગમાં આધીન બનો ત્યારે જ આ કર્મ આવીને વળગે. પછી તે કર્મ છોડે નહિ. નાત જમાડો અને વહીવંચાને ન આપવું એ ન બને, નાત ન જમાડો એ તમારા હાથની બાજી મન અને ઇંદ્રિયને આધીન ન બનો એ તમારા હાથની બાજી પણ જો તેના વિકાર કે વેગને આધીન બન્યા કે કર્મ લાગવાનુ જ. હવે પચાત થઇ. મોટા ઘરના લગ્ન હોય એટલે નાત ક્યાં વિના છૂટકો નહિ અને તેમાં વહીવચા આવ્યા વિના રહે નહિ. અહી ઇદ્રિય અને મનના ભાણાં તો વળગેલા જ છે. દરેક ભવમાં તે ઇદ્રિયો વળગેલી જ હતી. એકે ભવમાં એણે તમને છોડયાં નથી. અહી તે ઇદ્રિય છેટી રહી નથી. હવે સજ્ઞી પંચેદ્રિયના ભવમા મન પણ લાગેલુ જ હોય છે. હવે આવી રીતે મન અને ઇદ્રિયો બધ થાય નહિ અને તેથી કર્મબધ થાય નહિ અને તેથી ભવચક્ર પણ રોકાય નહિ.

માયકાંગલા બની નાહિંમત ના બનો!

બોચીને આખ કેમ નથી અને તેનાથી શુ વધારે ફાયદો નથી?

છતા તે સબધી વિચારજ કરતા નથી હવે જે વસ્તુ અગે પ્રયત્ન થાય નહિ અને પ્રયત્ન કરવા છતા ફળ જ નથી તેના અગે વિચાર જ ન હોય તેમ અહી ઇદ્રિય અને મન સાથે રહેવાના અને તેથી કર્મ થાય તેથી ભવચક્રમા રખડીને દુખ પામવાનું એટલે હવે શો પ્રયત્ન? વાત ખરી તીર્થકરો કહે છે કે-તમો નાયકાગના બની નાહિમત ન બનો! મને મન અને ઇદ્રિયની જોડે તમે રહો છતા કર્મ ન લાગે એવો પણ રસ્તો છે જ્ઞાતિની ગોઠમા જમાડે પણ તેમા વહીવટ્ચાનો લાગો ન હોય ગોઠની જ્ઞાતિમા તે તો ઊઠી જ જાય તેમ ઇદ્રિયો તમારી જોડે રહે અને તમે પણ તેની જોડે રહો છતા કર્મ ન લાગે તેવો રસ્તો આ ત્રીજા અધ્યયનમા જણાવે છે

કામ, ક્રોધ કે લોભ માન વચ્ચે ના કૂદો!

બીજા અધ્યયનમા કર્મ લાગે છે તે જણાવી હવે ત્રીજામા શીતોષ્ણ નામ રાખીને કહે છે કે અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ વિષયો આ જીવને મળે તેમા હસનારો કે રોનારો ન બન! મનના ભામ ક્રોધ કે લોભ માનની વચ્ચે તુ કૂદનારો ન બન! હવે આમ કહીને ત્રીજા અધ્યયનમા મન અને ઇન્દ્રિયોનો પરિચય છતા કર્મથી દૂર રહેવા માટે જણાવ્યુ પણ હવે પોતાને સમજવાનો બાકી રહ્યો

ચેતનના ત્રણ ખજાના

અહી ચોથા અધ્યયનમા જણાવે છે કે ચેતનના ત્રણ ખજાના છે તે સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્રરૂપ છે તે ખોદીને કાઢવા જોઈએ હવે તે ત્રણ ખજાનામા એક ખુ રત્નનો છે પણ બીજો એક ખજાનો દેખીતો કોલસા જેવો લાગે પણ તેમા અમુક ચીજ નાખો કે રત્ન બને હવે ત્રીજો ખજાનો સોનાનો છે પણ અમુક રસ નાખવાથી તે પણ રત્નરૂપ બને હવે દર્શન તે સ્વરૂપે સુદર છે પણ જ્ઞાન અને ચારિત્ર તે સ્વરૂપે સુદર નથી પરતુ સમ્યગ્દર્શન તેને સુદર બનાવે

સમ્યગ્દર્શનનુ મહત્ત્વ

હવે આ જીવને અનતીવાર ન્યૂન દસ પૂર્વ જેટલુ જ્ઞાન

મળી ગયું. એ નવ ગ્રૈવેયકે જઈ આવ્યો છતાં કામ ન સર્યું, કારણ કે સમ્યગ્દર્શનરૂપી દવા છટાણી નહોતી. હવે સમ્યગ્-જ્ઞાન કે ચારિત્ર તે સમ્યગ્દર્શનના પ્રતાપે જ કામના છે. સમ્યગ્દર્શન વિનાના જ્ઞાન કે ચારિત્ર કામ લાગતા નથી. હવે સમકિત શબ્દથી એકલું દર્શન જ લેવાય છે, કારણ કે સમ્યગ્દર્શનમાં જે સમકિતપણું છે તે પોતાના ઘરનું છે, પરાયું નથી. જ્ઞાન અને ચારિત્રમાં જે સમ-કિતપણું લેવાય છે તે ખુદનું નથી, પણ સમ્યગ્દર્શનનું કરેલું છે.

દેવનો ઇજારો એકલા જિનેશ્વરને જ કેમ ?

હવે સમ્યગ્દર્શન ચીજ શી ? જિનેશ્વર મહારાજને દેવ તરીકે, નિર્ગ્રંથ પંચમહાવ્રતધારી ગુરુમહારાજને ગુરુ તરીકે અને જિનેશ્વરે કહેલા ધર્મને ધર્મ તરીકે માનવો તે જ સમ્યગ્દર્શન કહેવાય. હવે તે વાત જૈન દર્શનવાળા માને પણ બીજા મતવાળાઓ તે માને શી રીતે ? અહીં તમે જિનેશ્વરને માનવામાં સમકિત કહો તેમ હું બ્રહ્મા, વિષ્ણું, શંકર કે મહાદેવને પણ દેવ માનવામાં સમકિત કહી શકું. દેવનો ઇજારો એકલા જિનેશ્વરને શી રીતે ? ચાહે તેને દેવ માનવા એમ નહિ. ફક્ત જિનેશ્વર મહારાજને જ દેવ માનવા, બીજાને નહિ. અહીં દેવ-પણું રજિસ્ટર્ડ કેમ ? તેમજ પંચ મહાવ્રતધારી ગુરુને જ ગુરુ અને જિનેશ્વરે કહેલો ધર્મ તે જ ધર્મ કહેવાય બાકીનો નહિ એમ કેમ ?

જૈનોના દેવ, ગુરુ અને ધર્મની વિશિષ્ટતા

હવે જે દસ્તાવેજ રજિસ્ટર ન થયો હોય તેની કિંમત કંઈ નહીં. અહીં દેવ, ગુરુ અને ધર્મ જિનેશ્વરે કહેલ તે જ રજિસ્ટરવાળા છે. હવે અહીં રજિસ્ટર થવાનું કારણ શું ? જિનેશ્વર મહારાજમાં દેવપણું, તેમણે કહેલા ગુરુઓનું ગુરુપણું અને તેમણે પ્રરૂપેલો ધર્મ તે જ ધર્મ એ ત્રણનું રજિસ્ટર કેમ ? તો કહે છે કે ભૂતમાં થયા, ભાવિમાં થશે અને વર્તમાનમાં છે તે સર્વ તીર્થંકરોનો એજ આદેશ છે કે " **सव्वे भूआ जीवा पाणा सत्ता न हंतव्वा** " । હવે

પોતાના દાગીનાને સૌ કોઈ મારો કે ચપિયાતો કહે ખરા પણ તેથી કઇ ન વળે પણ જેનો ક્રમ આગે આવે તે જ નામીનો ઉત્તમ ગણાય વળી અહીં દેવપણામા ક્રમ કયો ? તો કહે છે કે સર્વે પ્રાણીઓ ન હણવા વાણી દ્વારા જગતમા જેમ કુળ ઓળખાય તેમ અહીં પ્રથમ દેવની વાણી લો જગતમા ધર્મો ઘણા છે પણ કોઇ ધર્મમા પ્રથમ આ વસ્તુ કહેવામા આવી છે ખરી ? અન્ય કોઇ દેવ ગુરુ કે ધર્મે આ વાત કરી છે ખરી કે જગતના જેટલા પ્રાણીઓ, ભૂતો જીવો કે સત્વો છે તેમાથી કોઇને પણ મારવાનો અધિકાર કોઇને પણ નથી ? આવુ બોલનાર શૈવ વૈષ્ણવાદિમા હોય તો બતાવો ?

બ્રાહ્મણો અને વૈષ્ણવોની માન્યતા

હવે બ્રાહ્મણોનો વિચાર કરીએ તેઓ માને છે કે યજ્ઞને માટે જ બ્રહ્માજીએ આ જાનવરો બનાવ્યા છે હવે અહીં પશુને હોમવા લાયક ગણે તે ત્યા મુખે બોલે કે સર્વ જીવો હણવા લાયક નથી ! વળી બોકડામાર ધાગાધારીઓ જે જનોઇ રાખે છે તે કોઇ દિન એમ નહિ બોલે કે સર્વ પ્રાણીઓ સ્વતંત્ર છે કોઇને તે હણવા લાયક નથી એમ અહીં બોલશે જ નહિ વૈષ્ણવને અંગે વિચારીએ તો તેઓ વિષયાનંદથી જ પરમાનંદ માનનારા છે તેઓ વિષયમા એટલા બધા ગરકેલા છે તેથી તેઓ કેમ બોલે કે સર્વ પ્રાણીઓ હણવા લાયક નથી ? વળી જે હથિયાર અને સ્ત્રીઓને પાસે રાખનારા છે તેઓ શકરાદિ કેમ બોલે કે જગતમા કોઈ પણ પ્રાણી કોઇથી પણ હણવા લાયક નથી ? હવે અહીં ગવિસ્ટર વિનાનુ દેવપણુ છે સ્ત્રી રાખનારાને ત્યા હથિયાર રાખનારાને ત્યા જે દેવપણુ મનાય તે પોતાના વચનો છે સર્વ જીવો ન હણવા એવુ તેઓ આચરી શકે નહિ બોલી પણ નહિ શકે

અહિંસા પરમો ધર્મ ।

હવે અહીં 'અહિંસા પરમો ધર્મ ' એ વાત તો સર્વ કોઇ માને છે વળી 'न हिंस्यात् सर्वभूतानि ' એ પણ શ્રુતિવાક્ય છે,

છતાં જૈન ધર્મમાં જ આ દેવાદિ પદો રજિસ્ટર કેમ ? વાત ખરી, પણ જગતમાં એક વસ્તુને અંગે કોઈ કહે કે મારી અને બીજો કહે કે મારી પણ તે મળે કોને ? પુરાવાથી જેની સાબિત થાય, પુરવાર થાય તેનેજ તે મળે. વળી જે પુરાવાથી સાબિત ન કરે અને મારી કહીને આવેલો હોય તે ગળે પડનારો ગણાય. તેમ અહીં અહિંસા પરમો ધર્મ. એ પદ બોલીને ઇતરો ગળે પડનારા છે. ખરે-ખર તો તે માલિક નથી. તે શી રીતે ? ધારો કે એક દાગીના અંગે તકરાર થઈ હોય તો પછી પૂછવામા આવે કે આ દાગીનાનું સોનું લીધું ક્યારે ? તે બનાવ્યો ક્યારે ? આ વિગેરે પૂછતા સાચી વાત ખ્યાલમાં આવી જાય.

જૈન શાસનમાં હિંસા ટાળવાના સાધનો

હવે હિંસા ટાળવાના સાધનો ક્યા વૈષ્ણવ કે બ્રાહ્મણ પંથમા લીધા છે ? જૈન શાસનમા હિંસા ટાળવા માટે ઓઘો, મુહપત્તિ, ડંડાસણ, પલ્લા આદિ વસાયેલા જ છે શ્રાવકો અંગે લાકડા છાણા પૂંજવા, ચંદરવા રાખવા, ગળણા રાખવા, આ સર્વ ચોપડાનો દાખલો છે. અહીં મારા જ દાગીના છે એમ કહીને બેસે તે કામ ન લાગે, તે માટે તો પુરાવા જોઇએ. કોઈપણ ઇતર ધર્મમા ત્યાગી કે ભોગીને અંગે દયાનું સાધન હોય તો બોલો. અહી જૈન શાસનમા ઇરિયાસમિતિ આદિ પાંચે સમિતિઓ દયાને માટે જ રાખેલી છે, જેમ દયાને માટે જૈન-શાસને આચાર બતાવી સાધનો બતાવ્યા છે તેવી રીતે ઇતર કોઇ પણ મતે તેના સાધનો કે રસ્તા બતાવ્યા હોય તો બતાવો ! સાધન કે આચાર કહ્યા વિના દયા પોકારવી તે તો એક પોતાનો મત જાળવવા પૂરતુ છે.

સ્થાનકવાસીઓમાં વિકલેન્દ્રિયનું કસાઇખાનું !

સ્થાનકવાસીઓમાં આઠમ ચૌદસ પાળવા માટે દહીં ગાંઠિયા પ્રથમ વાપરે. અહીં વિકલેંદ્રિયનું કસાઈખાનું. આવું કાળવ્યતીત થયેલુ ખાવાનુ સૂઝે છે કેમ ? વળી ગાંઠિયા અને દહીં ખાવા અને

દયા પાળવી એમ કહેવુ તે કેવળ શબ્દમાત્ર છે તેમ અહીં દયાના સાધનો કે આચારો કથ્યા વિના " अहिंसा परमो धर्म " પદ બોલે તે ગપ્પ છે જો તેમને સાક્ષાત્ અહિંસાનો ધર્મ પાળવો હોય તો તેના સાધનો અને આચારો બતાવે અહીં જૈન શાસનમા હિંસાથી થતા નુકસાનોના દૃષ્ટાંતો સેંકડો મળશે વળી ફાયદાના દૃષ્ટાંતો પણ જોઇએ તેટલા મળી આવશે હવે ઇતરોમા સાધનો, આચા દયા પાળવાના નથી તેમ નુકસાન કે ફાયદાના દૃષ્ટાંતો નથી તેથી ગપ્પે પડુઓ દયા માટે હક કરવા આવે તેના જેવો બીજો મૂર્ખ કોણ ?

ધાગાપંથીઓની મેલી રમત

હવે જૈનો તરફથી ચાલુ જોર દેખ્યુ ત્યા ધાગાપંથીઓ સમજ્યા કે ધૂસ્યે છૂટશુ, એટલે બુદ્ધનો અવતાર અને ઋષભદેવ પણ અવતારી છે એવુ, અને મુસ્લિમોનુ જોર વધ્યે અલ્લા ઉપનિષદ વિગેરે તે ધાગાપંથીઓએ ઘૂસાડી દીધુ તેમ અહીં જૈનોના બળે પણ અહિંસા પરમો ધર્મ એ પદ ઘૂસાડી દીધુ હવે પ્રથમથી જ દયાને માનતા હોત તો તે દયાના સાધનો—આચારો તે અંગેના દૃષ્ટાંતો આદિ હોત ને ? પણ કંઇ જ નથી તેથી કહીએ છીએ કે દેવપણુ અહીં જૈન શાસનમા જ જરૂરર થયેલ છે તેથી સર્વ પ્રાણીઓ હણવા લાયક નથી એમ ઢંઢેરો પિટાય છે

સાધુઓ નદી ઉતરે પછી ઇરિયાવહિયા શામાટે ?

હવે મમત શંકીશુ કે સાધુઓ સંયમના પાલનને માટે વિહાર કરી નદી ઊતર તેમા ઇરિયાવહિયા કહી મિચ્છામિ દુક્કડ માગે અહીં વિશેષ માટે કે રાજ્યાદિ માટે વિહાર નથી કર્યો છતા મિચ્છામિ દુક્કડ કેમ ? વાત ખરી પણ મૂળ સિદ્ધાન્ત એ છે કે કોઇ પણ પ્રાણી કોઇ પણ જીવને ન હણે હવે એ સિદ્ધાન્ત હોવાથી નદી ઊતરતા થયેલી વિરાધના જાણીને કરેલી છે એટલે ઇરિયાવહિયા કરે, હવે સો ડગલા ચાલે તો પણ ઇરિયાવહિયા પડિકમે. ગુરુમહારાજને મળશુ એમ બોલનારા ઘણા છે પણ તેમણે એમ વિચારવુ જોઈએ કે દયાને

જઈશું, વ્યાખ્યાન સાંભળીશું. હવે સો ડગલા ચાલે તેમા અજાણનાં વિરાધના થઈ. જે મરી ગયા તે જીવતા થવાના નથી છતા ઇરિયાવહિયા કેમ કહો છો ? તો કહે છે કે સિદ્ધાત છે કે જગતના સર્વ પ્રાણીઓ હણવા લાયક નથી એ હુ નક્કી સ્વીકારુ છું અને સાથે માનું છુ. તેથી ઇરિયાવહિયા કહીને માફી માગુ છું. તે પણ કોની ? તો કહે કે અજાણપણે થયેલી વિરાધનાની, હવે જે કાચા પાણી કે લીલોતરીનો સઘટ્ટો થયો હોય તો તેની તો પાછી આલોયણ લો અને, પ્રાયશ્ચિત્ત લો છો, માટે કોઈ પણ પ્રાણી હણવા લાયક છે એ માન્યતા ન રહેવી જોઇએ.

વિરાધના માટે આલોયણ અને પ્રાયશ્ચિત્ત

આ વાત ખ્યાલમા રાખશો ત્યારે જણાશે કે ખુદ ભગવાનની પૂજામા **હરિભદ્રસૂરિજી**એ કહ્યુ કે-પૂજાથી પાપ થાય છે તો શુ પૂજા ન કરવી ? હવે છોકરો જ્યા જન્મે ત્યા વિવાહનું ખર્ચ આવે. હવે આગળ વંશ ટકવાની જે કિંમત છે તેની આગળ વિવાહાદિના ખર્ચની કઈ પણ કિંમત નથી. તેમ અહી તીર્થંકર મહારાજનું બહુમાન કે તેના સન્માનને માટે જે શુભ પરિણામ તે અસજમથી થાય છતા તે બહુ ફળને આપનાર છે તેથી કર્મબધવાળી પણ પૂજા કરવી અહી પૂજા જેવા ધર્મકાર્યમા કે સયમના પાલનમાં થતી હિસા તેને માટે વળી પ્રાયશ્ચિત્ત? અહી આલોયણ ને પ્રાયશ્ચિત્ત બને કરવા પડે. નદી ઉતરીએ તેમા સયમાદિ માટે વિરાધના થાય અને ફળાદિ લઇએ તેમાં પૂજાદિ માટે વિરાધના થાય. હવે આવા ધર્મકાર્યમા વળી પ્રાયશ્ચિત શુ ? વાત ખરી. તમો ઉત્તમ કાર્ય કરો તેમાં જે વિરાધના થાય તે ત્યાગ કરવા લાયક છે તેથી પ્રથમ ઇરિયાવહિયા કહી પડિક્કમો એમ શાસ્ત્રકારે રાખેલ છે, તેમા સિદ્ધાત એ છે કે જગતમાં જે જે પ્રાણીઓ છે તે સર્વનો, કોઇથી ઘાત થાય નહિ, કે તેમને પીડા કરી શકાય જ નહિ વાત ખરી, મારીએ નહિ, પણ દાબી રાખીએ તો ? તેના માટે કહે છે કે કોઇને હુકમમાં પણ

માય નહિ જગતમા સર્વ પ્રાણીઓ સ્વતંત્ર છે તેથી કોઇની પણ તાબેદારીમા નાખીને રાખવાના નથી

કોઇને પણ તાબેદારીમા ન નાખવાનુ જૈનશાસનનુ ફરમાન

હવે ગુરુને વદન કરો તેમા સીધુ જ 'મત્થએણ વદામિ કહો તો માને ને ? તો કહે છે કે ના પ્રથમ ઇચ્છામિ પદ બોલી આજ્ઞા માગો છો ને ? સુખશાતા પૂછવામા પ્રથમ ઇચ્છકાર પદ બોલી આજ્ઞા માગો છો તે શુ ? કહો કે પ્રશ્નનો ઉત્તર લેવા જેટલુ દબાણ પણ નથી આપની ઇચ્છા હોય તો જ ઉત્તર આપો અહી વિચારો ! ફક્ત સુખશાતાના ઉત્તરની ફરજ પાડવા તૈયાર નથી માત્ર સુખશાતાના પ્રશ્નનો ઉત્તર દેવો કે ન દેવો તેની ફરજ નહિ મન માને તો જ જવાબ આપો ! અહી બીજા ઉપર દબાણ નાખવા માટે શાસ્ત્રકાર કેટલી સાવચેતી રાખે છે નમ સામાચારીમા પ્રથમ ઇચ્છાકાર નામની બતાવી છે એટલે જે કંઈ કરો કે કરાવો તે હુકમથી નહિ જેમ ઇરિયાવહિયામા પણ ઇચ્છાકારેણ સદિસહ બોલીને પડિક્કમે કહે ત્યારે પાછો ઇચ્છ પદ બોલે છે તેવા પદો જૈન શાસનમા જગો જગો પર મૂકેલા છે અને તેથી આ એક જ શાસન એવુ છે કે કોઈની ઉપર કોઈ પણ દમ ન કરે, એવા સિદ્ધાતને માનનારુ આ જૈન શાસન છે

અચિત્ત પરિગ્રહ

જૈન શાસનમા તમામ ક્રિયામા ઇચ્છ વિગેરે પદો રહ્યા છે અરે સામાયિક લેવામા પણ તે પદો રાખ્યા છે હવે **न अज्ञा वग्गया'** પદને જે ન સમજે તેને **इच्छ** પદ ન ગમે પણ જે મનુષ્ય બારીક બુદ્ધિવાળો હોય અને જિનેશ્વર મહારાજનો ખરેખરો દેવપણાનો સિદ્ધાત અબાધિતપણે સમજતો હોય તેને દરેક વચન જૈન શાસનની નિશાનીરૂપ લાગશે આથી કોઇએ કોઇની પણ આજ્ઞામા રહેવાનુ છે જ નહિ તેમ આજ્ઞા ચલાવવાની પણ નથી હવે ગાયો બેસો પર આજ્ઞા કોણ ચલાવે છે તેમજ તેઓ આજ્ઞા કયા માને છે ? વાત ખરી પણ જેનો વાડો કે મકાન હોય તેના કબજામા તો

તે કહેવાય તેથી કહેવાય છે કે "**ન પરિઘેતવ્વા**" એટલે દુઃખી ન કરવા, અને તેથી સચિત્ત પરિગ્રહ જુદો કહેવો પડે.

જાનવરોને તાડનતર્જનની મનાઇ

જગતમા સચિત્ત અને મિશ્ર એ બે જ પરિગ્રહ કહેલા છે. જે જીવ હોય તે શરીરવાળો હોય. તે મિશ્ર હોય અને એકલુ શરીર તે અચિત્ત ગણાય. આ બે પ્રકારે જ પરિગ્રહ હોય. અરૂપી જીવ તો ગ્રહણ કરી શકાય જ નહિ. અહીં પુદગલ જોડે જીવ રહેલ હોવાથી જીવને સચિત્ત પરિગ્રહરૂપે માન્યો છે. શરીરના પુદ્ગલોને મિશ્રતા ન ગણી, પણ તે શરીરના પુદ્ગલોને સચેતન તરીકે માન્યા છે, કારણ કે સિદ્ધાત એ છે કે કોઇ પણ જીવ શરીરને ધારણ કરનારો હોય તેને કબજામા રાખી શકાય નહિ. આથી તાડનતર્જનની મનાઇ, હુકમ કરવાની મનાઇ, પોતાના તરીકે ગણવાની પણ મનાઈ. હવે અમારા પણ નહિ ગણીએ પણ ખાડો ખોદી દઇએ અને આવે તેમ એમા પડે તો ચાલેને? આમા અમે હુકમાદિ કરતા નથી. વાત ખરી. એને લાકડીથી ન મારો, હુકમમાં ન લો. કબજામાં ન લો તેથી જૈન શાસનનો સિદ્ધાત માન્યો એમ નથી પણ એવો કોઇ પણ પ્રયત્ન ન કરવો કે જે પ્રયત્નથી એ જીવોને પરિતાપ–દુઃખ ઉત્પન્ન થાય.

પિચકારી દઇને પ્રાણ ન કઢાય.

જગતના સર્વ જીવો કિલામના કરવા લાયક નથી અને તેથી કિલામના ન કરવી તે પ્રભુનો હુકમ છે. હવે જેમ પિચકારી મારવી તેમાં હુકમ, તાબેદારી કે પીડા કંઇ પણ નથી, તેલમા માખ પડે કે ખલાસ થાય તેમ કરી લે, પિચકારી દઇને પ્રાણ કાઢી નાંખે તે સ્થિતિ આ શાસનમાં નથી માટે કહે છે કે "**ન ઉદ્દાવેયવ્વા**" જીવિતનો નાશ કોઇ પણ પ્રકારે ન થાય. નાશ થાય તેવો ઉપયોગ કોઇ પણ જીવનો ન કરવો. આવી રીતે પાચે પ્રકારથી જીવોની હિંસા અટકાવવી. આ પાંચ વસ્તુ પ્રાણ, ભૂત, જીવ અને સત્ત્વ રૂપની સમજણ અને તીર્થંકરનું દેવપણું, પંચમહાવ્રતધારીનું જ ગુરુપણું કેમ અને તેમનો

પ્રરૂપેલો જ ધર્મ કેમ ? આ સર્વ વાત સુધર્માસ્વામી કોની આગળ શ્રી રીતે કહેશે તે અગ્રે જણાવાશે

વ્યાખ્યાન ૩૭

ધર્મ પામ્યા અગાઉની જીવની પ્રવૃત્તિ

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ સુધર્મસ્વામીજી જ બૂસ્વામીજી આગળ આચારાગ સૂત્રની રચના કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે ભગવાન્ મહાવીરે જગતના ઉપકારને માટે જે સદેશો ને આદેશ કહ્યો તે જ સદેશો ને આદેશ હુ અહી કહુ છુ એ ને ઉપજાવેલો નથી ભક્તોએ તેમની મહત્તા ખોટી ગાઇ નથી સાક્ષાત્ ભગવાન્ મહાવીરે ચોખ્ખી ભાષામા ને યુક્તિથી જગતને સદેશો જણાવ્યો કયો સદેશો ? પહેલા ભગવાન્ મહાવીર મહારાજા જણાવે છે કે દરેક ભવમા, દરેક જાતિમા આહાર શરીર ઇદ્રિયો અને તેના વિષયો જાણવામા તપાસવામા મેળવવામા આ જીવ તત્પર થયો છે જીવના બધા ભવો વિચારીએ ધર્મને નહિ જાણનારા જીવો તરફ નજર કરીએ તો શુ માલુમ પડે ? આપણે ધર્મ નહોતા જાણતા ત્યાર આપણે સવારે ઊઠીને રાતે સૂઇએ ત્યા સુધી શુ કરતા હતા તે પ્રવૃત્તિ તપાસો ! આપણે શી પ્રવૃત્તિ કરતા હતા ? આહાર શરીર ઇદ્રિયો વિગેરે પાચ પ્રવૃત્તિ ચાલુ હતી જે પ્રવૃત્તિ જગતના જીવોની છે તે પાચ પ્રવૃત્તિમા પ્રવૃત્ત રહેલા હતા આપણે ધર્મ નહોતા પામ્યા ત્યા સુધી આ પાચ પ્રવૃત્તિ હતી, તે સિવાય છઠ્ઠી ન હતી

જન્મથી ઘડપણ સુધીની પ્રવૃત્તિ

ભગવાને જણાવ્યુ કે આહાર શરીર ઇદ્રિયો તેના વિષયો અને સાધનો એ પાચને જાણવાનુ સાધવાનુ આપણે અનાદિ કાળથી રાખ્યુ છે છોકરુ જન્મે ત્યારથી ધાવણ હોય ત્યા સુધી 'મા, મા' કરે પણ જ્યારે ગોદિયામા જોવાય ત્યાર મા તેને ખોળવા જાય તે

જીવ પહેલા ' મા, મા, મા ' કરતો અને આગળ ગોઠિયામા જોડાતો. તે જ્યારે ભણવા બેઠો ત્યારે માને તેમજ ગોઠિયાને છોડીને તેણે માસ્તરને પકડ્યા અને બે અક્ષર ભણ્યો ત્યારે વેપારમા જોડાયો. પછી ઘરડો થયો ત્યારે મા, ગોઠિયા, માસ્તર કે ધંધાની ગણતરી ન કરતા 'મારે આમ ને મારે તેમ' એમ કહે છે

ભવોભવની રખડપટ્ટીથી ચેતો !

જગતમા દિનચર્યા, માસચર્યા, વર્ષચર્યા ન દેખતાં જિંદગીની ચર્યા દેખો અનાદિ કાળથી તમો આહાર. શરીર, ઇંદ્રિયો તેના વિષયો અને સાધનોમા એવા તો પલોટાઇ ગયા છો કે તેના તરફ જોવાનુ મન થતુ નથી. તેના સાધનો તો દૂર રહ્યા પણ તેને જાણવાનો ટાઇમ પણ તમને મળતો નથી માટે ભગવાન મહાવીરે પહેલો આદેશ એ કર્યો કે—આ જગતમા તમે તમને જુઓ ! હુ આ ભવોભવ રખડતો છુ તે જુઓ ! હુ ભવોભવ રખડતો છુ તે જોશો તો તરત ચેતશો !

ખસ ખણીએ ને બળતરા થાય તેમાં નખ જવાબદાર ?

જગતમા બે પ્રકારે ચીજ બને કા તો પોતાની ને કા તો પારકી. તેમ આ જગતના જીવ કા તો પોતાની મેળે ભટકે કે પારકો ભટકાવે. આપણે ખસ ખણીએ ને બળતરા થાય તેમા નખ જવાબદાર છે. ખસ ખણવાથી જે લોહી વિકાર થયો તેમા આપણી ઇચ્છા નથી, બીજાએ તે કરેલ નથી. આપણે હાથ કબજામા ન રાખ્યા તેથી આપણે જ આપણા કૃત્યો કર્યા છે.

મન અને ઇંદ્રિયોના કબજામાં ફસાયેલો આત્મા

આ જીવ પોતાની મેળે ભવચક્રમા રખડે છે. બીજો કોઇ એને રખડાવતો નથી પણ પોતાના કૃત્યોથી જ એ રખડે છે, માટે શાસ્ત્રકારે બીજા અધ્યયનમા જણાવ્યું કે મન તથા પાચ ઇંદ્રિયો પાડોશીની ચાલે જ ચાલે છે તો તે શુ ઉકાળવાના છે ? આ મન માકડું છે. વળી ઉદ્ધત ઘોડા પર ચડવુ છે તો પછી માંકડાની અને ઉદ્ધત ઘોડા-

ની માફક જ થાય હવે બીજા અધ્યયનમા બતાવ્યુ કે જો તારે આથી બચવુ હોય તો મન તથા ઇદ્રિયના કબ્જામા ન જા ! આ આત્મા મન અને ઇદ્રિયના કબ્જામા ફસાઈ પડયા છે તેમા તેની વારી ક્યા આવે ? આત્મા ઇદ્રિયો અને મનની સોબત ન કરે તો તેને ફસાવાનુ નથી પણ તેની પાસે એક પણ ચીજ નથી કે તે મન અને ઇદ્રિયોમા ફસાઈ ન પડે જેમ વાણિયો બાડિયાના ટોળામા આ ફસા ભઇ આ ફસા બોલે છે તેમ સજ્ઞી પચેન્દ્રિય જીવ મન અને ઇદ્રિયોમા ફસેલો હોય ત્યા સુધી તો એ ફાસામાથી નીકળવાનો નથી એ ચોક્કસ છે માટે શાસ્ત્રકારે કહ્યુ કે ઇદ્રિયોને અનુકૂળ વિષયો મળે તો નાખુશ થવુ નહિ સજ્ઞી પચેન્દ્રિય મન વગર ચાલી શકતો નથી કોઇ પણ જાતિવાળો જીવ ઇદ્રિય વગર ચાલી શકતો નથી ઇદ્રિયની પ્રવૃત્તિ અને મનની પ્રવૃત્તિ હમેશા રહેવાની છે ઇદ્રિયોને અનુકૂળ વિષય હોય તો પણ આ ફસા' એમ તુ કહે

કર્મની બાજીને સમજ !

હવે સવેગમા મોક્ષાભિલાષા થાય નિર્વેદમા ચારે ગતિના સુખ આવે તો ફસામણુ અને દુઃખ આવે તો પણ ફસામણુ અનુકૂળ હોય તો પણ ફાસો ને પ્રતિકૂળ હોય તો પણ ફાસો આત્માને જાણનારે સર્વ પ્રવૃત્તિમા આ ફસા' ગણ્યુ તેનેજ સમકિત હોય માટે ત્રીજા અધ્યયનમા કહ્યુ શીતોષ્ણ ચાહે તો અનુકૂળ મળે ચાહે તો પ્રતિકૂળ મળે તો પણ તુ ફસા ના ! અનુકૂળ મળે તો અને પ્રતિકૂળ મળે તો પણ તે તારી બાજી નથી હવે તુ કર્મની બાજીને સમજ ! કોઇને ક્રોડ મળે તો કોઈના ક્રોડ જાય પણ ચોપડામા લખવાનુ નથી ને ? આત્માને સર્વાર્થસિદ્ધ જેવા સુખો મળે અથવા તો નારકીના દુઃખો મળે તો પણ આત્માના ચોપડામા લખવાનુ નથી

આત્માની પોતાની ત્રણ ચીજો

આત્માની પોતાની ત્રણ ચીજો છે સમ્યગ્દર્શન સમ્યગ્જ્ઞાન સમ્યક્ચારિત્ર સમ્યગ્દર્શન શુદ્ધ છે તેથી તે સમકિત કહેવાય છે

સમકિત શબ્દ જે શાસ્ત્રકાર અને આપણે કહીએ તો તે સમ્યગ્દર્શનને-જ કહીએ છીએ સમ્યગ્દર્શન હોય તો જ્ઞાન અને ચારિત્રનું સુંદરપણું છે, પણ સમ્યગ્દર્શન ન આવે ત્યાં સુધી સમ્યગ્-જ્ઞાન અને સમ્યક્ ચારિત્રનું કાંઈ નહિ? સમ્યગ્જ્ઞાનમાં સુંદરપણું છે તે પોતાના ઘરનું નથી. સમ્યક્ ચારિત્રનુ સુંદરપણું તે પોતાના ઘરનું નથી પણ સમ્યગ્દર્શનનું જે સુંદરપણુ તે પોતાના ઘરનું છે.

સુદેવ, સુગુરુ અને સુધર્મની જ માન્યતા

તમે જિનેશ્વર ભગવાનને દેવ માન્યા, સુગુરુને ગુરુ માન્યા અને ભગવાને કહેલો ધર્મ માન્યો, તે ચોક્કસ તમારા કુલાચારે જ. આ માન્યતાએ સમકિત છે. બીજાને એટલે કુદેવ, કુગુરુ અને કુધર્મને સમજીને કુદેવ, કુગુરુ અને કુધર્મ તરીકે માનો અને સુદેવ, સુગુરુ અને સુધર્મને સમજીને સુદેવાદિ માનો તો સમકિત. બાળક રમકડા તરીકે સાચા હીરાને પકડીને પછી કાચને હીરા તરીકે પકડે છે. કોઇ વખત બળાત્કારથી કે ગમે તે રીતે કુદેવ, કુગુરુ અને કુધર્મને માનીએ છીએ. પણ ખરી વાત એ છે કે સુદેવ, સુગુરુ અને સુધર્મને કિંમતી સમજીને સાચા માને તો જ સમકિતી. કુદેવ, કુગુરુ અને કુધર્મને કુદેવ, કુગુરુ અને કુધર્મની કિંમત પ્રમાણે જ સમકિતી માને. જેઓએ 'ઊઠો રે મુરારિ' કહી, મૂર નામના દૈત્યને માર્યો તેથી પરમેશ્વર માન્યા તેઓએ મારઝૂડ, ચોરી ચકારી વિગેરેથી પોતાની મહત્તા ગવરાવી છે

ગોવાળિયાની સ્ત્રીઓના ચીર ચોરનારો પરમેશ્વર?

મુક્તાવલિના મંગલાચરણમાં કૃષ્ણને વિદ્વાને નમસ્કાર કર્યો છે. તેમાં જણાવ્યું છે કે નવા અષાડ મહિનાના કાળા વરસાદના વાદળા જેવી કાંતિવાળા, ગોવાળિયાની જુવાન સ્ત્રીઓના પહેરવાના ચીર (ઘાઘરા, સાલ્લા અને ચોળીઓ) ચોરનારો. તેમને પરમેશ્વર માન્યા? શું પરમેશ્વરની મહત્તા ગોવાળિયાની સ્ત્રીઓના ઘાઘરા અને સાલ્લા વગેરે ચોરવામાં છે? કયે રસ્તે પરમેશ્વરપણું માન્યું? જૈન

શામને જગતના જેવોથી વિલક્ષણની રીતિએ પરમેશ્વ પણ માન્યુ છે જગતના જીવોને બચાવવાની રીતિએ જ પરમેશ્વ પણ માન્યુ છે

કુદેવ અને સુદેવનુ સ્વરૂપ

નાટકિયા તરીકે શેષનાગને ગળે વીંટાળનામા મહત્તા જણાવી એવાને તો કુદેવ જ માનવા પડે જેની મહત્તા આખા જગતના જીવોને અગે અહિમા કહેવાની છે તેથી તેમને સુદેવ માનવા અને જેની અદર આવી અહિમા નથી તેમને કુદેવ માનવા સગમ જેવો ઉપસર્ગ કરનારો, જેણે આબરૂ ઉપર હાથ નાખ્યો, જેણે તપસ્યાના પારણા અગે આડખીલી નાખી, તેવા પ્રત્યે પણ તીર્થંકર ભગવાન શુ વિચારે છે? આ બીચારા જીવની ગતિ શી થશે? જેને જગતના રક્ષણને અગે મહત્તા લેવી છે અને જેને જગતના ઢઢેરા તરીકે મહત્તા લેવી છે તો તેની મહત્તા કોની માનવી? જો કર્મનો નાશ કરવાનો મુદ્દો કોઇ પણ જગોએ રહેતો હોય તો તે સુદેવમા જ છે, તેથી તેમને પરમેશ્વર કહેવા તે પ્રમાણે અહી સમ્યક્ત્વનુ સ્વરૂપ જણાવ્યુ તે પછીનો અધિકાર આગળ જણાવાશે

વ્યાખ્યાન ૩૮

તમારા મસાલનો દેરો કેમ આવતો નથી?

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ **સુધર્મસ્વામીજી** મહારાજ ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે **આચારાગ સૂત્રના** ચોથા અધ્યયનની રચના કરતા થકા જબૂસ્વામીજીને કહે છે કે-જિનો નાથ તીર્થંકર ભગવાન શ્રી મહાવીરે જે કહ્યુ તે પોતે આચરી, ફળ પ્રાપ્ત કરીને સુનિ, દીનથી સમજની જણાવ્યુ તે મે સાભળ્યુ છે અને તે હુ કહુ છુ ત્યા છે કે પ્રથમ એ મહેનો કરો કે મહાનુભાવો તમો અનાદિકાળથી આહાર શરીર, ઇન્દ્રિયાદિ માટે કાળજી

રાખનારા તો છે જ. તેની કાળજી કોઇ બીજો કરાવતો નથી. આપોઆપ તમો દરેક ભવમાં ખુદ પોતે તેની કાળજી રાખો છો. હવે તે કાળજીમાં જો તત્ત્વ મળી શકતું હોય તો તમે કહો ! અનંતાનંત વખત અનંતા ભવોમાં આહાર, શરીરાદિ તેમજ ઇંદ્રિય અને તેના વિષયોની કાળજી રાખવા છતાં તેનો છેડો આવ્યો નહિ.

ભવસાગરમાં રખડાવનાર કોણ ?

તેમાં પ્રથમ વિચારો કે આહારાદિની કાળજી રાખવાથી સંસારનો છેડો આવતો હોત તો તે કયારનો ય આવી જાત. કઇ કાળજી રાખવાથી સંસારનો છેડો આવે ? આ **મારો આત્મા ભવોભવ રખડવાવાળો છે, આથી તેની કાળજી કરૂં તો જ સંસારનો છેડો આવે.** પણ તે કાળજી તમોએ કોઇ દિન કરી જ નથી. હવે જમીનથી ખેતી ખરી પણ એકલી જમીન લેવાથી કંઇ ન વળે. એટલે જમીન લઇને બેસવાથી વગર ખેતીએ કઇ કોઈનો નિભાવ ન થાય. હવે જમીન લેવી જરૂરી છે પણ સાથે કુટુંબના નિભાવ માંટે ખેતી આદિ ક્રિયાઓ કરવી પડે. હવે અહીં હું કાળજી કરું પણ તે એકલી કાળજી કામ ન લાગે. તેની સાથે હું ભવસાગરમાં રખડું છું અને તે શાથી ? રખડાવનાર કોણ ? એ વિગેરે વિચારવું જોઇએ. મારુ મન અને ઇંદ્રિયો જ મને રખડાવનાર છે.

પ્રભુને માથે જ જન્મમરણાદની જવાબદારી ?

હવે અન્ય સર્વ મતો એ સ્થિતિમાં છે કે પ્રભુ જન્મ આપે, સુખદુઃખ પણ પ્રભુ જ આપે, ધનમાલ પણ એ જ આપે, માંદાસાજા પણ એ જ કરે, મારે તે પણ ભગવાન જ ! પણ જૈન શાસનમાં એક પણ ચીજ ભગવાનની જોખમદારીવાળી નથી. હવે અહીં જોખમદારી કોની ? ઇતર મતમાં તો પરમેશ્વરની જોખમદારી હતી તે ખસેડી પણ અહી તમો જોખમદારી કોના ઉપર નાંખશો ? કોઇને કોઈએ પથ્થર માર્યો અને તેમાં નામ બીજાનુ લેવાય તો પછી તે માણસ લુચ્ચો ગણાય એટલે પોતે તોફાન કરે અને નામ બીજાનું લેવાય તે જુલમ-

મા જુલમ ગણાય તેમ અહી જ મમરણાદિની જવાબદારી અને જોખમદારી પોતાના શિરની હોવા છતા ભગવાનના શિરે નાખવી તે તો મોટામા મોટો જુલમ ગણાય અહી સામાન્ય મનુષ્યનુ નામ લેવામા થોડી જોખમદારી અને બીજા મોટા મનુષ્યના નામ ઉપર આરોપ મૂકવાથી વધુ જોખમદારી અને પ્રભુનુ નામ લેવાથી તો જોખમદારી વધુ બને છે અહીં જન્મ 'મરણ કર્મ, સુખ, દુર્ગતિ કે સદ્‌ગતિ આ સર્વ વાતો પોતપોતાના કર્મને' લીધે બને છે અને તે પ્રભુના નામે જે નાખે તેનુ નામ જ **મિથ્યાત્વી**

સમકિતી જીવનુ લક્ષણ

હવે જે જોખમદારી પોતાની હોય તે પોતાના ઉપર ચડાવે તો સમજવુ' કે આ જીવડો સમકિતી છે હવે આ સંસારચક્રમા આવતી ઉપાધિઓ અને તે અગે થતા પડના જન્માદિ અગે અન્ય કોઈપણ જવાબદાર નથી પણ આપણે પોતે જ જવાબદાર અને જોખમદાર છીએ હવે જેમ કોઈને દસ્તાવેજ કરી આપીએ તેમા જવાબદાર અને જોખમદાર આપણે જ છીએ તેમ અહીં આપણા કરેના કર્મોને અગે જવાબદારી અને જોખમદારી આપણી પોતાની જ ગણાય હવે તે અગે જણાવ્યુ કે-તુ આ ભવચક્રમા જે રખડે છે તેમા તારી જ જવાબદારી અને જોખમદારી છે અહીં બને કેમ ? તો કહે છે કે-કરવાના વખતની જવાબદારી તારી છે તેમ ભોગવવાના વખતની જવાબદારી પણ તારી જ છે

ઈંદ્રિયો અને મનના ચાળાનુ પરિણામ

હવે અહીં પોતાને શિરે જ જવાબદારી અને જોખમદારી છે તો પછી એમ કહ્યું કેમ ? તો કહે છે કે માણસ નિર્બુદ્ધિ થાય ગાંડો થાય ત્યારે પોતાનુ માથુ પોતે જ ફોડે છે અને છાતી પણ પોતે જ કૂટે તેમ અહીં તે કર્મો તુ પોતે જ કરનાર હોવાથી જવાબદાર અને જોખમદાર તુ જ છે હવે તે જવાબદારી અને જોખમદારી મે કેમ લાવી ? તો કહે છે કે-ઇંદ્રિયો અને મનના ચાળાના

કારણ ? ઇંદ્રિયો અને મનના ચાળાએ તું ચાલ્યો, વિષયોને આધીન બની તે પ્રમાણે તું વર્ત્યો અને મનના વિકલ્પોએ ચઢ્યો માટે જ જવાબદારી અને જોખમદારી ઉઠાવીને ભોગવવી પડે છે. હવે અહીં જીવને જન્મમા ભટકવાની જવાબદારી કે જોખમદારી વહોરવી પડે છે તે ફક્ત મન અને ઇંદ્રિયોને આધીન બનવાથી જ વહોરવી પડે છે.

જગતમાં બે પ્રકારના શીત, ઉષ્ણ

હવે જગતમાં કેટલીક વસ્તુઓ કોઇની કરેલી હોય છે પણ કેટલીક તો સાધારણ બનેલી હોય છે. જેમ તાપણી કરવાથી ગરમી થાય તે બનાવેલી કહેવાય, પણ ગરમીની સીઝનમાં-ઋતુમાં તો ગરમી સ્વાભાવિક થાય છે તેના અંગે શું થાય? તે ઊકળાટમાં તો માત્ર પોતાનો બચાવ કરીએ પણ દુનિયાના ઉકળાટ માટે કંઈ ન બની શકે. હવે જગતમાં ટાઢ, તડકો, શીત અને ઉષ્ણ તે બંને પ્રકારના છે, એક તો નવા થતા અને બીજા ઋતુને આધીન બનતાં. હવે તેમાં ઋતુને આધીન થનારા જે ટાઢ તડકો તેને નાબૂદ ન કરી શકીએ પણ જો આપણને શરદી લાગે તો ઉકાળો પીઇએ, ગરમી લાગે તો પંખાનો પણ ઉપયોગ કરીએ; પરંતુ જગતના અંગે કંઇ ન બને. હવે અહીં મન અને ઇંદ્રિયો તે ઋતુની માફક છે એટલે તે જગતમા લાગેલા મન અને ઇંદ્રિયોને ખસેડી શકીએ તેમ નથી.

ઇષ્ટમાં રાજી ન થવું, અનિષ્ટમાં નાખુશ ન થવું.

હવે જે મન અને ઇંદ્રિયો છે એ તો વળગેલા જ છે. તેને ખસેડવા માંગીએ તો પણ ખસે તેમ નથી, હવે ચારે ગતિમાથી કોઇ પણ ગતિ મનઇંદ્રિય વિનાની નથી, તેમજ કોઈ જાતિ એવી નથી કે જેને ઇંદ્રિય ન હોય. હવે અહી આત્માને મન અને ઇંદ્રિય લાગેલા છે તેની જવાબદારી કે જોખમદારી શી રીતે બંધ કરવી? તો કહે છે, કે–મહાનુભાવ, જેમ ઋતુને અંગે થતા બનાવોને અંગે આપણો બચાવ કરી શકીએ છીએ તેવી રીતે અહી પણ મન અને ઇંદ્રિયને તું રોકી નહિ શકે પણ તારે તેનો બચાવ કરવાનો. હવે

તે કઇ રીતે? તો કહે છે કે ઇન્દ્રિયોને અનુકૂળ વિષયો આવે ત્યારે તું ફૂલીશ નહિ તેમજ તેને પ્રતિકૂળ વિષયો મળે ત્યારે તું નાખુશ થઇશ નહિ એટલે જો તું રાજી અને નાખુશ નહિ થાય તો તો વાંધો નહિ જ આવે એટલે ઇષ્ટમાં રાજી નહિ થાય અનિષ્ટમાં ઇતરાજી નહિ કર તો પછી તારા આત્માને તું સ્થિર રાખી શકીશ

મોક્ષમાર્ગમાં પ્રથમ મૂળ કારણ શું?

હવે મોક્ષને પામવા અંગે આવતા અંતરાયો બતાવી તેને દૂર કરવાના રસ્તા બતાવ્યા પણ મોક્ષનો રસ્તો તો બતાવ્યો જ નહિ કેમકે ધાડ કે લૂંટારુ બંધ થયા ત્યાં સામે ગામ પહોંચી ગયા એમ તો નહિ એ તો જવાનો પ્રયત્ન કરીએ તો જ અને હવે અહીં ઇંદ્રિય અને મનરૂપી લૂંટારુ અને ધાડપાડુઓને જીતી ન શકીએ ત્યાં સુધી આપણે મોક્ષમાર્ગ ન પામી ન શકીએ હવે પ્રથમ મોક્ષમાર્ગ માટે જણાવ્યું કે—પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન જોઇએ આટલા બધા શાસ્ત્રોમાં એમના દર્શનને જ સમ્યક્ કહેવાય છે પણ જ્ઞાન કે ચારિત્રને કોઇ સમ્યક્ કહેતું નથી સમ્યગ્જ્ઞાન આવ્યા છતાં મોક્ષને વાર લાગે છે સમ્યક્ચારિત્ર આવ્યા પછી મોક્ષમાર્ગને વાર લાગતી નથી જગતમાં ખાસ કે જે આંબો ને બીજ, અંકુર કે છોડમાંથી ન થાય પણ તે તે તો ફળમાંથી થાય ત્યાં જગતમાં તો દાણાનું મળવું બીજ જ કહેવાય છે અહીં મોક્ષનું સ્થાન ફળરૂપ છે પણ તે સર્વનું મૂળ બીજ છે હવે અહીં મોક્ષના અંગે મળવું સમ્યગ્જ્ઞાન કે સમ્યક્ચારિત્ર બને હોય પણ તે સને થાના થાય શાથી? તો કહે છે કે—સમ્યગ્જ્ઞાન પણ સમ્યગ્દર્શન વિના બનતું નથી હવે સમ્યક્ચારિત્ર તે પણ સમ્યગ્જ્ઞાન વિના ન જ બને અહીં મૂળ કારણ સમ્યગ્દર્શન છે અને તે ચોથા અધ્યયનમાં જણાવ્યું

સુદેવને ઓળખવાની રીત?

હવે સામાન્ય રીતે સમ્યગ્દર્શનનું લક્ષણ કહેતા કહ્યું કે—સુદેવાદિને માનવા તે આદિ તત્ત્વોને તે રૂપે માનવા તેનું નામ

સમ્યગ્દર્શન. આ વાત કહીએ છીએ અને તેની ના નહિ પણ જિનેશ્વર મહારાજ જન્મે ત્યારે કપાળમાં એમ તો લખેલું હોતું નથી, કે સુદેવ. હાથી, ઘોડા, સ્વસ્તિકાદિ લંછન હોય છે. પણ તીર્થંકરને સુદેવ તરીકેનું લંછન નથી. પછી ઓળખવા શી રીતે? અહીં કુદરતે સુદેવ તરીકેના અક્ષરો તેમના કપાળમાં લખ્યા નથી. હવે તે જ સુદેવ અને બીજા કુદેવ એ કેમ બને? હવે રેખાને તો જે જાણવાવાળો હોય તે જ જાણે. સુદેવ તરીકે જે તીર્થંકર હોય તેને રેખા ૧૦૦૮ હોય અને તે જાણવાવાળો હોય તે જ જાણે. હવે અહીં તુ જાણે તેવી રેખા બતાવીએ.

અહિંસાની એક સરખી પ્રરૂપણા કરે તે જ સુદેવ.

જેની આ પ્રરૂપણા હોય કે જગતના જે સર્વ ભૂતો, પ્રાણો, જીવો, સત્ત્વો એ કોઇને કોઇએ મારવા લાયક નથી. તાબેદારી લાયક બળાત્કાર કરવા લાયક અને દુઃખી કરવા લાયક પણ નથી. આવો સિદ્ધાંત જેનો હોય તેવા જે કોઇ પણ હોય તે સર્વમાન્ય છે. અમારે કૃષ્ણ, બુદ્ધ, મહાદેવ આદિ વ્યક્તિઓથી વેર નથી. ભગવાન્ તીર્થંકર સુદેવ છે અને તે કુદેવ થઇ જાય અને બ્રહ્માદિ જે કુદેવ છે તે સુદેવ થઈ જાય, તેની અમને પડી નથી. પણ દરેકની પ્રરૂપણા એક જ સરખી હોય. કઇ પ્રરૂપણા? જે ઉપર કહી તે જ પ્રરૂપણા જેની હોય તે જ સુદેવ, અમારે માન્ય છે. પછી તે કૃષ્ણ હોય કે **મહાવીર** હોય તેની ફિકર નથી,

તીર્થંકરોની સ્તવના શાથી?

હવે અહીં જગતના સર્વ પ્રાણીઓ જીવવાને માટે હકદાર છે. કોઇને પણ તેને અંગે બળાત્કાર કરવાનો, તેને તાબેદાર કરવાનો કે મારવાનો હક નથી. હવે અમે તીર્થંકર મહારાજને સ્તવીએ છીએ. શાથી? જેના વચનમાં અભયપણાનો આદેશ છે, તાડન-તર્જનનો નાશ કરવાનો, પીડા બંધ કરવાનો અને અંતમાં મરણ બંધ કરવાનો આદેશ છે તેથી જ અમે એમને સ્તવીએ છીએ. અહીં વ્યક્તિ ઉપર

સબંધ નથી પણ આવા વચનોની પ્રરૂપણા કરનાર કોઈ પણ હોય તે તે સર્વ માન્ય છે

જિનેશ્વર દેવોની પૂજાનો વિરોધ નથી

હવે અહીં કેટલાકો કહે છે કે–સર્વ ભૂતો પ્રાણીઓ, આદિને મારવા નહિ તેમને કિલામના કરવી નહિ તેમને તાબેદાર કરવા નહિ એમ કહીએ તો પછી પૂજા કરવાનું બને જ કયાંથી ? પણ વિચારો કે કોઈ પણ પૂજા કરનારો એમ તો નથી જ કહેતો કે મને આ જીવોને મારવાનો હક છે અને તેમ માનીને કોઈ પૂજા કરતો નથી ઇતરોમા તો યજ્ઞને માટે પશુઓ મારવાનો હક છે કારણ કે યજ્ઞમા હોમવા માટે જ પશુઓ ઇશ્વરે બનાવ્યાં છે એમ તે હક છે એમ મનાય છે ત્યારે અહીં જણાવે છે કે–જગતના સર્વ જીવો પૈકી કોઈ ને કોઇએ મારવાનો હક નથી, કોઇને તાબેદાર કરવાનો કે પીડા કરવાનો કે બળાત્કાર કરવાનો હક જ નથી હવે જો આનાથી પૂજા વિરુદ્ધ હોય તો તો આ સૂત્ર પાણીમા પલાળવા કામ લાગશે એવી રીતે પાણીમા પલાળવુ વાત તો સમજાવો !

અર્હંત ભગવંતોમા અર્હંત એટલે શુ ?

અતીત કાળમા થયેલ અને વર્તમાનમા છે અને ભાવિ થશે તે સર્વ અર્હંત ભગવંતો અહીં અર્હંત શુ ? તો કહે છે કે–આઠ પ્રાતિહાર્યરૂપી પૂજા જે ઇંદ્રો વિગેરે કરે તેને લાયક હવે જો પૂજા આ સૂત્રથી વિરુદ્ધ હોત તો 'અર્હંત' શબ્દ કહેવાતુ બનત જ નહિ વળી અશોક વૃક્ષ, દિવ્ય ધ્વનિ આસન, ચામર સિંહાસનાદિ આ સર્વ વાયુ આદિની હિંસામા કે પરિગ્રહમા આવશે પછી 'અર્હંત' શબ્દ બોલવાનો વખત કયા ગયો ? કહો તત્ત્વ એમા છે કે જેઓ જગતના જીવોને હણવા આદિમા હક ધરાવે છે તેના નિષેધ માટે આ સૂત્ર છે ! અને તેથી 'હંતવ્યા'મા તવ્યપ્રત્યય શાસ્ત્રકારે વાપરેલ છે એટલે હણવાને લાયક છે એમ નહિ પરિતાપ કરવાને લાયક છે એમ નહિ જો જે લાયકાત માનેલી હોય તો કોના અંગે ?

તો કહે છે કે હિંસાદિના અંગે લાયકાત અને હક માનેલા હતા તેનો નિષેધ કર્યો.

મારી નાંખવા આદિના હકોનો નિષેધ

હવે અહીં સંજમના માટે નદી ઊતરવી પડે તો પછી નદી ઊતરવાનો નિષેધ પણ આ સૂત્ર જ કરશે ને? "**सव्वाओ पाणाइवायाओ वेरमणं**" ના પચ્ચક્ખાણ કરેલા સાધુઓ નદી ઊતરી શી રીતે શકે? આ સૂત્ર વિધિરૂપ છે, અને તેથી જે યોગ્યતા હતી તેનો નિષેધ કર્યો ઇતરોમા તો કૃષ્ણ મહારાજે કંસને મારવો જ જોઇએ, માર્યો તે ઠીક કર્યું એમ મનાય છે અહીં તેમ નથી અહીં તો મારી નાખવા આદિના હકોનો નિષેધ કરેલ છે. વળી કુદેવાદિની વાતને ન સમજે તેને શું કહેવું ?

સમ્યક્ત્વ તે એકલા દેવનું કે ગુરુ અને ધર્મનું પણ ખરું ?

હવે અહીં સમ્યક્ત્વ કહેવાનુ છે તો પછી તે એકલા દેવનું જ કે? ગુરુ અને ધર્મનુ પણ ખરુ કે નહિ? વાત ખરી. દેવનુ સમકિત જણાવ્યુ પણ તેવી રીતે ગુરુ અને ધર્મનુ પણ સમ્યક્ત્વ કહેલ છે અને તેથી અધ્યયનનું નામ સમ્યક્ત્વ રાખેલ છે. હવે વાત ખરી છે પણ એક વાત ધ્યાનમા રાખો કે પ્રથમ જગતમાં અપેક્ષા કોની ? દેવદ્વારા ધર્મની ઉત્પતિ કે ધર્મદ્વારા દેવની અગર ગુરુદ્વારા દેવની ઉત્પત્તિ કે દેવદ્વારા ગુરુની ઉત્પત્તિ ? આ ત્રણ તત્ત્વત્રયીમાં પ્રથમ ઉત્પત્તિ કોની? તો કહેવુ જ પડશે કે દેવ જયાં ઉત્પન્ન થયા હોય તેઓ શુદ્ધ આચારને પ્રકાશે અને તેનુ આચરણ થાય તેનું જ નામ ધર્મ. શુદ્ધ આચારને કહે તે દેવ. દેવે કહેલા આચારનો પ્રચાર કરે તે ગુરુ અને તેવા શુદ્ધ આચારનું પ્રતિપાદન તેનું નામ જ ધર્મ.

દેવ, ગુરુ અને ધર્મ એટલે શું ?

હવે જગતના સર્વ જીવો એક સરખા છે અને કોઇ કોઇના ઉપર બળાત્કાર કરવા હકદાર કે તેને તાબેદાર કરવા સ્વતંત્ર નથી. હવે આવા ધર્મને કહેનારા તે જ દેવ છે, અને તેને પ્રચારનારા તે જ

ગુરુ છે હવે અહીં ધર્મની કિંમત વધુ છે કે ? મોતીની કિંમત પાણીને અંગે હીરાની કિંમત તેજને અંગે સોનાની કિંમત અને અંગે છે અહી પાણી તેજ કે રૂપ વેચવા દેવામા કામ નથી લાગતા પણ તે મોતી હીરા કે સોનુ જે આધારરૂપ પદાર્થો છે તે જ કામ લાગે છે પણ આધેયરૂપ ગણાતા પાણી તેજ કે રૂપની લેનદેન કામ ન લાગે હવે ધર્મનો આધાર ગુરુ અને દેવ છે તેથી પ્રથમ દેવનુ સ્વરૂપ બતાવ્યુ ત્યાર પછી જ ધર્મનુ સ્વરૂપ કહ્યુ અને ગુરુનુ સ્વરૂપ આપોઆપ આવી ગયુ કારણ કે દેવના કહેલા આચાર પ્રમાણે વર્તે તે જ ગુરુ કહેવાય

ખરો ધર્મ કયો ?

હવે અહી સર્વ જીવો પૈકી કોઇને મારવા નહિ કહે તે જ ખરો ધર્મ છે ધર્મને માટે તો સામાયિક પ્રતિક્રમણ કે પૌષધાદિ ગણાય છે પણ આ ધર્મ કયાથી માનો ? વાત ખરી પણ સામાયિકાદિ ધર્મ શાથી ? તો કહેવુ પડશે કે આવતા કર્મો રોકવા અને આવેલા કર્મોને રોકી દેવા જેમ કોઇ મૂર્ખે કહ્યુ કે આમાની કેરી ખાવા કામ લાગે મોર અને સૂઘવા કામ લાગે લાકડુ પાટિયા માટે અને પાદડા તોરણ માટે વપરાય પણ આ જે મૂળિયા છે તે બિનજરૂરી છે કોઇને પણ ખાવાના કામમા કે બીજા કોઇ પણ કામમા આ મૂળિયા આવતા નથી હવે મૂર્ખ અહીં આમ જ બોલે સમજુ જો કે પાદડા ફળ મોર આદિને કામવાળી ચીજો ગણે ખરો પણ મૂળ વિનાના ઝાડના તો તે પાદડા મોર કે ફળ કઈ પેન ગે એ સમજે જો મૂળિયુ ન હોય તો ફળ કરમાઈ જાય મોર કે પાદડા કે ઝાખરા કાઇ પણ ન રહે

ધર્મ બિનજરૂરી કોણ કહે ?

અહીં જગતમા કોઇ આવુ વિચારે તો તેને મૂર્ખો જ કહીએ કેવુ વિચારે તો મૂર્ખો કહીએ ? ખોરાક પાણી વસ્ત્ર મકાન આદિ સર્વ જરૂરી ચીજો છે તે કામ લાગે પણ આ ધર્મ જ એવી ચીજ

છે કે જે ખાવા, પીવા, પહેરવા, ઓઢવા, પાથરવા કે બીજા કોઇ પણ કામમાં લાગતી નથી તેથી તે બિનજરૂરી છે. આવું બોલે કોણ ! અહીં ખાવાપીવાનું, ઓઢવાપાથરવાનું અને યાવત્ ધનમાલ, મકાનાદિ મળે છે કે પુણ્યથી અને તે જરૂરી ચીજ છે, બિનજરૂરી નથી.

ધર્મ જરૂરી છતાં ફળ શું ?

આમ ધર્મ જરૂરી છતાં તેનું ફળ શુ ? ખાવાપીવાનુ મેળવી આપે તેથી જરૂરી કહો છો ? તો કહે છે કે થોડો શબ્દ પદાર્થ રૂપ છે તેમ તે જરૂરી હોવા સાથે પોતાનું સ્વરૂપ જણાવે તેમ અહીં ધર્મ શબ્દ પોતાનું સ્વરૂપ કહી આપે છે. સમજુ સમજી શકે કે દુર્ગતિએ જવું નહિ અને સદ્ગતિ મળે એટલે મારો આવતો જન્મ બગડે નહિ. આવતો ભવ સુધરે એ દરેક વિવેકીની જિજ્ઞાસા કે ઇચ્છા હોય. આવી બે ઇચ્છાને તૃપ્ત કરનાર ધર્મ જ છે. તે વિના બીજી કોઇ ચીજ નથી કે જે એ બે ઇચ્છા તૃપ્ત કરે. હવે તે ' ધર્મ ' શબ્દ શાથી અને કયા ધાતુથી બન્યો તે અગ્રે જણાવાશે.

વ્યાખ્યાન: ૩૯

' હું કોણ ' એ જાણવા પ્રયત્ન કર્યો નથી.

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ **સુધર્મસ્વામીજી** શ્રી **જંબૂસ્વામીજીને આચારાંગસૂત્રના** અધ્યયનને જણાવતાં થકા આગળ જણાવી ગયા કે ' હે જંબૂ, ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર મહારાજે જગતના ઉદ્ધારને માટે જે આદેશો આપેલા છે તે મે સાંભળેલા છે તે કર્ણોત્કર્ણ સાંભળ્યા છે એમ નહિ પણ સાક્ષાત્ સાંભળ્યા છે. વળી તે તેમણે હેતુ, યુક્તિ, દૃષ્ટાંતાદિથી કહીને સાબિત કર્યા છે. વળી તેને આચારમાં મૂકીને ફળપ્રાપ્તિ સુધી આચરણ કરીને તે સદેશા જણાવેલા છે. પ્રથમ સંદેશો એ આપ્યો

કે તમો અનાદિ કાળથી આહાર શરીર ઇંદ્રિય અને તેના વિષયો અને સાધનોને જાણો છો અને તેના અગે ઇષ્ટ-અનિષ્ટરૂપ પ્રવૃત્તિ કરો છો પણ તમોએ કોઇપણ ભવમા તમને પોતાને જાણવાનો પ્રયત્ન કર્યો નથી 'હુ કોણ?' એ જાણવાનો પ્રયત્ન તમે એક ભવમા કર્યો નથી

સર્વ સ્થળે અનતી વાર જન્મ મરણ.

હવે તમને તમે જાણો એમા જાણવાનુ શુ? તો કહે છે કે—મારો આત્મા જુદા જુદા ભવમા જુદી જુદી રીતે ઉત્પન્ન થવાવાળો છે દરેક ભવમા ઉત્પત્તિ ધ્યાનમા લો તો જણાશે કે આ જીવ કેટલી જગો પર ઉત્પન્ન થયો, તેનો પાર નથી તેથી કહીએ છીએ કે આખા જગતમા તેવુ સ્થાન કે કુન નથી કે વળી વાળ કે તેનો અગ્ર ભાગ કે તેમાનો ખૂણો પણ એવો નથી કે જ્યા સર્વે જીવો ઉત્પન્ન થયા ન હોય અગર મર્યા પણ ન હોય અર્થાત્ જગતના સર્વ જીવો ચૌદ રાજલોકમા વાળના અગ્ર ભાગના ખૂણા જેવા સ્થાનમા ન ગયા હોય વળી તે અનતી વખત ન જન્મ્યા હોય કે મરણ ન પામ્યા હોય એવુ કોઇ સ્થાન જ નથી

હાથના કર્યા હૈયે વાગે છે

આ આત્મા અનતી વખત ઉત્પન્ન થયો છે હવે તે થયો શાથી? શુ તે બળાત્કારથી જન્મ્યો કે બળાત્કારથી ચૌદ રાજલોકમા રખડયો? તો કહે છે કે—ના આ જીવ પોતાના કૃત્યોના પ્રતાપે જ રખડયો અને જન્મ્યો છે આ જીવના અગે કોઇ કુટુબી ઇશ્વર કે અન્ય કોઇ જોખમદાર નથી સારા કે નરસા કૃત્યોને અગે જવાબદારી કે જોખમદારી જીવની પોતાની છે પણ અન્ય કોઇની કે પરમેશ્વરની નથી હવે જ્યા જીવની પોતાની, જોખમદારી છે તો પછી આ રખડવાનુ કામ શા માટે કર્યું? વાત છે ખરી. જીવ રખડવાનુ કામ કરે નહિ, પણ જેમ રવૈયાનો સ્વભાવ લાકડાનો હોવાથી ચીકાશને પકડે પણ દોરડુ તેને વળગીને ભમાવે ત્યારે ચીકાશ મળતી તો દૂર

ન્હી પણ તે દહીને જ મેથી નાખે. અર્થાત્ રવૈયો દોરડાની ચાલે ચાલીને દહીંની ગોળીને મથી નાખે, તેમ આ જીવ જન્મમરણના સ્વભાવવાળો નથી તેમ તેને તેવી ટેવ કોઈએ પાડી નથી પણ હાથના ફર્યા હેઠે વાગે એટલે મન અને ઇંદ્રિયને તું કબજે રાખતો નથી અને તેના પરિણામે તે અનંતા જન્મો અને અનંતા મરણો કર્યા છે. હવે આ જીવ મનના વેગે અને ઇંદ્રિયોના ચાળે ન ચાલ્યો હોત તો આ જન્મમરણ કરવાનું બંધ થાત પણ અહી તે મન ઇંદ્રિયના ચાળે ચાલવાથી રખડવાનું બન્યુ છે. હવે એક પણ જન્મ એવો નથી કે જેમા તે મન અને ઇંદ્રિય લાગેલા ન હોય.

ઇંદ્રિયોના ઘરે ગીરો મૂકાયેલ જ્ઞાનગુણ

હવે જ્ઞાન તે આત્માનો ગુણ છે પણ તે ગીરો મૂકેલ છે. આત્માનો ગુણ હોવા છતા ગીરો મૂકવાનુ કારણ શું ? તો કહે છે કે સ્પર્શનેન્દ્રિયના પુદ્ગલો મળે તો જ સ્પર્શનું જ્ઞાન થાય તેવી જ રીતે રસનેન્દ્રિય, ઘ્રાણેંદ્રિય, ચક્ષુરિન્દ્રિય કે શ્રોત્રેન્દ્રિયને પુદ્ગલો મળે તો જ તે તે વિષયનું જ્ઞાન થાય. અહી જ્ઞાન આત્માના ઘરની ચીજ છે છતા ઇંદ્રિયોના ઘરે અડાણે કે ગીરો મૂકાયેલી છે, તેથી તેની મહેરબાનીએ તેનો ઉપયોગ થાય. આવી રીતે આત્મા મન અને ઇંદ્રિયો સાથે જોડાયેલો છે. હવે કોઇ પણ જાતિ એવી નથી કે જ્યા સ્પર્શનેન્દ્રિય વિના સ્પર્શનુ જ્ઞાન થાય. હવે જો ઇંદ્રિયને ખસેડીએ તો જ્ઞાન ચાલ્યું જાય. જ્ઞાન જેવી ચીજ જ ન રહે. વાત ખરી, પણ અહી ઇંદ્રિયને ખસેડવાનુ કહેતા નથી જેમ નખ એ નકામા વધે છે તેથી કાપો છતા તેને ઉગાડનાર જે આંગળી તે કપાય નહિ. તેમ અહીં મન અને ઇંદ્રિયોથી ચૌદ રાજલોકમા જન્મવાનું ને રખડવાનું બને છે ખરું. વળી તે જુલમ કરનાર છે તેથી તેમને ખસેડવા જોઇએ પણ તે ખસેડાય તેમ નથી.

બગીચાના પાંજરાના વાઘ જેવા મન અને ઇંદ્રિયો

હવે એક વાત ધ્યાનમાં લો કે, બગીચાના પાંજરામા વાઘ રાખેલો

હોય તેને મારો પણ ન કરાય અને ભૂખ્યો પણ ન રહેવા દેવાય તેથી તેને જીવનપૂરતો જ ખોરાક દેવો પડે તેમ અહીં શરીરરૂપી બગીચામા મન અને ઇંદ્રિયરૂપી વાઘો પૂરાયેલા છે તે મરે નહિ અને માતા પણ ન થાય તેવી રીતે રાખ કે જેથી ઇંદ્રિય અને મનના ચાળે ચાલવુ નહિ મન અને ઇંદ્રિયને કામમા લો ખરા પણ તેના ચાળે ન ચાલો । હવે ચાળે ચાલવુ નહિ તે શુ ? ઇંદ્રિયોને અનુકૂળ વિષયો મળ્યા અને રાજી થાય તો સમજવુ કે તેના ચાળે ચાલ્યા અને તે ઇંદ્રિયોને પ્રતિકૂળ વિષયો મળ્યા કે ઇતરાજી થઈ તો અહીં તેના ચાળે ચાલ્યા એમ સમજવુ

મનમા વિકલ્પોને રોકવામા જ ધર્મ

હવે અહીં વિવેકીઓનુ કૃત્ય શુ ? મનના વિકલ્પોને રોકવા ઇંદ્રિયોના વિષયોને આધીન ન બનવુ પણ અહી કોઇ કહે કે મનના વિકલ્પ પ્રમાણે વર્તવુ અને તેથી શાંતિ મળે અને તે જ ધર્મ, પણ શાસ્ત્રકાર તેને ધર્મ કહેતા નથી મનને રોકવામા ધર્મ છે સામાયિકમા પણ અતિચાર કહીને મિચ્છામિ દુક્કડ કહેવ છે મન વચન અને કાયાના દુષ્પ્રણિધાનને અતિચાર ગણાવી મિચ્છામિ દુક્કડ દીધા હવે મનના વિચારને અનુકૂળ થવાનુ હોત તો દુષ્પ્રણિધાન અને એ અંગે અતિચાર ન હોત માટે કહો કે મનના વિકલ્પોને રોકવામા જ ધર્મ રહેલ છે હવે અહી અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ વિષયોમા રાજી કે ઇતરાજ ન થાય તો મન અને ઇંદ્રિયો નુકશાન કરી શકે નહિ હવે જો મન અને ઇંદ્રિયોનો કબજો ન લીધો હોય તો નુકસાન કરે તેથી તે મન અને ઇંદ્રિયના ચાળે ન ચાલવુ અને તેથી ચોથા અધ્યયનમા ત્રણ ચીજો મેળવવા માટે જણાવ્યુ

કોઇને પણ માનવામા મોટાઇ શી ?

હવે સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર સ્વતંત્રપણે મેળવવુ મળવાનુ નથી એટલે નહિ મળવાવાળી ચીજ છે એમ નહિ પણ એમ કહેવા માગીએ છીએ કે સમ્યગ્દર્શન વિના તે જ્ઞાન અને ચારિત્ર મળના

નથી. પ્રથમ જો સમ્યગ્દર્શન મેળવ્યું હોય તો જ જ્ઞાન અને ચારિત્ર મેળવ્યા કામ લાગે છે. હવે તે સમ્યક્ત્વને મજબૂત કરવા માટે તેશી ચીજ છે તે જાણવું જોઈએ, છતા જિનેશ્વરે કહેલા દેવ, ગુરુ અને ધર્મને માનવા તેનું નામ સમકિત, લોકમાં વધારે પ્રચલિત છે પણ ઈતિરો બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શિવ કે ગોસાંઈજી વિગેરેને. માનવામાં સમકિત કહે છે તો એમાં કયા સમકિતને સાચું ગણવું ? વળી જિનેશ્વરને જ દેવ કેમ ? નિગ્રંથ ગુરુને જ ગુરુ કેમ ? અને તેમના કહેલા ધર્મને જ સમ્યગ્ધર્મ કેમ કહ્યો ? તો કહે છે કે–ભગવાન જિનેશ્વર મહારાજ જગતમાં આ એક જ વાતને જાણનારા છે કે ચૌદ રાજલોકમાં જે અનંતાનંત જીવો છે તે અંગે હું કહું છું કે કોઈપણ જીવને કોઈએ પણ મારવાનો હક નથી. ઈતરો મારવાનું કહેતા હોય, તેમા સારાપણું જણાવતા હોય તો ભલે જણાવે, પણ જૈન દર્શનકારે તો હકની જ મનાઈ કરી છે. પણ ઈતિરોમાં કંસ, જરાસંધ વિગેરેને મારવામાં કૃષ્ણજીની મોટાઈ, રાવણને મારવામા રામની મોટાઈ ગણાઈ છે. આમ મારવામાં મોટાઈ ગણાવીને જબરાપણું કહેલ છે ત્યારે અહીં જૈન દર્શનકાર મારવામાં પ્રથમ હક નથી રાખતા.

સર્વ જીવોની આબાદી ચાહનારા જિનેશ્વરો

હવે સર્વની આબાદી ચાહવી તેવી રીતે વિચારીએ તો ચૌદ રાજલોકના જીવોની આબાદી કોઈએ પણ ઈચ્છી હોય તો આ ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર મહારાજે જ. ઈતરો તો **जीवो जीवस्य जीवनं** જીવ જીવનું ભક્ષણ છે કહી ખાય તેમાં નવાઈ શી ? આમ જ્યાં કહેવામાં આવે ત્યારે ખુદ ભગવાન જિનેશ્વર મહારાજ એ કહે છે કે–ચૌદ રાજલોકમાં સર્વ જીવો પૈકી કોઈને કોઈએ પણ મારવાનો હક નથી. હવે એક મારવાની જ બાબત નહિ પણ હુકમ કરવાનોય હક નથી. આજકાલ તો બોલનારા બોલે છે કે અમને રાજ્ય ચલાવવા પરમેશ્વરે મોકલ્યા છે. વળી કોઈને તાબેદાર રાખવાનો હક નથી, તેમ પીડા કરવાનો પણ હક નથી. મારવું, બલાત્કાર કરવો, તાબેદાર

બનાવવા પીડા દેવી યાવત્ ઉપદ્રવ કરવો એવો કોઇ પણ હક કોઇ જીવને કે કોઇના અગે નથી આવી રીતનો જિનેશ્વર મહારાજનો ઢંઢેરો સર્વ જીવને અગે છે

જિનેશ્વર જ સુદેવ કેમ ?

હવે આ વસ્તુ તપાસવાથી ક્યા દેવ સુદેવ ગણાય તે સમજાશે શૈવો શિવજીને વૈષ્ણવો વિષ્ણુને અને ઇતરો પણ પોતપોતાના દેવને સુદેવ ગણાવવા ચાહે છે પણ આવી રીતે સર્વ જીવોને સ્વાતન્ત્ર્ય કે સરખી રીતે જીવવાનો હક ફક્ત જિનેશ્વર મહારાજે જ આપેલો છે અને આ ઉપરથી પ્રભુ જિનેશ્વરનુ જ સુદેવપણુ મનાવે અને તેમનુ જ વચન ધર્મ તરીકે લેખાશે જગતમા જીવો પોતાના બાળબચ્ચા છૈયાનો વિચાર કરે છે સામાન્ય રીતે હુ ન હોઇશ ત્યારે આનુ શુ થશે" એમ વિચાર કરે છે પણ હુ આગળ જઇશ ત્યારે મારુ શુ થશે ? એનો વિચાર અત્યાર કોઈ દિન કર્યો છે ખરો ? જીવને આ વિચાર આવતો નથી પોતાના બાળકના અગે ભણ્યો નથી શુ થશે" બાયડી આધળી છે તેનુ શુ થશે ? માતા અપગ છે તેનુ શુ થશે" આ વિચારો આવે પણ અહીથી ગયા પછી પોતાનુ શુ થશે તેનો વિચાર આવતો નથી

કચન, કામિની, કુટુબ અને કાયારૂપી જીવનસ્થભો

હવે ભવિષ્યમા પોતાનુ શુ થશે એવો વિચાર જેને આવે તેનામા કઇક ધર્મ છે એમ સમજવુ હવે જે ડાહ્યો હોય તે પોતાનો વિચાર કરે કે હુ ચાર થાભલાની દીવાલમા રહ્યો છુ હવે ભૂખરી આગીમા, હવામા હવાની શરદી પેસે તો નીકળવા માડે તેમ આ જીવ ચાર થાભલાની બનેલી ઈમારત ઉપર આધાર રાખે છે **કચન, કામિની, કુટુબ અને કાયારૂપી ચાર થાભલા જગતમા પોતાના જીવન કે વ્યવહારને અગે સૌ કોઇ ગણે છે** આ સિવાય બીજો થાભલો છે ખરો ? વળી તે થાભલા કઇ સ્થિતિના છે તે વિચાર કર્યો છે ખરો ? જેમ મુસાફરીમા કોઇની ઓળખાણ થવાથી

તે સ્ટેશને ઉતરતા પ્લેટફોર્મ સુધી પણ વળાવવા આવે, પણ અહિં તો આખી જિંદગી જે ધન મેળવવા માટે તનતોડ મહેનત કરી છતાં મરણ સમયે તે ધન એક ડગલુ પણ વળાવવા ન આવે. હવે આવા ધનને આધાર તરીકે શી રીતે ગણવુ ?

અંતિમ વાટે વહેતા આ જીવનો સાથી કોણ ?

વળી સ્ત્રી પણ ઘરથી નીકળીને ચકલા સુધી રૂકાવટ કરે પણ, પાછી ઘરે જ આવે. કુટુંબીઓ પેલાને લઇ જાય. અહીં સ્ત્રીની સાથે ચાહે તેવી માયા તે જન્મની નહિ પણ કરેલી સગાઇ ગણાય. માબાપની સગાઇ તે બનાવટી ન ગણાય. જન્મની સગાઈ ગણાય. હવે અહીં સ્ત્રીમાં તો બનાવટી સગાઇ છે એટલે પાછી વળે પણ કુટુબની સગાઈ તો જન્મની છે ને ? પણ ચિતામાં આવે પછી શું ?, **કાકામામા કહેવાના, ઘરમાં હોય તો ખાવાના,** પણ તે કઇ સુખદુખના ભાગીદાર તો નહિ. એ સુખદુ.ખના ભાગીદાર તરીકે તો કાયા છે એટલે આત્માના સુખદુ.ખે સુખી કે દુઃખી રહેનારી માત્ર કાયા જ છે. તે સિવાય બીજી કોઈ ચીજ નથી. હવે અહી અન્ય દરેક કરતા કાયા વધી ખરી, પણ અંતે તે બળીને તો રાખ થનાર છે. હવે જ્યાં જીવ વાટે વાટે વહેવા માંડયો ત્યા દ્રવ્ય, કુટુબ, કામિની કે કાયામાથી કોઇ જોડે જાય નહિ. હવે દોરનાર નસીબ રહ્યું. હવે જો નસીબ સારુ હોય તો સદ્‌ગતિ અને જો નસીબ જ ખરાબ હોય તો દુર્ગતિ જ આવે.

લુચ્ચા સથવારાને રોકી રાખે તેનું નામ જ ધર્મ

આમ છતા અહી કુટુબનો, ઘરબારનો કે સ્ત્રીપુત્રનો વિચાર આવે છે પણ તારુ પોતાનુ શુ થશે તેનો વિચાર કર ! તારો સથવારો સારો થાય, લુચ્ચો ન થાય તેવી ગવેષણા તુ કરતો રહેજે ! **લુચ્ચો સથવારો આગળ ન થાય તેની સાવચેતી રાખ! તેનું નામ જ ધર્મ.** એ કેમ ? તો કહે છે કે જીવો દુર્ગતિ તરફ ધસી રહ્યા છે. પૈસો પેદા કરીને પાપ મેળવ્યુ, સ્ત્રી, કુટુબ કે કાયા-

ના મમત્વને અગે પણ પાપ જ મેળવ્યુ છે આ ચારે મેળવવામા ધધો તો પાપનો જ કર્યો છે માટે કહે છે કે-જીવ દુર્ગતિ તરફ ધસી રહ્યો છે હવે તેને બધ કરે એટલે લુચ્ચા મથવારાને રોકી રાખે તેનુ નામ જ ધર્મ

ધર્મ શાને અગે જરૂરી છે?

હવે ધર્મ શાને અગે જરૂરી છે? તો કહે છે કે-દ્રવ્યને અગે નહિ તે તો શેઠ કે રાજાની વાહવાહ કરે કે હાજી હા કરે તો પણ મળે સ્ત્રીને અગે ધર્મ કરતા હો તો તેમ પણ નથી એ તો વરા કે લાણી કરો તો મળે કુટુબ કે કાયાને અગે પણ ધર્મ કરતા નથી એ પણ પરિચય અને ડાકટરથી નાડી સારી રહે, હવે આ ધર્મ ચાર વાના અગે નથી પણ તે છે ફક્ત દુર્ગતિને બધ કરવા માટે એટલે દુર્ગતિ **થતી રોકે તેનુ નામ જ ધર્મ**

નિયમપૂર્વક ચોવીસે કલાક નિત્ય વિચારવાનો ધર્મ

હવે તેવો ધર્મ કયો? તે માટે અહી જણાવે છે કે-શુદ્ધ **તીર્થકર મહારાજે જે સ્વાતત્ર્ય, આઝાદી કે આઝાદીનો હક જણાવ્યો છે તે જ ધર્મ** કયો? જગતના સર્વ જીવોમાથી કોઇને મારનાર તાડન કરનાર પીડા કરનાર બળાત્કારથી દુખી કરનાર તરીકે હક નથી આ તેમનો મૂળ પાયો છે આ પાયો કબૂલ કરવો જોઇએ આનુ નામ જ ધર્મ વળી તે કાદાચિત્કનો નહિ સામાયિકાદિ તો બે ઘડી રૂપ પૌષધ તો અમુક દિને કરો તે જ દિવસ પૂરતા અતિથિસવિભાગ વ્રત તે અમુક વખતે જ આ સર્વે અમુક વખત પૂરતા છે પણ આ ઢેરો તેવી રીતે સમજવાનો નથી કે અમુક દિને કે વર્ષમા અમુક તહેવારે વિચારવો આ ધર્મને તો નિયમપૂર્વક ચોવીસે કલાક નિત્ય વિચારવાનો છે સામાયિકાદિની જેમ અનિયમિતપણે નહિ

કાનના પ્રશ્નને અંગે કેડે હાથ દે તે મૂર્ખ

હવે સુંદરતા હોય તો જ નિત્યપણાની સુંદરતા. તેથી કહે છે કે— **આ ધર્મ સર્વથા નિર્દોષપણે કરવો.** હવે જેમ સાધુ મહારાજે મૃગલા જતાં જોયા અને વ્યાધે આવીને પૂછ્યું પણ તેમણે તે જોયાની ના કહી. અહીં દેખેલ વસ્તુને અંગે ના કહી તેથી મૃષાવાદનો ધક્કો ખરો, પણ તે ક્ષમ્ય છે. કારણ કે મરનાર અને મારનાર બન્નેને સાધુ મહારાજના સત્ય બોલવાથી દુર્ગતિ થનારી હતી તેથી તેમને જૂઠું બોલવું પડ્યું, હવે '**कर्णे पृष्टे कटिं प्रचालयति**" એટલે **કાનના પ્રશ્નને અંગે કેડે હાથ દે તે મૂર્ખ ગણાય.** તેમ અહીં હકના અંગે પ્રશ્ન છે. કોઈ પણ સાધુ એમ બોલતા નથી કે આવી રીતે નદી ઊતરીને મારે જીવો મારવાનો હક છે.

ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરે જાહેર કરેલો જીવોના હકોનો પટ્ટો.

હવે સમકિતી છે તે અવિરતિવાળો હોવાથી સર્વ -પાપો- કરી હિંસા કરે છે તેથી તેના સમકિતમાં શો વાંધો ? અહીં જગતમાં કોઈ પણ જીવને મારવાનો, તાબેદાર કરવાનો કે હુકમ કરવાનો હક, નથી. જૈન શાસનમાં કોઈને એવો હક નથી. આમાં ક્ષમ્ય અવકાશને સ્થાન નથી, એટલે આ જૈન શાસનમાં મારવાના કે પીડા કરવાના હક તરીકે કોઈ પણ જીવને અંગે બનતું નથી. એવો હક કોઈને પણ અપાયો નથી. અહીં આ વાત કૃત્યને અંગે નથી. તમો કરો છો તે વાત જુદી, અશક્યપરિહાર છે એ વાત જુદી, પણ તમો તમારા હક તરીકે માનો છો એમ નથી. બિનહક તરીકેની જે તમારી કબુલાત તે જ શુદ્ધ ધર્મ. હવે જીવોની હિંસાદિ કે વિરાધનાદિ જે થાય છે તે બિનહક તરીકે. હવે માનો કે મિથ્યાત્વી દેવ કે ગુરુને માનવા પડે તો તે સકારણ હોય અને તેથી આ હકને વાંધો ન આવે સર્વને સરખી રીતે રહેવાનો હક છે. તાબેદારીમાંથી મુક્ત રહેવાનો, પીડારહિત રહેવાનો અને મરણ રહિત રહેવાનો હક છે.

આવી રીતે હકીનો પંથ જો કોઈ જાહેર કરતુ હોય તો તે માત્ર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર છે માટે કહે છે કે આ જ ધર્મ

શુદ્ધ એટલે સર્વથા નિર્દોષ જ ધર્મ જોઇએ

વળી તે ધર્મ કેવો છે? તો કહે છે કે—એમા ક્ષમ્ય અવકાશને સ્થાન જ નથી શુદ્ધ એટલે સર્વથા નિર્દોષ જ ધર્મ જોઇએ હવે વીજળી જેમ તત્કાળ અજવાળુ કરી બીજી ઘડીએ અધારુ કરે તેના જેવો શુદ્ધ ધર્મ હોય તો શુ કામ લાગે? હવે મેઘો દીવાસળીઓ બાળીએ છતા તે વીજળીના પ્રકાશને પહોંચી ન શકે તેમ ધર્મ શુદ્ધ છતા આવ્યો ને ગયો તેમ હોય તો શુ કામ લાગે? વાત ખરી પણ તે નિત્ય એટલે કોઈ પણ કાળ એવો નહોતો કે ભૂત, ભાવિ કે વર્તમાનમા આ હકનો પંથ જગતને તીર્થંકરોએ ન આપ્યો હોય મરણુહિત હોવાનો તાબેદારી વિનાનો હક કોઈ જીવને સર્વ કાળને માટે સર્વ તીર્થંકરોએ આપેલો છે એટલે સર્વ ચોવીસીમા અને સર્વ ક્ષેત્રોમા તેરો પંથ આપેલો છે પાચ ભરત અને પાચ ઐરવતોમા દુઃખમાદુઃખમા નામનો છઠ્ઠો આરો તો જરૂર થતો આવ્યો છે એટલે તે રહેવાનો છે વળી તે શાશ્વતો છે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા સર્વ કાળમા નિયમિતપણે ચાલતો જ આ પંથ હોય છે

બનાવેલી નહિ પણ બતાવેલી વસ્તુ, માટે નિત્ય

હવે નિયમિત ચાલે છે તો પછી હમેશાની વસ્તુ છે તો પછી તે કોઇની બનાવેલી ન હોય ને? વાત ખરી જેમ આપણાને અને દેખનાને વિરોધ ગણાય તેમ અહીં હમેશની હોય તો બનાવેલી ન હોય અને બનાવેલી હોય તો હમેશની ન રહી અહીં શાશ્વતી છે તો પછી પંથ સાથે જિનેશ્વરને શુ વળશે? વળી જો જિનેશ્વરે એ પંથ કહાને બનાવ્યો તો પછી તે શાશ્વતો ન રહે ને? વાત ખરી પણ બનાવેલી વાતને નિત્યપણુ કહેવામા વાધો નથી બનાવવામા અનિત્યપણુ માટે પણ બનાવવામા અનિત્યપણુ ન આવે.

સમકિતી તીર્થંકરોએ બતાવેલુ માને ત્યારે મિથ્યાત્વીઓ તો બનાવેલું માને.

અનાદિના પટ્ટકનું નિરૂપણ

હવે અહી પટ્ટો શાશ્વતો હોય તો બનાવેલો કેમ અને જો બનાવેલો હોય તો શાશ્વતો કેમ? તેના અંગે સમાધાન કરે છે કે—જે પટ્ટો વચાઇને જાહેર થતો બંધ હતો તેને જ જાહેર વાંચન તરીકે ખુલ્લો મૂકનાર તીર્થંકર જ છે. પ્રથમના રાજ્યની જે છાપ કે પટ્ટા હોય તે બદલાઇ જાય, તેથી નવેસરના પટ્ટકની જૂની માલિકીને બાધ ન આવે. હવે અહી પટ્ટકને નિરૂપણ કર્યો તેથી તે અનાદિનો છે. હવે જે પટ્ટકને નિરૂપણ કર્યો તે ઠીક પણ વસ્તુને, તેના કાયદાને કે રીતરિવાજને સમજે નહિ અને જો તેના અંગે કાયદો કરે તો સાત સાંધે અને તેર તૂટે, તેમ અહી જિનેશ્વરે જગતના જીવોને અંગે જે કાયદો કર્યો તે જાણી જોઇને કે વગર વિચારે? તો કહે છે કે—આ કાયદો તેમણે ઘણી જ બારીકાઇથી કરેલો છે. હવે તે કોને માટે કર્યો છે તે વગેરે અગ્રે જણાવાશે.

વ્યાખ્યાન ૪૦

ચોરાસીના ચક્કરમાં ભમી રહેલા જીવો

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ **સુધર્મસ્વામીજી** ભગવાન્ **જંબૂસ્વામીજીને આચારાંગસૂત્રની** રચના જણાવતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે 'હે જંબૂ! હું તારી આગળ જે કથન કરું છુ તે પ્રભુ **મહાવીર** મહારાજે મને કહેલુ છે, તે ઇસારાથી નહિ પણ સાક્ષાત્ કથન કરેલ છે. વળી તે હેતુ, યુક્તિ કે દલીલથી સાબિત કરેલ છે.' વળી તે નાટકિયાની જેમ નહિ પણ પોતે આચરીને સંપૂર્ણ ફળ મેળવીને તે કથન કરેલ છે.' હવે પ્રથમ પ્રભુ **વીરે** એ જણાવ્યું કે—સર્વ જીવો પ્રથમ ચોરાસીના ચક્કરમા ભમી રહેલા છે. હવે

તળાવમા પાણી પીઇને ડૂબેલે માણસ ક્યા પડ્યો છે તેનો ખ્યાલ તેને પોતાને હોય નહિ, તેમ દારૂના ઘેનમા ચઢેલો મનુષ્ય હોય તેને પણ પોતાની ખબર ન જ હોય તેવી રીતે આ જીવને પણ અજ્ઞાનના પ્રવાહમા તણાવાનુ હોવાને લીધે, મોહમદિરાનો છાક લાગેલો હોવાથી પોતાની સ્થિતિનો ખ્યાલ હોતો નથી.

આત્માનુ ભાન ભૂલાવનાર ઇજેક્શન

હવે અગ બહેર મારી જાય તો તે સ્થાને ઇન્જેક્શન લગાવે તો ખબરેય ન પડે, પણ મારા અગમા તે ઇજેક્શન લગાવે તો ખબર પડે હવે અહી દુનિયામા સ્પર્શનેન્દ્રિયાદિના વિષયો જાણવામા જીવનુ પોતાનુ ડહાપણ છે, ત્યા સમજણ છે મોહરાજા પોતે સમજે છે કે— આ બધુ આના પ્રતાપે મારે વધવાનુ છે શરીરમા ઇજેક્શન લગાવે, કાળજુ બધ કરવાનુ કે શ્વાસ બધ કરવાનુ ઇજેક્શન લગાવે તો આ જીવ હા પાડે અહી મન કે ઇંદ્રિયના વિષયોનુ ઇજેક્શન લગાવે તો મોહની જડ ઊડી જાય અને તેથી આત્માનુ ભાન ન થવા દે તેવુ ઇજેક્શન મારે હવે કહે છે કે દારૂ પીઇને ચકચૂર બનેલો હોય તેને તો ઊંઘવાનો જ રસ્તો, તેમ અહી આત્મા અજ્ઞાનમા ડૂબેલો છે મોહમા છકેલો છે અને મોહનુ ઝેર તેમા વ્યાપેલુ છે,—તેને જગાડવા માટે તો જો તેને ઊધે માથે લટકાવીએ તો જ કામ લાગે. તેને માટે કહે છે કે—જે મોહમાનને જીતી ગયા છે એવા જિનેશ્વર મહારાજનો એક જ સોટો બસ છે

એક જ વચનથી ચડકોશયાને પ્રતિબોધ

ચડકોશિયાને "बुज्झ, बुज्झ" સમજ સમજ! કહેવુ પડેલ છે એ સર્પ હતો જાનવર જગલી હતો વળી તે દષ્ટિવિષવાળો હતો એવાને પણ બૂઝવવા માટે એક જ વાક્ય આવા દષ્ટિવિષ જગલી ભયકર જાનવરને જે એક જ વચનથી છદ્મસ્થપણામા સમજાવી શકે છે તેમનુ અહી "अत्थि मे आया" એ વચન આપણને ગળે કેમ ન ઊતરે ? અહીં કેવલીપણામા આ મહાપુરુષ આપણને

કહે છે તો આપણે સમજવું જોઇએ, અને જો ન સમજીએ તો પછી આપણે સર્પ કરતાં પણ ભૂંડી જાતના છીએ એમ જ ગણાય. હવે સર્પને કંઇ કારણ સમજાવાયું નથી, પણ તેને પૂર્વભવનું સ્મરણ થયું. હવે જે મહાપુરુષને અંગે હું આર્થિક, શારીરિક વગેરે તમામ પ્રકારના ભોગો આપી ચૂક્યો છું, તે મહાપુરુષનો સંજોગ મને મળ્યો અને હું તેમને જ ડંખવા ગયો. હવે જે ચિંતામણિ ઠેરઠેર ભમવા છતાં ન મળ્યો હોય, અતિ ઉદ્યમના પરિણામે પણ ન મળ્યો હોય તે મહાભાગ્યયોગે અનાયાસે મળી ગયા પછી શુ તેનાથી આંખ ફોડાય કે ચક્કરમાં ચઢીને કપાળ ફોડાય? જો આમ કરાય તો તેવા જીવના કમનસીબની સીમા જ નથી. હવે અહીં તીર્થંકરના વચન ઉપર જે પોતાના કુટુંબકબીલાનો ત્યાગ કરી શરીરના તમામ ભોગોનો ત્યાગ કરનાર હતો, તેવાને સાક્ષાત્ પ્રભુ મળ્યા. તે વખતે તેમને ફાયદો કરવાની વાત તો દૂર રહી પણ ઉલટો ડંખ દેવા ગયો. ખરેખર, એ કમનસીબી જ ગણાય. અહીં ચંડકોશિયાને ભાન કરાવવા માટે ફક્ત 'બુજ, બુજ' કહ્યું છે. અહીં એ સર્પ ચંડકોશિયો સમજી શક્યો કે તે પૂર્વભવમાં જબરદસ્ત સાધુ હતો.

પોતાની ભૂલના પરિણામે જ ચોરાસીના ચક્કરમાં રખડપટ્ટી

અહીં આપણું જે રખડવુ થાય છે તે જાણી જોઇને થાય છે એમ નથી, તેમજ કોઈ સત્તા એ કરાવતી નથી, પણ આ રખડપટ્ટી તે પોતાની ભૂલનુ જ પરિણામ છે. જેમ ભૂલ કરવાથી ઉબરાની ઠેસ વાગે અને પડીએ તેથી માથુ ફૂટે કે કપાળમાં વાગે તેમા જવાબદારી આપણી પોતાની જ છે. આંખથી જોઇને ચાલ્યા હોત તો આ ઉબરો જોવાની જવાબદારી અંગે કરેલી ચૂકનું પરિણામ જે વેદના તે ભોગવવી ન પડત. હવે તમો ભવોભવ સમુદ્રમાં રખડો છો તે કોઈનુ કરેલું કે લાદેલુ નથી, પણ તમારી ભૂલનું જ એ પરિણામ છે. આ ભવભ્રમણ, અરે, ચોરાસીના ચક્કરમાં રખડપટ્ટી તે તમારી ભૂલનું જ પરિણામ છે.

પાડોશી તે ઘરધણી અને ઘરધણી તે નોકર!

હવે તે ભૂલ કઈ? એ પણ સમજાવવી પડે ને! વિદ્યાર્થીને પ્રશ્ન ન આવડે તો ડેપ્યુટી ચોકડી મૂકીને ચનાવે પણ માસ્તરને ચોકડીથી ચનાવાય નહિ ભૂલ કમ? ખોટુ કેમ? સાચુ ક્યુ? એ બધુ સમજાવવુ પડે તેમ અહીં જગતના જીવોને તીર્થંકર મહારાજા એવુ જાહેર કરે કે આ ભવસમુદ્રમા ભટકવુ તે ભૂલનુ પરિણામ છે તો પછી તે ભૂલ કઈ તે સમજાવવી પડે હવે ભૂલ ક્યા? પાડોશીને પાડોશી તરીકે સમજતા નથી આ જીવ પાડોશીને ઘરધણી સમજે છે અને ઘરધણીને નોકરિયાત તરીકે માને છે હવે તો પાડોશીને પાડોશી તરીકે માને ઘરધણી તરીકે ન માને તો ભૂલ ન થાય હવે ઘરધણી નોકર થાય તે ભૂલ ખરી, પણ તે કેમ તે સાબિત તો કરશો ને? આમા ઘરધણી કોણ અને નોકર કોણ?

પોતાના હાથે સહી કરી આપેલ ગુલામીનો દસ્તાવેજ

તે માટે બીજા અધ્યયનમા જણાવ્યુ કે–મન અને પાચ ઇન્દ્રિયો તે આત્માના પાડોશી છે તે લેણદેણમા ખાવાપીવામા ઓઢવા પાથરવામા સાથે જ રહેના। પાડોશી ને કુટુબીનો સબધ સુખદુ:ખનો કે આર્થિક સબધ હોતો નથી તેમ આ મન અને ઇન્દ્રિયો આત્માની સાથે ઘણા વખતથી રહે છે છતા તે ઇન્દ્રિય અને મનરૂપી જડ પદાર્થોમા ચેતના ન આવી અને ચેતનરૂપી આત્મામા જડતા પણ ન આવી હવે અહીં આ બન્નેને કઈ લાગતુવળગતુ નથી, છતા આ આત્માની દશા શી થઇ છે? મન દોરાય ત્યા આપણે દોરાઇએ ઇન્દ્રિયોને અનુકૂળ વર્તીએ હવે ગુલામીનો દસ્તાવેજ આત્મા પોતાના હાથે ઇન્દ્રિયો અને મનને સહી કરી આપે પછી ભૂલ કોની ગણાય? આત્માની જ હવે સહી કરી તે કરી પણ હવે થાય શુ? પથ્થર નીચે હાથ આવ્યો હોય તો કાઢી લેવો જોઇએ ને? તેમ અહીં તુ પણ પાડોશીના પજામા બરાબર સપડાયો છે અને તેનુ જ આ પરિણામ છે

ચૌદ રાજલોકમાં કર્મરાજાનો એકસરખો કોયડો

હવે આ પાડોશીના પંજામાથી નીકળી શકાય તેમ છે કે નહીં? જેમ મિયાં છોડવા માગે પણ બીબી ન જ છોડે, તેમ અહીં આ ઇંદ્રિયો અને મન દરેક જાતિમા ઓછાવત્તા પ્રમાણમાં સાથે લાગેલ જ છે. ભૂલ કરી અને આત્મા પાડોશીને સોપ્યો ખરો, પણ હવે તે છોડે તેમ નથી. હવે જબરા શત્રુ આગળ બળકળ કામ લાગતા નથી જબરા શત્રુ આગળ શામ કામ ન લાગે ઓછી શક્તિવાળા આગળ દંડ કામ લાગે. પણ આ શત્રુ એવો છે કે એનામા લગીર પણ દયાનુ નામ નહી. જેમ એક દુખ ઉપર બીજું અને બીજા ઉપર ત્રીજુ એમ દુખ ઉપર દુખનુ આવવું બને જ છે તે કર્મ રાજાને પ્રતાપે છે–કર્મ રાજાને દયા નથી. તે કર્મ રાજાનો કોયડો ચૌદ રાજ-લોકમા એક સરખી રીતે ચાલી રહ્યો છે. હવે તેના ઉપર તમે બળ શી રીતે અજમાવો? તેને દંડ કેમ કરી શકો? શામને માટે, દંડને માટે તે કર્મ રાજા લાયક નથી. વળી તે દામને અંગે પણ લાલચુ નથી. હવે આ શત્રુને અંગે કરવુ શું? અહી કર્મ રાજારૂપી શત્રુ અને મન અને ઇંદ્રિયોરૂપી પાડોશીને કરવુ શું?

શામ, દામ, દંડ ને ભેદનીતિ

અહી મન અને ઇંદ્રિયોના હલ્લાથી આ જીવ શાંત રહે છે અને એને આધીન બને છે. હવે અહી સ્પર્શ, રસ, ગંધાદિનું જ્ઞાન પણ તે ઇંદ્રિયો દ્વારા જ લેવાતુ છે, પછી દાન તો દેવાય શી રીતે? અહી દંડ તો તમારી પાસેથી લેવાય જ નહી. જેમ ઇંદ્રિય ઉપર દંડ નાખો તો ભોગવવો તો તમારે જ પડે. કારણ કે જવાબદારી તો તમારી જ છે ને? જેમ મુનીમના હાથમાં શેઠની હુંડી હોય અને શેઠ તે ફાડે તો નુકશાન શેઠને કે મુનીમને? કહો કે શેઠને. તેમ અહીં કર્મ રાજાને અંગે શામ, દામ કે દંડ કામ લાગે તેમ નથી; તેમ પાડોશીને અંગે પણ તે નીતિ કામ ન લાગે. વાત ખરી, પણ ચોથો ભેદ તો કામ લાગશે ને? સમૃદ્ધ બળવાળા વ્યાપેલા શત્રુનો નાશ

કરવા માટે જો કોઈ ઉપાય હોય તો ભેદ જ છે

ભેદનીતિ અખત્યાર કરવાથી ઇષ્ટફળપ્રાપ્તિ

આ વાત ખ્યાલમા બેશો તો માલમ પડશે કે શાસ્ત્રકાર મહારાજે પણ કર્મના બે ભેદ પાડ્યા છે એક પુણ્યકુવર અને બીજો પાપકુવર હવે તેમા પર્યાપ્તા ત્રસ, મનુષ્યપણુ, વજ્રઋષભનારાચ સઘયણાદિ પુણ્ય પ્રકૃતિઓને પક્ષમા લઇને પાપને પછાડ્યુ, પછી પુણ્ય તો પછાડાય જ હવે ઘાતી કર્મરૂપી પાપનો ક્ષય કર્યા પછી પુણ્ય અગણિત હોય અરે ચૌદરાજલોકમા એકઠુ થયેલુ પુણ્ય એકજ આત્મામા હોય તો પણ તે ખપાવવા માટે આઠ સમયો બસ છે ઘાતિ કર્મ સિવાયના કર્મ પુદગલોને ખપાવવા માટે આઠ સમય બસ છે આ શક્તિ શાથી ? પાપને તોડી પાડેલ છે તેથી હવે કેવળજ્ઞાનની તાકાતથી પુણ્યને પડખે લેનાથી અને પાપને નમવુ પાડ્યાથી છેવટે પુણ્યને પણ ઠેકાણે પાડ્યુ આવી ભેદનીતિ અખત્યાર કરાય ત્યારે જ ઈષ્ટ ફળ પમાય છે " **સવ્વપાવપ્પણાસણો** " એ પદ નવકારમત્રમા રાખવાનુ કારણ જ એ છે કે સર્વ કર્મનો ક્ષય કરનાર તો હતા પણ આ ભેદનીતિ કર્મરાજા સાથે રાખવાની હતી, તેથી પુણ્યને પડખે રાખવાથી જ પાપનો ક્ષય કરી શકશો

ઇદ્રિયો અને મનના અગે ભેદનીતિથી જીત

હવે અહીં ઈદ્રિય અને મનને અગે પણ ભેદનીતિ કરો તો જ પહોચી વળાશે મામાવળિયામા શામાદિ નીતિના ઉપયોગથી બચાશે નહિ, પણ તેની સામે એક ભેદનીતિ જ કામ લાગશે હવે તેમા કરવુ શુ ? ઇદ્રિયોને બાધવી નહિ, તેનો નાશ ન કરવો કાને બહેરા ન થવુ, આખ ફોડવી નહિ આવુ કાર્ય કઈ ભેદનીતિ ન કહેવાય તેને પ્રવૃત્તિ તો કરવા દેવી જેમ ઘોડા ઉપર બેસનારાએ લગામનો કબજો રાખવો તેમા અહીં તેનુ પૂછડુ પકડ્યુ નથી તેમ તેના પગ બાધ્યા નથી પણ જ્યા ચલાવીએ ત્યા એ ચાલે તેમ અહીં મન અને ઇદ્રિયોની લગામનો છેડો પકડીએ એટલે ચાહે તેટલી તે કૂદાકૂદ કરે તો પણ

તું એમાં કૂદીશ નહિ તેને અનુકૂળ વિષયો મળે તો તું રાજી થઈશ નહિ. પ્રતિકૂળ વિષયો મળે તો ઈતરાજી કરીશ નહિ. આવી રીતે મન અને ઇંદ્રિયનો લગામનો છેડો લઈ લે. આવી રીતે ભેદનીતિ કરવામા તેમનો નાશ નહિ કરતાં કૂદવા નાચવાના પ્રસંગમાં આપણે ભળવું નહિ, તો જ આપણે ખરેખર જીત્યા છીએ. તેથી જણાવ્યું કે શીતોષ્ણ પ્રસંગોમાં તું એક સ્થિર રહે, રાજી કે ઇતરાજીપણામા ન જા!

આત્માની આઝાદી અને આબાદીના રસ્તા

હવે આત્મામા આઝાદી અને આબાદી ન આવે તો પછી આ બધું કર્યાનું ફળ શું? મુસ્લિમ રાજ્યમાં હિંદુ નોકરોએ પોતાના હિંદુ દેશનું નખોદ વાળ્યું હતુ. જે દેશ પોતાની આઝાદી કે આંબાદીનું ધ્યાન ન રાખે તે ચાહે તેવી નીતિ રાખે તો પણ તે શ્રાપરૂપ બને. તેમ અહી મન અને ઇંદ્રિયોને કબજામા રાખી આત્માનુ ધ્યાન રાખે તો આત્માની આઝાદી કે આબાદીમાં વાંધો ન આવે. હવે આઝાદી હોવા છતા આબાદી ન હોય તો શું કામ લાગે? તેટલા માટે આત્માને તમે આબાદીવાળો–સમૃદ્ધિવાળો બનાવો! હવે તે માટે ત્રણ રસ્તા છે. સાચો નિશ્ચય, સાચુ જ્ઞાન અને સાચું ચારિત્ર. એટલે નિશ્ચય, સમજણ અને વર્તન આ ત્રણે વસ્તુ સાચી હોય. હવે શાસ્ત્રમા તેના સાંકેતિક શબ્દો છે તે સમજો!

સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર

સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર. હવે સાચો નિશ્ચય તેનુ નામ જ સમ્યગ્દર્શન અને સાચી સમજણ તેજ સમ્યગ્જ્ઞાન છે. વળી સાચું વર્તન તેનું નામ જ સમ્યક્ચારિત્ર છે. આ ત્રણ આત્માની આબાદીના રસ્તા છે. હવે સાચા નિશ્ચય વિના સાચી સમજણ આવે નહિ અને સાચા નિશ્ચય વિના સાચું વર્તન પણ આવે નહિ. તેથી પ્રથમ આત્માને અખંડ ખજાનાવાળો બનાવવા માટે સાચો નિશ્ચય જોઈએ, હવે સાચો નિશ્ચય કયો? તો કહે છે કે દેશના અંગે કહ્યું કે–દેશ આબાદ થવો જોઈએ; તેમ અહી જગતના જીવોને

પીડા કરવાનો હક કોઇને છે જ નહિ આ એક જ નિશ્ચય જિનેશ્વર મહારાજા પ્રથમ જણાવે છે સર્વે પ્રાણો ભૂતો જીવો કે સત્ત્વો પૈકી કોઇપણ કોઇને હણવા, કોઇપર બળાત્કાર કરવા કોઇને તાબેદાર કરવા, મારવા કે કિલામના કરવા હકદાર નથી આ પાચ વસ્તુ કોઇ કોઇને ન કરી શકે આ જિનેશ્વરનુ શાસન છે

સ્વતંત્રવાદ અંગે બધા હકો યુરોપને!

આત્મિક સ્વતંત્રતાને અંગે બોલાય છે કે બધા હકો સર્વને મળવા જોઇએ પણ છેવટે કહુ કે તે યુરોપને માટે અહીં એક જ શબ્દથી આખી સત્તા ચલિત થાય તેમ અહીં ચૌદ રાજલોકમા જેટલા જીવો હોય, કોઇ પણ જાતિનો કે કોઇ પણ ગતિનો જીવ હોય, પર્યાપ્તામા કે અપર્યાપ્તામા હોય તેને હણવાનો મારવાનો કે તાબેદાર કરવાનો એ વિગેરે પાચે બાબતનો હક જ નથી હવે 'નમામાપણે' એનો શબ્દ મૂકે તો કામ ન હોય તો મારવા આદિપણાનો હક નથી એમ અર્થ થાય આ દસ્તાવેજ આખો કરીને પાછળથી લુચ્ચાઈથી બીજા શબ્દો નખાય તે ઠીક ન ગણાય

વર્તમાન અને ભાવિ જિંદગીની આઝાદી અને આબાદી

હવે પ્રભુ વીરે જે ઢંઢેરો પીટ્યો છે તેમા દૂષણ કરનારી એક પણ કલમ નથી પણ સર્વ જગતને સમાન ગણીને આ ઢંઢેરો કહેલો કે આ રીતે તમારી જિંદગી બગડે નહિ ગતિ સુધરે ઉંચામા ઊંચી રહે તે માટે જ આ ઢંઢેરો જિનેશ્વર મહારાજે પીટ્યો છે અહીં આખી ભવિષ્યની જિંદગી ન બગડે તે માટે તેને નિર્દેશ કરે છે કે આ ઢંઢેરો માનનારો અને તેને શિરસાવંદ્ય ગણનારો હોય તેની ભવિષ્યની જિંદગી બગડવાની નથી જ સાચવાની હવે બગડે જિંદગી ન આવે એવું જ ન હોય તો કહે છે કે ના આ ઢંઢેરાને માનીને તેને જાહેર કરી વિસ્તાર કરવાવાળા ભવિષ્યની જિંદગી આઝાદી અને આબાદીવાળી મેળવનારા બનશે. વળી ભવની મુક્તિ તેમજ આઝાદી અને આબાદીનો રસ્તો નિર્દેશ કરનાર આ ઢંઢેરો છે વળી એમા

કાળભેદે કલંક નથી, જાતિ, દેશ કે કુલભેદે પણ કલંક નથી. વળી ઇતરોના ઢંઢેરામાં કલંકની કાલિમા લાગેલી હોય છે તેવી કાલિમા અહીં લાગેલી નથી.

ધ્રુવ, નિત્ય અને શાશ્વત ઢંઢેરો

હવે મોટા અધિકારીઓને એમ કહેવું પડે છે કે વખત આવે ત્યારે વચનને પણ વેતરી કાઢવું. શુદ્ધ વચન બોલેલા હોઇએ તો તે વખત પૂરતું જ, પછી નહિ. શુદ્ધ ઢંઢેરાઓ સ્વરૂપે શુદ્ધ, કલંક વગરના હોય. પણ તે વખતે વહેવડાવી દેવાય તેવો ઢંઢેરો તીર્થંકરોનો નથી પણ નિત્ય છે. સર્વકાળને માટે આ ઢંઢેરો છે. કોઈ પણ કાળે, કોઇ પણ દેશે, કોઇ પણ જ્ઞાતિએ કે કુલે એમાં ફેરફાર કરાય જ નહિ. આવો ઢંઢેરો હોવા છતાં એમા સુધારો કરી નાખવામાં આવે તો શું થાય? તો કહે છે કે સર્વ જાતિ તેમજ કુલને તે લાગુ પડે પણ સરકારને લાગુ ન પડે તો? અહીં જગતના જીવોના ઉદ્ધાર માટેનો તીર્થંકરનો જે ઢંઢેરો છે તેમાં સુધારા માટે કે ફેરફાર માટે અવકાશ નથી. તે ઢંઢેરો ધ્રુવ છે, નિત્ય છે. વળી જગતમાં જેની મર્યાદા ન બાંધી હોય અને યાવચ્ચન્દ્રદિવાકર જેવું લખેલ હોય તો પછી તેમાં દેશ—કાળની મર્યાદા ગણી લેવી પડે તેવો ઢંઢેરો આ નથી, પણ આ ઢંઢેરો શાશ્વતો છે. કોઈ દિન ન હોય એમ નહિ. આ ઢંઢેરો તે જ ધર્મ, અને તે ધ્રુવ, નિત્ય, શાશ્વતો છે. હવે આ ઢંઢેરો કોણે જાહેર કર્યો, શું સમજીને કયા મુદ્દાથી જાહેર કર્યો? વળી પોતાની લાયકાત, મુરાદ, તેના ફાયદાને ન જણાવે ત્યા સુધી તેની કિંમત ન અંકાય, માટે અહીં ઢંઢેરો જાહેર કરનાર તીર્થંકર મહારાજ કેટલા લાયક છે? તેનું ફળ શું? કોને ઉદ્દેશીને કહે છે એ વગેરે અધિકાર અગ્રે જણાવાશે.

વ્યાખ્યાન ૪૧

પ્રભુ વીરનો જગતના ઉદ્ધારનો સદેશ

શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન્ સુધર્મસ્વામીજી મહારાજ જબૂસ્વામીને આચારાગસૂત્રની રચના જણાવતા થકાં આગળ જણાવી ગયા કે-પ્રભુ વીરનો સદેશો હુ તને કહુ છુ તે તેમણે સાક્ષાત્ શબ્દોથી, હેતુ યુક્તિ અને દષ્ટાતપૂર્વક જણાવેલ છે વળી પોતે આચરીને સપૂર્ણ ફળ પામીને જ જણાવેલ છે શુ જણાવેલ છે ? તો કહે છે કે જીવોની ઉત્પત્તિ, મન અને ઇંદ્રિયોનુ આધીનપણુ, તેમા રાજી અને ઈતરાજી ન થવાનુ જણાવવા સાથે આત્માની ત્રણ અપૂર્વ વસ્તુઓ જણાવ્યા બાદ સમ્યગ્દર્શન વિનાના જ્ઞાન અને ચારિત્ર તે સમ્યક્ ન ગણાય, માટે જ્ઞાન અને ચારિત્ર એ બેની અદર સુદરતા લાવનાર, દર્શન નામની ચીજ છે હવે તે સમ્યગ્દર્શન શી ચીજ છે ? તો કહે છે કે-જે દુનિયાનો હક એક સરખી રીતે માનવો તેનુ નામ જ સમ્યગ્દર્શન, એટલે દેવ ગુરુ અને ધર્મ તેને આધારે સમ્યગ્દર્શન તે હકને આધારે વળી આશ્રવ સવર નિર્જરા કે મોક્ષ પણ તે હકને આધારે જ માનવાના છે હવે જીવોને અમુક હક છે તે હકને આધારે તત્ત્વત્રયી અને આશ્રવાદિની માન્યતા રહેલી છે

અહિંસાનો સર્વ જીવોનો હક

હવે એ હક કયો ? જગતના સર્વ જીવો તાડન, મારણ તાબેદારી આદિ પાચ હકોથી હિત છે અર્થાત્ સર્વ જીવો પૈકી કોઈ કોઇને મારવાનો હકદાર નથી બળાત્કાર કરવાનો તેમજ મારી નાખવાનો કોઇ જીવને કોઇ પણ જીવ અગે હક નથી આ હકો માનના અગે કે તે જાળવવા અગે વિક્ષેપ કરવાનો કોઇને પણ હક નથી હવે આવી જે માન્યતા તે જ સમ્યક્ત્વ

તીર્થંકર મહારાજા કેવલી શાથી ?

હવે તીર્થંકર મહારાજા કેવલી શાથી ? અઢાર દોષથી રહિત થયા માટે. જેવી રીતે તીર્થંકર કેવલી અઢારે દોષ રહિત હોય તેવી જ રીતે બીજા કેવલીઓને પણ અઢારે દોષ હોતા નથી. બનેમાથી કોઇને પણ અઢાર દોષમાનો એક પણ દોષ હોતો નથી. વળી કોઇને વર્તમાનમા એ દોષો ગયા અને બીજાને ભવિષ્યમાં જનારા હોય એવું નથી, બીજા કેવલિઓને ભૂતમાં દોષો હતા પણ વર્તમાનમા નથી અને ભવિષ્યમા થનારા પણ નથી. તેવી જ રીતે તીર્થંકર મહારાજના આત્માને ભૂતમા દોષ હતા પણ વર્તમાનમા કે ભાવિમા તે દોષો છે નહિ અને થનાર પણ નથી.

તીર્થંકરો અને સામાન્ય કેવલી વચ્ચે ફેર શો ?

હવે અહી સર્વ તીર્થંકરો કેવલજ્ઞાનવાળા અને અઢારે દોષ રહિત છે, છતાં તેમા એક મુદ્દો છે કે–આવો જે ઢંઢેરો પીટવો તે તીર્થંકરોમા જ હોય છે પણ સામાન્ય કેવલીમા તે હોતો નથી. જગતના સર્વ જીવો તાડન–તર્જનથી રહિત રહેવા માટે હકદાર છે. તાબેદારી વિના, પીડા વિના જીવવાનો તેમને હક છે. અરે, નિર્ભયપણે જીવન જીવવા માટે તેઓ હકદાર છે. હવે જગતના સર્વ જીવો કોઇના પણ આ હકની આડે આવે નહિ. વળી આવો ઢંઢેરો પીટાવી દેવ–મનુષ્યમાં પહોંચાડનાર કોઇ હોય તો તે તીર્થંકર મહારાજ છે, એટલુ જ નહિ પણ જગતને જિનેશ્વર દેવનો આ સદેશો જણાવવા ગણધર મહારાજે જબૂસ્વામીને કહે છે કે–મનુષ્યમાત્ર પોતાની ભવિષ્યજિંદગી ન બગડે તે માટે કટિબદ્ધ હોય પણ મરણ પછીની પોતાની ભવિષ્યની જિંદગી કેવી થશે તેના માટે તેઓ વિચાર કરતા નથી. આ ચાલુ જિંદગીના ભવિષ્યને માટે વિચાર કરે તેના કરતા આચરણ પછીની ભવિષ્યની જિંદગીનો વિચાર કરે તેનું નામ જ ધર્મ. આ સિવાય ધર્મ નામની બીજી કોઇ પણ ચીજ નથી.

ભવિષ્યની જિંદગી સુંદરતર કરનાર ધર્મ

આ જીવન પછી ભવિષ્યની જિંદગી સુન્દરતર રહે એવું રજિસ્ટર કરવાની જે ઓફિસ તેનું નામજ ધર્મ હવે તમે મુત્લાજીની માફક સત્તા હાથમાં રાખો છો એમ જણાય છે, એમ કઇ છે તો આ કોઇની સત્તાથી આપેલી ચીજ નથી પણ તે પોતે પોતાના હાથે જ નક્કી કરી શકે છે ભવિષ્યની જિંદગી મારી ચોખ્ખી જ નિવડે તેના માટે કયું કાર્ય કરવું ? જે કાર્ય તમને ધર્મ તરીકે ઓળખાવેલ છે તે વળી ભવિષ્યની જિંદગી સુધારો તે કાર્યરૂપે મે જે ઓળખાવેલ છે, તે આ ઢંઢેરો જ છે, પણ તે રોમેરોમ ઓતપ્રોત થવો જોઇએ તે ઢંઢેરાની આડે આવનારનો કોઇને હક નથી અને તેનું નામ જ ધર્મ છે

ગઠડીની ચોરી અને સોયની શાહુકારી

હવે ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર મહારાજના વચનરૂપ જે આ ઢંઢેરો તે જ ધર્મ છે જો તમારા રોમરોમમાં આ ઢંઢેરો ઓતપ્રોત ન થાય, તો પછી ચાહે તેટલા ધર્મ-ચર્યા કરો પણ તે વાસ્તવિક ધર્મ નથી એટલે ગઠડીની ચોરી અને સોયની શાહુકારી જેવું છે કોઇની સોય પડી હોય તો લઇ લેવા કહે અને પાપનો ડર બતાવે, પણ આખી ગઠડી હજમ કરી જાય હવે જે ઢંઢેરો જગતના જીવોના હકને કબૂલ ન કરે અને તેની આડે આવે તો તે શાહુકાર નથી, પણ ગઠડીના ચોર જેવો દેખીતો ચોર છે

જીવોના પાંચ હક રૂપ આ ધર્મની વિશિષ્ટતા

હવે જિનેશ્વરે કહેલો જે ઢંઢેરો તેની માન્યતા તે જ ધર્મ છે, હવે આક્રમણ કરનારને મારી નાખવાનો ક્ષત્રિયોનો ધર્મ છે તેમ અમુક અમુક અપેક્ષાએ કોઈ ધર્મ ગણતો હોય, તેમ અહીં જાતિ કુળ કે મળને અંગે ઉપાધિરૂપ આ ધર્મ ગણવામાં આવ્યો નથી જગતના જીવોના પાંચ હકરૂપ જે આ ધર્મ છે તે ધ્રુવ નિશ્ચય રૂપ છે તેમાં જાતિ કુળ કે અન્યને અંગે કશો વાંધો નથી હવે

નિશ્ચય રૂપે એમ કહો ખરો, પણ ધ્રુવ એટલે લાગલાગટ અમુક મુદ્દત-ની જ મર્યાદા ગણાય છે, સંવચ્છરીએ ગાયના રૂંવાડાથી વધુ વાળ સાધુને મસ્તકે ન રહેવા જોઇએ. અહી જુવાનને ચાર માસે અને સ્થવિરને છ માસે લોચ કરવાનો છે, પણ જિનકલ્પી સાધુએ તો હમેશા લોચ કરવો. હવે અહી રોજેરોજ લોચ કરવો કેમ બને? તો કહે છે કે-આજે હાથમાં આવ્યા તેને આજે, કાલે હાથ આવે તેને કાલે એટલે ચાર માસ સુધી વધતા જતા વાળનો લોચ કરે તે ધ્રુવ શબ્દથી કહેવાય, તેવી જ રીતે અમુક ઋતુ સુધી રહે તે પણ ધ્રુવ શબ્દથી કહેવાય. ઠંડી અને ગરમીને અંગે પણ લાગલાગટ હોય તેને ધ્રુવ શબ્દથી કહેવાય. અહી તેવા ધ્રુવરૂપે આ ઢંઢોરો નથી પણ નિશ્ચય રૂપે છે, એટલે શ્રાવક કે જાનવરને કે નારકી કે દેવને માનવાને જરૂર નથી એમ નહિ, પણ સર્વ જાતિ અને ગતિમાં હક માનવાનુ નક્કી જ છે.

अवध्यो ब्राह्मण : એ ઇતરોની માન્યતા

બીજામા કહેવાય છે કે "**ब्राह्मणो न हंतव्यः**" તેમજ "**अवध्यो ब्राह्मणः**" અહી બીજાઓને મારવાનો હક રખાય અને બ્રાહ્મણ માટે છૂટ છે એવુ અહીં જૈન શાસનમાં નથી. અહી જૈન શાસનમા તો સર્વ જીવો માટે એક સરખો હક છે. હવે અહી નિત્ય શબ્દ વિવક્ષાને આધીન છે. જીવ પ્રથમ સિદ્ધપણામાં જાય ત્યા નિત્ય-પણું કેમ ? કારણ કે પ્રથમ સિદ્ધના જીવો તો સંસારી હતા છતા હવે સિદ્ધપણામા રહેનાર છે તેથી નિત્ય કહીએ. તેમજ તીર્થંકર મહારાજા વોસરાવી છે કાયા જેમણે એવા છે, તો અહી પ્રથમથી સંસારી-પણામા કાયા વોસરાવી નહોતી, છતા નિત્ય. માટે જેણે કાયા વોસરાવી છે એમ કેમ બોલાય ? તેમજ જીવો અનાદિના શુદ્ધ હોતા નથી, છતા કહી શકીએ કે **निच्चवोसट्ठकाया** એટલે કર્મનો સર્વથા ક્ષય કરીને સિદ્ધપણાને પામ્યા છે તે સિદ્ધપણુ કોઇ દિન જનાર નથી. તેથી નિત્ય છે. તેવી જ રીતે તીર્થંકર મહારાજે શરીરની દરકાર છોડીને

શરીરને વોસિરાવ્યુ છે અને હવે પછી પણ શરીર ની દરકાર કરનાર નથી તેથી નિત્ય શબ્દનો પ્રયોગ કરાય છે

ધ્રુવ, નિત્ય અને શાશ્વતો જીવનહક

હવે તવી જ રીતે સવ જીવોને તાડના–તર્જના પામ્યા વિના બળાત્કારમા આવ્યા વિના તાબે ન થયા વિના કે જિંદગીના અંત સુધીનુ મારવાનુ બન્યા વિના સ્વતંત્રપે પાચે પ્રકારનો જે હક છે તે અમુક ઋતુના અંગે કે કાળને અંગે છે એમ નહીં પણ આ હકરૂપ જે ધર્મ તે ધ્રુવ અને નિત્ય હોના સાથે અમુક કાળને માટે વિવક્ષિત નથી પણ શાશ્વતો છે એટલે અમુક કાળે નથી કે નહોતો અગર નહી રહે તેમ નથી પણ આ પાચે હક સર્વ અતીતકાળમા હતા વર્તમાનમા સર્વ ક્ષેત્રોમા છે અને ભવિષ્ય કાળમા સર્વ ક્ષેત્રોમા રહેશે

દેવ, ગુરુ, ધર્મ તથા આશ્રવ, સંવર

આવા હકોને માને અને તેનો ધર્મ કહે તે દેવ, અને તેનો પ્રચાર કરે અને અમલમા મૂકે તેનુ નામ ગુરુ અને તેને જ સાચો માનવો તેનુ નામ ધર્મ છે હવે અહીં આ હકોને માનવા તે પ્રમાણે વર્તવુ તેનુ નામ સંવર તેને ન માનવા તેનુ નામ આશ્રવ વળી તે હકોને ન માનીએ અને તેનાથી વિરુદ્ધપણે વર્તીએ તેનુ નામ આશ્રવ આવી રીતે ત્રણે તત્ત્વો ત્રણ રત્નોનો આધાર આ હકની કબૂલાત ઉપર છે

આ સર્વે કહેનાર કોણ?

હવે આ સર્વને કૈના કોણ? જેને જેની ખબર હોય તેની વાત કહે તે પ્રામાણિક મનાય પણ બે ચોપડી ભણેલો બૅરિસ્ટ પણાની વાત કરે તે ન મનાય તેવી જ રીતે અહીં સર્વ અનાદિ કાળમા આ જીવોને આ હક છે ભાવિમા પણ હક છે આવુ કહેવાની સત્તા કોને? જેઓ ભૂત અને ભવિષ્ય કાળ સારી રીતે જાણી શકતા હોય

તે જ આવું કહેવાને હકદાર છે, પણ જેને ભૂત કે ભાવિ કાળનું જ્ઞાન નથી તેઓ બબ્બડે તો કોઈ પણ માને નહીં. હવે અહીં સર્વકાળને ન જાણે, તેના હકો, ફળો કે નુકશાનોને ન જાણે તેઓ સર્વકાળના હકની વાત કરે તે નકામી છે.

કેવલજ્ઞાની તીર્થંકરે જણાવેલ ધર્મ

હવે આ પવિત્રમાં પવિત્ર ઢંઢેરો તે જ ધર્મ. વળી તે ધ્રુવ, નિત્ય અને શાશ્વતો હોવા સાથે કોઈ રેચિયાપેંચિયાએ જણાવેલો નથી, પણ જેઓએ ચૌદ રાજલોકના અનંતાનંત જીવોનું સર્વ પ્રકારે જ્ઞાન મેળવેલું છે, વળી અનાદિ અનંત સ્થિતિ તરીકે તેટલા કાળના પર્યાય તરીકે જેને જ્ઞાન છે તેમણે એ જણાવેલું છે.

"**समेच्च**" શબ્દ મૂકવાનું કારણ

હવે અહીં લોકને જાણેલ છે, તો પછી "**जाणित्तुलोय**" ન કહેતાં "**समेच्च**' શબ્દ નવો કેમ વાપર્યો ? અહીં સમ્ શબ્દ એકીભાવમાં છે, તેના દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાયોનું તન્મયપણું જણાવે છે. એટલે દ્રવ્ય પર્યાય જુદા નથી એમ જણાવવા માટે, સમ્યક્ જાણવા માટે "**समेच्च**" શબ્દ મૂકેલ છે. તેથી કેવલજ્ઞાન પામીને ચૌદ રાજલોકને જાણેલ છે. હવે અનંત કાળના અનંત દ્રવ્ય પર્યાયોને તેજ જાણી શકે કે જેને કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ હોય તેથી અહીં આખા લોકને, સ્થાવર અને જંગમ બંને પ્રકારના જીવો–પદાર્થો–ને સર્વ કાળના અવસ્થાએ જાણીને તીર્થંકર મહારાજે ધર્મરૂપે આ ઢંઢેરો કહેલ છે.

વીતરાગ અને સારા ગામની પીડા એ કેમ ?

હવે અહીં તીર્થંકર મહારાજને પરની શી પડી હોય ? આખું જગત્ મરે કે જીવે અથવા જગતની ઊથલપાથલ થાય તેથી તેમને શું ? પારકી પંચાતમાં પડે તેથી શો ફાયદો ? ઘરધણી ઘરનું, દેશધણી દેશનું સંભાળે પણ અહીં આખા જગતનું સંભાળીને કામ શું ?

તેમને હક હોય કે નહી ? જોઇ આડા આવે કે ન આવે મજૂર કરે કે ન કરે તેમા તેમને શુ ? કાછ જેવા દૂબળા ? તો સારે ગાવકી પીડા અહી વીતરાગ માનવ અને સારા ગામની પીડા એ કેમ બને ? ધન્વાળાને ધ ની પડી હોય, કુળવાળાને કુળની પડી હોય તેમ અહી વીતગગને આખા જગતની પડી હોય છે હવે જે કુટુબનુ કે જ્ઞાતિનુ હિત કરવા તૈયાર થયેલો હોય તેને બીજાની દરકાર ન હોય તેને પોતાનો ભાગ તેમાંમા જ છે અહી વીતરાગ પરમાત્માને સ્વપરનો પક્ષ નથી તેથી આખા જગતના હિતની કામના વર્તે છે, તેમ આખા જગતની દયા આવવાથી તેમણે આ ધર્મ–નિરૂપણ કરેલ છે તેની તેમણે ઉપાધિ વહોરી નથી

જગતના સર્વ જીવોની દયા

આ જગતને જન્મ જરા મરણથી પીડાયેલુ દેખીને પોતાને દયા આવી તેથી જિનેશ્વરે આવો ધર્મ નિરૂપણ કરેલ છે વળી આ જગત્ માત્ર પીડાય છે એમ નહી પણ દુખીદુખી થઇ રહેલ છે અહી વળી જગતમા સાર પણ નથી તેવા જગતના ઉદ્ધાર બચાવ કે રક્ષણને માટે જેઓ તૈયાર થયા છે તે જ વીતરાગ તીર્થંકર છે હવે સરાગપણુ હોત તો અમુક કુટુબ ઘર કે જાતિ માટે તૈયાર થાત પણ અહી આખા જગતમા થયેલ ખેદ દુખ કે પીડા અગર તેના હકનો થતો લોપ–તે પીડા જાણીને પ્રભુ તીર્થંકરે આ હકનો પો નિરૂપણ કરેલ છે

પટ્ટક બનવનાર નહિ પણ બતાવનાર જિનેશ્વર

હવે અહી પ્ર કે અનાદિનો કહેનો છે વળી પ્રભુ વીરે લખેનો એ આ બે વાત કેમ બને ? વાત ખરી પ્રભુ વીરે તો નકલ કરી છે, કોર્ટમા પ્રથમના દસ્તાવેજની નકલ માગન કરી ? તેથી દસ્તાવેજની તારીખ કઈ નકલના દિનની નહિ જ ગણાય તેમ અહી હક અનાદિનો છે પ્રભુ વીરે તો તે જાણે તેને માત્ર નકલ કરી દીધી

છે. 'જગતના સર્વ જીવોને આવી રીતે જીવવાનો હક છે' એ પટ્ટકની તેમણે નકલ કરી દીધી. " **पवुच्चइ** " એટલે જણાવેલ છે. અર્થાત્ તીર્થંકરો ધર્મને કરનાર-બનાવનારા નથી. અધર્મને પણ બનાવનારા નથી પણ તેઓ બતાવનારા છે. જગતમાં સ્વાભાવિક રીતે જે પ્રકારે સર્વ થતું હતું, પણ લોકોને જાણમા નહોતુ તેથી તેમણે તે બતાવ્યુ. દીવાએ હીરો બતાવ્યો તેથી તે દીપક હીરાનો ઉત્પાદક નથી પણ દર્શક છે. તેમ અહી પ્રભુ વીરે પટ્ટક કરી દીધો નથી, પરતુ તેમણે તો તે જાહેર કરેલ છે.

અમને એ પટ્ટક સાથે શું લાગેવળગે ?

હવે તે પટ્ટકને માનવો તે જ ધર્મ. તે પ્રમાણે ચાલવું તેનું નામ ગુરૂપણું, અને જો તે પટ્ટક જગતમાં લુપ્ત થયો હોય તો તેને જાહેર કરવો તેનું નામ જ દેવપણું. અહી પટ્ટક અનાદિનો છે. તેની નકલ પ્રભુ વીરે કરી. હવે અહીં એક માણસે જૂના દસ્તાવેજની નકલ કરી આપી તેથી નકલ કરનારો માલિક બનતો નથી, જેણે જેને લખી આપ્યો હોય તે જ હુકમનામું બજાવી નાણાં વસુલ કરી શકે પણ બીજો ન જ કરી શકે. અહી પ્રભુ વીરે જેને આ હક કહ્યો હોય તે જ હકદાર. પ્રભુ **વીરે ગૌતમસ્વામીજી** કે **સુધર્મ-સ્વામીજી**ને કહેલ છે તેઓ તે પ્રમાણે ચાલવાને હકદાર, પણ અમને શું લાગેવળગે! જેમ રસ્તામાં ચાલનારને બીજાના દસ્તાવેજ સાથે હક હોતો નથી, તેમ અહીં પ્રભુ વીરે કહેલો હક સાભળે તેથી બીજાને શું ?

સમોસરણમાં હાજર કે ગેરહાજર બધાય માટેનો હક.

હવે ઉપર્યુક્ત પ્રશ્નના સમાધાનમાં જણાવાય છે કે પ્રભુ વીરે આ હકપટ્ટો કહેલ છે તે કોને ઉદ્દેશીને કહેલ છે ? એકલા ગૌતમ કે સ્કંદિલાદિ માટે નહિ, તેમજ આણંદાદિ શ્રાવક માટે કે ચંદના આદિ સાધ્વીજી માટે કે રેવતી આદિ શ્રાવિકા માટે કહેલ નથી, પણ જેઓ

હકપદૃનો અમન કરવાવાળા ('ના તેઓ કહે છે કે **इच्छामो अणु सट्ठि** કહીને **कि तरर** ' એમ કહીને ઊકેલ આવા ગણધર મહા-નાજાઓને પણ આ હક છે વળી જે ગણધર પદવીને લાયક નથી તેવાઓ માટે પણ આ હક છે હવે તે કેમ ? તો કહે છે કે-સમુદાય તરીકે જે જાહેર ન કરાય તેમા એક બોલે તો પણ તે સર્વને માન્ય ગણાય પણ તે સમુદાયમા જે એકઠા થયેલ હોય તે જ તે માન્ય ગણે પણ અહીં પ્રભુ વીરની સભામા કે પરિષદમા હોય તેઓ તે હકને માને એ વાજબી છે, પણ જેઓ તે વખતમા તે સભામા નહોતા તેમને શુ ? હવે જે પ્રભુ વીર આગળ ઊભેલા હોય કે ઊભેલા ન પણ હોય એટલે સમોસરણમા અનુપસ્થિત હોય તેવાને માટે પણ આ હક છે

નિવૃત્તિ અને અવિરતિ માં માગ મરએ હકપદો

હવે જે રાજગૃહી નગરીમા હોય અને પ્રભુ વીરને પોતાના મન વચન પણ આપી ચૂકેલા હોય તેઓ તો એમ કહે કે-પ્રભુ વીર ! આપ ધર્મને કહો ! જેમ આપણા અરિહંત સિદ્ધ આદિ પદોમા શુ તત્ત્વ છે ? આ માગ મનવચનકાયાના યોગો જે છે તેની પ્રવૃત્તિ આપને પૂછ્યા વિના ન થાય પણ જે પ્રવૃત્તિ ક્ષણે ક્ષણે થનારી છે તે પૂછવાનો રાઈમ-બંધન નથી તે માના વિના કરી લેવી પડે તેની છૂટ મગાય છે આખની પાપણનુ ચલન શ્વાસની ગતિ નાડીની ગતિ એ પરા-ધીન છે અને સમયે સમયે પૂછાય તેમ નથી તેથી તે સિવાયની સર્વ પ્રવૃત્તિમા પૂછવાનુ ગમેલ છે અહીં સર્વ સત્તા એટલે મન, વચન અને કાયાની આધીનતા જે ગુરુના કબજામા ન મૂળે તો તેણાની નિર્જરી ઉપર ખાવી ચાલીએ સોપવા જેવુ છે અહીં જેઓ તે યોગ સોપેલા છે તેઓની આગળ આ ધમપ કહે ત હીક પણ જેઓએ મન વચન અને કાયાના યોગો તે પેલા નથી એટલે વિ તિધમમા જેઓ આવ્યા નથી તેમને માટે પણ આ હકપદો કહ્યો છે

સમસ્ત જીવોને લાગુ પડતો કાયદો

હવે જ્ઞાતિનો કાયદો પોતાની જ જ્ઞાતિમા ચાલે. ઓસવાળની જ્ઞાતિમાં થયેલા ઠરાવનો વર્તાવ પણ એ જ્ઞાતિએ જ કરવાનો; નહિ કે શ્રીમાળીને. તેમ અહી નિર્ગ્રંથ અને અચેલક એવા પ્રભુ વીરે કાયદામાં કહ્યું કે આ કાયદો આપણે પાળવાનો છે તેથી જેઓ સચેલક હોય તેમને આ કાયદા સાથે સબધ નથી. તેથી કહે છે કે-જે સાધુઓ ઉપધિવાળા છે, જે ઉપધિ વિનાના છે, જે જીવો સાધન સામગ્રીવાળા છે કે સામગ્રી વિનાના છે તે સર્વને અગે આ કાયદો છે. ત્યાં ઉત્થિત–અનુત્થિત, ઉપસ્થિત–અનુપસ્થિત એમ બને પ્રકારના જીવોને આ કાયદો લાગુ પડે છે. હવે ઉપધિવાળાને અને ઉપધિવિનાનાને એ કાયદો લાગુ પડે એ વાત ખરી, પણ અહી વીતરાગ તેમાં જે વીતરાગમા ઉપધિવાળા હોય અગર ઉપધિવિનાના હોય તેને આ કાયદો લાગુ થાય પણ વીતરાગ જ નથી તેને શુ ? કહે છે કે–જેઓ ચૌદ પ્રકારના અભ્યંતર સંજોગવાળા સંજોગવિનાના હોય તે સર્વને આ કાયદો લાગુ પડે છે. ઉપસ્થિત કે અનુપસ્થિત, દંડવાળા કે દંડ વિનાના તે સર્વ જીવોને લાગુ પડે છે.

જગતમાં સત્યરૂપ–તત્ત્વરૂપ ઢંઢેરો

વાત ખરી, પણ જયાં રાજ્યની રૈયત જ ન હોય એટલે જે કાયદો રાજ્ય કારભાર, નોકરચાકર કે પ્રજાજનને લાગુ પડે, પણ જે તેના ડિસ્ટ્રિકટ–જિલ્લા–મા કે રાજ્યમા ન હોય તેને શુ લાગે-વળગે ? પરરાજયમા ગયેલાને તે કાયદાથી શું થાય ? અહી આ કાયદો જાતિ, કુલ કે સયોગવિશેષને અગે નથી પણ તે સર્વને અંગે છે. આ તો ગળે વળગાડવા જેવી વાત છે એમ કોઇ કહે તો કહે છે કે ના, તેમ નથી. ખરેખર જગતમા જો સત્ય–સાચેસાચુ–કંઇ હોય, તત્ત્વરૂપ જો કંઇ પણ હોય તો આ ઢંઢેરો છે અને તે તત્ત્વરૂપ છે, અને તેના અંગે જે અધિકારીઓ તે અકેક કેમ લીધા, વળી તે ઢંઢેરો સાચો અને તત્ત્વરૂપ કેમ છે તે અગ્રે જણાવાશે.

વ્યાખ્યાન ૪૨

ઇતરો નવો ઈશ્વર થવાનુ માનતા નથી

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ સુધર્મસ્વામીજી મહારાજ જબૂસ્વામીજીને આચારાગસૂત્રની રચના જણાવતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે હે જબૂ! ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર ભગવાન્ મહાવીર મહારાજે જે નિરૂપણ કર્યુ સાક્ષાત્ યુક્તિ, દૃષ્ટાન્ત કે દૃષ્ટાતથી સાબિત કર્યું અને જે વસ્તુ આચરીને ફળ સુધીની તેની આરાધના કરી તે જ વસ્તુ તેઓ દુનિયા આગળ કહે છે હવે પ્રભુ વીરે જગતને શુ આપ્યુ ? હીરા મોતી કે રત્નો આપ્યા નથી સોનુરૂપુ કે હાટહવેલી આપ્યા નથી પરતુ ભગવાન્ મહાવીર મહારાજે એ જ આપ્યુ છે કે આ આત્માને ઓળખતા શીખો હવે જગતમા આત્માને કોઈપણ ઓળખી શકતુ હોય તો તે તીર્થંકર મહારાજ ઓળખી શકે હવે જગતમા જેમ ઇતર મતવાળાઓને ત્યા ઈશ્વર થવાને અગે રજિસ્ટરપદ્ધ છે તેમ અહી શુ રજિસ્ટર છે ? ઇતરોના ગુરુઓને પૂછાય કે ઇશ્વર થવાનો રસ્તો તમારા શાસ્ત્રોમા બતાવો ને ? તો તેઓ એમજ કહેશે કે બીજો ઈશ્વર થઈ શકે નહી ઈશ્વર કે તેજ છે નવો ન થાય તેથી તે ઇશ્વ પણુ ઇતરોમા રજિસ્ટર છે તેમ અહી તીર્થંકર પ્રભુએ પોતાના ઘરે આત્મા ઓળખાવવાની રીતિ રજિસ્ટર કરી છે કે શુ ?

આત્માની ઓળખાણ તીર્થંકરો જ કરાવે ?

પ્રશ્નકારના સમાધાનમા કહેવાય છે કે તેમ નથી એટલે એકલા તીર્થંકરો જ આત્માને ઓળખાવી શકે તેમ નથી એટલે રજિસ્ટર નથી તો પછી એમ કેમ બોલો છો કે તીર્થંકરો જ આત્માની ઓળખાણ કરાવે ? બન્ને રીતે કેમ બોલાય છે ? રજિસ્ટરની ના પણુ કહેવાય અને વળી રજિસ્ટરની વાત પણુ કરાય આ બન્ને વસ્તુ કેમ

બને ? તો કહે છે કે તે એવી રીતે બને છે કે જે વસ્તુ બીજાને ઓળખાવવા માગે તે વસ્તુને પ્રથમ પોતે તો ઓળખવી જોઇએ. જે વસ્તુનું જ્ઞાન પ્રથમ પોતાને ન હોય તે વસ્તુ બીજાને ઓળખાવવાનો દાવો કરવો તે નકામો. હવે જે પોતાના આત્માને જાણે ત્યારે જ તે બીજાને જાણે અને તેમની મલિનતાને જાણે. તેથી જેઓ આત્માને ઓળખતા નથી તેઓના આત્માને ઓળખાવવા માટે આત્માને જ્ઞાન કરાવવું પડે. હવે તેથી આત્માને ઓળખનાર બીજાના આત્માની ઓળખ કરાવી શકે. આથી તીર્થંકરો જ બીજાના આત્માની ઓળખ કરાવી શકે, કારણ કે કેવલજ્ઞાન થયા વિના બીજાના આત્માને દેખી ન શકાય અને તેથી કેવળજ્ઞાન થાય તો આત્મજ્ઞાન પછી તેના આત્માની મલિનતા પણ જણાય. હવે કેવલજ્ઞાન દ્વારા પોતાને, બીજાને અને તેની માલિનતાને જાણી તેઓ ઓળખાવી શકે.

કેવળજ્ઞાનનો માર્ગ વહેતો કરે કોણ ?

હવે કેવલજ્ઞાની જે તીર્થંકર હોય તે જ બીજાના આત્માના જ્ઞાનને કરાવી શકે કે તીર્થંકર ન હોય તેવા કેવલજ્ઞાની પણ તેમ કરાવી શકે ? તો કહે છે કે કેવલી માત્ર આત્માને ઓળખે છે એ વાત ખરી, એમા ના નહિ, પણ એક વાત ખ્યાલમા લો ! કેવલજ્ઞાનનો રસ્તો ઉઘાડે કોણ ? અને વળી કેવલજ્ઞાનનો માર્ગ વહેતો કરે કોણ ? કહો કે તીર્થંકર મહારાજ જ કેવલજ્ઞાનનો માર્ગ વહેતો કરે. અતીર્થસિદ્ધ થાય, અજિનસિદ્ધ થાય. તીર્થ પ્રવર્ત્યા વિના પણ કેટલાક જીવો મોક્ષે જાય. અજિનસિદ્ધ બને એટલે મોક્ષે જાય. તીર્થંકરો તીર્થ સ્થાપે તેની પહેલા પણ કેટલાક જીવો મોક્ષે જાય. તેથી અતીર્થઅજિનસિદ્ધ બને ખરા પણ. માર્ગ વહે નહિ. અતીર્થસિદ્ધથી માર્ગ વહેતો ન હોય. માર્ગને વહેતો મૂકનાર તો તીર્થંકરો જ હોય, અને તે પુણ્ય કે ભાગ્ય તેમના જ હાથમા હોય. કઈ વસ્તુ ? મોક્ષ માર્ગને વહેતો મૂકવો તે મોક્ષને પામવો તે તો અતીર્થસિદ્ધ કે અજિનસિદ્ધનાય હાથમાં હોય, પણ મોક્ષમાર્ગ વહેતો મૂકવાનું

મામ તો તીર્થંકર સિવાય બીજા કોઈથી ન જ બને

તીર્થંકરની બે પ્રકારની મોક્ષભૂમિ

કલ્પસૂત્રમા તીર્થંકરની મોક્ષભૂમિ બે પ્રકારની કહી છે પર્યાય મોક્ષભૂમિ અને પરપરા મોક્ષભૂમિ પર્યાયમા એવુ છે કે તીર્થંકરના કેવળજ્ઞાન પછી અમુક કાળે જ મોક્ષમાર્ગ પ્રવર્તે અને બીજી અમુક પાટો સુધી મોક્ષમાર્ગ વહેતો રહે આ વાત સમજમા લેશુ તો આત્માની ઓળખ કરાવવાની યોગ્યતા કે સત્તા માત્ર તીર્થંકરોને જ છે એ સમજાઈ જશે અને તેથી જ પ્રભુ વીર જગતને આત્માની ઓળખ આપે છે

આત્મા એ શી ચીજ છે ?

હવે એ ઓળખમા પ્રથમ એ જણાવ્યુ કે—આ આત્મા તે શરીર ઇન્દ્રિય, ધનમાલ કે કુટુબકબીલો ન હોય એટલે આ સર્વ વાના તે આત્મા નથી આત્મા એ અહર આવીને રહેની ઉત્પન્ન થવાવાળી ભવચક્રમા જન્મ લેવાવાળી એવી એક નોખી ચીજ છે બાહ્ય આત્માથી જુદો પાડી અભ્યતર આત્માને ઓળખાવવાનુ કામ આ જિનેશ્વર મહારાજનુ છે ભવોભવ ઉત્પન થવાવાળો એક જુદો પદાર્થ તુ' છે એટલે મન ઇદ્રિયો શરીરાદિથી બિન પદાર્થ છે વળી તુ કર્મને આધીન છે એટલે એક ભવથી બીજે ભવે રખડવાવાળો છે હવે તે કર્મોથી તારે મન અને ઇદ્રિયોને આધીન થવાનુ થાય છે તેથી બધાય છે હવે ઇન્દ્રિયોની આધીનતા એટલે અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ એવા ઇન્દ્રિયોના વિષયોમા રાજી થવુ કે દિલગીરી ધારણ કરવી એનુ નામ જ આધીનતા

બહિરાત્મા, અતરાત્મા અને પરમાત્મા

આવી રીતે બહિરાત્માનો ત્યાગ ઓળખાવવા છતા અતરાત્મા ની હદ શી ? બહિરાત્મા તો મિથ્યાત્વી હોય જે સમ્યગ્દષ્ટિ હોય તે અતરાત્મા જ હોય આપણે આત્મા ત્રણ પ્રકારે લીધા છે

બહિરાત્મા, અંતરાત્મા અને પરમાત્મા. ધન, શરીર, કુટુંબાદિને 'હું' તરીકે ગણનાર હોય તે **બહિરાત્મા.** ભવોભવ ઉત્પન્ન થવાવાળો 'હુ' છુ, આવી રીતે જે ગણે તે **અંતરાત્મા.** હવે અહી અંતરાત્માવાળો જે છે તે લે શું ? વેપારી જેમ કોથળી છોડે ત્યારે અંદર શું છે તે ગણી લે. તેવી રીતે અંતરાત્મા થવાવાળો આત્મામા શુ છે તે તપાસે. હવે અહીં આ આત્મામા ત્રણ રત્નભડાગ છે. એક સમ્યગ્દર્શનરૂપી, બીજો સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપી અને ત્રીજો સમ્યક્ચારિત્રરૂપી ભડાર છે. આ ત્રણ રત્નોના ભડારોનો ખ્યાલ ન આવે ત્યા સુધી આત્માનો ખ્યાલ ન જ આવે.

પારસમણિ જેવો સમ્યગ્દર્શનરૂપી રત્નભંડાર

હવે સમ્યગ્દર્શનરૂપી રત્નભંડાર તે પારસમણિ જેવો છે. પારસમણિ પોતે સુંદર રહે અને બીજાને તેવા કરે. તેવી જ તાકાત સમ્યગ્દર્શનમાં છે એટલે પોતે સુદર રહે અને બીજાને સુંદર બનાવે. જ્ઞાન અને ચારિત્રને સમ્યગ્દર્શન સુદર બનાવે છે. જ્ઞાન કે ચારિત્રમા એવી તાકાત નથી કે પોતે સુંદર રહે અને બીજાને સુદર બનાવે. આ સમ્યગ્દર્શનમા એવી તાકાત છે કે તે અજ્ઞાનને જ્ઞાન બનાવે, અવિરતિને વિરતિ બનાવે. હવે તે સમ્યગ્દર્શન ચીજ શી. ? તેનુ રૂપ, રગ, ગધ કઈ છે કે નહિ ? તે રૂપ કે આકારવાળી ચીજ નથી. અરે, એમા ગધાદિ પણ નથી, તો વળી એ વસ્તુ શી હશે ? જગતમા વસ્તુ તે જ મનાય કે જેને આકાર, રૂપ, રસ, ગંધાદિ હોય.અહીં સમ્યગ્દર્શનને તેમાનું એકે નથી પછી માનવા શી રીતે ? હવે અહીં તારામા અક્કલ જેવી ચીજ છે કે નહી ? જો અક્કલ જેવી ચીજ માનતો હોય તો પછી તેનો રંગ,-રૂપ, આકાર બોલ ! હવે જો તું અક્કલના આકાર, રૂપાદિ નહિ બોલે તો પછી અક્કલને મનાવીશ કઈ રીતે ? શોક એ ચીજ છે કે નહિ ? સુખ–દુ:ખ છે કે નહી ? તેનુ રૂપ, આકાર કે રંગ કયા ? તો પછી કહો કે જડ ચીજો, પૌદ્ગલિક ચીજો રૂપ, રગ કે આકારાદિવાળી હોય, પણ અહી અરૂપી

એવી આત્માની ચીજ છે તેના વળી રૂપ રગ કે આકાર લેવા જાય તે બને કેમ ?

અવધિજ્ઞાની પણ સમ્યગ્દર્શનના અગે પ્રભુને પૂછે છે

અહી સમ્યગ્દર્શનમા રૂપ રગ કે આકાર નથી તો પછી તે છે કે નહિ થયુ કે નહિ તે જાણવુ શી રીતે ? વાત ખરી તેમા નવાઇ નથી હવે તે મ ણુથી અવધિજ્ઞાની પુરુષોને પણ પ્રશ્ન કરવો પડે છે સૂર્યાભદેવ અવધિજ્ઞાની છતા પ્રભુ **વીર**ને પ્રશ્ન કરે છે કે પ્રભુ, હુ સમ્યગ્દૃષ્ટિ કે મિથ્યાદૃષ્ટિ ? અહી આવો દેવ પ્રશ્ન કરે તેથી તે રૂપ ગાદિથી નથી જણાતી માટે અગમ્ય એવી સમ્યગ્દર્શન નામની ચીજ માટે પ્રશ્ન કર્યો ને ? હવે તે રૂપ રગાદિ વિનાની ચીજ છે એમ માનવુ અને તે અમાર છે કે નહિ તે વળી જ્ઞાનીને પૂછવુ એ કેમ બને ? અહી હવે અજ્ઞાન, સુખદુ ખ એ અનુભવોની ચીજો છે તેથી મનાય પછી તેના રગ રૂપ કે આકા ન હોય તો પણ માનવામાં હરકત નથી સુખ દુ ખ ક બુદ્ધિ થાય છે ત્યારે તેમા હકાર ભણાય છે, પરતુ આ સમ્યગ્દર્શન અનુભવની ચીજ કયા ? ચેતના સુખ દુ ખ તે અનુભવવાળી ચીજો અને રગાદિ વિનાની હોવાથી તેનુ અસ્તિત્વ મનાય પણ આ સમ્યગ્દર્શન અનુભવવાળી ચીજ નથી તેથી મનાય કેમ ?

લૂટારુપણ કબૂલો તે જ સમ્યગ્દર્શન

સમ્યગ્દર્શન એ જ ચીજ છે કે જગતમા સર્વ જીવો જે લૂટારાપણુ કરી રહ્યા છ તેમને લૂટારાપણુ કરીએ છીએ તેનું ભાન થાય અને તે બધ કરે તે પ્રથમ નબરે જરૂરી છે હવે એ જ સમ્યગ્દર્શન છે સૂત્રમા મહારાજ પણ ઉપની વાતને જ સમ્યગ્દર્શન કહે છે હવે અજ્ઞાન જેમ અનુભવની ચીજ છે તેમ આવી વાતનો અનુભવ થાય તેનુ નામ સમ્યગ્દર્શન હવે જગતમા ચોરી કરી અને ચોર શબ્દથી ભડકવુ તે ચોરી ઉપર શિરજોરી કરના ને ગાળે તેમ અહી તમારે જગતના જીવોના હકો લૂટવા લૂટારાપણુ કરવુ અને

કોઇને દુઃખ નથી એવુ જે માનવુ તેનુ નામ સમકિત આનુ જ્ઞાન તે જ સમ્યગ્જ્ઞાન અને તેની પ્રવૃત્તિ તે સમ્યક્ ચારિત્ર

બ્રહ્માની મહેરબાનીથી બ્રાહ્મણોની માલિકીનુ જગત્[1]

હવે કોઈના ઘેરથી ચોરી કરીને ચીજ ઉપાડી લાવવી અને વળી તે ચીજ પેના માણસની છે એમ જે નથી માનતો એ નામ ેનુ ? બરાડી ચોરનુ કામ એટલે કોઈની ચીજ ઉઠાવી લાવે અને તેની માલિકીય માને નહિ તેમ અહીં પણ પૃથ્વી આદિ છયે કાયોને મારે હેરાન કરે છતા તેને જીવ તરીકે જ ન માને એટલે જેમ બ્રાહ્મણો કરે તેના જેવુ થયુ બ્રાહ્મણ જો કોઇનુ ઉપાડીને ખાઇ લે તો તે ચોરી નથી, કારણ તે પોતાનુ છુ કોઈના લુગડા લઇને બ્રાહ્મણ પહેરી લે તો તે પોતાના જ છે, એ ચોરી નથી તેમજ ોઇનુ ઉપાડી બીજાને આપે તેમા પણ ચોરી નથી અહી સર્વમા પોતાનુ ેમ ? તો કહે છે કે બ્રહ્માની મહેરબાનીથી જ આ આખુ જગત્ ઉત્પન્ન થયેલ છે અને તેની મહેરબાનીથી આ સર્વ ભોગવાય છે અહી બ્રાહ્મણ પણ માલિક બને છે

બરાડી ચોર જેવુ વર્તન

હવે એવી જ રીતે છયે કાયના જીવોને અંગે તાડનાદિ કરીએ અને છેવટમા કહીએ કે તે જીવજ ક્યા છે? એટલે બરાડી ચોર ચોરી કરીને ઉનેગે ગજે પડે તેમ અહીં જીવોની વિરાધના કરીને તેને જીવ તરીકે જ ન માનવા એ બરાડી ચોર જેવુ છે

સિદ્ધસેનદિવાકરજીએ કહેલા સમકિતના લક્ષણો

હવે સિદ્ધસેનદિવાકરજી સમકિતના લક્ષણમા જણાવે છે કે—છયે કાયના જીવોને જીવ તરીકે માને તેનુ નામજ સમકિત આ માને ક્યારે? ભગવાન જિનેશ્વર મહારાજના વચનની પ્રતીતિ કે શ્રદ્ધા થયા વિના પૃથ્વી પાણી આદિને જીવ માનવાનુ બને જ નહિ પૃથ્વી આદિને જીવ ત્યારે જ માને કે જ્યારે જિનેશ્વરના વચન ઉપર પૂર્ણ

અગ્ર હોય. છ યે જીવનિકાયને માનીએ તો પછી તેને " નાશ, આક્રમણાદિ કરવાનો આપણો અધિકાર નથી " એને એ જ માન્યતા - કઠિન છે.

ઇતરો કરતાં જૈનદર્શનમાં વધુ શું છે ?

રૂપ, રંગ કે આકાર વિનાનું આ સમ્યગ્દર્શન છે તેને પ્રભુ વીરે ઓળખાવ્યું. " જગત્ છએ પ્રકારના જીવોના સમૂહને ધારી રહ્યું છે ' એવી માન્યતા થાય ત્યારે જ સમ્યગ્દર્શન. તેનાથી જ ગમે તે દેવ, ગુરુ કે ધર્મને માનીએ, છએ કાયના જીવોનું છકાયપણું ન માનીએ તો સમકિત જ નથી. અને તેથી જિનેશ્વરાદિને દેવાદિપણે માનવા જ નહિ હિંસા. જુઓ કે માયાનો ત્યાગ આદિ સર્વ મતવાળાઓ બોલી રહ્યા છે. મન અને ઇંદ્રિયને દમવાની વાત પણ દરેક મતવાળા કરે છે. છતાં જૈનશાસનમાં વધુ શું છે ? એનું સમાધાન છે તેનું જ જૈનદર્શનમાં છે ને ? તો કહે છે કે—હા, છએ જીવ નિકાયોને માનવી અને તેનું છૂટાપણું માનવું તે વાત જૈનદર્શન સિવાય બીજામાં નહિ મળે. ઇતરો હિંસા મોટી મકોડીના ગણે છે, પરંતુ પૃથ્વી આદિની હિંસા ગણતા નથી, તેથી છએ જીવનિકાયનું અસ્તિત્વ જૈનદર્શનમાં છે અને તેનું છૂટાપણું માનવું તેનું નામ જ સમ્યગ્દર્શન છે.

સમ્યગ્દર્શનની માન્યતા કોના માટે ?

હવે આ સમ્યગ્દર્શનની માન્યતા કોના માટે ? તો જે ઉઠેલા હોય તેના જ માટે કે ? ધર્મ કરનારા જીવો બે પ્રકારના છે. એક ધર્મ તરફ લાગણીવાળા થયેલા તે ઉત્થિત એટલે તૈયાર થયેલા, અને જેમને ધર્મ પ્રત્યે લાગણી નથી તે અનુત્થિત કહેવાય. તેવાઓને પણ આ સમ્યગ્દર્શનનું સ્વરૂપ જણાવ્યું. અહીં એમ પ્રશ્ન થાય કે—તમો નીતિને પણ ઓળખતા નથી. ખરેખર, જે મનુષ્યને વાયુનો રોગ થયો છે તે લવારો કરે તેમ અહીં આ બોલનારો પણ લવારો જ કરે છે. લવારામાં પણ અંદરના જે સંસ્કારો હોય તે જ કામ કરે. તેના દિલમાં જે વર્ણન થયું હોય તે જ નીકળે લવારામાં પ્રથમ સંસ્કારો

જ કાન્ણુ છે ભૂત વળગ્યુ છે એમ કહેવાય તો પછી મસ્મરોને સબધ ન કે અને જેમ તેમ બોલે પણ ખરો અહીં કયા મનુષ્યને વાયુરોગ કે ભૂત વળગ્યાનુ જણાવ્યુ ? તો કહે છે કે—જે સાભળવાવાળો અર્થી થયો નથી તેની આગળ બોલવુ તે વાયુરોગવાળો કે ભૂત વળગ્યાવાળો જ બોલે આવી રીતે નીતિનો નિયમ છે તો પછી ધર્મને માટે તૈયાર નહિ થયેલાને પણ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો કેમ ? અર્થાત્ તૈયાર નહોતા થયા તેને તૈયાર પણ આ ઉપદેશાએ કર્યા

ક્રોધથી નુકશાન અને ક્ષમાથી ફાયદો

જેમ પ્રભુ વીરે બુજ્ઝ બુજ્ઝ એમ ચડકોશિયાને કહ્યુ તેમા ક્રોધથી થતુ નુકશાન અને ક્ષમાથી થતો ફાયદો જણાવ્યો તેમ અહીં ધર્મને માટે જે તૈયાર નહોતા થયા તેમને તૈયાર કર્યા અને સાથે આ ઉપદેશ આપ્યો કયો ? તો કહે છે કે જગતના જીવોને તાડન, મારણ આદિ કરાય તે લૂટારાપણુ છે અને તેની જે માન્યતા તેનુ નામ જ અભક્તિ

ઉત્થિત અને અનુત્થિત વર્ગી જીવો

ગૌતમસ્વામી, અગ્નિભૂતિ આદિ તો પ્રભુ **વીરને** જીતવા માટે આવ્યા હતા પણ સમજવા માટે નહિ જ્યારે **વાયુભૂતિ** વગેરે ગણધરો જીતવા માટે નહોતા આવ્યા પણ સમજવા જ આવ્યા હતા પ્રથમના બે જીતવા આવ્યા હતા અને બાકીના નવ સમજવા આવ્યા હતા એમ સમજવાનુ કે પ્રથમના બે અનુત્થિત હતા અને બાકીના ઉત્થિત હતા કારણ કે આતા જઈએ આપણા મનનુ સમાધાન કરીએ ? એ ભાવનાથી તેઓ આવેલા હતા પ્રથમ બે જીત મેળવવા આવેલા હોવાથી તે ધર્મને માટે અનુત્થિત હતા તેથી ઉત્થિત ધર્મ કવાને માટે તૈયાર થયેલો હોય અગર આળસુ હોવાથી તૈયાર ન પણ થયેલો હોય તો તેવા સર્વેને સરખી રીતે ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો —

उप्पन्नेइ वा, विगमेइ वा धुवेइ वा

ઉત્થિતમા પણ બે પ્રકાર છે. જે તમારી પાસે ન આવવાવાળા છે તે કઈ ધર્મને માટે તૈયાર નથી એમ નહિ કહી શકાય, તેમ જેઓ પાસે આવેલા છે તે સર્વ કંઇ ધર્મ માટે તૈયાર છે એમ પણ નહિ કહી શકો. પ્રભુ વીરની પરિષદમાં કાળિયો કસાઈ પણ આવતો હતો ને ? જેમ **નેમિનાથની** પણ પરિષદમાં **સાંબ** ન આવ્યા તેમણે ઘરે રહીને જાણીને વદન કર્યું એટલે તેઓ ધર્મ કરવા તૈયાર હતા અને **પ્રદ્યુમ્ને** આવીને રૂબરૂ વદન કર્યું. પ્રભુ **વીર**ની પાસે આવીને ધર્મનો પ્રતિબોધ થયો ત્યારે વિનયપૂર્વક અગિયારે ગણધરોએ પ્રદક્ષિણા કરીને પૂછ્યુ કે ' પ્રભુ ! તત્ત્વ શું ? ' તો " **उप्पन्नेइ वा विगमेइ वा धुवेइ वा** " એમ પ્રભુએ કહ્યુ: આવી રીતે ત્રણ 'પ્રદક્ષિણા કરી ત્રણ પ્રશ્નો પૂછયા તેના નિષધારૂપ ત્રણ ઉત્તરો તે જ ત્રિપદી છે.

ત્રિપદીના આધારે પ્રવચન પુરુષ

જિનેશ્વર મહારાજને ત્રણ પ્રશ્નો કર્યા અને તેના જે નિષધારૂપ ઉત્તરો મળ્યા તે ત્રિપદીના આધારે ગણધર મહારાજાઓ એક મનુષ્ય ખડો કરે છે. કયો પુરુષ ? **પ્રવચનરૂપ પુરુષ** ખડો કરે છે. અહીં પુરુષ કેમ ? તો કહે છે કે **આચારાંગાદિ** સૂત્રોને છેડે 'અગ' શબ્દ મૂકયો છે તે પુરુષ માન્યા વિના અગ કહેવાનો હક શી રીતે ? માટે કહેવુ પડશે કે ભગવાન્ પાસેથી ગણધર મહારાજાઓ ત્રિપદી સાંભળીને **પ્રવચનપુરુષ** ઊભો કરે. તેમા **આચારાંગ-સૂયગડાંગ-** તે બે પગો, ઠાણાંગ **સમવાયાંગ** તે ઢાંચણરૂપ છે.

ઉપસ્થિતના બે પ્રકાર

અહીં પ્રભુ **વીર**ની પરિષદમાં અગિયારે ગણધરોની જોડે ૪૪૦૦ શિષ્યો હતા તે સર્વેએ પ્રદક્ષિણા દઇને નિષધા લીધી નથી, એટલે એ સર્વ અનુપસ્થિત છે, તો પણ તે સર્વને એક સરખો સંદેશો આપ્યો છે. કયો ? તો કહે છે કે-જગતના જીવોનું થતું જે લૂટારાપણું તે

બધ કરી ! તેમા ઉપસ્થિતના બે પ્રકારો છે કેટલા હુકમને માનીને અમલમા મૂકે ટલો હુકમને માને ખરા પણ અમલમા ન મૂકે ગૌતમાદિ અગિયાર ગણધરોએ હુકમને માની છએ કાયની દવ વિ. ધનાને બધ કરી અને આનદાદિ શ્રાવકોએ હુકમ માન્યો ખરો પણુ આચર્યો નહિ જેણે હુકમ માન્યો માભળ્યો અને ઠોકર પણુ માર્યો તેવાઓને હુકમ પાઠ કરવો મ ? તો કહે છે કે–તેવાઓને પણુ પ્રભુ રીતે મદેશો આપ્યો, એટલે જે ગૃહસ્થપણામા લ્યા છે તેમને પણુ મદેશો આપ્યો જેઓ દઠના લાગી નથી તેમને પણુ મદેશો આપ્યો

જિનકલ્પી અને સ્થવિરકલ્પી માધુ

ઘ મા જેનુ ચાલતુ હોય તેનો હુકમ સર્વ માને ખરા, પણુ એ વર્ષના છોકરાને હુકમ ? તો ન પણ માને અહીં ઘરમા હુકમ ચાલે એમ કહેવાય છતા એ વર્ષનો છોકરો ન માને તેથી ઘરમા હુકમ નથી ચાલતો એમ ન જ કહેવાય, કારણુ કે જે હુકમને જ મમજતો નથી તે માને નહિ અને અમલમા પણુ ન મૂકે તેમા નવાઈ નથી તે માટે કહે છે કે–માધુ બે પ્રકારે છે જિનકલ્પી તે નિરુપાધિક અને સ્થવિરકલ્પી તે સોપાધિક છે આવા બને પ્રકારના માધુઓને આ જ મદેશો આપ્યો

આ તો ગાડા હાકી જેવો હુકમ !

જેઓને જિનેશ્વર મહારાજની પાસે કેવુ હોય તેને તો આ હુકમ માર્ગે જ છટકોને ? તો કહે છે કે ના હવે જે ગર્ભ ાિમર્તાા વાળા હોઇ મયોગવાળા મયોગ વિનાના હોય તે મવ માટે આ હુકમ પ્રભુ નાખિ ક માવેના ૯ રવે આ બધુ કરવાની પ્રભુ કીરને ાિ જ ? સામે કેવો છે તે જોયા વિના ગાાડ હુકમ જ માવવો તે ગાા ડાથી જેવુ ગણાય એવો હાથી મદાન દેખે નહિ નેન દખે અને એમ ખી રીતે પ્રવર્તે ગડી ગાાડની નીતિ નિયમ હોય ૯ તેને

સ્વપરનો વિવેક હોતો નથી. નિર્વિવેકપણાને બાદ કરીએ તો વીતરાગ મહારાજની પ્રવૃત્તિ પણ તેવી જ છે. એટલે સ્વ-પર કે સોપાધિક નિરુપાધિકવાળાને જોતા નથી. જગતમાં લૂંટારાપણું બંધ થાય તે જ તત્ત્વરૂપ તેમના મનમા છે.

જૈનશાસનમાં જ છએ કાયના લૂંટારાપણાના ત્યાગનો ઉપદેશ

હવે તત્ત્વ એ શી ચીજ ? જેમ જુગારી જુગટામા જ તત્ત્વ માને. ચોપટમા જ તત્ત્વ ગણે તેમ અહીં આ સંદેશો તત્ત્વની સાથે સત્ય વસ્તુ છે. એવા સત્યના ઓળખવાવાળાઓ તો ઘણા આવે અને બોલતા કોને નથી આવડતુ ? જેમ બોલતા સર્વને આવડે ખરુ, પણ હિસાબ નહિ આવડનારને હિસાબ પૂછાય તો તે ન જ બોલે. કહો કે જગતમા બકના સર્વને આવડે પણ બોલતા તો ન જ આવડે. આ સત્ય સંદેશો તો જગતમા બીજો કોઈ ન જ બોલે છએ કાયના અંગે થતું લુટારાપણું જણાવી, મનાવી તેનો ત્યાગ તે અંગે ઉપદેશ બીજા કોઈ પણ શાસ્ત્રનમા કહેવાયેલ નથી પણ જૈન શાસનમાં જ છે. અને તે અંગે **સુધર્મસ્વામીજીએ જંબૂસ્વામીજીને** જે કહ્યું તેની ટીકા **શીલાંકાચાર્યજી** શી રીતે કરશે તે અગ્રે જણાવાશે.

વ્યાખ્યાન : ૪૩

ગૌતમસ્વામીજી અને સુધર્મસ્વામીજીની એકસરખી વાચના

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ **સુધર્મસ્વામીજી** મહારાજ ભવ્યજીવોના ઉપકારાર્થે મૂળમાં આગળ જણાવી ગયા તેવી જ રીતે ટીકાકાર શ્રીમાન્ **શીલાકાંચાર્યજી** મહારાજ **આચારાંગ સૂત્રના** ચોથા અધ્યયનની ટીકામા જણાવી ગયા કે **से बेमि** અર્થ આ પ્રમાણે છે. '**से बेमि**' એટલે શુ ? તે હું કહુ છું. માગધી ભાષામા **से**નો અર્થ તે થાય. અહી "**तत्**" શબ્દના અર્થમા '**से**' લઇએ, અથ શબ્દના અર્થમા **से** લઇએ તો શો અર્થ થાય ? તે બંને

અર્થો અહીં ટીકાકાર જણાવે છે પણ આ કહે છે ગણધરો કારણ ગણધરોને જ અંગો રચવાનો અધિકાર છે ગણધરોમાં જેમ સરખા બુદ્ધિશાળીઓનો પદાર્થ એક સરખી રીતે નીકળે તેમ અગિયાર ગણ-ધરોની દેશના એકસરખા અધિકાર વાળી છે તેથી **ગૌતમસ્વામીજીની** વાચના અને ભગવાન **સુધર્મસ્વામીજીની** વાચના જેમ સરખી હોય છે જેમ **ભગવતીસૂત્રમાં** હે ગોયમા અને **જ્ઞાતાજીમાં** હે સુધર્મ !' આ રીતે વાચનાઓ ચાલેલી છે તેથી બંને એકસરખા અધિકારમાં હોય છે અહીં બંનેમાંથી કોઇ પણ બોલે તે કહે છે કે **સે બેમિ** એટલે **સોઽહમ્**' એટલે અહીં '**અહમ્**' ક્યાંથી લીધું ? વાત ખરી પણ '**બ્રવીમિ**' એટલે હું એ અર્થને કહેનાર **અહમ્** શબ્દ લેવો પડે અને તેથી અહીં '**સોઽહં બ્રવીમિ**' એમ કહીને તે હું બોલું છું એમ કહે છે અહીં પોતાના શિષ્યો આગળ કહેવું તેમાં વળી 'તે' 'હું' એ બહુ મોટી કામ શું ? વાત ખરી પણ હું જ્યાં કહેનાર છું તેથી વસ્તુસ્થિતિનો નિશ્ચય કરીને હું કહું છું

આપ્ત એટલે ભરોસાદાર પુરુષ

દુનિયામાં આપ્તને એટલે ભરોસાદાર પુરુષને જાણવા માટે કંઈ નિશાન હોતું નથી મૂર્ખને શિંગ હોતું નથી ત્યારે તે ભરોસાદાર અને મૂર્ખને ઓળખવા શાથી ? તો શાસ્ત્રકાર જણાવે છે કે— દુનિયામાં આપ્ત કે "**अभिधेय वस्तु यथावस्थित यो जानीते**" એટલે કહેવા યોગ્ય પદાર્થો યથાસ્થિતપણે જાણીને પછી બોલે તે જ ભરોસાદાર ગણાય આજકાલ દુનિયામાં બધા માણસો અધિકારી થવા ઇચ્છે છે પણ તે અધિકારીઓ બે બાજુનું જોઇને ફેંસલો આપે વાદીપ્રતિવાદીનું નહીં, આખરે પોતાની બુદ્ધિ માફક દુનિયા કરી પછી જ જજમેન્ટ—ચુકાદો—આપે આપ્તે તો વગર જાણે કે જાણતાં ચુકાદો આપવો જ તેથી ભરોસાદાર ન જ ગણાય એ ભરોસાદાર તે જ ગણાય કે જે આદિથી ઇતિ સુધીની તમામ બાબતો જાણીને પછી જ વસ્તુના નિરૂપણને જાહેર કરે અહીં પણ આપ્ત—

ભરોસાદાર-ના લક્ષણમા શાસ્ત્રકારે એ જ જણાવ્યું કે-જે વસ્તુ પોતાને જણાવવાની કે બોલવાની છે તેને અથથી ઇતિ સુધી જાણે, પછી યથાવસ્થિત જાણે એટલે કહેવા યોગ્ય વસ્તુને સત્યપણે પ્રથમ જાણે, પછી જાણ્યા પ્રમાણે જ કથન કરે તેનુ નામ જ **આપ્ત** આવા પુરુષોના વચનો સર્વને કબૂલ કરવા લાયક થાય.

ગૌતમસ્વામીજીનુ અભિમાન નહિ પણ તીર્થંકર મહારાજની સ્તુતિ

અહી **ગૌતમસ્વામીજી** પોતાની આપ્તપણાની સ્થિતિ જણાવવા માટે શિષ્ય આગળ કહે છે કે તીર્થંકરની સેવાથી જેમ માર્ગ પામ્યા અને જે રીતે માર્ગ સેવ્યો છે એટલે તેમની પાસેથી જેવી રીતે પામ્યા છીએ તેવી જ રીતે કહુ છું. એટલે **ગૌતમસ્વામીજી** કહે છે કે "**सोऽहं ब्रवीमि**" તે હું કહુ છું. અહીં તત્ શબ્દ પ્રથમની વાતને આગળ કરે છે. 'તે' શબ્દ પ્રથમની વાતના પરામર્શ વિના કામ નથી લાગતો. અહીં તતશબ્દનો પરામર્શ શી રીતે? જે હુ તીર્થંકર મહારાજના વચનથી સંપૂર્ણ તત્ત્વોને જાણી શક્યો છુ એવો જે સંપૂર્ણ તત્ત્વોને જાણનાર હુ **ગૌતમ** કહુ છું. અહી કહેવાશે કે **ગૌતમસ્વામીજી** ઘોડે જ ચઢ્યા ને? એટલે અભિમાનમાં આવ્યા ને? તો કહે છે કે-ના, આમાં ઘોડે ચઢવાનુ નથી પણ તીર્થંકર મહારાજની પ્રશંસા છે. જે તીર્થંકરના વચનને આધારે જ હું પામેલો છુ અને તેના નિશ્ચયથી શંકાવગરનું. ન્યૂનતાવિનાનું, વળી સંપૂર્ણ એવુ જે છે તે જ હુ કહુ છું. અહી શ્રધ્ધેય વચનના હેતુ તરીકે આ બધું છે. અહી સંપૂર્ણ સત્ય શંકા વિનાનુ જાણનારા તમે છો. તે સંપૂર્ણ સત્ય નિઃશંકપણે જાણવામા મારુ પોતાનુ સ્વાતંત્ર્ય નથી પણ ખુદ તીર્થંકર મહારાજનો પ્રતાપ છે. આથી તીર્થંકર મહારાજની સ્તુતિ થઇ, નહિ કે પોતાનુ અભિમાન.

તીર્થંકર મહારાજના વચનોનો જ અનુવાદ કહે છે

હવે 'તે હુ તમોને કહું છુ.' તે કોણ? જેણે તીર્થંકર મહા-

રાજના વચનથી સપૂર્ણજ્ઞાન થયેલ છે તે જ હુ કહુ છુ આટલુ બધુ લાબુ બોલીને શુ કામ ? 'पीनो देवदत्तो दिवा न भुक्ते' એટલે લષ્ટપુષ્ટ શરીરવાળો દેવ ત્ત દિવસે ખાતો નથી એટલે અર્થાપત્તિથી સહેજે સમજાય કે રાત્રિએ ખાય છે અને તેમ ન હોય તો પુષ્ટપણુ ન સભવે પણ સર્વજીવો અર્થાપત્તિથી સમજનારા હોતા નથી તેમ અહીં પણ તીર્થંકરના વચનને આધારે જ ગૌતમસ્વામીજી બોલનારા છે તેથી અર્થાપત્તિથી હુ પ્રભુના વચનોને આધાર બોલનારો છુ એટલે હુ વિશ્વાસપાત્ર છુ એમ આવી જાય છતા જેઓ ન સમજે તે માટે કહે છે કે હુ શ્રદ્ધેય છુ મારુ કહેવુ માનજો અહીં શ્રદ્ધેયપણુ પોતાપણાને આધીન નથી છતા મારુ વચન માનવા લાયક છે, માનવુ જોઇએ હુ શ્રદ્ધેય જ છુ, આ બધુ બોલે ખરા છતા કર્યું શુ ? મારા તરીકે જો તમે વચન માનતા હો એટલે મારી મહત્તાએ કે મહિમાએ માનતા હો તો માનવાનુ નથી અહીં ઘડીમા કહેવુ છે કે માનો, વળી મારા તરીકે ન પણ માનો એમ કેમ ? અહીં જે સપૂર્ણ પદાર્થને જણાવનાર વચન કહુ છુ તે મારા તરીકે કહેતો નથી પણ તીર્થંકર મહારાજના વચનોનો અનુવાદ કરીને કહુ છુ એટલે મારા ઘરનુ કહેતો નથી આમ ગૌતમસ્વામીજી તથા સુધર્મસ્વામીજી કહે છે

સ્વરૂપમા ગૌતમસ્વામીજીનુ પણ અર્થાપત્તિથી તીર્થંકરનુ જ વચન

એટલે અહીં સત્ય સપૂર્ણ નિશ્ચય આનુ જે વચન અને તીર્થંકરથી જણાયા બાદ છે તે જ કહુ છુ અહીં સ્વરૂપમા વચન માનવાનુ ગૌતમસ્વામીજીનુ પણ ભાવાર્થમા તો અર્થાપત્તિથી તીર્થંકરનુ જ વચન માનવાનુ રહે છે અહીં તીર્થંકર મહારાજના વચનથી તત્ત્વને માનનારા એ કહુ છુ કે તેમનુ કહેવુ તત્ત્વરૂપ વચન તમારે માનવા લાયક છે તે હુ તમોને કહુ છુ અહીં 'ब्रवीमि' એક જ પદ કહેલ હોત તો પણ ચાલત એટલે અતીત અનાગતના તીર્થંકરો

કહે છે તે હું કહું છુ એટલાથી જ ચાલત. છતા ' **तत्** ' શબ્દ મૂકીને કામ શુ ? તીર્થંકરના વચનથી તત્ત્વને માનનારો તત્ત્વને સંપૂર્ણ સત્ય અને નિઃશંકપણે માને એમ જણાવ્યું છે, તેવી જ રીતે બીજા પ્રકારે કહે છે કે જૈન દર્શનકારો જેમ પોતાને અનુસરનારાઓને ઉપદેશ આપે છે તેવી જ રીતે દરેક મતવાળા અહિંસાદિ પાચ વસ્તુઓ પવિત્ર તરીકે કહે જ છે. ખુદ **હરિભદ્રસૂરિજી** જણાવે છે કે—દરેક મતવાળાને એ કહેવું પડે છે કે હિંસા, જૂઠ, ચોરી, સ્ત્રી અને પરિગ્રહ તે પાપરૂપ છે, છોડવા લાયક જ છે. આમ દરેક મતવાળા બોલે છે ખરા. પણ ફરક કયા ? તો કહે છે કે જગતમાં કપની શુદ્ધિવાળા સર્વ ધર્મો હોય તે સર્વમાન્ય.

સાચા સુવર્ણની કપ, છેદ તેમજ અગ્નિથી પરીક્ષા

જેમ સુવર્ણની પરીક્ષા માટે કસોટી ઉપર કપ આવે તો જ તેને સુવર્ણ માને. પિત્તળ કે ત્રાબા ઉપર સુવર્ણ હોય એટલે બનાવટી દાગીના ઉપર કષ લાવવા સુવર્ણ જોઈએ. તેમ દરેક મતવાળાને કપ પૂરતો તો ધર્મ રાખવો જ પડે. કપરૂપ પદાર્થમાં જ્યાં છીણી મૂકવામાં આવે તો મઢેલા કે રસેલા હોય તે ન ટકે નક્કર હોય તે જ છીણી લાગતા સુવર્ણરૂપે ટકી શકે. રસેલા કે મઢેલા સુવર્ણો કષમાં ટકે પણ છીણીમાં ન ટકે. ઇતર મતકારો તો કષમા નીકળી જાય પણ કેટલાક મતો તમારા જ સંસર્ગમાં રહેલા હોય. જેમ નિહ્નવો તે કષમા ચોખ્ખા નીકળશે, છેદમા જાઓ તો આચારો પણ એ જ બોલશે. મહાવ્રતના આચારો કે સાધનો પણ તે જ બોલવાના. જમાલિ કે ગોશાળા સરખા કષ કે છેદમા નાપાસ નથી જ થવાના એટલે તેવાઓમાં ફરક કયાં પડવાનો ? તો કહે છે કે—તત્ત્વવાદમાં ફરક પડે. અગ્નિમાં નાંખવામા આવે ત્યારે તો સોનાની લગડી જ ટકે પણ રસેલું, મઢેલુ કે ભેળસેળવાળુ પણ સુવર્ણ ન જ ટકે. ચોખ્ખે ચોખ્ખું હોય તે જ રહે. ખરેખરું સુવર્ણ જ ભઠ્ઠીમા રહે.

ક્ષણિકવાદના પરિણામે ગોટાળો

અહીં હિમાદિની વિરતિવાળા એટલે નિર્ગ્રન્થના આચારવિચારને પ્રરૂપવાવાળા હતા છતા માન્યુ શુ ? તત્ત્વવાની અપેક્ષાએ ક્ષણિકવાદમા ઊતર્યા એટલે ક્ષણમા ઉપજે અને ક્ષણમા નાશ પામે ભૂખ્યો કોણ થાય અને ખાય કોઈ બીજો ! એક જ દ્રવ્યની અંદર તેને અનેક ગુણો કે પર્યાયોનો સમાવેશ કરવાનો વખત જ ન આવે જમાલિના અંગે જેમ '**कडेमाणे कडे**' એમ ન માને તેથી આશ્રવાદિ સર્વ તત્ત્વોમા ગોટાળો જ થાય કેવળ જૈન મનવાળો હોય તે જ એમ બોલી શકે કે 'તે હુ', એટલે અતીત અનાગતકાળને માનનારો હોય તે જ એમ બોલી શકે કે તે જ હુ' અહીં ભૂત અને ભાવિના પર્યાયરૂપ આત્માને જાણે કે માને તે જ બોલી શકે અર્થાત્ પ્રભુની પાસેથી જે તત્ત્વોને હુ પામી શકયો હતો તે જ હુ **ગૌતમ** કે **સુધર્મસ્વામી** કહુ છુ જે ક્ષણે ક્ષણે દ્રવ્યનો નાશ માનનારા છે તેમનાથી આ રીતે બોલી શકાય જ નહિ

બૌદ્ધમતનુ ખંડન

સમ્યક્ત્વની કે મિથ્યાત્વની દશા પણ આ જ આત્મામા હતી. વળી તીર્થંકરના વચનથી સંપૂર્ણ તત્ત્વ પામી જે દ્વાદશાંગીની રચના કરી તે પણ આ જ આત્મામા હતી અર્થાત્ શ્રોતાવસ્થારૂપ જે આ આત્મા છે તે જ આ છે આથી 'તે હુ એમ **ગૌતમસ્વામીજી**એ કહ્યું અહીં બૌદ્ધોએ માનેલ જે ક્ષણિકપણુ તે જગતમા છે નહિ ચાલ્યુ નથી તેમજ ચાલવાને યોગ્ય પણ નથી કારણ કે આત્માને જ્ઞાન જ ન થાય જેમ એક શબ્દ બોલો તેમા સમયો અસંખ્યાતા હોય પછી તે ક્ષણવાદમા તો નાશ પામે તેથી બીજો સાંભળે નહિ પછી તેનુ જ્ઞાન પણ ન થાય ઉપદેશ પણ ન બને અહીં બૌદ્ધમતનુ ખંડન કર્યુ કેવી રીતે ? તો કહે છે કે પ્રથમ મે બાર અંગો કર્યા છે અર્થાત્ નવુ અધ્યયનો કર્યા તે જ હું બીજો નહિ તેના અંગે જણાવવા કહે છે કે–તે જ હુ કહુ છુ એક બાજુ જણાવવા કહે

છે કે તીર્થંકરના વચનો પામીને જે કહેનારો અને બીજી બાજુ બાર અંગને કહેનારો અને ત્રણ અધ્યયનો કહીને કહેનારો તે જ હું. અહીં **ગૌતમસ્વામીજી** શિષ્યોમાં પોતાના વર્તાવ દ્વારા છાપ તો એવી પાડી ચૂક્યા છે, છતાં શબ્દથી પોતે 'તે હું' એમ કહીને કામ શું ? અને તેથી તેની ટીકા ન પણ કરીએ એમ ટીકાકાર કહે છે, કારણ કે ખુદ પ્રભુ વીરથી પ્રતિબોધ પામેલા આ **ગૌતમસ્વામીજી** છે.

સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિરૂપ તત્ત્વ જણાવનાર તત્ શબ્દ

તેથી અહીં **से** નો અર્થ તત્ શબ્દમાં લો. અહી તત્ શબ્દનો અર્થ તે કરવો. અહીં **स** શબ્દથી **ગૌતમસ્વામીજી**નો સંબંધ નથી. ક્ષણિકવાદનો પણ સબંધ નથી કારણ શ્રદ્ધાને અંગે જો આ શબ્દ હોય તો દરેક અધ્યયનમાં તે હોવો જોઇએ. ક્ષણિકવાદને અંગે આ **से** શબ્દ હોય તો બીજા અધ્યયનોમાં તે શબ્દ કેમ ન બોલ્યા ? આથી **ગૌતમસ્વામીજી**ના સ્વરૂપના માટે કે ક્ષણિકવાદના ખંડનને માટે તે **से** શબ્દ છે એમ મનાય નહિ, તો પછી તે **से** શબ્દ કોના માટે ? તત્ શબ્દ નપુંસકલિંગવાળો અહી છે 'તે વાત' હું કહું છું. અહીં તે વાત એટલે જે વાત. એટલે કઈ ? તો કહે છે કે–હે મહાનુભાવ ! જે પદાર્થની માન્યતા કરવાથી સમ્યક્ત્વ થાય તે પદાર્થ તત્ત્વરૂપ છે તેને જ હું કહું છુ. અહીં યત્ અને તત્ શબ્દનો પરસ્પર સંબધ છે. દુનિયામાં જે ડાહ્યો તે કામકરદો અને જે કામકરદો તે ડાહ્યો. આથી અહીં 'જે તે' શબ્દો પરસ્પર સબધવાળા છે. અહી તે વાત કહું છું. એમાં તે કઈ ? તેના અગે જણાવ્યું કે– **જે તત્ત્વની શ્રદ્ધા કરવાથી સમ્યક્ત્વ થાય તે જ વસ્તુ કહું છું.** અહી છેવટે તત્ શબ્દ સ્વરૂપ માટે, ક્ષણિકવાદ માટે ન રહ્યો પણ સમ્યક્ત્વના કારણરૂપ જે બને તે તત્ત્વને જણાવનાર આ તત્ શબ્દ છે.

સર્વકાળના તીર્થંકરોની એક સરખી પ્રરૂપણા

હવે જેને માનવાથી સમ્યક્ત્વ થાય તેવી વસ્તુ કહો છો, પણ આ વાક્યથી જૈન શાસનનો આખો પાયો માર્યો જાય છે, **गणधरपन्नत्ते**

'**तत्त**' એઇ જગ્યાએ કહેવાયુ નથી, પણ " **जिनपन्नत्त तत्त** " "**केव लिकहिओ सुहावओ धम्मो** એમ જિનેશ્વરે કહેલા જ તત્ત્વો છે તે વાજબી નહિ રહે વાત ખરી, પણ હુ '**तत्**' શબ્દના અર્થમા આગળ જણાવી ગયો હતો કે જે હુ કહુ છુ તે તીર્થંકર મહારાજના વચનના આધારે જ કહુ છુ અહીં જે તત્ત્વ સમ્યક્ત્વના કારણરૂપ છે તે અહી ગણધરો પોતાના ઘરનુ કહેતા નથી પણ ખુદ તીર્થંકર મહારાજે કહેલ કહે છે અહીં અતીત કાળમા થયેલા અને વર્તમાનકાળમા વિદ્યમાન છે તેના તીર્થંકરો તેમજ જે ભવિષ્યમા **પદ્મનાભાદિ** તીર્થંકરો થવાના છે તે સર્વ તીર્થંકરો આવી રીતે પ્રરૂપણા કરે છે એટલે વર્તમાન કાળના તીર્થંકરો આ પ્રરૂપે છે એ વાક્ય વાજબી ગણાય પણ ભૂત અને ભવિષ્યના તીર્થંકરો માટે આ પ્રરૂપે છે ' એ વાક્ય કેમ વાજબી ગણાય ? આ વાત તમે મૂળમા પણ કહી ગયા છો ટીકામા તે ત્રણને વર્તમાનકાળ શી રીતે જોડયો ? ભૂતના કહી ગયા, ભવિષ્યના કહેશે એમ કહો તો ઠીક પણ આ ત્રણે કાળના કહે છે એ શી રીતે ? અતીતકાળાદિ ત્રણને ભેગા કર્યા અને ક્રિયાપદમા "પ્રરૂપે છે ' એમ વર્તમાન કાળનુ ક્રિયાપદ કેમ ?

વ્યાકરણ અગે પ્રશ્નનુ સમાધાન

અહીં હાલ ભૂત કે ભાવિના તીર્થંકરો વિદ્યમાન નથી એ વાત ખરી પણ ધાતુને સબધની પ્રત્યયો લગાડાય છે **गोमान् आसीत्**' એટલે જેની પાસે ગાયો છે તે ગોવાળિયો **अस्** ધાતુના આગળ ભૂતકાળનો પ્રત્યય લગાડયો તેની અપેક્ષાએ છે અને આપણી અપેક્ષાએ હતો એ કાળ લીધો અહીં જે અતીતકાળની અપેક્ષાએ અને ભવિષ્યકાળની અપેક્ષાએ પણ જે વર્તમાન લીધેલો છે તે તે કાળની અપેક્ષાએ જ વર્તમાનકાળ લીધો છે આ સર્વ આની રીતે પ્રરૂપણા કરે છે ભૂતકાળના તીર્થંકરો કેટલા ? તે સર્વ એક સરખા પ્રરૂપણા કરે છે કે સતમે હોય ? તેવી જ રીતે ભવિષ્યકાળના તીર્થંકરો કેટલા ?

વળી તે સર્વ સરખા મતવાલા કે તેમાં મતભેદ ખરો? તે વિગેરે ટીકાકાર મહારાજ અગ્રે જણાવશે.

વ્યાખ્યાન : ૪૪

ભગવાન્ વીર મહારાજની પ્રરૂપણા જ કહું છું

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ **શીલાંકસૂરિજી** મહારાજ **આચારાંગસૂત્રની** ટીકા કરતાં થકા ચોથા અધ્યયનનું પહેલું સૂત્ર સમજાવતાં આગળ જણાવી ગયા કે ભગવાન્ ગૌતમ સ્વામીજી અને **સુધર્મસ્વામીજી** જેવુ કહે છે તેજ હુ કહુ છુ. ભગવાન્ **સુધર્મસ્વામીજી** જંબૂસ્વામીને કહે છે કે 'તે કહુ છુ.' '**से बेमि**' એટલે શું ? ભગવાન્ **વીર** મહારાજની પ્રરૂપણા જ હું કહુ છું. ભગવાન્ વીર મહારાજની પ્રરૂપણાને જાણનારો કોઇ બીજો જ હતો અને હું કોઈ બીજો જ છું એમ નહિ.

ગોશાળાનો પરિમતવાદ(?)નો પડદો

ગોશાળાની અપેક્ષાએ ગોશાળાનો મુખ્ય મત પરિમતવાદવાળો હતો. જેમ બીજા મતવાળાઓને ઇશ્વરનો બચાવ કરવા માટે લીલો પડદો કરવો પડે છે, તેમ ગોશાળો પોતાની જાતના–કુળના બચાવ માટે–ભિક્ષાચરપણાના બચાવ માટે પરિમતવાદનો પડદો આડો કરતો હતો. આવી રીતે પરિમતવાદ એ લોકોએ આગળ કરેલો હતો. આપણે પરિમતવાદમાં છીએ જ નહી.

'હું' અહંકારદર્શક નથી

હવે ભગવાન્ **સુધર્મસ્વામીજી** તેમજ **ગૌતમસ્વામીજી** જે 'હું કહું છું' વગેરેમા હું શબ્દ વાપરે છે તે પોતના અહંકારને માટે નહી પણ ક્ષણિકવાદના નાશ માટે કહે છે.

પ્રશ્નો અને તેના ઉત્તરો

પ્રશ્ન તીર્થંકર મહારાજની દેશના પહેલા પહોરે હોય અને બીજા પહોરે ગણધર મહારાજ દેશના આપે તેમાં શું તીર્થંકર ભગવાન્ થાકી ગયા ?

ઉત્તર શું અનંતજ્ઞાનના ધણી થાકી જાય ખરા ? ગણધર મહારાજ પાસે તીર્થંકર જે દેશના દેવડાવે છે તે શા માટે ? પોતાનું વીર્ય ચાલતું નથી એમ નહિ જગતમાં ગુરુશિષ્ય અને તીર્થંકર ગણધર એમાં ફરક નથી, એ બંને એક જ તત્ત્વને કહેનારા છે એ બતાવવા અહીં તીર્થંકર અને ગણધરમાં ફેર હોય તો શાસન ચાલી શકે જ નહિ તીર્થંકર અને ગણધરમાં એકમત પ્રવર્તતું હોય તો જ શાસન ચાલી શકે તીર્થંકર મહારાજ નિરૂપણ કરે છે તેમજ ગણધર મહારાજ નિરૂપણ કરે છે

પ્રશ્ન એ બંનેના નિરૂપણમાં ભલે ફરક ન હોય પણ પહેલા પહોરે આવેલા અને બીજે પહોરે આવેલા તેમની શંકાનું શું થાય ? શ્રુતકેવલી ને કેવલી મહારાજ તત્ત્વની પ્રરૂપણા કરે તેમાં ફરક ન જ હોય પરંતુ સંશયનો છેદ જે કેવલી મહારાજ કરી શકે તે શ્રુતકેવલી કેમ કરી શકે ?

ઉત્તર કેવલી મહારાજ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનવાળા છે અને શ્રુતકેવલી મહારાજ પરોક્ષ જ્ઞાનવાળા છે તેથી તેઓ છદ્મસ્થ હોવાથી તેમની પાસેથી શંકાનું સમાધાન થાય જ નહિ ગણધર મહારાજ અસંખ્યાતા ભવોની વાત જાણે એટલું જ નહિ પણ નિરૂપણ પણ કરી શકે અસંખ્યાતા ભવોની નિરૂપણ કરવાની વાત ગણધર મહારાજના જ્ઞાનમાં રહેલી છે વળી એકના અસંખ્યાતા ભવોનું નિરૂપણ કરે તેમ નહિ પણ શ્રોતા જે પૂછે તે સર્વનું નિરૂપણ કરે છે

જગતમાં સર્વ છે તેથી બધા પદાર્થો ઓઘરૂપે આવી ગયા તત્ત્વનું નિરૂપણ ભવનું નિરૂપણ એવી રીતે કરે કે એને કેવળજ્ઞાન

નથી એમ બીજા જાણે નહિ. આ છદ્મસ્થ છે એમ જાણે જ નહિ એવી રીતે તેઓ તત્ત્વનું નિરૂપણ કરે છે.

સગર, બ્રહ્મદત્ત, સુભૂમ એ ચક્રવર્તી થવાના હતા, તે એમ કહેતા હતા કે હું ચક્રવર્તી છું ? અને ચક્રીપણાને તેઓ શોધવા ગયાં હતા ? નહિ જ. સર્વ જીવોના અસંખ્યાતા ભવને જાણનારો અને શંકાનું સમાધાન કરનારો હું તમને કહું છુ તે જ હું.

પ્રશ્ન. આખું **આચારાંગ** શરૂ કરતા **'सोऽहम्'** કહેવું જોઇતુ હતું. તો આ વચ્ચે કેમ કહ્યું ? ૧–૨–૩ અધ્યયનમા **'अथ'** નહિ અને ચોથા અધ્યયનમા 'अथ' કેમ કહ્યું ?

ઉત્તર· પ્રથમ અધ્યયન શરૂઆતનુ છે માટે **'अथ'** 'હવે' ન કહેવાય. પહેલાના ત્રણ અધ્યયનો અનિષ્ટ નિવારણવાળા હતા. ચોથા અધ્યયનમાં આ ઇષ્ટપ્રાપ્તિ જણાવી. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રની પ્રરૂપણા જણાવી તેમ પહેલા ત્રણ અધ્યયનોમા તો એકની એક જ વસ્તુ જણાવવાની હતી તેથી **अथ** કહેવાની જરૂર નહોતી.

"તીર્થંકરોનું કહેલુ જ સાચું" એ સમકિત માનવુ. **શ્રદ્ધા એ જ સમકિત** કહ્યુ.

પ્રશ્ન : ભૂતકાળમાં તીર્થંકરોએ કહ્યુ, વર્તમાનમા તીર્થંકરો કહે છે તે ઠીક, પણ ભવિષ્યકાળમાં કહેશે તે કેમ મનાય ?

ઉત્તર : તે તે કાળની અપેક્ષાએ વર્તમાનપણું લઈ કૃદન્ત કરવુ પડે છે તેથી અહીં તે તે કાળનુ વર્તમાનપણુ લઇ વર્તમાન-કાળનો પ્રયોગ કર્યો છે. તે ભવિષ્ય તથા ભૂતકાળમાં પણ તેમજ પ્રરૂપણા કરે છે.

ક્ષાયોપશમિક ભાવ અને ઔદયિકભાવ

હવે જે જે મતવાળા પોતાના માલિકને કર્ત્તાપણું માને તેને તીર્થંકર તરીકે લઇ લેવાય નહિ તો અહીં કયા લેવા તે માટે કહે છે કે–સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુપણાને પ્રાપ્ત કરવાની કોઈ કર્મની પ્રકૃતિ નથી, પણ તે ક્ષાયોપશમિક ભાવથી જ પ્રાપ્ત થાય છે.

તીર્થંકરપણુ એ એક જ પદ ઔદયિ-ભાવનુ છે કર્મને વશ કરવામા દામવામા સિદ્ધ આચાર્ય, ઉપાધ્યાય ને સાધુ–પણુ તે ઔદયિક નથી

પ્રશ્ન ઔદયિક ભાવનુ તીર્થંકરપણુ તેને તમે પહેલુ મૂકો તેનો અર્થ શો ?

ઉત્ત૰ જગતના સ્વભાવે તેઓને તીર્થંકરપદ આવેલુ છે ક્ષાયિકપણુ તે પોતાના ઉદ્યમની વાત, ક્ષાયોપશમિક પદ એ પોતાના ઉદ્યમની વાત તે પ્રમાણેનુ તીર્થંકરપણુ નથી પણ **તીર્થંકરપણુ તો જગતના સ્વભાવે જ આવે છે** જગતના સ્વભાવે તીર્થંકર કૂખમા આવતાની સાથે જ માતાને ચૌદ સ્વપ્નો આવે તીર્થંકર મહારાજા કાળ કરે ત્યારે આખા જગતમા અધારુ અને જન્મ થાય ત્યારે નારકીમા સહેજ ટાઇમ સુધી અજવાળુ થાય એવા જગતના સ્વભાવવાળુ તીર્થંકર પદ છે

૧૫૮ કર્મપ્રકૃતિમા ત્રણ જ બધ, સત્તા અને ઉદયે શુભ

૧૫૮ કર્મપ્રકૃતિમા ત્રણ જ પ્રકૃતિ એવી છે કે જે બધે શુભ સત્તાએ શુભ અને ઉદયે પણ શુભ છે બાકીની ૧૫૫ પ્રકૃતિ બધે અશુભ સત્તાએ અશુભ અને ઉદયે અશુભ છે પરતુ આ ત્રણ બધ સત્તા અને ઉદયે શુભ છે તેમ આહારક શરીર અને આહારક અગોપાગ તે બધ સત્તા અને ઉદયે શુભ તે સયમના જોરે બાધી શકે ટકાવી શકે ને ફોરવી શકે છે તે બે પ્રકૃતિ સયમ મૂળભૂત તથા તે સયમ હેતુથી હોવાથી બધ ને સત્તાએ શુભ વળી ત્રીજી પ્રકૃતિ તીર્થંકર નામકર્મ તે પણ બધે સત્તાએ અને ઉદયે પણ શુભ જ છે આ તીર્થંકરનામકર્મ શુભ જ છે તે બધે સત્તાએ અને ઉદયે શુભ છે અશુભ તો છે જ નહિ

અનતા તીર્થંકરોની વાતથી ઇતરોને મૂઝવણ

ચતુર્વિધ સઘની સ્થાપના દ્વાદશાગીની રચના કરનારા જે જે થઈ ગયા તે કેટલા ? તો કહે છે :—અનતા તીર્થંકરો થઇ ગયા

આ જગ્યાએ નહિ સમજનારા ઇતરો બિચારા કહે કે–જૈનોને તો અનંતા શબ્દ ઠીક લાગ્યો. તેથી જ્યાં હોય ત્યા અનંતા ને અનંતા શબ્દ ખૂબ જ વાપરે છે, જેનુ ભવિષ્ય ફૂટેલું છે ને જેના સંસારનો આરો આવવાનો નથી તેવા મનુષ્યને અનંતા તીર્થંકરો શબ્દનો અર્થ ન સમજાય. એવાનુ ભવિષ્ય સ્વાભાવિક રીતે જ બગડેલુ સમજવુ. આ ચતુર્વિધ સંઘને સ્થાપનારા થયા તે તો નક્કી જ છે ને? ભલે તે ગમે તે રીતે સ્થાપ્યો. પણ સ્થાપ્યો એ વાત તો નક્કી જ છે ને? હવે આ વર્તમાનમા ચતુર્વિધસંઘ સ્થાપનારા થયા તેવા ભૂતકાળમાં ન હતા તેનો પુરાવો શું? વર્તમાનમા સ્થાપ્યુ તો ભવિષ્યમા સ્થાપ્યું જ છે. આ બીજ છે તે નિર્વિવાદ છે. આ સંસાર અનાદિનો હોવાને લીધે દરેક અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણીમા દરેક વખતે તીર્થંકરો થઈ ગયા છે. અનન્તી અવસર્પિણીમાં અનંતા થયા જ છે અને ભવિષ્યના અનંતા કાળમાં અનંતા તીર્થંકર થવાના છે, કોઇ પણ અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણીમા ચોવીસ તીર્થંકરો થાય જ છે તેથી જે દરેક અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણી અનંતી થઇ ગઇ તેમાં તીર્થંકરો થયા અને જે અનંતી અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણી થશે તેમાં પણ અનંતા તીર્થંકરો થશે તે વિગેરે અધિકાર ટીકાકાર મહારાજા આગળ કહેશે.

વ્યાખ્યાન : ૪૫

અનિષ્ટ નિવારણ પછી ઇષ્ટપ્રાપ્તિની જરૂર

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ **શીલાંકાચાર્યજી** મહારાજ **આચારાંગ સૂત્રના** વ્યાખ્યા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે પહેલા, બીજા અને ત્રીજા અધ્યયનમા આ જીવને અનિષ્ટ કયા કારણથી વળગેલુ છે તે જણાવ્યા પછી તેને નિવારીએ કઈ રીતે એ અધિકાર જણાવ્યો, એટલે કે અનિષ્ટ દૂર કરવાનો અધિકાર જણાવ્યો. તેમાં

ઇષ્ટપ્રાપ્તિ જણાવવામા ન આવે તો તે સપૂર્ણ ા ગણાય તેથી ચોથા અધ્યયનમા ઇષ્ટપ્રાપ્તિ જણાવી આ આત્માને ઇષ્ટ શુ છે ? આ આ આત્માને અ ગે ખરેખર સાથે રહેનારી ત્રણ જ વસ્તુ છે સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્ર અને તેમા અખડપણે રહેનારી સર્વકાળમા રહેનારી જે મુખ્ય ચીજ તે સમ્યગ્દર્શન છે એ સમ્યગ્દર્શન પોતે સુદર છે અને જ્ઞાન તેમજ ચારિત્રને સુ દર બનાવે છે સમ્યગ્દર્શન ન હોય તો જ્ઞાન અને ચારિત્ર સુદર બની શકે જ નહિ આ જ સમ્યગ્દર્શન એ જ માની શ્રદ્ધા શી ? જિનેશ્વરનો અહિંસાનો ઢઢેરો

સર્વ જીવોની ભાવદયાવાળા જિનેશ્વરદેવો

જગતમા જેટલા જીવો છે તેનો આ હક છે સર્વ જીવોને પાચ પ્રકારની આપત્તિ વગર જીવવાનો હક છે કોઇને પણ કોઈ પણ જીવને એ પાચ પ્રકારની આપત્તિમા મૂકવાનો હક નથી જિનેશ્વર મહારાજ સર્વે જીવોની ભાવદયાવાળા તથા તેમને બચાવનારાવાળા કેમ કહેવાય છે ? બીજા કોઇ પણ મતવાળાએ ઉપયુક્ત હક સ્વીકાર્યા જ નથી કોઇને મારવો બળાત્કારથી આધીન બનાવવો, તાબામા રાખવો, પીડા કરવી અને મારી નાખવો એ પ્રકારનો હક કોઇને ય નથી આનુ નામ જ સમ્યક્ત્વ છે આને લીધે જ તીર્થકરો તથા ગુરુઓ તેમજ ધર્મનુ જેનો બહુમાન કરે છે જેઓ ચૌદ રાજલોકમા અહિંસાનો આ હક કબૂલ ન કરે તે સમકિતી નથી આ હક કબૂલ કરે તે જ સમકિતી જેઓ આ હકનો ઢઢેરો પિટાવે તેઓ જ ગુરુ જેઓ આ હકને પહેલવહેલો જાહેર કરે તે જ દેવ

અનતા તીર્થકરોનો એક જ ઢઢેરો

ગૌતમસ્વામીજી તેમજ સુધર્મસ્વામીજી કહે છે કે—આ ચૌદ રાજલોકના ઢઢેરાની અને હકની જે વાત હુ કરુ છુ તે મારી કપેલી નથી મારા ઘરની નથી કહેતા ત્યારે શુ તે મહાવીર મહારાજે કહી ? તો કહે છે કે—ના અતીતકાળમા થયેલા વર્તમાન કાળમા વિચરતા અને ભવિષ્યમા થનારા તીર્થકરો આજ ઢઢેરો

પીટનાર થયા છે. થઇ ગએલા તીર્થંકરો કેટલા? ચક્રવર્તીની અપેક્ષાએ બમણા, પણ કાળનું અનંતપણુ હોવાથી અનંતા તીર્થંકરો થઇ ગયા છે.

અપાર, અનાદિ, અનંત એ બધું શું?

જેમા આપણી પૂરી શક્તિ હોય નહિ, જેનો આપણે પાર પામી શકીએ નહિ તેને અંગે આપણે અપાર શબ્દ વાપરીએ છીએ. આપણે જેનો પાર ન પામીએ તેને અપાર કહીએ. જગતમા અપાર શબ્દ કહેવાવાળાની જ ન્યૂનતા જણાવાય છે, તથા કહેનારમાં પૂરું જ્ઞાન નથી તેથી તે અપાર કહે છે. તમે પણ અપાર શબ્દ વાપરીને તમારી ન્યૂનતા જણાવી. તમે આદિ ન જાણવાથી અનાદિ કહો છો તે તમારા જ્ઞાનમા ન્યૂનતા છે. કાંઈ આદિ જાણો છો ખરા? જે અનાદિ તમે કહો છો તેમા તો તમે સર્વને ઠગો છો. તેમ ભવિષ્યમાં તીર્થંકરો અનંતા છે તેમ ભવિષ્ય પણ અનંતો છે. તમારા જ્ઞાને તમે છેડો જાણ્યો છે ખરો? જો છેડો જાણ્યો નથી તો અનંતા કહી શકો જ નહિ જેનો છેડો નથી તે અનંત કહેવાય છે. અહીં અનાદિ ને અનંત આ બે શબ્દો જગો જગો પર વાપરો છો તે તો તમારા જ્ઞાનનો ઢંઢેરો છે.

ઘડિયાળના વલયાકારમાં આદિ ને અંત ક્યાં?

અનાદિ ને અનંત શબ્દો અને અનાદિઅનંત શબ્દ વાપર્યા છે તે તો જૈનોએ જ. જૈનો કબૂલ કરે છે કે "અમારુ જ્ઞાન પહોચ્યુ નથી અને અમારું જ્ઞાન પહોચ્યું હોય તો અમે છેડાને શોધી કાઢત પણ તેમ નથી." આવુ કેટલાકો જૈનોની વિરુદ્ધમાં ભરમાવે છે. હવે આ ભરમાવેલુ ક્યા સુધી રહે? જ્યાં સુધી તે જગો જાણનારો ન હોય ત્યા સુધી તે રહે. ઘડિયાળના વલયાકારને સંપૂર્ણ જાણ્યો છે અને દેખ્યો છે, તેમા એની આદિ અને અંત ક્યા છે તે કોઇ કહે છે? **જે ચીજ આપણા જોવામાં ને જાણવામાં આવી હોય તેની આદિ ને અંત કહેવા જ જોઇએ એમ**

નથી જેમ પદાર્થ અનાદિ છે તેમ જ્ઞાન પણ અનાદિ જાણવાવાળુ છે જેમ પદાર્થ અનંતા છે તેમ કેવલજ્ઞાન પણ અનંતતાને જાણવાવાળુ છે તેમા લેશ માત્ર ફેર જ નથી એક એક સમય વર્તમાન બનેલો હોય તે જ અતીત કહેવાય જે વર્તમાનપણાને પામશે તે અનાગત એમ વર્તમાન ઉપર અતીતનો અને ભવિષ્યનો આધાર ને વર્તમાનપણ તે આદિ ને અંતવાળુ છે તેમ ચાલુ સમય પણ આદિ ને અંતવાળો છે જે વર્તમાન કાળના સમયમા આદિ ને અંતવાળી વસ્તુ છે તેનાથી ભવિષ્યનો અનંતો કાળ મનાયો શી રીતે? અને અતીતકાળ બન્યો શી રીતે? જો વર્તમાનપણુ વર્તુ અનાદિકાળથી વર્તુ—પછી ભલે તે આદિ ને અંતવાળુ હોય છતા તે વર્તમાનપણુ વર્તુ અને પ્રવર્તે અનાદિકાળથી પ્રવર્તે છે અને અનાદિકાળ પ્રવર્તશે તેથી ભવિષ્યકાળ ને તેમજ અતીતકાળને અનંત કહેવાય છે

કાળનુ અનાદિ—અનંતપણુ

જેઓ કાળને અનાદિ ન માને તેને માથે જવાબ ભારી છે ઇશ્વરને, જીવને તો અનાદિ માનવા જોઇએ ને? ઇશ્વર અને જીવ તારેય નવા થયા નથી માનવાં, તેથી અનાદિ માનવા જોઇએ પ્રાગ્ભાવને અનાદિ માને છે પ્રધ્વંસને અનંત માને છે આ બે શબ્દો સૂચક જ છે અહીં તીર્થંકરનુ અનાદિપણુ બતાવવા માટે ઈશ્વરને અનાદિ તથા ધર્મને અનાદિ માનવામા ના પાડશે પણ કાળને અનાદિપણુ માનવામા કોઇપણ ના પાડી શકે તેમ નથી ચાહે તો નૈયાયિક હોય નાસ્તિક હોય કે ગમે તે હોય તેમણે કાળને તો અનાદિ માનવો જ પડશે દરેક મતવાળા કાળને અનંતો માને છે અને ભવિષ્ય અનંતો માને છે તેની રીતે ભવિષ્યમા થવાવાળા તીર્થંકર પણ અનંતા માનવા પડશે, તેમ અનંતા તીર્થંકરો અતીતકાળમા થઇ ગયા તે પણ માનવુ પડશે.

વર્તમાનકાળ અનંત કેમ નહિ?

પૃથ્વી અપ્કાય તેઉકાય, વાઉકાય અને વનસ્પતિમાં જે પાંચ

કાયનાં જીવોને આવી રીતે જીવવાનો હક્ક છે. કેવી રીતે? બીજાની આધીનતા વગર, પીડા પમાડ્યા વગર, દુઃખ દીધા વગર, તાડના કર્યા વગર જીવવાનો હક છે. આવો હુકમ ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર દેવનો જ છે. ભૂતકાળનુ અનાદિપણું હોવાથી, ભવિષ્યકાળનું અનંતપણું હોવાથી ભૂતકાળ ને ભવિષ્યકાળના તીર્થંકરની વાત જણાવીને વર્તમાનકાળ છોડી દીધો તેનુ શું? અહીં અતીતકાળનું અનાદિપણું હોવાથી ભવિષ્યનુ અનંતપણુ હોવાથી અનંતા જણાવ્યા તેમ વર્તમાનને પણ અનંતા શબ્દ લગાડવાનો નથી. અહીં વર્તમાનને એટલા માટે જુદો પાડ્યો કે વર્તમાન તીર્થંકરો કોની અપેક્ષાએ? જે વસ્તુને જે માણસ કહેતો હોય તેને માટે વર્તમાનકાળ. ભૂત ને ભવિષ્યનું અનંતપણું સર્વપણે સરખું પણ વર્તમાનની સંખ્યા સરખી નથી તે કેમ? જેમ ભગવાન્ **આદીશ્વર** પ્રભુ વિચરતા હોય તથા ભગવાન્ **અજિતનાથ** પ્રભુ વિચરતા હોય તથા **મહાવીર** ભગવાન્ વિચરતા હોય તો તે અપેક્ષાએ જ વર્તમાનના તીર્થંકરો ગણવા અને તે વખતની અપેક્ષાએ જ વર્તમાનના તીર્થંકરો ગણાય.

વર્તમાન કાળમાં ઉત્કૃષ્ટથી તીર્થંકરોની સંખ્યા ૧૭૦

વર્તમાન કાળ પ્રરૂપણા કરનારની, વ્યાખ્યા કરનારની પ્રરૂપણા પર આધાર રાખે છે તેથી તેનો નિયમ નહી. તેથી વર્તમાનકાળે વધારેમા વધારે તીર્થંકરો કેટલા અને ઓછામા ઓછા કેટલા તે કહે છે. ઉત્કૃષ્ટથી જો તીર્થંકરોની સંખ્યા લઈએ તો અઢી દ્વીપના બધા લેવા જોઈએ, અને તે બધા લઈએ ત્યારે કુલ ૧૭૦ સંખ્યા હોય, તેથી વધારે કદાપિ હોય જ નહિ અહીં ઉત્કૃષ્ટ તીર્છા લોકમા તથા ચૌદ રાજલોકમા કહો પણ તેમ નહિ. જેમાં દિવસે જાગતુ અને રાતે ઉંઘતું થાય છે તેવા કાળના સમયક્ષેત્રમા જે તીર્થંકરો થાય છે તે ૧૭૦ થાય છે, પાચ મહાવિદેહ ને ભરત ઐરવતના છે. મહાવિદેહ અખંડ છે. તેમા વચ્ચે મેરુપર્વતે બે ભાગ કર્યા અને આજુબાજુ સીતા અને સીતોદા એ બે નદીએ પણ બે ભાગ કર્યા

તેમા બન્ને અ ત નદીઓ તથા વક્ષસ્કારે આઠ આઠ ભાગ પાડ્યા તેથી કુલ ૩૨ વિજયો ગણાય તેથી પણ મહાવિદેહમા ૧૬૦ વિજય થાય તેથી તેમા ૧૬૦ તીર્થંકરો તથા પાચ ભરત અને પાચ ઐરવતમા મળી ૧૭૦ તીર્થંકરો ઉત્કૃષ્ટથી થાય કોઇ પણ કાળ લઇએ અને વિવક્ષા લઇએ તો ૧૭૦થી વધાર ન હોય

જઘન્યથી વર્તમાનકાળના ૨૦ તીર્થંકરો

ઓછામા ઓછા તીર્થંકરો કેટના ? ઓછામા ઓછા તીર્થંકરો વીસ હોય કોઇ પણ કાળ એવો ગયો નથી અને જશે પણ નહિ કે વીસથી ઓછા તીર્થંકરો હોય સીતા–સીતોદાના ઉત્તર-દક્ષિણમા ચાર તેથી ૫ મહાવિદેહમા કુલ ૨૦ તીર્થંકરો થાય આમા ભરત ઐરવતનો હિસાબ જ નહિ કે ? ના એમ નહિ પણ અહી ભરતમા ઉત્સર્પિણી તેમ જ અવસર્પિણીમા અમુક આરામા જ તીર્થંકર હોય છે બાકીના આરામા હોતા નથી તેથી તે વખતે ન હોય

વિહરમાનનો અર્થ વિદ્યમાન

એક તીર્થ ૨ પામે ૮૪ તીર્થંકરો તેવા જોઇએ એવુ કેટલાક કે કે પણ તેના તીર્થકાળ હોતો નથી તેથી કેવળીપણે કે સાધુપણે વિચરવુ તેનુ માનના ઓનુ માનવુ યોગ્ય નથી પણ **વિદ્યમાન હોય તેવો વિહરમાનનો અર્થ કરવો–પછી ચાહે તો જન્મ તરીકે કે ગૃહસ્થપણે હોય** પણ વિદ્યમાન શબ્દ લેવો તેથી ઉત્કૃષ્ટથી વર્તમાનમા ૧૬૦ તીર્થંકરો હોય અને જઘન્યથી ૨૦ હોય. અતીતકાળમા અનતા અને ભવિષ્યના અનતા વર્તમાનમા તે ૧૭૦ ઉત્કૃષ્ટ અને ૨૦ જઘન્યથી હોય તેઓ એવો જ ૫ ગે વગરે છે

ટીકાકારોનુ નિરાગ્રહપણે કથન

કે સાચુ આપણને શ્રદ્ધામા ઉચમ્યાવો અને બીજી બાજુ નહી બનાવો તો આમા સાચુ શુ માનવુ ? ટીકાકાર નિષ્પક્ષપણે જે વસ્તુ જે તે તેમને માલુમ પડે તે પ્રમાણે જણાવે તેથી

ટીકાકાર જણાવે, તેમાં જેનું ભવિષ્ય અવળું હોય તેને " આમાં કાંઈ નહિ ", અને જેનુ ભવિષ્ય સારું હશે તેમને "ઠીક" એમ લાગશે. જેનું ભવિષ્ય જાગતુ હોય તેનુ મન દૃઢ થાય, તેથી ટીકાકારો નિરાગ્રહપણે કહે છે કે–આ વસ્તુ અમે આવી રીતે કહીએ છીએ. બીજાઓ આવી રીતે કહે છે. તેમા **તત્ત્વ તો કેવલિગમ્ય** વગેરે પોતે નિરાગ્રહપણે કહે છે. ટીકાકાર ૨૦ વિહરમાન જિનની સંખ્યા વગેરે તથા ઢંઢેરાની વ્યાખ્યા વગેરે કહેશે, તે હવે પછી જણાવાશે.

વ્યાખ્યાન ૪૬

આ ધર્મ કહેવાનું કારણ ?

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ **શીલાંકાચાર્યજી** મહારાજ ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે શ્રી **આચારાંગસૂત્રની** વ્યાખ્યા કરતાં થકા આગળ જણાવી ગયા કે પહેલા, બીજા, ત્રીજા અધ્યયનમાં અનિષ્ટનું નિવારણ કરવાનુ કારણ જણાવ્યું અને ચોથા અધ્યયનમાં ઇષ્ટની પ્રાપ્ત જણાવવા માટે '**અથ**' શબ્દ વાપર્યો છે. તેથી જેણે ભગવાનના વચનથી બારે અંગની રચના કરી ને જેણે તીર્થંકર ભગવાને ગણધરની પદવી આપી તે હું કહું છું, વળી જે હું (**સુધર્મસ્વામી**) કહું છુ તે ભગવાન્ **મહાવીર** મહારાજાએ કહ્યુ છે તે જ કહું છુ. તમારી ને **મહાવીર**પણાની એકતાના કારણે જ આ ધર્મ જણાવ્યો છે.

જીવોની અહિંસાનુ નામ જ સમકિત

જે અતીતકાળમાં અનંતા થઇ ગયા અને ભવિષ્યમા અનંતા થશે. અને વર્તમાનકાળમાં જે તીર્થંકરો છે તે ભગવાન્ મહાવીર મહારાજે કહેલી વસ્તુનુ નિરૂપણ કરનારા છે. આખા જગતમાં જે કોઇ–

પણ જીવ છે તેને કોઇની પણ તાડના તર્જના વગેરે પાચ વસ્તુ વિના જીવવાનો હક છે કોઈ પણ જીવને કોઇ પણ અન્ય જીવને મારવાનો, પીડા ઉપજાવવાનો તાડના કરવાનો તાબેદાર કરવાનો કે હણવાનો હક નથી આ પ્રમાણે **મહાવીર** મહારાજાએ તથા બીજા તીર્થંકરોએ પણ જણાવ્યુ છે તેથી તેનું નામ સમકિત છે

બ્રાહ્મણને ન મારવા વગેરે મત યનુ નિરસન

જીવ જીવદ્વારા જ જીવે છે પણ બ્રાહ્મણને ન મારવા અને અન્ય જીવોને મારવા વેનુ જે ઇતિરોનુ મન્તવ્ય હતુ તે મન્તવ્યના નિરસન માટે અહીં જણાવ્યુ કે કોઇ પણ જાતિનો કોઈપણ ગતિનો, કોઈ પણ વર્ણનો ચાહે તે જીવ હોય તો પણ તેને અન્યની તાબેદારી તાડના તર્જના મા કે પીડા વિના જીવવાનો હક છે આ પ્રમાણેનો ધર્મ અતીતકાળના તીર્થંકરો તેમજ ભવિષ્યકાળના તીર્થંકરો અને વર્તમાન કાળના તીર્થંકરોએ જણાવ્યો જણાવશે અને જણાવે છે આનુ નામ જ સમકિત આ **જ પૂરી ને સાચી શ્રદ્ધા જણાવી**

મહાવિદેહમા વિહરમાન તીર્થંકરો ૨૦

અતીતકાળ અનંતો છે અને ભવિષ્યકાળ અનંતો છે માટે તીર્થંકરો અનંતા છે તો ભલે તેમ હો પણ વર્તમાનકાળમા તેમ નથી ને ? અતીતકાળ સર્વને અનંતો આવવાનો અને ભવિષ્યકાળ સર્વને અનંતો આવવાનો પણ વર્તમાનકાળ તે નિયમ વગરનો છે માટે અનિયમિત છે અહીં તીર્થંકરની અપેક્ષાએ વર્તમાનકાળ અનિયમિત છ વર્તમાનમા ઉત્કૃષ્ટથી ૧૭૦ અને જઘન્યથી ૨૦ તીર્થંકરો હોય મહાવિદેહમા ૧૬૦ અને ૫ ભરતમા તથા ૫ ઐરવતમા મળી કુલ ઉત્કૃષ્ટથી ૧૭૦ તીર્થંકરો હોય જ્યારે જ્યારે અહીં તીર્થંકરો હોય ત્યારે ત્યારે ૧૭૦ હોય તેમ નથી પણ તે ૧૭૦ તો અજિતનાથને વારે જ હતા તેમા એક પણ ઓછા ન હતા તેથી ઉત્કૃષ્ટકાળે ૧૭૦ જ હોય તેમા એક પણ ઓછા ન હોય જઘન્યથી

૨૦ તીર્થંકરો હોય તે સર્વ કાળે હોય. દરેક મહાવિદેહમાં ૪ એટલે ૫ મહાવિદેહમાં મળી કુલ ૨૦ તીર્થંકરો તો જરૂર હોય; તેથી ઓછા હોય જ નહિ.

વિહરમાન તીર્થંકરો ૧૦ ની માન્યતાનું શું ?

આવી રીતે સૂત્રની વાચનાદ્વારા વીસ વિહરમાન તીર્થંકરો જણાવ્યા. કેટલાક આચાર્યો ૨૦ ને બદલે ૧૦ માને છે અને તે કઈ રીતે માને છે ? **મહાવિદેહની** પૂર્વ દિશામા એક અને પશ્ચિમ દિશામાં એક તીર્થંકર હોય તેથી પ્રત્યેક **મહાવિદેહમા** બે તીર્થંકર ગણતાં કુલ ૫ **મહાવિદેહમા** ૨૦ તીર્થંકર તેવી વ્યાખ્યા કરે છે તે મનસ્વી છે કે તેમની પાસે કોઈ આધાર છે ? '**सत्तरीसय उक्कोसं**' ગાથામાં ઉત્કૃષ્ટથી ૧૭૦ તીર્થંકર હોવાનુ જણાવ્યુ છે. **इय हि दस**. ગાથામાં જઘન્યપદમાં **૧૦** તીર્થંકરો હોય એમ કહ્યુ છે આમા મેરનો પૂર્વ ભાગ આખો લઇએ તેમા ૧૦ આવે. તેવુ હતુ. છતા અહીં બધા મળીને દસ ગણતરી કરતા દરેક મહાવિદેહમા ૨ તીર્થંકર લીધા છે

જંબૂદ્વીપમાં ૩૪, ધાતકીખંડમાં ૬૮ અને પુષ્કરાવર્ત દ્વીપમાં ૬૮

समयं हि पत्त जिणमाणं ગાથામા અઢી દ્વીપમા આ પ્રમાણે છે. **મહાવિદેહના** ૩૨+**૧** ભરત+**૧** ઐરવત=૩૪ એમ જંબૂદ્વીપમા ૩૪, **ધાતકીખંડમા** ૬૮ પુષ્કરાવર્ત્તદ્વીપમા ૬૮ કુલ ૧૭૦ ઉત્કૃષ્ટ તીર્થંકર થયાં. આવી રીતે ગાથાથી તેઓ ૧૦ તીર્થંકર માને છે શાસ્ત્રકારો તો જે વસ્તુ હોય તે જણાવી દે છે "**तमेव सच्चं निस्संकं जं जिणेहिं पवेइयं**"તેજ સાચું. શંકા વિનાનુ જે જિનેશ્વરે પ્રરૂપેલુ છે. કોઈપણ જૈન મતવાળો આ વસ્તુ માન્યા સિવાય રહેતો જ નથી. સવ આ પ્રમાણે સાચુ માને તો સર્વને સમક્તિ જ છે એમ અહી નથી પણ અહી શંકા ટાળવાની છે માટે સમક્તિ નથી

મહાન્ આચાર્યોની જુદી જુદી માન્યતા

આના માટે ભગવતીજીમાં એ જ પ્રશ્ન પૂછવામાં આવ્યું કે જે વખતે બે સરખા મનમાં આવે ત્યારે કયું સાચું માનવું? શ્રી જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણ પહેલે સમયે કેવળજ્ઞાન અને બીજે સમયે કેવળદર્શન એમ સમયે સમયે જ્ઞાન અને કેવળદર્શન માને છે. શ્રી સિદ્ધસેનસૂરિની માન્યતા એ છે કે લબ્ધિકાળનો ઉપયોગ હોય જ નહિ માટે તે જ સમયે જ્ઞાન અને તે જ સમયે દર્શન હોય. મલ્લવાદીજી માને છે કે જ્યારે વિશેષના મુખ્યતાવાળો બોધ થઈ જાય ત્યારે સામાન્ય બોધ થઈ ગયેલો છે. વિશેષ બોધ તે જ્ઞાન જ. તેમ વિશેષ બોધ થયો એટલે સામાન્ય તો સાથે સમાઈ ગયું જ ગણાય. કેવળજ્ઞાનથી સર્વવ્યાપક જ્ઞાન થઈ જાય ત્યાં કેવળદર્શન જુદું પણ નથી.

ત્રણમાંથી કયો પક્ષ સાચો માનવો?

આપણને આ ત્રણેના શાસ્ત્રોના સ્પષ્ટ ખુલાસાવાળા વાક્યો મળી જતા હોય ત્યારે કયું? જિનભદ્રગણિ–જ્ઞાનદર્શન એમાંથી એક સમયે એક જ ઉપયોગ હોય તેથી એ સમયે બે ઉપયોગ ન હોય. સિદ્ધસેન–સર્વજ્ઞ–છદ્મસ્થ જેવા જેવો હોય તો એમાંથી એક જ ઉપયોગવાળા, કેવલિઓને તો બે ઉપયોગ સાથે જ હોય. મલ્લવાદી–જ્યારે બે ઉપયોગ સાથે હોય ત્યારે જ્ઞાન સાથે દર્શન સમાઈ જાય માટે એક જ્ઞાનની જ મુખ્યતા છે.

જિનેશ્વર પ્રભુ કહે તે જ સાચો પક્ષ

જ્યાં સુધી સ્પષ્ટ ખુલાસાવાળા પાઠો કહેવાવાળા પૂર્વધરો ન હોય કે પાઠો મળતા ન હોય ત્યારે કયું? જિનેશ્વર ભગવાને કહ્યું એ જ સાચું માનવું. ત્યારે શું આ ત્રણે વસ્તુઓ જિનેશ્વર ભગવાને જણાવી છે? આ ત્રણમાંથી તે સાચું છે કે જે જિનેશ્વર ભગવાને કહ્યું હોય એટલે નિર્દેશથી જણાવવાના પદાર્થો

આવી ગયા હોય તેનો નિર્ધાર કરવો પડે. આ ત્રણમાં તે એક પક્ષ સાચો કે જે જિનેશ્વરે કહ્યો હોય.

જ્યારે એક આચાર્ય કહે કે જઘન્ય ૨૦ તીર્થંકર હોય અને બીજા આચાર્ય કહે કે જઘન્ય ૧૦ હોય તો અહીં પણ **શીલાંકાચાર્યજી** તે પ્રમાણે જણાવે છે.

અર્હત્ શબ્દનો અર્થ શો ?

'**अर्हत्**' જેઓ આગળ પાછળના વિચાર વગર માત્ર ધાતુના અર્થો કરનારા હોય તેઓ પૂજનારા, પૂજા કરનારા એવો અર્થ કરે છે, ત્યારે તમે તો પૂજા કરવાને લાયક એમ કહો છો. અહીં લાયકને યોગ્ય પ્રત્યય નથી અને તમારે અર્થ પણ લાયકપણાનો લાવવો છે તેનું શું કારણ ? '**अर्ह**' ધાતુમાં જે '**शतृ**' પ્રત્યય આવે તે જ યોગ્યને અર્થ આવે. જ્યાં '**शतृ**' પ્રત્યય કર્તા તરીકે ત્યાં પૂજનારા એવો અર્થ થાય. જે પૂજાને લાયક છે તે પણ અર્હત્ કહેવાય. દેવતા, અસુરો વગેરેની પૂજા આદિ સત્કારોને જે લાયક બને તે અર્હત્. વંદન અને નમસ્કારને જે લાયક બને તે જ અર્હત્ કહેવાય. અષ્ટ પ્રાતિહાર્યરૂપી નિત્ય પૂજા, બીજી પૂજા અનિત્ય. અષ્ટ પ્રાતિહાર્યની પૂજા નિત્ય હોવાથી તે પ્રાતિહાર્ય કહેવાય. જેમ ૨૪ કલાક, આઠ પહોર હોય તે પ્રાતિહાર્ય-પહેરગીરનું કાર્ય કરનારા. આઠે પ્રાતિહાર્ય એવી ચીજ કે જે ચોવીસ કલાકમાં એક પણ મિનીટ એવી ન હોય કે તે સાથે ન હોય. તેથી તે ગુણમાં દાખલ કર્યા

નવકારમાં પ્રથમ અરિહંત પદ કેમ ?

નવકારમંત્રમાં પ્રથમ અરિહંત પદ કેમ ગણ્યું ? કર્મની ૧૫૮ પ્રકૃતિમાં જિનનામ કર્મને બદલે અર્હત્ નામકર્મ ગણવું હતું ને ? જેમ અર્હત્ શબ્દ ને જિન શબ્દ તીર્થંકરોને જણાવનારો, તીર્થંકર શબ્દ તીર્થ કરવારૂપ ક્રિયા એક વખત થઇ ગઈ એમ જેને જણાવે તે તીર્થંકર. જિનેશ્વરપણું લેવાની અપેક્ષાએ સામાન્ય

કેવલી પણ આવે અહીં અર્હત્પણું જિનનામ કર્મના ફળરૂપ હોવાથી તે પદ પ્રથમ લીધું આટલા માટે નવપદની અંદર નમો અરિહંતાણં પદ રાખેલ છે અવધિ મનપર્યવ અને કેવલજ્ઞાન ધરાવનારા અર્હત્ કહેવાય છે ને ? અહીં ઐશ્વર્યાદિ સહિત એવા અરિહંત તેના અશોકવૃક્ષાદિ સહિત લેવા એ અર્થમાં ન લેવા

તીર્થંકરોએ નિરૂપણ કરેલા અધિકારો

અતીતકાળના તથા ભવિષ્યકાળના તેમજ વર્તમાનકાળના તીર્થંકરો આ પ્રમાણે જ જણાવે છે શું જણાવે છે ? કોઈ પણ જીવને કોઈ પણ જીવે મારવો નહિ એ વગેરે પાંચ વસ્તુઓના હકની બાબત જણાવી તે જ અધિકારો તીર્થંકરોએ નિરૂપણ કર્યા છે તે કેવી રીતે નિરૂપણ કરે છે તે વગેરે આગળ કહેવામાં આવશે

વ્યાખ્યાન ૪૭

સંસારચક્રના ભ્રમણની આપત્તિ

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ **શીલાંકાચાર્યજી** મહારાજ **આચારાંગસૂત્રના** ચોથા અધ્યયનની વ્યાખ્યા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે-ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજાઓ મોક્ષમાર્ગ બતાવતા ભવ્ય જીવોને આપત્તિનું નિવારણ અને સંપત્તિની પ્રાપ્તિ એ બે વસ્તુ જણાવે છે તેમાં જીવને મોટામાં મોટી આપત્તિ કઈ ? તો કહે છે કે સંસાર ચક્રનું ભ્રમણ મરણ કે એના ઉપર કોઈથી પણ કબજો મેળવી શકાતો નથી ચાહે ચક્રવર્તી હોય, વાસુદેવ કે બળદેવ હોય પણ સંસારચક્રના ભ્રમણ ઉપર તેનાથી કબજો મેળવી શકાતો નથી એ ભ્રમણ બંધ કરવાની તાકાત કોઈનામાં નથી મરણ સૌને લાગેલ છે સંસારચક્રમાં ભમવાવાળાને જન્મ-મરણ લાગેલા છે તેથી રોગ શોક વ્યાધિ ને ઉપાધિ પણ [illegible] છે કોઈથી ન વારી શકાય

એવી કે આપત્તિ આવ્યા બાદ તેને ઘેરી લેવી કે આમ જ તે આપત્તિ એવી નથી કે ખસેડી ન શકાય. એ ખસેડી શકાય તેવી છે.

ઘર ફૂટે તેથી જ આપત્તિ થાય છે

તે આપત્તિ થાય શાથી? ઘર ફૂટે છે તેથી જ આપત્તિ થાય છે અહીં પાંચ ઇંદ્રિયો અને મન તે આપણું ઘર છે. ઇંદ્રિયો વિકાર-ના માર્ગે અને મન આવેશના માર્ગે જાય તો જ જીવને ભટકવાનું બને છે. જો જીવના ઇંદ્રિયો અને મન ભટકે નહિ તો જીવને ભટકવાનું બને ન થાય તેથી આચારાંગના પ્રથમ અધ્યયનમાં જણાવ્યું કે આ જીવ ભવોભવ ભટકવાવાળો છે, બીજા અધ્યયનમાં કહ્યું કે-આ ઇંદ્રિયો અને મનથી વિકારો થવાથી તે આવેશમાં જાય છે. શ્રોત્રેન્દ્રિયે આવેલો શબ્દ સંભળાયા વિના રહે નહિ તેમ બાકી બાકીની ઇંદ્રિયોથી થવાવાળા વિષયો આવેલા હશે તે નિવાર્યા બંધ થશે નહિ. પાંચ ઇંદ્રિયો અને મનના ઉત્પાતને લીધે જીવને રખડવું થાય છે. વળી તે પાંચે જોડે રહેલ છે. રસ્તો શો કરવો? તો કહે છે કે-એનો રસ્તો છે.

ઇંદ્રિયો અને મન ગાંડા થાય તો શું કરવું?

ઇંદ્રિયોના વિષયો ભલે આવે. ઇંદ્રિયો પણ ભલે આવે તે રોકવાનું કામ તારી શક્તિનું નથી, પણ એક વાત તારી શક્તિની છે. સારા વિષયો આવે ત્યારે ખુશ ન થવું અને પ્રતિકૂળ વિષયોમાં નાખુશ ન થવું. જો તું આમ કરશે તો તારે ભવચક્રમાં રખડવું પડશે નહિ ઘરમાં છતાં બાયડી, છોકરા આદિ ગાંડા થાય ત્યારે તિજોરીએ તાળું વાસી ચાવી કબજે રાખીએ તો પછી નુકસાન થાય જ ક્યાંથી? અહીં ગાંડા થયેલાઓ ખાલી ઓરડામાં શું કરે? તેઓને માટે નુકસાન કરનારી જે ચીજો હોય તેનો કબજો લઇએ તો નુકસાન ન થાય તેમ અહીં મન અને ઇંદ્રિયો ગાંડી થયેલી છે તે સારાનરસાને, જુએ જ નહિ અને બાબતો કરવામાં તેને કશો વિચારભેદ હોય જ નહિ, માટે આપણે કરવું શું? નુકશાન થાય તે ચીજોનો કબજો

લેવો તે ઇન્દ્રિયો ઇષ્ટ કે અનિષ્ટ વિષયોને ગ્રહણ ... પણ તું તેની પા ... તેવો થયાશ નહિ ધર્મમાં ... ઠીક ... અને તેથી ધ ... ગાળે અને તો ... અનુમોદન જ થાય અહીં ઇન્દ્રિયો અને મન ... અને ... આત્મા ... તો કંઈ પણ ન થાય તે માટે ત્રીજા અધ્યયનમાં કહ્યું ... અનુ ... ને અગે ... થયા વિનાનો અને પ્રતિ ... અગે ... વિનાનો તું રહીશ એટલે ... તું ... લક્ષ તો તારે ભવચક્રમાં ભટકવાનું થશે નહિ

બધું અહીં મૂકીને જવાનું છે

માટલું બધું ... નું ગાન માટે ... મળવાનું છે? મળવાનું હોય તો મેળવવા જવાય, પણ ... ન મળવાનું હોય તો ભાગોળે પણ ન જવાય આત્માનું ... બધું ... રાખવાનું છું તો તેથી મળવાનું ... ? તેના માટે **ચોથા અધ્યયનમાં** જણાવ્યું કે-જગતમાં જે ... રીતે ગણાય તે મેળવાય છે મહામહેનતથા પણ ... સિનિયરમાં જેમ ... માપ ... કરી તેને આ વર્ષ ... પાણીપાણી–પોણીપોણીને મોટું ... એ પણ છોકરામાં તો એક જ મિનીટ ... તેની ... ધનમાન ... સંબંધી સમજવું ... પિતા ... તેથી ... તિજોરીની નહિ પણ ... ગણાય તેમ અહીં ... કુટુંબ હોવા છતાં આત્મા ... કિંમત ... ? કંઈ નહિ ... જેમને મૂકીને જવાય તેની અને આત્માની કશી ... નહિ અહીં તો આત્મા સિવાય સર્વ મૂકીને જ જવાનું છે

આત્મા મેળવવાની ચીજો કઈ અને કેટલી?

આત્માને મેળવવાની ચીજો ... અને કઈ ? તો કહે છે – ત્રણ ચોખ્ખો ... ચોખ્ખો બોધ અને ચોખ્ખું વર્તન, આ ત્રણ મા ... માપવું છે પણ તેમાં એકના વગર ચોખ્ખાપણું પોતાનું ... અને એના ... ચોખ્ખાપણ બાકીની આવેન ... સમ્યગ્ દર્શનનું ચોખ્ખાપણું તે તેના ... પણ જ્ઞાન અને ચારિત્રમાં

આવેલુ ચોખ્ખાપણુ તે દર્શનના ઘરનુ આવેલુ છે, માટે તે બાહૂતી છે. અનંતીવાર ઓઘા મુહપત્તિ કર્યા છતા મોક્ષ કેમ નહિ ? અનંતી વખત દશ પૂર્વ સુધી ભણી ગયા છતા મીડું, તેમજ નવગ્રૈવેયકે પહોંચી શકાય તેવુ ઉચ્ચ ચારિત્ર પાળ્યુ છતા મીડુ કેમ ? કહો કે તે જ્ઞાન અને ચારિત્ર સમ્યગ્દર્શન વિનાના હતા તેથી તે જ્ઞાન ચરિત્ર ગણાયા જ નહિ. માટે **ચોથા અધ્યયનમાં** સમ્યગ્દર્શનનો અધિકાર લીધો. પ્રથમમા ભટકવાનો, બીજામા મન ઇન્દ્રિયનો અને ત્રીજામા રાજી ઇતરાજીનો લીધો.

સારું કહેવું તેમાં નહિ, પણ સારુ થવું તેમાં નવાઇ છે.

ચોથામા સમ્યગ્દર્શન શી ચીજ છે ? જૈન માત્ર તેને પોકારે છે. બીજા મતવાળાઓ પણ પોતાના દર્શનને મિથ્યા માનવાને તૈયાર જ નથી. પોતાનુ દર્શન સમ્યક્ અને ઇતરોનું મિથ્યા એમ તમે બોલો તે માનવા તૈયાર નથી. પોતાની "મા"ને સર્વ કોઇ સારી જ કહે, તેમ સર્વ મતવાળાઓ પોતપોતાના દર્શનને સારૂ કહે તેમા નવાઇ નથી, પરંતુ સારુ હોવુ તેમા નવાઇ છે. સારૂ હોય શામા ? અને તે થાય શી રીતે ? તો કહે છે કે–તે માટે એક જ રસ્તો છે. સમ્યગ્-દર્શન. કોનુ નામ ? શુદ્ધ દેવ, ગુરુ અને ધર્મને જે માનીએ તે સમ્યગ્-દર્શન વળી નવ તત્ત્વને માનીએ તે સમ્યગ્દર્શન શુદ્ધ દેવ જન્મથી કપાળે તિલક સાથે અવતરતા નથી. કુદેવને કંઈ શિંગડા હોતા નથી. તેવી જ રીતે ગુરુમા સમજી લો. બીજાના કુદેવ, કુગુરુ કેમ? વાત ખરી. દરેક મનુષ્ય પોતાના સોનાને સો ટચનું સોનુ કહેવા માગે, પણ કસોટીએ મૂકે તો તેમા કોઇને બોલવાનું રહે જ નહિ આપોઆપ સૌ કોઇનો નિર્ણય થાય.

સુવર્ણની જેમ આત્માની કસોટી

જેમ સોનાના નિર્ણય માટે વગર પક્ષપાતે સિદ્ધાત કરાવવા-વાળી કસોટી છે, તેમ તને તારા આત્માની કસોટીએ ઉતારીએ. -તને કોઈ મારે તો તે તને સારું લાગે છે ? તારા પર કોઈ

બનાત્કા કરે હુકમ કર પીડા કર કે તને મારી નાખે, આ સર્વ પૈકી કઇ તને સારુ નથી લાગતુ તો તે કસોટી મૂકીને તુ વિચાર કર કે જે ધર્મ એમ કહેતો હોય કે ચૌદ રાજલોકમા રહેના સર્વ જીવોમા પૃથ્વી આદિ પાચ સ્થાવર બેઇન્દ્રિયાદિ ત્રસ તેમજ પચેન્દ્રિયાદિ જીવો જે કોઈ હોય તેમને હણવાનો કોઇને હક નથી તેમ તેમને પીડા કરવાનો મારવાનો કે તેમના પર બળાત્કાર કરવાનો કોઇને હક નથી આવો ઢઢેરો ચૌદ રાજલોકમા જેઓ એક સરખો કબૂલ રાખે તેનુ નામ જ સમ્યગ્દર્શની સમ્યગ્દર્શનને અગે કઈ તિલકાદિ કહેવા નથી માગતા

હિસાના ત્યાગરૂપ સમ્યગ્દર્શન

આ માટે સૂત્રમા જણાવ્યુ કે ભૂતમા જે થાય વર્તમાનમા જે વિચરે છે અને ભવિષ્યમા જે વિચરશે તે સર્વ તીર્થકરો આ સમ્યક્ત્વને જણાવનારા છે કયા સમ્યક્ત્વને ? તો કહે છે કે હણવાનો, તાપે કરવાનો બળાત્કારનો હુકમનો કે મારવાનો હક કોઇ પણ જીવના અગે કોઇને પણ નથી અહીં આવો ઉપદેશ કરનારા સાધુઓ નદી ઉતરીને અસખ્યાતા જીવની વિરાધના પણ કરે છે તે કેમ ? વળી ડૂગરા ઊતરતા કદાચ વૃક્ષની ડાળને પણ પકડે છે તેનુ શુ ? મહાનુભાવ વાત સમજ અહીં હકની વાત થાય છે અને તમો લઈ જાઓ છો ક્રિયાની વાતમા ક્રિયામા આપત્તિધર્મને સ્થાન છે હકમા તે આપત્તિધર્મનુ સ્થાન નથી જેમ ડોકટર હાથ પગનુ ઓપરેશન શસ્ત્રક્રિયા-કરે તેથી તે જગતને કાપવા તૈયાર નથી થતા હક તો ગાળા કરવાનો ભળેલ છે પરતુ પણ તેના છે જ્યા અગ સડે છે, બીજાને નુકશાન કરે છે ત્યાર કાપવુ પડે છે એમ કહે છે અહીં કાપવુ પડે છે એ જુદી વાત છે અને કાપવાનો હક છે એ જુદી ચીજ છે એ શિરજોરી કહેવાય કાપવુ પડે છે તે આપત્તિધર્મ ગણાય સાધુને સયમ નિર્વાહ કરવો પડે છે અને તેથી નદી

જીવના વિરાધના થાય તે સંયમનિર્વાહ માટે નહિ કે વિરાધનાનો હક છે તેથી

પ્રભુપૂજામાં થતી હિંસાનું શું ?

આવા સમ્યકત્વને માનનારો શ્રાવક પ્રભુની પૂજા શી રીતે કરે ? પૃથ્વી આદિ ભૂતોની અને ત્રસકાયની પણ હિંસા પૂજામાં જાણતાં કે અજાણતાં થાય છે ને ? વાત ખરી. પણ હક જુદી વસ્તુ છે, વર્તન જુદી વાત છે. પૂજા કરનારો હક ગણીને જીવોની વિરાધના કરતા નથી પણ ભક્તિ કરતા વિરાધના થાય છે એમ માને છે. હવે બીજા દર્શનકારો એમ માની લે તો તેમને પાલવે તેમ નથી તેઓ તો માને છે કે બ્રહ્માએ જે જાનવરો બનાવ્યા તે સર્વ યજ્ઞમાં હોમવા માટે છે. તેઓ જાનવરોને મારે તે હક બુદ્ધિએ, જ્યારે જૈનશાસનમા આવું માનનાર કોઈ નથી. ક્રિયા વસ્તુ જુદી છે અને હક વસ્તુ જુદી છે.

શત્રુના વધ કરનારને દેવ કેમ મનાય ?

જેઓ જાનવરોને મારવાનો હક માને છે અને તેમા જ પોતાની ઉત્તમતા માનવા સાથે તેવાને દેવ માને. એવાઓ કૃષ્ણને દેવ કેમ માને ? કંસનો વધ કર્યો, જાદવકુળનો નાશ કર્યો એમાના ગાણા ગાતાં બોલે છે કે “ચીર કોણ ખેચશે” જૈન દર્શનમા દેવાદિને માનવામાં કોઈ પણ જીવની વિરાધનાને સ્થાન જ નથી. વ્યાકરણને સમજનારા સમજશે કે યોગ્ય અને શક્યાર્થમા આવતો ‘તવ્ય’ પ્રત્યય મૂકીને ‘**न हन्तव्या**’ એટલે હણવાને લાયક નથી એમ જણાવ્યું. અહીં સર્વ જીવોને હણવાની માન્યતા નથી. આવો ઢંઢેરો ત્રિલોકનાથનો છે. સર્વ જગતના જીવોને અંગે કોઈને હિંસા કરવાનો હક જ નથી. આનું નામ જ સમ્યગ્દર્શન, આનું નામ જ સુદેવ એટલે આવો ઢંઢેરો પીટનારા તે સુદેવ અને તેનો પ્રચાર કરી તે પ્રમાણે વર્તનારા તે સુગુરુ. આવો જે ઢંઢેરો અને તે માટેનો પ્રયત્ન તે જ સુધર્મ. આ ત્રણથી જે વિરુદ્ધ તેનું નામ જ કુદેવ, કુગુરુ કે કુધર્મ છે.

એટલી વધુ ક્રિયાપદો કેમ જોડયા ?

સર્વ કાળના તીર્થંકરો સર્વ ભૂતો, જીવો, સત્વોને મારવાનો કે તાબે કરવાનો કોઈને હક નથી એમ કહેતા હતા તે વાત ખરી પણ એક વાતને આખો દિન બોલવી તે સમજુને ન શોભે તેમ અહીં '**एवमाइक्खंति**' શું તે બસ હતું પણ '**एवं भासंति**' આદિ ક્રિયાપદો જોડયા કેમ ? તો કહે છે કે તે જોડવાનું કારણ છે અને તેથી આ કથનની કેટલી મજબૂતી છે તે અમે જણાવીએ

વ્યાખ્યાન ૪૮

દસપૂર્વ અને તેની ઉપરનું જ્ઞાન તે સમ્યક્ શ્રુત કેમ ?

શાસ્ત્રો ભણવામાં આવે અને કંઈક ન્યૂન દસ પૂર્વ સુધીનું જ્ઞાન થાય તો પણ તે સમ્યગ્દર્શન વિનાનું હોય તો તે સમ્યગ્જ્ઞાન ન જ કહેવાય જ્ઞાનમાત્રને જ્યારે સમ્યગ્દર્શનથી સુધારવાનું હોય તો સંપૂર્ણ ચૌ પૂર્વ ૧૧ ૧૨ આદિને સુધારનાર કોણ ? તે સ્વયં સમ્યક્ છે કે નહિ ? તો કહે છે કે—શ્રુત સ્વયં સમ્યક્ નથી તો પછી શાસ્ત્રમાં નિયમ કેમ બાંધે છે કે ચૌ પૂર્વનું શ્રુત યાવત્ ઉતરતે સંપૂર્ણ દસપૂર્વનું શ્રુત નક્કી સમ્યક્ જ છે ? ચૌદ કે દસ પૂર્વવાળાને અંગે પણ સમ્યક્ શ્રુત મિથ્યાશ્રુત એવા ભાગો પાડો ! તેના ભાગો તો પાડતા નથી જ્યાં સંપૂર્ણ દસ પૂર્વ છે ત્યાં મિથ્યાશ્રુત ન રાખતાં સમ્યક્ શ્રુત જ રાખો તે કેમ ? અહીં પ્રશ્ન વ્યાજબી છે એટલે ચૌ પૂર્વવાળાને અને દસપૂર્વવાળાને સમ્યક્ શ્રુત હોય છે પણ મિથ્યાશ્રુત ન હોય દસ પૂર્વની અંદરવાળાના માટે બે ભાગ પડે પણ તેનાથી આગળવાળા માટે તો સમ્યક્ શ્રુત જ કહેવાય

સમ્યગ્દર્શન વિનાનાને કેટલું જ્ઞાન થાય ?

અહીં શાસ્ત્રકાર વસ્તુ જણાવે છે કે એક પૂર્વનું જ્ઞાન નવ વખત પણ થઈ જાય સૂત્રમાં કહ્યું એનું જ્ઞાન અભવ્ય ક

મિથ્યાત્વીને પણ થાય, પણ દશથી આગળના જે જ્ઞાનો છે તે સમ્ય ગ્દર્શન વિનાનાને થાય જ નહિ. જગતમાં ભાગ્યશાળી ન હોય તેને ચઢતા બજારે વેચવાનું મન જ ન થાય, અને ઉતરતા બજારે લેવાનું મન પણ ન થાય. અહી વેચવું લેવું તે ભાગ્ય ઉપર આધાર રાખે છે. જેના આત્મામાં સમ્યગ્દર્શન વસેલું હોય તેને દસમું પૂરૂ થાય. બાકીનાને દસ પૂર્વનું જ્ઞાન થાય જ નહિ. માટે તેવા દસ પૂર્વના કે તેથી આગળના જ્ઞાનો પણ સમ્યગ્ દર્શનવાળાને જ હોય તેથી તે જ્ઞાનો સમ્યગ્જ્ઞાન કહેવાય.

તે ચૌદ પૂર્વો સુંદર છે તે સમ્યગ્દર્શનના પ્રતાપે છે

બીજા જ્ઞાનો તો સમ્યગ્દર્શન વિના પણ થાય. દસ પૂર્વાદિના જ્ઞાનો જે થાય તે સમ્યગ્દર્શન વિના ન જ બને. અહીં જ્ઞાનમા અને ચારિત્રમાં જે સુંદરપણું છે તે સમ્યગ્દર્શનના ઘરનું છે અને તેથી શાસ્ત્રકારે ક્ષપકશ્રેણિ કે ઉપશમશ્રેણિમા પ્રથમ દર્શન મોહનીયનો ક્ષય કરે એ વિકલ્પ ન લીધો, કારણ કે સમ્યગ્દર્શન વિના ચારિત્રની સુંદરતા છે જ નહિ. તેમ અહી સમ્યક્ત્વ નામનું ગુણઠાણું લઇને પાંચમું કે છઠ્ઠું ગુણઠાણું સમ્યક્ત્વના નામે ન લીધું. કારણ કે સમ્ય-ગ્દર્શન વિના દેશવિરતિ કે સર્વવિરતિની સુંદરતા નથી. દેશવિરતિ કે સર્વવિરતિની સુંદરતા સમ્યગ્દર્શનને જ આભારી છે.

સમ્યગ્દર્શન કહેવું કોને?

આવો પડહો કે સંદેશો જેને મંજૂર હોય તેને જ શુદ્ધદેવાદિ આરાધવાનો અધિકાર છે અને તેને જ જીવાદિ તત્ત્વો માનવાનો અધિકાર છે. તે પડહો કયો? જગતના સર્વ જીવોને મારવાનો હક કોઇને છે જ નહિ. આવો જિનેશ્વર મહારાજનો ઢંઢેરો જેમને કબૂલ હોય તેઓ જ શુદ્ધ દેવ, ગુરુ અને આશ્રવાદિ તત્ત્વોને માનનારા ગણાય. જેમને આ ઢંઢેરો કબૂલ ન હોય તેવાઓ ચાહે તેટલા દેવા-દિને માને કે તત્ત્વોને ગોખે તો પણ તે માર્ગમાં કે સમ્યક્ત્વમા આવી શકતા નથી.

પ્રશ્ન પૂછે તેના ઉત્તરમા આ ઢંઢેરો

આવી રીતે જે મૂળ સૂત્ર જણાવ્યો તેમા ટીકા કરતા **શીલાંકાચાર્યજી** કહે છે કે—આ કોઇએ ઉપજાવી કાઢેલા નથી અને ખુદ વીર ભગવાન કહે છે કે—આ અમુક ટાઇમ માટેનો ઢંઢેરો નથી જેમ મકાનના અંગે ભાડાચિઠ્ઠી લખાય તેમ આ નથી અતીતમા થયા વર્તમાનમા થાય છે અને ભાવિ જે તીર્થંકરો થશે તે સર્વ આ જ ઢંઢેરાને જણાવનારા છે હવે કેવી રીતે? તો કહે છે કે—પરપ્રશ્નને અંગે જે કોઇ તત્ત્વ પૂછે તેના ઉત્તરમા તીર્થંકરો એ જ જવાબ દે કે જગતના જીવોમા એવી સરખાવટ રાખવી જોઇએ કે કોઈ કોઇને મારવાને તાબે કરવાને પીડા કરવાને કહેવું નથી એવો ઢંઢેરો જણાવે

જણાવવાના બે પ્રકાર

હવે જણાવવામા બે પ્રકાર છે જેમ કોઇ વખતે મૌનપણે જણાવે જેમ ભોજન માટે આમંત્રણ આપીએ ત્યા સામો મનુષ્ય મુખે હા ન ભણે પણ કબુલાત આપે ન આવે તો ઠપકારૂપે પણ કહેવાય. તેમ આ જિનેશ્વર મહારાજ શું મૌનની કબુલાતવાળા છે? તો કહે છે કે જ્યા સુધી તેમનું છદ્મસ્થપણું છે તે વખતના જે આચારો કે પ્રવૃત્તિ છે તે મૌનની છે અને તેથી જે ઉપસર્ગો પડે છે અને સહે છે તે અંગે મૌનપણે જણાવે છે કલ્યાણની ઇચ્છાવાળાએ પરીષહો, ઉપસર્ગો સહન કરવા અહીં ઢંઢેરો જાહેર પીટયો નથી પણ મૌનપણે તે જણાવેલ છે આવી રીતે મૌનપણે કેટલીક કબૂલાતો હોય છે તેવી રીતે આ મૌનપણાનો ઢંઢેરો નથી પણ હમેશા ચોખ્ખા શબ્દોમા એ ઢંઢેરા જાહેર કર્યો છે જાહેર કરવામા કોઇ મનુષ્ય જગતમા તેને ઊંચે સ્વરે બોલે તેમા પણ જાહેરાત તો છે ને? તો કહે છે કે નહિ સાંભળનારાઓની સન્મુખ જઇને ઊંચે સ્વરે બોલે તે કામનું પણ પર ઉપર જઇને જાહેર રીતે ઊંચે સ્વરે બોલે તે કામ ન લાગે વિશેષે જે ઢંઢેરો જાહેર કરાએ

તે મનુષ્યની પર્ષદામા જાહેર કરે છે, જંગલમાં કે પહાડ ઉપર નહિ.

અઢારે દેશોની ભાષામાંથી બનાવેલી અર્ધમાગધી ભાષા

અહીં પર્ષદા ખરી પણ જેમ કોંગ્રેસમાં બે મત પડ્યા ત્યારે ક્રીડ–સિદ્ધાંત–ઉપર સહી લેવી પડી કે જેને આની કબૂલાત હોય તે જ સભામાં આવજો ! અહી પોતાની માન્યતા મુજબની સભા ભરીને બોલાય તો તેની કિંમત ન અંકાય તેમ અહીં દેવો અને મનુષ્યો સર્વ એકઠા થયેલા છે તેથી પર્ષદામા બોલેલા છે. ગુજરાતી આખો વર્ગ ઊભો કરે અને કોઈ નવીન ભાષામા બોલે તો તેથી લોકો ન સમજે તો પછી તે બોલવાની કિંમત શી ? તો કહે છે કે તેમ નહિ. આ ઢંઢેરાની ભાષા સર્વ જીવોને અવગત છે. અઢારે દેશોની ભાષા ભેગી કરીને જે ભાષા બનાવવામા આવી છે તેવી અર્ધમાગધી ભાષા જે સર્વ દેશવાળા સમજી શકે તેવી ભાષાએ કરીને પ્રભુ બોલે છે.

પ્રભુનું વચન સર્વ જીવોને પોતપોતાની ભાષાપણે પરિણમે

ભલે પ્રભુ અર્ધમાગધી ભાષામા બોલે તે ભાષા તો આર્ય દેશવાળાની સમજમા આવે પણ પ્રભુની પર્ષદામા એકલા આર્યો જ હતા એમ નહિ. પ્રદેશી રાજા વગેરેની સાથે આવનારી રાણીઓની સાથે આવનારી દાસીઓમા ચીન, અરબસ્તાન આદિ દેશોની પણ હતી અને તેવીઓ આ ઢંઢેરાથી બેનસીબ જ રહેને ? કારણ કે તેમને ભાષાનો ખ્યાલ નથી. તેથી તેઓ એમ બોલેને કે અમો ઢંઢેરા વંચતે ગયા ત્યારે આ બોલાયુ નથી ! તો કહે છે કે–ના, પર્ષદામા જે જીવો આવેલા છે તે આર્ય હો કે અનાર્ય હો, ચાહે મનુષ્ય હો કે પશુ–જાનવર હો તે સર્વ જીવોને પ્રભુનુ વચન પોતપોતાની ભાષાપણે પરિણમે છે. તે કેમ બને ? તે માટે જ અમો કહીએ છીએ કે આ કંઈ સમાધાન ન કહેવાય, કારણ કે જગતની દૃષ્ટિએ વસ્તુ બનવા પામે તેમ નથી, કારણ કે મનુષ્ય બોલે અને જાનવર સમજે તે કેમ બને ? વાત ખરી, પણ અતિશય કોનુ નામ તે સમજો.

તીર્થંકર દેવના વચનાતિશયનો પ્રભાવ

અતિશય એટલે અમુક ભાગ્યશાળીના ભાગ્યથી જ બને તે અને તેવો અતિશય અહીં પ્રભુને હોવાથી અર્ધમાગધી ભાષાએ બોને છતા ચાહે તે હોય તે મર્વને પોતપોતાની ભાષામા તે પરિણમે હવે તીર્થંકર દેવોએ નર્વ જીવોને પોતપોતાની ભાષારૂપે પરિણમનારી એવી અર્ધમાગધી વાણીએ કરીને આ ઢંઢેરો જાહેર કર્યો છે પ્રભુ કે ઇશ્વર તરીકે પોતે જે જાહેર કરે તે માનવાને સભા તૈયાર જ હોય "આન નામદ કઇ ન જાણે, શેઠ" વચન પરમાણે" એટલે કે શેઠ કરતુ તેમને પ્રમાણ જ હોય, તેમ અહીં જિનેશ્વર કહેના ઢંઢેરો બને કબૂલ થયો પણ ખાતરી વિના મન કબૂલ ન કર જેમ આશાથી ભયથી ત્રાસથી લોકોની જીભ રાજી કહી દે પણ અ તથી મન કોઈ દિન ખાતરી વિના કબૂલ કરે જ નહિ, તેમ અહીં પણ જિનેશ્વર મહારાજના વચનને કોઇ માશાથી ભયથી કે ત્રાસથી કબૂલ કરે તો શુ સમજવુ ? તો કહે છે કેખુદ ભગવાન્ કહે કે કે મારી મોટાઇથી તમે આ વચન ગ્રહણ ન કરો ! ટે નાલુઓ ! હુ જે કહુ છુ તે પરીક્ષા કરીને તપાસીને લેજો ! મારૂ ગૌરવ સમજીને કે મને મોટા ગણીને તમો આ વચન લેશો નહિ !

પ્રશ્નકારને ઉત્તર દેવાની પ્રભુની ફરજ

અહીં મહાવીર મહારાજા નરખા કેવલી કહેનારા અને ગૌતમસ્વામીજી નરખા સાભળનારા છતા પ્રશ્ન પૂછાય છે કે "से केणट्ठेण भते ! एव उच्चइ" એમ ગૌતમ પ્રભુજીને પૂછે છે અહીં મારીને મનાવવાનું નથી શકા કરીને સમાધાન મેળવવાનો હક છે કે નહિ ? અહીં જેને જે કઈ પણ શકા થાય તે શકા પૂછવાનો હક દરેકને છે જીવ તે ચેતના અને ચેતના તે જીવ આમ પ્રશ્ન પૂછી શકે અને ઉત્તર પણ પ્રભુ તે જ પ્રમાણે આપે, તેથી ભગવતીજીમા પ્રશ્ન થયો એટલે ઉત્તર દેવાની પ્રભુની ફરજ પણ છે.

લૂલી ગાયના ઘરાક જેવું નહિ

અહીં ગાયના ઘરાક જેવું નહિ. એક મનુષ્યને ગાયનો ખપ હતો તેથી તે વેચાતી લેવા ગયો છે. એક લૂલી થયેલી ગાયની બહાર ખરીદી કરી પણ પોતે ફસાયો તેવી રીતે બીજાને ફસાવવા ગયો. ત્યાં સામાવાળાએ ઊભી કરી બતાવવા કહ્યું. ત્યા પેલાએ કહ્યું કે મેં તો એટલી જ ખરીદી છે. તેમ અહીં નથી. અહીં તો પ્રભુના વચનો સાંભળેલા કે લખેલા કહેવાતા નથી પણ જેનો જે સંશય હોય તે કહી દેવો, સમાધાન કરવું એમ છે.

સાત તત્ત્વોનું નિરૂપણ

આ જે ઢંઢેરો હું કહું છું તે કયો ? બળાત્કારના, પીડાના કે મારી નાંખવાના સંબંધમાં હું જે ઢંઢેરો કહું છું તેમાં કોઇ પણ જીવ કોઇને પણ મારે તો તેના પાપ બાંધે. પાપથી બચે ક્યારે ? આ ઢંઢેરાના પરિણામ કહી તેની કબૂલાત આપે તો જ બચે. એવી કબૂલાત આપે ત્યારે જ સંવર ગણાય અને એ ઢંઢેરો ન માનવો તેનું નામ આશ્રવ. જીવ, અજીવ, આશ્રવ (કર્મબંધનાં કારણો) બંધ (આત્મા અને કર્મનું એકમેક થવું.) એવી રીતે જીવકર્મનુ એકમેક થવાનું રહે તો સંસારમાં કર્મનાં પુદ્‌ગલો જ ન રહે અને તેથી બાંધવાનું બને જ કેમ ? તો કહે છે કે—મહાનુભાવ, કોઇ જીવો એવા છે કે જેમને કર્મનો સંવર હોવાથી નવાં કર્મો લાગતા નથી. વારૂ, પણ લાગેલા તો છે ને ? વાત ખરી, પણ લાગેલા કર્મો અમુક મુદતે છૂટા પડે છે. દુઃખ ભોગવાતાં કર્મો છૂટા પડે તેનું નામ નિર્જરા. કર્મો આવે, રોકાય, વેદાય અને છૂટા પણ પડે છે. જીવની એવી પણ દશા છે કે જેમાં કર્મનુ આવવું નથી, બંધાવુ નથી, રોકવાની કે તોડવાની ક્રિયા પણ કરવાની નથી પણ માત્ર આત્મસ્વરૂપ જ છે. એવી દશાનુ નામ મોક્ષ છે.

શિષ્યોની શંકાના નિરસન માટે કહેવાતા તત્ત્વો

આવી રીતે સાત તત્ત્વો જિનેશ્વર મહારાજને પ્રરૂપવા પડે છે.

શાને માટે ? શિષ્યોની શંકાના નિરસન માટે આ તત્ત્વો કહેવા પડે છે મોક્ષ તે ઢંઢેરાનો ઉદ્દેશ કે ઢંઢેરા પ્રમાણે વર્તન થાય એવો નિયમ મોક્ષમાં જ રહી શકે બાકી તેરમા ગુણઠાણા સુધી તો યોગથી વિરાધના થાય જ મોક્ષ માટે તેના સાધનો નિરૂપણ કરતા પોતાની પ્રરૂપણા નક્કી કરી, તે પ્રરૂપણા કઈ અને તત્ત્વો કયા અને તેથી ઢંઢેરો સમજાય તેવી પ્રરૂપણા કેવી રીતે કરી તે અગ્રે જણાવાશે

વ્યાખ્યાન ૪૯

જૈનશાસનનો ગુરૂમંત્ર

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ શીલાંકાચાર્યજી મહારાજ **આચારાંગસૂત્રના ચોથા અધ્યયનની** વ્યાખ્યા કરતા થકા આગળ સમ્યકૃત્વના અધિકારમાં જણાવી ગયા કે જૈનશાસનનું સમ્યકત્વ તે અહિંસાનો ઢંઢેરા જ છે કોઈમાં પ્રેમ-ભક્તિ એ ગુરુમંત્ર હોય છે કોઈમાં પરભવની ચિઠ્ઠી નિવારૂપ ગુરુમંત્ર હોય છે ત્યારે જૈનદર્શનમાં પ્રેમ-ભક્તિ કે ગુરુમંત્ર આદિ પ્રામાણિક હોય છે જૈનદર્શનમાં ગુરુમંત્ર તરીકે જો કોઈ પણ ગણવામાં આવતો હોય તો તે માત્ર એક જ છે સર્વજીવોએ સર્વજીવોને માટે તે સિદ્ધાંત મંજૂર કરવો કોઈ પણ જીવને મારવાનો હુકમ કરવાનો તાબે કરવાનો પીડા કરવાનો કે મારી નાખવાનો હક કોઈને પણ નથી આજ સિદ્ધાંત આ જ ગુરુમંત્ર અને આ જ સમ્યકૃત્વ છે આ કંઈ હાલી કાલનો ગુરુમંત્ર નથી પણ અનંતા અતીત કાળના તીર્થંકરોએ ભવિષ્યકાળના તીર્થંકરોએ અને વર્તમાન કાળના તીર્થંકરોએ પણ આ સિદ્ધાંતને જાહેર કર્યો છે

સમજદારની ભાષામાં પીટેલો ઢંઢેરો જ કામનો

જે દેશમાં ઢંઢેરા પીટવો હોય તો તે દેશની ભાષામાં જ તે પીટવો જોઈએ દેશ જુદો અને ભાષા જુદી એવો ઢંઢેરો કામ ન લાગે જેમ **घाचक घावत मम गुरु कूप पतित** ' આવી

રીતે ચેલો મદદ માટે બોલ્યો પણ અહી સમજનાર કોઇ નથી. તેની ભાષા સંસ્કૃત હતી. તે કહે છે, 'દોડો દોડો, મારા ગુરુ કૂવામાં પડી ગયા છે.' કોઇ ન સમજ્યું તેથી વિદ્યાર્થીનો અવાજ તેના મુખમાં જ રહ્યો. જગતને ન પહોંચ્યો. તેમ અહી સમજદારની ભાષામાં ઢઢેરો પીટાય તો કામ લાગે અને જગતને તે પહોંચે પણ ખરો. અહીં કેવળજ્ઞાન અવસ્થામા જે દેશના દે તેમાં એક અતિશય નિયમિત હોય. કયો? સર્વને તે તે ભાષાપણે તેમનુ વચન પરિણમે. અહી જે ઢઢેરો પીટયો છે તે તમામ જાતિના જીવ અને જગત્ માટે છે. તે સર્વ સમજી શકે તેવો ઢઢેરો તેવી જ ભાષામાં પીટાવવો જોઇએ.

જિનેશ્વરના ઢઢેરાની સર્વગમ્ય ભાષા

કાયદો હમેશા ચાર ચોવટિયા ભેગા મળીને કરે: પછી જે કોઈ પણ એમ કહે કે હુ કાયદો નથી જાણતો તો તે બચાવ કામ નહિ લાગે. એવું છેવટે લખે તો તેનો અર્થ શો? અહી જિનેશ્વર મહારાજનો ઢઢેરો દેવ, મનુષ્ય, આર્ય, અનાર્ય સર્વ જીવો પોતપોતાની ભાષામાં સમજે અને તેથી ભગવાનની દેશના તે સર્વ ભાષાને અનુસરવાવાળી મનાય છે. હવે આ ઢઢેરો દુનિયાને જાણવા કે જણાવવાને માટે પીટેલો હોવાથી જેમ શહેનશાહી ઢઢેરો દરેક ભાષામા ટ્રાન્સલેશન—તરજૂમો અનુવાદ કરીને મોકલાય છે તેમ અહી જણાવ્યુ કે સર્વ જીવો આ હકને મંજૂર કરે. કોઇને મારવા, તાબેદાર કરવા, હુકમ કરવા, પીડા કરવા કે મારી નાંખવારૂપ કંઈ પણ ન કરી શકાય. આ પાંચ વસ્તુ ઢઢેરારૂપે સમજાવી છે, જણાવી છે તેથી દરેકને તે પોતપોતાની ભાષામા જ પરિણમે તેવી ભાષામાં જ કહ્યો.

ઢઢેરો જાહેર કરવાનો મુદ્દો શો?

અહી શાસ્ત્રકાર કહે છે કે અત્રે એવી શંકા થાય કે ઢઢેરો જાહેર કરવાનો મુદ્દો શો? ખોધો ડુંગર અને કાઢયો ઉંદર એના જેવું છે. અહી આર્ય, અનાર્ય, દેવ, મનુષ્ય સર્વને એકસરખી ભાષામાં સમજાય તેવો ઢઢેરો પીટવાનુ કારણ શુ? તો કહે છે કે ઢઢેરાના

ફળ ? હેતુને અંગે ? સ્વરૂપને અંગે જે મશયો થાય તેના માટે કહે છે એ ઢંઢેરા શીને શા માટે ? તમને અને દુનિયાને આમા ફળ શુ ? તેના નિવારણ માટે સમાધાન ન થાય ત્યા સુધી ઢંઢેરાની કિમત કોડીની પણ ન જ થાય એક વળી બીજાને સભળાવીએ અને તેમા શકાનુ સમાધાન ન થાય તો વાતની કિમત જ નથી અહીં ? જગત તમને નિસ્બત શી ?

અનેક ભવોના ભોગોનુ પરિણામ

તે અંગે જણાવતા તીર્થંકર ફરમાવે છે કે—આ ઢંઢેરા માટે મે મારી જિંદગીઓ ખતમ કરી અંત કોટાકોટિ સાગરોપમ સુધી તીર્થંકરનામકર્મ ચાલે છે તે નિકાચિત ભવે ત્રીજા ભવે થાય છતા અહીં અંત કોટાકોટિ સાગરોપમ સુધીના ગાળમા જે ભવો થયા તે સર્વ તીર્થંકરનામકર્મના પોષણમા આપેલા છે અને તેથી જ અનેક ભવોના ભોગોનુ આ પરિણામ છે શુ ? કે બધા મારુ બોલેલુ વચન સમજી શકે છે આર્ય અનાર્ય દેવ, મનુષ્ય બધા તીર્થંકરનુ બોલેલુ વચન સમજે છે પણ તમારુ બોલેલુ વચન તો મનુષ્ય જાતિના તમારા ભાઇઓ પણ ન સમજે અરે ગણધર મહારાજ તેનુ તે વચન બોલે તે બધા તો ન જ સમજે પણ ચતુર્વિધ સઘની પર્ષદા જ સમજે ત્યારે તીર્થંકરો બોલે તે તો જાનવર નારકી મનુષ્ય અને દેવો સમજે વાતની કિમત ગણવામા આવી છે જે અક્કલ અને જ્ઞાન મોક્ષના સાધનોને જાણવા તરફ વધતા જાય વળતા જાય તેનુ જ નામ સમ્યગ્જ્ઞાન છે તે સિવાયના જ્ઞાનને સમ્યગ્જ્ઞાન ન મનાય મારી અક્કલ મારુ જ્ઞાન તેને જ કહેવાય જે મોક્ષના સાધન તરફ વળતુ હોય આ ઢબની રૂએ વર્તાય તે જ સદ્વર્તન ગણતુ મોક્ષના અંગે પીટાયેલો ઢંઢેરો તેની અનુકૂળ રીતિએ વર્તાય તો જ સદ્વર્તન એટલે ચારિત્ર આપે. આવી જાહેરાત જો કોઇએ કરી હોય તો તે જૈન દર્શન જ છે ઇતર દર્શનમા મોક્ષમાર્ગના સાધન સિવાયની અક્કલ બુદ્ધિ કે જ્ઞાનને અજ્ઞાન તરીકે ગણવામા આવ્યુ નથી

અહિંસા રૂપી અનાજના રક્ષણ માટે વાડરૂપ સત્યાદિ

આ ઉપરથી સમજશો કે પાંચ મહાવ્રતોમા પ્રથમ પ્રાણાતિપાતનું સ્થાન કેમ ? આ ઢંઢેરો "**सव्वे पाणा सव्वे भूआ जीवा सत्ता न हंतव्वा** એ પ્રથમ મહાવ્રતનો છે. વળી હરિભદ્રસૂરિજી જણાવે છે કે સત્ય શાને માટે છે ? અહિંસાના પાલનને માટે જ સત્ય છે. ચોરી નિવારવી તે શાને માટે ? હિંસાના ત્યાગને માટે. હવે અહી અહિંસા તે અનાજ છે અને તેના રક્ષણને માટે વાડરૂપ સત્યાદિ છે. વાડનું બનાવવું કે રક્ષણ કરવુ અને તેને ટકાવવુ તે વાડના રક્ષણના મુદ્દા માટે નથી પણ અનાજના રક્ષણના મુદ્દાએ છે. તેમ અહીં સત્ય સત્યના મુદ્દાએ નથી પણ હિંસાના ત્યાગના મુદ્દાએ છે. અહીં અહિંસા અનાજ છે અને બાકીના વ્રતો તે વાડરૂપ રક્ષણને માટે છે. અહિંસા પ્રથમ મહાવ્રત રૂપે લીધી. આ સર્વ જીવને અંગે ઢંઢેરો છે.

મનુસ્મૃતિમાં માંસાહારની છૂટ

હવે ઢંઢેરાના વિવેચનમા કે નવતત્ત્વના સત્યમાં આવીએ. સમ્યગ્દર્શનાદિ રત્નત્રયી તે મોક્ષમાર્ગ છે. સ્માર્ત લોકો જેવુ થાય તો શું થાય ? તે કેવી રીતે ? તો કહે છે કે **મનુસ્મૃતિ** એટલે જેને ધાગાપંથીઓ જૈનનીતિનો ગ્રંથ મનાવે છે તે શુ કહે છે ? તે કહે છે કે–માંસ ખાવામાં દોષ નથી, બાવાજી બોલ્યા બાર વર્ષે તેમા ફળ પૂછ્યું તો કહે–જાયફળ. અહીં મનુસ્મૃતિમા જણાવ્યુ છે કે–માંસ ખાવામાં દોષ નથી. મુળજીભાઈએ બોલ્યું એટલે અહીં મૂળજી બોબડો હતો. બાપાએ બોલવા ના પાડી હતી. અહી લાકડેમાંકડું વળગાડતું છે એટલે ચોરીમા બોલ્યા કે બાપા બક. એમ કરતાં બોબડાંનો ખ્યાલ આવ્યો એટલે અહીં છાકમાં બોલ્યો, અહીં દારૂ પીવામા પણ દોષ નથી. આ મનુસ્મૃતિકાર ધાગાપંથીઓ જેને માને છે તે બોલે છે. વળી મૈથુનમાં પણ દોષ નથી એમ મનુસ્મૃતિકાર કહે છે. આમ કહીને તમે કરવા શું બેઠાં છો ? જગતમાં જે દુષ્ટમાં દુષ્ટ ચીજ છે તેમાં

પાપ ન માને તેનુ મરણુ ? એવા પ્રશ્નના જવાબમા તેઓ કહે છે કે–આ તો જીવોની પ્રવૃત્તિ છે અને તેમા જ રખડતા રહ્યા છે ખરી વાત એ છે કે-મૈથુનથી નિવતવામા ફાયદો છે પ્રવર્તવામા ફાયદો નથી. અહી સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન કે ચારિત્ર મળે તો મોક્ષનો ફાયદો છે ન મળે તો નુકશાન નથી એમ અહી નથી

મિથ્યાદર્શન કર્મબધનુ કારણ

સમ્યગ્દર્શન ન હોય અને મિથ્યાદર્શન હોય તો કર્મબધનુ કારણ તેવી જ રીતે વિરતિ ન થાય અને અવિરતિ ચાલુ રહે તો પણ કર્મબધ વળી યોગોની જે પ્રવૃત્તિ થાય તેમા પણ કર્મબધ થાય છે અહી સમ્યગ્દર્શનાદિ મોક્ષના કારણો છે એ જણાવવા સાથે મિથ્યાદર્શનાદિ કર્મબધના પણ સમજે તે ફક્ત તેમના ભોગોનુ પરિણામ છે

તત્ત્વોનુ નિરૂપણ કરવાનુ કારણ

અહી લોકોને ફળ શુ ? શા માટે તત્ત્વોનુ નિરૂપણ કરવુ પડયુ ? એટલા માટે કે આ હકથી વિરુદ્ધ જનારો કર્મ બાધે છે એટલે આશ્રવ, તે હકને અનુસરનારો કર્મથી બચે છે એટલે સવર કરે પ્રથમના બાધેલા તોડે તેથી નિર્જરા અને તોડતા તોડતા જ્યા જીવ આગળ વધે કે આત્માના સ્વસ્વરૂપમા આગળ પહોચે છે ત્યારે મોક્ષ મેળવે છે આ હકેરાના અગે થયેલી શકાના સમાધાનને માટે જીવ અજીવ આશ્રવ સવર બધ નિર્જરા અને મોક્ષરૂપી સાત તત્ત્વો કહેવા પડયા અહી શ્રોતા અને શિષ્યોની શકાના નિરસન માટે આ તત્ત્વો કહેવા પડ્યા કારણ કે પરમ ફળ કયુ અને પરમ અનિષ્ટ કયુ તે જણાવવા માટે સાતે તત્ત્વોનું નિરૂપણ કરવુ પડે છે

નવ તત્ત્વોની સાચી પરખ

આ સાત તત્ત્વોમા અન્ય મતવાળા કયુ તત્ત્વ નથી માનતા ? આસ્તિક મતવાળો દરેક જીવ જડ કર્મનું આવવુ બધાવુ તેમા નાસ્તિકોમા આમ તેમ નથી તેમ કર્મનું રોકાવુ તૂટવુ અને યાવત્

મોક્ષ મેળવવો તેમાં તે નામંજૂર થાય તેમ નથી. આ સાત તત્ત્વો ફક્ત તીર્થંકરને ત્યાં રજીસ્ટર્ડ નથી, પણ દરેક મતવાળા તે સાતે તત્ત્વો માને છે. આ સાત પુણ્યપાપ સાથે મેળવતાં નવ તત્ત્વો તે કંઈ તીર્થંકરને ત્યાં રજિસ્ટર્ડ થયા નથી. ઇતરો અને આપણે બને કહીએ છીએ. વાત ખરી, પણ દરિદ્રનો છોકરો કાચનો હીરો લઇને રમે તો પણ હીરો જ બોલે તેમ ઝવેરીનો છોકરો જો હીરાથી રમે તો હીરો જ બોલે. અહીં દરિદ્રનો છોકરો રમે કાચથી અને બોલે હીરો તેમ અહીં ઇતર દર્શનકારો જીવ, અજીવાદિ નવે તત્ત્વોને બોલે ખરા પણ તે કાચ અને પથ્થરને બોલે છે. જૈનો, ઝવેરીનો છોકરો જેમ સાચા હીરા શબ્દને જ હીરો કહે તેમ સાત કે નવ તત્ત્વોને સાચા પારખીને જ બોલે.

મોક્ષ જ મળો અને મોક્ષ પણ મળો એટલે શું ?

દરેક જીવે મોક્ષ પામવા કટિબદ્ધ થવું જોઇએ. મોક્ષ સિવાય જગતમાં બીજું કંઈ સાધ્ય નથી. તે સાધ્ય બે પ્રકારે છે. મોક્ષ જ મળો અને મોક્ષ પણ મળો. અહીં મોક્ષ જ મળો તે ખડાઉતારની હુંડી ગણાય એટલે દેખાડની સાથે સ્વીકારાય. મોક્ષ પણ મળો એવી માન્યતાના જીવો પણ છે એટલે ધન, માલ, કુટુંબ, કબીલો પણ મળો અને સાથે મોક્ષ પણ મળો, તેવાને એક પુદ્ગલપરાવર્ત પછી મોક્ષ મળે જે મોક્ષ જ જોઈએ એવી માન્યતાવાળા જીવો હોય તેવાને અર્ધપુદ્ગલ-પરાવર્તમાં મોક્ષ મળે. આવી રીતની માન્યતા જો કોઈ ધરાવતું હોય તો તે જૈનદર્શન જ ધરાવે છે. ઇતર દર્શનકારોમાંથી કોઇ પણ આવી માન્યતા ધરાવતા નથી. આવો ઢંગ પણ માનતા નથી ત્યારે કહો કે તેમના જીવાદિ તત્ત્વોને જે માનવાનું તે કાચના કટકાને હીરા મોતી કહેવા જેવું છે. અહીં હીરા આદિને માનવાનું જે છે તે સાચા તરીકેના.

કઇ અક્કલ અને કયું જ્ઞાન કીમતી ?

દેશોન પૂર્વ ક્રોડ સુધીનું જ્ઞાન થઇ જાય પણ અહીં તે અક્કલ અને કારણો છે એ પણ જણાવ્યું. ખોટી માન્યતા, સાચે રસ્તે ન પ્રવર્તવું,

વ્યસનાદિ કે ક્રોધાદિમા પ્રવર્તવુ તે કર્મબંધનુ કારણ છે અને તમે બોલો છો તો પછી તેમને એમ બોલવામા વાંધો શો ? એ લોકો પણ કર્મબંધના કારણ તરીકે બોલી શકે પ્રશ્નકારની આવી શંકાના સમાધાનમા કહે છે કે બોલવામા વાંધો છે એક માણસ વિલાયતમા એમ બોલ્યો - વિલાયતની બધી સ્ત્રીઓ ખરાબ છે ; અહીં મારી મા ' અને એક સ્ત્રી એ સારા છે માને ખરાબ નથી કહેતો કેમ ? એમ કહે તો જાત વગોવાય બાયડીને કોઈ ખરાબ કહે તો તે ઝોડીને ચાલી જાય

ઇતરો કર્મબંધ માને તો લીલા ક્યાથી ટકે ?

અહીં મિથ્યાત્વ અવિરતિ યોગ અને કર્મબંધ માનવામા ઇતરોને અડચણ નથી તેમને પડદાબીબી તરીકે કામ કરવુ છે એટલે બાયડી સાથે રહે, શસ્ત્રાદિ રાખે તો કહે કે એ તો લીલા છે અહીં મિથ્યાત્વાદિથી કર્મબંધ માને તો તેના ભગવાનના ઘરે જે લીલા થયેલી છે તેને ધક્કો પહોંચે જાદવકુળની લીલા એટલે ગોપીઓની સાથેની જે રમત તેને કર્મબંધ તરીકે માને તો તે લીલા ટકે જ નહિ જૈનો સિવાય બીજાએ પરમેશ્વર માન્યા છે એટલે જેણે જગત્ બનાવ્યુ જન્મ આપ્યો સુખી કર્યા પૃથ્વી પાણી આદિ આપ્યા તેવા પરમેશ્વરને મિથ્યાત્વાદિ હોય જ નહિ ! હવે તે પરમેશ્વરને મિથ્યાત્વાદિ ન હોય પણ તે સિવાયનાને તો લાગે એમ અહીં જૈનશાસનમા ભાણાનુ આંતરુ નથી અહીં તો ચાહે પરમેશ્વર હોય કે જગતનો કોઈપણ જીવ હોય તે મિથ્યાત્વી અવિરત કષાયી, કે યોગવાળો હોય, તો તે સર્વ કર્મને બાંધે ; જગતમા **આવી રીતનો વ્યાપક સિદ્ધાત જૈનોનો જ છે**

છદ્મસ્થ અથથી ઇતિ સુધી નિરૂપણ

તે સિદ્ધાત ટકે ક્યારે ? તો કહે છે કે—જીવનુ સ્વરૂપ પલટાય છે અને નથી પણ પલટાતુ એટલે સ્વરૂપે દરેક તત્ત્વનુ પરિવર્તન થાય છે શુદ્ધનુ સત્ત્વ અને અશુદ્ધનુ અસત્ત્વ દરેક જીવમા રહેલ છે.

ઇશ્વરમાં શુદ્ધનું સત્ત્વ અને અશુદ્ધનું અસત્ત્વ લાવવું કયાંથી ? અને તેથી ઈતરોએ સ્યાદ્વાદને આખો ઉડાવી દીધો. શુદ્ધ, અશુદ્ધ, સત્ય, અસત્ય. ભિન્ન અભિન્ન આદિને માને અને સાથે મિથ્યાત્વાદિ ચારને માને તે જ ઢંઢેરાને માને. શરીરથી આત્માને નિત્યાનિત્ય, ભિન્ન-અભિન્ન માને તે જ આ ઢંઢેરાનેકે તત્ત્વોની સ્થિતિને માને. તે સિવાયના જીવો આ તત્ત્વોને ન માની શકે. આ ઉપરથી ભગવાનને તત્ત્વો પ્રરૂપવા પડયા છે. આવી રીતે આખા ઢંઢેરાનુ અથથી ઇતિ સુધી જેઓ નિરૂપણ કરે તેઓ જ પ્રરૂપણા કરનારા કહેવાય. અને આવી પ્રરૂપણા તીર્થંકરોએ કરેલી છે. જૈનદર્શનકારે આ ઢંઢેરાનો "**सव्वे पाणा भूआ.**" એ વિષય રાખેલો છે, તેમ ઈતર દર્શનકારો એવો ઢંઢેરો રાખે કે "**सर्वे ब्राह्मणा न हन्तव्या**" તો તે કામ ન લાગે. મર્યાદાવાળો જ ઢંઢેરો શોભે. તે ઢંઢેરાને અંગે ટીકાકાર કે વ્યાખ્યાકાર શું કહે છે તે અગ્રે જણાવાશે

વ્યાખ્યાન : ૫૦

ભવાંતરથી સાધેલો સર્વજીવહિતકર સંદેશો

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ **શીલાંકાચાર્યજી** મહારાજ **આચારાંગસૂત્રના** ચોથા અધ્યયનની ટીકા કરતાં થકા આગળ જણાવી ગયા કે–સમ્યક્ત્વઅધ્યયનની અંદર મૂળ સૂત્રકારે જણાવ્યું કે અતીત, અનાગત અને વર્તમાનકાળના સર્વ તીર્થંકરો એવી રીતે કહે છે, બોલે છે અને નિરૂપણ કરે છે. કઈ રીતિએ ? જગતના સર્વ જીવો સર્વ જીવોની સાથે તાડના. તર્જના નહિ કરવા-રૂપ હકદાર છે. કોઈ પણ જીવને મારવો તે હકની રૂએ યોગ્ય નથી. આ પ્રરૂપણા જે કરવામાં આવી છે તે મૂળ સૂત્રકારે કહી છે. ભૂતના, વર્તમાનકાળના ચોવીસ, વીસ કે એકસો સિત્તેર એ સર્વે તીર્થંકરો આ પ્રમાણે કહે છે. અર્હન્નો ભવાંતરથી આ સંદેશો જાણીને

જ-લઇને જ જ મે છે કોઇ પણ જીવને બેઇ પણ જીવે મારવા વિગેરેનો હક નથી આ સદેશો કહો કે સમ્યક્ત્વ કહો તે પ્રથમ ભવથી લઇને જ આવે છે તે મજોગને આધીન ક સ્વાર્થને આધીન નથી પણ ભવાત થી સાચેવો, સર્વ જગતના હિતને માટે ધારેલો આ સદેશો છે

શકાના સમાધાન માટે તત્ત્વોનુ નિરૂપણ

તે કહે છે તેમા ' आख्यायति ' આદિ ચાર શબ્દો કમ ? માન 'કહે છે' એમ કહોને ? સંદેશો કહેવામા એ વાત ચોક્કસ છે કે જે શ્રોતાના સદેહનુ સમાધાન ન કરે તેનુ ફળ ન થાય તેનો અમલ ન થાય ફળ ત્યારે જ મળે કે જેટલી શકા થાય તે દરેકનુ સમાધાન કરાય કરવાથી ફાયદા ન કરવાથી નુકસાન આદિ સર્વ જણાવે ત્યારે જ શ્રોતાઓને તેની અસર થાય અને તેને આધારે તેઓ વર્તી શકે ત્યા સુધી આપેલો સદેશો કાર્યને કરનારો થાય જ નહિ ટીકાકાર કહે છે કે—નવે તત્ત્વોનુ નિરૂપણ તે આ સદેહના નિ ાકરણ માટે છે અથવા તેની સિદ્ધિ માટે જ છે તે વિના સદેહની સિદ્ધિ ન થાય

જીવતત્ત્વ સાબિત કરવાની જરૂર

જો જીવ છે એમ માને તો જ તે અગે ઉપદેશપણ શ્રોતા પણ હે પણ જીવ જ ન માનવામા આવે તો પછી મારવાદિનુ ચાર જ ક્યાથી ? માટે પ્રથમ જીવ પદાર્થ જ આ ઠેરાને અગે સાબિત કરવો પડે તે વિના અધિકારી કે અધિકારનુ વર્ણન કરી શકાય નહિ એટલે આજ્ઞા કરનારા અને આજ્ઞા પાળનારા નક્કી ક્યારે થાય ? જીવતત્ત્વ નક્કી કરાય તો જ જો જીવતત્ત્વ નક્કી ન કરાય તો તેમને તા નાદિ ન ક વાનો અધિકાર વિગેરે કહેવાનુ કઇ પ્રયોજન નથી આથી હવે પ્રથમ જીવતત્ત્વ સાબિત કરવાની જરૂર છે

જીવ પદાર્થનુ નિરૂપણ

એકનુ જીવતત્ત્વ સાબિત કરવામા પરિણામ એ આવે કે ડાગરના બદલામા ચોખા આપવા જેવુ થાય અહીં એમ્લા જીવ

પદાર્થને માને તો સંદેશા ઉપર કીણી જ ફરી વળે. જીવને માનવો કેવો ? અનંત જ્ઞાનદર્શનાદિવાળો, અમૂર્ત્ત કે જે બોલે નહિ, મારે નહિ, એને મરાય નહિ, એ સાંભળે નહિ. દ્દષ્ટાંતે કહે છે કે આ જીવને હથિયારો છેદતાં નથી, અગ્નિ બાળતો નથી, એને ભેદી શકાય નહિ, એમાં વિકાર થાય નહિ. આવી રીતે જીવના સ્વરૂપમાં તમારા હકની વાત જ ઊડી ગઇ એટલે કોઇથી કોઇને તાબેદારી, પીડા કરવાપણું વિગેરે થવું જ નથી. અહીં જીવપદાર્થ સંદેશાને તોડનાર બન્યો. કારણ કે પોતે અરૂપી હોઇ મારે નહિ અને મરે નહિ. ઇતરો કહે છે કે હું એને મારું છું અથવા મરું છું એમ જે કહે તે મૂર્ખ છે. એ બે મરતા જ નથી. કારણ કે જીવ એવી ચીજ છે કે કોઇ દિન હણતી નથી અને હણાતી પણ નથી. અહીં સંદેશાની સિદ્ધિ માટે જીવપદાર્થનું નિરૂપણ તે તે સંદેશાને જડમૂળથી ઉખેડી નાખે છે. કારણ કે જીવ અરૂપી છે. ભેદાય છેદાય નહિ, પછી કહેવાનું રહે જ કેમ કે " કોઇને મારશો નહિ ! "

આકાશના ચૂરેચૂરા થવાનું કહેનાર હાંસીને પાત્ર

કોઇ કહે કે આકાશના ચૂરેચૂરા થવાના છે અને તેથી સાવચેત રહેજો. એમ કહેનાર વક્તાને લોકો હાંસીપાત્ર ગણે. તેમ અહીં જે જીવ કોઇને મારતો નથી કે પોતે મરતો નથી તેવાને અંગે મારણ, તાડન, તર્જનાદિ કહો તે બને કેમ ? અહીં બીજાને પીડા કરે કે બીજો પીડા પામે તે સર્વ વાતો અજીવ પદાર્થને અંગે છે. ઔદારિકાદિ શરીરો જે અજીવરૂપે છે તે જીવને લાગેલા છે તેથી આજ્ઞા, પીડા, બળાત્કાર, મારણ, તાડન આદિ થાય જ છે. આ સર્વ અજીવ ઉપર છે. જીવ એકલો હોત તો આ સંદેશાની જરૂર નહોતી, પણ અજીવ પદાર્થ માનેલો છે જગતમાં સિદ્ધ છે અને આત્માને વળગેલો છે તેથી તાડન, તર્જનાદિ માનવા પડે છે.

અજીવ પદાર્થ કહેવાની જરૂર શી ?

કહો કે અજીવપદાર્થ ન મનાય તો સંદેશાની સિદ્ધિ થાય

નહિ, માટે અદેશાની સિદ્ધિ માટે અજીવપદાર્થ માનવો રહ્યો જીવ, અજીવને તત્ત્વો માનવાથી ભગવાનને બોલવા લાયકપણુ થયુ આ જે હુકનો વિષય કહ્યો તે અને આજ્ઞાનારા જીવો પણ છે, એ બે વાત બની

અનિષ્ટનિવારણ અને ઇષ્ટપ્રાપ્તિ માટે કાયદો

જગતમા પ્રવૃત્તિમાત્ર ઇષ્ટની સાધક છે નિવૃત્તિમાત્ર અનિષ્ટને સાધનારી છે, કોઇપણ મનુષ્ય કાર્યની નિવૃત્તિ ત્યારે જ ઇચ્છે કે જ્યા આપત્તિનો સંભવ હોય, તેવી જ રીતે પ્રવૃત્તિ પણ જો ઇષ્ટને આપનારી હોય તો જ કર અહી અદેશા પ્રમાણે ચાલનારને શુ ફળ કે નુક્સાન થાય તે જણાવો 'જેમ લાડકારી અને ચોરી બન્નેમા ફળ કે નુક્સાન ન હોય તો કોઇ કેમ ન રહે' અને પ્રવૃત્તિ પણ ન કરે જગતમા પ્રવૃત્તિ ઇષ્ટની સિદ્ધિ દેખીને જ થાય અને તેથી જગતમા કહેવાય કે જો કાયદાની પાછળ તેના ભંગની શિક્ષા ન હોય તો તે કાયદા કાગળનુ ચીથરુ જ ગણાય અથવા કોઇપણ રાજ્યના હિતનુ કરવાનુ હોય તેમા ફાયદો ન જણાવાયો હોય તો તે હુકમનો કઇ અર્થ જ નથી જો કાયદો પાળવાથી અનિષ્ટનિવારણ ઇષ્ટપ્રાપ્તિ ન હોય તો કાયદાનો કઇ અર્થ જ નથી

બે તત્ત્વો કહેવાથી કામ ન સરત ?

ચોરાશી લાખના જીવો અનતાનત છે તેમાથી કોઇને પણ મારવા આદિનો કોઇને ય હુકમ નથી જો હુકમનુ ખડનાદિ કરવામા નુકસાન ન હોય અને પાલનમા ફાયદો ન હોય તે હુકમની કિંમત જ નથી જો હુકમના અંગે પાલનમા જબરજસ્ત ફાયદો હોય અને ભંગમા ગેરફાયદો હોય તેની જ કિંમત છે આ જિનેશ્વર મહારાજનો ઢંઢેરો છે તેમા પ્રવૃત્તિ કરવાથી ફાયદો ન હોય અને તેનાથી વિરુદ્ધ વર્તનારને નુકસાન ન હોય તો પછી તે ઢંઢેરા હવામા જ ઊડી જાય આશ્રવ, સંવર માનો! આ ઢંઢેરામા બે તત્ત્વો માન્યા સિવાય એક ડગલુ પણ આગળ ચાલી શકાય તેમ નથી અહી કોઇ કહે કે

જીવ, અજીવ એ બે જ તત્ત્વોમા સર્વ તત્ત્વો આવી જાય છે. એ બે તત્ત્વની બહાર તો કંઇ નથી. **જેટલું વધારે વેતરે તેટલા વધારે બખિયા દેવા પડે.** અહી તત્ત્વો વધારે માનો તો દરેકની સ્થાપના કરવી પડે. અહી સાત કે નવ કહીને કામ શું ? જીવ, અજીવ એ બેને જ તત્ત્વો કહો. જડ અને ચેતન એ બેની પરિણુતિ થયા પછી જગતમાં રહો કે વનમા. જગતમા એવો કોઇ કાયદો ન હોય કે કાયદો કરો પણ તેના ફળ–નુકસાનને ન જ જણાવો એ બને જ નહિ. તેમ અહીં જીવ, અજીવ બે તત્ત્વોનો સંદેશો તાડન, તર્જનાદિ બધ કરવા માટે છે.

આશ્રવ સંવર તત્ત્વ એટલે શું ?

તે ઢંઢેરાથી વિરુદ્ધ વર્તનારને નુકશાન શું ? તે પ્રમાણે વર્તનારને ફળ શું ? તેનું નિરૂપણ કર્યા વિના તે બે તત્ત્વો નકામા થાય, તેથી તેના ફળ માટે બે તત્ત્વો જણાવવા પડયાં. હવે ઢંઢેરાથી વિરુદ્ધ વર્તન કરે તે ત્રણે પ્રકારના પાપ બાંધે એટલે મનથી વિરુદ્ધ વર્તે, વચનથી, કે કાયાથી ઢંઢેરાની વિરુદ્ધ વર્તે તે સમયેસમયે અનંતાં કર્મો લાવવાવાળો થાય. જેમ પેલા વાંદરાએ કહ્યુ કે હું ઘર કરું નહિં પણ કરેલું ભાંગી તો નાખું, તેમ અહીં જે ન માને તેને કર્મબંધ થાય પણ જે ઢંઢેરો માનો તેને પાપબંધ થાય ખરો ? તો કહે છે કે ના, તે પાપ બાધે જ નહિ તેથી તેને સંવર થાય. અહી ઢંઢેરા પ્રમાણે મન, વચનને કાયાથી વર્તે તેનુ નામ જ સંવર.

મુસ્લિમ ક્રિશ્ચિયન માન્યતા

પાપ બાધે તેથી ગુનો, તેની શિક્ષા અને છેડો હોય. તેમ અહીં કર્મ બાધેલાં હોય તે દુઃખો ભોગવીને પણ છોડી શકે છે. કર્મબધ કર્યા પછી તે છૂટી શકે જ નહિ એમ મુસ્લિમ કે ક્રિશ્ચિયન જેવુ નથી. તેઓ માને છે કે દુનિયાનો પ્રલય થશે ત્યારે પયગબર આવશે. કબરમાથી દરેકને ઉઠાડીને સારા કર્મો કરનારાને સ્વર્ગમાં અને ખરાબ કાર્ય કરનારાઓને જહન્નમ એટલે નરકમાં મોકલશે. પણ

પછી ત્યાથી છેડો ક્યારે આવશે ? આવુ કોઇ પૂછે તો કહેશે કે તુમ કાફર હો મોગનાઇ ગજ્યમા ' डाल दो जेलमें ' એમ અહી નથી કર્મો ભોગવાય તેવી નિર્જરા થાય એને આવેના કર્મો આત્મા માથે બધાય પછી તે ભોગવાય એને છૂટે

મેલ કરવતિયા કરવત કે મોચીડાના મોચીડા

એક મોચી મરવી કરવત મૂકાવવા ગયો ધાગાપથીઓનો ધધો એ હતો કે જાનવાળાઓને કાશીમા ફાડવા અને સ્ત્રીઓને સતી તરીકે બાળવી હજી કાશીમા કરવત છે અને ત્યા લાખો મનુષ્યની હત્યા એ કરવતથી થયેલી છે ધાગાપથીઓના અગે દોરવાયેલા મોચી મરવાની કરવતથી મરી જાય તો તેને ધારેલો જ મ મળી શકે તેમ મનાતુ હતુ આજકાલ ફાસી દેતી વખતે અધિકારી પૂછે કે તારે કાઇ જરૂર છે ? તેમ ત્યા કરવત આગળ મોચી ગયો, ત્યા તેને કરવતવાળાએ પૂછ્યુ ત્યારે મોચી વિચારે છે કે જ્યાર હાય ત્યાસુધી રાજા અને જોર ઘટે તો કેદી થવાય માટે તે તો નકામુ લડાઈ વિના વિચારીએ તો પોતાનુ ચાલે ત્યા સુધી રાજા પછી તો નાસભાગ કરીને ભાગી ગયે જ છૂટકો થાય છે હાલના રાજાઓ મહારાજાઓ જે જે કહો તે સર્વ પ્રથમવાળાઓનો ખાડો જ માટે માટે આપણે રાજા પણ નહિ જોઇએ પણુ સ્થાન થઇએ કારણ કે ચલાવતુ હોય ત્યા સુધી ચલાવીએ પણ પછી એ પ મોચી પણ દેવાય પણ પ્રધાનનુ સ્થાન લેવાય તોય રાજાનો હુકમ થતા મળી રાત્રે જયા તે કહે ત્યા જવુ પડે તો ભગવાની પની તો ફક્ત ગામનુ સભાળાય પણ મહીં તો ધીમીના કૂતરા જેવુ થાય છે કારણ કે રાજાનુ સારુ કરીએ તો રાજાપક્ષ દ્વેષ કરે અને રાજાનુ મા કરીએ તો પ્રજા ઉપાલભ આપે માટે તેણે અને વિચાર કર્યો કે અતે મોચીના ને મોચીડો થવા દે આવી

ઇચ્છા તે મોચીએ કરી. તેમ-આ ઢઢેરો માનવા છતાં જીવની દશા જો એની એ રહેતી હોય તો તે ઢઢેરાનું ફળ શું ?

ભયરહિત મોક્ષની સ્થિતિ

ઢઢેરાના ભયનો પ્રસંગ આવે નહિ, પાપનું જોર ચાલે નહિ તેવી એક સ્થિતિ મોક્ષની છે. અહીં સાત તત્ત્વ નિરૂપણ ન કરે તો સંદેશો કોઇ દિન ચોખ્ખો ન જ થાય. અહીં સંદેશાને સુધારાના ફરફરિયાં લાગી જાય પણ આ નવ તત્ત્વોની કલમોથી સુધારાયેલો સંદેશો ગોદાને લાયક ન થાય. અંતેવાસીઓને આ સંદેશો સમજાવવા માટે જીવ, અજીવાદિ સાતે તત્ત્વો સમજાવ્યા. વળી તેમાં શંકાનું સમાધાન કરવું તેનું નામ **प्रज्ञापयन्ति** પ્રજ્ઞાપન કરવું, સર્વને સર્વ ભાષા પ્રમાણે પરિણમે તેવું બોલવું કહેવાય શંકાના સમાધાનપૂર્વક કહેવું તે પ્રરૂપવું. અહીં પાલન, ભંગ આદિ અને છેડો જણાવ્યા તે પ્રરૂપણા કહેવાય. અહીં સાધન પ્રાપ્ત કરવા દ્વારા તત્ત્વનું સ્વરૂપ જણાવવા દ્વારા આ સંદેશો સાચો ઠરાવવા માટે તે ભગવાન્ કેવી રીતે જણાવે છે તે અગ્રે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન : ૫૧

सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि मोक्षमार्गः ॥

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ **શીલાંકાચાર્યજી** મહારાજ ભવ્ય જીવોના ઉપકારાર્થે **આચારાંગ સૂત્રના** ચોથા અધ્યયનની ટીકા રચતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે " **सम्यग्दर्शनज्ञान-चारित्राणि मोक्षमार्गः** " " **मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकषाययोगा बन्धहेतवः !** " જગતમાં જ્ઞાન એ સુંદરમાં સુંદર ચીજ, પરંતુ તેની સુંદરતા, બુદ્ધિ, અક્કલ, હોશિયારી ને પ્રામાણિકતાને અંગે જ રહેલી છે. જો તે અપ્રામાણિક મનુષ્યમાં આવે તો તે શ્રાપરૂપ ગણાય છે,

પણ પ્રામાણિ પુરુષની જ શુદ્ધિ, ગમ્ય વખાણાય છે તેવી જ રીતે જગતમા વિનય વિવેકની કિંમત છે પણ તે પ્રામાણિકને અંગે જ જેઓ બેઇમાન હોય તેઓનો વિનય વિવેક નકામો ગણાય જગતમા શુદ્ધિ આદિની સુંદરતા તેને આધીન છે. રૂપ તેમ પ્રામાણિકતાને આધીન એ સુંદરના પ્રામાણિકતાને આભારી છે ઈમાનદારીને આભારી છે અપ્રામાણિક પુરુષની શુદ્ધિ અપ્રમાન દારી કે સુંદરતા ન ગણાય

મોક્ષમાર્ગે જવાનો નિશ્ચય તે જ સમ્યગ્દર્શન

અહીં એ જ વાત શાસ્ત્રમા જણાવી કહે છે કે જે મનુષ્યો આત્મકલ્યાણની, મોક્ષ મેળવવાની કે પાપનો ડર રાખવાની પુરુષવૃ ગર્થીપણ મેળવવાની શુદ્ધિ થઇ નથી તેમ (કર્મબંધ તોડવાની જેઓની શુદ્ધિ થઈ નથી તેઓનુ દર્શન શુ ગણાય [illegible] સુંદર એને કહેવાય કે જે આત્મા નિર્મળ થવાના પગલા લે, મારો આત્મા મોક્ષરસ્તે જવો જોઇએ એવો નિશ્ચય જેનો હોય તેનુ નામ જ સમ્યગ્દર્શન તેવો સમ્યગ્દર્શનવાળો જે હોય તેનુ જ્ઞાન તે જ જ્ઞાન તેનુ વર્તન તે જ સમ્યક્ચારિત્ર

આત્માને કર્મરહિત આનંદમય બનાવવાનો રસ્તો

સમ્યગ્દર્શનનો [illegible] પીરનારુ પહેલુ તમારુ સૂત્ર કયુ હતુ? જગતના સર્વ જીવો પ્રાણો ભૂતો કે સત્ત્વો [illegible] ધાત [illegible] નો [illegible] ત [illegible] કરવા લાયક નથી મારવા લાયક નથી તાબે [illegible] લાયક નથી [illegible] કરવા લાયક નથી કે પીડા કરવા લાયક નથી એ જે પાય [illegible] કોઈપણ જીવને [illegible] કોઇપણ જીવ ધારણ કરવાને [illegible] નથી આનો માનવુ [illegible] જીવને [illegible] પણ દુઃખ લાગે [illegible] નથી એવી ભાવના તે જ સમ્યગ્દર્શન તે શાસ્ત્રનુ જ્ઞાન ભણે તેનો મનુષ્ય સમ્યગ્જ્ઞાની કહેવાય, અને આનો મનુષ્ય જે વર્તન કરે તે સમ્યક્ચારિત્ર કહેવાય માટે.

બળાત્કાર આદિનો હક નથી એવો જે સદેશો માનવો તેનું નામ સમ્યગ્દર્શન. તેનું જ્ઞાન તે જ સમ્યગ્જ્ઞાન અને તેનું વર્તન તે જ સમ્યક્ચારિત્ર. આથી વળ્યું શું ? તો કહે છે કે '**મોક્ષમાર્ગ.**' આ ત્રણ વસ્તુ જ મોક્ષનો માર્ગ છે. આત્માને કર્મરહિત આનંદમય બનાવવો હોય તો આ રસ્તો છે.

મિથ્યાત્વ કોને કહેવાય ?

સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર આવે કે મોક્ષમાર્ગમાં આવ્યો ગણાય અને તે માર્ગ મળે. તેના માર્ગે ન આવ્યા તેથી મોક્ષ નહિ મળે ને? બીજું તો કંઈ નુકસાન નથી ને? મોક્ષ મળવારૂપ અર્થકાર્યની સિદ્ધિ નહિ થાય એજ ને? મહાનુભાવ ! હજી તું જૈન થીઅરી–સિદ્ધાંત સમજ્યો નથી. મોક્ષ ન મળે એટલું જ નહિ પણ આત્મા કર્મથી બંધાય અને લેપાય, તેથી કર્મબંધના કારણો જણાવવા પડે. પ્રાણીઓ પરસ્પરને મારે કે આજ્ઞા કરે, બળાત્કાર કરે, પીડા કરે કે યાવત્ હણે તે તેમનો હક છે–જીવો, મરવો ભૂતો પણ આવી રીતે કરે તે તેમનો હક છે–એમ માનવું તેનું નામ મિથ્યાત્વ જેઓ એ **હકને નથી વિચારતા એવી તેનું નામ મિથ્યાત્વ નથી. મારવા વિગેરેનો હક છે એવી જે માન્યતા તેનું નામ મિથ્યાત્વ.** કોઈ પણ પ્રાણીને કોઈને પણ મારવા વગેરેનો હક નથી એવા ઢંઢેરાને ન માનવો તેનું નામ જ મિથ્યાત્વ છે એમ નથી પણ સદેશને ન માનવો તેનું નામ પણ મિથ્યાત્વ છે. વળી **હરિભદ્રસૂરિજી** કહે છે કે તત્ત્વની શ્રદ્ધા ન થાય તેનું નામ મિથ્યાત્વ છે.

કર્મબંધનું પ્રથમ કારણ મિથ્યાત્વ

કર્મબંધનું પ્રથમ કારણ મિથ્યાત્વ છે. મિથ્યાત્વ તે કર્મબંધનું કારણ કેમ? સમ્યક્ત્વ નિર્જરાનું કારણ ભલે હોય. સાચી માન્યતા તે આત્માનો ગુણ છે કે નહિ? જો તે સાચી માન્યતા આત્માનો ગુણ

મનાય તો પછી સાચી માન્યતા ન થવા દેવી એ પણ આત્માના ગુણનું રોકાણ છે જ્ઞાન એ આત્માનો ગુણ છે અને તે જ્ઞાન ન થાય તે કર્મનો દોષ ગણાય, તેમ અહીં પણ સાચી માન્યતા ન થાય તો કર્મનો જ દોષ છે, આપણે રીતસર ખોરાક લેતા હોઇએ હવાની અનુકૂળતા છતાં ખોરાક પચે નહિ ત્યારે જઠરાનો દોષ જ કહેવો પડે તેમ અહીં પણ સાચી માન્યતા આત્મીય ગુણ છે અને તે ન થાય તો તે કર્મનો દોષ છે એમ માનવું પડે

રસોળી અને ગુમડું થાય ત્યારની દશા

સામાન્ય નિયમ છે કે સોળી થઇ હોય તો પછી ખાનારને એમ નથી થતું કે હું આ ખોરાક લઉં છું તેનું પરૂ થાય રસોળીને ઔષધી લગાડીને બંધ ન કરાય ત્યાં સુધી ખોરાકનો રસ્તો જરૂર પાક તરફ જશે જ થયેલો વિકાર પોતાનો હિસ્સો વગર ઇચ્છાએ લીધા વિના રહે જ નહિ જેમ સોળી કે ગુમડું પોતાની મેળે તમારી અનિચ્છાએ પણ પોતાનો ભાગ લે છે તેમ અહીં સાચી માન્યતા માનવા અંગે તમારા આત્મામાં જ્યારે વિકાર થાય તેથી એ ખોટી માન્યતાને પોષવાનો વિકાર પણ થાય ખોટી માન્યતા ન થવી તે પાપરૂપી વિકારોને નોતરું દેનાર તેથી આગળ ચાલીએ ત્યારે લોકસ્થિતિ અને ધાર્મિક સ્થિતિ એ બંનેમાં આંતરું

લોકસ્થિતિ ધાર્મિક સ્થિતિ, પરમ ધાર્મિક સ્થિતિ

લોકસ્થિતિમાં કરે તેનું ગુનેગાર જેમ ચોરી કરનારને પકડ્યો તેમાં ગુનેગાર તો ચોર જ તેને ન પકડ્યા હોય તો ચોરનું આખું કુટુંબ તે ચોરીનો માલ ખાય પણ પકડાય ત્યારે દંડાય ચોર જ લોકસ્થિતિમાં ફળ ભોગવનારને કે અનુમોદનારને કોઈ ગુનેગાર ગણતું નથી ધાર્મિક સ્થિતિમાં કરનાર કરાવનાર અને યાવત્ અનુમોદનાર એટલે વખાણનાર પણ ગુનેગાર આ સામાન્ય ધાર્મિક સ્થિતિ પરમ ધાર્મિક સ્થિતિએ વિચારીએ તો પચ્ચખાણ આપે નહિ ત્યાં સુધી ગુનેગાર

એનાકિરિયની ક્રૂરી પત્નાય ચારે તેમાં નહિ કેવળ ખાંધા એક દિન પણ બાકરીની ન માપેલા હોય ત્યાં તે નાંગાર ગણાય. જેને તે રાખનારું અનેનિ પુષ્ય થયાર ત્યાર તે જ તે નિભુનેગાર ગણાય.

વિરતિ એટલે શું ?

આ રીતે અનાદિથી આપણા ભોગીઆ જ રહ્યા છે. કોઈ પણ ભવમાં પાપથી છૂટા પડ્યા નથી. અઢારે પાપસ્થાનકોને અનાદિ આ દુનિયાભરનીના ટ્રોળી ? તેમાં આપણે ભાગીદાર હતા. તેમાથી નીકળવાનું આપણે—વિરતિ કરીએ તો જ બચાવ થાય. અવિરતિ એટલે પાપથી નિવૃત્તિ ન કરવી તે. ખોટી માન્યતા, ખોટી માન્યતા કર્મબંધન કરનારૂ છે તેમ પચ્ચક્ખાણ ન લેવાય તે પણ કર્મબંધન કરનારૂ છે. ચાહે કે આવી વાત આવ્યો હોય તો તે એક એનો જ વિચાર કરો, સર્વને બચાવ્યું નહિ કે. આગ જેવા હિંસક પ્રાણી દેખીને દરેકનું કાળજું ધમધમે વાઘ આપણી હિંસા કરવા તૈયાર થાય. તેમ આપણે પણ દરેકે દરેક પ્રાણીઓના હિંસક વાઘ બનીએ છીએ જેમ સિંહને આગે કે વાઘને આગે તેનો પંજો ન ચાલે તેવી જગાએ જઈએ તો જ નિર્ભય બનીએ અને બાપડારૂ પ્રસંગથી છૂટીએ તેનું નામ જ વિરતિ. બાપડારૂ હવાનું પાણી ગેલનું તેનું નામ જ વિરતિ.

અવિરતિ, કષાય એ પણ કર્મબંધનાં કારણો

જેની વિરતિ ન થાય તે સર્વનું પાપ બંધાય. આથી અવિરતિ એ પણ કર્મબંધનું કારણ છે. માન્યતા સાચી હોય અને સર્વથા પચ્ચક્ખાણ કર્યા હોય તો તે મનુષ્ય બચ્યો ને ? તો કહે છે કે ના. હજી ઘણી વાર છે. કારણ કે કષાયકાકો અંદર હોય એટલે ક્રોધ ધમધમતો હોય, માન ઉપર ચડ્યો હોય, માયામાં આપણને મૂઝવી નાખતો હોય. લોભને અંગે સમુદ્રમંથન કરતો હોય. જેમ ચંડકોશિયાની ક્રોધની સ્થિતિ જોઈને ! બાહુબળજી બાર માસ અભિમાનમાં

ઊભા ને ઊભા સૂકાય ! મલ્લિનાથજીનો પ્રથમ ભવ વિચારો ! તેઓએ જેની સાથે દીક્ષા લીધી પોતે મોટા છે વિચાર આવ્યો - મારી મોટાઈ રહેવી જોઈએ તે ઘટવી ન જોઈએ તે બનતા બને કેમ ? ખરી ? ઘણો વધુ ધર્મ આ બધા કરતા કરુ તો તેમ બને ધર્મ કરવા કેવી રીતે ? પ્રથમ છએની પ્રતિજ્ઞા છે કે બધાએ સરખું કરવુ પણ માત્ર અહી અધિક ધર્મ તપરૂપ કરવા છે અહી લૂટવાનું નથી જર જમીન જોગ નથી જોઈતી માત્ર ધર્મગ્રહણ અધિક કરવુ છે પ્રતિજ્ઞા પણ છે, છતા રસ્તો કાઢ્યો ક પારણાના દિને મને આજે ઠીક નથી માટે નથી વાપરવુ એમ કરી પારણુ ન કરે અને બીજે દિવસ પેલા લોકની સાથે ઉપવાસ કરે એટલે અઠ્ઠમો કર છે શાસ્ત્ર કા આનુ નામ માયા કહે છે એ માયાએ મલ્લિનાથના જીવને મિથ્યાત્વમા લઇ જઈ સ્ત્રીવેદ બધાયો આની ધર્મરૂપી માયા પણ સ્ત્રીવેદ બધાવે તો પછી બીજી માયા શુ ન કરે ? કહો કેવો જુલમ ? અહી ઠાનિ તપ કર્યો તેમા પ્રથમ ગુણસ્થાનકે પટકાના સ્ત્રીવેદ બાધ્યો કહો અહીં સમ્યક્ત્વ નિર્ગતિ છતા આ ધ્યાનના પરિણામે નીચ સ્થાને આવ્યા

ધર્મના ઉપકરણના લોભનુ પરિણામ

એવી રીતે લોભને અગે વિચારો શાસ્ત્રકાર કહે છે કે અગિયારમે ગુણઠાણે સાધુ ચડયા છે તેમા યો લોભ ક્યોં જેના પ્રતાપે આવીને પ્રથમ ગુણસ્થાનકે પટકાયા મારે મુહપત્તિ સારી જોઈએ ઓઘો સારા જોઈએ આવા મમત્વભાવના પ્રતાપે અગિયાર માથી પટકાય, તો પછી બીજા લોભની તો વાત જ શી કરવી ? ધર્મના ઉપકરણોને અંગે આવા લોભ થાય ત્, તો પછી મિથ્યાત્વ અવિરતિ ટાળ્યા જેના સ્વભાવથી ડાઘો ન ટાળે તો અંતે મોગાડા નો મોચીવ ૯

પ્રમત્ત, અપ્રમત્તદશા અને યોગ

સર્વ જગ્યાએ મિથ્યાત્વ, અવિરતિ અને કષાય એ ત્રણ જ કહે, પણ ગુણઠાણાની અપેક્ષાએ પ્રમત્ત અપ્રમત્તદશાની અપેક્ષાએ વિચારે છે ત્યારે યોગને પણ કર્મબંધનું કારણ માને છે. દશમે ગુણઠાણે કષાયના ક્ષય માનો છે અને અગિયારમે ગુણઠાણે પણ કર્મબંધ તો માનો છો ને ? તો કહે છે કે પ્રથમના મિથ્યાત્વાદિ ન હોય પણ યોગનું ચલન થાય એટલે આત્માને સ્થિરતા ભાવ ન રહ્યો તેથી કર્મબંધ થાય.

આનો આ જ જીવ અને આનો આ જ શિવ

આવી રીતે કર્મબંધના કારણો સમજાવ્યા છતા મિથ્યાત્વ તે જીવના ઘરનું કે જડના ઘરનું તેવી જ રીતે સમ્યક્ત્વ કોના ઘરનું ? જડના ઘરનુ મિથ્યાત્વ કહો તો તે જીવને કેમ હોય, અને જીવના ઘરનું હોય તો તે સિદ્ધને જ હોય ? અહીં મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય, પ્રમાદ અને યોગ તે પણ જીવના ઘરનાં કે જડના ઘરના ? તેને માટે કહે છે કે વાત ખરી, પણ જે સ્વરૂપે સત્ત્વ અને પરરૂપે અસત્ત્વ માનનારા છે તેમને આ ચાર માનવામાં વાંધો નથી. જીવ કર્મસહિત હોય ત્યારે તે સંસારીપણે અસત્ અને સિદ્ધપણે સત્ થાય. સ્વપર-ભાવે કરી એટલે સ્વપણાની અપેક્ષાએ મિથ્યાત્વાદિ સહિત હોય ત્યારે કર્મબંધ છે. સિદ્ધદશાએ જશે ત્યારે મિથ્યાત્વાદિની અપેક્ષાએ કર્મબંધ-પણું નહિ રહે આનો આ જ જીવ અને આનો આ જ શિવ.

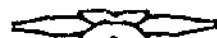
વસ્તુને સામાન્ય વિશેષ સ્વરૂપથી ઓળખો !

અહીં કર્મબંધ કેમ ? સંસારમાં જીવરૂપે કર્મનું અસત્ત્વ અને સિદ્ધપણામાં જીવરૂપે સત્ત્વ, આવી રીતે સ્વરૂપે સત્ત્વ અને પરરૂપે અસત્ત્વ માનવામા આવે ત્યારે જ બંધના હેતુઓ મનાય. તે બીજા રૂપે સત્ત્વ અને બીજારૂપે અસત્ત્વ હોય તો જીવ અજીવ બને અને અજીવ તે

જીવ થાય અને જિનરૂપ જીવ અજીવપે બને અને મળાતું અજીવ પણ જીવ થાય અને જીવ પણ અજીવ થાયને? વાત ખરી પણ જેમ એ વાત ધ્યાનમા રાખવી સામાન્યવિશેષ સ્વરૂપથી વસ્તુ ઓળખવી દુનિયામા જે મનુષ્યપણુ તે મનસામાન્ય તેમા પુરુષપણુ સ્ત્રીપણુ તે વિશેષ આપણામા અહી મનુષ્યપણુ અને પુરુષપણુ એ બને સામાન્યવિશેષ ધર્મો એ જ વ્યક્તિમા હૈના હોય છે જેને ગતો સામાન્યપણુ ન હોય તેમા પરંગો ન થાય જીવો ગતો સામાન્યપણુ નથી તેથી તે અજીવ થાય જ નહિ અહીં સાગી મને સિદ્ધજીવો અને જીવપણુ સામાન્યપણે હોય છે અહીં સામાન્ય ગતો વિશેષ પતત્ત્વ ન હોય તો જીવ અજીવના ભેદો જ ન હોય

સમષ્ટિ અને વ્યક્તિસ્વરૂપ દરેક પદાર્થ

સમષ્ટિ અને વ્યક્તિસ્વરૂપ દરેક પદાર્થ છે આર્દ્રસ્વરૂપ મનુષ્ય સ્વરૂપ અનાર્યસ્વરૂપ મનુષ્યસ્વરૂપ જાતિપણે લેવાય એટલે વ્યક્તિ રૂપે પણ છે અને સમષ્ટિ રૂપે પણ છે અહીં સામાન્યવિશેષરૂપ હોવાથી અનાની નાની ગતિ તિ વિ નિ બની શકે છે સ્યાદી મનીને ગમ્યાદી બને છે આ સર્વ ક્યારે બને? કે પદાર્થ સામાન્યવિશેષ પણે મનાય તો જ આવી રીતે મંગળ નિરૂપણુ કર ત્યારે આખ્યાન રૂપણ અને પ્રજ્ઞાપન એ બધી વસ્તુઓ જુદા રૂપે ક્યારી પડે તે ન વિચારીએ તો આખ્યાનાદિ એક જ અર્થમા છે, તે અતીત કાળના વર્તમાનના ભવિષ્યકાળના તીર્થંકરો એ જ વાતને કહે છે જણાવે છે તે વાત કહી અને ફરીને જણાવે છે તે અને જણાવાતો

णमोऽत्थुण समणस्स भगवओ महावीरस्स

ષોડશક-પ્રકરણ

—(०)—

દેશનાકાર

આગમોદ્ધારક આચાર્યશ્રીઆનન્દસાગરસૂરીશ્વરજી

વ્યાખ્યાન ૧

बालः पश्यति लिङ्गं मध्यमबुद्धिर्विचारयति वृत्तम् ।
आगमतत्त्वं तु बुधः परीक्षते सर्वयत्नेन ॥ (षो० १, श्लो० २)

દુનિયાના જીવો એટલે સગીર

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજ ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે ધર્મોપદેશ દેતા થકા સૂચવી ગયા કે—

આ જગતમાં પોતાની માલિકીની જે ચીજ તેને જે ન સમજી શકે તે તેનો સદુપયોગ શી રીતે કરે ? તથા તેનો દુરુપયોગ પણ શી રીતે કરી શકે ? કારણ ? હક્કદાર કે માલિક છતાં પણ વસ્તુ શી ચીજ છે તે વાત સમજનારા બહુ જ ઓછા હોય છે

અર્થાત્ સ્વતંત્ર માલિક છતાં પણ તેને વસ્તુના માલિક તરીકે જગત-માં સ્વીકારનારા ઓછા હોય છે અને આથી સગીર શબ્દ વાપરીએ છીએ. જેમ સગીર એ મિલ્કતનો માલિક છતાં કબૂલ કરાતો નથી અને માલિક છતા કબજો સોપાતો નથી. કારણ કે મિલ્કતનો સદુપયોગ કે દુરુપયોગને નથી સમજતો માટે માલીકી તેને સોંપાતી નથી. જ્યારે તે સદુપયોગાદિ સમજે ત્યારે જ તેને માલિકી સોંપાય. અહીં વ્યવસ્થા કરવાનો હક્ક માલિક છતાં પણ રહેતો નથી. આ દુનિયાની વાત. જ્યારે બીજી બાજુ દુનિયાના જીવોને સગીર ગણવા, પણ ઉંમર લાયક ન ગણવા એમ હરિભદ્રસૂરિજી કહે છે.

ભરવાડ ને મોતીનું પાણી

દુનિયાના જીવોને મળેલી મિલ્કતનો જ ખ્યાલ નથી. કારણ? કોઇ પ્રણ મનુષ્ય જન્મે છે તે સર્વ ખાલી મૂઠીએ જ અવતરે છે. બલ્કે ભરેલી મૂઠીએ જન્મતા નથી. હવે કેટલાઓ ‘ લઇને જન્મે છે, ’ એમ કહે છે તે વાત ખરી છે પણ તે વિચારવા જેવું છે. જેમ ચાર ઝવેરી છે. જાય છે. એક રસ્તામા ભીલો ભેગા થયા છે, ત્યા ઝવેરીઓ વાત કરે છે કે આ મોતીમા પાણીનો તો દરિયો છે. આ સાંભળી ભીલો પરીક્ષા કરે છે. લૂગડું મૂકી ભીંજાવવા ગયા પણ ભીંજાયું નહિ. અહીં હકીકત એ છે કે ભીલ તળાવ કે નદીના પાણીને પાણી સમજે છે પણ તે મોતીનું પાણી સમજતો નથી. તેમ આ દુનિયા પૈસો-સોનું-ઘર-મકાન આદિને જ મિલ્કત સમજે છે, બીજી કોઇ પણ ચીજને તે મિલ્કત તરીકે સમજતો નથી.

જીવ આગળ કેમ વધ્યો ?

પ્રથમ તે જીવ મન, વચનની કંપની વિનાનો હતો. કાયા પણ સૂક્ષ્મ, તે પણ કેવી તો આંગળના અસંખ્યાતમા ભાગે જ હતી. વળી તે અનંતા જીવોની મિલ્કત હોય છે. અનાદિથી આ જીવ આવી

મિકલકતવાળો હતો સૂક્ષ્મ-આગળના અસંખ્યાતમા ભાગની તેમાં અનંતમો ભાગીદાર આ જીવ છે, તેમાથી પુણ્યજોગે વધ્યો ત્યારે જ એક શરીરનો સ્વતંત્ર ભાગીદાર થયો એટલે પ્રત્યેક થયો દષ્ટિએ દેખી શકાય તેવો બની તેનાથી આગળ વધ્યો એટલે રસ જાણવાની શક્તિવાળો બન્યો જો પાછળ પડયો હોત તો પાછી તે જ દશા-મૂળની આવે જેમ દરિયાના વળમા જે ચીજ ગુમે તે પાછી કંઈ આવવી મુશ્કેલ બને તેમ અહીં પણ સમજવુ પુણ્યયોગે બે ઇન્દ્રિયમાં અને તેનાથી આગળ વધે તો તેઇન્દ્રિયમા આવી જાય ત્યારે ઘ્રાણ એટલે ગધ જાણવાની તાકાત મળે તે વખતે જો પાછો ચક્કરમા પડે તો પાછો એકેન્દ્રિયાદિમા આવે અને જાય, પણ કોઇક પુણ્યસજોગે તે સ્ખ્ખપટ્ટીમાથી ચક્ષુરિન્દ્રિયની તાકાતવાળો-ચાર ઇન્દ્રિયવાળો બને ત્યા પણ ચક્રાવો ખાય તો પાછો એકેન્દ્રિયાદિમા જાય અને વળી કદાચ પાછો શ્રોત્રેન્દ્રિયની તાકાતવાળો બને આ પાંચ શક્તિઓ કોઈ પણ મનુષ્ય જન્મે છે ત્યારે સાથે લઇને આવે છે બાકી રોડાં કે રોકડા તો બને નહિ લાવનો હોય એ તો એના ભાગ્યમાં હશે તેવાં મળશે.

મનુષ્યપણુ ક્યારે ?

આ પાચ તાકાત છતાં પણ જેમ વરસાદનાં દેડકા છે તેને વિચારની તાકાત એટલે મન નથી અહીં પચેન્દ્રિય મનુષ્ય રૂપે જે બાલક જનમે છે તે વિચારની શક્તિ વિના જન્મતુ નથી એટલે પાંચ શક્તિ સાથે મન લઇને અવતરે છે અને તેથી મનુષ્યત્વનુ દુર્લભપણુ બતાવ્યુ છે આપણે જોઇએ છીએ કે અગ્નિમા પ્રવેશ કરનારા બધા મરી જતા નથી પણ એક બે જીવી પણ જાય, તેમ પાણીમા તરનારા બધા ડૂબી ન જાય અહીં સેકડે એક બેને બચ નારા જાણીએ છીએ, છતાં ત્યા ભય નથી લાગતો ? અહીં અનતા

જીવોમાંથી એક બે જીવો મનુષ્યપણે આવે છે એમ ચોક્કસ નથી, પણ અનંતામાંથી અનંતમો ભાગ બચવાવાળા હોય છે, તેની ગણત્રીમાં આપણે આવેલા છીએ. જો એમ ન હોત તો આ મનુષ્યપણામાં આવી શકત જ નહિ. આવું પંચેન્દ્રિયયુક્ત મન સહિતપણું જે આપણા જેવા ભાગ્યશાળીઓને મળેલું છે તે ભાગ્યયોગે આવી સ્થિતિ જ્યારે જીવોને અંગે દેખે છે ત્યારે કહે છે કે–ન હોય તેને થશો નહિ પણ હોય તેનું જશો નહિ. તેના કરતાં શાસ્ત્રકાર કહે છે કે–મિલ્કતને અવળે રસ્તે ફના કરે તેના કરતાં બીજી રીતે જાય તે બહુ જ ખરાબ ગણાય. વ્યાપારમાં ખોટ જાય તો હજી વ્યાપારમાં ગયા એમ કહેવાય, પણ જે રાંડોમાં કે જૂગટામાં ખોએ તે તો બહુ જ ખરાબ ગણાય.

સગીરના વાલી તીર્થંકર

કોટિધ્વજનો છોકરો દુર્વ્યસનોમાં મિલ્કતને ઉડાવે, તેથી સજ્જનને તો દયા જ આવે. જેમ ગધેડો પારકા ખેતરની દ્રાક્ષ ખાય છતાં સજ્જનને તો દયા જ આવે, તેમ અહીં પણ ભવ્ય જીવો પોતાને મળેલી અપૂર્વ ચીજ જે પાંચ શક્તિરૂપી ઇન્દ્રિયો, મન તેમજ મનુષ્યપણું આદિનો દુર્ગતિમાં જવારૂપે ઉપયોગ કરે, અગર તે મળેલી મિલ્કતને સમજે નહિ, તેમજ પોતાની મિલ્કતના સદુપયોગ કે દુરુપયોગને સમજે નહિ તેઓ બીજાના વચનના આધારે પ્રવર્તવાવાળા ગણી શકાય. હવે જેઓ ન સમજે તેઓને પંચેન્દ્રિયપણા આદિ, સંજ્ઞીપણા આદિનો ઉપયોગ સદ્ગતિમાં કરવા માટે ઉપદેશ દેવાવાળા તરણતારણહાર તીર્થંકર મહારાજ હોય છે. જેમ સગીરની માલમિલ્કતનો વહીવટ કરવો પડે પણ સગીરને તો જોવા પૂરતું હોય, ધ્યાન તો તે રાખે. અહીં પોતાની જાત અને માલ માટે બીજો જ ઉપરી હોય, તેમ અહીં આપણી જાતમિલ્કતના માલિક તીર્થંકર મહારાજ છે. જો ત્રિલોકના નાથ તીર્થંકર મહારાજ માલિક

બ પા છે તો પછી તેઓએ પોતાના કબજામા આવેલા સગીરને ઊચી સ્થિતિએ લાવવો જોઈએ વાલીનુ કામ શુ ? સગીરનુ હિત તપાસવુ તે નહિ તો વાલીપણુ રદ કરાય જો સગીરનુ હિત ન સચવાય તો વાલીપણુ રદ કરાય તેમ અહી સંસારના જીવોના વાલી કોણ ? તીર્થંકર મહારાજા કેમ ? જીવોને મિલકતનો ખ્યાલ નથી તેમજ સદુપયોગ કે દુરુપયોગનો પણ ખ્યાલ નથી હવે જે જે અવસ્થામા જે વાલી હોય તેને તે તે અવસ્થાનુ હિત જાળવવુ જોઈએ જે રીતે હિત જળવાય તે રીતિએ વાલીએ જાળવવુ. ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજ ત્રણ જગતના માલિક તરીકે વાલી હોવાથી યોગ્યતા પ્રમાણે જીવોના હિતને માટે તેમને ધ્યાન રાખવુ જોઈએ તેમના હિતને માટે કટિબદ્ધપણુ ન રહે તો નવુ ન મળે અને મળેલુ હોય તો તે જતુ રહે તેમ અહી તીર્થંકર મહારાજ જગતના જીવોની મિલકત અને માલિકી સમજાવી તેનો જો સદુપયોગ ન કરાવે તો વાલીપણુ ન રહે

સર્વ મળે ત્યાસુધીના વાલી તીર્થંકર મહારાજ

સૂર્ય દયા લાવીને અજવાળુ ખૂબ કે કે પણ આખ જ ન ઉઘાડે ત્યા શુ થાય ? તેમ અહી જિનેશ્વર મહારાજે તો આખા જગતના જીવોના ઉદ્ધારને માટે શાસનની પ્રવૃતિ કરી પણ જે શાસનમા જ ન રહે તેનુ શુ થાય ? તેમ અહીં આ જીવ સગીર હોય પણ વાલીના કબજામા ન રહે ત્યાં શુ વળે ? કહ્યક સગીર કબજામા રહે તેવો હોય કહ્યા પ્રમાણે ચાલે તેવો હોય તો કામ લાગે, પણ વાલીના મથાના વાળ કાઢે તેવો સગીર હોય તો પછી તેનુ હિત ન થાય જેમ વાલીને અમુકજ સભારવુ પાલ કે દસ વર્ષ સુધી સભારવુ અને પછી નહિ એમ નહિ પણ કાયદા પ્રમાણે નીમાયેલો વાલી એકવીસ વર્ષ સુધી સભારે—નહિ તો

અઢાર વર્ષે સ્વતંત્ર સગીર થવાથી પછી જરૂર ન જ રહે. એકવીસ પછી તો લાયકાત હોય કે ન હોય તો પણ ચાલે-સ્વતંત્ર ગણાય. અહીં તીર્થંકર મહારાજનું વાલીપણું તેવું નથી. અહી તો મિલ્કત સંપૂર્ણ-પણે, સર્વકાળ સ્થાયીપણે, તેમાં જરા યે ઓછું ન કરે તો જ સગીર-પણામાંથી છૂટે. દુનિયામા એકવીસ વર્ષ પછી સગીરતા ટળે ત્યારે તીર્થંકરના વાલીપણામાં સંપૂર્ણ મિલ્કત મેળવે, કોઇ દિન આત્માના ગુણોમાં ન્યૂનતા નહિ થાય, આત્માના સંપૂર્ણ ગુણો મળેલા છે એવી ખાતરી થાય તો જ તે તીર્થંકરના વાલીપણામાથી નીકળી શકે.

રસ્તો તન્મયતાનો

આવી અક્ષય, અવ્યય, અવસ્થિત મિલ્કત મેળવે ત્યારે જ તીર્થંકર મહારાજના વાલીપણામાંથી સ્વતંત્ર થાય. તેથી ઉપાધ્યાયજી કહે છે કે-પોતાનામાં સર્વ ગુરુપણું ન આવ્યું-પ્રાપ્ત ન થયું તો તેની પ્રાપ્તિ શાથી ? તીર્થંકરનાં જે વચનો-ઉપદેશો કે શિક્ષામા આ આત્મા તન્મય બને તો. હવે તન્મય શી ચીજ ? તો દુકાને ઘરાક કાપડ માટે આવે, તે રાત્રિએ સ્વપ્નામાં આવે તો પણ તમો છાતી ઠોકીને એ જ બપોરનો ભાવ કહો. અહીં ઘરાક નથી, કાપડ વેચવાનું નથી, છતાં તન્મયતા તેની છે. આપણને બેભાન અવસ્થામાં કે શૂન્ય ઉપયોગમા પણ તીર્થંકરના વચનોનો, આચારનો કે ઉપદેશનો કે શિક્ષાનો ખ્યાલ આવે ત્યારે તન્મયતા. આ તન્મયતા થાય તો જ માલિકી મળે. પછી પોતાના આત્માનું સંપૂર્ણ તત્ત્વ તેનો ખ્યાલ આવે અને જ્યાં સુધી આત્માનો ખ્યાલ ન આવે ત્યા સુધી ઉત્તમ ગુરુઓની સેવા કરવી જ જોઇએ. અહીં તીર્થંકર મહારાજના વાલીપણાની વાત ચાલે છે. તેમાં સંપૂર્ણ જ્ઞાનવાળા તમો ન થાઓ ત્યા સુધી તીર્થંકરના વાલી-પણામાંથી સ્વતંત્ર નહિ થાઓ. દુનિયાદારીમાં પણ એકવીસ વર્ષ સુધી વાલીપણાએ રહેવું જ પડે. હવે જે મનુષ્યો પોતાના આત્માનું

જ્ઞાન મેળવે નહિ અને વાલીપણું પણ ન રાખે, ત્યાં શું થાય ? તો જ ગલીપણામાં કુગાય મિલકતની મરામત કે રક્ષણ ન હોય તો જ ગલીપણાની સ્થિતિ ગણાય તેમ અહીં આત્માની સ્થિતિને અ ગે તીર્થંકરના વાલીપણા વિના જ ગલી તરીકે ગણાય અહીં હવે એક જ માર્ગ છે, જેના માટે ? સર્વ જીવો માટે તીર્થંકર મહારાજરૂપી વાલીના કબ્જામાં રહેવું તે તે સિવાય તો જ ગલીપણાની સ્થિતિ સમજવી

સગીરના ત્રણ પ્રકાર

હવે સગીરો બધા એક અવસ્થાવાળા હોતા નથી તાજો જન્મેલો હોય દૂધ પીતો હોય કોઇ વળી ધૂળમા રમતો હોય તેમ કોઇ શિક્ષણવાળો હોય તેમ અહીં શાસ્ત્રકારો પણ સગીરના ભેદો પાડે છે ષોડશકના કર્તા શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિજી જણાવે છે ક-જવા સગીરો સરખી રીતે રખાતા નથી જેમ રબારી બધા બકરાઓને લાકડીએ ન જ હાંકે જેવા ઢોરો હોય તેવી જ રીતે હાંકે તેમ અહીં તીર્થંકર મહારાજા એક લાકડીએ અનતા જીવોને હાંકતા નથી તેમ હાંકી પણ ન જ શકે માટે તેના ત્રણ પ્રકાર છે જેમ દુનિયામાં બાલ, જુવાન અને વૃદ્ધ છે તેમ અહીં પણ સગીરના ત્રણ ભેદો છે કયા ? તેમાં એક વાત તો ચોક્કસ છે કે દરેક જાનવરો ચરવાના સન્મુખ છે હવે દેહમા જાડા મધ્યમ, દુબળા એ સર્વ ચરવાના તો સ્વભાવવાળા છે હવે અહીં જીવો પણ ધર્મની સ મુખ છે એટલે બાલ, જુવાન કે વૃદ્ધ એ પણ ધર્મના સ્વભાવવાળા છે

ધર્મની કિંમત કોને ?

ખાવા પીવા ઓઢવા વગેરે ચીજોનો ઉપયોગ પ્રત્યક્ષપણે દેખાય પણ આ ધર્મ એવી ચીજ છે કે જેનો વપરાશ કે ઉપયોગ જણાતો નથી ખાવા-પીવા-ઓઢવાદિની જરૂર ડગલે ને પગલે જોઇએ, પણ

ધર્મ તો તે ચારમાં ઉપયોગ આવતો નથી. અડચણને ભાંગતો નથી, પછી તે ધર્મની જરૂરી શી રીતે ગણાય? દુનિયામાં જરૂરી તે જ છે કે જે ખાવા પીવા ઓઢવા પહેરવાની અડચણને નાબૂદ કરે. હવે જે ચાર અડચણને ભાંગે તે વસ્તુની ઉપયોગિતા તો જાનવર પણ ગણે. આ ધર્મ તો કોઇ પણ અડચણને ભાગનાર જણાતો નથી. તેને ઉપયોગી કે જરૂરી શી રીતે ગણીએ? ફક્ત તમારા કહેવાથી માની લઇએ એ જ કે બીજું ખરું? મહાનુભાવ! વાત ખરી, પણ પ્રથમ જે કહેલ છે તે ભેંસ આગળ ભાગવત કે બીજું કંઈ? કારણ? શ્રોત્રેન્દ્રિય કે રસનેન્દ્રિયાદિની તાકાત કઇ ચીજથી મળી? તેવી જ રીતે ઘ્રાણ કે ચક્ષુરિન્દ્રિયની તાકાત પણ કયાંથી મળી? આવી રીતે જો જગતમાં ચક્ષુરિન્દ્રિયની તાકાતવાળી કોઈ ચીજ હોય અને તે ભીંડીને અડકાવ કે જેથી તે દેખતી થાય? કહે કે કોઇ એવી ચીજ નથી. ફક્ત આ ધર્મરૂપી ચીજ છે કે જેને પ્રતાપે આ સર્વ ઇંદ્રિયોની પ્રાપ્તિ થઇ શકી છે અને તેથી તેં જણાવેલ સર્વ આ ભેંસ આગળ ભાગવત જેવું લાગ્યું. ધર્મના પ્રતાપે જ સર્વ દુનિયાદારીની સામગ્રી મળી આવે છે. જેમ ગમારે જ મોતીના પાણી ઉપર લૂગડું ફેરવ્યું પણ છેડો ભીનો ન જ થયો અને તેથી ઝવેરીને ગપ્પીદાસ જ માને. તેમ અહીં ખાવા પીવા ઓઢવાને જરૂરી માનનારો ધર્મને નિરુપયોગી માને તેમાં આશ્ચર્ય નથી. જેમ ઝવેરી મોતીના પાણીને સમજે, તેમ અહીં. જેઓ સમજુ છે, આત્માના તત્ત્વને વિચારનારા છે, તેનો સદુપયોગ, દુરુપયોગ કે અનુપયોગને સમજનારા છે તેઓ તો ધર્મને ઉપયોગી ગણે પણ દુરુપયોગી કે નિરુપયોગી તો ન જ ગણે.

જરૂરી ચીજ કઈ?

હવે એક વાત ખ્યાલમાં રાખીએ કે ચાર જણા રસ્તામાં જતા હતા. વચમાં એક ઝાડ આવેલ ત્યારે દરેક ફળ, ફૂલ, પાંદડા, થડને

ઉપયોગી ગણાવ્યા પણ તેના મૂળાડિયા શુ કામ લાગે ? કહો આને શુ કહેવુ ? મૂર્ખના સરદાર સિવાય શુ કહેવાય ? આ ચડ, પાંદડા કે ફળ કોના પ્રતાપે ? કહો કે મૂળાડિયાના પ્રતાપે જ તે ચારમાં મૂળાડિયા નકામા કહેનારો મૂર્ખ ગણાય તેમ અહીં ખાવાપીવામા કામ ન લાગે તેવો આ ધર્મ છે તેથી તે નકામો છે એમ કહેનાર મનુષ્ય મૂર્ખ છે પણ તે નથી સમજતો કે ખાવા પીવા કે ઓઢવાના સજોગો અનુકૂળ કરનાર કોણ ? કહો કે પુણ્યના પ્રતાપે એટને જ ધર્મ તમે તપાસો તો ખાતરી થશે કે પુણ્યના પ્રતાપ વિના કેટલાક જીવો ખાવા પીવા વિનાના, અરે ઓઢવા પાથરવા વિનાના હોય છે શાથી ? કહો કે પુણ્યની ઓછાશને લઇ વસ્તુની પ્રાપ્તિ થઈ નથી આથી દુનિયામા જરૂરી ચીજ ધર્મ અને પુણ્ય જ છે

પરભવની બેંક કઈ ?

શાસ્ત્રકાર કહે છે કે જેમ વિલાયતમા બેંકો હોય છે તેથી અહીં રૂપિયા ભરો કે ત્યાની સ્લીપ મળે પરદેશી બેન્કો નાણાની હેર-ફેરી કરવામા સફળતા મેળવે છે તેમ આ ધર્મ એ પણ પરદેશી બેંકની જેમ પરભવની બેંકરૂપ છે અને જે પરદેશી બેંકમાં નાણાં જમે ન કરાવે તે વ્યાપાર ન જ કરી શકે તેમ આ ધર્મ એ પણ પરદેશી બેંક પરભવ માટે છે તેમાં જેટલુ જમે તેટલુ જ મલવાનુ છે માટે આ જીવને અગે પુણ્ય એ જ પરભવની બેંક છે તે વિના પર ભવની બેંક જ નથી અમુક દેશનુ નાણુ ભેગુ થયેલુ જમે કરાવ્યુ હોય તો જ ત્યાં મળે હવે પુણ્ય, પાપ, સ્વર્ગ ને નરકાદિ કેટલાકો માનનારા છે અને કેટલાકો માનનારા નથી, પણ હકાતરીમા મતભેદ નથી એટલે દરેક જીવને મરવાનુ છે એમા મતભેદ નથી હવે કહો કે અહીં કાયદો છે—જેમ અમેરિકામા સોનાની લેવડદેવડ બધી ત્યા કરો પણ બહાર તો પ્રતિબંધ એક તોલો પણ સોનુ લઇને ન જ આવવા દે જેમ

રાજ્યોએ બંદરમા પ્રતિબંધ કર્યો, તેમ કર્મ રાજાએ પણ પ્રતિબંધ રાખેલો છે. રહાય જેટલી મિલ્કત, સ્ત્રી, ધન હોય તો પણ તે સર્વ છોડીને જવાનું. રહાય તો અબજોની મિલ્કત હોય કે પછી સ્ત્રીઓ ઘણી હોય તો પણ લઈ ન જ શકાય, પણ બેંકમા જમે કરાવી શકાય. અહી પરભવમાં મેળવવા માટે ધર્મરૂપ બેંકમાં જમે હોય તો જ મળે. પ્રથમ તમો અહીં જ વિચારો કે આ પંચેન્દ્રિયપણું, ધન, માલમિલ્કત આદિ શાથી મેળવ્યાં? કહો કે પરભવની ધર્મરૂપ બેંકમાં નાણું છે તેથી. વિચારો જે ધર્મરૂપી બેંકે તમારા ચેકને સ્વીકારી દીધો છે, તેને માનવાને તમો તૈયાર ન થાઓ, તો પછી દેખેલા ફળને ન માનો એવી દશા આવીને? આ સર્વ પ્રત્યક્ષ જોઇ રહ્યા છો. કહેશો કે માતપિતાના કુલમા આવ્યા છો, પણ તેમણે જન્મવા પહેલાં પારખીને કૂખમાં લીધા એમ નથી. તેમ તમો માતાપિતાને જોઇ વિચારોને તો નથી આવ્યા ને? કહો કે બન્નેએ પારખ્યા નથી છતાં ત્યાં લાવ્યું કોણ? એમા નથી માતાનો પ્રયત્ન કે નથી તમારો પ્રયત્ન. માટે કહો કે વીમાવાળી ધર્મની કંપની તમોને લાવી દે છે જેમ વીમો ઉતરાવેલો હોય છતા નુકસાની માટે માલિક ન લડે, પણ વીમા કંપનીવાળો જ નુકસાનકારકથી બચાવી લે. તેમ અહી પ્રથમના પુણ્ય સિવાય કોઇ વસ્તુ બચાવી શકાતી નથી. હવે જે બેંકમાંથી ક્ષણે ક્ષણે નાણા મળે છે તે બેંકને ન માનો તો પછી કમઅક્કલ સિવાયની શી વાત કરવી? ક્ષણે ક્ષણે બેંકનું દીધેલું નાણું જે છે તેનો જ ઉપયોગ કરીએ છીએ છતાં ધર્મ શી ચીજ એમ થાય છે?

ધર્મ એ સુદતિયા બેંક

કેટલાકો સુદતિયા બેંકને નામે તેને વગોવે છે. રોકડી બેંક નથી. જૂઠ, ચોરી સર્વ આ ભવમાં કરીએ પણ ભોગવીએ પરભવમાં. આ સુદતિયા બેંકનો મોટો ગોટાળો છે. અહી સરકારે

જેમ વોરના અગે લોન કરી છે તમે વચમાં વ્યાજ ખાઓ પણ નાણા તો એક વર્ષે જ મળે તેમ અહીં પણ ધર્મરાજાએ મુદતિયા લોને રાખી છે તે જ પચાત છે સવારે હિંસા કરી કે સાંજે મર્યો, લપટપણું કર્યું કે નપુંસક થયો એની તત્કાળ શિક્ષા થાત તો તે દુનિયા બધ કરી જ દેત નાણા મુદતિયા ભરે તો પછી રોકડિયો હિસાબ કયાથી મળે ? અમુક તારીખે નાણા મળે તેવી રીતે ચેક લખો પછી નાણાં તે જ મુદતે મળે, તેમ પુણ્ય પણ અમુક સાગરોપમનું બાધો, પછી ટેટલા સમયે જ મળે વીતરાગ મહાત્મા જ રોકડિયું નાણુ મેળવે છે એટલે પ્રથમ સમયે બાંધે, બીજે સમયે ભોગવે મુદતિયુ ભરાવે અને રોકડિયું માગે તે તો માગનારની મૂર્ખાઇને ? હવે પ્રથમ ભવના જે નાણા મુદતના મૂક્યા છે તે વેદાય, પછી જ પરભવના વેદવાનાં થાય જેમ દુનિયામાં આપણે બચપણું માં પસાર ગયા, ચોર લાગી પછી આરંભ થયો જુવાની આવી ત્યા સુધી ખબર ન પડે પણ લોહીનુ જોસ ગયુ કે પછી ઘડપણ આવે ત્યારે તે કળતર આવે તે ક્યારે આવી ? જેમ બાલપણામાં વાગેલા ઘાની કળતર જુવાનીમાં હોય નહિ પણ ઘડપણમાં જ આવે તેમ અહીં પરભવના બાંધેલા વેદાયા ન હોય ત્યા સુધી આ ભવના બાંધેલા ભોગવવાનો પ્રસંગ ન જ આવે, અને તેથી ધર્મની એકની રીતિ સમજ્યા સિવાય હવે રહેશો નહિ

શબ્દ, આકાર, ને વર્તાવથી માનનારા બાળકો

એક વાત ચોક્કસ છે કે દરેક બાળક પોતાની મા સામે દૃષ્ટિ રાખે પણ તદ્દન નાનું બચ્ચું શબ્દને સમજે પણ આકારને ન સમજે મધ્યમ બાળક શબ્દને આકારને સમજે પણ વર્તાવને ન સમજે, પણ ત્રીજા નંબરનું બાળક શબ્દ, આકાર ને વર્તાવને પણ સમજે જેવી રીતે અહીં ત્રણે બાળક માને માપણે જ જુવે છે તેવી જ રીતે અહીં પણ ધર્મને

વ્યાખ્યાન ૨

મિલ્કતનો ખ્યાલ ન હોય તે સગીર

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજા ષોડશક પ્રકરણની રચના કરતા થકા જણાવી ગયા કે—**बालः पश्यति लिङ्गम्**—ભવ્ય જીવોમાં જે શ્રોતાઓ છે તેઓએ પોતાને મળેલી મિલ્કતનો વિચાર કરવો જોઈએ. પોતાને મળેલી મિલ્કતનો સદુપયોગનો વિચાર કરી શકતા નથી, અગર તેના સદુપયોગ કે નિરુપયોગનો વિભાગ ન કરી શકે તે સગીર ગણાય. તેમ અહીં જે ભવ્ય જીવો તે આત્માની સ્વાભાવિક ઋદ્ધિને સમજતા નથી તો પછી તેને મેળવીને તેના રક્ષણ માટે સદુપયોગ વગેરે તો સમજે જ શી રીતે! કારણ? જેને મિલ્કતનો જ ખ્યાલ નથી.

આસ્તિક દર્શનો જુદે રસ્તે પણ નવ તત્ત્વો માને

સામાન્ય રીતે દરેક આસ્તિકો નવે તત્ત્વ માને. વૈષ્ણવો પણ જીવ, અજીવાદિ ચીજો નથી એમ કહેવાને તૈયાર નથી. પુણ્યના દળિયાં આવવા અને બંધાવવા, એ નથી થતું એમ કહેવાને તો તે પણ તૈયાર નથી. હવે ભોગવવાથી પુણ્ય, પાપનો ક્ષય થાય છે એમ પણ માને છે. એ રીતે સંવરને અર્થાન્તર તરીકે, તેમજ મોક્ષને પણ માને છે. એટલે શૈવ કે વૈષ્ણવ વગેરે કોઈ પણ આસ્તિક વર્ગને અંગે વિચારીએ તો દરેક નવે તત્ત્વોને માને છે. કયું તત્ત્વ એ આસ્તિક

વર્ગ નથી માનતો ? કહો કે નવેને માને છે. નવ તત્વોની શ્રદ્ધાને તમો સમ્યક્ત્વરૂપે કહો છો કે જેના પછી સંસાર અર્ધ-પુદ્ગલપરાવર્ત રહે છે તે નવે તત્વોને તો દરેક આસ્તિક વર્ગ માને જ છે એવુ માનનારો નથી, તેમજ એવુ માને પાલવે તેમ પણ નથી કારણ—નવે તત્વોનો સાર ગ્રહણ કર્યા વિના છુટકારો નથી અરે ! બૌદ્ધો પણ તે તત્વોને માને જ છે બુદ્ધના પગે કાંટો વાગ્યો ત્યારે શિષ્યે પૂછ્યુ કે શાથી વાગ્યો ? તો બુદ્ધે કહ્યુ-આ એકાણુમો ભવ છે તે પહેલા મ્હે જીવને માર્યો હતો તે કર્મે કરી કાંટો વાગ્યો આ ભોગવવો પડયો. અહી ક્ષણિક માનીને પર્યાયોને માને હવે સર્વ આસ્તિક મતવાળાને નવે તત્વો માનવાં જ પડે છે તો તમે જ ઇજારો કેમ લઈ બેઠા ? બીજા બધા મિથ્યાત્વી એમ કેમ બોલો છો ? નવે તત્વોને માને એટલાથી શ્રદ્ધા અને સમ્યક્ત્વ કહો તો દરેક નવ તત્વોને માનવાવાળા આસ્તિક મતવાળાને સમ્યક્ત્વ હોય જ છતાં મિથ્યાત્વી કેમ કહો છો ?

બચ્ચાનો અને ઝવેરીનો હીરો

વાત ખરી, પરન્તુ નાનુ બચ્ચુ રમના કાચના કટકાને હીરો કહે તેથી ઝવેરી કાચના કટકાને હીરો ન મ્હે અને તેને સંગ્રહે નહિ અરે! પેટીમાં મૂકી તાળુ ન જ મારે નાનુ બચ્ચુ પોતાના કાચના ટુકડાને પેટીમા મૂકી સંઘરે તેથી તે ઝવેરી ન ગણાય કારણ ? સાચા હીરાને હીરારૂપે જાણે અને ગ્રહે તો જ ઝવેરી કહેવાય પેટીમાં મૂકવા માત્રથી ઝવેરીપણુ નથી આવતુ, પણ હીરો સ્વરૂપે હોય અને તે રૂપે ઓળખે કિંમત કરી લે અને પછી રક્ષણ કરે તો ઝવેરી ગણાય

જ્ઞાનમય આત્મા

સ્વરૂપે આ જીવ કેવળજ્ઞાન ને દર્શનવાળો છે, તે રૂપે બીજા દર્શન

કારો માનતા નથી. આવા સ્વરૂપવાળા જીવની માન્યતા માત્ર જૈન દર્શનકારે જ કરી છે, અર્થાત્ છોકરાની માફક કાચના કટકાને હીરો કહેવા રૂપે નથી. કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપ આ આત્માને જૈન દર્શનકારે જ માન્યો છે. બીજાઓ જ્ઞાનનો આધાર જીવ કહે છે. જેમ તિજોરી તે હીરાનો આધાર. જ્ઞાનમય આત્મા નથી માનતા. કોણ ? વૈશેષિક અને નૈયાયિક, અર્થાત્ જ્ઞાનનો આધાર આત્મા એટલે જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય તો આમાં જ થાય. જેમ તિજોરીમાં હીરો મુકાય તેમ. દરેક દર્શનકાર જીવને માને પણ જ્ઞાનનું સ્થાન, જ્ઞાન વગરના આત્માને માને. આપણે જૈનો જ્ઞાનમય આત્માને માનીએ છીએ. જીવ છે એ માન્યતા સર્વ તત્ત્વકારોની સરખી છે, પણ જીવના સ્વરૂપમાં ભેદ છે હીરાનું સ્વરૂપ જાણવું, તેની પરીક્ષા કરવી, એ બાળકમાં ન હોય. તેમ અહીં જીવને જાણવો ખરો પણ તેના સ્વરૂપને ન માનવું. આત્માનાં જે અનંત જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, વીર્યરૂપ લક્ષણો તે માનનાર તો જૈન દર્શન જ છે. જીવ નામની શ્રદ્ધાને સમ્યક્ત્વ કહીએ તો દરેક દર્શનકાર સમ્યક્ત્વી બને, પણ તેમ નથી. અહીં તો "तत्त्वार्थश्रद्धानं सम्यग्दर्शनम्" એટલે સ્વરૂપે કરીને જે જીવાદિક પદાર્થોની શ્રદ્ધા કરવી તેનું નામ સમ્યક્ત્વ. ત્યારે હવે કહો કે ઇતર દર્શનો—નૈયાયિક, સાંખ્ય, બૌદ્ધ, શૈવ કે વૈશેષિક આદિ કોઇ પણ દર્શનમાં કેવળજ્ઞાનવાળો જીવ માનવામાં આવ્યો નથી. કેવળજ્ઞાનવાળો જીવ જેણે માન્યો હોય તેણે જ્ઞાનને રોકનારાં કર્મો માન્યાં હોય. દીવાને તેજસ્વરૂપ માને તે જ તેના આચ્છાદનને માને. હવે ફક્ત-જૈનોએ જીવને કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપ માન્યો છે, તેથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ માન્યું છે અને તેથી ઇતર દર્શનમાં આવારક કર્મો છે જ નહિ અને તેથી જ કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપ જીવને માનતા નથી એમ નક્કી થયું. હવે આવરણો માનતા નથી તેમ કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપ જીવને માનતા નથી. માત્ર જીવ શબ્દ પકડી કે મર્યાદા કરનારો પદાર્થ કોઇક છે. શાની મર્યાદા ? તો ગતિની. હવે

રાખ્યો છે તેથી સ્વરૂપે શ્રદ્ધા થઇ ન ગણાય આથી સમ્યક્ત્વ પણ ન હોય જેમ બચ્ચાએ કાચના કટકાને હીરો શબ્દ કહીને પેટીમા રાખ્યો તેથી ઝવેરી ન ગણાય તેમ અહી પણ જ્ઞાન રહિત–કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપ વિનાના જીવને માનવાવાળા તે સમ્યક્ત્વ વિનાના છે

ઇતરો ને અજીવ પદાર્થો

હવે અજીવ પદાર્થને તો સૌ માને છે અરે! નાસ્તિક પણ પ્રત્યક્ષ દેખાતા ભૂતોમાં પૃથ્વી, પાણી આદિ પદાર્થોને માને છે તેમ ઘટપટાદિ પદાર્થોને પણ દરેક દર્શનકારો માને છે, પણ ધર્માસ્તિકાય અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય અને કાળ એ પાચ અજીવના ભેદો માનવાની રીતિ કોઇનામાં નથી હવે જો ઇતર દર્શનકારો ધર્માસ્તિકાયાદિને માને તો પછી વ્યવસ્થા લોક અલોકની કરવી પડે શકા—જીવ અરૂપી હોવા છતા સુખ, દુખરૂપ અનુભવો થવાથી માની લઇએ અજીવતત્ત્વમાં ઘટપટાદિનુ પ્રત્યક્ષ હોઈ માનીએ, પણ આ ધર્માસ્તિકાયને તો મનાય શી રીતે ? કારણુ તે પ્રત્યક્ષ છે જ નહિ એ તો ઘરની બાજી છે કોઇની સાક્ષી મળી શકે તેમ નથી વૈષ્ણવ, શૈવ સાખ્ય આદિ કોઇ પણ દર્શનમાં ધર્માસ્તિકાયાદિ અજીવતત્ત્વો મનાયેલા જ નથી અરે! કોઇ નામથી પણ જાણતુ નથી, છતા તે મનાવવા હોય તો તમો કહો તે જ માનીએ સમા૦–વાત ખરી પણ જરાક શાતિથી વિચાર કરો કે ધર્માસ્તિકાય અધર્માસ્તિકાયની સ્થિતિ જેવી કોઇક ચીજ છે કારણ ? અનતા પુદ્ગલો એકઠા થઇને એક ટેમન મનેન છે, તેમા અનતા પરમાણુઓ એકઠા થયેલા છે એમા કોઇનાથી ના પડાય તેમ નથી અને તેમા ધર્માસ્તિકાય આવી ગયો જગતનો છેડો છે અને તેવી મર્યાદાવાળી જગ્યા હોવાથી તેમા આપણે રખડવુ પડે છે જો મર્યાદા ન હોય તો પરમાણુને કે જીવને ભેળા થવાનો પ્રસગ આવે જ નહિ, પણ આવુ નિયમિત સરકલ છે એટલે

તેમાં જ ભટકવાનું થાય છે અને ભેગા થવાનું બને છે. આથી સ્કંધરૂપે ભેગા થવાય છે. બસો માઈલનો દરિયો હોય અને તેમાં પૂર્વ-પશ્ચિમ બે બાજુએ દેડકાં બે મૂકયા હોય તો કયારેક ભેગાં થાય, પણ આ અનંત લોકના જીવો ભેગા કેવી રીતે થાય? જો લોકનો છેડો જ ન હોત તો આગળ ને આગળ ચાલ્યા જાત અને ભેગા ન થાત, પણ કહો કે ભેગા થવાનું બને છે, સ્કંધરૂપે થવાય છે. એટલે માનો કે મર્યાદા કરનારો પદાર્થ કોઈ છે. શાની મર્યાદા? તો ગતિની. જો ગતિની મર્યાદા કરે તો પછી સ્થિતિની મર્યાદા કરનાર પણ કોઈક બીજો પદાર્થ જોઈએ. ગતિની મર્યાદા કરનારનું નામ જ્યારે ધર્માસ્તિકાય છે, ત્યારે સ્થિતિની મર્યાદા કરનારનું નામ અધર્માસ્તિકાય છે.

અજીવતત્ત્વની શ્રદ્ધા એ સમ્યક્ત્વ

આ ધર્માસ્તિકાયાદિ ભેદોરૂપે અજીવને માને ત્યારે જ સમ્યક્ત્વ સાચું ગણાય, નહિ તો સામાન્ય અજીવને માનનાર તો દરેક દર્શનકાર છે, પણ આવી રીતે-ધર્માસ્તિકાયાદિ પાંચ જડ પદાર્થોને પણ અજીવતત્ત્વ તરીકે માને ત્યારે જ સમ્યક્ત્વી ગણી શકાય. જેમ કાચના ટુકડાને હીરો કહેનાર છોકરો ઝવેરી ન ગણાય, તેમ ઘટપટાદિ પદાર્થોને અજીવ માનનારો સમ્યક્ત્વી ન ગણાય. તત્ત્વે કરીને પદાર્થનું શ્રદ્ધાન વાસ્તવિકપણાએ-સ્વરૂપે કરી પદાર્થોનું શ્રદ્ધાન તેનું નામ જ સમ્યક્ત્વ છે. નામ માત્રે કરી સમ્યક્ત્વ ન હોય. અર્થાત્ ધર્માસ્તિકાયાદિ ભેદોએ કરી અજીવ પદાર્થોનું શ્રદ્ધાન થાય તો જ સમ્યક્ત્વ. જીવ અને અજીવ એ બે પદાર્થોનું સ્વરૂપ જુદું અને નામ પણ જુદું છે. જેમ હીરાનું સ્વરૂપ જુદું અને નામ જુદું અને કાચના ટુકડાનું નામ પણ હીરારૂપે જુદું.

વિરમે નહિ તે ડૂબે

દરેક આસ્તિક દર્શનવાળા સુખના સાધનને પુણ્ય માને અને દુઃખના સાધનને પાપ માને એમાં બે મત નથી, તેમજ ફરક પણ નથી. જેવો જીવના સ્વરૂપને અંગે ફરક હતો- તેવો સ્પષ્ટ દૃષ્ટિએ

પુણ્ય-પાપમા ફરક નહિ લાગે, પણ જરાક વિચાર કરો ! જેમ દુનિયા કહે છે કે-'કરશે તે ભોગવશે કરશે તે પામશે,' પણ જૈન દર્શનને પ્રથમ પગથિયે ચઢેલો મનુષ્ય તેમ ન બોલે કે કરશે તે ભોગવશે કે ભરશે હવે આશ્ચર્ય થશે કે ત્યારે જૈનો શુ બોલે ? તો વાધો ત્યા જ છે 'જેઓ નહિ વિરમે તે ડૂબશે' એટલે પચ્ચક્ખાણ નહિ કરે-વિરતિ નહિ કરે તે ડૂબશે જ 'કરે તે ડુબે' એ તો અન્યમતમા છે

હોનારકીસ્ટની ટોળી

દૃષ્ટાન્ત તરીકે-હોનારકીસ્ટની ટોળીમા જેનુ નામ હોય અને મેમ્બર થઇ ગયો હોય, પછી તે ઘરે બેસીને કંઇપણ ન કરે તો પણ તે ગુનેગાર છે, પણ તે બચે ક્યારે ? તો રાજીનામુ આપીને નામ પેશ (ગાટલ) કરેલ હોય ત્યારે જે ટોળીને ગેરકાયદેસર ગણી છે તે ટોળીમાથી રાજીનામુ આપી ખસ્યો ન હોય તો તેની પણ ધરપકડ થાય જ અર્થાત્ સપડાય તેમ અહીં આપણે કોણ છીએ ? અગારે પાપસ્થાનકની ટોળીના મેમ્બર છીએ કયા ભવમા તે ટોળી માથી નીકળ્યા હતા, તે તો કહો ? હિંસકપણાની કે જૂઠની ટોળી માથી કે હઠાક્રીની ટોળીમાથી ક્યારે નીકળ્યા હતા ? કહો કે અઢારે પાપસ્થાનકોની ટોળીમા રહ્યા હતા. હવે તે મનુષ્ય ઘરે બેસી રહ્યો હોય છતા તેને ગુનો આવ્યેથી પકડે જ છૂટકારો થાય અર્થાત્ ટોળીમા રહેવાવાળાને હાયકડી થાય જ જેમ રાજીનામુ ન આપે ત્યાં સુધી ગુનેગાર જ ગણાય, તેમ અહી અગારે પાપ સ્થાનકની ટોળીમાથી રાજીનામુ ન આપે તે ધર્મરાજાનો ગુનેગાર છે

તીર્થંકરોને પણ રાજીનામા

આ વાત જ્યારે ધ્યાનમા લેશો ત્યારે શાસ્ત્રકારો જણાવે છે કે-તીર્થંકરના જીવોને પણ રાજીનામા પેશ કરવાની જરૂર પડી છે મહાનુભાવો ! દરેક પર્યુષણમા કલ્પસૂત્ર તમે સાભળો છો તેમા કહે છે કે ' अगाराओ अणगारिअं पव्वइए " એટલે ઘેરથી નીકળીને

સાધુપણું લીધું ' એમ કેમ બોલો છો? લીધું કહો કે સાધુપણું લીધું એમ નહિ કહેતાં ગૃહસ્થપણાનું રાજીનામું આપીને સાધુપણું લીધું એમ કહો છો. આવી રીતે તીર્થંકરના જીવોને પણ રાજીનામું અઢારે પાપસ્થાનકનું આપવું પડે છે. આ વાત કુદરતે પણ સ્વીકારી છે. જેમ મહાવીર મહારાજ પૂજ્ય રાજકુમાર છે. દેવ-દેવેન્દ્રોથી પૂજાયેલા છે. જેની સેવામાં જન્મથી ચંડપ્રદ્યોત, ઉદાયન, શ્રેણિક આદિ રાજાઓ હાજર છે. તે રાજકુમાર એ પ્રતિજ્ઞા લે કે– "મારા નિમિત્તે કરેલો ખોરાક નહિ ખાવો. અરે એકકે દિન સ્નાન નહિ કરવું. અરે બ્રહ્મચર્યની પ્રતિજ્ઞા પાળવી. તેમ સચિત્ત પાણી પીવું નહિ એટલું જ નહિ પણ વાપરવું કે સ્પર્શ પણ ન કરવો." આવી અડગ પ્રતિજ્ઞાઓ જેમણે બે વર્ષ સુધી સતતપણે પાળી છે, છતાં કુદરત નાકબૂલ કરે છે કે નહિ' કારણ? મનઃપર્યવ જ્ઞાન થયું નહિ તેથી. જો કુદરતને તે ત્યાગ કબૂલ હોત, તે સાધુપણું કબૂલ હોત તો મનઃપર્યવ જ્ઞાન થાત. અરે! શાસ્ત્રકારે પણ ગૃહસ્થપર્યાયનાં ૨૮ વર્ષ નહિ માનતાં ત્રીસ વર્ષ માન્યાં. કારણ? રાજીનામું પેશ થયું નથી તેથી. શાસ્ત્રકારો ત્યાગ ત્યારે જ માને કે અઢારે પાપસ્થાનકની ટોળીમાંથી રાજીનામું પેશ કરે તો જ. હવે કેટલાકો કહે છે કે–ઘરે ત્યાગધર્મ શું નથી થતો? અરે! કુદરત પણ ઘરના ત્યાગને ત્યાગ માનતી નથી. ખુદ તીર્થંકર મહારાજે ઘરે ત્યાગ કરેલો હોવા છતા કુદરત કબૂલાત રાખતી નથી. અરે! રાજીનામા વિના લેખું ન ગણાયું, હવે શાસ્ત્રકારો પણ રાજીનામા વિના ત્યાગને લેખે ગણતા નથી, તેથી જ ગૃહસ્થપર્યાય અઠ્ઠાવીસ ન માનતાં ત્રીસ જ માન્યો. પૂજ્ય રાજકુંવરની અવસ્થામા ત્યાગધર્મને સ્વીકાર્યો, છતાં ગૃહસ્થપર્યાય ત્રીસ વર્ષનો ગણ્યો અને તેથી જ "**अगाराओ अणगारिअं०**" એમ લખ્યુ અને કહ્યું. પુણ્ય–પાપ આખી દુનિયા માને છે. હવે પુણ્યપાપ જૈન દર્શન સ્વીકારનારને ભોગવવું પડે એમ નહિ, પણ પચ્ચક્ખાણ ન કરે તે સર્વને ભોગવવું પડે. હવે જેટલું વિરમાય નહિ તે સર્વ

કર્મનુ કારણ છે પાપથી ન વિરમાય તેથી કર્મબંધ જો આ યમતના હિસાબે 'કરશે તે ભરશે' એમ લઇએ તો આખી જૈન થીઅરી મરી જાય

નિગોદિયો હિંસાનુ કારણ ન બને

નિગોદની વાત ઊડી જાય નિગોદની વાત ત્યારે જ કબૂલ કરાય કે 'વિરમે નહિ તે કર્મબંધ કરે' એમ થાય ત્યારે અના દિના નિગોદિયા જીવની કાયા સૂક્ષ્મ છે એની કાયામાં કેવળ જ્ઞાનીની કાયા પણ 'નીચી' ગણાય અહીં અપેક્ષા ધ્યાનમાં રાખજો કેવળી મહારાજની કાયા અયોગીપણામા હોય, તો પણ તેનાથી જીવની વિરાધના થાય અને પછી પોતાના પ્રયોગથી વિરાધના અટકેલી છે પણ આ સૂક્ષ્મ નિગોદની કાયા કોઈના ઘાતમા કારણ ન બને અજવાળુ કોઇને ધક્કો ન મારે તેના પુદ્ગલો આપણા મહારનાં પુદ્ગલોથી બારીક છે એટલે ધક્કો લગાડી શકતા નથી તેમ આ સૂક્ષ્મ નિગોદના જીવોનાં પુદ્ગલો કોઇની અથડામણુમાં આવે નહિ અને બીજાની હિંસા પણ ન જ કરી શકે આવી કૃચ્ચ સ્થિતિ કાયા જો કોઈની હોય તો તે સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયની છે કારણ? તેનાથી પર જીવોની હિંસા ન થાય તેમ બીજા જીવોને હિંસાના કારણરૂપ પોતે ન જ બને આ વાત સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયમા ઘટે બીજામા તો પોતે હિંસા કરે અને હિંસાના કારણ પણ બને આથી કૃચ્ચ કાયાની સ્થિતિ માત્ર સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયની છે આવી સ્થિતિ કેવળી મહારાજ અયોગી થાય ત્યાં પણ નથી તો પછી આવી એકેન્દ્રિયની સ્થિતિમા–નિગો માં કેમ પડી રહ્યા છે?

પુણ્યબંધ શાના?

વચન મન તો છે જ નહિ અને કાયા તો સૂક્ષ્મ છે એટલે 'કરે તે ભરે' એ ધનરના મતે તો આ અતિકૃચ્ચ ગણાય, છતાં નીચેના સ્થાનમા કેમ? જૈન દર્શનકાર તો મિથ્યાત્વની માફક અવિરતિપણુ ને કર્મબંધનુ કારણ માને છે સર્વ દર્શનકારો પાપને માને છે

પણ 'પાપથી ન વિરમે તો પણ પાપ બંધાય' એવું માનનાર તો જૈન દર્શનકાર જ છે. 'પ્રતિજ્ઞા ન કરે તો બંધાય જ' એવું માનનારો જૈનમત છે, અને તેવા સ્વરૂપે પાપ માનનારો ઈતર દર્શનકાર નથી. પાપની જેમ પુણ્યમાં તો વાધો નથી ને ? તો દુનિયાએ જે પુણ્યબંધન માન્યું છે તે શામાં ? વસ્ત્રપાત્રાદિના દાનમાં, પણ આશ્રવના રોકાણને લઈ યોગની શુભતા, તેને લીધે પુણ્ય બંધાય એવી માન્યતા કોઈની નથી. એવી માન્યતા માત્ર જૈન દર્શનની છે.

સંવર, નિર્જરા

આપણે શુદ્ધ ચારિત્રના પાલનથી વૈમાનિકપણું યાવત્ પાંચ અનુત્તરવાસી બની શકાય છે. સર્વ સંવરવાળા યોગોમા ઊંચામા ઉચ્ચપણું મનાયું છે. જો સંવરને ન માને તો પછી ઊંચામાં ઉચ્ચપણું રહે જ ક્યાથી ? જ્ઞાની ત્રણ ગુપ્તિવાળો–એટલે મન, વચન અને કાયાના રક્ષણવાળો એવો જ્ઞાની–'ક્ષણમાં સાગરોપમનાં પાપો ખપાવે છે,' એવી નિર્જરાની વાત કોણ માને ? કહો કે એવી નિર્જરાની માન્યતા અન્યોની નથી.

જૈનદર્શનનો મોક્ષ

શંકા–ભલે તે ન હોય, પણ મોક્ષની માન્યતા તો છે ને ? સ્હાય જેવા રસ્તે પણ મૂળ ધ્યેયે તો આવ્યોને ? એટલે મોક્ષ નક્કી છે, પણ સંવર નિર્જરા ગમે તે રીતના માને તેથી શું વાંધો ? મુખ્ય ધ્યેય સાચું હોય તો બસ ? સમાધાન–આટલા માટે કહે છે કે–મોક્ષનું ધ્યેય માન્યું પણ બીજાઓએ મોક્ષ કેવો માન્યો છે ? જેમાં જ્ઞાન–દર્શન, વીર્ય કે સુખ અનંતાં હોય તેવો મોક્ષ કોઈએ માન્યો નથી. આત્માના જન્મ-મરણ ન થાય તેવી રીતનો મોક્ષ ઈતરોએ માન્યો છે. પણ સર્વ કાળ અક્ષય અને અવ્યાબાધ હોવા સાથે અનંત ઋદ્ધિસિદ્ધિનો ધણી જેમાં થાય, તેવો મોક્ષ કોઈએ માન્યો નથી. અને તેથી કહેવું પડે છે કે "कृत्स्नकर्मक्षयो मोक्षः"

એ લક્ષણ મોક્ષનુ બાધવુ પડે છે, એટલે સર્વ કર્મના ક્ષય છે જેમા તેવો મોક્ષ હોય આવા લક્ષણવાળો મોક્ષ કોઇ દર્શનકારે મા યો નથી

બાળક પણ ભાગ્યશાળી

આથી આત્માની ઋદ્ધિ કેવી છે તેને જેણે ઓળખી કે જાણી નથી, કે સમજ્યા નથી તો પછી તેનો સદુપયોગ કે દુરુપ યોગને તો શી રીતે જાણે ! સ્ુપયોગ કે દુરુપયે ગને ન જાણે કે ન સમજે તો પછી તેને સગીર જ કહેવો પડે મિલકતનો માલિક અને હકદાર છતાં છોકરાને ઉમર લાયક ન થાય ત્યા સુધી સગીર ગણી એ શાને માટે ? વ્યવસ્થા માટે છોકરાને જેમ વ્યવસ્થા માટે નાલા યક ગણીએ છીએ, તેમ અહીં આ આત્માની ઋદ્ધિ જે અન્ય દર્શન કારોએ જાણી, માની કે કહી પણ નથી, તેવી આત્માની ઋદ્ધિને જાણવા, માન્યા કે વ્યવસ્થા કર્યા વિનાના હોઇએ તો પછી સગીર માંથી આપણે છૂટના નથી સગીર બાળક પણ જન્મતા નસીબ લઇને જ આવેલ છે નહિ તો ઉચ્ચ કુળમાં આવે જ કયાથી ? અને તે બાળક મિલકતને કે તેની વ્યવસ્થાને કે સદુપયોગ કે દુરુપયોગ ને ન સમજતો હોય પણ જન્મ્યો માટે ભાગ્યશાળી છે તેમ આ જીવ પણ ભાગ્યશાળી છે કારણ ? બાદર એકેન્દ્રિયમા આવ્યો ત્યારે ત તેનો વિચાર ન હોતો કર્યો યાવત્ મનુષ્યપણા સુધી આવવા માટે તે વિચાર ન હોતો કર્યો છતા અહી કુ રતે તને તે રસ્તે જોડયો અને આવી પહોચ્યો

મનુષ્યપણુ પણ તિર્યચપણુ કેમ નહિ ?

કષાયની પરિણતિ મદ કરી પરિણામો સુદર બનાવ્યા, અને તેથી મનુષ્યાયુષ્ય બધાયુ છે કષાયની તીવ્રતા હોય તો નરક, તિર્યંચ ગતિ બધાય અને કષાયની મદતાએ મનુષ્ય કે દેવગતિ થાય શકા–એ શાથી કહો છો ? આગાવાકય પ્રમાણ " નહિ

બને. તમો કહો તો માની લઇએ, પણ કઇ રીતેએ તે સમજાવો તો ઠીક. સમાધાન–વાત ખરી. એક વાત ધ્યાનમાં રાખો કે જેને અફીણનું વ્યસન છે તેને ઘરે જમવા બોલાવો, તેને પાંચ પકવાન્ન આપો અને અફીણનો કાઢો ન આપો તો બધું ફોક, પણ અફીણનો કાઢો આપીને છાશને રોટલો જમાડો તો પણ તે સારું જ કહેશે. કારણ કે તે પોતાની ટેવનો રસિયો હતો અને તે ચીજ તેને મળી છે. તેમ અહીં તીવ્ર ક્રોધાદિવાળા કોણ હોય કે જેણે મગજનો કાબૂ ગુમાવ્યો હોય. અહીં મનુષ્યપણામાં તો મગજનો કાબૂ ગમે તે ભયથી રાખવો પડે. કાબૂ ન રાખવો હોય તો સર્પાદિની ગતિમાં જવું પડે, એટલે તિર્યંચ કે નરક ગતિમાં જવું પડે. ગાય, ઘોડા આદિ ક્રૂરતાવાળાં કહેવાય. તે છોકરાને શીંગડુ માર્યા વિના ન રહે હવે 'છોકરો લાકડી મારે તો ગાયને કેટલું નુકશાન' આવો વિચાર જાનવરને ન હોય, પણ મનુષ્યને હોય છે. એને તો મગજ ઉપર કાબૂ છે જ નહિ. ગુસ્સો કરે કે પછી શું પરિણામ આવે તેનો વિચાર ન કરે. તે જીવોનું સ્થાન નીચ ગતિ હોય. અફીણિયાની બેઠક તો કાવ.ખાનામાં એટલે જ્યા આખો દિન અફીણ જ ઘોળાતું હોય. તેમ જે જીવો ક્રોધને આધીન થાય તેવાઓનું ઘર કયા હોય? કાબૂ વિનાનો ક્રોધાદિ હોય ત્યાં. હવે તેની જાતિ કઇ? તો નરક અને તિર્યંચ. હવે ક્રોધાદિ કઇક મંદતાવાળા હોય અને આયુષ્ય બાધ્યું, તેથી મનુષ્યપણામા આવ્યા. આ કુદરતે કર્યું.

મનુષ્યપણાથી આગળ કુદરત નહિ લઇ જાય

હવે અન્યમતનું પકડોને કે કુદરત અહીં સુધી લાવી તો હવે ઠેઠ પહોચાડશે. 'જેને દાંત આપ્યા તે ચાવવાનું પણ આપશે જ,' પણ ખેતરમાં કોઇ જગાએ રોટલા પકવ્યા? જેમ વરસાદે અનાજને પકવ્યુ, તેમ દળીને રોટલા પણ તે કરી દેશે? વરસાદનું કામ તો અનાજ વાવેલું હોય તેને ફલ તરીકે કરી દેવાનું. અનાજને લણવું વગેરે કામ તો મનુષ્યનું છે. ત્યાં કુદરતનું કામ નથી, કદાચ

અનાજ સુધી કુદરતે કર્યું પણ રોટલા તો કુદરત નહિ જ કરે હવે તમે માનો કે મનુષ્ય સુધીમાં કુદરતે લાવી દીધા, એટલે આગળ પણ લઇ જશે એમ નહિ બને આ એક વચન ભગવાન્ મહાવીરનુ વિચારશો તો ખ્યાલ આવશે

મનુષ્યપણા પછી ઉદ્યમની જરૂર જ

ભગવાન્ મહાવીર મહારાજ ઉદ્યોગ, નિયતિ, કર્મ, કાળ અને સ્વભાવ એમ પાચ વસ્તુને માનતા હતા છતાં 'अत्थि बले० वीरिए' આદિથી એક જ કેમ બોલ્યા? 'सहावे' આદિ કેમ ન બોલ્યા? કહો કે પાચે કારણોને માનનારા છતાં એકનો જ પોકાર કેમ? "सते बले, सते वीरिए" એમ પડિખસૂત્રમા બોલીએ છીએ, પણ તે સસહાવે' એ કેમ નથી બોલતા? કારણે, સ્વભાવે કરી જીવે કર્મ ક વાયુ કરી લીધુ છે, તેમા અત્યારે તારી સાધ્યતા નથી રહી જીવોમાં ત્રસપણુ તેમાં પણ પચેન્દ્રિયપણુ, તેમાં મનુષ્યપણુ ઉચ્ચ કુળ, સામગ્રી, બળ આદિ મળેલા જ છે તે સર્વ કુદરતના પ્રતાપે થવાનુ થયુ, પણ હવે જે બાકી છે તે તો તારે જ કરવાનુ છે જેમ ખેતરમા વરસાદ તો વરસી ગયો પણ બેઠીને વાવવુ, લણવુ કે દળાવી રોટલા બનાવી ખાવુ, તે તો પુરુષને આધીન છે તેમ અહીં સર્વ વસ્તુઓ કુદરતે આપેલી છે, પણ હવે તો તારે કરવાનુ રહ્યુ અને તેથી ભગવાન્ મહાવીર મહારાજને કાળ-સ્વભાવ-નિયતિ-બાકિ એ ચાર કબૂલ છતા વાત એક જ કહે છે કે 'अत्थि बले० पुरिसकारपरक्कम्मे ઊઠવાની ક્રિયા, ઇચ્છાની ક્રિયા-બળ-કર્મ-વીર્ય-પુરુષકાર ક્રિયાનુ ફળ વગેરે તમારામા છે, માટે તમારે મહેનત કરવાની જરૂર છે, એટલે આ ઉપરથી તમારા વીર્યને ફોરવો એ જ ઉપદેશ છે આ તમારુ કર્તવ્ય બાકી છે તેથી 'अत्थि बले' આદિ વચનો બોલ્યા આ ઉપરથી તેઓ ઉદ્યોગ, નિયતિ આદિ માનનારા ન હતા તેમ નથી એક વેતની જગામાં કોનસા હોય અને ચારે બાજુ ચાર ચાર આગળ રાખેલો છે વચમા

કોલસા છે તેમા અગ્નિ નાખીએ તો કોલસા જ બળશે, પણ રાખોડો નહિ બળે. કારણ કે અગ્નિનો સ્વભાવ છે કે 'નહિ બળેલાને બાળવું', તેમ ઉપદેશકોનો સ્વભાવ છે કે-નહિ સિદ્ધ થયેલાની સિદ્ધિ માટે જ ઉપદેશ આપવો. તેમ અહીં આ મનુષ્યપણા સુધી કુદરતે લાવી દીધા. તેમાં આવતા કેટલી મુશ્કેલિતા આવી છે તેનો ખ્યાલ કરી, તેમાં આત્માની ઋદ્ધિ જાણી તેનો સદુપયોગ કે દુરુપયોગ સમજવા સાથે વ્યવસ્થા કરતા શીખીએ તો જ ખરા માલિક ગણાઇએ.

મળેલી મહેરમાં પણ ત્રણ વર્ગ

કુદરતે જેને સાધન મેળવી આપ્યાં, તેમાં ત્રણ કલાસના વિદ્યાર્થીઓ હોય. જેમ કલાસમાં ત્રણ વર્ગ હોય. તેમ અહીં કુદરતે જેના ઉપર સંપૂર્ણ મ્હેર કરી છે, તેનામાં પણ ત્રણ વર્ગ છે. બાળ, મધ્યમ બુદ્ધિ અને બુદ્ધ એમ ત્રણ વર્ગો છે.

લિંગ, વર્ત્તન અને તત્ત્વથી બાળાદિ

કોઇને બાલ કે મધ્યમ રહેવું નથી ગમતું. સહુને બુધ કે પંડિત થવું ગમે છે. બાળ કોને કહેવો, તે સમજીને આત્મા તે સ્થિતિમા છે કે નહિ તે વિચારો. તેવી જ રીતે મધ્યમ બુદ્ધિવાળા અને બુધ કોને કહેવા તે વિચારો. દ્રષ્ટા અને દર્શનીયના સ્વરૂપના અંગે વિચારીએ તો બાહ્ય વર્તનના અંગે વિચારનારા બધા 'બાળક'. શારીરિક પ્રવૃત્તિ દ્વારાએ વિચારનારા તે 'મધ્યમ' અને તત્ત્વ દૃષ્ટિએ વિચારનારા તે 'તત્ત્વજ્ઞ' એટલે ઉત્તમ તરીકે ગણાવ્યા. આ બધા દર્શનીય તરીકે જોયા. દેવ, ગુરુ અને ધર્મને અંગે બાહ્ય પ્રવૃત્તિ આદિ જોઇને જે ગણી લે, તે દર્શનીય પદાર્થને અંગે બાળ, મધ્યમ અને ઉત્તમ પણ એ રીતે કહેવાય હવે સ્વરૂપે ગણીએ તો કેવી રીતે ? ધર્મમા લિંગ, વર્તન અને માર્ગદ્વારાએ પરીક્ષા છે. તેમ ગુરુ અને દેવમાં પણ સમજવું એટલે દેખવાની જે ચીજ તેની અપેક્ષાએ ભેદો થયા. હવે દેખનારાઓની અપેક્ષાએ ભેદ પાડીએ. જેમ લીલા કાચના ચશ્મા પહેર્યા હોય તેથી તે ચીજો લીલી દેખાય. અહીં

મૂળ બે કયાથી ? ચસ્માથી છે કારણ ? જેવા ચસ્મા તેવા પદાર્થો દેખાય તેમ અહી બાળ મધ્યમ અને બુધ એ ત્રણમાં જો ફરક હોય તો દર્શનીયમાં ફરક થાય હવે બાલકાદિ ત્રણનુ સ્વરૂપ કેવુ ગણવુ ? તો તે માટે જણાવ્યુ કે દષ્ટિપ્રધાન બાલક હોય, તે લિંગદ્વારાએ પરીક્ષા કરે મધ્યમ બુદ્ધિવાળો વિચારપ્રધાન વાળો હોય અને તત્ત્વવાળો તો માર્ગ ઉપર દૃષ્ટિ રાખી પરીક્ષાપ્રધાન હોય તેથી બુધ ગણાય આ ત્રણ ભેદો સ્વરૂપે પાડયા દર્શનપ્રધાન માટે બાળ વિચારપ્રધાન માટે મધ્યમ અને પરીક્ષાબુદ્ધિ હોવાથી બુદ્ધ હવે તે ત્રણ શુ ? લિંગ વૃત્ત અને તત્ત્વ એ ત્રણ દર્શનીયના ભેદો છે, તેમ અહીં દર્શન વિચાર અને પરીક્ષા એ ત્રણ ભેદો શી રીતે ? તે અગ્રે સમજાવાશે

વ્યાખ્યાન ૩

તેર કાઠિયા જાણ્યા વિના તેનાથી બચવુ મુશ્કેલ

શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજ ષોડશક પ્રકરણને કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે જે કોઇ ભવ્ય જીવ આ મનુષ્ય ક્ષેત્રમા આવી પચેન્દ્રિય સજ્ઞીપણુ ઉચ્ચ કુળ, દેવ ગુરુ અને ધર્મની જોગવાઇ પામેલો છે તે હવે તેર કાઠિયાઓથી ઘેરાયેલો ન હોય, તે જ દેવ ગુરુ અને ધર્મની પરીક્ષામા જોડાય અને તેના સ્વરૂપને જાણે પણ ખરા સામાન્ય રીતે 'તેર કાઠિયા ' એ શબ્દ આપણામા પ્રસિદ્ધ છે, પણ તે ક્યા ? એ પૂછે તો કહેવા કોઇ તૈયાર નથી અરે ! ડગલે ને પગલે તેનો વ્યવહાર કરતા હોઇએ પણ તેને ન જાણીએ તે ન જાણીએ ત્યાં સુધી તેના નિવારણનો ઉપાય શી રીતે ? જેમ ગ્રહ જાણ્યા વિના તેની પીડાથી દૂર રહી શકીએ નહિ પણ જરા અંશે જ ન જાણતા હોઈએ ત્યાં શુ થાય ? તેમ કાઠિયાઓ માથા ઉપર આવીને રાજ્ય કરી જાય ત્યા

સુધી ખબર પણ ન પડે. કારણ ? કાઠિયા કયા તે જાણતા નથી; માટે કાઠિયાઓને જાણવાની જરૂર છે.

સંખ્યાથી મનુષ્યપણું મુશ્કેલ

આથી મનુષ્યપણા આદિની દુર્લભતા જણાવતાં જણાવ્યું છે કે ચૌદ રાજલોકમાં આ વસ્તુ અતિમુશ્કેલ છે. કઈ અને કેમ ? તો નારકી, તિર્યંચપણામાં મુશ્કેલ કહો તો ઠીક ? પણ દેવગતિમાં મુશ્કેલિતા. કેમ ? તો મનુષ્યપણું દેવગતિને મેળવે. એટલે દેવપણું મળવું સહેલું છે. દુનિયાદારીની દૃષ્ટિએ મનુષ્યપણું સહેલું લાગે, પણ 'જેની જગ્યા મોટી તે સ્હેજે મળી શકે,' પણ 'જેની જગ્યા ઓછી તે મળવાની મુશ્કેલી'. આ વાત દુનિયામાં દેખીએ, સમજીએ અને માનીએ પણ છીએ, તો હવે દેવની સંખ્યા એટલી બધી જબરજસ્ત છે કે મનુષ્ય કરતાં સંખ્યાતગુણી. ત્યારે ગર્ભજ મનુષ્યની સંખ્યા ઓગણત્રીસ આંકવાળી છે. આ હિસાબે કહો કે મનુષ્યની સંખ્યા ઘણી જ ઓછી, વેઢે ગણાય તેવી. ત્યારે દેવની સંખ્યા અસંખ્યાતી. આથી દેવપણું મળવું સહેલું છે.

સ્થાનની અપેક્ષાએ મનુષ્યપણું મળવું મુશ્કેલ

વળી દેવના ઉમેદવાર કેટલા ? એટલે તે પામવાને લાયક કેટલા ? તો કહો કે એકેન્દ્રિય તો નહિ જ ને ? તેમજ વિકલેંદ્રિય પણ નહિ જ ને ? દેવતા કે નારકીઓ પણ મરીને દેવગતિમાં ન જ ઉપજે. ફક્ત રહ્યા મનુષ્ય, તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય જ્યારે દેવનાં ઉત્પન્ન થવાનાં સ્થાનો અસંખ્યાત ગુણાં. ત્યારે ઉમેદવાર માત્ર બે જ. પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ અને મનુષ્ય એ બે જ છે. આ બે જ ઉમેદવાર દેવગતિના છે અહીં મનુષ્યનાં સ્થાનો વેઢે ગણાય તેટલાં છતાં ઉમેદવારો ઘણા, દેવગતિવાળા, નરકગતિવાળા તેમજ એકેન્દ્રિયાદિ પણ મનુષ્યપણાને મેળવી શકે, એટલે સર્વ ગતિવાળા લાયક છે. જેના ઉમેદવાર ઘણા હોય ને જગ્યા થોડી તે મળવી મુશ્કેલ કે જેના ઉમેદવાર ઓછા અને સંખ્યા ઘણી તે મળવું મુશ્કેલ ? આ બન્નેમાં મુશ્કેલ કયું ?

હવે મનુષ્યપણુ સખ્યામાં ઓછા હોવાથી અને ઉમેદવાર ઘણા હોવાથી મળવુ મુશ્કેલ છે ત્યારે દેવપણાનુ સ્થાન મોટુ અને ઉમેદવાર ઓછા એટલે તે મળવુ સહેલુ છે તેથી મનુષ્યપણુ ચૌદ રાજ લોકમાં મળવુ મુશ્કેલ છે

મુશ્કેલ એવુ–આર્યપણુ, ઉત્તમ કુળ, પચેન્દ્રિય સપૂર્ણપણુ

તે મનુષ્યપણુ પામ્યા છતા આર્યપણુ મુશ્કેલ છે બત્રીશ હજાર દેશમા ૨૫ાા દેશ માત્ર આર્ય છે હજારમા ભાગ કરતાં પણ આર્યના દેશો ઓછા છે તેવુ આર્યપણુ પામ્યા છતાં ઉત્તમ કુળમા આવવુ મુશ્કેલ મ્હાય અધમ કુળમા ગયા તો સીંગમાથી જ સડ્યા હવે ઉત્તમ કુળમા આવવા છતા ગળથુથી પડની હોય તો તેમ તા તરફથી તેનાથી બાલ્યપણામા સસ્કાર પડે, કારણ કે સમજણ આવ્યા પછી તો પિતાના સસ્કારો પડે માતા જો ઉત્તમ સસ્કારવાળી ન હોય તો ઉત્તમ સસ્કાર બાળકમાં ન આવે તેમ છતાં પચેદ્રિય સપૂર્ણપણુ મળવુ મુશ્કેલ એ મળવા છતા તેર કાઠિયાઓ મળે તો મુશ્કેલ કયા ? આળસ મોહ આદિ જે તેર છે તે

આ તેર કાઠિયાઓ જ્યા સુધી હૃદયમા વસ્યા હોય ત્યા સુધી દેવ, ગુરુ ને ધર્મ પ્રત્યે ઝુકવાનુ મન ન થાય કેટલાક જીવો એવા આળસુ હોય છે કે જરાકે હલવુ ફરવુ હોય તો ઘણુ જ મુશ્કેલ થાય

આળસુ જાબુ ખાનાર ?

જેમ જાબુ માટે ઘોડેસ્વારને એક મુસાફરે બોલાવ્યો શા માટે ? પેટુ પડેલુ જાબુ લઈ મુખમા નાખવા માટે હવે પેલો કહે છે કે– આળસુપીરના પીર' ત્યારે પેલો કહે છે–તમો કેટલા વાડ ઓળગી ખેતર વટાવી અહી આવ્યા અને એક નજીકમા રહેલા જાબુને આપતાં શુ થાય છે ?

નાના પેગે આળસ ઉરાવનાર કાઠિયો 'આળસ'

આવા મનુષ્યો દેવ, ગુરુ અને ધર્મની પરીક્ષા શી રીતે કરી શકે ? હવે જેઓ મનુષ્યપણુ આદિ પામેલા હોય પણ કાઠિયો એવો

જબરજસ્ત હોય છે કે ઊઠવા જ ન દે. આપણે શું ? 'કરશે તે ભરશે' એ આપણે વિચારવાનું ન હોય. આમ આળસ પોતાની દશાને બતાવે. આવી રીતે કાયાની જ દશા છે એમ નહિ પણ વિચારમાં ય તે 'આળસ' નામનો કાઠિયો આગળ થાય જ. કાઠિયો એકલો કાયિક આળસ કરે તેમ નહિ પણ વાચિક અને માનસિક પણ આળસ કાઠિયો કરે. આવી રીતે કાઠિયો કરાવે. આ બધું કયો કરાવે ? તો 'આળસ' નામનો કાઠિયો જ કરાવે. **એટલે ધર્મથી દૂર જ રાખે. (૧)**

કર્મના ફળમાં ઇશ્વરની જરૂર નથી

આલસ્ય છોડયું અને પરીક્ષામા ઊતરે ત્યા બુદ્ધિ પરોવવી પડે ત્યાં મૂઝવણ થાય. સીધો રસ્તો ન કાઢી શકે જેમ જગત્ પરમેશ્વરે કર્યું હશે તો ? હવે જો **જગતને પરમેશ્વરે બનાવ્યું હશે તો જૈન ધર્મ માનવો નકામો, અને જો પરમેશ્વરે નહિ બનાવ્યું હશે તો ઇતર ધર્મો માનવા નકામા.** કારણ ઇશ્વર જ સર્વ ચીજો-નો અને કર્મોનો કર્તા બને છે. પોતાની જવાબદારી હોતી નથી, એમ ઇતર ધર્મમાં ફરમાવ્યું છે, ત્યારે જૈન દર્શન તો પોતાની જવાબદારી રાખવા સાથે-'કર્મના કર્તા તમો પોતે જ છો અને સદ્ગતિ કે દુર્ગતિના ભાજન તમો પોતે'. તમારા કર્મના હિસાબે તમે સુખી-દુ ખી થયા છો આવતો જન્મ કેવો લેવો એ પોતાના હાથમા છે, એટલે 'જેવી કરણી કરો તેવો જન્મ મળશે'. તમો કરણી સારી કરો તેથી ખરાબ જન્મ ઇશ્વર આપે એમ બનતું નથી. જો કરણી સારી કરી હશે તો સદ્ગતિ જ મળશે, એટલે કરણીની જવાબદારી પોતાના શિરે જ છે શંકા-ગુનેગારને આપોઆપ સજા જ થતી નથી, તેને માજીસ્ટ્રેટ કે રાજા હોય તો જ સજા કરે, નાહ તો બને શી રીતે ? તેમ અહીં કર્મ કરનારને સજા કરનાર કોઇક બીજો જોઇએને ? સમાધાન-વાત ખરી, પણ તું મરચું ખાય છે અને તને બળતરા ઊઠે છે. તે સજા કરવા કોણ આવ્યું ? તેમ હરડે ખાવાથી રેચ. ઘી સાકર ખાવાથી ઠંડક—આ

કોણે કરી ? કહો કે ન્યાયાધીશ વિના આ બધુ શાથી ? તારા હિસાબે તો ઝઘડો કરવા પણ ન્યાયાધીશ જોઇશેને ? જગતના પદાર્થો પોતાની મેળે પોતાનુ કાર્ય કરે જ છે તેમ શુભ કે અશુભ પુદ્ગલો બધાય તે પોતાનુ કાર્ય કરે જ તેમા ન્યાયાધીશની જરૂર ન હોય જો તુ કર્મમા ન્યાયાધીશને લાવીશ તો પછી બજીતરા, ઠંડક આદિમાં પણ જોઇશેને ? કહો કે પદાર્થ જડ હોવા છતાં તેનો સ્વભાવ છે કે તે તે રૂપે પરિણમે છે તેમ અહી કર્મોનો સ્વભાવ છે કે જે જે રૂપે હોય તે તે રૂપે પરિણમે એટલે પાપના પુદ્ગળનો સ્વભાવ છે કે-તે દુખરૂપે પરિણમે જ તેવી જ રીતે પુણ્યના પુદ્ગળનો સ્વભાવ છે કે તે સુખ રૂપે જ પરિણમે અરે ! ક્ષણે ક્ષણે આપણી પરિણતિ ફેરફાર થાય છે તેમજ ક્ષણમા કોઇના પ્રત્યે ક્રોધ થયો અને તેને ગાળ દીધી તેથી ઇશ્વરે ગાળ કહેવડાવી એમ કહેવાય કે ?

બીજાના સસ્કાર—ભૂડામા ભગવાન્

હવે જેને લોકો પાસેથી ભગવાનના નામે ધૂતી ખાવુ છે તે લોકો જ ઇશ્વરને કર્તા કહે છે ઇશ્વરના દલાલરૂપે વચ્ચે રહેવાથી બ્રાહ્મણો શ્રાદ્ધ આદિમા કમાઇ ખાય છે અને તેથી જ પોતાના કુટુબના નિભાવ માટે વચ્ચે ઇશ્વરને ગોઠવે એટલે જવાબ ઠરી નથી તેના શિરે નાખે સારા—નરસા કરવાનુ કામ ભગવાનને માથે આપણા-મા પણ તેવા સસ્કારો છે જેમ ભગવાન કરશે. કાળિયાની જોડે ધોળિયો રહે તો સાન ન લે પણ વાન તો લે એટલે તમો મિથ્યાત્વી બને ન થયા પણ વાન તો તેની લીધી જેઓ નિરજન નિરાકાર છે, જેણે જગતને પોતાના કર્મોથી ઉદ્ધાર કરવાના રસ્તામા જ જોડયુ છે, તેને માટે જવાબદારી સુખ-દુ ખની નખ ય જ કેમ ? કાગળ લખવામા પણ જુઓને—

પરણાવવામા પંડ્યા, જણવામા જોષ અને ભૂડામા
ભગવાન્

જેમ કોઇની મળોતરી લખે ત્યારે લખે કે મરી ગયા, પાછળ

બાળ સંતાન છે, કોઈ બીજું છે નહીં. 'ભગવાનને ગમ્યું તે ખરું' હવે અહીં મિથ્યાત્વીના પરિચયમાં આવવાથી મિથ્યાત્વી ન થયા પણ સંસ્કારો લીધા. કહે કે ભૂંડામાં જ ભગવાનને આગળ કરવા છે. પરણાવવામા પંડને આગળ ધરે. જણવામાં સ્ત્રીને આગળ કરે છે. અહીં જૈનમતમાં પોતાની કરણી માટે પોતેજ જવાબદાર છે, તેમાં ઇશ્વરને કંઇ સબંધ નથી. હવે તમો કહેશો કે– જો ઇશ્વર કંઈ સુખ, દુઃખ કે સદ્‌ગતિ કે દુર્ગતિ નથી કરતો તો પછી તેને માનવો શા માટે?

તીર્થંકર મહારાજ કુમાર્ગ, સુમાર્ગને બતલાવે

માસ્તરો સ્કૂલમાં જે શિક્ષણ આપે છે તે શા માટે? માસ્તરનો અધિકાર શિક્ષણ આપવાનો અને તે પણ ઉત્તમ. પણ પછી જીવન-નિર્વાહ કેમ કરવો તે વિદ્યાર્થીનો અધિકાર છે. માસ્તરે તો ઉપાયો કીર્તિ મેળવવાના કહ્યા હતા, પણ વિદ્યાર્થી પછી કીર્તિ મેળવે કે અપકીર્તિ મેળવે, તેમાં માસ્તરની જવાબદારી ન ગણાય. સૂર્ય કે અજવાળાની જવાબદારી કેટલી? કાંટા કે કાંકરાને બતાવી આપે તેટલી, પણ તે ત્યાંથી ઉપાડી બીજે ન મૂકે. ખાડો, ટેકરો કે કૂવો આદિ તે બતાવે, પણ તેનાથી દૂર રહેવું કે બચવું, એ કામ દેખનારનું છે. તેમ અહીં ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર મહારાજ માસ્તરની જેમ કુમાર્ગ, સન્માર્ગ બતલાવે, અને તેના ફાયદા જણાવે.

બોલવાનું ડહાપણ એટલે મોકાણ વાલવા બેઠેલી બાઈ

બોલવાનું ડહાપણ સહુને આવડે. હવે ચોરીનો માલ પકડાયો અને કોર્ટે પણ વાત સાચી માની, છતાં ગુનેગારે તો 'પોતાને બીનગુનેગાર કહી, પુરાવા વકીલને જ ભળાવે છે, એટલે કોઇપણ વચનથી દેવાળિયો થવા માંગતો નથી, 'આજે ભીડ પડી છે પણ કાલે તો આપીશ' એમ કહી વચનની શાહુકારી તો લોકોએ રાખી છે. તેમ સન્માર્ગનો ઉપદેશ તો સર્વ કોઇ આપે જ છે. ઉન્માર્ગે જવા કોઇ મનુષ્ય પ્રેરશે નહિ, માટે દુનિયામા તો સર્વ કોઇ પ્રકૃતિ ઉપર

[વ્યાખ્યાન ૩જાનું બાકીનું મેટર ન મળવાથી અધૂરું રહેલ છે]

વ્યાખ્યાન ૪

ખેડુત વગર ધર્મી ગણાય ?

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિ મ ભવ્યોના ઉપકારને માટે ષોડશક પ્રકરણની રચના કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે–' बाल' पश्यति लिङ्ग" મનુષ્ય માત્ર ધર્મને લાયક પણ ધર્મને લાયક છતા તે ધર્મને મેળવે કેવી રીતે ? પોતપોતાની દષ્ટિએ પરીક્ષા કરીને મેળવે સામાન્ય રીતે ધર્મની પ્રીતિ આખા જગતને રહેલી છે જગતમા જે વસ્તુ વ્હાલી તેના જૂઠા પણ શબ્દો પ્રીતિ કરનારા થાય છે જગતમાં ઋદ્ધિ સમૃદ્ધિ વ્હાલી હોય નોય બાહા પુના આશીર્વાદ થી મળી જાય એમ નથી હોતુ, છતા તેથી ખુશ જ થાય નાખુશ ન જ થાય કોઈ અષ્ટસિદ્ધિ કે નવનિધાન કે ચિરંજીવી કહી દે, તેથી ભડાર કે મૃત્યુ થવાનુ હશે તો અટકશે નહિ, છતા ખુશી જ થાય. વળી કોઈ ગાળો બોલે તેથી નુકશાન થતુ નથી એટલે તેના કહેવા પ્રમાણે બનવાનુ નથી, છતાં જૂઠા શબ્દો અનિષ્ટ વાચક હોવાથી પોતાને ક્રોધ કરનારા નિવડે છે આવી જાતની સ્થિતિ છે, એટલે કલ્પેલો જૂઠો શબ્દ પણ અનિષ્ટ લાગે છે તેવી રીતે અહિ પણ આર્યમાત્રને ધર્મિષ્ઠ–ધર્મી કહે તો રાજી રહે જેમ ' અખડ ઋદ્ધિવાળા થાઓ" એમ જૂઠું બોલે છે કારણ સમૃદ્ધિ કરવાનુ તેના હાથમાં નથી છતાં તે કહેવાથી ક્રોધ ચઢતો નથી તેમ અહિ ધર્મનુ આચરણ ન કરતો હોય છતા જૂઠો પણ ધર્મિષ્ઠપણાનો શબ્દ દ્વેષ કરાવનાર થતો નથી તેવા જ રીતે અધર્મી શબ્દ કહેવામાં આવે તો ક્રોધ ચઢે છે, કારણ અનિષ્ટ શબ્દ છે માટે પુણ્યવાન્ કહેવાથી રાજી થવાય પાપી કહેવાથી નાખુશ થવાય છે આમ

કેમ બને છે ? તો ધર્મ ઇષ્ટ છે, પાપ અનિષ્ટ છે. હવે તે ધર્મને કરી શકે કે નહિ, પાપને છોડી શકે કે નહિં તે વાત જુદી. આર્ય મનુષ્યમાત્રને ધર્મ ઇષ્ટ છે. પાપ અનિષ્ટ છે તે ચોક્કસ થયું. આચરણ ગણાય જેવું કરતો હોય ને જોવાનું નથી, પણ માન્યતા તો ઉપર પ્રમાણે છે. આમ છતાં બધા ધર્મી છે તે ન કહી શકાય, પણ ધર્મને સારો ગણનારા છે. ધર્મને સારો કેવી રીતે ગણે ? શ્રેણિક રાજાની સભામાં લોકો વાત કરે કે, " લોકે અધર્મી થયા, પાપ કરતાં ડરતા નથી, ધર્મનું નામ પણ નથી " ત્યારે અભયકુમારે કહ્યું કે આ લોકો માત્ર સફાઇની જ વાત કરે છે. પછી વિચાર્યું કે એક વખતે સ્વપ્નમા " હું રાંડયો " એવું મને લાગ્યું. એટલે બાયડી કહે કે હું મરી એના કરતાં તમે જ મરોને ! અહિં દુનિયા અધર્મી છે, એટલે હું તો ધર્મી ને ! અભયકુમારે કહ્યું કે જૈનધર્મનો મુદ્દો એ છે કે–પોતે પાપથી વિરમ્યો ન હોય ત્યાં સુધી તે પોતાને પાપી જ ગણે, આ વિચાર નથી આવતો તેથી પોતાને ધર્મી માને, અને લોકોને પાપી માને છે તે વાત સમજાવવી કેવી રીતે ? માટે એક કોયડો કર્યો. એટલે અભયકુમારે કહ્યું કે–પાપી થોડા હોય છે અને ધર્મી ઘણા હોય છે. પ્રધાન તરીકે અહિં અભયકુમાર છે. એટલે બે માસ ગયા પછી લોકો કાર્તિક માસે ઓચ્છવની ઉજવણી કરવા જાય છે. ત્યાં બે મહેલ રંગાણા. એક સફેદ, બીજો કાળો. જે લોકો ધર્મિષ્ટ હોય તે સફેદમા જાય અને અધર્મી હોય તે કાળામા જાય, એમ જાહેર કરાયું. બધા ધોળા મહેલમાં ગયા. ફક્ત ચારેજ શ્રાવક કાળા મહેલમાં ગયા. અહિં ખેતીવાળો સફેદ મહેલમાં ગયો છે. તેને ધર્મ માટે પૂછયું, તો કહે છે કે ખેતી કરવાથી અનાજ થાય તે લોકો ખાય અને જીવે છે તે ધર્મ છે, ખાટકી આવેલો તેને પૂછયું કે તું અહિં કેમ ? તો હિંસકપ્રાણી એટલે માંસાહારી પ્રાણીઓનું હું પોષણ કરૂં છું, નહિ તો તેમનું શું થાય ? હવે ચોર આવેલ તેને પૂછયું કે તું કેમ ધર્મીપણામા આવ્યો ? તો દરેકને ઉપકાર મારો છે. કારણ

અમારા લીધે લોકો જાગતા રહે વળી સુથારલુહારને તો અમારા લીધે કમાણી છે જો ચોર ન હોય તો પછી કમાણી શાના ઉપર થાય?

એમણે ધર્મ સારો માન્યો, પણ કયો? પોતાની દૃષ્ટિનો અહિ સર્વ વાના કરવાના છે પોતા માટે છતા કહેવો ધર્મ હવે અહિ કાળા મહેલ ઉપર આવી જોયુ તો ચાર શ્રાવક હતા પૂછ્યુ કે-અહિ કેમ? તો અમે પાપી છીએ-અઢારે પાપસ્થાનકોમાં પ્રવર્તેલા છીએ પછી અમે ધર્મી શી રીતે હોઇએ? આ બન્ને ઉપરથી લોકોને ધર્મઅધર્મની ખબર પડી તેમ અહિ ધર્મના દૃષ્ટિદૃષ્ટિમા ફરક હોય

બાળજીવોની બાહ્યલિંગથી દેવપરીક્ષા

અહિ જે "બાળક" શબ્દ સામાન્ય દુનિયાદારીમાં વપરાય છે, પણ શાસ્ત્રકાર કહે છે કે રાગ અને દ્વેષથી ભરાયેલો એટલે રાગ-દ્વેષની પ્રવૃત્તિ ઉપર કાબૂ ન રાખી શકે તે બાળક જુગલીયા પ્રથમ જેમ આંબાને પકડવા ગયા હતા પણ તેમાં અનર્થ શો થશે તેની ખબર ન પડી બાળક કામ પડે તો માતા પણ ઝીંટીયા ખેંચે, એટલે રાગ અને દ્વેષે કરીને વ્યાપ્ત હોય, પણ તેને દૂર કરવાનો અવસર ન હોય તેનુ નામ બાળક એટલે વિચાર પ્રમાણે વર્તન કરનાર, પરિ-ણામ જુવે નહિ તે અર્થાત્ જેની રાગદ્વેષવાળી અશુભ પ્રવૃત્તિ તેનુ નામ બાળ. હવે તેવો બાળક ધર્મની પ્રવૃત્તિ કે દેવગુરુ આરાધનાની પ્રવૃત્તિ કરે તે વ્યવહારથી વ્યવહાર પૂરતી દૃષ્ટિ હોય હવે મધ્યમ બુદ્ધિવાળો શુ વ્યવહારને નહિ દેખે? તત્ત્વદૃષ્ટિવાળો શુ વ્યવહારને નહિ દેખે? તો તે વ્યવહારને જરૂર જોશે મધ્યમબુદ્ધિવાળો મુખ્યતા-એ વર્તનને દેખે અને વ્યવહારને તો સહાયક તરીકે જ દેખશે, તેમજ બુધ તત્ત્વનેજ જોશે. એટલે દેવને અંગે વ્યવહાર, વર્તન અને તત્ત્વને જોશે હવે પ્રથમ દેવને અંગે શુ જોવુ? ચાર અતિશય અને આઠ પ્રાતિહાર્ય ચોત્રીસ અતિશય વગેરે બાહ્ય લક્ષણો જેમા હોય તેને જ દેવ તરીકે માને તે સિવાયનાને દેવ તરીકે ન માને આઠ પ્રાતિહાર્ય તે શુ છે? બાહ્ય લક્ષણો જ છે બાહ્યદૃષ્ટિવાળાને દેવપણાની પરીક્ષા

માટે ઉપરની ચીજો જ જોવાની હોય, અને તે દ્વારા જ દેવને પારખી શકે. આ દેવનું બાહ્યલિંગ થયું, તેથી શાસ્ત્રકારોએ પણ બાહ્યલક્ષણવાળા દેવને નમસ્કાર કરવા જણાવ્યું છે. વળી–" **चउतीसअइसयजुआ अट्ठमहापाडिहेरकयसोहा** " એવું વિશેષણ આપીએ છીએ. વળી ચૌદ સ્વપ્ન સહિત, તીર્થંકર કુળમાં અવતર્યો હોય તેજ વીતરાગ થઇ શકે. હવે કલ્પસૂત્રમાં જેમ ગોશાળાને અંગે વાત ચાલી છે ત્યાં "ગૌશાળા"માં જન્મેલો છે–એટલે જ ગૌશાળામાં જન્મેલો હોય તે. એક સદ્‌ગૃહસ્થ જેવાના ઘરે પણ નહિં–સુમંગળા અને મંખલિના ઘરે જન્મેલો હતો. હવે ભગવાન્ મહાવીર મહારાજા ગોશાળાનું તત્વજ્ઞાન કે વર્તન કેવું ખરાબ છે તે જણાવવું જરૂરી હતું, તે જ જણાવતા તેના જન્મનું સ્થાન, માબાપનું દરિદ્રપણું વિગેરે જણાવે છે. કેમ? તો તેમનું તીર્થંકરનું ગૃહસ્થપણાનું બહારનું લિંગ જે હોય તે તપાસવાનું હોય. એટલે રાજકુળમાં જેનો જન્મ નથી તે આવી રીતે તીર્થંકર બની શકે નહિ. વળી ગર્ભસંહરણ વખતે ઇંદ્રમહારાજા બોલે છે કે–રાજયકુળાદિ જે ઊંચા કુળો હોય અને રાજ્યલક્ષ્મી વધતી હોય ત્યાંજ તીર્થંકરનું ગૃહસ્થપણામાં પાલન થાય. અરે! ખુદ વીતરાગપણામાં અશોકાદિ પ્રાતિહાર્યના ચિન્હો હોય. વળી **ઉવવાઇજીમાં**–તીર્થંકરના વિહારને અંગે જણાવાયું કે–

આકાશમાં ચક્રાદિ વિગેરે લક્ષણો યુક્તાજ તીર્થંકર હોય. આ ઉપરથી દિગમ્બરો કહે છે કે–ત્યાગને માનીએ, ભોગને ન માનીએ. તો પછી તીર્થંકર કેવલીને દરિયાને કિનારે મોકલવા, કારણ પ્રાતિહાર્યાદિ વિનાના જે હોય તે સામાન્ય કેવલી છે તેને તીર્થંકરથી ચઢ્યા માન. પ્રાતિહાર્યાદિ સહિત જે તીર્થંકર હોય છે તેમને તું ત્યાગી માનીશ નહિ. અને તેથી " **नमो अरिहंताणं** " પદ તું માનીશ નહિ કે જપીશ નહિ. વળી તેથી " **નમો કેવલીણં** " એ પદ બોલવું પડશે,, કારણ કર્માદિ શત્રુઓને જીતેલાને નમસ્કાર નહીં કરાય, કારણ તીર્થંકરમાં બાહ્યસમૃદ્ધિ જરૂર હોય. અતિશયો દેશના વખતે હોય અને પ્રાતિહાર્યો

તો કેવળજ્ઞાનથી તે ઠેઠ મોક્ષ સુધી હોય પહેરેગીર જેમ આઠે પહોર હાજરી આપે તેમ આ પ્રાતિહાર્યો ચોવીસે કલાક હાજર રહે, અને તેથી જ તેનુ નામ પ્રાતિહાર્ય આવી રીતે દેવતત્ત્વની પરીક્ષા માટે બાળક જે બાહ્યલિંગ જુએ તે આઠ પ્રાતિહાર્ય અને ચોત્રીસ અતિશય આદિ તેથી વળી હરિભદ્રસૂરિજીને કહેવુ પડયુ કે "यस्य सक्लेशजननो रागो नास्ति' અર્થાત્ સંકલેશજનક રાગ નથી એટલે આત્માને દુર્ગતિમા લઇ જનારો રાગ છદ્મસ્થ પણાની દશામા પણ ન જ હોય એટલે આવી સ્થિતિ જેની છદ્મસ્થપણામાં હોય છે ભગવાન્ તીર્થંકર મહારાજા જે દેવ તેમનુ બહારનુ લિંગ પ્રાતિહાર્યાદિ છે હવે વર્તન કેવુ ? તો 'પ્રશમરસનિમગ્ન દૃષ્ટિયુગ્મ પ્રસન્ન " એટલે-શ્રી કે રાગ અજ્ઞાનથી વિમુક્ત, હથિયારાદિથી રહિત અને જ ને દૃષ્ટિ જેની શાંતરસમાં મગ્ન હોય તે માટે હેમચંદ્રસૂરિજી કહે છે કે-જગતમા નાટકીયા જે હોય તે મૂળ પ્રમાણે વર્તન તો કરે એટલે શિવાજી થઇને આવનારો દક્ષિણી પાઘડી આદિ પહેરીને અનુકરણ કરે પણ આ બીજા મતવાળાઓ તો સાચા દેવ તરીકે ન મને એ તો ઠીક, પણ નાટકીયા દેવ પણ નથી બની શકતા वपुश्च० जिनेन्द्रमुद्रा तवास्या-" આત્મકલ્યાણના આદર્શરૂપ બનવુ હોય તો બહારના શરીરના અવયવો તો ઠીક રાખવા પડે જેમને ક્રોધ નથી એમ કહેનારના હોઠ ફફડતા હોય આખ લાલ હોય, તો પછી ક્રોધ નથી એ કેમ મનાય ? વળી અહીં શરીરના જે અવયવો હસ્તાદિ તે ઊંચા કેમ ? ક્રોધ, રાગ, લોભ હાસ્યાદિ નથી તો આ શરીરને દેખીને બીજો કેમ માની શકશે કે આમા ક્રોધાદિ નથી ? વળી શરીર પલ્યકાસને જોઇએ તે કે નહીં, એટલે હાથ પગાદિ ઊંચા છે પ્રથમ તો શરીરની જે વીતરાગપણાની દશા તે પણ નથી વળી દૃષ્ટિ-તે જે માણસને કંઇ લેવાદેવા ન હોય તેની દૃષ્ટિ સ્થિર હોય, તેની જગ્યા આ નાસિકા ઉપર દૃષ્ટિ જ નથી, આવી જે દેવપણાની મુદ્રા તે પણ

શીખ્યા નથી. અરે ! આત્માને આદર્શ રૂપ રાખી શકતા નથી એટલે
નાટકિયો જેમ દબદબામાં દાખલ થઈ તે વેશને ભજવે, પણ આ તો
વેશને ભજવી જાણતા નથી. પછી તેમને દેવ કેવી રીતે કહેવા ? એટલે
શરીર-નાસિકા-દૃષ્ટિ આદિ મુદ્રાને જેઓ ન સાચવી શકે તેને દેવ
મનાય કેમ ? આના વર્તનની પરીક્ષા થઈ. મુખરૂપી કમલ જેમનું પ્રસન્ન
હોય, વળી જેનો ખોળો સ્ત્રી વિનાનો હોય, આ વર્તનદ્વારા વીતરાગ
દેવની પરીક્ષા થઈ. એમ પ્રથમ લિંગ દ્વારા દેવની પરીક્ષા થઈ.

મધ્યમબુદ્ધિ અને બુધની દેવપરીક્ષા

હવે તેથી આગળ વધેલા જીવો કહે છે કે એમ નહીં. કારણ
રાજકુટુંબમાં કોઈ એવા અવતરે છે. વૈક્રિયબુદ્ધિ ફોરવે, ઢોંગીઓ
પણ હોય, તેથી કહે છે કે-આગમતત્ત્વવાળો અશોકવૃક્ષાદિના લીધે
દેવતત્ત્વ ન માને. તે હોવા જોઈએ એ વાત જુદી. વ્યતિરેક ખરો,
અન્વય નહીં એટલે જ્યા જ્યા અશોકાદિ હોય ત્યાં ત્યા દેવ એમ ન
માને, પણ જ્યા જ્યાં અશોક ન હોય ત્યા દેવ નહીં એમ તો માને.
વળી મધ્યમ દૃષ્ટિવાળાની અપેક્ષાએ પ્રશમરસનિમ૦ દેવ વગેરે વર્તનને
જુએ ખરા, પણ તે વિનાનાને દેવ ન માને. માળા, હથિયાર, સ્ત્રી
આદિ ચિહ્નો પૌષધવ્રતી શ્રાવકને કે સાધુને પણ ન હોય. તથા તેમને
દેવ ન મનાય, પણ જ્યાં દેવપણું હોય ત્યા પ્રશમાદિ હોય. વળી
સર્વજ્ઞો "ત્રૈલોકયપૂજિત:" આ વાત જ્યાં હોય ત્યાં જ દેવપણું.
બધા સર્વજ્ઞ હોય તે કેવલીઓ હોય જ. આ સર્વજ્ઞો જુદી જાત-
ના. કેવલજ્ઞાન જ્યારે એક પ્રકારનું માને છો તો પછી કેવલિપણાના
બે ભેદ કેમ ? વાત ખરી, પણ એક ગુફામાં બધા ગયા છે. અંધારું
ઘોર છે ત્યા એકે દીવાસળી સળગાવી કાકડો કર્યો, તેનાથી
બીજાઓએ પણ કાકડાઓ કર્યા. અહિં કાકડાના સ્વરૂપમાં ભેદ નથી
છતાં બધાનો તારક કાકડો પ્રથમવાળાનો જ ગણાય. તે સ્વરૂપે જુદો
નથી, છતાં તારક તો તે મુખ્ય ગણાય. નહિતર નવાણું કાકડાવાળા
ગુફામાં હેરાન થાત, તેમ અહિં મોક્ષ માર્ગ પ્રવર્ત્તેલો નહોતો, એટલે

દુનિયામાં ત્યાગમાં સુખ એ સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહોતો પણ ભોગમાં જ સુખ એ વાત મનમા હતી ભગવાન ઋષભદેવજી જન્મ્યા હતા તે પહેલા અઢાર કે ડાકોડી સાગરોપમ સુધી લોકોની એ જ માન્યતા હતી કે મેળવવામા સુખ, મઝા–છોડવામા ત્યાગમાં સુખ કે મઝા ? એ થાઅરી કાઢી મેલો ? મ્હારના પદાર્થોને છોડવામા જ સુખ નિરુપાધિકપણુ કરો તેમા જ મજા આવી વાત ઉભી કરનારે કોણુ ? પ્રથમ જોઇ કે સાંભળી હોય તો વાત જુદી સ્વપ્નામા નહિ એવી ત્યાગમા ધર્મ એ વાત જેણે ઊભી કરી તેનો ઉપકાર કેટલો ? વળી ચરિત્ર લઇને સર્વજ્ઞપણાનુ દષ્ટાંત પૂરુ પાડનાર તીર્થ કર સિવાય બીજો કોઇ નહિ પ્રથમ દષ્ટાન્ત તરીકે આ તીર્થંકર છે અને તેથી તેનુ સર્વજ્ઞપણુ તે દષ્ટાન્તરૂપ છે હવે પહેલવહેલા સર્વજ્ઞપણુ પ્રથમ તીર્થંકરનુ છે હવે પાર્શ્વનાથ પ્રભુ પછી કેવળજ્ઞાનની શરૂઆત થાય તો તે મહાવીર પ્રભુ જ આટલા માટે શાસ્ત્રકારોએ મોક્ષની સ્થિતિ બે પ્રકારની, એટલે એક તીર્થંકર મહારાજની પાટની પરંપરાએ અને બીજી અમુક કાળસુધી એમ બે પ્રકારની ભૂમિ કેવળીપણા માટે કહી છે વળી રાગ દ્વેષ અને મોહ એ ત્રણેનો સર્વથા ક્ષય જો પ્રથમ કોઈ કરે તો તે તીર્થંકર જ વળી "ત્રૈલોક્યપૂજિત" અર્થાત્ રાગાદિનો ક્ષય કરી સર્વજ્ઞપણુ મેળવવાથી દુનિયામા પૂજ્ય બને અને ન પણ બને જેમ ઝવેરીના હાથમા બધા હીરા આવી ગયા હોય એવો નિયમ નથી, તેમ જે ગુણી હોય તે દેવેન્દ્રોથી પૂજાયા હોય એવો નિયમ નથી અને તેથી તે ગુણી નહિ એમ તો નહિ ને ? જેમ ખંધકમુનિ આદિ કેવલી થયા પણ દેવેન્દ્રોથી પૂજાયા નહિ એટલે તે કેવલી નહિ ? હવે અહીં કેપણ તીર્થંકર રાગ દ્વેષ અને મોહનો ક્ષય કરીને થયેલા હોય તો તે દેવેન્દ્રોથી પૂજાયેલા જ હોય અહિ ગુણી ઘણા હોય પણ તે "દેવેન્દ્રોથી પૂજાયા હોય તો ગુણી" એવો નિયમ નથી, પણ તીર્થંકરો માટે તો દેવેન્દ્રોના પુજાવાનો નિયમ છે, અને તેથી કેવલજ્ઞાન થાય ત્યારે એક ક્રોડ દેવે ને પ્રથમ સમવસરણ બનાવવુ જ પડે પર્ષદા

હોય કે ન હોય અને તેથી ઋજુવાલુકામાં જઇને પ્રભુનું સમોસરણ બનાવવું પડ્યું. ત્યાં નથી સભા કે પર્ષદા. વળી મહાસેન વનમાં સમોસરણ કર્યું તે વ્યાજબી, કારણ ત્યાં ગણધરાદિની સ્થાપના થઇ. અહિં ઋજુવાલુકામાં સમોસરણની રચના થઇ તે વખતે સાધુ સાધ્વી કે શ્રાવક શ્રાવિકા નહોતા થવાના તે પ્રભુ જાણવા છતા બેઠા કેમ? કહો કે તીર્થ પ્રવર્તે કે ન પ્રવર્તે તેમ જ સાધુ, સાધ્વી કે શ્રાવક કે શ્રાવિકા બને કે ન બને પણ તીર્થંકર થયા એટલે દેવોથી પૂજનિક બન્યા અને તેથી સમોસરણની રચના થાય જ. હીરો ઝવેરીના હાથે પડ્યો એટલે ચોપડે તો નોંધાય જ, તેમ અહિ કેવલજ્ઞાન થાય એટલે તીર્થંકરો દેવેન્દ્રોથી પૂજાય, અને તે નિયમિત પૂજાય. તેથી જેનું હંમેશા ધર્મમાં મન છે તેને દેવો પણ પૂજે છે તે કોની અપેક્ષાએ ? તીર્થંકરની અપેક્ષાએ. સંપૂર્ણ કેવલી થવા છતાં બિચારા ઉપાધિમાં ઘેરાયેલા હોય છે. જેમ અરણિક મુનિવર કેવલી થવા છતાં દેવોથી પૂજાયા નહિ. કેવલીઓ પૂજાય જ એવો નિયમ તો માત્ર તીર્થંકર માટે જ લેવાય. કોઇ પણ તીર્થંકર દેવોથી પૂજાયા વિના હોય જ નહિં. એટલે જન્માભિષેકથી લઇને યાવત્ મોક્ષ સુધી પૂજાય છે. તત્ત્વદૃષ્ટિવાળો વળી "યથાસ્થિત૦" એટલે શાસન પ્રવર્ત્તાવવું, મોક્ષમાર્ગ પ્રવર્ત્તાવવો તેના અંગે પદાર્થોની યથાર્થ દેશના આપે. બીજાઓ કહે તે યથાસ્થિત નહિ અને તમે કહો તે પદાર્થો બધા યથાસ્થિત છે તેની ખાતરી શી ? વળી દરેક આસ્તિક નવે તત્ત્વોને માને છે. કોઇ પણ આસ્તિક જીવાદિ તત્ત્વોને માન્યા વિના રહી શકતો નથી, તો પછી તે યથાસ્થિત તત્ત્વવાદી નહિ અને તમે સાચા-બોલા એ શી રીતે ? બોલવામા ફરક કેમ પડે છે ? જૈન શાસ્ત્રકાર જીવાદિ તત્ત્વો બોલે ત્યારે બીજાઓ પ્રમાણાદિ ને દ્રવ્યાદિદ્વારા તત્ત્વોને કહે છે. આમા કારણ શું ? તો અભ્યંતર દૃષ્ટિ અને બાહ્યદૃષ્ટિ જીવાદિરૂપે ઓળખે તે અભ્યંતર દૃષ્ટિએ અને બાહ્ય દૃષ્ટિએ બોલે ત્યારે દ્રવ્યાદિ. એટલે ઇતરો ગુણનું વિવેચન કરતાં સ્પર્શાદિ કહેશે,

ત્યારે જૈનો સ્પર્શાદિ ગુણો બોલશે એટલે જ્ઞાનાદિ ગુણો જે આત્માના સાધ્યરૂપ છે તેને મુખ્ય રાખે છે બીજાઓને આશ્રવ સર્વથા છોડવો, સવર આદરવો તે પાલવતુ નથી તેનુ નિરૂપણ જ નથી ત્યારે જૈનોને આશ્રવ છોડવો સવર આદરવો વિગેરે પાલવે છે અને તેની પ્રરૂપણા સાચી ગણી તેથી યથાસ્થિત રૂપે જીવાદિ તત્ત્વોની પ્રરૂપણા કરનારને દેવ આવી રીતે બાળ કે મધ્યમબુદ્ધિએ અને બુધે પણ પરીક્ષા ત્રણ રૂપે કરી, છતા બાળક ને મધ્યમ બુદ્ધિમાં ફરક કયા પડે ? તો બાળક તો પ્રાતિહાર્ય હોય ત્યા જ દેવ માને પ્રાતિહાર્ય વિના દેવ ન જ માને મધ્યમ બુદ્ધિવાળો શાનરસાદિ જુએ ત્યાં જ દેવ માને જ્યારે બુધ સર્વજ્ઞપણાદિને મુખ્યતાએ જુએ ત્યાં જ દેવ માને બુધ ચાર મૂળ અતિશયોમા આવ્યો અપાયાપગમાતિશય જ્ઞાનાતિશય વચનાતિશયાદિને તપાસે

ગુરુ અને ધર્મની પરીક્ષા.

આવી રીતે દેવતત્ત્વની પરીક્ષાને અગે ત્રણે જણા જુદી રીતે તપસે તેવી રીતે ગુરુતત્ત્વને અગે ત્રણે જણા જુદી રીતે જ તપાસે બાળક ગુરુપણુ શામા ગણે ? વેશ હોય, વિહાર કરતા હોય, ગોચરી લાવતા હોય, માસખમણાદિ તપ, પ્રતિક્રમણાદિ કરતા હોય કે લોચ કરાવતા હોય આવો ત્યાગ જોઇને સાધુ તરીકે માને જ્યારે મધ્યમ બુદ્ધિ જો કે એ દેખે પણ સાથે બોલવા–ચાલવાની વ્યવસ્થા તેમજ ગોચરી લાવવામા પણ વ્યવસ્થા છે કે નહિ ? એટલે પારિષ્ઠાપનિકા સમિતિ સાચવે છે કે નહિ તેમજ મનોગુપ્તિ આદિ ત્રણ ગુપ્તિ પાળે છે કે કેમ ? અર્થાત્ આઠ પ્રવચન માતાને જોઇને મધ્યમ બુદ્ધિવાળો ગુરુ તરીકે માને હવે બુધ-જ્ઞાની ત્યાગને જરૂર માને ઇરિયાસમિતિ આદિ પણ જુએ એ બે હોવા માત્રથી માને એમ નહિ છતા શાસ્ત્રવચન માનવા સાથે ઉત્સર્ગ અપવાદને માનનારા છે કે નહિ એ વિગેરે તપાસીને ગુરુ તરીકે માને આવી રીતે ત્રણે જુદી જુદી દૃષ્ટિએ ગુરુતત્ત્વ માને, અને શાસ્ત્રકારે કહ્યુ છે કે–સાધુઓએ

વ્યાખ્યાન ૫

ધન, સ્ત્રી અને કુટુંબનું સ્વરૂપ

શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિજી મ૦ ભવ્યોના ઉપકારાર્થે અષ્ટકજી પ્રકરણને રચતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે "बालः पश्यति लिङ्गं" આ સંસારમાં સામાન્યરીતે ચોરાસી લાખ જીવાયોનિ કહેવાય, પણ ભ્રમણની અપેક્ષાએ ગણીએ તો સંખ્યાનો પાર નથી. સાત લાખ પૃથ્વીકાય કહ્યા પણ તેમા કેટલી વખત આવ્યા તેનો પાર નથી ચોરાસી લાખ જીવાયોનિ તે તે જાતિની અપેક્ષાએ છે. સાત લાખ પૃથ્વી આદિ સ્થાનો છે તેવી રીતે અનંતી પુદ્ગલપરાવર્તોની સ્થિતિ સુધી રખડયો છે. રખડતા રખડતાં કોઈક ભવિતવ્યતાને યોગે બાદરમાં યાવત્ ત્રસમાં પણ મનુષ્યપણું પંચેન્દ્રિય સંજ્ઞિપણું યાવત્ ઉત્તમ કુળ આદિ સર્વ ભવિતવ્યતાએ આવ્યું પણ જેમ વરસાદનુ કામ અનાજ પકવવાનું છે પણ રોટલો થઈ કોળિયો કરવાનું નહીં અર્થાત્ આગળ પ્રયત્ન ખાવાવાળાનો જોઈએ તેમ અહીં પણ મનુષ્યપણા સુધીની લાયક સામગ્રીએ મૂકયા તે કામ ભવિતવ્યતાનું હતુ. હવે આપણું કામ છે તે શું ? મનુષ્યમાત્રનો સિદ્ધાંત સુખની ઇચ્છા. કોઈ પણ સ્થિતિમાં જીવનું સાધ્ય સુખ જ હોય છે. કુટુંબ કે ધનનું સાધ્ય હોય તો પણ પરિણામ તો સુખ જ સરજાયેલું હોય છે. એટલે સાધ્ય સુખનું જ હોય તે માગે કેવી રીતનું ? ગળ્યું ખાતા સુખ ચાલી જાય તો ખારું કે તીખું ખાવાની ઇચ્છા થાય પણ આ સુખને ભોગવતાં અનંતો કાળ વ્યતીત થવા છતાં તેના વળાવિયા તરીકે સાથે કોઈને ઇચ્છતો નથી અરે ! લાગલાગટ સુખ ભોગવવાની વાચ્છા કરે છે અર્થાત્ સુખનો છેડો નથી. તેને આડો હાથ ન દેવાય, ભોજન પાણીમાં તો આડો હાથ દેવાય. ટાઢ તાપને માટે આડો હાથ ખરો પણ સુખમાં આડો હાથ નથી તેવું સુખ જોઈએ-એટલે દુઃખ ન

થાય તેવું હવે તેવું સુખ છે ક્યાં તે વિચાર્યું ? હીરાની ઇચ્છા હોય તો ખાણ તરફ જવું જોઇએ પ્રથમ ખાણનો ખ્યાલ ન હોય તો હીરો ક્યાંથી મળે ? દુ:ખ ન થાય, નાશ ન પામે અને સંપૂર્ણ તેવું સુખ છે કયાં ? સ્થાનના નિશ્ચય વિના ઉપાયનો નિશ્ચય કરે કોણ ? ઉપાયના નિશ્ચય વિના પ્રવૃત્તિ પણ કોણ કરે ? ધન માલ મિલકત આદિ જે દુનિયામાં મેળવે છે તેના માટે સર્ટિફિકેટ છે કે તે મૂકી જવાનું તે (મૂકાવવા) રૂપે કાયદો આડે આવશે જે કંઈ વસ્તુની પ્રાપ્તિ આ દુનિયામાં કરો તે સર્વ મેલી જવાનું, પણ લઇ જવાનું નહીં ધનમાલરૂપ જે સુખના સાધનો તે તો મૂકી જવાના છે એટલે પાછા નિરાધાર બન્યા. વળી કહીએ છીએ કે "द्रव्याणि तिष्ठंति गृहे" એટલે કરોડો ભેગા કર્યા અને મમ્મણ શેઠ જેવાએ અબજો ભેગા કર્યા, છતાં રહે તો ઘરે બે દિવસમાં કોઈની સાથે એવી મહોબ્બત થાય છે કે તે વળાવવા આવે પણ આ દ્રવ્ય તો મરતાં સમયે ઘરે જ રહે છે જેની પાછળ તમાએ તમારી જિંદગી વેડફી નાખી છે "આવજો" કહેવા પણ નથી આવતું હવે તે જડ છે એટલે ન બોલે પણ ચેતન હોય તો વિચારેવે તે માટે કહે છે કે "नार्यो विश्राममूमय" સ્ત્રી ચેતન છે એટલે તે પણ ચોક આવે કે પાછી વળે ચકલાથી પાછી જ ફરે સ્ત્રી સુખદુ:ખની ભાગીદાર છે આબરૂની ભાગીદાર તે નહિ પણ કુટુંબ છે ખાવા પીવાનો ભાગીદાર સ્ત્રી છે અમારું કુળ વંશ કે કુટુંબ" કહેનાર તો કુટુંબી જ નીકળે પણ તે સ્મશાન સુધી જ આવે હવે તે કોઇક આબરૂના—ભોગના ભાગીદાર છે પણ સુખ દુ:ખના ભાગીદાર કોઇ નથી આ ગુંઠો કપાય તેની વેદનાનું ફળ તો માત્ર શરીર જ ભોગવે ધન સ્ત્રી કે કુટુંબ ન લે

શરીર તે જ મથી જોડાયું અને મરણની છેલ્લી ઘડી સુધી રહ્યું અને છેવટે ચિતામાં બળી ગયું બધામાં મનભેદ છે એટલે પુણ્યપાપ માને અને ન પણ માને, પણ મેળવનું એમાં મનભેદ થી નાસ્તિક પણ સમજે છે કે જે મેળવ્યું તે મેલવાનું જ છે આપણે ધનમાલ કુટુંબ-

કબીલાના રહેવાના નથી તેમ તે પણ આપણા હમેશાં રહેવાના નથી જિંદગીમાં જે પોતે કર્મો કરેલાં છે તેને અનુસારે જ જીવને જવું પડે છે. એટલે આવતી ગતિને માટે દોરનારો કોણ ? એટલે શરીરભવ-ધન-માલ, કુટુંબ કે સ્ત્રી જુદા પડશે તે વખતે આપણાં કર્મો જ આગળની ગતિ માટે દોરશે. કર્મો વિના કોઈ બીજું દોરનાર નથી. સર્વ મેલીને જવાનું છે. તેના ઉપર સુખની ઈચ્છા રાખી ને આ ભવ પૂરતી-જિંદગીના છેડા સુધી. પણ આગળ શું ? કહો કે સુખ જોઇએ સર્વકાળનું અને સાધન મેળવે છે આ ભવનું, તો એ કેમ બને ? તો સાધન એવું મેળવો કે સર્વકાળ મટે સુખ એક સરખુ રહે. તે સાધન કયું ? તો ધર્મની બેંક. જે આવતા ભવમા જવાબ દેશે, ધન-માલ, કુટુંબ, સ્ત્રી આદિ પરભવમાં જવાબદાર નથી માટે ધર્મ જ પરભવમાં જવાબદાર છે અને તેથી લોકોની લાગણી ધર્મ પ્રત્યે થાય તો આશ્ચર્ય નથી અને તેથી આર્ય માત્ર ધર્મશબ્દ સાંભળી ખુશ થાય છે, ક્રોધે ભરાતો નથી. હવે ધર્મ આટલો વ્હાલો છતા એક વાત ધ્યાન રાખવી કે જેમ વસ્તુ કિંમતી વધારે તેમ ઠગાઈનો ડર વધારે. હીરા, મોતી, સોના-ચાંદી સર્વ બનાવટી થયા પણ ત્રાંબું, લોહું કે ધૂળ બનાવટી નથી થતાં કારણ કે કિંમતી નથી. જેનો કિંમત વધારે હોય તે વધારે બનાવટવાળું હોય. હવે અહિં ધર્મ કિંમતી છે. કિંમતી કેમ ? તો પૈસાની ત્રણ પાઇઓ હોય તો તેમાં કિંમતી પૈસો જ ગણાય, કારણ એકથી અનેક થયો તેમજ રૂપીઆના આના-માં-રૂપીઓ કિંમતી. જેનાથી વધારે મળે તે વધુ કિંમતી ગણાય, તેમ અહિં પણ આ ધર્મ એ મનુષ્યપણું, પંચેન્દ્રિયપણું, આર્યક્ષેત્ર, ઉત્તમ કુળ, જાતિ, ધનમાલ, સ્ત્રી કુટુંબ અને તમામ સુખની સામગ્રી મેળવી દે એટલે ત ધર્મને પછી કિંમતી કહેવો જ પડે. હવે જેના-થી અનેક વસ્તુ મળતી હોય તે મૂળ વસ્તુ કિંમતી લેખાય. સામાન્ય દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો પણ ધર્મ કિંમતી લાગ્યા વિના ન જ રહે. હવે ધર્મ જ પરભવમા સાથે આવનાર અને તે ધર્મ જ ભવોભવ માટે

બેકરૂપ છે હીરામા જેટલો દગો ન હોય તેનાથી વધુ દગો ધર્મમા રહેલો છે મારણુ તેની ભિન્ન ભિન્ન ભેદ છે પાઘમા ઠગયા તો પાઘ ગઇ પૈસા આના કે રૂપીઆમા ઠગાયા તો તેટલુ જ નુકશાન પણ ધર્મમા જો ઠગાયા તો ભવોભવનુ નુકસાન થાય શાકમા ઠગાયા તો દિન પણ બાયડીમા ઠગાયા તો જિંદગી બગડે પણ ધર્મમા ઠગાયા તો ભવોભવ બગડે ત્યારે કરવુ શુ ? તો ધર્મની પરીક્ષા કરવી હવે શાસ્ત્રાજી માપડ કે ગીના લાવવા માટે બીજાને બળાવે પણ મોતી જેવી કિંમતી વસ્તુ લાવવાની હોય અને ઠગાવાનુ જણાતુ હોય તો પોતે જ જાય જ્યારે પાઇ પઇસો કે રૂપૈયા ઠગાવાનુ હોય તો સાવચેત થઇએ છીએ તો જેનાથી ભવોભવ સુધી ઠગાવાનુ થાય તે પરીક્ષા કરવી જોઇએ હરિભદ્રસૂરિજી કહે છે કે-ધર્માર્થી પ્રાણીએ સૂક્ષ્મ બુદ્ધિએ ધર્મને તપાસવો જોઈએ **સૂક્ષ્મબુદ્ધ્યા** સદા જ્ઞેય હીરામોતી પારખવામા જે બુદ્ધિ રાખો તેના કરતા પણ અતિ સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી ધર્મને જાણવો જોઇએ. શા માટે ? કારણ ભવિતવ્યતા સારી હો તો ધર્મ સારો મળે અને ભવિતવ્યતા વાંકી હશે તો ખરાબ પ્રાપ્ત થશે. વળી સારો મળવા છતાં ભવિતવ્યતા વાંકી હશે તો પાછો ખરાબ પ્રાપ્ત થશે, માટે ભવિતવ્યતા ઉપર જ આધાર રાખવો તો કહે છે કે નહિ ભવિતવ્યતાનુ કામ તો યોગ્ય સ્થાને પહોંચાડી દેવુ પછી પ્રવૃત્તિ જીવે પોતે કરવાની છે યથાપ્રવૃત્તિકરણ સુધી ભવિતવ્યતા પણ અપૂર્વકરણ તો આત્માના ઉદ્યમ સિવાય બને જ નહિ અપૂર્વકરણ ભવિતવ્યતાને ન બનાવે પછી અનિવૃત્તિકરણ તો ભવિતવ્યતાને બનાવે જ ક્યાથી ? તે સર્વ પુરુષ પ્રયત્નનાં કાર્યો છે તમે માનો છો કે ભવિતવ્યતા અનુકૂળ થશે પણ તેમ નહિ બને

બુદ્ધિ વિના ધર્મના પરિણામ છતા અધર્મ થશે

સૂક્ષ્મબુદ્ધિએ ધર્મને તપાસે હવે ક્રિયાએ કર્મ ' અને પરિણામે ધર્મ ' આદિ અભાગ પરિણામ ધર્મના હશે એને કર્મબંધ નહિ થાય તે ? ગ્રાઅમાર કહે છે કે-જે પરિણામ કામ નથી લાગતા તો આ

વાક્ય અનુપયોગી છે ? તો ના, છે તો ઉપયોગી, પણ પ્રસંગે. જેમ કોઈક આકસ્મિક યોગે જીવહિંસા થાય ત્યારે પરિણામ સારા હતા તેથી કર્મબંધ થાય પણ ધર્મ જ ગણાય. હવે કોઈક જીવને મારવાના હિસાબે વિષ આપ્યું પણ તેના શરીરમાં રોગ હતો અને તેથી બચી ગયો, પણ અહિં આકસ્મિક યોગે બન્યો છે, છતાં તે ધર્મ ન ગણાય, પણ કર્મબંધ જ ગણાય. આકસ્મિક યોગે "ક્રિયાએ કર્મ" અને "પરિણામે બંધ" એ વાક્ય સર્વ જગે આગળ કરાય તો મુસ્લીમો ગાયની કતલ કરે તે પણ ધર્મ ગણાય. અહિં તેના પરિણામ તો ધર્મના ગણાય, છતાં ધર્મ ન જ ગણાય. તેમ ધાગાપંથીઓ બકરા કે ઘોડા અધેડાના હોમો કરે, તેથી પરિણામ તો ધર્મના છે, છતાં તે ધર્મ ન જ ગણાય. આવા વિચારો ઉપર ધોરણ નહિં રાખવું પણ સૂક્ષ્મબુદ્ધિએ ધર્મને તપાસવો. હવે જો નહિં તપાસીયે તો ફલ નહિં મળે ને ? તો ના. બુદ્ધિ ધર્મની હોવા છતાં એ પ્રમાણે વર્તવાથી ધર્મનો નાશ થશે. બીજી રીતે ધર્મની બુદ્ધિએ રહેલા છતા ધર્મનો નાશ ડગલે ને પગલે થશે તે કેવી રીતે બનશે ? ત્યારે હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજે બે દાખલા આપ્યા છે. તેમાં એક એ છે કે-કોઈક રાજા મહારાજા છે. તે જંગલમાં ગયો છે. ત્યાં કોઈક ગરીબ ભૂખ્યો તરસ્યો ભટકતો હતો. તે ગરીબને સાધન મળ્યું છે તેવામાં પેલો રાજા હતો તેને દેખ્યો પણ તે મૂર્છાગત હતો. બન્ને ભટકતા ભટકતાં એક વખત ગરીબને રાજાએ વાઘવરૂથી બચાવ્યો. અહિં ગરીબે વિચાર કર્યો કે-જગતમાં અનાજ એ ખાવાની ચીજ ખરી પણ ઉપકાર તો વાળવાની ચીજ છે, ખવાની નથી. હવે આ રાજાનો ઉપકાર શી રીતે વાળું ? કારણ આ તો છે રાજા. હવે તેણે વિચાર કર્યો કે-કોઈક ભવિતવ્યતાએ આ રાજા પદભ્રષ્ટ થઈ ગરીબપણે જંગલમાં રખડે અને હું રાજાની સ્થિતિમાં આવી તેને ઉપકાર કરું તો સરખો ઉપકાર વળે. અહિં આવા વિચારવાળાને હિતચિંતક ગણવો ? જો કે દૃષ્ટિ તો ઉપકારની છે પણ ઉપકારની જગ્યા અહિં

અપકાર વિચારવામા કઈ મીના છે ? અહિ અહિતચિંતનનો પાર નથી કેમ ? બારીક બુદ્ધિ નથી ને તીર્થંકર મહારાજે આપણને ધર્મ આપ્યો છે પણ તેમનો ઉપકાર વળે શાથી ? ફરી પાછા તે સંસારમા આવે ભટકતા થાય અને હુ ધર્મ સ્વરૂપ બની તીર્થંકરપણે થઇ દેશના આપુ તો બદલો ઉપકારનો વળે અહિ પણ વિચાર ઉપકારનો બદલો થવારૂપ છે પણ દૃષ્ટિમા અપકારનો પાર નથી હવે એક આચાર્ય વિહાર કરતા ગામમા ગયા છે ત્યાં વ્યાખ્યા ચલાવી છે કે-એક જ્ઞાન એવી ચીજ છે કે અપ્રતિપાતી છે અમર્થ જ્ઞાનીએ એમ વિચાર્યું કે હુ આ આ ભણેલો ? આ તો સામપરાણો બધા કરે છે ત્યા ક્રિયા થી બીજા ભવે જ્ઞાનનો કટો ન આવ્યો અને મૂર્ખ બન્યા અપૂર્વ શ્રદ્ધાવાળા હોય ચારિત્ર પણ પ્રતિપાતી હોય છતા અગીઆરમા ગુણઠાણેથી પડી જાય અપ્રતિપાતિ કોઇ ગુણ હોય તો વૈયાવચ્ચ છે વૈયાવચ્ચ ક્યા પછી તેનુ ગાઈણુ, નિંદન કરે તો પણ તેને તો તેનુ ફલ મળ્યા વિના ન જ રહે અભિમાને જ્ઞાન જાય ક્રોધે તપનુ ફળ જાય પણ વૈયાવચ્ચનુ ફળ તો અભિમાને ક્રોધે કે માયાથી પણ ન જાય તેનુ ફળ તો જરૂર મળે મળે ને મળેજ એટલુ જ નહિ પણ ભગવાન મહાવીર મહારાજ ગૌતમને જણાવે છે કે-જે બીમાર સાધુની આવજ્ઞત કરનારો તે જ મને માનનારો, અને મને માનનારા તે અવશ્ય માંદાની આવજ્ઞત કરનારા હોય જ હવે ચક્રવર્તી દુનિયામા શું શરીરમા શક્તિ પણ તેને ચૂરી નાખવાની તાકાત કોનામા ? કહો કે બાહુબલજીમા પણ બાહુબલજીમા એ તાકાત શાથી ? કહો કે વૈયાવચ્ચના પ્રભાવે અહિ જો કે ચક્રવર્તીપણાના પ્રભાવે મૂકી પડી નહિ અને કદાચ ઉપાડતાની સાથે જો પડી હોય, તો ભરત અને ચક્ર બંનેનો ઘાણ વળી જાત અહિ આવી તાકાત વૈયાવચ્ચના ગુણે જ મળી છે હવે આવી રીતે વ્યાખ્યા કરી ત્યારે કોઈક ભદ્રિક પચ્ચક્ખાણ માગ્યા કે મારે વૈયાવચ્ચ કરવી,

અહિં ગુરુ આપે અને પેલા પચ્ચખ્ખાણ લે. એટલે ઉપાશ્રય મોટા હોય, સાધુના જોગવાઈ હોય એટલે એને લાભ મળે, પણ પ્રસંગ દિન એવો આવ્યો કે જ્યાં કોઈ માંદો જ નહિં. સાધુ અહિં વિચારે છે કે આચાર્ય મહારાજે વૈયાવચ્ચનું ફળ કેવું મોટું બતાવ્યું હતું. માંદા ઉત્તમ અભિગ્રહ પણ છે. છતાં કોઈ સાધુ માંદો ન પડ્યો. અહિં બુદ્ધિ વૈયાવચ્ચની સેવા છતાં એમ માને કે માંદો ન પડ્યો અને તેથી હું નિર્ભાગી છું. " अहो मेऽधन्यता " એમ બોલે છે. અહિં સાધુ માંદા ન થયા તેથી પોતાનું વાંછિત ન થયું. એટલે વૈયાવચ્ચનો વખત ન મળ્યો. અહિં આની બુદ્ધિ વૈયાવચ્ચની છે છતાં તેવો અભિગ્રહ પાળવાની. છતાં શાસ્ત્રકાર તેને અધર્મ જ કહે છે. કારણ બીમાર સાધુ થાય તેમાં પોતાનું ભાગ્ય માને છે. અહિં ધર્મની બુદ્ધિ છતાં ધર્મનો-જ નાશ થાય છે. હિંદુઓ બીજાને મારે ત્યારે ધર્મનું કામ સમજે પણ થાય છે અધર્મ. કેમ ? તેથી કહે છે કે—જો **તમને ધર્મની ઇચ્છા હોય તો ધર્મને બારીક બુદ્ધિથી જોવો પડશે.** બુદ્ધિ ધર્મની છતાં ધર્મનો નાશ કરનારા થશો. આ ઉપરથી એ નક્કી કર્યું કે—ધર્મના અર્થીઓએ ધર્મની પરીક્ષા કરવી જોઈએ. ધર્મ તે રખડતી ચીજ નથી કે વગર પરીક્ષાએ તે આપી જાય. વળી **ધર્મબિન્દુ**માં પણ લખ્યું છે કે—ધર્મની પરીક્ષા કરીને ગ્રહણ કરવો. ધર્મની પરીક્ષા કરવામાં, જીવો બધા એક સરખા હોતા નથી કેટલાક બાળક જેવા લિંગદ્વારાએ પરીક્ષા કરે. મધ્યમો વર્તનથી અને તત્ત્વોદ્વારાએ બુધ લોકો પરીક્ષા કરે. એટલે પરિણામ, તત્ત્વ અને ભાવનાએ ધર્મની પરીક્ષા પંડિતો કરે. આ કંઈ ધ્યાનમાં ઉતર્યું નહિં, કારણ આ આખું શાસન લિંગરૂપને જ આધાર રાખીને બેઠેલું છે. ભગવાન્ ઋષભદેવજી 'સો'એ પુત્રોને સો રાજ્યો આપીને વિહાર કરતા ભિક્ષાને માટે ભમે છે, છતાં કોઈ ભિક્ષા નથી આપતું. હવે તેમની સાથે ચાર હજાર સાધુ હતા, તે ભિક્ષા નહિ મળવાથી એક જ વર્ષમાં બધા ખસી ગયા અને તાપસો થયા છતા એયાસે. ભગવાન્ ઋષભદેવ-

છને પા ણુ કરાવ્યુ તેમા હેતુ શો ? પાચ્છુમા તે સમજ્યો શી રીતે ? કહો કે ભગવાન્ ઋષભદેવજીનો બાહ્યત્યાગ કે ચિન્હ દેખીને તેણે વિચાર્યું અને તેથી જાતિસ્મરણ થયુ પછી સાધુ આચાર જાણ્યો અને રસ વહોરાવ્યો આ સર્વની જડ બાહ્યલિંગ છે આ શાસનમા જે દાનાદિ ધર્મો સાધુપણાની લાઇનના પ્રવર્ત્યા છે તે બાહ્યલિંગના પ્રતાપેજ વળી શાસન કહે છે કે તત્ત્વ હોય પણ બ્હારના લિંગ ન જણાતા હોય તો માનવા નહિ જેમ ભરત મહારાજને આરિસા ભુવનમા કેવળજ્ઞાન થયું ઇંદ્રો દેવોમાથી આવ્યા છતા વંદન ન કર્યું અહિ કેવળજ્ઞાન જેવી તાત્ત્વિક દશા છતા બ્હારના ત્યાગના ચિન્હો ન હોવાથી વંદન ન કર્યું અને મુખે જણાવ્યુ તમો ત્યાગ કરો તો જ વંદન કરુ જ્યા સુધી ત્યાગ ન કરો ત્યા સુધી વંદનને લાયક નથી અને હુ પણ વંદન કરવાને લાયક નથી અહિ બાહ્ય લિંગને શાસ્ત્રકારોએ કેટલુ બધું પ્રાધાન્ય આપ્યુ ? કહો કેવળજ્ઞાન છતા પણ બ્હારના ત્યાગ વિના ન જ માન્યા તેમ શ્રેયાંસકુમારનુ તીર્થંકરના ત્યાગધર્મ પ્રત્યે લક્ષ ગયુ પછી જ જાતિસ્મરણ થયુ અને દાન ધર્મ પ્રવર્ત્યો ન્યાયની દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો સાધ્ય હોય ત્યા સાધન હોય ન પણ હોય પણ સાધન હોય ત્યા સાધ્ય હોય જ અનુમાનની દૃષ્ટિએ વિચારશો તો ધૂમાડો હોય ત્યા અગ્નિ જરૂર હોય પણ અગ્નિ હોય ત્યા તો ધૂમાડો હોય કે ન પણ હોય જેમ લાકડા છાણાના અગ્નિમા ધૂમાડો હોય પણ લોઢાના અગ્નિમા ધૂમાડો ન હોય તેમ અહિ સમ્યક્ત્વ હોય ત્યા પ્રશમાદિ ચિન્હો હોય અને ન પણ હોય પણ પ્રશમાદિ હોય ત્યા સમ્યક્ત્વ જરૂર હોય એટલે સાધન કે હેતુ હોય ત્યા સાધ્ય જરૂર હોય હવે સાધન દ્વારા સાધ્યને માનનારાને તમો બાળક શી રીતે કહો છો ? સાધ્ય શિવાય સાધન હોતુ નથી નિયમ હોવા છતા બાળકપણુ કેમ ? પણ અમે એકલા લિંગ દ્વારાએ બાળક કહીએ છીએ એમ નહિ, પણ દૃષ્ટિ પ્રધાન છે એટલે શ્રેયાંસકુમારે એકના દેખવા માત્રથી દાન નથી

આપ્યુ, પણ વિચાર્યું અને જાણ્યું. પછી દાન ધર્મ શરૂ થયો. ત્યાગ તો બાર માસથી લોકોએ દેખ્યો હતો પણ કોઇએ દાન ધર્મ ન પ્રવર્તાવ્યો. પણ કહો કે વિચાર અને પરીક્ષાને અવકાશ બીજાને નહોતો મળ્યો, તે વિચાર અને પરીક્ષાનો અવકાશ તો શ્રેયાંસને જ મળ્યો. તેમ અહીં ઇંદ્રમહારાજે ત્યાગ માટે ભરતને કહ્યું. હવે અહિં ભરત પાસે ઇંદ્ર આવ્યા કેમ? અને દીક્ષાદિની વિનંતિ કરી કેમ? કહો કે બાહ્ય ત્યાગરૂપ તત્ત્વદૃષ્ટિ ધ્યાનમાં છે. માટે વિચાર વગરના બાહ્ય ત્યાગ ને નથી જોતા. હવે બાલક માત્ર દેખે અને તેથી **पश्यति** કહ્યું, અને તેથી વિચાર કે પરીક્ષા બાલકને ન હોય. દુનિયામાં ન્હાનાં બચ્ચાં ઢીંગલીને મારી છોડી કે બ્હેન કહી ઉપાડી ફેરવે. માત્ર અહિં બાહ્ય આકારને જ જોઇને ફેરવે છે. જીવન કે પ્રાણ જોતાં નથી. તેમ ધર્મની પરીક્ષામાં જેઓ બાહ્ય ત્યાગને તત્ત્વ તરીકે ગણીને તેના આધારે વિચાર અને પરીક્ષા કરનાર હોય તે જ બુધ ગણાય, પણ જેઓ વિચારપરીક્ષા કર્યા વિના માત્ર બાહ્ય લિંગને જ જુએ તે બાળક. સાધન દ્વારાએ સાધ્યનો નિશ્ચય કરનારો છે તેને બાળક કેમ? અન્વયવ્યતિરેક વ્યાપ્તિ વિચારી અને કાર્યકારણ ન વિચાર્યા તેથી થયું શું? ધૂમાડો છે એટલે અગ્નિ છે એટલો વિચાર તો ખોટો નથી ને! વાત સાચી. પણ હવે ચિન્હો બે પ્રકારનાં છે. એક અભ્યંતર બીજું બાહ્ય. અભ્યંતર કયા? જેમ રાજાના રાજ્યની પ્રાપ્તિ અને સંચાલન શક્તિ તે અભ્યંતર અને છત્ર ચામરાદિ તે બાહ્ય ચિન્હ. નાટકીયામાં પણ બાહ્ય ચિન્હ હોય તેથી રાજા ન ગણાય. તેમ અહિં ધર્મમાં પણ અભ્યતર ચિન્હો હોય છે. જે વિચાર કે તત્ત્વરૂપ અભ્યંતર ચિન્હ ન જુએ, તે માત્ર બાહ્ય ચિન્હ જુએ તે બાળક. જેમ ગૌતમ-સ્વામીજી બહારથી ધમધમી પ્રભુ વીર પાસે આવ્યા ત્યાં ગૌતમ એ શબ્દ કહ્યો તે શાથી? દુનિયા જાણે છે માત્ર અહિ શંકાનું જ્ઞાન થાય તેથી પ્રભુ વીરના સર્વજ્ઞપણાનો નિર્ણય કરે છે. તેથી બાલક ગણવાને? કયા લિંગ દ્વારાએ બાળક? બાહ્ય લિંગ દ્વારા. રાજાના અંગે બાહ્ય

અને અભ્યંતર ચિન્હો હોય છે તેમ અહિ બાલક તેનુ નામ કે જે દેખવા માત્રથી સાધ્ય માને તે બાહ્ય લિંગ દ્વારા જુએ, વિચાર કે પરીક્ષા ન જ કરે માટે બાલક અહિ બાહ્ય લિંગ જેવુ છે તે ધર્મ સાથે સબંધવાળુ નથી મધ્યમ કે બુધ કઇ રીતે ધર્મને માનનારા હોય તે અગ્રે વર્તમાન

વ્યાખ્યાન ૬

આપણે જેલમા કે મહેલમા!

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિજી મ ભવ્ય જીવોના ઉપકારાર્થે ષોડશક પ્રકરણની રચના કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે "**वाल पश्यति लिंग**" આ સંસારમા જીવ સ્પર્શ રસ રૂપ ગંધ અને સાત્ત શબ્દોવાળા પદાર્થોની પરીક્ષા કેઇ કાળથી કરતો આવ્યો છે જ્યારે જ્યારે તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય થયો કે સંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિય મનુષ્ય થયો ત્યારે નારામારા પદાર્થોને ખોજતો રહ્યો છે, પણ પોતાની તપાસ કરી નથી દુનિયામા લાખ રત્ન ગણાય પણ તે કમનસીબ ગણાય છે કારણ તે આખા જગતને જુએ પણ પોતાને ન જોઈ શકે પોતાની આખમા નાશ હોય છતા તે આરિસો લે તો જ જોઈ શકે નહિ તો નહિ હવે પોતાનુ કાણુ ધોળુ જે ન જોઈ શકે અને દુનિયાની તમામ પ્રત્યક્ષ થતી વસ્તુઓને જોઈ શકે છે તેથી આ જીવ દરેક ભવમા કમનસીબ છો કારણ જ ન્યો ત્યારે મા મા' જરાક મોટો થયો ત્યા ગોડીના ' અને તે પછી વ્યાપારમા જોડાયો કે ગોડીનાને વિસાર્યાં અને છેવટે કુટુંબકબીનામા માચતા યાવત્ છેલ્લી ઘડીએ "હુ ... એ આશા રહે છતા તે જીવ પોતાને જોવાવાળો ન થયો દરેક ભવમા બીજી ત્રીજી ચીજો

કરે તે જ ભાગ્યશાળી. આવી રીતનું બ્હાર આચારાંગના પહેલા અધ્યયન પ્રથમ ઉદ્દેશ, પ્રથમ શ્રુતસ્કંધ અને પ્હેલા જ સૂત્રમાં જણાવે છે. હવે આપણી ચીજ હોય અને તે ખોવાઇ ગયેલી છે, પણ તે કોઇને જડેલી માલમ પડે તો પછી લીધા વિના ન જ રહીએ. માલમ ન પડે તે વાત જુદી, પણ મારી છે એમ માલમ પડી એટલે તો લેવાની જ. તેમ અહિં અગ્નિ જાણ્યા પછી તેના ઉપર કોઈ પગ નહિં જ મૂકે. કારણ તેનાથી બળવાનું જ છે માટે, તેમ અહિ **સુધર્મ-સ્વામીજી** કહે છે કે—જન્મમરણની ભીતની બ્હાર જાઓ અને જુઓ તો બસ છે. જેમ જાણ્યા પછી અગ્નિ ઉપર પગ મૂકવો મુશ્કેલ છે તેમ અહિં જન્મતા પહેલાંની સ્થિતિ, મરણ પછીની સ્થિતિને જો જાણો તો તમો ધર્મ કર્યા વિના અને પાપથી દૂર ખસ્યા વિના રહો નહિ. અગ્નિ જાણ્યા પછી બીજો માણસ હાથ નાંખવા જાય તો પણ ખેંચી લો. તેમ પોતાનો દાગીનો પાછો મળતો હોય તો લેવા કેટલા ઉત્સુક બનો છો ? અહિ જન્મમરણની દીવાલની બ્હાર દૃષ્ટિ ગઇ એટલે પાપથી ડરવાના અને ધર્મ, કરતા થશો. જો જોવાનુ ન બને તો કંઇ ન થાય. જેમ કેદખાનાના કેદીઓ ભેગા બેસીને ખાય, ઉઠે, બોલે–ચાલે તેના જેવુ સમજવુ. જે જન્મની કે મરણની ભીતથી બ્હાર જુએ, તેનો આત્મા કોઇ પ્રકારે પાપથી બંધાશે નહિ અને ધર્મનું આચરણ કર્યા વિના રહેશે નહિં. દુનિયામા વૈરાગ્યની વાતો બધા કરે છે. પણ એક જ વૈરાગ્યનો શબ્દ ગોખી રાખે તો વૈરાગ્યની ખરી જડ સમજાય. જડ શી ? જવુ. કયાં ? એટલે જ આગલા ભવમાં જવું છે એટલુ નિશ્ચિત રાખો તો તે ખરેખર વૈરાગ્યનું સ્થાન છે. જન્મમરણની ભીંતમાં કાણુ રાખીને જોતા શીખો, અને હું આવ્યો તે જવાનો છુ આવો નિશ્ચય કરો તો તમો કોઈ દિન દેવ, ગુરુ અને ધર્મને વળગ્યા સિવાય રહેશો નહિ, પણ તેમાં કેટલાક બાળબુદ્ધિવાળા, કેટલાક મધ્યમ બુદ્ધિવાળા અને કેટલાક વિચક્ષણો હોય છે. બધા બાળકો કે બધા વિચક્ષણો હોતા નથી. જેમ માતાને ૬–૧૬-૨૬ વર્ષના

છોકરા હોય છતા બન્નેને પાળવા પડે ૨૩ વાળાએ જેમ પીરસેલી થાળી ફેંકી દીધી હોય છતા તેને સમજાવીને ખવરાવે તેરવાળો હોય કે ત્રણવાળો હોય છતા પોષણ કરવુ એ જ માતાની ભાવના હોય જેઓ આત્મકલ્યાણની ભાવના રાખે તે (તીર્થંકરો) તો દરેકનો ઉદ્ધાર કરવાની ભાવનાવાળા હોય 'એ આત્મતત્ત્વ સમજવુ હોય તો સમજે, ન સમજે તો કઇ નહિ' એવી રીત અખત્યાર કરી તે મને ન પાલવે એટલે બાળ મધ્યમ કે વિચક્ષણમાથી જે કોઈ હોય તે દરેકને ધર્મમાર્ગે જોડવા અને ધર્મ પમાડવા શાસ્ત્રકારો કટિબદ્ધ રહે છે અને તેથી ત્રણે ચીજો રાખવી પડી

ધર્મીએ કરવાની ત્રણ વસ્તુ

જો તમો ધર્મી ઠરાવવા માગતા હો તો ત્રણ વસ્તુ કરવાની જરૂર છે સંયોગી પ્રવૃત્તિ શારીરિક પ્રવૃત્તિ અને આત્મીય પ્રવૃત્તિનો સુધારો કારણ શાસ્ત્રીય દષ્ટિએ વિચારીએ તો સયોગી પ્રવૃત્તિનો સુધારો કમ ન રહે ? આત્માનો સ્વભાવ કોઇપણ ત્રણ પ્રવૃત્તિમા શુદ્ધ રહેવાનો છે જો આત્માનો સયોગની પ્રવૃત્તિમા શુદ્ધ રહેવાનો સ્વભાવ હોય તો ચારિત્ર મોહનીય કર્મ માનવાનુ હોત જ નહિ ચારિત્ર મોહનીય કર્મ શાને આધાર, શા માટે માનવુ ? કહો કે પહેલવહેલા સમ્યક્ત્વ એટલે શુદ્ધ શ્રદ્ધા એટલે ન્યાય જેવા સજોગો હોય છોડી શકે કે ન છોડી શકે પણ ધર્મને ધર્મ અને પાપને પાપ માનનારા થા! સયોગો ઉપર કાબૂ રાખનો એટલે પાપમા પ્રમ ગવશાત્ પ્રવર્તવુ થતુ હોય તો પણ પાપને પાપ માન! તેમ મોક્ષમાર્ગને અગે શકાકારે શકા કરી હતી કે જગતમા એવુ કોઇ કામ નથી કરતુ કે જે થયુ કે નથી થયુ તેવુ કામ કરવા કોઇ તૈયાર થતુ નથી સ્ત્રીઓ રાધવા બેસે ત્યારે કાચુ અર્ધપક્વ કે પૂર્ણ પાકુ સમજે તો જ રાધવા બેસે જેને મીઠુ નરીઠુ કે કાચુ રહેવાની ખબર ન હોય તે રાધવા ન બેસે તો પછી તમો અમને શી રીતે દોરો છો ? મોક્ષ મોક્ષ બોલો છો

તે શું ? અમને ખબર નથી કે આ મોક્ષમાર્ગની શરૂઆત છે કે આ વચલો ગાળો છે! મોક્ષનું સ્થાન કયું છે તે પણ ખબર નથી, તો 'હાલો મોક્ષ માર્ગે' કહો એ શી રીતે બને? જેવું કરાવવા તમો માંગો છો તે તો આંધળીયા લાગે છે. હવે જેમ ન્હાની છોડીને માતા રંધાવે. તે સીઝયા ન સીઝયાની ખબર પાડે. તેને રાંધવા બાબત સમજણ કે માહિતી આપે. એટલે માતાના કહેવા પ્રમાણે છોકરી કરે. તેમ અહિં અમને છોડીની સ્થિતિમાં મૂકો છો? કારણ અમે મોક્ષમાર્ગ સંબંધી કાંઇપણ જાણતા નથી.

ચાર ખીંટાઓમાંથી આપણે કયાં?

હવે અમે ખીંટા ઠોકી દીધા છે, છતાં ન દેખે તો અમારો ઉપાય નથી. જેમ અમદાવાદથી આણંદ જવા માટે માઇલે માઇલે ખીંટા ઠોકેલા છે છતાં ન જોઇએ તો વાંક કોનો? ન જોનારનો જ વાંક કહેવાય. સડકવાળાનો કે ખીંટા ઠોકનારનો વાંક ન જ ગણાય. તીર્થંકર મહારાજે મોક્ષમાર્ગ જવા માટે બોર્ડો લગાવેલાં જ છે, પણ તે ન જોઇએ તો વાંક કોનો? પ્રથમ ખીંટો એ ઠોકયો છે કે અઢારે પાપોને પાપસ્થાનક તરીકે માનો તો પ્રથમ ખીંટે આવ્યા ગણાઓ. છોડો કે ન છોડો તે વાત દૂર રાખો. પ્રથમ પાપના દરેક કાર્ય કે પ્રવૃત્તિને પાપ તરીકે માનો. સંવરના દરેક કાર્યને સંવર તરીકે માનો ત્યારે જ મોક્ષમાર્ગના પ્રથમ ખાટે આવેલા કહેવાઓ. બીજા સંયોગમાં જોડાયા એટલે પાપપ્રવૃત્તિમા જોડાયા હો, છતા તેને પાપરૂપ, ન માનો તે ન બને. જેમ અફીણીયાને ત્યાં કાવાખાનું થાય છે અને તેમાં જે ખર્ચ થાય છે તેનું ફળ શું? એમ દિવાને બાદશાહને પૂછયું. કારણ કઇ સંપત્તિથી તે ચલાવાય છે? બાદશાહ શારીરિક, કૌટુમ્બિક કે પ્રજાકીય સંપત્તિથી પણ કહી શકે તેમ નથી. અહિં ત્રણમાંથી એકે કારણ નથી, પણ ફોગટ ખર્ચ છે. એટલે જેનાથી એક પણ ફાયદો જણાતો નથી તે નકામુ છે, પણ હવે તેને બંધ કરવું જોઈએ. ફેંકવામાં પણ અક્કલ જોઇએ નહિ તો અધા થાય. જેમ કચરો ઘરમાંથી નીકળ્યો

અને સ્હામા પવનમા નાખવા જાય તો પાછો આખમા પડે અને અધો થાય એટલે ફેંકવામા પણ અકલ જોઇએ અક્કલ વિના ફેંકી દેવુ તેમા તો નુકશાન છે તેમ અહિ કાગડાવાળાનુ બધ કરવુ વ્યાજબી છે પણ તે આસાનીથી કરવુ જે મણુસાએ આમા કામ કરીને પોતાનુ જીવન ગાળ્યુ છે તેનુ શુ થાય ? વાત સાચી છે પણ પ્રથમ આપ બધ કરવાની વાત કબૂલ કરો પછી તે માણસોની વ્યવસ્થા કરીશ, એમ હીગનિના સબધે લાકડાની ભારીઓ લાવીને હિવાને મકાવી અને બળગાવી ત્યા બાળકચરાએ તો પોટકી લઇને ચાલતા થવા પણ જે મક્રમ હતા તેઓ લ્હાયને મોટી દીવાળી ગણુના ર છે તેથી મોઝમઝાહ માને છે અહિ જીવ પાપના સજો ગોથી દૂબવા છતા માને છે હા શ ! જેમ કાગડાવાળામા જોડાયેલો લ્હાયને ગાનરૂપ માને છે તેમ આ જીવ મોહમદિરામા ચકચૂર બનેલો હોય ત્યારે પાપની પ્રવૃત્તિઓને હા શ કહેનાર હોય છે તેથી અયોગ્ય મળધોમા સાવચેત થાઓ શારીરિક કે આત્મિક સબધોની વાત દૂર રાખો પણ પ્રથમ અઢાર પાપમાથી કોઈપણ પાપની પ્રવૃત્તિને પાપરૂપ માન્યા સિવાય ન જ રહો સાધુ મલમનિર્વાહ માટે અહિંથી ગો ડગના ઉપર ગયો જ્ઞાન માટે કે દેવદર્શન માટે ગયો આ સર્વમા ધર્મ સિવાય બીજુ કઇ નથી છતા આવો એટલે ઇરિયાવહિયા પડિક્કમો કહો ક સાધુના પવિત્ર આચારને લીધે પણ થયેલી વિરાધના શાસ્ત્રકારાને ક્ષમ્ય નથી વાત ધ્યાનમા લો જોતા ચાલો છ જ્ઞાનાદિ કારણુના અગે ચાલવુ થયુ છ છતા પણ સો ડગલાની અદર વિરાધનાની સભાવના છે ત્યા પણ ઇરિયાવહિયા કરવા પડે કહો કેમ ? શાના અગે ? જ્ઞાનાદિક મળવુને અગે જ આવશ્યકી કહીને નીકળ્યો છે આગળ ગુરુમહારાજ છે છતા ત્યા જઇને ઇરિયાવહિયા પડિક્કમવા પડે એટલે જૈન શાસન અજાણે થયેલી પણ જીવની વિરાધનાને ખમાવ્યા વિના ન જ ચાલે એમ માને છે અહિ ઇરિયાવહિય પડિક્કમે એટલે જ ૬. થયો અભિગ્રહપૂર્વક વર્તેલા છતા અને જ્ઞાનાદિ માટે નીકળ્યા

તે જ કાર્ય બજાવે છતાં પણ " જે મે જીવા વિરાહિયા "દિ પદો બોલવા પડે. તેથી જૈનશાસન ધર્મને નામે પણ વિરાધનાને ક્ષમ્ય નથી ગણતું. વિરાધનાના ભયે ધર્મના કાર્યો બંધ કરવા નહિ જ કહે. જો કે ધર્મ-પ્રવૃત્તિ સર્વ વિરાધનાવાળી છે. તેથી તેને બંધ કરવા નહિ જ કહે. નહિ કરો તો દૂષણ માત્ર લાગવાનું એમ શાસ્ત્રકાર કહેશે. તો જે જ્ઞાનાદિની પ્રવૃત્તિ શાસ્ત્રકાર કરાવે ને ન કરવામા દૂષણ કહે, તેવી પ્રવૃત્તિમા લાગતી વિરાધનાને કબુલ ગણતા નથી. પ્રતિક્રમણ કરવામાં પણ ઇરિયાવહિયા પડિક્કમવી જોઇએ. સો, બસો કે તેથી પણ વધારે ડગલા આગળ જાઓ તેટલામા વીર્યોલ્લાસ વધારે ગણાય, પણ દંડ તરીકે તો ઇરિયાવહિયા સર્વને કરવાની. આવી વિરાધના પણ જૈન શાસનમા ક્ષમ્ય નથી. હવે કોઇ વખત વચનનો દંડ આપે એટલે માફી મગાવે અને કાયિક દંડમાં કાયોત્સર્ગ કરાવે. જેવો ગુન્હો તેવો દંડ આપી શકે. જ્યારે આવી રીતે વિરાધના નિયમિત નથી, તો પછી તેનું કાર્ય શું ? ખાવા માટે હાથ ધોવો પડે અને એઠો પણ કરવો પડે કારણ ખાધા વિના પોષણ નથી એ વાત નક્કી હોવાથી હાથ ધોવરાવવાના જ છે. બચ્ચાનું પોષણ તેમા છે. એટલે પોષણનો વિચાર અને ધોવાનો ઓર્ડર માબાપ જરૂર કરશે. હવે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રના માર્ગો આત્માના ઉદ્ધાર માટે કહેવાશે તેની સાથે વિરાધનાની માફી માટે ઇરિયાવહિયા પણ કરવાનાં રહેશે. વળી બીજી બાજુ પણ શાસ્ત્રકાર કહે છે કે જગતમાં પગ ઉઠાવવો આપણા હાથમા છે, પણ ઉઠાવ્યા પછી ઢળ્યો તે વખતે હાથની વાત નથી. કારણ આખા શરીરનો બોજો તેના ઉપર આવેલો છે માટે ઊંચો નહિ જ રખાય. અહિં ઇરિયાસમિતિથી પ્રથમ પગ જોએલો છે. વળી નકામો પગ આમ કરે છે એમ નહિં પણ આગળ જવા માટે સક્રમણ થાય છે. ત્યાં કોઇ જીવ આવ્યો. જેમ ચાલતા ખિસકોલી આવી તે મોટો જીવ હોવાથી કદાચ બચી જાય, પણ કોઈ ન્હાના જીવની વિરાધના થઈ, તે તો પગ પડવાથી મરી જ જાય. છતાં તેને તેના નિમિત્તે ઉત્તમ,

બધ જ નથી કારણ કે પ્રયોગથી તે નિ વઘ છે એટલે બધ નથી છતા તમો ઈર્યાવહિયા કરવા કહો છો એટલે લાગેના પાપોનુ આલોવવુ અહિ પાપ લાગવાનીજ ના પાડો છો તો પછી બધ જ નથી તો આલોવવાનુ કેમ? વાત ખરી પણ તેમા બે પ્રકારો છ ભવાતર હિસાના ફળો ભોગવવા પડે એવો સાપરાયિક જે બધ છે તે આ ઈર્યાસમિતિવાળાને થતો નથી, પરન્તુ એક વાત જોડે જુદી સમજાવે છે કે-ઈર્યાસમિતિવાળાને ઈર્યાવહિયા માત્રથી વિરાધના ચાલી જાય આનો અર્થ શો? ભવાતરે ભોગવવો પડે તેવો બધ નહિ પણ ઈર્યાવહિયા પડિક્કમવાથી તે વિરાધનાના બધનો નાશ થાય કરવળી હોય અને તેનાથી વિરાધના થઇ તો પ્રથમ સમયે બાવે બીજે સમયે વેદે અને ત્રીજે સમયે ક્ષય કરે આટલા માટે ઈર્યાવહિયા રાખી હવે મૂળ વાત ઉપર આવીએ કે અત્યારે પાપસ્થાનકને પાપ તરીકે માનવા અને શ્રદ્ધા કરવી તે મોક્ષનો પ્રથમ ખીટો છે આ ખીટો જ્યારે તમારો આત્મા આવે ત્યારે સમજજો કે પ્રથમ ખીટે આવ્યા તેના બે પ્રકારો છે "ટલાક એવી સ્થિતિના હોય છે કે મહાજન માગ માથા ઉપર પણ ખીલી મારી ખસે નહિ એટલે શારીરિક કૌટુમ્બિક આદિ સયોગોના કારણો સિવાયના પાપસ્થાનકથી નિવર્તે બીજો વર્ગ શરીર કે જીવનના ભોગે પણ સર્વથા હિંસાદિનો ત્યાગ કરે પહેલો પ્રકાર સયોગી છતા શારીરિક જ્યારે બીજો આત્મીય તે વીતરાગ ને ક્ષીણમોહી બને જેનુ સ્વાદ જેવા સજોગોમા સ્વાદ ન ફરકે પ્રથમ ખીટો પાપસ્થાનકને તે રૂપે માને બીજો આર્થિક શારીરિક સજોગો છાડીને પાપ નહિ કરે ત્રીજો ખીટો શરીર કે જીવનના ભોગે પણ ત્યાગ અને ચોથો મનથી પણ હિંસા ન જ કર આવી રીતના ચાર ખીંટામાથી ક્યા ખીટે આપણે છીએ તે વિચારો

બાહ્ય લિંગની પરીક્ષા કરનાર બાળક કેમ?

અપ્રત્યાખ્યાની અને પ્રત્યાખ્યાનીની ચોકડી જે છે તે શા માટે? કટો કે દેશથી કે સર્વથી પાપને રોકવા માટે જ છે જે બાળક છે

તે બાહ્ય સયોગની સુધરેલી સ્થિતિને દેખે. અને તે શાસ્ત્રકારોને ઇષ્ટ છે અને તેથી અપ્રત્યાખ્યાનાવરણીય અને પ્રત્યાખ્યાનાવરણીયની ચોકડીઓ માનવી પડી, તેથી એ શાસ્ત્રકારોએ નક્કી કર્યું કે– "**બાલ: પશ્યતિ લિંગં**" એટલે સયોગની સ્થિતિને જ જુએ. તે ત્રણમાં નિર્ણય શો? જેમ "રૂપી પુદ્દગલો" એટલે વર્ણાદિ વિના પુદ્દગલો હોય નહિ. જે રૂપવાળા હોય તે જ પુદ્દગલો અને પુદ્દગલો જ રૂપી. આ બે નિશ્ચય જેમ કર્યા તેમ અહિ બાળકના અંગે ત્રણ વસ્તુ છે. તેમાં કોનો નિર્ણય? બાળક જ લિંગને દેખે એમ કહો તો શાસ્ત્રકારે સાધુપણાને અંગે જે વેશાદિનુ નિયમિતપણું રાખ્યુ, તેથી બાળકજ લિગને દેખે એ ન રહ્યું. વિદ્વાનો પણ લિંગને જુએ છે. તીર્થંકરો પણ સર્વ સાવદ્યના ત્યાગને જ જુએ છે. કેવળજ્ઞાનાદિ પછી અહિં તો સંસારત્યાગ જ માત્ર છે. બાળકો લિંગને જ જુએ છે એટલે બાળકને દેખવાનુ જ હોય, વિચારવાનુ કે પરીક્ષાનું ન હોય. "**एव**" કાર "**पश्यति**"માં મૂકવાનો છે. સયોગિક સુધારાને દેખનારો બાળક હોય. એ વાત ચોક્કસ છતા બહારનો સંયોગ તે ખરેખર કાર્ય છે. જેમ અગ્નિનું કાર્ય ધૂમ, જેમ અગ્નિની પહેલા ધૂમાડો ન હોય પણ પછી જ હોય. તેથી ધૂમાડાને આધારે ચાલનારો હોય તે અગ્નિથી ઠગાય નહિ. તેમ અહિ બહારની પ્રવૃત્તિનો બગાડ શાથી? આત્માને પાપનો ઉદય છે માટે. કહો કે તે કાર્ય છે. તેનો સુધારો તે ધર્મિષ્ઠોનુ કાર્ય છે. આવી રીતે કાર્યદ્વારાએ દોડનારો છે તે ઠગાય કેમ? વિચાર કરી દોડનારા નહિ જ ઠગાય એ નિયમ નથી. કારણ વસ્તુ ક્યા રૂપે હોય અને વિચારે કઈ રીતે? તેમા અનિયમિતપણું છે, તેમ પરીક્ષામા પણ જેની જેવી બુદ્ધિ હોય તે પ્રમાણે થાય. વિચાર અને પરીક્ષા ઉપર આધાર રાખનારને તમે ઊંચા ગણો અને બાળકને નીચે ગણો તે કેમ? લિગ એ કાર્ય છે. કાર્ય દ્વારા નિશ્ચય કરનારો ઠગાય જ નહિ, પણ વિચારદ્વારા કે પરીક્ષાદ્વારા પ્રવર્ત્તવાવાળો-

તો ઠગાય વાત સાચી પણ શાસ્ત્રકાર કહે છે કે—**વ્યાખ્યાનો વિશેષાર્થ સપત્તિ ।** ફલાણાભાઇ છાણીના એ વાત બોલનારો જે બોલ્યા તેનો ખુલાસો કર્યો ત્યારે સાચી વાત ખ્યાલમા આવી પ્રત્યક્ષ બેઠેલા ન ાનભાઈ છતા છાણી કેમ ? તો તે જુદા હવે અહિ લિગદ્વારાએ પરીક્ષા કરવાનુ કહેલ છે તે બાહ્ય લિગ પણ અનિયમિત જેમ અગ્નિની સાથે ધૂમાડો તે અનિયમિત ચિહ્ન પણ તાપ કે અજવાળુ તે નિય મિત ચિહ્ન ગણાય અગ્નિનુ સ્થાન સગડી એ નિયમિત નથી. એબ્બાન્નના પારસ્પરિ સબધો છે ચૂલામા જ અગ્નિ હોય સ્થાન વગર અગ્નિ ન હોય, આધારમા જ હોય પણ તે સબધ બ્હારનો હોય કાર્યરૂપ લિગ ન ને તો સાધ્યલિગ લેવુ એટલે બાહ્ય લિગને અસાર કહેશે અને તેથી બાળક બ્હારના સયોગોની પ્રવૃત્તિને જોઇને તેને જ ધર્મનુ સ્થાન ગણે મધ્યમ બુદ્ધિવાળા વિચારોને જોઇને ધર્મપ્રવૃત્તિ કરે પણ તે પરીક્ષાના વિચારો નથી લેતા પણ ધર્મીઓના વિચારો લેવાના છે એટલે ખાવાપીવામા મૂકવામા, બોલવામા મન વચન અને કાયામા કેવા વિચારા રાખે છે તેના અ ગેના વિચારા લેવાના છ જેમ પરીક્ષાને અ ગે પણ પરીક્ષામા રહેલ જે તત્ત્વ હોય તેની પરીક્ષા જે તપાસે તેનુ નામ બુધ તેના વિચારો સુધી પહોચે તે મધ્યમ બુદ્ધિ અને બાહ્ય લિગને જુએ તે બાળક હવે બાહ્ય વર્તા વથી દેખનારાને બાળક કેમ ગણાય ? તો બાળક જે વસ્તુ એ તેને અને ધર્મને કટલો સબધ છે તે મધ્યમ અને બુધના અ ગે કેટલો ધર્મ સાથે સબધ છે તે તપાસા બાહ્ય પ્રવૃત્તિ વર્તન અને તત્ત્વ આદિની તપાસ કેમ કરવી તે અગ્રે જણાવાશે

વ્યાખ્યાન ૭

જાનવર એક ઘરના ગુલામ, આપણુ અનેક ઘરના ગુલામ

શાસ્ત્રકાર મ્હારાજ શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિજી મ૦ ભવ્ય

જીવોના ઉપકારને માટે ષોડશક પ્રકરણને રચતા થકા આમળ જણાવી ગયા કે–

"બુધસ્તુ માર્ગાનુસારી યઃ"

આ સંસારમાં અનાદિકાળની રખડપટ્ટી કરતા કરતા મનુષ્યભવની પ્રાપ્તિ થવી મુશ્કેલી હતી છતાં તે પ્રાપ્ત થયો, પણ મુશ્કેલીએ મળેલી ચીજનો ઉપયોગ ન કરે તો તે મુશ્કેલી વેઠી નકામી. જેમ એક મનુષ્ય દોડી દોડીને સ્ટેશને પહોંચી પ્લેટફોર્મ ઉપર બેસી રહે અને ટીકીટ ન લે, તો તેની બુદ્ધિની ખામી ગણાય. તેમ આ મનુષ્યભવ મુશ્કેલીથી મળેલો છે અને જો તેનો ઉપયોગ ન થાય તો મૂર્ખાઈ ગણાયને! આ મનુષ્યભવમાં ખાનપાન, મોજશોખ સર્વ થાય છે તે જ તેનો ઉપયોગ છે ને! એમ માનનારા ભૂલ ખાય છે, કારણ તમારે જોઈતા હતા વિષયો, તેણે તમને કબ્જામાં રાખ્યા. જેમ સ્ત્રીને અંગે મનુષ્ય ભરણપોષણની જવાબદારી ઉઠાવે ત્યારે વિષયવાસના તૃપ્ત કરે, એના કરતાં જાનવરને તો વિષયને અંગે જવાબદારી જ ન્હોતી એટલે તેમાં તું હોત તો સારું. અહિં મનુષ્યમાં તો સ્ત્રી છોકરાની જવાબદારી વેઠવી પડે છે. શાના અંગે? વિષયને અંગે. પણ જો જાનવરમાં હોત તો તે જવાબદારી ન ભોગવવી પડત. પણ વિધાતાએ ભૂલ કરી કે તને મનુષ્યપણામાં નાખ્યો. રસનેન્દ્રિયના અંગે વિચારીએ તો મહેનત કરી પૈસા કમાવીએ પછી ખાવા પામીએ. પણ કીડી મંકોડામાં જન્મ્યા હોત તો વાંધો જ નહિ. ઘ્રાણેન્દ્રિયને અંગે વિચારીએ તો સુગંધી પદાર્થ માટે પૈસો ખરચીએ તે મનુષ્યપણામાં મોંઘો થાય, પણ જો ભ્રમરરૂપ બન્યા હોત તો સ્હેજે રાજમહેલના બગીચામાં સૂર્યવિકાસી કમળ ઉપર બેસી શકત. તેમજ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચમાં ઉત્પન્ન થયો હોત તો પોપટ આદિ રૂપે રાજમહેલમાં રહી શકત, પણ આ મનુષ્યભવને અંગે સાધ્ય જો વિષયભોગનું હોય તો સારું શું? કહો કે, એવી કોઈ સ્થિતિ હોવી જોઈએ કે જ્યાં ધર્મ અગર પુણ્યપાપનો વિચાર આવે. એકેન્દ્રિય-

પણામા અનતા જ મો થાય તો પણ ત્યા આવે નહિ અર ! ધર્મની સાધના કેવળ મનુષ્ય જ મવાગો કરી શકે બીજાથી ધર્મ સધાતો જ નથી હવે જેમ યુદ્ધમા તરવાર જ કામ કરે તેમ ધર્મસાધનમા મનુષ્ય જ કામ કરે ઘાસને તો દાતરડુ પણ કાપે અને ત નાન પણ કાપે, તેમ અહિ મન ષ્યપણામા વિષયસાધનાનુ કામ તો ભલે કોઇ કર પણ ધર્મસાધનાનુ કામ કરે તે જ સાર્થ મનુષ્યપણા સિવાય ધર્મની ઉત્પત્તિ થઈ શકતી નથી અને તેથી તિર્યચની ગતિમા તીર્થ કરો ન માન્યા અરે ! દેવગતિ કે નરકગતિમા પણ ન માન્યા ફક્ત મનુષ્યપણામા જ તીર્થકરા માન્યા અને તેથી ધર્મનુ સાચ ણાદિ મનુષ્યગતિમા જ થઈ શકે બીજે સાધી શકાય જ નહિ જેમ યુદ્ધમા ઉત તરવા થી થાય તેમ ધર્મની સિદ્ધિ મનુષ્યગતિથી જ થાય ધર્મની સાધના કે સિદ્ધિ કરના મનુષ્યભવથી જે વિષયની સાધના કે ખાવા પીવાના પ ર્થની સિદ્ધિ ક ! તેને સકળ ગણીએ તો મૂર્ખા જ કીએ કારણ તરવારનુ કામ તણખલુ કાપવાનુ નથી તણખલુ તો ચપ્પાથી પણ કપાય જાનવરો પણ પાચે વિષયોને સાધે છે પણ મનુષ્ય ત ેક કામ હોય તો ધર્મસિદ્ધિ જે જેનાથી બને તે તેનુ જ પ્રયોજન એટલે ધર્મ મનુષ્યપણાથી જ બને અને તેથી મનુષ્યપણાનુ સાચ પણ ધર્મ જ હોય પુણ્ય પાપ પણ મનુષ્યપણામા જ સમજાય એક સાધો માણસ વાર ત્રીસ અથડાય છે એરે સાખદ્વારા કામ નથી કરી ડ તો તેમ દેવ ગાન્ધર્વ વિચા વાળા નને ગએલ કીડી ગન્ધરસના વિચારવાળી ે નવરો પણ કુકુમ્બ મીનાના વિચા વાળા છ ફક્ત ધ્યાન અને ભીની પણ ક્ષા કર ે આ સર્વ જાનવરો પગ રે છે તેથી મનષ્ય પ્રકાર ા [illegible] ક્ષાયોપશમિક મનાવાળા હોવા સર્વ [illegible] છે મનના મનાવાળા જ્યા માનુ મય ન કર તે અનની [illegible] પોતા [illegible] વિચાર કરા [illegible] ઉદ્ધયના વિચાર [illegible] પણ આત્મ યાણના

વિચારો ન કરે તેથી અસંજ્ઞી કહેવો પડે. ગુલામી એટલે શેઠની અનુજ્ઞાએ ચાલવું. શેઠનું હિત જેમાં થાય તેવું વર્તન કરવું, પોતાના હિત અહિતની દરકાર કર્યા વિના શેઠના કહેવા પ્રમાણે વર્તવું તેનું નામ ગુલામી. તેમ અહિં આત્મા ધન કુટુંબ અને બાયડી છોકરાની ગુલામી કરે છે, તેનું હિત નપાસે છે પણ પોતાનું હિત ન જુએ અને તેથી તે જાનવરનો અવતાર છે એમ માનો. જેમ આપણા ઘરે ગાય કે ઘોડો હોય તો ચારો ચરે, દૂધ આપે અગર ભાર વહે અને છેવટે જિંદગી ખતમ કરે, તેમ અહિ આપણે કુટુંબમાં જાનવરરૂપ છીએ. કારણ વેઠ કરીને દહાડા પૂરા કરીએ છીએ. ગાય કે ઘોડો પોતાનું હિત ન જુએ પણ દૂધ આપે, કામ કરે અને જિંદગી પૂર્ણ થયે જાય, તેમ આપણે પણ ગુલામ જ છીએ. ગાય ઘોડો તો એક ઘરનો ગુલામ, પણ આપણે તો અનેક ઘરના ગુલામ છીએ. કારણ પિત્રાઇ-કુટુંબ સંબંધી દરેકની વેઠો કરીએ છીએ અને છેવટે મરી જઈએ છીએ પણ કંઇ મેળવતા નથી માટે કંઇ ફરક નથી. તેથી જેઓ પુણ્ય પાપનો વિચાર ન કરે. આત્મકલ્યાણનો વિચાર ન કરે, તેમ જ જન્મ-મરણની ભીતમાં કાણું ન હોય એટલે જન્મની પ્રથમ દશા અને મરણ પછીની દશા ઉપર ધ્યાન ન રાખે, તે સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય છતાં શાસ્ત્રકાર કહે છે કે તે અસંજ્ઞીજ છે, પછી તે કોઈ પણ ગતિવાળો હોય. અને તેથી દૃષ્ટિવાદોપદેશિકી સંજ્ઞાના હિસાબે અમે સંજ્ઞી જુદા કહીએ છીએ. સંજ્ઞી કોણ? જેઓ ધર્મ, પુણ્ય, પાપ, ઇત્યાદિ તત્ત્વોને સમજે કે જાણે તેજ સંજ્ઞી હોઈ શકે. જેને ધર્મનો કે પુણ્યપાપનો વિચાર નથી, આત્મકલ્યાણનો વિચાર ન હોય તે સંજ્ઞી ગણાતા જ નથી, મનુષ્યપણું એક અપૂર્વ ચીજ છે તે આપણને મળી, છતાં તેનાથી સાધ્ય ન સાધી શક્યા. તો પછી અઠ્ઠમ કરી દેવની આરાધના કરી અને વરદાન માંગવા જણાવ્યું હોય અને ચિન્તામણિ પ્રાપ્ત કરવા છતા માગવા વખતે બાવળીયો માગીએ તો શું કહે? જેમ દુર્લભ મનુષ્યભવ મળવા છતાં છેવટે વિષયોની જ

માગણી ઽ જે સમારંભ મા ખડાનાર છે, આથી બીત જ ભૂચો છે મનુષ્યપણુ મેળવ્યા પછી ધર્મની સાધના નાખી છતા માન્યતા એક સખી રહે પણ બુદ્ધિ ક્ષયોપશમની વિચિત્રતાને લીધે જુદી હે છે બાસે ગુણઠાણાને છઠે શ્રુતજ્ઞાનનુ કેટલુ જ્ઞાન હોય ? તો આઠ પ્રવચનમાતા જેટલુ જ હોય કેવળજ્ઞાન થવાના પ્રથમ સમયે હોય તથા ચાર પણ હોય એટલે બુદ્ધિની તીવ્રતા મંદતા બારમાના છે। સુધી હોય, અને તેથી ચોથે કે પાચમે ગુણઠાણે બુદ્ધિની તીવ્રતા મંદતા હોય તો તેમા આશ્ચર્ય શુ ? જઘન્યથી બારમે કેટલુ જો તો આઠ પ્રવચનમાતાના નામ માત્ર ગાખ્યુ તેનુ અધ્યયન નહિ કેટલા કો એમ કહે છે કે તેનુ અધ્યયન પણ જાણે નહિ તો નામ માત્રજ બાસે છઠે કેટલુ જાણે એટલુ હોય તો પણ ક્ષીણમોહનીય હોય નહિ આ માના છે। સુધી જ્ઞાનની તીવ્રતા અને મંદતા હોય એટલે તણ અને ચાર જ્ઞાનવાળા અને શુદ્ધ કેવળી તેમજ અષ્ટ પ્રવચન માતાના નામ માત્રવાળો પણ બારમાના છેડે હો। તો ધર્મ સાધવાને તૈયાર થયેલા મનુષ્યમા તીવ્રતા મંદતા હોય તેમા નવાઇ નથી અને તેથી સાત્મકારે ત્રણ પ્રકાર કર્યા, એટલે બ ર મધ્યમ અને મુગ્ધ પણ હોય એક જ પ્રકારના હોય એવો નિયમ નથી તેમાથી કોઈની શાતના કરે તેને પણ વિચાર એજ હોય કે મારાથી બીજા જીવને વિરાધના ન થાય જેમ અર્હન્નક મુનિને દેવે ઉગાર્યો છે એવી રીતે ? જાણે કે એને અને તેથી તેહીની ધારા અપ્કાય ઉપર પડે છે અને તેથી જીવની વિરાધના થતી હોવાથી તેમનો આત્મા કંપે છે આવી પ જીવ ઉપર અનુકંપા છે તેથી ધર્મને સાધવાવાળા સર્વ જીવો સખા ન હોય

જમાલીના મતે નવે તત્ત્વોમા મુશ્કેલી

બધા મુગ્ધ ન હોય જુદા જુદા હોય તેથી તે ઓળખવા આ રીતે ? તો બાળક હોય તે નૈસર્ગિક વાસ્તે તેને જોઇને ધર્મને માને વાર્ગિક સયોગોને જોઈ વિચારીને ધર્મને માને તે મધ્યમ અને

શાસ્ત્રીય વિચારોને જોઈ તપાસીને આગમ તત્ત્વને માને તે બુધ, એટલે પરીક્ષામા પ્રધાન હોય તે બુધ, આત્મીય પરીક્ષામા ઉતરે તે બુધ. આવી રીતના ત્રણ પ્રકારો આગળ પણ જણાવી ગયા છીએ. આમ હોવાનું કારણ ? બાળક આવું જુએ અને આ જ જુએ, તેમ મધ્યમ અને બુધ માટે પણ નિયમ બાધવાનું કારણ શુ ? શું તમો રોકવા માંગો છો ? તો અમે બાળકને વિચાર કરવા જતો હોય તો રોકતા નથી તેમ નિષેધ પણ કરતા નથી, પરંતુ એ કહે જ નહિ એની એ તાકાત જ નથી. કારણ બાળક કહેવાય ત્યાં સુધી કે જેના પ્રયત્નોમાં સુંદરતાનો નિયમ નહિ. જેમ હોળીના દહાડે ધૂળ ઉછાળે અને દીવાળીના દિને લુગડા લત્તા શણગારીને પહેરે. તેનો પ્રયત્ન સર્વથા શુભ જ હોય એ ન બને. તેમ અહિં જે બાળક ધર્મપરીક્ષામાં ઉતરતો હોય છતાં તેના પ્રયત્નનુ સુંદરપણું ન હોય, એટલે જેના વિચારોની સુંદરતા ન હોય તે પરિણામવાળો તો હોય જ ક્યાથી ? તેને તો માત્ર બ્હારના સંયોગો જોઇને કહેવું પડે. જેમ કે તપવાળો, ચઉવિહારવાળો, રાત્રિભોજન ત્યાગવાળો દેખીને ધન્યવાદ આપે. માત્ર બ્હારના સંયોગો જોઇને ધન્યવાદ આપે પણ અંદરખાનાની કોઇ પણ બાબત ન જુએ, અને તેથી તે પંચાગ્નિ તપસ્યાદિની ફસામણમાં આવી જાય. તમારી તપસ્યા દેખીને દુઃખ થાય, તેના કરતાં પંચાગ્નિ તપ જુએ તો વધારે દુ.ખ દેખી તેને ધર્મ માને એટલે બાળક સુંદર જ પ્રયત્નમાં હોય એવો નિયમ નહિ. એટલે બાહ્ય સંયોગિક આચારને દેખી જ્યાં ધસવાનું થાય ત્યા ધસે. **પ્રભુવીર**ના વખતે, એક ગામમા તળાટી છે તેનો છોકરો વડેરાની સેવાના સિદ્ધાંતવાળો છે, જ્યા માબાપની સેવા કરે છે ત્યા અભયકુમાર આવી ચડ્યા, ત્યારે આ અભયકુમારની સેવામા ચડ્યો. કારણ માબાપ પણ તેમની સેવા કરે છે. તેમ શ્રેણિકની સેવાનો પ્રસંગ આવ્યો યાવત્ પ્રભુ વીરની સેવા કરી. જેની સેવા કરવી હોય તેના ઘરની મર્યાદા જાળવીને થાય, નહિ તો બલાડીને બગલા જેવું થાય. બલાડીએ થાળીમા પીરસીને બગલાને ખાવા કહેલુ તે કામ ન

લાગે લાયક સાધન અપાય તે જ ભક્તિ થાય તેમ અહિ જેના ધર્મની સેવા કરી હોય તેના ચિન્હો લેવા પડે, અહિ સેવા કરવી છે એ સિદ્ધાંત હતો એટલે ચિ હો **પ્રભુ વીરે** આપ્યા તે લીધા તલાટીમા થી પ્રધાન અને યાવત્ રાજાપણે આવ્યો તેટલુ તેનુ ભાગ્ય હતુ છતા બાળ નો સુદર જ પ્રવર્તન થાય એ નિયમ નથી જે મધ્યમ બુદ્ધિવાળો હોય તે આચારમા મધ્યમ જુએ એટલે નિયમિત સુદર આ ચાલવાળો હોય ખરો અને ન પણ હોય એટલે ઈર્યાસમિતિ આદિ નિન્હવોમા ન હોય એમ ન કહી શકીએ તેથી મધ્યમ જુએ છે અને તેથી શારીરિક સજોગોમા ચાતુપણુ જુએ એટલે ખાવાપીવામા બોલ ચાલમા વર્તનમા પરઠવવામા જુએ, પણ તેને એ ખ્યાલ ન આવે કે પચ્ચક્ખાણ ઉપવાસ કરેલા જુએ પણ માંજે દિને સવાર ચાર વાગે ચૂના મળગાવે એટલે તત્ત્વજ્ઞ આચાર બહારના સજોગો અને અ દર નુ પણ જુએ જેમ સોનાની કસોટી માટે કસ અને પતરુ પણ જુએ તેમ અહી બહાર વિચાર નયોગો ચિન્હો-પિડવિશુદ્ધિ આદિ તપાસવા સાથે અ દરનુ પણ જુએ એટલે માર્ગને અનુસરે એનો માર્ગ કેવો છે એટલે જિનેશ્વરે કહેલા માર્ગને અનુસરે છે કે નહિ? ઇર્યાસમિતિ આદિને જુએ, કહાવના ત્યાગને પણ જુએ છતા ખરી કસોટી કયા? તો માર્ગને અનુસરે છે કે નહિ હવે જેમ **જમાલી** અને **મહાવીર**મા ફરક શો? બેઉની અપેક્ષાએ **જમાલિ** મોટો કારણ કર્યા પછી કર્યું કહે અને **વીર પરમાત્મા** કરવાની શરૂઆતથી કર્યું કહે હવે કર્યું તે તો યોગ્ય છે પણ જે કરવા માડયુ તે તો થાય તો જ કર્યું ગણાય નહિ તો અધકચરુ ગણાય શા કર્યાને કર્યું કરીએ તો અવૂરુ રહ્યુ હોય ત્યારે મુશ્કેલી, જેમ મુબઇ જનાને નીકળેલો વચમા રોકાય તો મુબાઈ ગયો એ વાક્ય ખોટુ પડે અને અક્રિય રહે અહિ જમાલીના મુદ્દા પ્રમાણે સ્થૂલદૃષ્ટિએ આપણને કર્યા પછી કર્યું એ ઠીક લાગે પણ સોના ચાદી, કઇ તેલના માપવાળા ત્રાજવાએ ન તોલાય એ તો રતી કે ચવથી તોલાય જરા સૂક્ષ્મદૃષ્ટિથી આગળ

ચાલો તો જમાલિના મત પ્રમાણે નવે તત્ત્વો બગડી જાય. જેમ મનુષ્ય મરીને દેવમાં ઉપજ્યો, તે મરતાંની સાથે દેવપણે થયો અને આયુષ્ય ભોગવ્યુ તેથી દેવપણે ન કહેવો ને ? કારણ અહિ મનુષ્યનુ આયુષ્ય છે નહિ અને દેવપણે હજી થયો નથી તો પછી તેને કહેવો શો ? ઉત્પન્ન થયા પછી જ દેવ કહેવાનો ? નારકીમાં કે તિર્યંચપણામાં ઉત્પન્ન થાય ત્યારે જ તે ગતિવાળો કહીએ તો મુશ્કેલી જેમ અજીવ દ્વ્યણુક આદિ જે સમયે ભેગા થાય તે સમયે દ્વ્યણુક ન કહીએ કહો જીવતત્ત્વમા મુસ્કેલી. અજીવતત્ત્વમાં પણ મુશ્કેલી. પુણ્યમા સારા પરિણામ થવા માંડયા ત્યારે ન બધાય, પણ તે પરિણામ પૂરા થઇ જાય પછી જ પુણ્ય બધાય અને તેવી જ રીતે પાપમાં સમજવું. "**कडेमाणे कडे**" ન માને તો મુસ્કેલી. આશ્રવના અને સંવરના અગે. તેમજ સવર નિર્જરાને અંગે પણ સમજવું. યાવત્ મોક્ષ તે આઠે કર્મો છૂટે તે સમયે મોક્ષ નહિ પણ છૂટયા પછી મોક્ષ. એ રીતે એક પણ તત્ત્વ જમાલિના મતે ટકતુ નથી. અહિં બાહ્ય સંજોગોમા વિહાર-પિંડવિશુદ્ધિ, સમિતિ, ગુપ્તિ આદિ આઠે પ્રવચનમાતા અને આવશ્યકાદિ બાહ્ય અનુષ્ઠાનો જમાલિને પણ હતા, છતા એક તત્ત્વમાર્ગે ખસી ગયેલા હોવાથી શાસન બહાર ગણ્યા તાત્ત્વિક દૃષ્ટિવાળો ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજે બતાવેલો સમ્યગ્દર્શનાદિ રૂપ રત્નત્રયી જે બતાવેલી છે તેને તપાસે તેજ પંડિત કે બુધ કહેવાય બાળક, મધ્યમ અને બુધ એ રીતે ત્રણે પ્રકારે જીવોના ધર્મની આરાધના માટે જણાવ્યા.

જમાલી સર્વ બાહ્ય ક્રિયા કરવા અનુસરતા નહોતા

ક્ષણ અને લવ પણ પ્રમાદ ન આવવો જોઇએ, અને તેથી **મહાવીરમહારાજે** જે ઉપદેશ આપેલો છે તે કયો ? અસંભવિત, એટલે હે **ગૌતમ** ! એક સમય માત્ર પણ પ્રમાદ કરીશ નહિ આ ઉપદેશ વગર વિચાર્યો—નકામો ભેંસ આગળ ભાગવત જેવો. કેમ ? ખાટલે, મોટી ખોડ કેમ ? તો **ગૌતમને** સમયનુ જ્ઞાન હતુ ? સમય કે પ્રદેશ-

નુ જ્ઞાન તો કેવળીને હોય અરૂપીનુ જ્ઞાન તો સર્વજ્ઞ શિવાય બીજાને હોય જ નહિ વ્યવહારિક કાળાદિનુ પ્રમાણ છદ્મસ્થને હોય સમય તો સર્વજ્ઞ સિવાય બીજાને જણાય તેમ જ નહોતો છતા પ્રભુ વીરે ગૌતમ સ્વામીજીને સમયનો પણ પ્રમાદ ન કરવા ઉપદેશ કેમ આપ્યો? સમયનુ જ્ઞાન તો છે નહિ છદ્મસ્થનો ઉપયોગ પણ અંતર્મુહૂર્તનો હોય, સમય અરૂપી છે આ ઉપરથી પ્રભુ વીર જણાવે છે કે—સમય પણ પ્રમાદ ન થવો જોઇએ જેમ દુનિયામા કહીએ છીએ કે એક પલકનો પણ ફરક ન પડવો જોઇએ તેમ અહિ ક્ષણ કે લવમાત્ર અપ્રમત્તપણે રહેવુ જોઇએ તથા સમયનો પણ પ્રમાદ કરીશ નહિ તેમ ફરમાવ્યુ અને તેથી વીસ સ્થાનકમા તીર્થંકર પણાને બાંધવાની વાત કરી છે ત્યા પણ ક્ષણ કે લવની વાત કરી પણ સમયની ન કરી અહિ ગૌતમસ્વામી ને સમયનો ઉપયોગ છે તેથી ઉપદેશ આપ્યો છે એમ નહિ પણ ક્ષણ લવ પણ પ્રમાદ ન કર તે માટે જણાવ્યુ છે હવે સુધ આની રીતે તત્ત્વને જુએ એટલે ક્ષણ–લવ જેટલા કાળ પણ પ્રમાદમા જવા ન દે માટે વિચારના અગે સમય શબ્દ નથી કહ્યો તેથી સુધ તે માર્ગાનુસારી તે પ્રમાણે માને આ ઉપરથી એક સમયના શુભ પરિણામ આત્માને નિર્જરા કરાવવાવાળા અને પુણ્ય બંધાવનાર છે અને તેમા પ્રથમ પરિણામ થાય અને પછી પુણ્ય બંધાય, તો શાસ્ત્રકાર કહે છે કે જે જે સમયે દુનિયામા જેવો વ્યવહાર હોય તેનુ એ નાથ મહિમા પ્રમાણે પણ ઓછુ નથી આપતો દાણા વાવે અનાજ અને સોનાની દીવાલ સોનાના વાવેલા તેથી વાત કરે છે તેમ જૈન શાસ્ત્રકારોનો વ્યવહાર સમયથી છે તેથી જે જે સમયે હિંસા આશ્રવ, સંવર, નિર્જરા બંધના ભાવમા પ્રવેશ કરે તે તે સમયે (સમયાન્તરે નહિ) "કડેમાણે કડે" ન માને તે તે અનંત સંસાર થઈ જાય તેથી શાસ્ત્રકાર ચોખ્ખા શબ્દમા કહે છે કે તે તે સમયે શુભ અશુભ કર્મોને બાંધી તે જે વખતે જેવા પરિણામ થાય તે તે વખતે તેવા કર્મો બંધાય જ બંધાય

છે કેમ કહ્યું ? તો જીવ જ્યાં સુધી યોગમાં પ્રવર્તેલો છે ત્યાંસુધી બંધ છે અને તેથી સયોગીપણામાં યોગની પ્રવૃત્તિ છે અને બંધ પણ છે. તેથી જે જે સમયે જે જે ભાવમાં પ્રવર્તે તે તે સમયે બાંધે વિગેરે. **જમાલી** સર્વ બાહ્ય અનુષ્ઠાનોને કરતો. પંચસમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિને પણ આચરતો હતો, છતાં માર્ગને અનુસરવાનું તેનામા નહોતુ, માટે કહે છે કે તાત્ત્વિક માર્ગની અંદર આવીને તેને જ અનુસરે તે જ પંડિત. એટલે ઇરિયાસમિતિ આદિ કે ત્યાગાદિ ન પણ હોય તો પણ માનવામાં વાંધો નથી. જેમ એક સાધુ નદીમા ઉતરે, બીજો કાંઠે છે બન્નેમા ઉતરે છે તે સંયમ પાલનની દૃષ્ટિમાં છે. અને કાંઠાવાળા પણ તેવા છે. જે તત્ત્વદૃષ્ટિવાળો છે તે વિચારે કે માર્ગમા છે અને **તેથી** તે પંડિત ગણાય.

ધર્મની સ્વરૂપથી પરીક્ષા

પ્રથમ ત્રણેને અંગે બબ્બે નિર્ણયો કર્યા હતા. લિંગમાત્રને દેખવાવાળો બાળક, વિચારવાળો મધ્યમ બુદ્ધિ, તત્ત્વને તપાસે તે બુધ. આવી રીતે પરીક્ષ્ય અને પરીક્ષા દ્વારાએ વિભાગ કર્યો હતો તેમ અહિ સ્વરૂપ દ્વારાએ નિર્ણય કર્યો છે. એટલે દેખવુ, વિચાર અને માર્ગની તપાસ. એ ત્રણવાળાનું બાલ, મધ્યમ અને બુધનુ સ્વરૂપ જણાવ્યુ છતા આને બાલક કેમ કહેવો ? જેમ એક મનુષ્ય કસદ્વારા, તોલદ્વારા કે અગ્નિદ્વારા પારખે તે પણ સોનુ કહેવાય તેમ બાલક સંયોગદ્વારા પારખી દેવગુરુધર્મની તપાસ કરે. તેમ મધ્યમ અને બુધ બીજી રીતિએ પારખીને દેવગુરુની તપાસ કરે, પણ તે બધાને છેવટમા સાધ્ય તો દેવ, ગુરુ અને ધર્મની સાધનાને। કોઈ ચાલીને, કોઇ ઘોડા ઉપર કે ગાડીમા આવ્યા તે બધાનુ સાધ્ય મકાનમા જવું તે. તેમ અહિં ત્રણમા ફરક શો ? આટલું પિંજણ કેમ ? આવી પચાતથી શું કામ છે ? રોટલા થયા એટલે બસ. ટપટપથી મતલબ શી ? દેવગુરુ કે ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય એટલે બસ. બીજી પંચાત કરીને કામ શું ? વાત ખરી. દેવગુરુ અને ધર્મની પરીક્ષા ઉપર જ તત્ત્વ છે પણ જે પરીક્ષા કરવાની દૃષ્ટિ

છે તેમા કોઇ મનુ ય કાળા ચસ્મા પહેરીને ઘડો દેખે તો તે કાળા પણાને જ જુએ કા ણ ચસ્મા કાળા છે જેવુ માનન ેખવામા મળે તેવુ દેખાય લાલ કે પીળા ચસ્મા હોય તો તેમા તેવુ દેખાય કાચ ઉચો નીચો હોય અને ઘડો આડો રાખેલ હોય તો પ્રતિબિબ કાચના જેવુ પડે એટલે કાચના સ્વરૂપ ઉપર પ્રતિબિબનો આધાર રહે છે તેમ અહિ પણ દેવ, ગુરુ અને ધર્મ એક જ સ્વરૂપે છે ેખનાર આત્મા ધર્મિષ્ઠ છે તેમા ફરક નથી પણ ેખવાની દ્દષ્ટિ જુદી હોય તેથી ફરક પડે લિગદ્વારાએ દેખે તે બાળ વર્ગને વિચારવા દ્વારાએ જુએ તે મધ્યમ અને તત્ત્વદ્વારાએ દેખે તે બુધ હવે ત્રણે કઇ દશાનું દેખવા માગે છે તે થી રીતે અને તે સયોગિક આદિ ત્રણે સ્થિતિ કેવી હોય એ ત્રણે પરીક્ષામા ફેર જણાવી બુધપણુ સમજી દેશના દેવાવાળો કેવી રીતે દેશના દેવી તે અધિકાર અગ્રે વર્તમાન

વ્યાખ્યાન ૮

જૈન અને અજૈનોની દ્દષ્ટિએ ધર્મસ્વરૂપ

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિજી મ ભ પોતાના ઉપકારાર્થે ષોડશક પ્રકરણને રચના થ । આગળ જણાવી ગયા કે— "बाल पश्यति लिङ्ग" આ મધ્યાગમા આર્ય માત્ર ધર્મની ઇચ્છા વાળા છે કોઈપણ આર્ય ધર્મની ઇચ્છા વગરનો નથી અને તેથી પોતે ધર્મ કરતો હોય કે ન કરતો હોય પણ તેને ધર્મિષ્ઠ કહ્યો ત્યારે તે ખુશી થાય અને અધર્મી કહ્યો તો નાખુશ થાય એટલે જુઠો એનો પણ ત્હાનો ન મ માત્રથી ખુશ થાય છે વળી પાપ અળખા મણું હોવાથી પાપી કહેવાથી પોતે નાખુશ થાય છે આર્યોને પાપ અનિષ્ટ છે અને પુણ્ય ઇષ્ટ છે હવે જેમ જેમ વસ્તુ કિમતી તેમ તેમ તેનામા ખોટાળો હોય ધૂળ, ગોકુ નાખ્યા વિગેરેની બનાવટ કોઈ ન કરે કારણ તેની કિમત છે જ નહિ જે કિમતી હોય તેની જ

લોકો બનાવટ કરે. ચાંદીના અંગે જર્મન સિલ્વર તેમજ સોના, હીરા-મોતી માટે બનાવટ થઇ પણ ધૂળ લોઢા માટે બનાવટ ન થઈ. કારણ શું બનાવટ નહિ થવાનું? કારણ તે કિંમતી નથી. બનાવટ કે નકલીનો ભય કિંમતની પાછળ છે આ બાજુ ધર્મ એ કિંમતીમાં કિંમતી ચીજ છે. કેમ? તો પૈસાની ત્રણ પાઈ મળે તો પૈસો પાઇ કરતાં કિંમતી. તેવી જ રીતે આના રૂપિઆના મોળ આવે તેથી આના કરતાં રૂપિઓ કિંમતી. હવે ધન, માલ, કુટુંબકબીલો આદિ તમામ વસ્તુ ધર્મથી મળે છે. દુનિયામા ન મળતી ચીજો પણ ધર્મથી મળે છે અને મળતી ચીજો પણ ધર્મથી જ એટલે પુણ્યથી જ મળે છે. પાઈ લઇને કોઈ પૈસો ન આપે પણ ત્રણ પાઇઓ લઇ જાઓ તો પૈસો આપે તેમ પૈસાથી ત્રણ પાઇઓ પણ આપે. અહિ એક પુણ્ય જ એવી ઉચ્ચતમ ચીજ છે કે જેનાથી સર્વ ચીજો મળે. જગતમાં કોઈ એવી ચીજ નથી કે જીવને પંચેન્દ્રિયપણું, મનુષ્યપણું અને લાંબી આવરદા તે સર્વ ધર્મથી જ મળે છે. દુનિયામાં મળતી ચીજો ધનમાલ કુટુંબ આદિ પણ તેનાથી જ મળે છે. એક શેઠિયાને જશની ઈચ્છા પણ પોતાને અપજશનો ઉદય છે તેનું શું થાય? નાત જમાડવી તે હાથની બાજી છે, તેમા ચોવટીયાને બોલાવી નાતનુ ખર્ચ પૂછ્યું તો દોઢસો કહ્યા. પણ શેઠે બસો મંજૂર કર્યા અને જશ ખાટવાની વાત કરી. આ બાજુ તૈયારી કરી કાલે નાત જમવાની છે. "હાથનું બાળ્યુ" અને "ઘરનુ સમાર્યું." અહિ ચોવટીયામા કોઈ માલિક નથી છતાં જોઇ આવુ તો ખરો. શિયાળાનો દિન હોવાથી ઘીથી કઠણ થયેલા લાડુઓ જોયા અહિ શેઠ ખીજાયા, અને ઘી પાછું નખાયુ. ઘીની તપેલી સાથે દીવેલની તપેલી હતી તે પણ નખાણુ અને રાત્રે લાડવા તો વળાઈ ગયા. સવારે જમવા ટાણે ઓરડી લાડવાની ખોલી ત્યારે લોકો દીવેલના લાડવા એમ બોલવા લાગ્યા તેથી શેઠને જશ ન મળ્યો. અહિ ભાગ્ય વિના જશ પણ મળતો નથી. હવે સર્વ વસ્તુ પુણ્ય કે ધર્મને આધીન છે અને તેથી જગતમાં કિંમતીમા

કિંમતી ચીજ ધર્મ છે અને તે કિંમતી ચયો, તો પછી તેની પાછળ
જરૂર નકલી થવાના અને તેથી જ ધર્મના ફાંટાઓ ઘણા છે જો
આ કિંમતી ન હોત તો ફાંટા થાત જ નહિ જેને જોઇએ તે આખ
ઉઘાડી રાખે તો જ અસલી માન મળે ખબરદારી રાખવી જોઇએ
એટલે જેની મેમ્બરી નકલ થઈ હોય અસલી માન લેવો હોય
તો ખબરદારી રાખવી જોઇએ અહિં ધર્મ આચાર્ય કહે છે, પણ
તે ખબરદારી રાખે તો જ લઈ ન તે વિના અસલી ધર્મ ન જ
મળે સર્વ દર્શનકાર ધર્મને તપાસીને પોતાની વાત કહે છે, પણ
સાચી ગણવાને ક્યા દ્રષ્ટિએ ? છોકરા છાપરા ઉપર સારા છે પણ
૭૫ બરાબર ન નિરખે એનાથી ચઢિયાતો હાવભાવ તપાસે ત્રીજાએ
રહેની જેવી તપાસી જેની કથા છે તે બરાબર છે કે નહિ એ પણ
જુએ તેમ અહિં ધર્મ લેનારાળા જુદી જુદી દ્રષ્ટિએ વિચાર કરે
જેમને ત્યાગ બુદ્ધિ નથી અક્કલ કે વિચાર નથી તે માત્ર બાહ્ય
લિંગ માત્ર જોઈને ધર્મની તપાસ કરે એટલે માનુબાઓ જૈના બાહ્ય
વર્તન-લોચાદિ ગોચરી ઇર્યાસમિતિ આદિ મર્દને તપાસે મધ્યમ
બુદ્ધિવાળો એ તપાસે ત્યાગ વૈરાગ્યમા ડૂબી જવાનુ થાય તો સાર
એમ કેમ ? તો પ્રાચીનકાળમા એક ગામે બારગામ જવા માટે
એક સાર્થનાથ રીતા એક માણસ ભીખારી રસ્તામા મળ્યો અને
તેને રસ્તામા ખાવાનુ સારુ મળતુ એટલે તે બીજે દિને ભિક્ષા માટે
ફર્યો નહિ બીજે દિને એથી સારુ ખાવાનુ આપ્યુ અહિં સાર્થવાહે
જેવુ મળ્યો જ ર છ ફર્યો હશે અહિં તેનો વિચાર છે કે બે દિન
ન ખાધુ એટલે પેલો ભક્તિ કરે છે નહિ બસે દિનને આંતરે ઝ
ફર છે અહિં ઇરાદાપૂર્વક ક્રિયા કર્યો હવે મા અહિં ની કામ
શુ ? સાર્થનુ કામ શુ છે ? બધા ગામની બાગોળે ઝૂપડી બાંધી રહ્યો
બધા ભક્તો થયા ભોજન પણ પોતે એક લાવે છે તેને નામ
મળે છે બીજાને આરામ મારવાના થાન છે તેથી જે ભોજન કરાવે
તે આલ ઝાલર વગાડે અહિં આ સાર્થનુ નામ એમ પિંડિતો

તેવામા પ્રભુ વીર પધાર્યા. ત્યારે સાધુઓ કહે છે કે-ગોચરી જઇએ. ત્યારે પ્રભુએ ના પાડી. કેમ ? તો પેલા બધા નામા લઇને આવ્યા હતા. પછી વીરે અનુમતિ આપી ત્યારે ગૌતમસ્વામીજીએ પૂછ્યું કે કેમ પ્રથમ મનાઇ કરી હતી અને હવે કેમ જવાનુ કહો છો ? એટલે આખી વાત સમજાવી. અને છેવટે કહ્યુ કે-તુ ઈન્દ્રનાથને કહે કે-હે એકપિડિયા ! તને અનેકપિડિયો જોવાને ઇચ્છે છે. આવી રીતે ગૌતમસ્વામીજીએ કહ્યું. પછી પોતે વિચારમા આવે છે કે-મને કહેવાનુ તત્ત્વ શુ ? ક્રોધ શમ્યા પછી પણ વિચાર આવે તેનુ નામ જ માણસાઇ તે વિચારે છે કે-તે સાધુઓ તો ઘણે ઘરે જઇને લે છે, મારે માટે પારણાની તૈયારી ઘણી જગે થાય છે તેથી હું અશુદ્ધ પિડ લેવાવાળો છુ. તેઓ માધુકરી વૃત્તિથી લે છે. બાળ-છદ્મના પારણાની વાટ જ જુએ, ગોચરી શુદ્ધ છે કે અશુદ્ધ તે પણ ન તપાસે. બાળક માત્ર બાહ્ય સયોગોને જુએ પણ નિયમોને ન તપાસે. બાળક ધર્મીની પરીક્ષા બ્હારના સજોગોથી કરે ત્યારે મધ્યમ સયોગો અને નિયમોને પણ તપાસે. નિયમો કયા ? પાચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિને પણ પાળે તે હવે તે સમિતિ શુ ? પારિભાષિક શબ્દોનો અર્થ કહીએ તો ચાલવામા, બોલવામા, ખોરાક લેવામાં, વસ્તુને મૂકવામાં અને તેને છોડવામાં પણ મર્યાદા. આનુ જ નામ પાચ સમિતિ. પાંચની મર્યાદા સાથે મન, વચન અને કાયા ઉપર કાબૂ હોય એટલે સયોગિક સ્થિતિ સારી હોવા સાથે આ શારીરિક સ્થિતિ સારી હોય તો જ ધર્મ ગણાય જો શારીરિક સ્થિતિ સારી ન હોય તો ધર્મ ન ગણાય. મધ્યમ આ બન્નેને જુએ, અને બુધ પુરુષ બન્ને જોવા સાથે સિદ્ધાંત સારો છે કે નાહ એ મુખ્યતયા તપાસે. હિસાદિ પાચનો ત્યાગ તો સર્વ દર્શનકારોએ માન્યો છે, પણ કોઇએ તેને ઓતપ્રોત કર્યો નહિ અન્ય મતવાળાએ નવ તત્ત્વો માન્યા. પણ મુખ્યમા જીવાદિ નહિ લેતા દ્રવ્ય-પ્રમાણુ-પ્રકૃતિ-સ્કંધાદિ રૂપે તેનો વિભાગ કર્યો. જૈન ધર્મમા કર્મને આવવાનુ કારણ તેનુ નામ આશ્રવ. કર્મને રોકવાના

મ ણુ તેનુ નામ નવર કર્મને તોડવા તેન નામ નિર્જરા આ જ તત્ત્વો જૈનોએ માન્યા છ ઇતરોમા દ્રવ્યાદિની મુખ્યતા છે ત્યારે જૈનમા મુખ્યતા જીવાદિની છે હવે તત્ત્વાર્થભાષ્યકારે પણ જીવાદિ તત્ત્વો કહ્યા, પણ દ્રવ્યાદિ ન કહ્યા જો કે જગતમા સર્વ દ્રવ્ય-પર્યાયો છે ખરા પણ સાધ્ય અને સાધનદૃષ્ટિ જેમા હોય તે જ તત્ત્વ કહેવાય તેના વિભાગ વિનાના તત્ત્વો મોક્ષ માટે ઉપયોગી ન થાય નૈયાયિકોએ પ્રમાણાદિ રૂપે સાંખ્યોએ પ્રકૃતિ રૂપે બૌદ્ધો એ વેદાન્તિરૂપે તત્ત્વોના ભેદો કર્યા પણ જૈનોએ બાધક-સાધક માલમ પડે તેને દૂર કરવાના સાધનો હોય તેની તત્ત્વ તરીકેની ગણતરી તો જૈનશાસ્ત્રને જ કરી છે નાનો છોકરો કાચના કટકાને મૂકે તો પણ હીરા કરીને માટને તાણુ વાસે છે અહિ નામ માત્રથી હીરો છે, વસ્તુથી નહિ શબ્દમાત્ર છે ઝવેરી હીરા લઇને પેટીમા મૂકી તાળુ વાસે છે અને તેથી તે શબ્દરૂપ હીરો હોવા છતા વાસ્તવિક છે જીવતત્ત્વને સર્વ આસ્તિકો માને છે પણ તે જીવ કેવળજ્ઞાન સ્વ પવાળો છે એવી રીતે માનવાવાળો એક પણ વર્ગ નથી કેવલ જ્ઞાન સ્વરૂપવાળો જીવ નથી તો તે જ્ઞાનને ઉત્પન્ન કરવાનુ અથવા જ્ઞાનાવરણીયાદિને તોડવા માટે સાધનો પણ માનવાનુ ક્યાથી બને ? અન્ય મતોમા મયોગિક કે શારીરિક સ્થિતિ સુધરવા છતા તત્ત્વમા શૂન્ય એટલે કેવલજ્ઞાન સ્વરૂપવાળો કે વીતરાગ સ્વરૂપવાળો જીવ ન માનો તેથી ફરક શુ ? તેથી નાસ્તિક કહેવાય એજ ને ? પણ નાસ્તિક પાપ નથી એમ કહે અને પાપ કરે તેથી દુર્ગતિ જવાનુ અટકી પડવાનુ નથી પોતે માને કે ન માને પણ સત્કાર્યોનુ ફળ તો મળે જ મિથ્યાદૃષ્ટિઓનો તો માનેને ? ગૃહસ્થવેશવાળો મિથ્યાદૃષ્ટિ આવી આવુ પણ ન ન લેય સુગંધ જઈ શકે ? જેની દુર્ગંધ આવી તે ચાલી જવાનો નથી ળ માનો ન માનો એવી જ રીતે પુણ્ય પાપ માને તો પણ ફળ તો ભોગવવાના જ ન માનવાથી પણ તેના ફળ તો ભોગવવાના જ છે તેથી આસ્તિક નાસ્તિકના ફ - શો ? જગાક લી આગળ

આવ ! જીવના સ્વરૂપને જાણે ત્યારે તેને પ્રગટ કરવા ઉદ્યમ કરે, અને તેને રોકનારાં કર્મને જાણી તેને રોકવા ઉદ્યમ કરે. હવે જે જાણશે જ નહી તે ઉદ્યમ શો કરશે? અહિ જીવને કેવલજ્ઞાન સ્વરૂપવાળો માને, તેને રોકનારા કર્મો માને તે જ પ્રગટાવવા ઉદ્યમ કરે. બાકીનાઓ તો ઉદ્યમ જ નહિ કરે, તેથી પંડિતો ત્રણે પ્રકારની સ્થિતિથી તત્ત્વ તરીકે તપાસ કરે. એટલે સિદ્ધાંતદ્વારા બધું તપાસે બાળક, બાહ્ય સંજોગ જુએ મધ્યમ શારીરિક સ્થિતિનો વિચાર કરે: જે પંડિત તે શાસ્ત્રના તત્ત્વની પરીક્ષા કરે. આવી રીતે ત્રણેને પરીક્ષાનું સાધન કયું ? અને પરીક્ષ્ય કયું ? એકને દૃષ્ટિએ-વિચારે અને પરીક્ષાએ સાધન. પરીક્ષ્ય સંયોગ, શારીરિક અને તત્ત્વ એ ત્રણ છે, પણ મૂળનું સ્વરૂપ કયાં જણાવ્યું છે? એટલે બાલક કોણ, મધ્યમ કોણ અને બુધ પણ કોણ? તેનું સ્વરૂપ શું? તો બાળકની સ્થિતિ એ હોય કે-પ્રયત્ન કરવો, પણ ફળ થશે કે નહિ તે વિચારવાનું બાળકને ન હોય. બુદ્ધિશાળીઓના પ્રયત્નો ફળના અનુમાને હોય. ફળદ્વારાએ પ્રયત્નનો નિશ્ચય કરે.' એટલે ફળની અપેક્ષાએ જ પ્રયત્નોની મંદતા તીવ્રતા રહેલી હોય છે. જંગલમાં ગયા હોઇએ, અને હાથમાં મોહર, રૂપીઓ અને હીરા હોય તો ત્રણેને બચાવવાના પ્રયત્નો જુદા જુદા હોય છે. કારણ, કિંમત એકબીજાની તારતમ્યતાવાળી છે. હવે અહિં રૂપિયાની, મહોરની અને જીવનમૂડીની કિંમત સમજી નુકશાન કેટલું થશે તે ઉપરથી જ પ્રયત્નનું તીવ્ર, મંદ અને મધ્યમપણું થાય છે. તે કોને? બુદ્ધિશાળીને, પણ બાળકને તો ફળ કે તેના સાધનોનો નિશ્ચય કરીને પ્રવૃત્તિ કરવાની ન હોય. બાળકને તો માત્ર ધર્મ કરવો એ એક જ ધ્યેય કે લક્ષ્ય હોય. ફળ તપાસવાનું બાળકને ન જ હોય. **મધ્યમબુદ્ધિસ્તુ મધ્યમાચાર** મધ્યમ બુદ્ધિવાળો મધ્યમ આચારની પ્રવૃત્તિ કરે. જે પંડિત છે, તે ફળ. સાધન તરફ પ્રવૃત્તિને ન દેખે પણ મોક્ષનો માર્ગ છે કે નહિ એ એક જ ધ્યેય રાખે. દુનિયામાં ગાંધીવાદવાળાને

પૂછીશુ તો કહેશે કે-ધ્યેય શુ ? તો દેશની આબાદીમા અહિંસા તેમ અહિંસા તિન્નવાળાઓ આબાદી જ ઇચ્છે હિંસા થાય કે ન થાય તે જુએ તેમ અહિં પંડિત પુરુષો તો પ્રભુના માર્ગને જ તપાસે દ્રવ્ય વિધાનના ત્યાગરૂપે માર્ગ હોય તો તેનુ આચરણ કરે

આઠ પ્રવચન માતામા પણ મોક્ષની દૃષ્ટિ જેની હોય તે પંડિત

મોક્ષમાર્ગ સિવાય બીજુ ધ્યેય ન હોય અને પ્રવૃત્તિ મોક્ષમાર્ગ માટે જ કોઇ પણ પ્રવૃત્તિ માટે સિદ્ધાંત એ જ પછી તે ગોચરી જવાનુ હોય કે વિહાર કરવાનુ હોય પણ માર્ગ તો મોક્ષનો જ છે શારીરિક સયોગિક સ્થિતિઓ પણ માર્ગ વધારનારી હોય તો જ કામ લાગે તે સિવાય તે પણ કામે નથી લાગતી કોઈ કહે કે અમારુ પ્રતિક્રમણ કરુ અને તેમા ચાર પાચ કલાક કાઢુ અહિં તે પ્રતિક્રમણના સૂત્રોની શુદ્ધિની સ્થિતિમા છે, અંતરમા જ છે તેમજ વિહારના અંગે હુ ધીમે ધીમે કરીને જાઉ અહીં ભિક્ષા કરીને ગામમા ફરે કે બહાર ફરે તેનુ મને તત્ત્વ નથી મોક્ષમાર્ગ વ્યવસ્થિત થાય, આપણા આત્માને અગાડે ઇર્યાસમિતિ તે પણ માર્ગ માટે માર્ગનો ભેદ થતો હોય તો તે કામ ન લાગે તે કેમ ? તો કાઇ ટેકરા ઉપરથી સાધુને ચક્કર આવ્યા અહીં જો ઇરિયાસમિતિમા ધીમે ધીમે ચાલીને જાય તો જવા પહેલા ચક્કરી ખાઈ પેટો પડી જાય તે કામ ન લાગે તેમ જ ભાષાસમિતિને અંગે કોઇ ખોટી વાત કરે અને તેમા પણ જ સારુ કહીએ તો ઠીક નહિ ત્રણ માગ બેનય તેવી જ રીતે પંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિમા પણ માર્ગની દૃષ્ટિ જેની હોય તે પંડિત હોય આવી રીતે પરીક્ષા કરનારા ત્રણ તેની રીતિઓ પણ ત્રણ જણાવી

ગોચરી વિહાર પડિલેહણ આતાપનાદિ અસાર છે?

બાળક દેખવાવાળા (પરીક્ષા કર શાથી ? સયોગિક સ્થિતિઓ મધ્યમ વિચારવાળા (પરીક્ષા કર તે શાસ્ત્રિક સ્થિતિએ અને બુધ

પરીક્ષા કરે તે આત્મિક સ્થિતિએ જુએ. જે સંયોગિક સ્થિતિ છે તે આત્માની શુદ્ધિ વિના થતી નથી. વિહાર-ત્યાગ-આતાપના આદિ જે કાર્યો છે તે આખી દુનિયા કરતી નથી. પણ સાધુઓ કરે છે. અને તેને દેખનારા તે બાળક જ કેમ? સંયોગિક સ્થિતિ બે પ્રકારે ઉત્પન્ન થાય છે. જેમ અગ્નિને અંગે, ઉષ્ણુતા, દાહકતા, પ્રકાશતા એ પણ ચિન્હો છે, તેમ સગડી એ પણ ચિન્હ છે. કારણ શિયાળામાં કોઈ સગડી લઇને જાય તો કહી શકાય કે આમા અગ્નિ છે પણ તે સગડી બાહ્ય સાધન છે. અહિં બાળક જે સંયોગિક સ્થિતિને તપાસે તે બહારનાં ચિન્હો તપાસે. એટલે જેમ રાજાને અંગે મુકુટ, કુંડલ. તે રાજા હોય તો પણ ધારણ કરે અને નાટકીયો પણ ધારણ કરે. બાહ્ય સ્થિતિ તે અસાર છે. તે કેમ? તો તે નવ ગ્રૈવેયક સુધી બ્હારની સ્થિતિ લઈ જાય. જૈન ધર્મમાં પળાતાં મહાવ્રતો મોક્ષબુદ્ધિએ ન લે પણ કેવલ દેવલોકની પ્રાપ્તિ માટે સર્વ વર્તનો રાખે. અરે! પૂજાવા માટે રાખે. જેનાથી દેવલોક મળે તે સ્થિતિને અસાર કેમ કહેવાય? અહિ પુણ્ય કરીને સાર મળે છે, તે અસાર નથી; પણ આત્મીય દૃષ્ટિએ-મોક્ષમાર્ગની અપેક્ષાએ અહિ વાત છે, એટલે સંયોગિક સ્થિતિથી પુણ્ય બંધાય પણ ધર્મ ઉત્પન્ન થવાનો આધાર નથી.

વિહાર, ગોચરી, આતાપના, પડિક્કમણાદિ જે બ્હારની સંયોગિક સ્થિતિ તે ભગવાને કહી છે. છતાં અસાર કેમ? તે એક જ મુદ્દાથી કે તેનાથી ધર્મીપણું આવવું મુશ્કેલ છે. તેની સાથે ધર્મ ઉત્પન્ન થવાનો સંબંધ નથી.

વાછરડાને ગમ્યો અને શોભ્યો પણ સારો, પણ તેનાથી દૂધ ઉત્પન્ન થવાનો સંબંધ નથી તે તો ગાયની સાથે છે, તેમ અહિ સંયોગિક સ્થિતિને ધર્મ ઉત્પન્ન થવાનો નિયમ નથી કારણ તે બાહ્ય સંયોગિક સ્થિતિને ધર્મીઓ ધારણ તો કરે છે. પણ તેમાં અવિડંબકો હોય છે, છતાં તેવી રીતે વર્તવાવાળા-અવિડંબકોજ હોય એમ નહિ પણ વિડંબકોય હોય છે વિડંબક શાસ્ત્રમા કોને કહ્યા છે? અભવ્ય અને દુર્ભવ્ય

હવે લાજે કે શરમે પ્રવૃત્તિ થતા પાછો માર્ગે આવી જાય પણ આ વિડબકને તો અત્યારે ભાવશૂન્ય પ્રવૃત્તિ છે અને આગળ પણ ભાવ નહિ થાય તેવા અભવ્ય સરખા વિડબકો એટલે શાસનની વિડબના કરનારાઓ પણ આ સયોગિક સ્થિતિને ધારણ કરે છે તેમને વળી તપસ્યા, વિહારાદિ કરવાનુ કામ શુ ? તો કાર્યવશ–એટલે જિનેશ્વર મહારાજા જે વખતે વિચરતા હોય તે વખતે દેવોનુ આવવુ થાય તેથી અભવ્યાદિને એમ થાય કે આ કોઇક સમય જીવ હશે ત્યારે જ દેવ આવે છે આવુ સમર્થપણું તે તો સાધુપણાના આચાર સિવાય ન જ મળે આવી વાત દેવો પાસેથી પણ સાભળે કે અમે સાધુ આચારથી દેવપણાને પામ્યા છીએ તેમજ શાસનમાં પણ કહેવાય પછી શકાને સ્થાન નાજ રહે આ ચારિત્ર દેવતોકનુ કારણ છે એમ માની અભવ્ય અને દૂરભવ્યો પણ સયોગિક સ્થિતિને સુધારવા માગે **બાહ્ય સયોગિક સ્થિતિના સુધારા ઉપર ધર્મનો નિશ્ચય નથી એમ હરિભદ્રસૂરિજી કહે છે** શાથી નિયમ નથી ? તો દુનિયામા જેમ ધૂમ હોય ત્યા અગ્નિ હોય પણ અગ્નિ હોય ત્યા ધૂમ હોય એવો નિયમ નથી જેમ લોઢાના ગોળામા આવી રીતે બાહ્ય સયોગિક સ્થિતિ સુધરી હોય ત્યા ધર્મ હોવાનો નિયમ નહિ પણ ધર્મ જ્યા હોય ત્યા તો બહારની સયોગિક સ્થિતિ સુધરેલી જ હોય એમ બે નિશ્ચય કરવાના ધર્મી હોય તેની જ બાહ્ય સ્થિતિ સુધરેલી હોય જો અત્મા સુધરેલો ન હોય તો બાહ્ય સ્થિતિ સુધરેલી ન હોય ગૃહિલિંગે કે અન્યલિંગે સિદ્ધ કોણ ? જેને બહારના આચારની માન્યતા હોય તેની તીવ્ર ભાવના થઇ હોય તે સેવાની તૈયારીમા આકસ્મિક ભાવના વિચિત્ર થઇ હોય તો તે જ લિંગે સાધુ થઈ મેક્ષે જાય અન્ય લિંગે સિદ્ધ પણ કેવળજ્ઞાન પછી બે ઘડી જ આયુષ્ય હોય ને વધારે હોય તો સ્થવિરમા આવી જ જાય મરુદેવા માતાને જેમ કેવળજ્ઞાન થયુ

અને આયુષ્ય પણ તૂટયું. એટલે અતીર્થસિદ્ધ થયા. અન્યલિંગે સિદ્ધ થાય તે ભાવનાથી બન્યું છે. અહિં ત્યાગની ભાવના સારી હતી માટે કેવલજ્ઞાન થાય. "નકામા ત્યાગ"વાળાને કેવળજ્ઞાન થયેલું સાંભળ્યુ છે? જેને ત્યાગ નકામો લાગે તે માર્ગમાં રહી શકતો નથી, પછી કવળજ્ઞાન તો હોય જ કયાંથી? હવે સંયોગિક સ્થિતિ સુધરે અને ભાવના ન પણ સુધરે તે બને, પણ ભાવના સારી હોય તેની સંયોગિક સ્થિતિ સારી હોય જ. વિડંબકો ચારિત્ર કેમ સારું પાળે છે. અરે? માખીની પાંખ પણ ન દૂભાય તેવું ચારિત્ર પાળે. "**બાવાના નાના બચ્ચાં પણ ધૂણીએ જ બેસે.**" તેમ સર્વજ્ઞ ભગવાન્ શાસનના ધોરી તરીકે શાસનને ચલાવતા હોય તે વખતે સાધુઓનો આચાર કયો? કહો કે ક્ષીણમોહનો. તે વખતે અભવ્ય કે દૂરભવ્ય પણ જોડાય તે શાથી? દેવલોકાદિની ઇચ્છાએ. અને તેથી તે વિડંબકો સંયોગિક સ્થિતિને ધારણ કરનારા હોય છે, માટે તેમનો ધર્મનો નિયમ ન ગણાય એટલે બાળક સંયોગિક સ્થિતિને નિરખીને ધર્મ તપાસે છે. શરીરમાંથી અણસમજુપણે નીકળેલું ઝેર જરૂર જીવાડનારું છે. તમે તો હિંસા, ચોરી, જૂઠ આદિ કાર્યવશ છોડ્યાં કે મોક્ષને માટે છોડ્યાં પણ તેથી તમારી સદ્ગતિ તો થવાની જ છે ને? અભવ્યોને ઇચ્છા પુદ્ગલની, ધ્યાન આર્ત્તધ્યાન છે, છતાં તેવી રીતે પાળેલું સાધુપણું પણ નવ ગ્રૈવેયક સુધી લઇ જાય. મન ભલે ન સુધર્યું હોય છતાં આટલી ઉચ્ચ સ્થિતિએ સાધુપણાના બાહ્ય સંયોગ લઇ જાય છે. ત્યાગ પોતે ત્યાગ છતાં ત્યાગનું સત્યાનાશ વાળે. જેમ સુભૂમ બ્રહ્મદત્ત જેવા ચક્રવર્ત્તી સરખાએ પ્રથમ ભવમા સાધુપણાં લીધાં તે ત્યાગ ખરો, પણ પરિણામ શું? ત્યાગનો સત્યાનાશ થયો તે? એટલે બીજા વાસુદેવના ભવમાં પ્રત્યાખ્યાન જ ન પામે. વળી એક ત્યાગ પોતે ત્યાગનું ઝાડ જ ઉગાડે. જેમ **વજ્રસ્વામીજી** આગળ પાડોશી આવેલા તે કહે છે કે- "આના! આપે દીક્ષા ન લીધી હોત તો તે મહોત્સવ કરત." અહિં

દીક્ષાને ધિક્કારતો શબ્દ કહેવો તે વજ્રસ્વામીજીના રૂવાડે રૂવાડે સળગી રહ્યો છે જો આ મા પોતાનો રાગ છોડે તો મારી દીક્ષા થાય "મા"નો રાગ છોડાવવા માટે છ મહિના સુધી રુવે છે છ માસની ઉમરે સાધુને આપે છે ત્યારે રોતો બંધ થાય છે અહિ કેટલાક ત્યાગો એવા હોય છે કે આવતા ભવે ત્યાગનુ ઝાડ ઊભુ કરે છે.

અહિ બે પ્રકારના ત્યાગમા બાળક કયા ત્યાગને દેખે છે પોતાને લાગે ન વળગે તેવો ત્યાગ ન જ હોય ત્યાગને અંગે લાગણી હોય તો પછી ધર્મને અંગે પ્રતિબંધ ન હોય જાણીને કરે એટલા માત્રથી ત્યાગ કહેવો હોય તો તે ત્યાગ તેના ફળ વિગેરેને ન જુએ તે સાચો ત્યાગ ન ગણાય વિગેરે અગ્રે કહેશે

વ્યાખ્યાન ૯

જન્મવા છતા કર્મ ન બાંધવુ એ હાથની વાત છે.

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિજી મ૦ ભવ્યજીવોના ઉપકારને માટે ષોડશક પ્રકરણની ટીકા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે આ સંસારમાં બાહ્યાવન્ધ્યત્યાગ આદિ અનાદિકાળથી આ જીવ રખડપટ્ટી કરતો આવ્યો છે કદાચ કહેવામાં આવે કે અમને આ જન્મની કે ભવની પણ ખબર નથી દરેક મનુષ્ય ગર્ભમાં નવ માસ રહ્યો વળી તિર્યંચ કરતાં વિચિત્ર સ્થિતિમા રહ્યો તિર્યંચોની ગર્ભસ્થિતિ કોઇની ત્રણ માસ કે ચાર માસની અને તે અવસ્થા સીધી, પણ અહિ તો નવ માસ દુર્ગંધીની સ્થિતિમાં અને ઊંધે માથે. જન્મ્યા પછી દુર્ગંધ સહન ન થાય, પણ ત્યાં તો નવ માસ સુધી રહ્યો, તેનો ખ્યાલ કર્યો આવે છે? દરેક જાણે છે કે અમે જન્મ્યા છીએ ઘોડીયામા હીચ્યા છીએ અને માતાનુ દૂધ પણ પીધુ છે એ વાત ખરી પણ કઈ જગે ઘોડિયુ હતુ તેમજ કઈ ધાવણ હતી

વિગેરે ગર્ભમાં આવ્યા તે અને જન્મ્યા પછીની બાળકની અવસ્થાના પણ ખ્યાલ નથી. જેને આ ભવના જન્મ સંબંધી હેવાલનો ખ્યાલ નથી તેને ગયા ભવની વાત મુશ્કેલ છે, તો પછી અનાદિની રખડપટ્ટીની વાત કરવી તે ભેંસ આગળ ભાગવત છે. વાત ખરી, પણ નહિ દેખાયેલો પદાર્થ પણ ચિહ્નદ્વારાએ મનાય છે. જેમ દાદાના દાદા દેખ્યા નથી તો પણ તે માનવા પડે છે, કારણ કે નહિં તો પિતાદિ હોત જ નહિ. એટલે દાદાનાં દાદાનાં નામો પણ કેટલી વખત ન જાણીએ તો પછી દેખવાની કે ઓળખવાની વાત જ શી કરવી ? છતાં આપણી હયાતિ છે એટલે પિતાદિની ખાતરી માનવી પડે છે. વગર દેખ્યા ખ્યાલમા ન આવે તેવી ચીજ કાર્યદ્વારા માનવી પડે. તેમ અહિં પણ જન્મ અને કર્મ એ બેની પરંપરા છે. બીજ અને અંકુરાની જેમ પરંપરા છે એટલે બીજ વિના અંકુરા ન હોય અને અંકુરા વિના બીજ પણ ન હોય, તેથી અનાદિની તેની ઉત્પાદક શક્તિ માનવી પડે. જો બેમાંથી એકની શરૂઆત કરીએ તો બને નહિ. બન્નેની પરંપરા અનાદિની છે, કોઇની પણ આદિ કહી શકીએ તેમ નથી અને તેથી બન્ને અનાદિના છે. પરસ્પર કાર્યકારણવાળા તે બન્ને છે એટલે પ્રથમના બીનો અંકુરો તે કાર્ય અને બીજા અંકુરાનું બી તે કાર્ય છે. તેમ અહિં શરીરદ્વારાએ જન્મ માનો છો કે નહિ ? અને જો માનો તો કર્મજન્મની પરંપરા માનવી પડે. પ્રથમ કર્મ માને તો કર્મ વિના જન્મ થયો કેમ ! કર્મ વગર જન્મ થાય તેમ નથી, કારણ જીવ તો પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ છે. ગ્હાય જેવો મૂર્ખ એમ નહિ કહે કે હું નથી. પણ સર્વ કોઇ હું છું એમ જ કહેશે. સુખી દુઃખી પણ સર્વ કોઈ કહે છે તેથી જ જન્મ છે એ માનવું પડે અને જન્મ તે કર્મ વિના હોય નહિ અને કર્મ તે પ્રથમના જન્મ વિના હોય નહિ. આવી રીતે જન્મકર્મની પરંપરા અનાદિની છે અને તેથી જીવ કર્મ દ્વારાએ અનાદિની રખડપટ્ટી કરે છે. જેમ બીજ અને અંકુરાની પરંપરા અનાદિની માનવી પડે છે તેમ કર્મ અને જીવની

સમજવી, છતાં કેટલાંક બી ચવાઇ જાય-ઘુ જાઇ જાય તો અંકુરો ન થાય એટલે અંકુરાને ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ બીજમાં નષ્ટ થાય છે તેમ અહિ આ આત્મામાં જન્મ કરવાની શક્તિ કર્મદ્વારાએ છે તેમ અહિ કર્મનો ઘાત કરવાનો રહેશે બીજના નાશે અંકુરાનો નાશ અને અંકુરાના નાશે બીજનો નાશ થાય છે તે તેમ અહિ જન્મના નાશે કર્મનો નાશ થાય એમાં ના નહિ, પણ કર્મનો નાશ થવો જોઇએ એટલે પ્રથમ કર્મનો નાશ થવો જોઇએ નૈયાયિકાએ પણ જન્મ વીતરાગતા સિવાયનો માન્યો છે, એટલે જન્મ સમયે વીતરાગ હોય જ નહિ એટલે કર્મ સિવાય જન્મ થવાનો નથી અને તેથી જન્મ કર્મ ન તેનો નાશ થાય પણ તેમાં પ્રથમ કર્મનો નાશ જોઇએ જન્મ તે કર્મ વિના થતો નથી કર્મ છતા જન્મનો નાશ થાય જ નહિ પણ જન્મ છતા કર્મનો નાશ શકય છે જન્મ છતા કર્મ ન બાંધવુ તે આપણા હાથની વાત છે, પણ કર્મ છતા જન્મનુ નહિ તે આપણા હાથની વાત નથી. આ વાત જયારે ધ્યાનમા આવશે ત્યારે શાસ્ત્રકાર કહે છે કે-આવતા ભવનુ આયુષ્ય જેણે બાંધ્યુ તે ક્ષપકશ્રેણિ માટે નકામો ક્ષપકશ્રેણિવાળાથી પરભવનુ આયુષ્ય બંધાય નહિ ક્ષપકશ્રેણિએ ચઢનાર તે જ હોય કે જે આવતા ભવનુ આયુષ્ય ન બાંધે તેથી કર્મ હોય તો જન્મ રોકવો શકય નથી, પરંતુ જન્મ થવા છતા નવુ કર્મ ન બાંધવુ તે શકય છે કર્મ તે ઇચ્છા માત્રથી રોકાતું નથી જો ઇચ્છા માત્રથી રોકાત તેમ હોત તો જગતની સ્થિતિથી કોઇ દુખી થાત નહિ તેમ કોઇને પાપ બાંધવાની ઇચ્છા નથી અને તેથી ઇચ્છા પ્રમાણે કર્મ બંધ થતો હોત તો કોઇ કર્મ બાંધત નહિ ઇચ્છા હોય કે ન હોય પણ બાંધનો હોય એટલે કર્મબંધ થાય જેમ નાના બચ્ચાને ચકરી ખાવાની ઇચ્છા ન હોય તોયે ચકરી ખાવાથી મગજ પણ વેગમાં રહે છે અને પૃથ્વી ઝાડાદિને વેગમાં ફરતાં જુએ છે તેમ અહિ કર્મના વેગમાં રહ્યા છતા કર્મ બાંધવા નથી એ ન બની શકે.

મરચાં ખૂબ ખાય અને કહે કે મારે બળતરા ન જોઈએ એ ન બને. તેમ અહિં પાપકર્મ બાંધે, અશુભ પ્રવૃત્તિ કરે અને કહે કે હું પાપ ન બાંધું, દુઃખી ન થાઉં એ કેમ બને ? જેને પાપ ન બાંધવું હોય તેણે તેના રસ્તા બંધ કરવા જોઈએ. આનું નામ જ ધર્મ છે. બીજી કોઈ ચીજનું નામ નથી. તેમજ તેને રૂપરસગન્ધાદિ નથી. હું પાપ બાંધનારો ન થાઉં એમ ધારીને પાપના કારણોને દૂર કરવાં તેનું નામ જ ધર્મ. પાપના કારણોને દૂર ન કરે તેનું નામ અધર્મ. અધર્મને કંઈ શીંગ–પૂંછ નથી. જાનવરને તો શીંગ–પૂંછ પણ હોય છે. અહિં પાપની પ્રવૃત્તિ કરવી તેનું નામ જ અધર્મ. બીજું ચિહ્ન નથી. રૂપ, રસ, ગન્ધાદિ પણ તેમાં નથી. આવી રીતે અનાદિ કાળથી આ જીવની થતી રખડપટ્ટીને ટાળનાર જો કોઈ ચીજ હોય તો પાપની પ્રવૃત્તિ બંધ થવી જોઈએ અને ધર્મનો આદર થવો જોઈએ.

પણ ધર્મ મળે ક્યાં ?

કાછીયાની વખારમાં જાય અને મોતી માગે ક્યાંથી મળે ? તેમ જેઓ ગુરુતત્ત્વને ઓળખી શકે નહિ તે ધર્મને પામી ન શકે. ગુરુઓને કેમ ધર્મના આપનાર કહો છો ? ધર્મના ઉત્પાદક, દેનાર, ચક્રવર્તી તો દેવ છે. શુદ્ધ દેવ મળે તો જ શુદ્ધ ગુરુ અને ધર્મ મળશે, માટે કહો કે ત્રણેની જડ જ દેવતત્ત્વ છે. વાત ખરી, પણ ઉત્પત્તિની અપેક્ષાએ ત્રણે તત્ત્વની જડ દેવતત્ત્વ છે, પરંતુ બોધની અપેક્ષાએ કે જ્ઞાનની અપેક્ષાએ વિચારીએ તો ત્રણે તત્ત્વોમાં મુખ્ય તત્ત્વ ગુરુતત્ત્વ છે. કારણ કોના પરિચયમાં કોની સેવામા રહેવાના ? કહો કે ગુરુના. આખું શાસન ગુરુમહારાજને આધીન છે અને તેમના જ પરિચયથી ધર્મને સમજવાના. ઉત્પત્તિની અપેક્ષાએ દેવતત્ત્વ છે, પણ પ્રતિબોધની અપેક્ષાએ કે શાસનની અપેક્ષાએ જો શરૂઆત થાય તો ક્યાથી થાય ? ગુરુતત્ત્વથી. હવે વિચારીએ કે જન્મથી જૈનધર્મમાં છીએ અને જૈન સાધુના જ પરિચયમાં આવેલા છીએ તેથી વીતરાગને જ દેવ માની-

એ છીએ અને પચમહાવ્રતધારીને જ સાધુ માનીએ છીએ, પણ કદાચ દીગનાપથીમાં કે બીજા કોઇ દર્શનમા જન્મ પામ્યા હોત તો તે જ માનત પણ આપણને જૈન ગુરુ મળ્યા એટલે જ શુદ્ધ દેવાદિને માનવા લાગ્યા અહિ સર્વના કારણ ગુરુ છે તેથી મુનિસુન્દરસૂરિજી જણાવે છે કે-સર્વ તત્ત્વોમા ગુરુતત્ત્વ જ મુખ્ય છે આમ કહીને દેવતત્ત્વને હલકુ કહો છો અગર અપમાન કરો છો ને ? તો હલકુ પાડવા ગુરુતત્ત્વને મુખ્ય નથી કહેતા પણ હિતના અર્થી થવુ હિતના જે કાર્યો તે ગુરુમહારાજના વચનથી જ સધાય તેમના વચન સિવાય હિતમાર્ગ કરી શકીએ જ નહિ સાભળીને જ જાણી શકીએ છીએ અવિરતિ દેશવિરતિ, સર્વવિરતિપણુ આદિ સવ વાર્તા ગુરુમહારાજના મુખથી સાભળીને જ જાણી શકીએ સાભળ્યા સિવાય જાણવાનો હક તીર્થંકર સિવાય બીજાને છે નહી તીર્થંકરમા સ્વયં જાણવાનુ ન લઇએ તો સ્વયસબુદ્ધ કહેવાય નહિ તીર્થંકરો તો સ્વયબુદ્ધ હોવાથી તેમને ગુરુ ન હોય શાસ્ત્રકાર કહે છે કે—ગુરુઓ વગર જાણી શકાય નહિ પણ ગુરુ એટલે કુળગુરુ, વિદ્યાગુરુ આદિ નહિ પણ જે મોક્ષમાર્ગે પ્રવર્તાવે આત્મકલ્યાણમા મગ્ન પાપથી દૂર રહેનારા તેવા ગુણના ભડાર તે જ ગુરુઓ હોય જગતમા અધકાર હોય તો વસ્તુને જોવા આખ કારણ છે પણ દીવા સિવાય દેખી શકાતુ નથી તેમ ધર્મનો પ્રતિબોધ કે દેવતત્ત્વનો પ્રતિબોધ પણ ગુરુદ્વારા જ મળે છે તેમના વિના જણાય જ નહિ આ કારણથી ભગવાન્ હરિભદ્રસૂરિજી બાળક, મધ્યમબુદ્ધિ અને બુધ માટે દેવ ગુરુ અને ધર્મ એ ત્રણ તત્ત્વને સમજાવતા હતા પણ છેવટે ધર્મ કે દેવની પરીક્ષાનુ સાધન ન જણાવ્યુ પણ ગુરુની પરીક્ષાનુ સાધન જણાવ્યુ તેના ત્રણ ભાગો છે કેટલાક બાલ કોઈ મધ્યમ અને બુધ તે કેવી રીતે ? તે માટે કહે છે કે—બાળક હોય તે ફળ દેખીને પ્રવૃત્તિ ન કરે પણ પ્રવર્તન કર્યા કરે નાનાં બાળક ધૂળના મકાન કૂવા કે વાવડીઓ કરે પણ તેમા ફળ ન હોય એ દૃષ્ટિ પણ ન દેય મોટાઓને અઢેલ

વાવડી કરતા જુએ તેથી તેઓ પોતાના પગ બનાવે છે પણ ફળને ન જ વિચારે. બાળક બાળકને પોતાની મહેનતનું શું ફળ થશે તે વિચારવાનું હોય નથી. ગ્રન્થકાર એટલે ફળનો નિશ્ચય કરી પ્રવૃત્તિ કરે તે અહીંયાં પણ તેવી પ્રવૃત્તિ જેની ન હોય તે બાળક સમજવા. તેવા બાળકો તો ગમે તે ગુરુના વેષ કરનારા ત્યાગીને દેખે, એટલે સાંયોગિક સ્થિતિ જુએ. તેના જે પ્રકાર, એટલે વેષ અને બાહ્ય વર્તન દેખે. વેષ દેખીને ગુરુ કે ધર્મને માનનારા હતા તેને અંગે કહી ગયા કે ધર્મ બાહ્યનું લિંગ તે અમારું છે. લિંગ બાહ્ય ચીજ છે, અમારું છે. તે જ ભાવે છે એમ ન બને પ્રકારે છે એટલે ધર્મ હોય ત્યાં બાહ્ય લિંગ હોય કે બાહ્ય લિંગ હોય ત્યાં ધર્મ હોય? તો કહે છે કે-ધર્મ હોય ત્યાં બાહ્ય લિંગ હોય, પણ બાહ્ય લિંગ હોય ત્યાં ધર્મ હોય એ નિયમ નહિ. ધૂમાડો હોય ત્યાં અગ્નિ હોય એ નિયમ ખરો પણ અગ્નિ હોય ત્યાં ધૂમાડો હોય એવો નિયમ નહિ, જેમ અયોગોલક. તેમ અહિં બાહ્ય લિંગ કે ત્યાગની સાથે (સાંયોગિક સ્થિતિની સાથે) ધર્મનો પ્રતિબંધ નથી. જો કે ધર્મના કે દેવ, ગુરુની સાથે બાહ્યનો પ્રતિબંધ છે. નહિ તો વગર ધર્મના ત્યાગીને પણ ગુરુ માનવા પડે. બાહ્ય હથિયારવાળાને પણ દેવ માનવા પડે અને આરંભ પરિગ્રહવાળાને પણ ગુરુ માનવા પડે, પણ અહિં બાહ્ય વર્તન તો જોઈએ. તેથી સ્ત્રી હથિયાર છે તેને દેવ માનવાનું કહેતા નથી અને તે ન હોય તેથી દેવપણું આવી જાય એમ નથી, પણ જ્યાં દેવપણું હોય ત્યાં સ્ત્રી, હથિયાર કે માળા હોય જ નહિ. આરંભ પરિગ્રહ ન હોય તેથી ગુરુ માની લેવા એમ નહિ પણ જ્યાં જ્યાં ગુરુપણું હોય ત્યાં આરંભ-પરિગ્રહ ન જ હોય. તેવી જ રીતે ધર્મને અંગે પણ આરંભ-પરિગ્રહનો અભાવ હોય ત્યાં જ ધર્મ હોય એમ નહિ, પણ ધર્મ ત્યાં આરંભપરિગ્રહ ન જ હોય. કહો કે આવશ્યક ક્રિયા, તપ, કાયોત્સર્ગ આદિને અંગે ગુરુપણાનો પ્રતિબંધ નથી પણ જ્યાં ગુરુપણું છે ત્યાં

આવશ્યક ક્રિયા તપ કાયોત્સર્ગાદિ હોય જ એટલે બાહ્ય સંયોગિક સ્થિતિની સાથે ધર્મ વ્યાપેલો નથી પણ ધર્મ હોય ત્યાં તે વ્યાપેલા છે જ્યાં જ્યાં કષ હોય ત્યાં ત્યાં સોનાપણુ અને સોનાપણુ હોય ત્યાં ત્યા કષપણુ હોય બાહ્ય વર્તન હોય ત્યાં ધર્મ હોય એ નિયમ રાખીએ કયારે ? કે બીજા કોઈ વર્તન ન કરતા હોય તો જેમ નાટકીયા નાટક ભજવવા રૂપો બનાવે, જેમ બહુરૂપી બહુરૂપ કરી આજીવિકા ચલાવે છે એક વખતે સાધુમહારાજ તે ગામે પધાર્યા છે તે વખતે તે વિચારે છે કે મારુ નામ બહુરૂપી તેથી આ સાધુપણુ એ પણ એક રૂપ છે તેથી તે કરવા માટે તેમની પાછળ ફર્યો સાધુની દરેક પ્રવૃત્તિ પોતે જોઈ અને તે પ્રમાણે કરી છેવટે વેશ લેવા તૈયાર થયો એ ભજવવા માટે નિષ્ણાત થયો તે બીજા ગામમાં જઈ રાજા આગળ સાધુનો વેશ ભજવવા લાગ્યો અહિ દાન દેવા ખુશ થયો છે પણ તેથી બીજા રૂપો જાણુવા નહિ મળે મોહ રાજાએ સર્વરૂપો જાણુવા નવાણુ કરાવ્યાં છેવટે સાધુનુ રૂપ આવ્યુ અહિ ચરપુરુષોએ રાજાને જણાવ્યુ છે કે આ છેલ્લુ રૂપ છે તે પછી હવે નથી તેથી સાધુ ધર્મલાભ કહી પધાર્યા પછી રાજા ભંડારીને દસ હજાર આપવા કહે છે અહિ સાધુ ના પાડે છે અમારે ખપ નથી ધર્મલાભ દઈ પાછો ગયો રથને આવી વેશ ઉતારીને પછો આવ્યો રૂપીઆ માગ્યા રાજાએ કહ્યુ તે વખતે કેમ ન લીધા ? તો રૂપ લજવવા નથી આવ્યો રૂપનો કિંમત ન રહે પછી રાજાએ આપ્યા બાહ્ય સંજોગને આધીન જો ગુરુને માનીએ તો બહુરૂપી જેવા ગુરુને પણ માની લેવા અત્યારે નાટકમા કૃષ્ણના રૂપો આવે તેથી તેને દેવ તરીકે માનવા લાગી જાય છે પણ તે દેવરૂપે નથી જેમ સ્ત્રી-હથિયાર કે માળાના ત્યાગ સાથે દેવપણુ બંધાયેલુ નથી પણ દેવપણાની સાથે તેનો ત્યાગ તો બંધાયેલો જ છે એટલે જ્યા દેવપણુ હોય ત્યાં સ્ત્રી, હથિયારો કે માળાનો અભાવ બંધાયેલો છે તેમજ ગુરુને

અંગે વિહાર, પિંડવિશુદ્ધિ બંધાયેલા છે એમ નહિ. માત્ર સુગુરુને અંગે તે બંધાયેલા છે. તેવીજ રીતે ધર્મને અંગે જયણા બંધાયેલી છે પણ જયણાને અંગે ધર્મ બંધાયેલો નથી. દેવગુરુ કે ધર્મને અંગે સંયોગિક સ્થિતિ બંધાયેલી નથી. પદપંડિત, શ્લોકપંડિત, ગાથાપંડિત કે પોથાપંડિતથી જ્ઞાની કહેવાઇએ છીએ તો પછી જે જન્મથી ત્રણ જ્ઞાન લઇને આવનારા છે તેમને સંસાર છોડવાની જરૂર શી ? કહો તેમણે કેમ છોડયો ? અહિં સંસાર છોડે તેટલા માત્રથી સાધુ હોય એ નિયમ નહિ. પણ જે સાધુ હોય તે સંસારના ત્યાગી જ હોય એ નિયમ છે. જેમ પ્રભુવીર ૨૮ વર્ષ પછી રાજકુંવર છતાં સ્નાનાદિ ન કરવા, પ્રાસુક ખાનપાનાદિ લેવા, બ્રહ્મચર્ય પાળવું, આ ગૃહવાસમાં સર્વ ત્યાગ કરે છે છતાં તેમને ગૃહસ્થ ગણીએ છીએ. અને તેથી તેમનો ગૃહસ્થપર્યાય ત્રીશ વર્ષનો ગણાય છે. જો કે પોથાપંડિતો તો અઠ્ઠાવીસ જ માનતા હશે. બે વર્ષ સુધી ત્યાગધર્મ સારી રીતે પાળ્યો છે છતા શાસ્ત્રકારે કે કુદરતે અઠ્ઠાવીસ વર્ષ સુધીનું ગૃહસ્થપણું ન માન્યું, કારણ તીર્થંકરોને મન.પર્યવ જ્ઞાન સાધુપણાની સાથે જ હોય. મનઃપર્યવ કુદરતથી ૨૮ મા વર્ષે કે ત્રીશમા વર્ષે થયું. કહો કે ત્રીશમા વર્ષે જ મનપર્યવ થયું. બે વર્ષ ત્યાગના હતા છતા કુદરતે તે ત્યાગ ન જ સ્વીકાર્યો. આ ઉપરથી કહેવું જોઇએ કે સાધુપણાની સાથે બાહ્ય ત્યાગ હોવો જ જોઇએ, તેવી જ રીતે જયણા હોય ત્યાં ધર્મ હોય જ એ નિયમ નહિ પણ ધર્મ હોય ત્યા તો જયણા હોય જ. કાર્યને અંગે–દેવગુરુ અને ધર્મને છોડીને બીજા કોઇ કાર્યને અંગે જેમાં બહુરૂપી આદિ કાર્ય હોય, સ્વપ્રપંચ પૂર્ણ કરવા માટે પણ વેશોને ઉદાયીનૃપ· મારક જેવા વિડંબકો ધારણ કરે છે. જેઓ જાવજીવને માટે ત્યાગ કરનારા છે. એટલે હિંસા, જૂઠ, ચોરી આદિના ત્યાગ સાથે તેનુ પાલન તે જિંદગી સુધી બન્ને કરે ત્યા શું સમજવું ? કહો કે તેને તો સાધુ માનવો ને ? બાહ્ય સંયોગિક સ્થિતિની સાથે પણ સાધુપણું

બંધાયેલું છે ને ? મહાનુભાવ, એક વખત માની પણ લે કે—આવતા ભવને માટે બાહ્ય સ્થિતિ સુધરેલી હોય પછી તે ભવ્ય કે અભવ્ય હોય, સમ્યગ્દષ્ટિ હોય કે મિથ્યાદષ્ટિ હોય અને તે જિંદગી સુધી સાધુપણું પાળનારા હોય છતાં અમો તેને સાધુ તરીકે માનતા નથી તો કેમ ? આજકાલ કાયદો છે કે સાધુપણું લે તે હકની અપેક્ષાએ મરેલો દુનિયાદારીનો હક ગયો પાછો આવે તો પણ ન જ મળે તેણે યાવજ્જીવ સુધી ધનાદિની માલિકી છોડેલી છે તેવાને ગુરુ માનવા કે નહિ ? વાત ખરી, પણ બાહ્ય સંયોગિક સ્થિતિનો ત્યાગ જો આભ્યંતર સ્થિતિના ત્યાગ વિનાનો હોય તો તે નકામો જ છે પુલાક, બકુશ, કુશીલાદિ પાંચને નિર્ગ્રંથ કહીને ગ્રંથના ત્યાગમાં જ સાધુપણું કહે છે, તેમાં અમારી ના નથી, પણ ગ્રંથના ત્યાગને જ સાધુપણું નહિ કહે કારણ બાહ્ય ગ્રંથ જે ધન કુટુંબાદિનો ત્યાગ તે તો પરમ ત્યાગી પુરુષો માત્ર કરે છે જેમ રંગે સોનું કહેવાથી સોનું માનું નથી એમ તો નહિ પણ તેથી વસ્તુનો રંગ માત્ર જ અહિં સુવર્ણનો લેવાનો છે તેથી રંગ સિવાય બીજું કંઇ પણ સુવર્ણનું ન મળે વેશે સાધુ કહેવાથી વર્ણનાદિ ન હોય તેમ અહિં ગ્રંથ માત્રનો ત્યાગ નહિ કહેતા બાહ્ય ગ્રંથત્યાગની વાત કરી એટલે અભ્યંતરે ગ્રંથના ત્યાગની વાત જ ન કરી પણ બાહ્ય ત્યાગ જે વિહાર, આવશ્યકાદિ કે કાયોત્સર્ગ આદિ કરવાથી મનોહરપણું આવતું નથી કારણ આ જગતમાં આપણે જોઇએ છીએ કે બાહ્ય ત્યાગ તો જે સાચાગુરુઓ નથી તેમને પણ હોય છે જેમ "कञ्चुकमात्र त्यागात् नहि निर्विषो भवति" સર્પે કાંચલી ઉનારી તેના ત્યાગથી દાઢ વિનાનો થયો અને નહિ કરડે એમ મનાય નહિ, ઝેર વગરનો ગણુ શે નહિ, તેમ અહિં બાહ્ય વર્તન માત્ર રાખવાથી, પરિણતિ થયા વગર સાધુ ધર્મ કે દેવ થઈ શકતા નથી સ્ત્રી હથિયાર કે માળા ન હોય પણ કેવલજ્ઞાનાદિ તો દેવના લક્ષણ હોવા જ જોઈએ હવે જ્યાં દેવપણું હોય ત્યાં સ્ત્રી હથિયારાદિ ન જ હોય. ગુરૂ હ૫ ત્યાં

લોચાદિક હોય જ. ધર્મબુદ્ધિ હોય ત્યાં જયણા પણ હોય. આવી રીતે સર્પની કાંચળી જેવા બાહ્ય સંજોગો માત્રથી દેવગુરુ કે ધર્મ ન મનાય. તેવી રીતે આરંભ સમારંભાદિની પ્રવૃત્તિ ન હોય તેથી ગુરુપણું આવતું નથી. અને તેથી જ કહ્યું કે કાંચળી માત્ર છોડવાથી સર્પ નિર્વિષ થતો નથી તેવી જ રીતે બાહ્ય સંયોગિક સ્થિતિ સુધરવાથી દેવગુરુ કે ધર્મપણું આવતુ નથી. તો હવે તે આવે કયારે ? જેમ સર્પમાં દાઢ તૂટે તો જ નિર્વિષપણું આવે તેમ દેવમાં મોહાદિ તૂટે તો જ આવે, ગુરુમાં અપ્રત્યાખ્યાની કે પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય તૂટે તો આવે, તેમ ધર્મમાં પાપબુદ્ધિ મટે તો જ આવે. બાહ્ય સંયોગિક સ્થિતિ જોયા વગર દેવગુરુ કે ધર્મને માનવા તે શી રીતે બને ? તે કરવા માત્રથી સાધુપણું નથી પણ સાધુપણા આદિથી તે તો છે જ. એનાથી સાધુપણું ઉત્પન્ન નથી થતું પણ સાધુપણું હોય ત્યાં તે તો હોય જ. એકલા બાહ્ય ચિન્હો હોય ત્યાં દેવાદિ ન જ માનવા. જગતના પદાર્થોમાં માયાવીપણું ન જ હોય. જેમ સોના, ચાંદીમાં મૂળમાં કે છેવટમાં જે પીળાશ કે સફેદાઈ હોય તે આખા ભાગમાં જ હોય. એટલે જેવું અંદર તેવું બાહ્ય અને જેવું બહાર તેવું અંદર, આ જડ પદાર્થમાં હોય છે. પણ આ ચેતન પદાર્થોમાં ચક્રાવો છે. કારણ અંદર કંઈ તો બહાર જુદું. અને બહાર જુદું તો અંદર કંઈ ત્રીજું જ હોય. જડ પદાર્થોથી ઠગાવાનો સંભવ જ નથી. માત્ર ચેતનથી ઠગાવાનો સંભવ હોય છે. કારણ તેની બહાર અને અંદરની સ્થિતિ ભિન્ન હોય છે. બીજાઓમાં બહાર અને અંદર એક જ હોય છે. તમારામાં બહારનું ચારિત્ર દેખાવા છતાં અભવ્ય કે દૂરભવ્ય માનીએ. વાત ખરી, પણ બીજાની તને ખબર સરખી પણ નથી. ખબર હોય અને બોલે તેની કિંમત, પણ વગર ખબરે જે બોલે તે દોઢડાહ્યો કહેવાય. કારણ ધૂતરોમાં પણ બાહ્ય કે અંદરના બે વિભાગ રાખેલા છે. તે કયા અને કેવી રીતે વિગેરે અધિકાર અગ્રે જણાવાશે.

વ્યાખ્યાન ૧૦

ભણવાના બ્હાને તપને રોકનાર દીક્ષાના ય બ્હાને રોકશે.

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિજી મ૦ ભવ્ય જીવોના ઉપકારાર્થે, ષોડશક પ્રકરણની રચના કરતાં થકા આગળ જણાવી ગયા કે-આ સંસાર સમુદ્રમાં મનુષ્યનો ભવ પ્રાપ્ત થવો એજ મુશ્કેલ હતો કારણ આપણે આગળ સામાન્ય સમજાવી ગયા કે દેવભવ પામવો સહેલો છે પણ મનુષ્યભવ પામવો દોહીલો છે. કારણ દેવપણું પામવાના સ્થાનો અસંખ્ય છે પણ મનુષ્યપણું પામવાના સ્થાનો તો ગણત્રીના એટલે ૨૯ વેંગ કહો કે છન્નુ સુધી ગણત્રી કરો તેટલાં જ છ આ ઉપરથી દેવપણું સહેલું છે વળી દેવ પણાના ઉમેદવારો થોડા છે એટલે મનુષ્ય અને તિર્યંચ પંચેંદ્રિય જ મેળવે પૃથ્વી આદિ કે નારક દેવો પણ દેવપણે ન ઉપજે મનુષ્યને અંગે ઉમેદવારો ઘણા છે એટલે એકેંદ્રિયના સર્વ જીવો એટલે અનંત-કાયપણ મનુષ્યપણે ઉપજી શકે-એટલે તેના ઉમેદવારો અનંતાનંત છે. જેના ઉમેદવારો અનંતાનંત છે અને સ્થાનો વેઢે ગણાય તેટલા છે જેના સ્થાનો અસંખ્ય છે અને ઉમેદવારો થોડા છે તેવું દેવપણું તે પામવું સહેલું છે કે મનુષ્યપણું ? કહો કે દેવપણું સહેલું છે એક બળ તૃષાથી વ્યાપ્ત છે ત્યાં પાણી ભરીને બાઈઓ જાય છે છતાં કાંઇ પાતી નથી સર્વની આશાએ રહે છે તેવી જ રીતે ઘાસને અંગે આશા રાખે છે આ સ્થિતિમાં ભૂખ તરસને જે વેઠી તેનાથી જે કર્મની નિર્જરા થઇ તેનું ફળ મળે જ છે આ ઉપરથી તપસ્યાના જે કદાગ્રહુઓ છે તે શું બોલે કે પેટને ભાડવાનું સાધન છે ! હવે બ્હારના ચોરથી બચવું સહેલું પણ ઘરના દુશ્મનથી બચવું કઠિન છે કારણ બ્હારના તો તમને લાઘણ કહીને રહે, પણ ઘ વાળા તો કહે કે-' કર્મનું બાંધવું તે પરિણામ ઉપર આધાર છે પછી તમે ઉપવાસ કરીને ખાવાની ઇચ્છા કરી તેના કરતા ઉપવાસ ન કરવો

સારો. એક માણસે ખાવા પીવાની ઇચ્છા ન કરી અને ઉપવાસ કર્યો તેને પુણ્ય થયું." આવા વિચારોથી તપસ્યાનું નિકંદન કાઢે છે. વળી મને કોઇએ ખાતાં રોકયો નહોતો પણું 'મારા મનથી જ ખાધા વિના રહ્યો છું તેથી ઉપવાસ છે. અને તેથી ભૂખનો વિચાર હતો તેને માર્યો કોણે એ કહે ને? પાણિયારૂં કે દાભડો તૈયાર હતો. તેની આગળ કોઇની ચોકી પણ ન્હોતી. એટલે ઇચ્છા થતાં ખાઇ શકતો હતો, છતાં ન ખાધું તેનું કારણ શું? કહે કે મનથી બંધ કરી મનથી પાળવું છે ને? તો એક બાજુ ભૂખ લાગે છે છતાં બીજી બાજુ 'મારે ઉપવાસ છે" એવું કહેવું તે કેટલું બધું સારું છે? અહિં જે ભૂખને તોડવાની વાત કરે છે તે તપસ્યાને તોડવાના ઇરાદાવાળા છે. અહિં તપસ્યાના વિચારે ભૂખને દાબી દીધી. તપ કરવા પહેલાં ભૂખને જાણતો હતો, તેથી આવી પડેલી ભૂખને દબાવી છે. અણુસમજથી નથી કરતો, અને તેથી તેના તપ દ્વારા કર્મની નિર્જરા થશે. તપની બુદ્ધિથી તપ કરે તે સકામ નિર્જરા હોવાથી 'સ્વ' કહેતાં પોતાના કર્મનો ક્ષય કરે છે. જે ઉપર બળદ જીવે તે-(ઘાસ-પાણી)ની આશામા છે છતાં કંઇ મેળવી શકતો નથી, અને ભૂખ-તરસની પીડા વેઠી તે માત્રથી દેવ થયો. વગર ઇચ્છાએ કે વિરુદ્ધ ઇચ્છાએ ભૂખ અને તરસનું દુઃખ વેઠયું. તેનાથી પણ આવી કર્મની નિર્જરા થાય અને દેવલોકપણાનું ફળ પામે તો પછી ઇચ્છાએ કરેલી તપસ્યા અને તેથી જે સકામ નિર્જરા તેનું ફળ આત્મકલ્યાણ-રૂપ સર્વ કર્મનો ક્ષય કેમ ન થાય? આત્મગ્લાનિ કરવારૂપ તપ કરનારને શાસ્ત્રકારે ખોડયા છે. તેથી તપસ્યાના કટ્ટા દુશ્મનો જ આવું બોલે છે. કેટલાકો તપસ્યાને અંગે ના ન કહે, પણ સ્વાધ્યાય બગડે છે એમ કહે સ્વાધ્યાય તે કારણનું કારણ છે. તપસ્યા તે નિર્જરાનું અનન્તર કારણ છે. મોક્ષનો માર્ગ જાણો અને આદરો પછી તે નિર્જરાનું કારણ, પણ તપસ્યા તો સીધી નિર્જરાનું કારણ. શાસ્ત્રકારે અમુક તપ ન થાય તો પ્રાયશ્ચિત્ત જણાવ્યું છે. જેમ પકખીનો

ઉપવાસ, ચોમાસીનો છઠ્ઠ, પર્યુષણનો અઠ્ઠમ આદિ નિયમિતપણે કરવા કહેલુ છે ચારે કાળ સ્વાધ્યાય ન કરી હોય તો આલોચન છે એટલે ભણવુ જરૂરી છે એ વાત માની છે, પણ આચારાંગાદિ સૂત્રોને જો ન ભણે તો પ્રાયશ્ચિત્ત, એમ છે નહિ પણ તપને ન કરવાથી તો પ્રાયશ્ચિત્ત જણાવેલુ છે આજે ભણવાના નામે તપને રોકશો તો કાલે વળી કોઇક ભણવાને નામે દીક્ષાને પણ રોકશે અને તેમા એમ પણ કહેશે કે દીક્ષા નહિ લે તો હજારોને બોધ આપશે પણ દીક્ષા લેશે તો તે સમુદાયને અગર થોડા ઘણા બીજા ઓને બોધ આપશે, માટે દીક્ષા રોકો એમ પણ બોલશો શાસ્ત્રકારે તપ કરવાનુ કહ્યુ છે તે કયુ ? જેનાથી આર્તધ્યાન કે ગ્લાનિ ન થાય, ઇદ્રિયો નિર્બળ ન થાય અને યોગો પણ નકામા ન થાય એવી તપસ્યા કરવી કહી પણ તપના નિષેધ માટે કહે છે ? શાસ્ત્રકાર તપના નિષેધ માટે તો કઈ કહેતા જ નથી અકામ નિર્જરા એટલે ઇચ્છા વિના અને ઇચ્છા સહિત એટલે મારા કર્મની નિર્જરા થશે એમ માની દુ ખને સહન કરે તે સકામનિર્જરા અહિ વિરુદ્ધ ઇચ્છાએ બળદ ભૂખ અને તરસનુ દુ ખ સહન કરે છે તેથી આવુ દેવલોકપણુ પામે છે, તો પછી સકામ નિર્જરાએ તપસ્યા કરી આત્મકલ્યાણ કેમ ન સાધે ? જ્ઞાનદર્શનને માટે જેમ ઉપસપદાઓ લીધી છે, તેમ તપસ્યા અને વૈયાવચ્ચ નામની બે ઉપસપદાઓ ચારિત્રને માટે લીધી છે જે તપસ્યાના માટે ગચ્છમાં આશ્રય કરીને રહેવાનુ છે તે તપસ્યા આપણ ને કડવી લાગે તો સમજવુ કે માર્ગ ભૂલ્યા છીએ જ્યારે તપસ્યા ઉપર અનાદર કે અરુચિ થાય તો સમજવુ કે માર્ગ જ ભૂલ્યા છીએ ખાવા પીવાની ઈચ્છા થતા તેને રોકી હોય તો પણ નિર્જરા જ છે એટલે અકામ નિર્જરામા આવે અને તેથી દેવપણુ મળે વગર ઇચ્છાના કે વિરુદ્ધ ઇચ્છ ના દુ ખોથી દેવપણુ મેળવાય પણ મનુષ્યપણુ વગર ઈચ્છ ના દુ ખોથી મેળવાય નહિ મનુષ્યપણા માટે આ ત્રણ વસ્તુ હોય તો જ મેળવી શકાય ત્રણ વસ્તુ કઇ ? મનુષ્યને સામાન્ય જે

વ્યસન હોય તે વસ્તુ મળે તોજ આનંદ. જેમ રાજાને જીતની ઇચ્છા હોય અને તે વખતે પ્રજા, રાજ્ય પાયમાલ થઇને પણ જીત મેળવે તો તે આનંદ પામે, તેમ અહિં પણ જે મનુષ્ય ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ ઉપર કાબૂ મેળવનારો હોતો નથી તેને મનુષ્યપણું મળતું નથી. આ મનુષ્યપણાની જાતિ એવી છે કે ક્રોધાદિને દબાવી શકે. એટલે ક્રોધને સફળ કરવા પહેલાં તેના પરિણામના વિચારો કરવા પડે. એટલે રસ્તામાં જતાં કોઇ અધિકારીની કોણી વાગી હોય ત્યારે આપણે જ માફી માગીએ. અહિં વગર જોઇને એ ચાલ્યો છતાં તેના અધિકારના હિસાબે આપણે જ માફી માગીએ. કારણ રખેને ભવિષ્યમાં તે આપણને હેરાન કરે ! જેમ ગામમા લ્હાય લાગેલી હોય અને બોંબર જતા રસ્તામાં કોઇને એકસીડેન્ટ થાય તો પણ તે બોંબર ગુન્હેગાર ગણાતો નથી, કારણ દરજ્જો મોટો છે. ગાય ભેંસાદિ રસ્તામાં કંઇ વગાડે તો સમજવું કે તેનો ક્રોધાદિ કાબૂમા રહી શકે તેમ નથી. માત્ર મનુષ્ય જાતિમાં જ ક્રોધાદિ કાબૂમાં રહી શકે. એટલે ક્રોધ આવે તો મગજ ઉપર કાબૂ રાખવો જ પડે. જેણે ટેવ પાડી હશે, શાની ? તો ક્રોધ ઉપર દાબની. તે જ પ્રાણી આ મનુષ્યગતિમાં આવશે. નારકી અને તિર્યંચની ગતિમા જ ક્રોધ ઉપર કાબૂ નથી. પલ્યોપમના પલ્યોપમ સુધી યાવત્ સાગરોપમના સાગરોપમ સુધી લડ્યા કરે. કોણ ? નારકી આદિ. તમારે તો લડતાં લડતા બાર વાગ્યા તો ખાવાના જ મતમાં જાય અને ક્રોધાદિને છોડે. ક્રોધમાં કાબૂ ન લેવો પડે કે ન રાખવો પડે તો તિર્યંચ અને નરકની ગતિ છે, બાકી મનુષ્ય અને દેવમા તો ક્રોધ ઉપર કાબૂ રાખવો જ પડે. દેવતાઓમા સર્વને ઇંદ્રને આધીન રહેવું પડે, તેની મર્યાદા પાળવી પડે. મનુષ્યને રાજા કે કુટુંબ અગર જ્ઞાતિ આદિના કબ્જામાં રહેવું પડે. ફક્ત જાનવરાદિને કાબૂ ન હોય. જેને મનુષ્યગતિમાં જવું હોય તે ક્રોધાદિ ચાર ઉપર કાબૂ મેળવે, તો જ લાયક બને. અહિં કર્મની થિએરી પણ એ જ કહે છે કે-જેની ક્રોધાદિની સ્વાભાવિકપણે મંદતા

હોય તે જ મનુષ્યપણુ મેળવી શકે જેના ક્રોધાદિની તીવ્રતા હોય તે મનુષ્યપણાને ન મેળવી શકે અકામ નિર્જરાએ મનુષ્યપણુ ન મળે મગજ ઉપર કાબૂ રાખવાથી મળે છે મનુષ્યનુ જીવન પદાર્થની અપેક્ષાએ ગુલામીભર્યુ છે.

દુનિયામા પૃથ્વી-પાણી-અગ્નિ યાવત્ બેઈંદ્રિયાદિ જીવોને મનુષ્યની ગરજ નથી પણ મનુષ્યને તો સર્વની ગરજ છે પૃથ્વી-પાણી-અગ્નિ-વનસ્પતિ કે જાનવરાદિ વિના ન જ ચાલે આથી જાનવર આદિના જીવન સ્વતંત્ર એટલે દરકાર વિનાના છે, જ્યારે મનુષ્ય જીવન દરકારવાળુ છે જીવન મનુષ્યનુ મળ્યુ, પણ સાધન ન મળે તો શુ કરવુ ? જેમ તાનસેન ગવૈયાને હાથી એક ભેટ તો આપ્યો, પણ તે હાથીના ખોરાક માટે કોઇ ગામ પણ ન આપ્યુ તેથી તે હાથીને કરે શુ ? અહિ હાથીને ત્રણેક દિન ભૂખ્યો રાખ્યો પણ હવે તે હાથીને ગળે તોબરો બાધીને બજારમા છોડ્યો ત્યા કંદોઇ આદિની દુકાનમા પડ્યો સફાચટ કરી નાંખતો ગયો અહિ લોકો રાજા પાસે જઈ કહ્યુ તાનસેનનો હાથી જુલમ કરી રહ્યો છે તાનસેનને બોલાવ્યો તારા હાથીએ શુ કર્યુ ? ક્યાં ગયો હાથી ? તો સાહેબ તે માગવા ગયો છે શુ ? તો તે ખાવાની ચદી માગવા ગયો છે હુ પણ માગીને જ ખાઉં છુ આ હાથી તો માગીને જ પેટ ભરશે આપ જો ગામ આપો તો ખાઇ શકશે અહિ મનુષ્ય જીવન મળવા છતા તેના સાધનો ન મળે તો તે ટકાવવુ શી રીતે ? જેમ હાથી તાનસેનને મળવા છતા ખોરાકી વિના હાથીને રખાય કેમ ? આ મનુષ્યપણુ બીજા પણ કારણથી મળે છે 'લેવુ લેવુ' એ જ વિચાર જેના મગજમાં રહેતો હોય છે જેમ કીડી મંકોડી લઇને દરમાં જ મૂકી રાખે દુનિયામાં સર્વ જીવ સ્વર્ગ નરક આદિ માને કે ન માને અગર મતભેદ રહે, પણ જે

મેળવીએ છીએ તે મૂકીને જવાના છીએ એમાં મતભેદ નથી, છતાં જે મેળવવાનું તે મેલવાનું હોવા છતાં આપણે કેટલા લોભ વગરના છીએ? સાડા ત્રણ હાથ જગ્યા, શેર અનાજ અને એક જોડ કપડા જોઇએ, છતાં લોભ આખી દુનિયાનો છે, કારણ કર્મના ઉદયને લીધે જીવને લેવાની જ ટેવ પડેલી છે, જેમ નાના બચ્ચાના હાથમાંથી જાગ્રત અવસ્થામાં આવેલી કોઈ પણ ચીજ ન લઇ શકો. પણ નિદ્રાવસ્થા-માંથી તે ચીજ અગર કપડાંગ ઉતારો તો પણ લેવા દે, ધમાલ ન કરે, તેમ આ જીવની આંખ મીંચાય ત્યારે સર્વ છોડે, છતા પોતે લોભને થોભાવી શકતો નથી. વળી લેવાની દૃષ્ટિ જ જ્યાં મુખ્ય હતી, તેના કરતાં દેવામાં કલ્યાણ, દીધું તેટલું કલ્યાણ આવી દૃષ્ટિ જ્યા આવે ત્યારે મનુષ્યપણામાં આવવા લાયક. પર્યુષણમાં મેઘકુમારના દૃષ્ટાન્તમાં સાંભળીએ છીએ કે મારા જીવનના ભોગે પણ હું એને જીવવા દઉં. અહિં પોતાના જીવનના ભોગે પણ બીજાને જીવાડવાની ઇચ્છા થાય તો જ મનુષ્યપણું મળે એટલે હાથીનો જીવ મનુષ્યપણે થયો. દાનના સ્વભાવવાળો હોય તે મનુષ્ય થાય. અહિં દાન દેવાવાળો કહોને ? નહિ, ફરક છે. જેમ ગામમાં એક શેઠીયો છે. તે દાન દેવાનો છે. ૨૫૦ ના કામ માટે પ્રથમ સોચી વાત કરે છેવટે ૨૦૧ માં સોદો થયો ત્યારે શેઠ કહે કે પચાસ બચ્યા. અહિં બસોને એક જે આપ્યા તે એળે ગયાને ! દુનિયામાં કહે છે કે—શેઠીને વાવે તેથી મનુષ્યપણું ન આવે. અહિં તો દાનરૂચિ હોય. એટલે યોગ્ય પાત્ર, યોગ્ય સાધન છતા ન દીધું. તેથી પરિગ્રહ ઉપરની મમતાનો ત્યાગ કરવાનો વિચાર કરે, તે કોણ કરે? તો દાનરુચિવાળો હોય તે જ. તે કષાયની મંદતાને લીધે. મનુષ્ય જીવન બાંધી શકયો. તેમજ દાનરૂચિને અંગે મનુષ્ય જીવનના સાધનો મેળવી શકયો, પણ ઉપઘાત બંધ ન થાય તો, વસ્તુ મળેલી હોય પણ તેને ટકાવવાનું સાધન ન મળ્યું હોય તો નાશ જ થાય. હવે મનુષ્યજીવનના ઉપ-

ઘાત કરનારા જે દુ ખમનો આદિ છે તે ન હોવા જોઇએ એટલે મધ્યમગુણવાળો હોય તે જીવનના ઉપધ તોને દૂર કરી શકે આવી ત્રણ વસ્તુઓ જેને પૂર્વભવમાં મળી હોય તે જ મનુષ્યપણું મેળવી શકે અ પણે પ ચેંદ્રિય મનુષ્યપણુ પામી ઉત્તમ કુળ જાતિ અને વગુરુ ધર્મની સામગ્રી પામવા છતા ક્રોધાદિ ઉપર કાબૂ રાખવો મુશ્કેલ છે તો પછી બીજા જીવોને મુશ્કેલી પડે તેમા નવાઇ શી ? આથી મનુષ્યપણું મેળવવુ તે વગર ઇચ્છાએ દુ ખને સહન કરવાથી નહિ મળવાનુ પણ ક્રોધાદિ ઉપર કાબૂ દાનરુચિ મધ્યસ્થ વગેરે ગુણ હોય તો જ મળે તે આ મનુષ્યપણાથી કચરા માટે કોહીનૂર મેળવવા જેવુ છે જેમ એક જગા એવી કે રજવાડો છે તેમા માટી બહુ ભરેલી છે તેથી હુકમ કર્યો કે બહાર જાય તે એક મણ માટી લઈ જાય આગળ જતાં બીજો દેશ એવો છે કે કેવળ દરિયાનો કીચડ ત્યા એમ રાખેલ છે કે અહિથી જે કોઇ જેટલી માટી વહે તેટલા સોનાની ચિઠ્ઠી લખી દેવી તેવામા બે મુસાફરો નીકળ્યા તેને હુકમ કર્યો કે આ માટી જે લઇને નાખે તેને સોનુ મળે છે એકે વિચાર કર્યો કે આગળ કદાચ સોના કરતાં વધુ કિંમતી ચીજ નહિ મળે ? એમ માની બધી નાખી, બીજાએ રાખી તેને આગળ મળ્યો બીજો દેશ તેનો હુકમ થયો કે અહિથી માટી લઇ જવાની મનાઇ છે અહિ સોનુ આપ્યુ લેનારા બે જણ થયા ત્રીજો માટી નાખીને સોનુ લીધા વિના ગયો તેમ અહિં કર્મરાજાએ ચોકી બેસાડી છે કે દરેક જીવને શરીરની માટી બધાવવી કોઇ જીવ શરીર વિનાનો છે જ નહિ આવી કર્મ રાજાની ચોકી છે અહિ ધર્મરાજાએ ચોકી રાખી છે કે જે પ્રમાણે શરીરને કસે તેને પુણ્યની ચિઠ્ઠી લખી આપુ એટલે મહાત્માઓએ સર્વ શરીર કસવાની ચિઠ્ઠી લખાવી ત્યારે દેશવિરતિવાળાઓએ અર્ધી કાયા કસવાની વાત લખાવી એટલે ધનમાલ સભાળવા રોકાણા ત્રીજા નગરના માણસો તો શરીર-

ને જ પોષવામાં સમજ્યા છે. જ્યાં જીવનનો છેડો આવ્યો ત્યા તો યમરાજા આવ્યો. અહિં ત્રણે પ્રકારના જીવો શરીરને છોડવાના છે. સંપૂર્ણ પુણ્યવાળા, અધકચરા કે પાપીઓ એ ત્રણે પ્રકારના જીવો યમરાજાની પાસે જાય છે. નરકમાં ગયેલા સમ્યગ્દષ્ટિઓ તો ઝૂરે જ દેવલોકમાં ગયેલા જીવો પણ ઝૂરે છે કે અમે સાધુપણું ન લીધું. ત્યાગ ન કર્યો, અર્ધી માટી કચરા પેટે ગયેલી હોય તેને અફસોસ થાય. તેમ શ્રાવકોને દેવપણામા જઇને પણ અફસોસ થાય. અહિં મનુષ્યપણામા કચરા સાટે કોહિનૂર લેવાનો છે. એટલે દેવગુરુ અને ધર્મની પરીક્ષા કરી શકે તેજ સાચા કોહિનૂરને પામી શકે. એ પરીક્ષા લિંગ, વર્તન અને તત્ત્વદ્વારા કરે. પરીક્ષા ચ્હાય તે રીતિએ કરે, પણ સર્વને આવવાનું સ્થાન તો એક જ ને? કોઈ વ્યાખ્યાન સાંભળવા પાચ ડગલાથી, કોઈ સો ડગલ થી આવ્યા તે સર્વ સાંભળવાના આ વાત ખરી, પણ કેટલીક વખત ભરોસે ઝૂ પીવડાવાય છે. એટલે આ બાહ્ય સંયોગિક સ્થિતિ કોઈક વખત ભૂલમાં પાડે છે. આ વ્હારની સ્થિતિ તત્ત્વવાળી નથી. એને અસાર કહો છો તો પછી પ્રભુએ આવી નકામી વસ્તુ કહી કેમ? વિહાર, લોચ, ગોચરી આદિ સર્વ વાનાં–વ્હારનો ત્યાગ જણાવ્યો છે તે નકામો કહ્યો નથી, પણ તે કરનારા નકામા હોઇ શકે. તે માટે જણાવ્યુ કે–બાહ્ય સંયોગિક સ્થિતિ સુધારી લો! એટલે અંદરના ત્યાગ વિના આત્મપરિણતિ થયા વિના વ્હારનો ત્યાગ, બીજાને ફાયદો નહિ કરે, તેવા વ્હારના ત્યાગથી સદ્ગતિ, અકામ નિર્જરા ભલે થાય, પણ સાચું રૂપ જે મોક્ષનું તે ન જ મળી શકે. કાંચલી ઉતરવા માત્રથી સર્પ ઝેર વિનાનો થતો નથી, તેમ બાહ્ય સંયોગિક સ્થિતિ સુધારવા માત્રથી ધર્મ નથી, જો કે ધર્મીઓએ તો એ પ્રમાણે વર્તવાનું જ છે. જે કોઇ છોડે છે તે વિચાર વિના તો ન જ છોડેને? વિહાર, લોચ, ભૂમિશયન આદિ કાર્ય વિચાર્યા વિના ન જ બને. વાત ખરી, પણ

અભ્યંતર વિરુદ્ધ ઇચ્છા જ્યા પડી છે ત્યાં શુ થાય ? જેમ મિથ્યાદષ્ટિ કે અભવ્ય જીવ સાધુપણુ લે પણ શા માટે ? તો દેવલોક માટે સો વર્ષનો દીક્ષા પર્યાય પણ પરિણામ તો દેવલોકના છે અહિ સો વર્ષના ત્યાગમા પલ્યોપમ કે સાગરોપમનો લેપ (દેવભવની ઇચ્છા) છે આવા ત્યાગો કામના નથી, અને બીજાઓએ પણ તે મિથ્યાચારનુ જ ફળ બતાવ્યુ છે બાહ્ય ત્યાગ જરૂરી છે ધર્મ માટે છે, પણ કોને ? તો જેના શુભ ભાવો છે તેના માટે જેનો વધારે મેળવવા માટે બાહ્ય ત્યાગ છે તે અશુભ માટે છે માટે નકામો બગલાનો બાહ્ય ત્યાગ સ્થિરતામા કેવો છે ! પણ મનમા તો ક્યારે મત્સ્ય આવે તેનો ઘાટ જ જોઇ રહ્યો છે તેમ અહિ બહારના ત્યાગવાળાઓ મનથી દેવલોકના સુખની વાછા ર્ક્યા જ કરે અહિ બગના જેવો ત્યાગ છે એટલે દેવતાઇ ઋદ્ધિ-ઠકુરાઇની યાચના કરે તેથી મિથ્યાચારનુ ફળ છે આવી રીતે સૂત્ર સિદ્ધાંતમા કહેલુ છે કે બહારનો ત્યાગ અપૂર્ણ હોય તો પણ તે જૈન શાસનનો ઉકરડો અભવ્યને સપૂર્ણ ત્યાગ હોય તોય તેનાથી દેવગુરુધર્મની પરીક્ષા ન જ થાય અતિશયો કે પ્રાતિહાર્યથી દેવ ગણવાના નથી, માસકલ્પાદિથી ગુરુ ગણવાના નથી, તો પછી "अठ्ठमहापाडिहेरजुत्ताण" વિગેરે બોલ્યો કેમ ? વિહાર કરે તો સાધુપણુ ટકે પ્રાતિહાર્યને અંગે દેવપણુ જરૂરી નથી પણ દેવપણાને અંગે પ્રાતિહાર્યાદિની જરૂર છે અને તેથી "तत्प्रतिबद्ध" એટલે બાહ્ય ચિહ્નોને અંગે ધર્મ બધાયેલો નથી પણ ધર્મને અંગે તે ચિહ્નો હોય જ, તેવી રીતે દેવગુરુમાં સમજવુ એકલા ચિહ્નને તપાસે પણ તત્ત્વમા ન ઉતરે તે માટે અટલી ભલામણ કરી છે જેમ માર્ગમાં જનાર મુસાફરને આગળ બે ફાંટા પડતા માર્ગને સમજવો જરૂરી છે તેમ અહિ ધર્માદિને અંગે શુભ ભાવનુ ધ્યાન રાખવુ જોઇએ, નહિ

તો પરિણામ જુદું આવે. આ બધું બાહ્ય સંયોગિક સ્થિતિ જોનારા માટે કહ્યું, પણ વર્તન માટે તો વાંધો નથીને ? કારણ વર્તન તો ચોવીસે કલાક સરખું હોયને ? લિંગમાં તો પ્રતિક્રમણ, લોચ કે ગોચરી કોઇ વખતે હોય, પણ આ મધ્યમ તો ચોવીસે કલાકની ચીજ દેખીને દેવગુરુધર્મને માને. હવે ચોવીસે કલાકની ચીજ કઇ કે જે દ્વારા પરીક્ષા કરાય ? તો અષ્ટ પ્રવચનમાતા, તે ચોવીસે કલાક રહેનારી છે. જેમ ચાલવા માંડ્યો કે ઇર્યાસમિતિ, તેમજ બોલવામાં ભાષાસમિતિ, ગોચરી માટે એષણાસમિતિ આદિ જોઇએ, તેવી જ રીતે ધર્મને અંગે સંસારનો ભય ચોવીસે કલાક હોય, દેવને અંગે કેવળજ્ઞાન આદિ ગુણો સતત હોય, આવી રીતે મધ્યમ બુદ્ધિવાળો દેવાદિ ત્રણને જુએ, પણ બુધ તેના ખુદ સ્વરૂપને જુએ, એટલે દેવને માર્ગદર્શક હોય તો જ માને, ગુરુને ઉત્સર્ગ–અપવાદ સહિત આત્મરમણતામાં હોય ત્યારે માને, ધર્મને જયણાપૂર્વક વ્રત–પચ્ચકખાણ–સામાયિક–પૌષધાદિની પરિણતિ હોય તો જ માને. આવી રીતે ત્રણે જણા દેવ, ગુરુ અને ધર્મની પરીક્ષા કરીને શુદ્ધ દેવાદિને મેળવે. છતાં શાસ્ત્રકાર કહે છે કે–દેશના દેવાવાળાએ લાયક દેશના દેવી, અને શ્રોતાએ સાંભળવી, જેથી જીવો સમ્યક્ત્વને પામે ને કલ્યાણની માળાને ભજે છે.

ષોડશક પ્રકરણ

પૃ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨	૧	માલીકી	માલિકી
૨	૧૨, ૧૩	મૂરીએ	મુરીએ
૨	૧૮	સમજતો	સમજતા
૩	૧	મિ ત્નવાગો	મિત્તવાગો
૩	૬	વળમા	વમળમા
૩	૬	ગુમે	ઘૂમે
૩	૨૦	જનમે કે	જ મે છે
૩	૨૫	લાગતો ?	લાગતો
૪	૪	શકત ૦	શકત જ
૪	૧૪ ૧૫	સજ્જનને	સ જ્જનને
૫	૭	તેને	તેણે
૫	૧૦	તેમને	તેમણે
૫	૨૧	કઇક	કોઇક
૫	૨૧	સ્જામા	સમજામાં
૫	૨૦ ૨૪	સભારતુ	સભાળતુ
૫	૨૫	સભારે	સભાગે
૫	૧	સ્વત ત્રસગીર	સગીર સ્વત ત્ર
૬	૬	સ્જામા	સમજામા
૭	૧૪	તે	તે
૮	૨૦	તેનો	તેના
૮	૧૦	ઓછાશને	ઓછપને

૯	૧૮	મલવાનુ	મળવાનું
૧૦	૧૦	કુલમા	કુળમાં
૧૦	૧૬	નુક ાનકારકથી	નુકશાનથી
૧૧	૨	નણા	નાણા
૧૧	૯	બાધે,	બાંધે,
૧૧	૧૦	માગનારની	માગનારની
૧૨	૧૮	કહેવાશે	કહેવાશે
૧૩	૧૩	બલ્ય	બાલ્ય
૧૪	૬	મિલ્કતનો	મિલ્કતના
૧૬	૧૩	લક્ષણો તે	લક્ષણો છે તે
૧૬	૨૬	આખી લીંટી ભૂલથી છપાઇ છે તે ન વાચવી.	
૧૮	૧૩	માનનર	માનનાર
૧૮	૨૦	રી	કરી
૧૯	૮, ૯	હોનારક્રીસ્ટની	એનારક્રીસ્ટની
૧૯	૧૨	પેશ (બાટલ)	બાતલ
૧૯	૧૩	ત્યારે	ત્યારે
૨૦	૪	અઢરે	અઢારે
૨૦	૧૯	કબૂલાત	કબૂલ
૨૨	૧૮	જેવા	તેવા
૨૪	૨૪	પકવ્યા ?	પકવ્યા છે ?
૨૫	૧૧	કાલે,	કાળે,
૨૬	૫	મુસ્કેલિતા	મુસ્કેલી
૨૬	૧૧	હેર	મહેર
૨૭	૧૧	સમજાવાશો	સમજાવાશે
૨૮	૬	મુસ્કેલિતા	મુસ્કેલી
૨૮	૧૭	.ળી	વળી

૨૮	૨૧	ગુણા	ગણા
૨૯	૨૭	આળસુપીરના	આળસુના
૩૦	૧૭ ૧૮	તમો	તમે
૩૨	૨૦	વાલવા	વાળવા
૩૪	૭	લોકે	લોમે
૩૫	૪	કરવાના	કરવાના
૩૫	૧૮	બાળ	બાળક
૩૮	૧૦	અવર્ગ્નપણ	અર્વજ્ઞપણ
૪૧	૩	પાલવનુ	પાલવતુ
૪૩	૧૨	सद्धधम	सद्धर्म
૪૪	૧૬	કમ	કામ
૪૬	૫	ગાત	ગતિ
૪૬	૧૦	બે ક	ઍક
૪૭	૧૨	सूक्ष्मवुद्दचा	सूक्ष्मवुद्दय
૪૯	૨૩	મૂઠી	મુઠી
૫૦	૨૪	પુત્રાને	પુત્રાને
૫૧	૮	આરીના	અરીમા
		યતુ	થવુ
૫૧	૨૦	ધૂમાડ	ધૂમાડો
૫૩	૧૬	આરિસો	અરીસો
૫૪	૫	સ્રત્ર	સત્ર
૫૮	૯	ખીદાઓમાથી	ખીટાઓમાથી
૫૮	૧૯	ખાટે	ખીટે
૫૯	૨૬	ઇરિયાવહિન	ઇરિયાવહિના
૬૧	૨૨	છાડીને	છોડીને
૬૨	૨૦	ધર્મિષ્ઠો નુ	ધમિષ્ઠોનુ

૬૪	૧૨	કુબ્જામા	કુબ્જામાં
૬૪	૧૯	કમાવીએ	કમાઇએ
૬૫	૧૧	થાય.	થાય,
૬૬	૨૫	માંગવા	માગવા
૬૬	૨૬	માગવા	માગવા
૬૮	૬	માગો	માગો
૬૮	૨૬	ખલાડીને	ખિલાડીને
૬૮	૨૭	ખલાડીએ	ખિલાડીએ
૭૦	૨૫	ગેતમ	ગૌતમ
૭૦	૨૭	ગતિમને	ગૌતમને
૭૧	૧૦	તીર્થંકરપણાને	તીર્થંકરપણાને
૮૧	૧૨	દુર્ભવ્યો	દુર્ભવ્યો
૮૧	૧૮	સયેગિક	સયોગિક
૮૨	૧૨	દુર્ભવ્ય	દુર્ભવ્ય
૮૨	૨૫	ઝડજ	ઝાડજ
૮૪	૪	વીત ખરી	વાત ખરી
૮૪	૧૧,૧૨,૧૬,૨૬,૨૭	અંકુરાની	અંકુરોની
૮૫	૨, ૪, ૫	અંકુરાને	અંકુરોને
૯૦	૨	રાતે	રીતે
૯૧	૨૧	कञ्चु क	कञ्चुक
૯૧	૨૭	ગુરૂહાય	ગુરૂ હોય
૯૩	૬	મશકેલ	મુશ્કેલ
૯૫	૪	સૂત્રોને જો	સૂત્રોને જો
૯૬	૨૭	થિએરી	થિયરી